ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಕಡಿಮೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣಿಸಿ

新疆中草药
(维吾尔文)
شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە ئىدارىسى
شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پەن - تېخنىكا ئىدارىسى
جۇڭگو خەلق جېپىڭجۇنى شىنجاڭ جۇنچۇي ئارقاسەپ بۇ سەھىيە
بۆسى تەرىپىدىن تۈزۈلدى ۋە تەرجىمە قىلىندى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تەرىپىدىن تارقىتىلىدۇ
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى
1973 - يىل 7 - ئاي، 1 - نەشرى، 1 - بېسىلىشى
1974 - يىل 10 - ئاي 2 - قېتىم بېسىلىشى
كىتاپ نومۇرى: 1 - 8،M140
باھاسى: 1.50 يۈەن

كىرىش سوز

پۈرولېتارىيات مەدەنىيىتى زور ئىنقىلاۋى ئۇلۇق غەلىبىسىنىڭ تۇرتكىسى ۋە پارتىيە «و - قۇرۇلتىيى» روھىنىڭ ئىلھامى ئاستىدا، ئېلىمىزنىڭ تىببىي- دوڭگەرلىك، ساقلىقنى ساقلاش سېپىدىكى ۋەزىيەت چوڭ ياخشى، ماۋ زېدۇڭ سىشيائىنىڭ پارلاق نۇرى ئېلىمىزنىڭ تىببى داۋالاش - ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىيات يولىنى يورۇتتى.

نوۋەتتە، دولىتىمىزنىڭ كەڭ شەھەر، يېزىلىرىدا زىيانداشنى يوقىتىپ، كېسەللىكلەرنى تۇغىتىشنى مەركەز قىلغان ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەركىتى جۇشقۇنلۇق راۋاجلىنىپ ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە؛ كەمبەغەل دېخان، توۋەن ئوتتۇرا دېخانلارنىڭ چوڭقۇر ئالقىشىغا ئېرىشكەن ھەمكارلىشىپ داۋالىنىش تۈزۈمى ئۈزلۈكسىز مۇستەھكەملەنمەكتە ۋە تەرەققى قىلماقتا. مىليونلىغان «يالىڭاياق دوختۇر»لار قوشۇنى ماۋ زېدۇڭ سىشيائىنىڭ تەربىيىسىدە ساغلام ئوسۇپ يېتىلمەكتە؛ جۇڭيى - ئوسۇملۇك دورىلىرى ۋە يېڭى داۋالاش ئۇسۇللىرى ھەمدە دائىم ئۇچرايدىغان، كوپ پەيدا بولىدىغان كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش - داۋالاش ئاممىۋى ھەركىتى كەڭ قانات يايماقتا. كەڭ تىببىي - دوڭگەر، ساقلىقنى ساقلاش خادىملىرى ماۋجۇشىنىڭ **«جۇڭگونىڭ تىببىي - دوڭگەرلىك ئىلمى ئۇلۇق بىر غەزىنە، ئۇنى تېرىشىپ ئېچىش ۋە يۇقۇرى كوتىرىش لازىم»** دېگەن ئۇلۇق تەلىمىگە ئەمەل قىلىپ، ماۋجۇشىنىڭ پەلسەپە سىستېمىسى تىببى داۋالاش ئەمەلىيىتىگە تەتبىق قىلىپ، ۋەتەنىمىز تىببى ئىلمىنىڭ مىراسلىرىنى ئېچىپ ۋە ئۇنىڭغا ۋارىسلىق قىلىپ، جۇڭيى بىلەن شىيىنى بىرلەشتۈرۈش يولىدا مېڭىپ، دۇنيا تىببى ئىلىم تارىخىدا

مسلی کورۇلمىگەن موجىزىلەرنى ياراتتى. بۇ، پۇرولېتارىيات مەدەنىـ
يەت زور ئىنقىلاۋىنىڭ مول مىۋىسى، ماۋ زېدۇڭ سىتىياگىنىڭ ئـۇلۇق
ئەلىبىسى!

نوۋەتتىكى چوڭ ياخشى ۋەزىيەتتە، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت
تىببىي ـ دوختۇرلىرى، ساقلىقنى ساقلاش خادىملىرى ۋە ئىنقىلاۋىي ئاممـ
ىنىڭ جۇڭيى ـ ئوسۇملۇق دوختۇرلىرى بىلەن كېسەللىكلەرنىڭ ئـالدىنى
ئېلىش ۋە ئۇلارنى داۋالاشنى ئۇگىنىشتىكى ئېھتـىياجىنى قاندۇرۇش
ئۈچۈن، رايونىمىزدىكى مول جۇڭيى ـ ئوسۇملۇق دوختۇرلىرى مەنبەئىنى
تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ ئېچىپ، يېزىلاردىكى ھەمكارلىشىپ داۋالىنىش تۈـ
زۈمىنى مۇستەھكەملەش ۋە تەرەققى قىلدۇرۇشنى ئىـلگىرى سۈرۈپ،
جۇڭيى بىلەن شىينى بىرلەشتۈرۈشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، ماۋجۇشىنىڭ
پۇرولېتارىياتلىق تىببىي ـ دوختۇرلىك، ساقلىقنى ساقلاش لـۇشىيەنىنى
تېخىمۇ ياخشى ئىجرا قىلىش ۋە. ئەمىلىەشتۇرۇش. ئۈچۈن بىز قو ـ
لىگىزلاردىكى بۇ كىتابنى تۈزۈپ ۋە تەرجىمە قىلىپ نەشر قىلدۇق،
بۇ، شىنجاڭ جۇڭچۇي ئارقا سەپ ساقلىق ساقلاش بۇسى تەرىپىدىن
تۈزۈپ چىقىلغان شىنجاڭ جۇڭيى ـ ئوسۇملۇق دوختۇرلىرى قوللانمىسى
ئاساسىدا تۈزۈلدى ۋە تەرجىمە قىلىندى. تۈزۈش ۋە تەرجىمە قى ـ
لىش جەريانىدا بىر قىسىم دوختۇرلارغا ئوزگەرتىش كىرگۈزۈلدى ھەمدە
60 نەچچە خىل دورا قوشۇلدى. شۇنىڭدەك ھەر بىر دورىنى تونۇش،
ئۇنىڭ ئوسۇش ئورنى، ئۇنى يىغىپ تەييارلاش ئۇسۇلى، ئۇنىڭ
تەبىئىتى، ئىشلىتىلىشى ۋە ئىشلىتىش ئۇسۇللىرى قىسقىچە تونۇشتۇ ـ
رۇلدى. رايونىمىزدىكى كەڭ ئىنقىلاۋىي ئاممىنىڭ يەرلىك دورا ما ـ
تېرىياللىرىنى ئوزلىرى يىغىپ، ئوزلىرى تەرىپ، ئوزلىرى ياساپ،
ئوزلىرى ئىشلىتىپ، دائىم ئۇچرايدىغان، كوپ پەيدا بولىدىغان كې ـ
سەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا ۋە ئۇلارنى داۋالاشتا پـايدىلىنىشى
ھەم قوللىنىشى ئۈچۈن كىتابقا 285 پارچە رەسىم كىرگۈزۈلدى.....

بۇ كىتاپنى تۈزۈش - تەرجىمە قىلىشتا، شىنجاڭ داشۇي، شىنجاڭ يىشۇبيۇەن، يېزا ئىگىلىك، ئورمانچىلىق ئىدارىسىنىڭ چارۋا مالىلارغا ئىشلىتىدىغان شېكۈۋۇلۇق دورىلارنى ياساش زاۋۇدى، ئىلى قەشقەر تىببى مەكتەپ، قۇمۇل ۋىلايەتلىك ئىنقىلاۋىي ۋېيىۋەنخۇي مەدىنى - مائارىپ، ساقلىقنى ساقلاش زۇسى، شۇنداقلا ئاپتونوم رايونلۇق خەلق دوختۇرخانىسى، ئاپتونوم رايونلۇق جۇڭيى دوختۇرخانىسى، ئاپتونوم رايونلۇق لىۇيەنسۇ، جۇڭيى مەكتەپ قاتارلىق ئورۇنلار زور كۈچ بىلەن ھەمكارلاشتى. ئۇلارغا رەھمەت ئېيتىمىز.

ماۋ زېدۇڭ سىشياڭنى ئۇگىنىشىمىز يېتەرسىز، تەجرىبىمىز كەم، ۋاقىت قىس، تۈزۈش ۋە تەرجىمە قىلىش سەۋىيىمىز چەكلىك بولغىنى ئۈچۈن، كىتاپتا كەمچىلىك ۋە خاتالىقلارنىڭ كورۇلۇشىدىن ساقلىنىش تەس. كىتاپنى بۇندىن كېيىن ئۇزگەرتىپ تۇرۇشىمىزغا پايدىلىق بولسۇن ئۈچۈن يولداشلارنىڭ تەنقىت - تۈزىتىش بېرىشلىرىنى سو-رايمىز.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىنقىلاۋىي ۋېيىۋەنخۇي سەھىيە ئىدارىسى
شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىنقىلاۋىي ۋېيىۋەنخۇي پەن-تېخنىكا ئىدارىسى
جۇڭگو خەلق جېبىمائارىپنى شىنجاڭ جۇنچۇي ئارقا سەپ بۇ سەھىيە بۇسى

مۇندەرىجە

بەت

جۇڭيى ـ ئوسۇملۇك دورىلىرى ھەققىدە ئومۇمى ساۋات

1 ـ دورىلارنى تونۇش 1
(1) ئاممىدىن ئۇگىنىش 1
(2) ئەملىيەت جەريانىدا ئۇگىنىش 1
(3) ئوسۇملۇكلەر ھەققىدە قىسقىچە ساۋات . . . 4
2 ـ يىغىش ۋە ساقلاش 19
(1) ئوسۇدىغان مۇھىتنى بىلىش 19
(2) دورا ئوسۇملۇكلىرىنى يىغىش پەسلىنى ئىگەلـ
لەش 20
(3) دورا مەنبەلىرىنى ئاسراش، مۇۋاپىق يىغىش... 21
(4) تەييارلاش ۋە ساقلاش 22
3 ـ پىششىقلاش ۋە ياسالمىلارنى تەييارلاش . . . 24
(1) پىششىقلاش 24
(2) ياسالمىلارنى تەييارلاش 28
4 ـ جۇڭيى ئىلمى ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە. 33
(1) بىيەنجىكلىق داۋالاشنىڭ موھىم نۇقتىلىرى . . . 34
(2) «تورت تەكشۈرۈش»نىڭ موھىم نۇقتىلىرى . . . 34
(3) توغرا ھوكۇم قىلىش 40
(4) دورىلارنى مۇۋاپىق ئىشلىتىش 42

جۇڭيى ــ ئوسۇملۇك دورىلىرى

1 ـ تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقاتقۇچى دورىلار 50

1) تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقاتقۇچى تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىقلىقا مايىل دورىلار 51

چاكاندا 51

بەيجۇ 54

زدسۇ 56

غۇنچە ئۈزۈم 59

يالغان رەيھان 60

كەۋرەك 61

يۇمغاقسۇت 63

جنكجيىي 64

بالدىرغان 66

سۇكپىياز 68

چامغۇر 69

كۈلرەك ئەمەن 70

سىيادان 71

2) تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدىغان تەمى ئاچچىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل دورىلار 72

پەربۇن 72

قىرىقمىز 75

يۇلغۇن 77

یالپۇز 78
جۇيخۇا گۇل 80
جامكا 82
قىرىق بوغۇم 83
سۇزە 85
ياتما قوتۇر ئوت 86
2 ـ يوتەل توختاتقۇچى، دەم سقىشنى باسقۇچى ۋە
بەلغەم يۇمشاتقۇچى دورىلار 88
1) يوتەل توختاتقۇچى ۋە دەم سقىشنى باسقۇچى
دورىلار 88
ئاچچىق ئۇرۇك مېغىزى 88
ئۇزۈمە 90
تەڭگە يوپۇرماق گۇلى 92
لىمگۇا ئۇرۇغى 94
قوڭغۇراق گۇل 95
بىرنىتانىيە قارا ئەندىزى 97
يۇلتۇز گۇل 99
چاغىرچاي 101
سەبرە 102
مەرزەنجۇش 104
مازارىيۇن 105
تەر ـ تىز 107
زۇفا 108
2) ئىسسىق بەلغەمنى يۇمشاتقۇچى دورىلار 109
سوغۇ گۇل 109

ئاچچىق تاۋۇز 112
چېتىن 114
گۈلسامساق 116
دورىلىق گازۋان 118
گۈلياسمان 119
كەسلەنچۇك 120
فېيشىر سۈتلۈك ئوتى 121
3) سوغاق بەلغەمنى يۇمشاتقۇچى دورىلار . . . 123
ئاق قىچا ئۇرۇغى 123
غارىقۇن 125
چول رەيھىنى 127
ياۋاماش 128
قۇندۇز ئوت 129
توخۇ تۇخۇمى 130
3 ـ ئىسسىقلىقنى قايتۇرىدىغان دورىلار 132
1) ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدىغان دورىلار 133
قومۇچ يىلتىزى 133
تاجىگۈل ئۇرۇغى 135
ياز غازىنگى 137
خام گەج 138
لوپنۇر كەندىرى 141
ئوت 142
جەمبىل 144
شەپەرەك مايىغى 145
2) ئىسسىقنى قايتۇرۇپ زەھەرنى تارقاتقۇچى دورىلار 146
سامساق 146

ئۇچقات 148
ئوسما يىلتىزى 151
مامكاپ 153
سېمىز ئوت 155
ئاقباش ئوت 156
بىنەپشە 158
غاز تاپان ئوت 159
بوز تىكەن 161
بېسىلغاق 163
ئىت ئۈزۈمى 164
سۇ قامچا ئوتى 166
سۇ بۇلدۇرگىنى 167
ئەنجىبار 169
تىلەقانات 171
سۇ يالپۇزى 172
كاكىنەچ 173
چىغىرتماق 175
ئات قۇلاق 177
ئىپيىق ئوتى 179
لەيلىگۈل 180
چىپار ئوت 181
كەكرى 183
ئالتۇن شاخ 184
چىلپايە 185
رۇشەنگۈل 187
ئۇشنە 188

قاغا تىرنىغى 189
ئاق قېيىن قوۋزىنى 191
جاغجاق ئوت 192
ھىندى نىلۇپىرى 194
سەرخىس 195
ئىلان پوستى 197
ئېيىق تاپان 199
توغراق 200
ئىشەك قومۇچى 202
شەھدان 203
تاغ ئىت ئۈزۈمى 204
ياتما نىلوفەر 205
تاش بۇرگۈن 206
سېرىق چاي 207
يۇمشاق مانگان مەدىنى 209
سېغىز چېچىگى 210
يىزىخو 211
بۇلدۇرگەن 213
دۇدارتسىيە 214
ياۋا قۇلماق 215
3) ھول ئىسسىقنى قايتۇرغۇچى دورىلار 217
سوگەت 217
زىرىق 219
قىزىل بۇغداش 221
ئەرمەدۇن قوۋزىنى 222
قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 223

سانجدق نـوت 226
ئاپتاپپه‌رەس 228
بۇيا 229
پەنـنه 231
كاسىنه 233
قاشقا بېده 234
جىنتىيانا 235
ئاچچىق ئـەمەن 237
4) ئىسسىقنى تارقىتىپ، قاننى سوۋۇتىدىغان دورىلار . . 238
ئـەڭلىك ئوت 238
تاش ئـوت 241
رەۋەن 243
تازىلانغان شور 245
چـۇقا 247
مـۇدەن يىلتىز پوستى 249
قارا يـاغاچ 251
كوك ئەمەن 252
ھەپىرەك 254
4- سۇيدۇكنى راۋان قىلغۇچى ۋە سۇيۇقلۇقنى ھەيـدىگۈچى دورىلار 256
1). ھوللۇكنى بىرغىتىپ، سۇيدۇكنى راۋان قىلغۇچى دورىـلار 257
پاقا يوپۇرماق 257
تەسۋى قوناق 259
كـوممه قوناق ـاقىلى 260
ياۋا كـەشمىر 261

چىنە گۆل 262
ماگدار 264
قۇشقاچ تىل 266
ياۋا سۇپۇرگە ، ئۇرۇغى 267
كىۋەز ، ئانىسى ، ئۇرۇغى 269
چوكا دەرەخ مىۋىسى 270
كوك كاۋا شوپىگى 272
قارا چېكەتكە 272
ئاچچىق چېچەك 273
موزاي بېشى 274
تاۋۇز 275
نەغەز گۈل يىلتىزى 277
ئېيىق ئۈزۈم يوپۇرمىغى 278
پىلىك ئوت 279
دورىلىق لەيلىگۈل 280
كوك سېغىز 282
2) سۇيۇقلۇقنى ھەيدىگۈچى دورىلار 283
سۇتلۇك ئوت 283
چۇغۇندان 285
ھەشقىپىچەك ئۇرۇغى 287
5. رىماتىزمنى داۋالايدىغان دورىلار 289
بىۋدۇشقاق ئۇرۇغى 289
چوكا يوپۇرماقلىق جىنتىيانا 291
يىلپىز سوغىگى 293
چىياگخو 294
دۇخو 296
چەيزە ، يىلتىزى 298

كەپە 299
ياۋا كـوك پۇرچاق 301
تـاغ لەيلىسى 302
قاقرا تـۇمشۇق 304
سەپرا ئـوت يىلتىز پوستى 305
بۇغا تاپان 307
تـاۋۇزەك 308
چاققاق 309
چىڭگىلىك 311
قـارىغاي 312
غول ئۇرايدىغان چىڭگىلىك 314
غاز قانىتى ئوت 315
6- يەلنى تەڭشىگۈچى دورىلار 317
قىزىلگۈل 317
ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى 318
يـاۋا سامساق 320
قارا ئەندىز 322
ئىزمۇق 323
7- سوغاقنى ھەيدىگۈچى دورىلار 325
جۇۋىنە 325
ئارپا بەدىيان 326
بۇۋانە 329
8- قـاننى تەڭشىگۈچى دورىلار 333
1) قاننى جانلاندۇرغۇچى دورىلار 333
شاپـتۇل مېغىزى 333
تۈچار چاشقان مايىغى 335

زاراڭزا چېچەمگى 337
ئاغىچە گوشى 340
تاغ دېنى 341
پىيزەك 342
يىمىۇساۋ 344
چۇەنچۇك 346
كوكۇيۇن 348
سۇلۇك 349
كەتمەن قوڭغۇز 351
قىزىل چوغلۇق 352
بۇزۇن 354
يارماقگۇل 356
لىپەكگۇل 357
جۇزنەك 359
غول چېچى 360
قارامۇق 362
خېنە گۇل 363
ئەتىرگۇل 366
ياۋا كۇنجۇت 367
قارىغان 368
جىن چاتقىلى 370
شەرق قامچا ئوتى 372
ئوسۇك ئۇرۇغى 374
فارا قوغۇر 375
2). قان توختاتقۇچى دورىلار 376
غاز ئوتى 376

روپان 378
كۆلى ئارچا يوپۇرمىغى 380
كالا قۇلاق 383
تۇشقان ئوتى 384
چاچ كۇمۇرى 387
چوڭ خوخا 388
كىچىك خوخا 390
يالمان فولاق 391
تۇخۇمەك 393
چوڭ يوپۇرماقلىق اويلا 395
يەر تۇزغىغى 396
باشاق مۇڭگۇزى 398
قوي كوزى ئوت 399
چۇپۇرشاڭ 400
ئېتىزلىق فىرىق بوغۇمى 401
بەھەن 402
ھىكەن سېرىغى 403
يوگىمەچ 405
كىيىك قېنى 406
توشقان كالپۇك 407
قىزىل مارال 408
مەرمەر تېشى 409
ئەمەن 410
9- نېرۋىنى تېنىچلاندۇرغۇچى دورىلار 412
سۇمبۇل 412
سېرىس 414

جەز بۇزار 415
كەرمان 417
ماگنىت تېشى 418
سىرسۇرۇخ 419
قىزىل تومۇر مەدىنى 420
10- جىگەرنى تېنىچلاندۇرۇپ، يەلنى باسدىغان
دورىلار 422
يادا تاش 422
سازاك 423
پىلە قۇرۇتى 425
چايان 426
ئوغرى تىكەن 428
دىگىزىيا 429
11- قۇۋۋەت بەرگۈچى دورىلار 431
1) بەدەنگە قۇۋۋەت بەرگۈچى دورىلار 432
قان تېپەر 432
كەتمرا 433
قىزىل مۇنلىك شاقا قول 436
بەيجۇ 438
چوك چىلان 440
قوچاق قول 441
ئەنجۇر 443
پىچەك گۈل 444
كىۋەز 446
چۇچۇك بۇيا 448
بادام 450

توشقان قۇلاق 451
جۇكرۇشى 452
بۇغا ئوت يىلتىزى 453
2) مۇسپىلىككە ياردەم بەرگۈچى دورىلار 454
باالا ھەمرىيى 454
توشقان زەدىگى 455
يەر مەدىگى 457
شۇمشا 458
شۇم بۇيا 460
سىرتق يوگەي 461
جىن كىۋىزى 463
ياڭاق 465
كۈدە ئۇرۇغى 467
بۇغا 468
پىستە 471
كاپىراس 472
ئۇلار 473
3) قاننى قۇۋۇتەتلەندۈرگۈچى دورىلار 473
تاش چېچىگى 473
داڭگۈي 474
ئاق چۇغلۇق 477
ئالىقات 479
ئەگرى سۇناي 481
قۇرۇت ئوت 484
4) مەنپەئەتكىنى ئاسرايدىغان دورىلار 485
ھەسەل 485

كەندىر ئۇرۇغى 486
شىقىلداق 487
تاشپاقا قېپى 488
ئېشەك يىلىمى 489
12- ھەزىم قىلىشقا ياردەم بەرگۈچى دورىلار 491
ھەزىم ئېچىتقۇسى 491
ئارپا ئۇندۇرمىسى 492
چۈجۈگۈن ئۇندۇرمىسى 493
قانىسە 494
قۇلماق 495
دولانە 496
بىيە 497
13- مەددە چۇشۇرگۈچى دورىلار 499
ھېلك 499
يېپىشقاق ئوت 501
كاۋا ئۇرۇغى 503
ئاقتىر قەرھا 504
14- قوروغۇچى ۋە تىزگىنلىگۈچى دورىلار 506
ياچىۋەك تۇخۇمى 506
ئانار پوستى 507
ئەينۇلا 508
لۇكگۇ 510
چۇلۇك يىلتىز پوستى 512
نىلۇپەر 513
ئوچاق چالمىسى 516
كىرپە تېرىسى 517

مالىنا 518
ئازغان 519
دۇب 521
يانتاق شېكىرى 522
قاغا جىگدە 524
جىغان 525
قارا ئۇرۇك 526
غالچەك 527
پاشا ئوت 528
15- ئاغرىق توختاتقۇچى دورىلار 529
مىلك دىۋانە ئۇرۇغى 530
ئىت يىلكىغى 532
ياۋا زاغۇن 534
ياۋا ئەپيۇن گۈل 535
ئىگىر 537
توگمە تاپان 538
16- تاشقى كېسەللىكلەرنى داۋالايدىغان دورىلار 540
ھەرە ھوكۇنىگى 540
يۇنمۇ 542
ئادىراسمان 543
ئالا قوغۇز 544
كوك مارال 546
چار پاقا شىربىسى 547
گۈلەمبىر 548
گۈڭگۈرت 549
مىلك يوپۇرماق 551

مازال قۇلاق 552
ئابدىسلىك تۇرۇغى 554
لازا 555
چاكامۇخ 557
سوپۇن دەرەخ مۇنسى 558
قىزىل گىەج 560
قىغ قوڭغۇزى 561
زەمچە 562
نوشۇدۇر 564
تەبىى مىس 565
ھېقىق 566
كىلىمىل تېشى 567
سۇكات 568
سېسىق لويلا 569
ئىت سىيگەك 570
چۇفاڭغا كىرگۈزۈلگەن بىرقىسىم دورىلار ھەققىدە
قىسقىچە چۈشەنچە 571
كورسەتكۈچلەر 1
ئۇيغۇرچە كورسەتكۈچ 1
خەنزۇچە كورسەتكۈچ 16
لاتىنچە كورسەتكۈچ 16
داۋالاش كورسەتكۈچ 16
ئاخىرقى سوز 16

جۇڭيى–ئوسۇملۇك دورىلىرى ھەققىدە ئومۇمى ساۋات

1 دورىلارنى تونۇش

شىنجاڭدا جۇڭيى - ئوسۇملۇك دورىلىرىنىڭ مەنبەئى ئىنتايىن مول، ئۇلارنى توغرا تونۇپ، ياخشى پەرقلەندۇرمىگەندە، تېپىپ ئىشلىتىش قىيىن. شۇڭلاشقا دورىلارنى تونۇش ئىنتايىن موھىم.

1) ئاممىدىن ئۇگىنىش

ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: «مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، ئەڭ ئەقىللىق، ئەڭ قابىلىيەتلىك-لەر-ئەمىلي تەجرىبىگە ئەڭ باي جەڭچىلەر.» كەڭ ئىشچى - دىخان - ئەسكەرلەر ئاممىسى، ئۇزۇن مۇددەتلىك تەكرار ئەمىلىيەت جەريانىدا جۇڭيى - ئوسۇملۇك دورىلىرىنى تونۇش جەھەتتە، ئىنتايىن مول تەجرىبىلەرنى توپلىدى. ئۇلار ئادەتتە دورا ئوسۇملۇكلىرىنىڭ يىلتىزىنى ياكى يوپۇرمىغىنى كورۇپلا ياكى جۇڭيى - ئوسۇملۇك دورىلىرى قوللانمىسىدىكى رەسىملەرنى كورۇش بىلەنلا، ئۇنىڭ قانداق دورا ئىكەنلىگىنى توغرا ئايرىۋالالايدۇ. بۇنداق قىممەتلىك تەجرىبىلەرنى كەمتەرلىك بىلەن ئەستايىدىل ئۇگىنىشىمىز كېرەك.

2) ئەمىلىيەت جەريانىدا ئۇگىنىش

ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: «ھەر قانداق ئادەم بىرەر شەيئىنى بىلمەكچى بولسىكەن،

شۇ شەيئى بىلەن ئۇچرىشىشى يەنى شۇ شەيئىنىڭ شارائىتىدا ئۇز ھاياتىنى (ئەملىيىتىنى) ئوتكۈزۈشى كېرەك، ئۇنىڭدىن باشقا چارە يوق.» بىز جۈكىي - ئۇسۇملۇك دورىلىرىنى يىغىش، تېرىش، تەييارلاش، ئىشلىتىش ئەمىلىيىتى جەريانىدا «كورۇش»، «پۇراش»، «تېتىش»، «تۇتۇپ كورۇش»، «سېلىشتۇرۇش» قاتارلىق ئۇسۇللار ئارقىلىق ئومۇمىي لاشتۇرۇپ ھوكۇم قىلىپ، تونۇشىمىزنى تەكرار چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، جۈكىي - ئۇسۇملۇك دورىلىرىنى تونۇش - پەرقلەندۇرۇش قابىلىيىتىمىزنى ئۆزلۈكسىز ئوستۇرۇشىمىز كېرەك.

(1) كورۇش: دورا ئۇسۇملۇكىنىڭ پۈتۈن كۆرۈنۈشى ھەمدە يىلتىزى، غولى، يوپۇرمىغى، گۈلى، مېۋىسىنىڭ ئوخشاش بولمىغان ھالەتلىرىنى قايتا - قايتا تەپسىلى كۆزىتىپ، ئۇلارنىڭ ئالاھىدىلىگى ۋە ئومۇملىقىنى ئېنىقلاشىمىز كېرەك. پۈتۈن كۆرۈنۈشىگە قاراشتا - موھىمى ئۇلارنىڭ ئېگىز ياكى پاكارلىغىغا، ياغاچ غوللۇق ياكى سامان غوللۇق ئىكەنلىگىگە، تىك ياكى يەر بېغىرلاپ ئوسىدىغانلىغىغا؛ غول - شاخلىرىغا قاراشتا - موھىمى قىرلىق ياكى سىلىقلىغىغا، بوغۇملۇق ياكى بوغۇمسىز لىغىغا، تىكەنلىك ياكى تىكەنسىز لىگىگە؛ يوپۇرمىغىغا قاراشتا - موھىمى ئۇنىڭ ئاددى ياكى مۈرەككەپ يوپۇرماق ئىكەنلىگىگە، ئۇدۇل ئوسكەن ياكى نوۋەتلىشىپ ئوسكەنلىگىگە؛ گۈلىگە قاراشتا - موھىمى ئۇنىڭ رەڭگى، ئوسكەن ئورنى، ئورۇنلىشىش ئەھۋالى، ئۇچىدىن ياكى يوپۇرماق قوينىدىن ئوسكەنلىگىگە، كېپىنەكسىمان ياكى كالپۇكسىمان ئىكەنلىگىگە؛ مېۋە ۋە ئۇرۇغىغا قاراشتا - موھىمى ئۇنىڭ شەكلى، ئىچكى تۈزۈلۈشىگە ۋە تۇكلۇكلۇگىگە ياكى سىلىقلىغىغا قاراش كېرەك.

(2) پۇراش: بەزى دورا ئوسۇملۇكلىرىنىڭ ئالاھىدە پۇرىغى بولىدۇ. مەسىلەن، قانتېپەر ئوسكەن تاغ باغرىدا

يېراقتىنلا ئۇنىلىق ئالاھىدە سېسىق پۇرىغى كېلىپ تۇرىدۇ. كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزىنىك خۇشخۇي پۇرىغى يوپۇرمىغىنى ئەزمىسىمۇ پۇراپ تۇرىدۇ.

(3) تېتىش: زەھەرلىنىپ قالماسلىق ئۈچۈن ئازراق ئېلىپ تېتىپ بېقىپ، ئاندىن تۇكۇرۇۋېتىش كېرەك. مەسىلەن، سۇ قامچا ئوتنىڭ غولى ۋە يوپۇرمىغى، چۇغۇندانىنىڭ ئۇرۇغى، بېسىلغاقنىڭ ئۇرۇغى ئاچچىق بولىدۇ. چىلپايىنىڭ يىلتىزسىمان غولى ناھايىتى تاتلىق بولىدۇ. سانجىق ئوتنىڭ يىلتىزى ناھايىتى قېرىق بولىدۇ. غارىقۇننىڭ تەمى دەسلەپ تاتلىق، كېيىن قېرىق سېزىلىدۇ.

(4) تۇتۇپ كورۇش: مەسىلەن، ئەگىلىك ئوتنىڭ غولى ۋە يوپۇرمىغى يېرىلىك، قېرىق بوغۇمنىڭ غولى ئىنكەككە ئوخشاش بولىدۇ.

(5) سېلىشتۇرۇش: ماۋجۇشى بىرگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: **«سېلىشتۇرغاندىلا پەرق ئەتكىلى بولىدۇ.»** دورىلارنى تونۇش ئەمىلىيەتتىدە ھەمىشە مۇنداق ئەھۋاللار يولۇقىدۇ. بىر قانچە خىل دورا ئوسۇملۇكلىرىنىڭ شەكلى ناھايىتى ئوخشىشىپ كېتىدۇ. ئۇنىڭغىمۇ ئوخشايدۇ، بۇنداق ئەھۋالدا ئۇلارنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى تەپسىلى تېپىپ، ئەستايىدىل سېلىشتۇرغاندىلا پەرقلەندۇرگىلى بولىدۇ. مەسىلەن، ئورمان داڭگۇيى ۋە قىسقا غوللۇق داڭگۇيلارنىڭ سىرتقى كورۇنۇشى ناھايىتى ئوخشايدۇ. لېكىن ئورمان داڭگۇيىنىڭ يوپۇرماق غىلاۋى سەل كېچەيگەن، يوپۇرماق غىلاۋى بىلەن گۈل رېتى ساپلىرى سىلىق ۋە توكسىز بولىدۇ. قىسقا غوللۇق داڭگۇيىنىڭ يوپۇرماق غىلاۋى ئىنتايىن كېچەيگەن، يوپۇرماق غىلاۋى ۋە گۈل رېتى ساپلىرى زىچ ئوسكەن بولۇپ، قىسقا، يۇمشاق تۇكچىلەر بىلەن قاپلانغان بولىدۇ. چوڭ يوپۇرماقلىق ئەرمىدۇن بىلەن زەرەك دەرىخى (槭树)، چوڭ خوخا بىلەن كەر-

رەك، غاز قانىتى ئوتى بىلەن مۇرچۇبالارنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى ئىگەللىگەندىلا ئۇلارنى توغرا تونىغىلى بولىدۇ.

(6) يەنە دورا ئوسۇملۇكلىرىنىڭ ئەۋرىشكىلىرىنى تەپ-يارلاپ، شۇبشىبەن ئارقىلىق ئوزئارا ئۇكسنىپ، ئوزئارا تەجرىبە ئالماشتۇرغاندا، دورا ئوسۇملۇكلىرىنى تونۇيدىغان كىشىلەر تېخىمۇ كوپىيىپ ئاممىۋى خاراكتېرلىك ئالدىنى ئېلىش - داۋالاش ئىشى يەنمۇ ئىلگىرى سۈرۈلىدۇ.

3) ئوسۇملۇكلەر ھەققىدە قىسقىچە ساۋات

ئاممىدىن ئۇگىنىش ۋە ئوزى قول سېلىپ ئىشلەشتىن باشقا، ئوسۇملۇكلەر ھەققىدە ئازراق ئومۇمى ساۋاتقا ئىگە بولۇش كېرەك. ئوسۇملۇكلەر ئىلمى جەھەتتىكى نۇرغۇنلىغان مەخسۇس ئاتالغۇلار ۋە ئىبارىلەرنى چۈشىنىش تەسرەك بولسىمۇ، لېكىن ئۇگەنمەي بولمايدۇ. شۇڭا ئۇگىنىش ۋە ئىشلىتىشكە ئوڭايراق بولۇش ئۈچۈن، بۇ كىتابتا ئىشلىتىلگەن ئاتالغۇ ۋە ئىبارىلەر ھەققىدە تۇۋەندە قىسقىچە چۈشەنچە بېرىلدى ۋە قوشۇمچە رەسىم كىرگۈزۈلدى.

(1) ئومۇمى ئاتالغۇلار:

دەرەخ: تېك ئوسمدۇ، ئاساسىي غولى كورۇنەرلىك بولىدۇ. مەسىلەن: ئۇرۇك، قارايانغاچ، قارىغاي قاتارلىقلار.

چاتقال: پاكار ئوسمدۇ، ئاساسىي غولى ئېنىق بولمايدۇ، ئادەتتە شاخچىلىرى كوپرەك بولۇپ، توپلىشىپ ئوسمدۇ. مەسىلەن: قىزىل گۈل، ئالىقات قاتارلىقلار.

ياغاچ غوللۇق پىلەك تارتىپ ئوسمدىغانلار: غولى ياغاچلانغان، ئىنچىكە، ئۇزۇن بولۇپ تېك ئوسەل-

مەيدۇ، باشقا نەرسىلەرگە يوگشىپ ياكى يامىشىپ ئوسىدۇ. مەسىلەن، غۇنچە ئۇزۇم. ماگدار فاتارلىقلار.

سامان غوللۇق پىلەك تارتىپ ئوسىدىغانلار: غولى سامان غوللۇق، ئۇزۇن، ئىنچىكە، يۇمشاق بولۇپ، تىك ئوسەلمەيدۇ، باشقا نەرسىلەرگە يامىشىپ ياكى يوگشىپ ئوسىدۇ. مەسىلەن. ھەشقىپىچەك، قۇلماق قاتارلىقلار.

سامان غوللۇقلار: ئادەتتىكى ئوت - چوپلەر بولۇپ، قىشتا يەر ئۈستىدىكى قىسمى ياكى پۈتۈن تېنى قۇرۇپ كېتىدۇ. مەسىلەن، پاقا يوپۇرمىغى، ئىت ئۇزۇمى قاتارلىقلار.

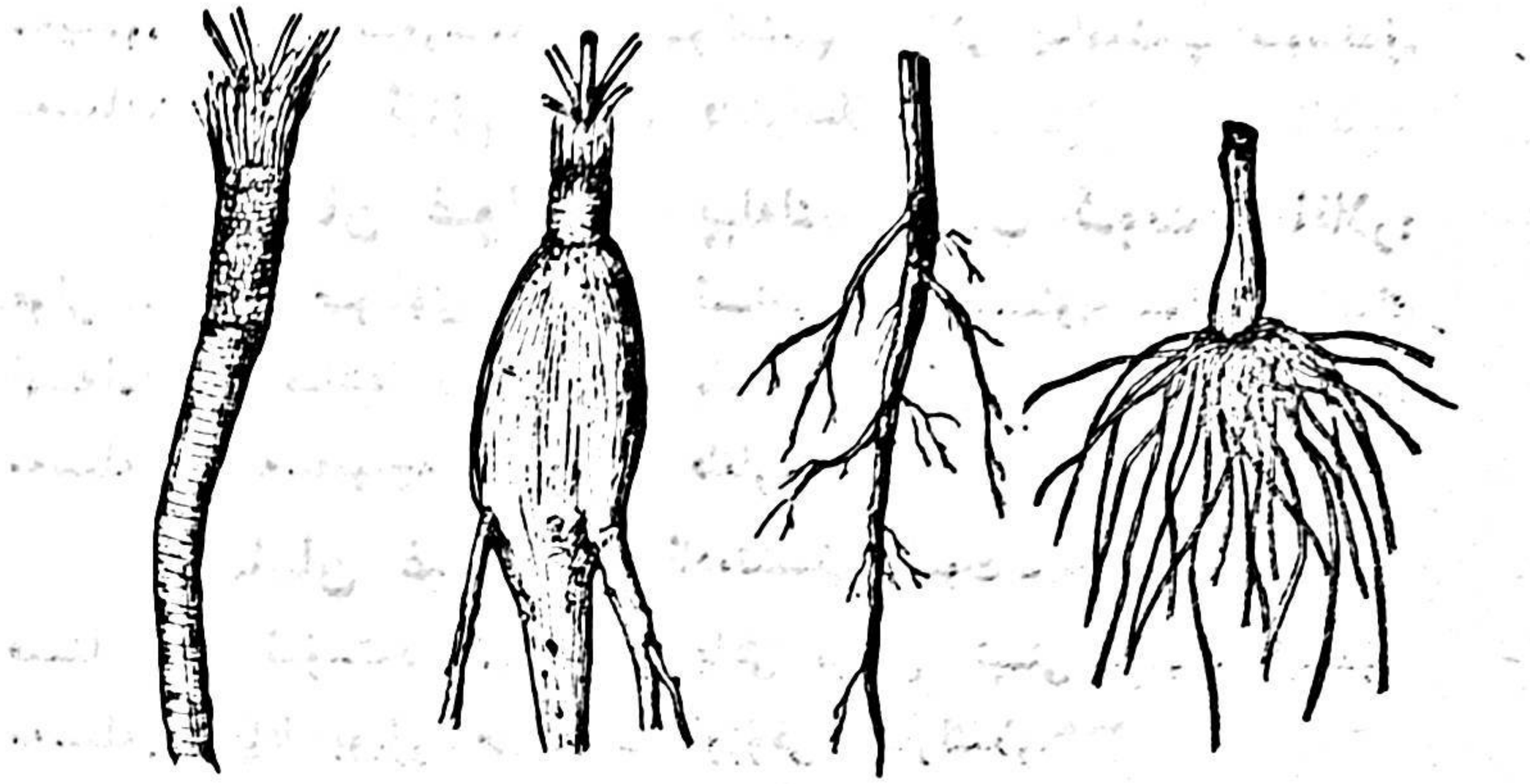
بىر يىللىق ئوسۇملۇكلەر: شۇ يىلى چىچەكلەپ مىۋە بېرىپ. شۇ يىلى قۇرۇپ كېتىدۇ. مەسىلەن. سىمىز ئوت. خېنە قاتارلىقلار.

ئىككى يىللىق ئوسۇملۇكلەر: بىرىنچى يىلى يىلتىزى، غولى، يوپۇرماقلىرى ئوسىدۇ، 2 - يىلى چىچەك - لەپ مىۋە بېرىپ قۇرۇپ كېتىدۇ. مەسىلەن. تۇرۇپ، چۇپۇرشائا قاتارلىقلار.

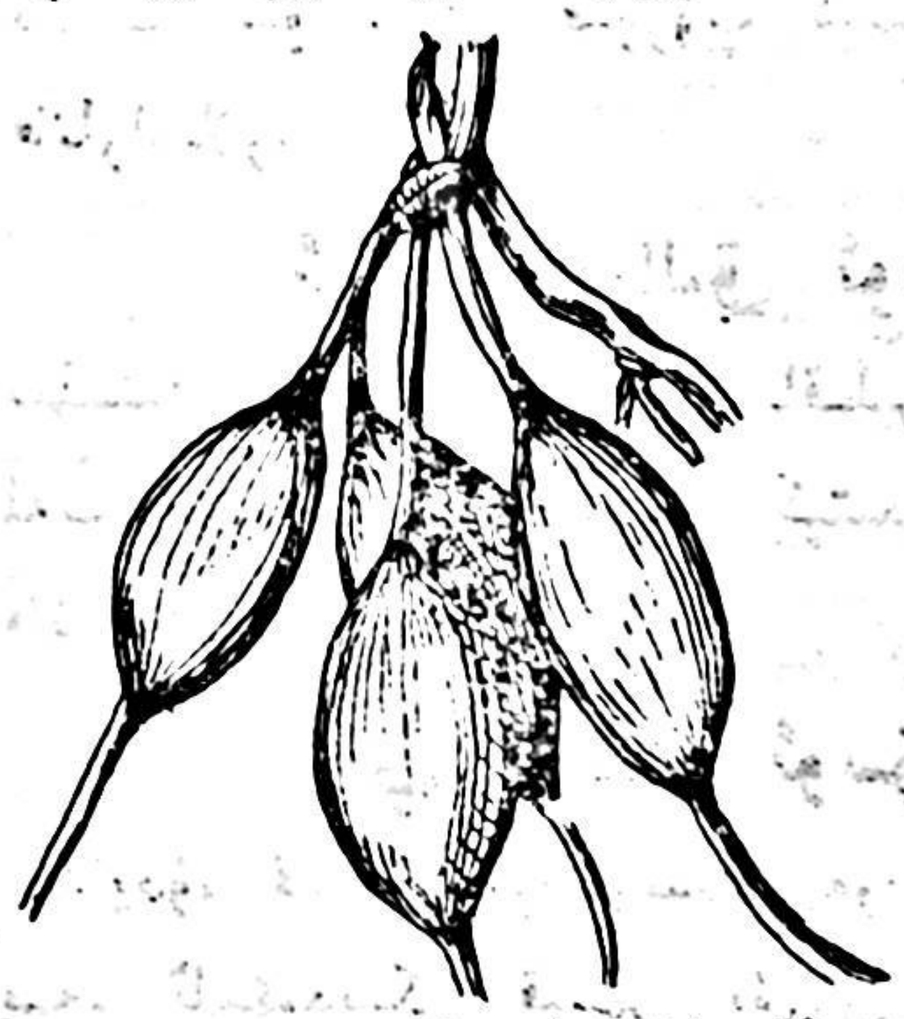
كوپ يىللىق ئوسۇملۇكلەر: ئىككى يىلدىن ئارتۇق ياشايدۇ، قىشتا بەزىلىرىنىڭ يەر ئۈستىدىكى قىسملىرى قۇرۇپ كەتسىمۇ، يەر ئاستىدىكى قىسمى ئۇزۇن يىل ياشايدۇ، 2 - يىلى يەنە يېڭى مايسا چىقىرىدۇ. مەسىلەن. كىچىك خوخا، مامكاپ قاتارلىقلار.

تەييارتاپ ئوسۇملۇكلەر: باشقا ئوسۇملۇكلەرگە ياكى ئۇلارنىڭ يىلتىزىغا يېپىشىپ، ئۇلاردىن ئوزۇقلۇق ماددا ئېلىپ ياشايدۇ. مەسىلەن، سېرىق يوگەي، توشقان زەدىگى، شۇمبۇيا قاتارلىقلار.

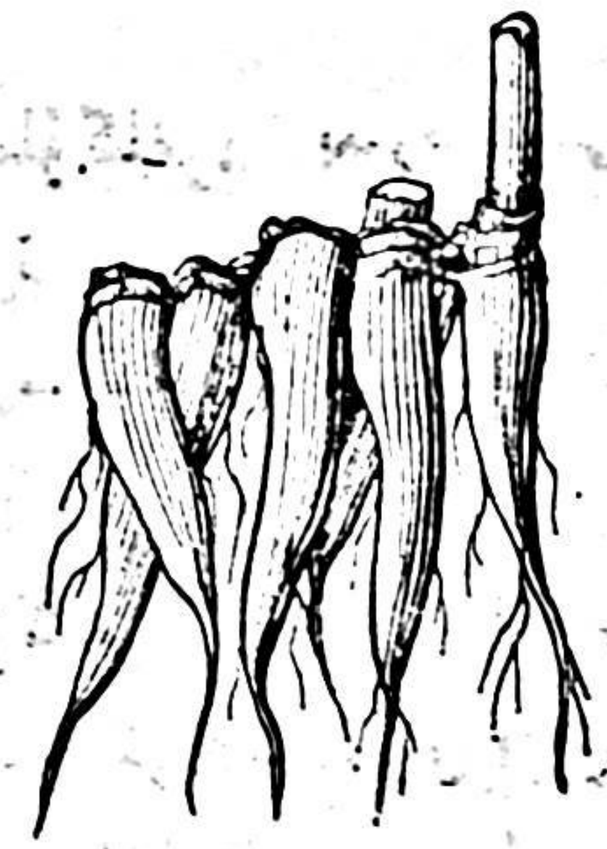
(2) يىلتىز: كوپىنچە يۇمۇلاق تۇۋرۇكسىمان بولىدۇ. دائىم ئۇچرايدىغان يىلتىز شەكىللىرى:

چاچما يىلتىز ئوق يىلتىز كوئوسسمان يىلتىز بۇمۇلاق تۇۋرۇكسمان يىلتىز
(سۇئك پىياز) (ئىت ئۈزۈمى) (شىنجاك هىگى) (كەۋرەك)

ئۇرچۇقسمان يىلتىز
(قىزىل چوغلۇق)

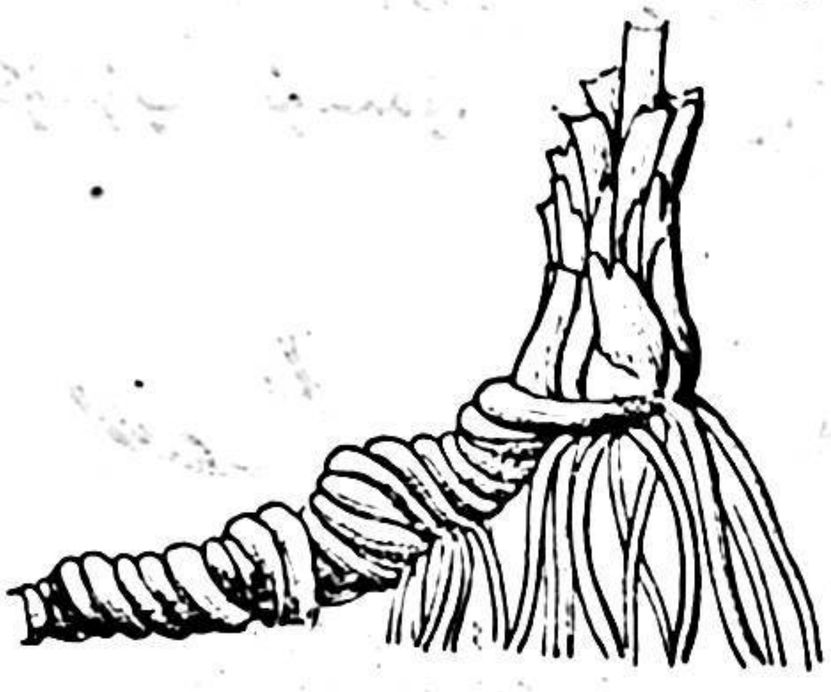
تۈگۈنەك يىلتىز
(جۇگفار بۇۋانىسى)

(3) **غول:** يەر ئاستى غول ۋە يەر ئۈستى غول دەپ بولىنىدۇ.
دائىم ئۈچرايدىغان يەر ئاستى غوللار:
يىلتىزسمان غول: سرتقى كورۇنۈشى يىلتىزغا ناھايىتى ئوخشايدۇ، ئادەتتە يەر ئاستىدا توغرىسىغا ئوسىدۇ. بوغۇملارغا بولۇنگەن بولۇپ. بوغۇمدا بىخ ۋە يىگلەپ، كەتكەن يوپۇرماق

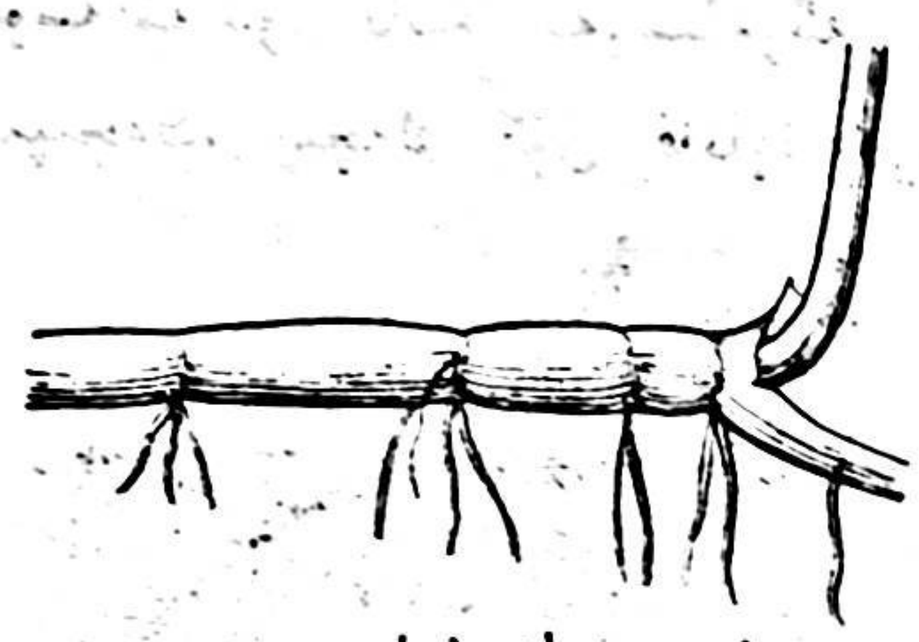
بولىدۇ. تـوۋەنكە يىلـتىز تـارتىدۇ. مەسىلـەن، قىزىل مۇنلىك شا-
قاقۇل، چىغىرتماق قاتارلىقلار.

تۈگۈنەك غول: يـەر ئـاستى غـولى تـۈگۈن شەكلىدە، سېمىز - تۇم بولىدۇ. مەسىلەن، قوچاق قول، تاغ دېنى قـاتارلىقلار.

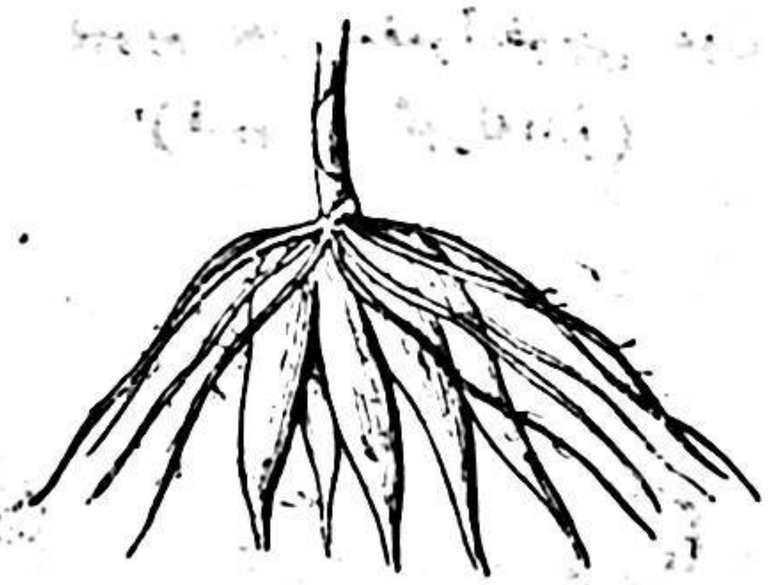
تەڭگىسىمان غول: يـەر ئـاستى غـولى قىسقا بـولۇپ، سىرتىنى كوپلىگەن قېلىن ياكى پەردىسىمان تەڭگە يوپۇرماقلار ئوراپ تۇرىدۇ. مەسىلەن، ئىلى سوغۇگۈلى. ياۋا گۈلسامساق قاتارلىقلار.

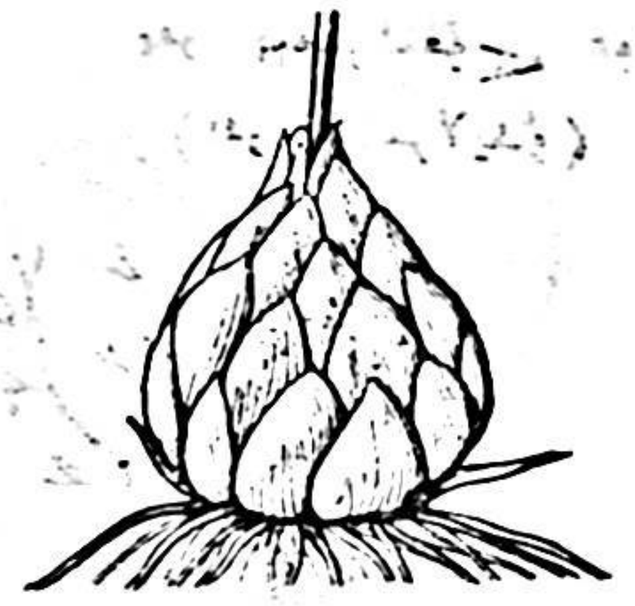
يىلتىزسىمان غول
(چىغىرتماق)

يىلتىزسىمان غول
(قىزىل مۇنلىك شاقاقۇل)

تۈگۈنەك غول
(قوچاق غول)

تەڭگىسىمان غول
(ياۋا گۈلسامساق)

دائىم ئۇچرايدىغان يەر ئۈستى غوللار:

يەر بېغىرلىغۇچى غول: يـەر بېغىرلاپ تـوغرىسىغا ئوسىدۇ. غـولىدىن تـۇراقسىز يىلتىز ئـوسۇپ چـىقمايدۇ. مـەسىلەن، ئوغرى تىكەن، يالماق قۇلاق قاتارلىقلار.

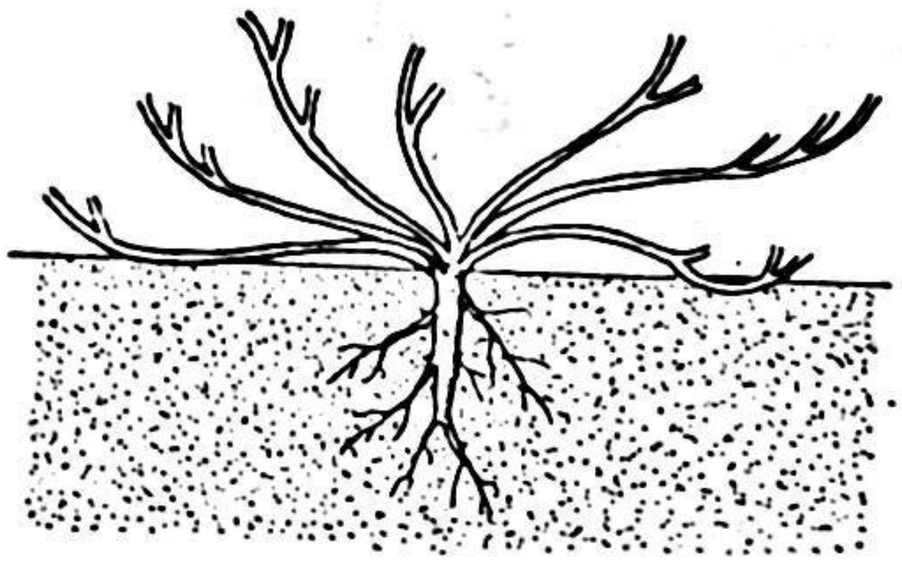
يېپىرىم يەر بېغىرلىغۇچى غول: غـولـلىرى كـوپ بـو-

لىدۇ، غولىنىڭ ئاستى تەرىپى يەر بېغىرلاپ، ئۇچى تەرىپى ئازراق كوتىرىلىپ تۇرىدۇ. مەسىلەن، قۇشقاچ تىل. سېمىز ئوت قاتارلىقلار.

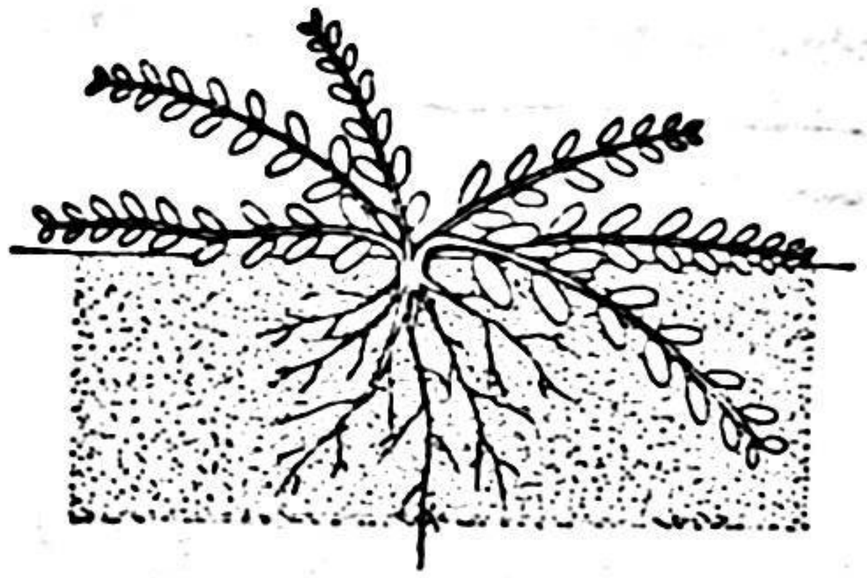
تىك غول: غولى يەر ئۈستىدە تىك ئوسىدۇ. مەسىلەن، قېرىقمىز.

ياماشقۇچى غول: ئىنچىكە. ئۇزۇن بولىدۇ. ئۇ تىك ئوسمەستىن، باشقا نەرسىلەرگە يېپىشىپ ئارقىلىق يامىشىپ ئوسىدۇ. مەسىلەن، سېرىق يوگەي.

يوگۇمەچ غول: غولى ئىنچىكە، ئۇزۇن بولۇپ، تىك ئوسەلمەيدۇ، باشقا نەرسىلەرگە يوگۇشۇپ ئوسىدۇ. مەسىلەن، ھەشتەپچەك، پېچەك گۈل قاتارلىقلار.

يەر بېغىرلىغۇچى غول
(يەر بېغىرلايدۇ)

يېرىم يەر بېغىرلىغۇچى غول
(قىيپاش گۈرلەيدۇ)

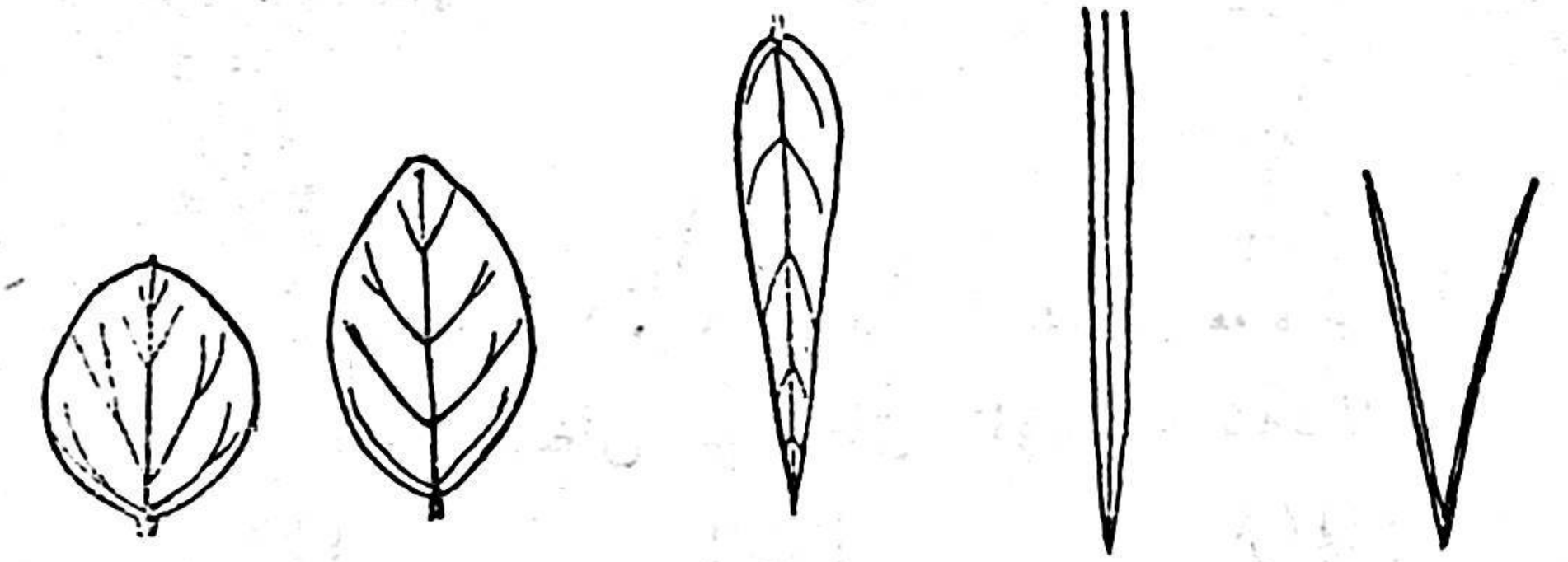
تىك غول　　يوگۇمەچ غول　　ياماشقۇچى غول

(4) يوپۇرماق: بۇ ئادەتتىكى يوپۇرماق ئالقىنى، يوپۇرماق سېپى، قوشۇمچە يوپۇرماقتىن ئىبارەت 3 قىسىمغا بولۇنىدۇ.

يوپۇرماقنىڭ هەربىر قىسمىنىڭ ئاتىلىشى:

دائىم ئۇچرايدىغان يوپۇرماق ئالقىنىنىڭ شەكىللىرى:

دائىم ئۇچرايدىغان يوپۇرماق ئۇچىنىڭ شەكىللىرى:

قۇيرۇق قىسمان ئۇچلانغان — تەمكەنگە ئوخشاش ئۇچلانغان — ھىراقلا ئۇچلانغان — تەدرىجى ئۇچلانغان — دىققەت تارتىراق تۇيمان

دائىم ئۇچرايدىغان يوپۇرماق گىرۋىكىنىڭ شەكىللىرى:

ھەرە چىشسىمان — چىشسىمان — تولۇق گىرۋەكلىك

قوش ھەرە چىشسىمان — دولقۇنسىمان — بۇمۇلاق ھەرە چىشسىمان

دائىم ئۇچرايدىغان يوپۇرماق تۈۋىنىڭ شەكىللىرى:

شىناسىمان — بۇمۇلاق — بۇرەكسىمان

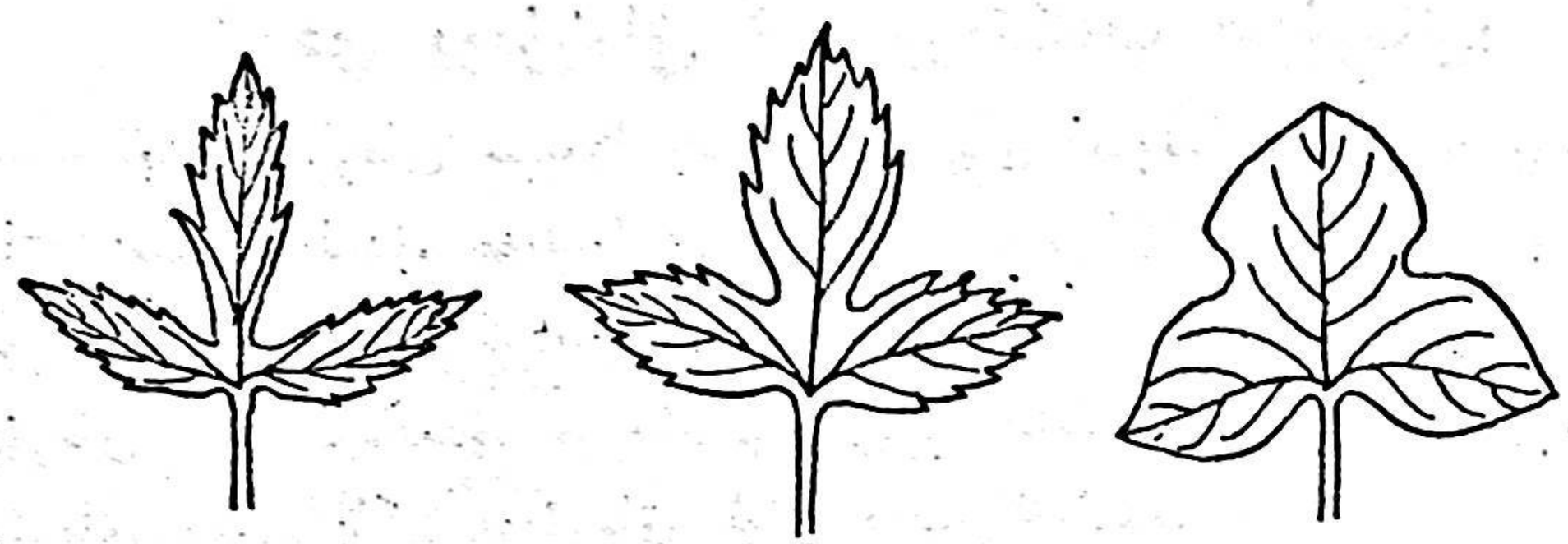
تۈۋى تۇۋەنگە سوزۇلغان — مۇقياسىمان

يوپۇرماق ئالقىنىنىڭ يېرىلىشى توۋەندىكىچە:

تېپىز يېرىلىش: يوپۇرماقنىڭ يېرىلىش چوڭقۇرلۇغى يوپۇرماق ئالقىنى كەڭلىكىنىڭ $\frac{1}{4}$ دىن ئېشىپ كەتمەيدۇ.

چوڭقۇر يېرىلىش: يوپۇرماقنىڭ يېرىلىش چوڭقۇرلۇغى يوپۇرماق ئالقىنى كەڭلىكىنىڭ $\frac{1}{4}$ دىن ئاشىدۇ.

تولۇق يېرىلىش: يوپۇرماقنىڭ يېرىلىشى ئۇرۇق تومۇرغىچە بېرىپ، بىرقانچە ياپراقچىنى شەكىللەندۈرىدۇ.

3 قۇلاقلىق تېپىز يېرىلىش

3 قۇلاقلىق چوڭقۇر يېرىلىش

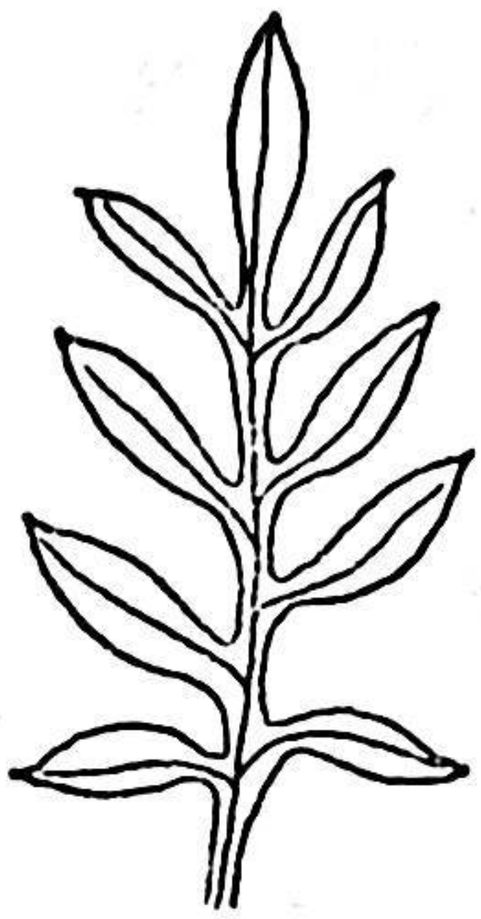
3 قۇلاقلىق تولۇق يېرىلىش

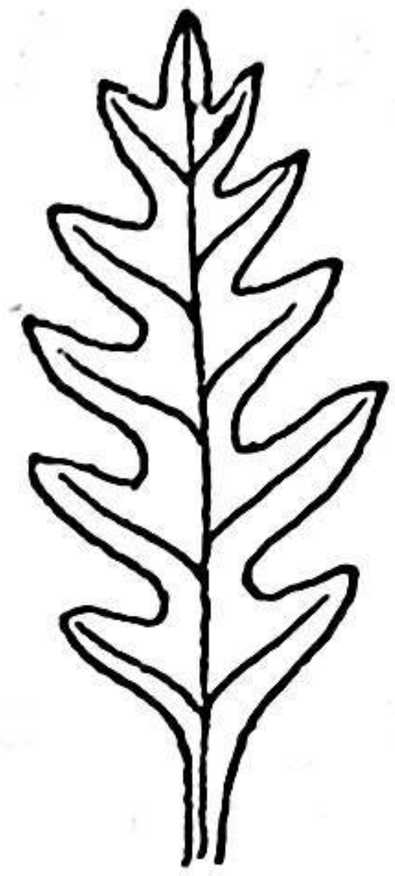
ئالقانسىمان تېپىز يېرىلىش

ئالقانسىمان چوڭقۇر يېرىلىش

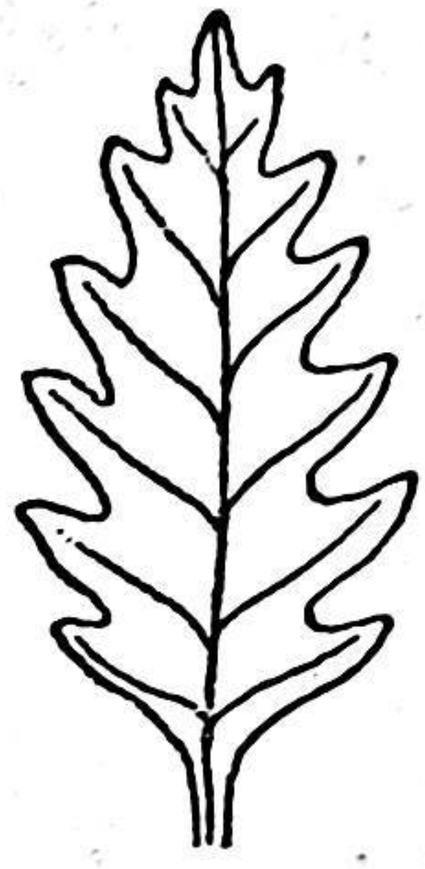
ئالقانسىمان تولۇق يېرىلىش

پەيسمان تۇۋۇق
يېرىلمىش

پەيسمان چوگۇر
يېرىلمىش

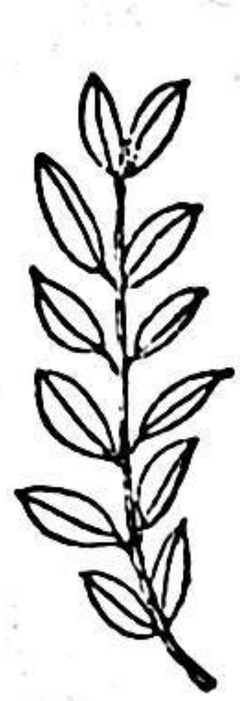

پەيسمان تېمىز
يېرىلمىش

ئاددى يوپۇرماق ۋە مۇرەككەپ يوپۇرماق:

بىر يوپۇرماق سېپىدا بىرلا يوپۇرماق بولسا ئاددى يوپۇرماق دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن، ئاپتاپپەرەس، لازا قاتارلىقلار. بىر يوپۇرماق سېپىدا ئىككىدىن ئارتۇق يوپۇرماق بولسا مۇرەككەپ يوپۇرماق دەپ ئاتىلىدۇ. مۇرەككەپ يوپۇرماقنىڭ سېپى ئومۇمى يوپۇرماق سېپى ياكى يوپۇرماق ئوقى دەپ ئاتىلىدۇ.

دائىم ئۇچرايدىغان مۇرەككەپ يوپۇرماق شەكىللىرى:

3 قۇلاقلىق مۇرەككەپ
يوپۇرماق (مالىنا)

ئالقانسىمان مۇرەككەپ
يوپۇرماق (كەندىر)

جۈپ سانلىق
پەيسمان مۇرەككەپ
يوپۇرماق
(ئوغرى تىكەن)

تاق سائلمق پەيسىمان مۇرەككەپ بوپۇرماق (كىچىك بوپۇرماقلىق گەرمدۇن)

گىككى قايتىلانغان پەيسىمان مۇرەكـ كەپ بوپۇرماق (قىسقا غولـلۇق داگگۇي)

3 قايتىلانغان پەيسـ مان مۇرەككەپ بو- پۇرماق (باندىرغان)

يوپۇرماق رېتى: يوپۇرماقنىڭ غـول ياكى شاخقا ئورۇنـ لىشىش شەكلى يوپۇرماق رېتى دەپ ئاتىلىدۇ.

دائىم ئۇچرايدىغان يوپۇرماق رېتى:

گۈدۈل گۈسكەن (چىنە گۈل)

لوۋە تىلىشىپ گۈسكەن (گاپتا پەرەس)

توپلمشمپ ئوسكەن
(ئالمقات)

ئابلانما بولۇپ ئوسكەن(فەرغانە
سوغۇ گۈلى)

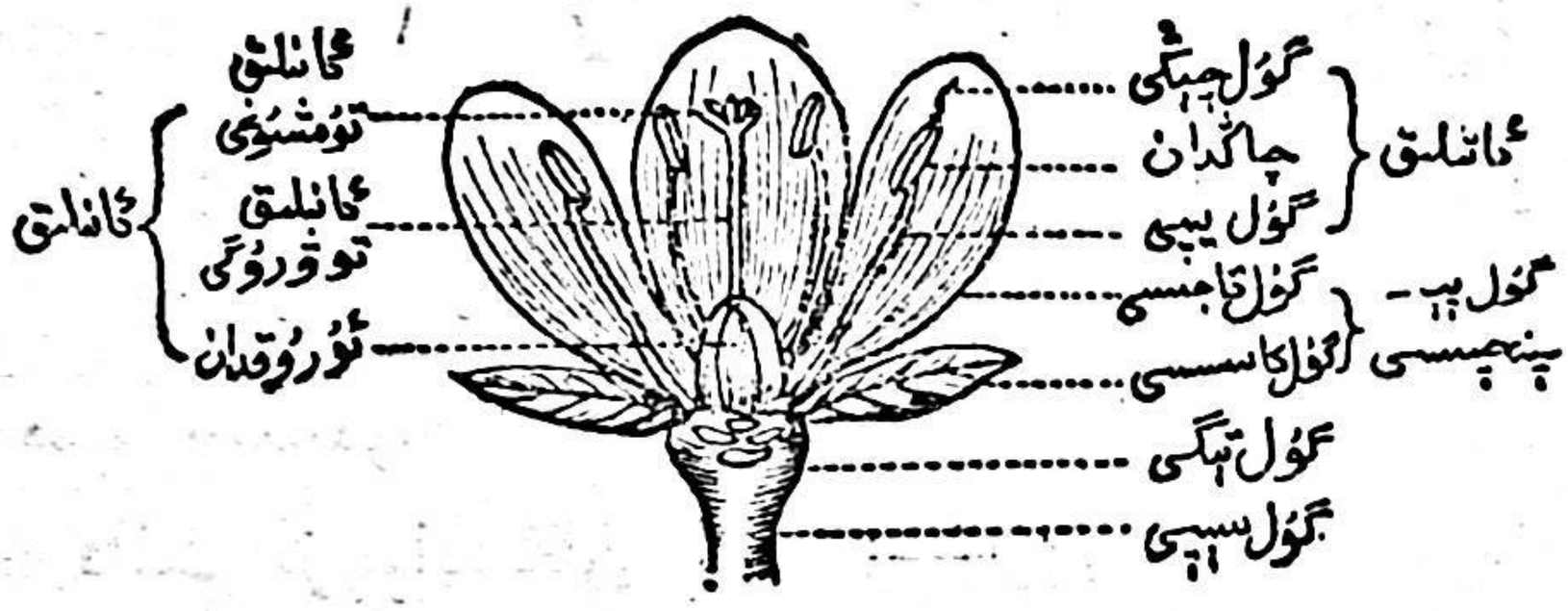
(5) گۈل: بىر تال تواۋق گۈل گۈل سېپى، گۈل تېگى، گۈل كاسسىسى (گۈل كاسسا يوپۇرماقچىلىرىنىڭ ئومۇمى ئاتىلىشى)، گۈل تاجسى (گۈل تاجى يوپۇرماقچىلىرىنىڭ ئومۇمى ئاتىلىشى)، ئاتالىق، ئانىلىقلارنى ئوز ئىچىگە ئالىدۇ. ئېچىلمىغان گۈل غۇنچە دېيىلىدۇ. گۈل ئوفى (گۈل رېتىنىڭ ئومۇمى ئوقى بولۇپ، بۇنىڭدا گۈل سېپى بولىدۇ. گۈل سېپىدا گۈل ئوسىدۇ) ۋە گۈل شاخلىرىدا ھەرخىل شەكلى ئوزگەرگەن يوپۇرماق بولىدۇ. گۈل سېپىنىڭ ئاسىتىدىكى شەكلى ئوزگەرگەن يوپۇرماق دېيىلىدۇ، گۈل رېتىنىڭ ئاستىدىكى شەكلى ئوزگەرگەن يوپۇرماق، ئومۇمى ئوزگەرگەن يوپۇرماق دەپ ئاتىلىدۇ.

گۈل كاسسىسى ئادەتتە يېشىل بولۇپ، بىر قانچە گۈل كاسسا ياپراقچىلىرىدىن تەركىپ تاپىدۇ. ئۇنىڭ شەكلى ھەرخىل بولىدۇ. گۈل تاجسى بىر قانچە گۈل تاجى ياپراقچىلىرىدىن تەركىپ تاپقان

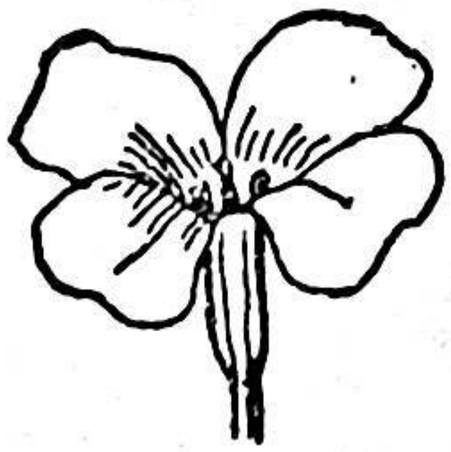
بولۇپ، ئادەتتە ئوچۇق رەڭلىك بولىدۇ. گۈل كاسسىسى بىلەن گۈل تاجىسى قوشۇلۇپ گۈل يېپىنچىسى دەپ ئاتىلىدۇ.

بىر گۈلدە ئاتىلىق ھەم ئانىلىق بولسا، قوش جىنسلىق گۈل دەپ ئاتىلىدۇ. ئانىلىق ياكى پەقەت ئاتىلىقلا بولسا، تاق جىنسلىق گۈل دەپ ئاتىلىدۇ. بىر ئوسۇملۇكتە ئاتىلىق گۈل ھەم ئانىلىق گۈل بولسا، قوش جىنسلىق ئوسۇملۇك دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن، كاۋا، كوممىۋوناق قاتارلىقلار. بىر ئوسۇملۇكتە ئانىلىق گۈل ياكى پەقەت ئاتىلىق گۈل بولسا، تاق جىنسلىق ئوسۇملۇك دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن، ئەرمىدۇن.

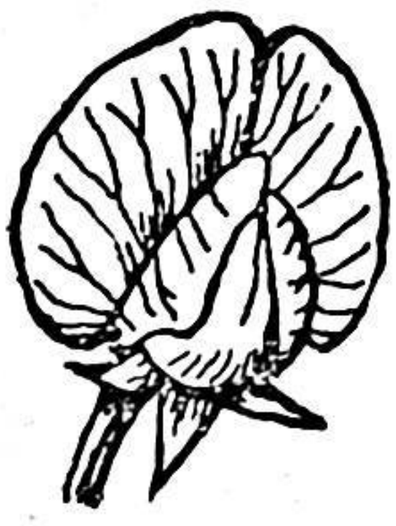
گۈلنىڭ ھەربىر قىسىملىرىنىڭ ئاتىلىشى:

دائىم ئۇچرايدىغان گۈل تاجى شەكىللىرى:

كرېس شەكىللىك گۈل

كەپسىمان شەكىللىك گۈل

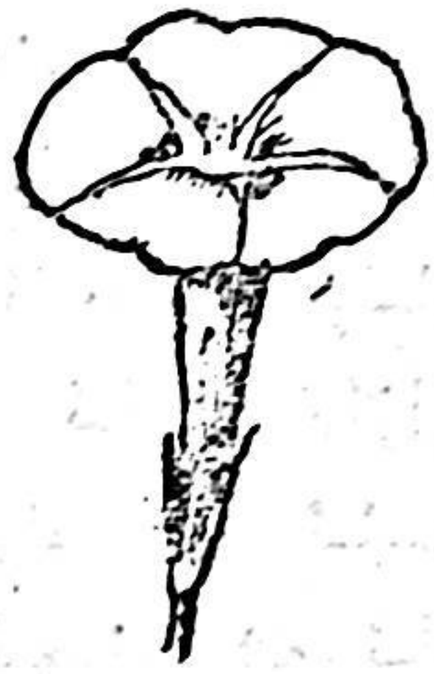
بەيچىسىمان گۈل

ۋارونكسسمان گۈل

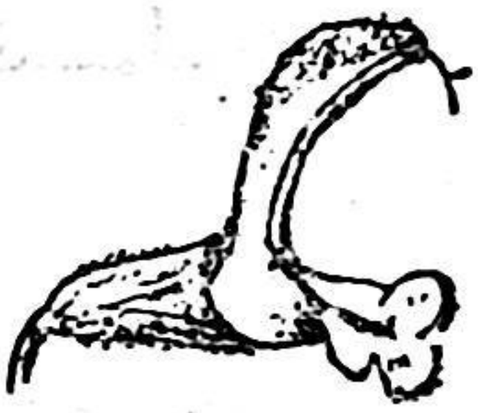
چاق پىلەكسسمان گۈل

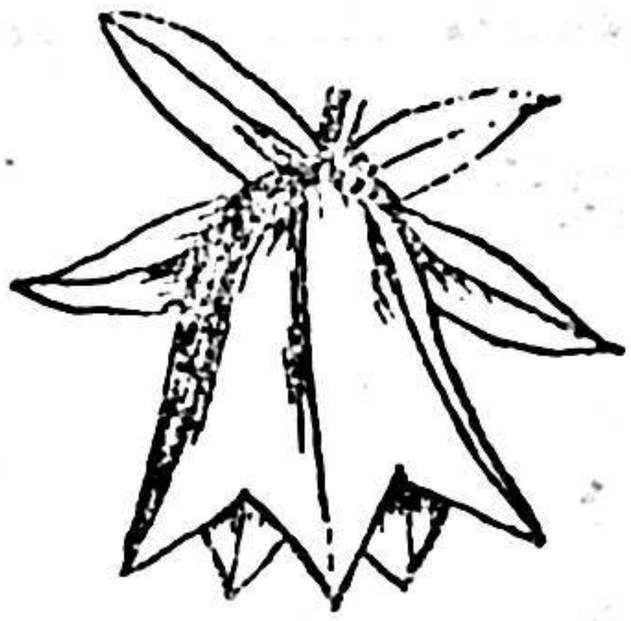
تىلسسمان گۈل

كالپۇكسسمان گۈل

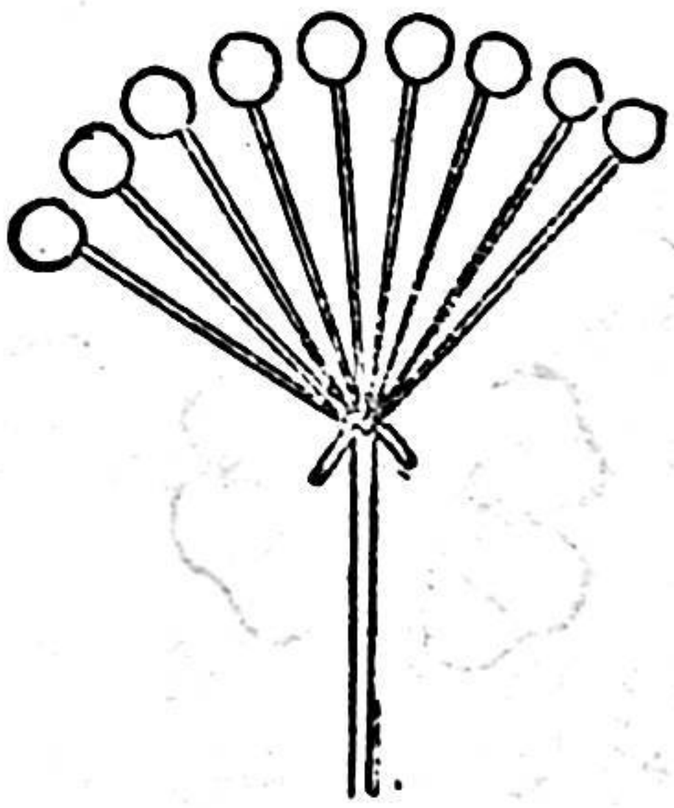
ئۇچار قۇشسسمان گۈل

قوڭغۇراقسسمان گۈل

گۈل رېتى: گۈلنىڭ گۈل شېخىدا ئورۇنلىشىش شەكلى گۈل رېتى دەپ ئاتىلىدۇ.

دائىم ئۇچرايدىغان گۈل رەتلىرى

باشاقسسمان گۈل رېتى

ئومۇم گۈل رېتى

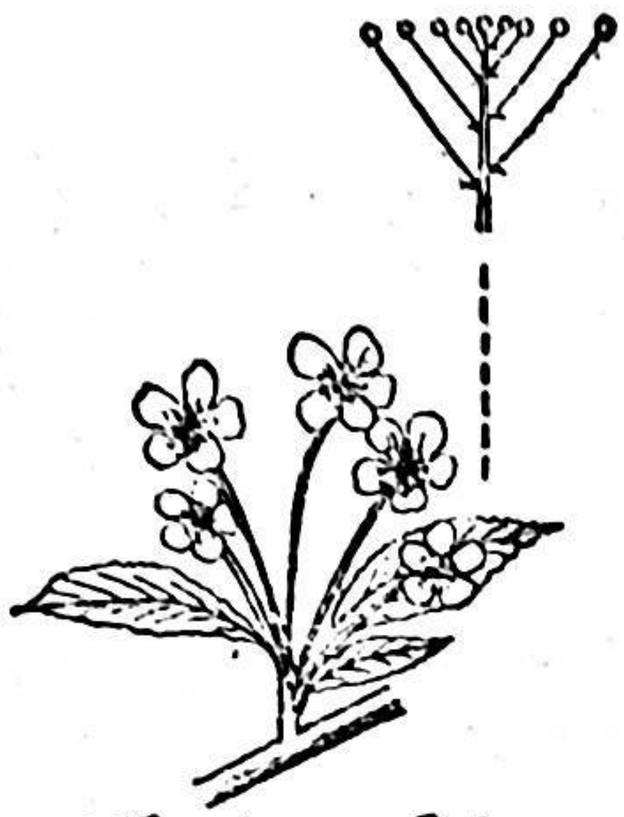

كۈللۈكسسمان گۈل رېتى

مۇرەككەپ كۆنلۈكسىمان گۈل رېتى

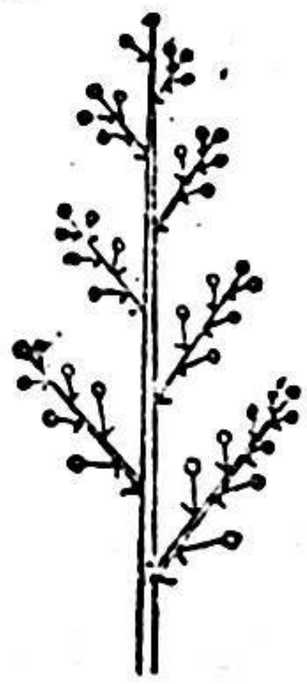
چەكلىك كۆنلۈكسىمان گۈل رېتى

ئوگىزسىمان گۈل رېتى

باشسىمان گۈل رېتى

كونۇسىمان گۈل رېتى

(6) مېۋە ۋە ئۇرۇق: مېۋە ئانىلىغى ئېۋرۇقلانغاندىن كېيىن ئوسۇپ يېتىلىدۇ. ئۇرۇغى مېۋىنىڭ ئىچىدە بولىدۇ.

دائىم ئۇچرايدىغان مېۋە ۋە ئۇرۇقلارنىڭ شەكىللىرى:

قاناتلىق مېۋە (گەرمىدۇن)

قىلتەرىقلىق مېۋە (بۇغداي)

قاتتىق مېۋە (دۇپ)

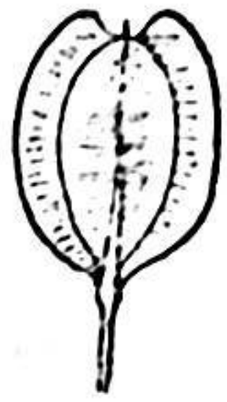
گۇرۇچ مېۋە (مامكاپ)

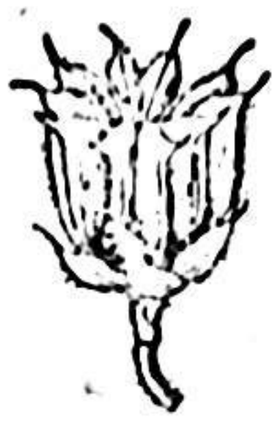
قاسراقلىق مېۋە
(پوڑچاق)

ئۈزۈن مۇگدۈز -
لۇك مېۋە
(تۇرۇپ)

قىسقا مۇگدۈز -
لۇك مېۋە
(بېسىلغاق)

بولۇڭغان مېۋە
(كىشىزىنانسى)

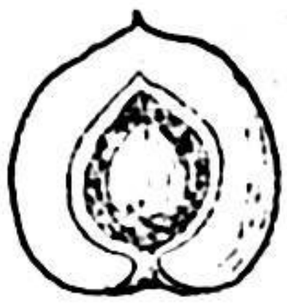
غۇنچە شەكىللىك
مېۋە (ئاق
چىغلۇق)

غوزا شەكىللىك
مېۋە (پاختا
دېنىغا)

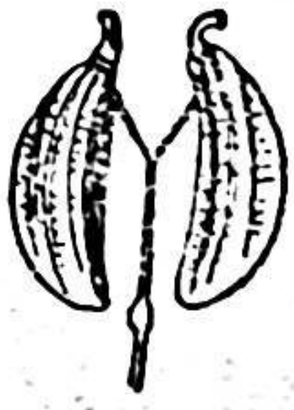
شىرلىمىك مېۋە
(ئىست ئۈزۈم)

ئۇچكىلىك مېۋە
(ئۇرۇك)

غۇزمەك مېۋە (ئۈزمە)

قوش ئاسماق مېۋە (داڭگۈي)

2 يىغىش ۋە ساقلاش

1) ئوسىدىغان مۇھىتنى بىلىش

شىنجاڭ ئۇلۇق ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي شىمالغا جايلاشقان بولۇپ، تيانشان ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئوتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن شىمالىي شىنجاڭ بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ئىقلىمىدا زور پەرق بار. ئىقلىمى، يەر شەكلى، تۇپرىغى ۋە جۇغراپىيىلىك ئورنى ئوخشاش بولمىغان جايلاردا ئوخشاش بولمىغان ئوسۇملۇكلەر ئوسىدۇ، ئوخشاش بولمىغان ھايۋانلار ماكانلىشىدۇ. ئۇلارنىڭ ئوسىدىغان مۇھىتىنى بىلىپ، ئۇلارنىڭ تارقىلىش قانۇنىيەتلىرىنى ئىگىلىگەندىلا دورا ماتېرىياللىرىنى ئوڭاي تاپقىلى بولىدۇ. مەسىلەن، تاغ لەيلىسى ئىگىز تاغلاردا، چاكاندا پەس تاغلاردا، چىغىرتماق دەريا ۋادىلىرىدا، يۇلغۇن قۇملۇقلاردا، يەر مەدىگى، توشقان زەدىگى تۇزلەكلىكلەردە، سۇ قامچا ئوتى، سۇ يالپۇزى سۇ بويلىرىدا ئوسىدۇ. غۇنچە ئۇزۇم تۇرپاندا ئوستۇرىلىدۇ، بالدىرغان غۇلجىدىن چىقىدۇ. پەقەت كەك كولەمدە ئاممۇي ھەركەت ئېلىپ بېرىپ، دورا مەنبەلىرىنى ئەسلەپ تايىدىللىق بىلەن ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرگەندىلا، ئوخشىمىغان رايون، ئوخشىمىغان مۇھىتتىكى جۈكىيى ـ ئوسۇملۇك دورىلىرىنىڭ تۇرلىرىنى، مەھسۇلاتىنى ۋە سۈپىتىنى ئېنىق بىلگىلى بولىدۇ. بۇ پەقەت دورا ئوسۇملۇكلىرىنى يىغىش ئۈچۈن پايدىلىق بولۇپلا قالماستىن، بەلكى قېرىنداش ئېلىكىلەردىن دورا ئوسۇملۇكلىرىنى كوچۇرۇپ تېرىشتا ۋە ياۋايى دورا ئوسۇملۇكلىرىنى ئوزلەشتۈرۈپ ئوستۈرۈشتىمۇ يېتەكچىلىك رول ئوينايدۇ.

2) دورا ئوسۇملۇكلىرىنى يېڭىش پەسلىنى ئىگىلەش

دورا ئوسۇملۇكلىرىنىڭ سۈپىتى، مەھسۇلاتى پەسىل بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. دورا ئوسۇملۇكلىرىنى ئۈرۈش تەييارلىغى، سېتىۋېلىش ۋە ئىشلىتىش ئېھتىياجىغا ئاساسەن ئوز ۋاقتىدا پىلانلىق ھالدا يېغىش كېرەك. ئومۇمەن دورا ئۇچۇن ئىشلىتىدىغان قىسمىنى ئوزۇقلۇق يېتەرلىك، تەركىۋىدىكى ماددىلار تولۇق يېتىلگەن ۋاقتىدا يىغقان ياخشى. مەسىلەن، قارا زىرىقنىڭ تەركىۋىدىكى خۇاكلىيەنجىيەن (بېربېرىن) نىڭ مىقتارى كۇزدە ئەڭ يۇقۇرى بولىدۇ. چاكاندىدىكى ماخۇاكجىيەن (ئېفېدرىن) نىڭ مىقتارى 8-، 9 - ئايلاردا ئەڭ يۇقۇرى بولىدۇ. ئىت يېڭىغنىنىڭ گۈلىدىكى ئاتروپىن ئۇنىڭ گۈلى ئېچىلغان ۋاقتىدا ئەڭ يۇقۇرى بولىدۇ.

(1) يەر ئۇستىدىكى قىسمى: ئوسۇپ يېتىلگەن ۋاقتىدا ياكى گۈل ئېچىلىشتىن ئاۋال يىغىۋېلىنىشى كېرەك. مەسىلەن، يىمۇساۋ، ياۋا-زاتۇن، غاز ئوتى، كىچىك خوخا، قىرىق بوغۇم قاتارلىقلار. غولى ئىنچىكە ياكى پاكارراقلىرىنى يىلتىزى بىلەن قوشۇپ يۇلۇپ ئالسىمۇ بولىدۇ. مەسىلەن، پاقا يوپۇرمىغى، قوي كوزى ئوت، بۇغاتاپىنى، چىپار ئوت، قىزىل مارال قاتارلىقلار.

(2) يىلتىز ۋە يەر ئاستى يىلتىزسىمان غول: بۇلارنى باش باھار ۋە كەچ كۇزدە قېزىۋالغان ياخشى. مەسىلەن، كەتىرا، سوغو-گۇل، قىزىل مىۋىلىك شاقا قۇل، جىنتىيانا، رەۋەن قاتارلىقلار.

(3) غول، شاخ ۋە يوپۇرماق: ئومۇمەن شاخ، يوپۇرماقلار تولۇق ئوسۇپ يېتىلگەندە يىغىش كېرەك. مەسىلەن، چاكاندا، زىسۇ، جۈجىيې، نىلۇفەر يوپۇرمىغى، ئوسما يوپۇرمىغى قاتارلىقلار. ئۇزۇمە يوپۇرمىغىنى قىرودىن كېيىن يىغقان ياخشى.

(4) دورىلىق گۈللەر: بۇلارنى ئېچىلمىغان لېكىن ئېچىلاي

دەپ قالغان ۋاقتىدا يىغىش كېرەك. مەسىلەن، تەڭگە يوپۇرماق، ئۇچقات، قىزىلگۈل، تۈخۈمەك غۇنچىسى قاتارلىقلار. ياكى ئېچىلغان ۋاقتىدا يىغىش كېرەك. مەسىلەن، جۇيخۇاگۈل، برىتانىيە قارا ئەندىزى، تۈخۈمەك گۈلى قاتارلىقلار.

(5) ئۇرۇق ۋە مېۋە: مۇسىلەرنى پىشاي دېگەن لېكىن تېخى پىشىپ يېتىلمىگەن ۋاقتىدا يىغىش كېرەك. ئۇرۇغىنى مۇنىسى پۈتۈنلەي پىشىپ دېنى تولغاندا يىغىش كېرەك.

3) دورا مەنبەلىرىنى ئاسراش، مۇۋاپىق يىغىش

ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: «ھەر قانداق جاي ئادەم كۆچى ۋە ماددى كۈچنى بەكمۇ ئاسرىشى لازىم، ھازىرنىلا كوزدە تۈتۈپ، قالايمىقان ئىشلىتىپ، ئىسراپ قىلىۋېتىشكە ھەرگىز بولمايدۇ.» جۈملە - ئوسۇملۇك دورىلىرى بىلەن كېسەلنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش ئۇزۇن مۇددەتلىك ۋەزىپە، شۇڭلاشقا ئۇرۇش تەييارلىغى كوز قارىشى، ئومۇمنى كوزدە تۇتۇش كوز قارىشى بولۇش كېرەك، ئۇلارنى قالايمىقان يىغىشقا، بېسىپ قويۇشقا، ئىسراپ قىلىشقا بولمايدۇ.

(1) ئوسۇملۇك دورىلىرىنى پىلانلىق يىغىش كېرەك. نېمە كېرەك بولسا شۇنى يىغىش، قانچىلىك كېرەك بولسا شۇنچىلىك يىغىشنى يولغا قويۇش لازىم. ساقلاشقا تېگىشلىگىدىن باشقىلىرىنى، ئەگەر شارائىت بولسا باشقا ئورۇن ۋە رايونلارغا يارەم قىلىش ياكى شۇ يەر-دىكى دورا ماتېرىياللىرىنى سېتىۋېلىش ئورۇنلىرىنىڭ دولەت پىلانى بويىچە يىغىش كېرەك.

(2) دورا ئوسۇملۇك مەنبەلىرىنى ئاسراش كېرەك. چۈ-

لىرنىڭ يىغىپ، كىچىكلىرىنىڭ قالدۇرۇش كېرەك. يىلتىز ياكى يىلتىز-
سىمان غوللۇق كوپ يىللىق دورا ئوسۇملۇكلىرىنى، مەسىلەن، قانتېپەر، سوغۇگۈل، كەتىرالارنى قېزىۋالغاندا، چوڭنى ئېلىپ، كىچىگىنى قالدۇرۇش كېرەك. «بىراقلا قۇرۇتۇۋېتىش» كە بولمايدۇ. ئۇنداق قىلمىغاندا، قېزىپ ئالغانسىرى ئازىيىپ، قېزىۋالغانسىرى كىچىك-لەپ كېتىدىغان يامان ئاقىۋەت كېلىپ چىقىدۇ.

(3) ھەم قېزىۋېلىش ھەم ئوستۇرۇش كېرەك. دورا ما-تېرىياللىرىنى ئوستۇرۇش ناھايىتى موھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. غۇلجا قاتارلىق ئورۇنلاردا كوپ يىللاردىن بېرى تېرىلىۋاتقان دورا ئو-سۇملۇكلىرىنىڭ ئوسۇشى خېلى ياخشى. خاتىجۇدىن كەلتۇرۇلگەن داغۇر داتىگۈيى خۇددى بامبۇك ئورمانلىغىدەك ئوسمەكتە. داتىگۈي، چۆەنچۇك، چۇقا، ئاچچىق تاۋۇز، زىسۇ، ئەگرى سۇناي، خۆەيچىك لىبەككۈلى قاتارلىق ئون نەچچە خىل دورا ماتېرىياللىرىنى كو-چۇرۇپ تېرىپ، مۇۆەپپەقىيەت قازىنىلدى. پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەر قايسى ئورۇنلار ئوخشىمىغان ئەھۋاللارغا ئاساسەن، ياۋايى دورا ئو-سۇملۇكلىرىنى ئوزگەرتىپ ئوزلەشتۇرۇشى ياكى پىلانلىق ھالدا ئۇرۇغىنى ئەكىلىپ تېرىشى كېرەك.

4) تەييارلاش ۋە ساقلاش

دورا ئۇنۇمىنىڭ توۋەنلەپ كېتىشىدىن ۋە ئىسراپ بولۇشى-دىن ساقلىنىش ئۈچۈن، يىغىۋېلىنغان دورا ماتېرىياللىرىنى شۇ يەردىكى شارائىتقا ئاساسەن مۇمكىنقەدەر ئاددى ئۇسۇللاردىن پايدىلىنىپ، ئوز ئورنىدا پىششىقلاپ ئىشلەش ھەمدە مۇۋاپىق ساقلاش كېرەك.

(1) **ئاپتاپتا قۇرۇتۇش:** يىغىپ كېلىنگەن دورا ما-

تەربىياللىرى قۇملۇققا، يەرگە، جازىغا ۋە بورىغا يېيىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

(2) سايىدا قۇرۇتۇش: يىغىپ كېلىنگەن دورا ماتېرىياللىرى سايا، سالقىن، شامال ئوتۇپ تۇرىدىغان قۇرغاق ئورۇنغا ئېسىپ ياكى يېيىپ قۇرۇتۇلىدۇ. بۇ ئۇسۇل گۈللەر ۋە پۇراقلىق دورا ماتېرىياللىرى ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ، مەسىلەن، ئىت يانغىنىك گۈلى، جۇيخۋا گۈلى ۋە كىچىك يوپۇرماقلىق سۈزمە قاتارلىقلار.

(3) قاخلاپ قۇرۇتۇش: دورا ماتېرىياللىرى خوچاڭغا ئوچاققا ياكى قاخلاپ قۇرۇتۇش ئۈيىگە قويۇپ قۇرۇتۇلىدۇ.

بەزى دورا ماتېرىياللىرىنى قۇرۇتۇشتىن ئىلگىرى پىششىقلاشقا توغرا كېلىدۇ، مەسىلەن، سېمىز ئىوت، قوي كوزى ئوت، كوكمارال قاتارلىقلار قۇرۇتۇلۇشتىن ئاۋال قايناقسۇغا بېسىلىپ ئاندىن ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يىلتىز پوستى، دەرەخ قوۋزىغى قاتارلىق دورا ماتېرىياللىرىنى ھول ۋاقتىدا سېرتىدىكى قوۋۇزىغىنى سويۇۋېتىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇش كېرەك.

(4) ساقلاش: دورا ماتېرىياللىرى قۇرۇتۇلغاندىن كېيىن سالقىن، قۇرغاق، ھاۋا ئالمىشىپ تۇرىدىغان ئۈيگە ئېسىپ ياكى جاۋزىغا قەۋەت ـ قەۋەت قىلىپ قويۇپ ساقلىنىدۇ. ئوڭاي قۇرۇت چۈشىدىغان قانتېپەر، تەڭگە يوپۇرماق، قوڭغۇراقگۈل، چوڭ چىلان قاتارلىق دورا ماتېرىياللىرىنى ئاپتاپقا سېلىشقا ۋە ئورۇپ تۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ.

مايلىق، ئوڭاي كوكىرىپ كېتىدىغان دورا ماتېرىياللىرىنى سالقىن، سايە، قۇرغاق ئورۇندا قويۇش كېرەك. مەسىلەن، داڭگۇي، خام ئەگرى سۇناي، ئالمقات، ئورۇك مېغىزى قاتارلىقلار.

بىرەر ھادىسە يۈز بېرىپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن كۈچلۈك زەھەرلىك دورىلارنى ئايرىم يوگەپ، ئايرىم قويۇش كېرەك، مەسىلەن، بوۋانە، مىڭ دىۋانە ئۇرۇغى قاتارلىقلار.

3. پىششىقلاش ۋە ياسالمىلارنى تەييارلاش

1. پىششىقلاش

پىششىقلاش دورىنىڭ تەبىئىتىنى ئوزگەرتىپ، داۋالاش تەسىرىنى كۈچەيتىش، زەھەرلىك ۋە ئەكسى تەسىرلىرىنى ئازايتىشنى مەقسەت قىلىدۇ. جۈملىدىن ئەنئەنىۋى تەجرىبىلىرىگە ئاساسەن دورىلارنى ھاراق بىلەن تەييارلاش ـ تەندە ئۇنىڭ تەسىرىنى يۇقۇرى دورىلارنى ھاراق بىلەن تەييارلاش ـ تەندە ئۇنىڭ تەسىرىنى يۇقۇرى ماگنۇزۇش، ئەزانى يۇقۇرى كوتىرىش، سوغاقنى تىزگىنلەش ئۇچۇن؛ زەنجىۋىل بىلەن تەييارلاش ـ تال ۋە ئاشقازاننى ئىسسىقلا ماييللاشتۇرۇپ، سوغاقنى تارقىتىش ئۇچۇن؛ ئاچچىق سۇ بىلەن تەييارلاش ـ دورىنى جىگەرگە ئاپىرىپ ئۇنى قورۇش ئۇچۇن؛ تۇز بىلەن تەييارلاش ـ دورىنى بۇرەككە ئېلىپ بېرىپ، قاتتىق نەرسىلەرنى يۇمشىتىپ توۋەنگە ھەيدەش ئۈچۈن؛ ھەسەل بىلەن تەييارلاش ـ قۇرۇقنى نەملەشتۇرۇپ، تاتلىقلىق بىلەن ئاستا سۇرگۈزۈش ئۇچۇن؛ ھورلاندۇرۇپ پىشۇرۇش ـ تەمنى كۈچەيتىپ ئىسسىق بىلەن تولۇقلاش ئۇچۇن؛ سارغايغىچە قورۇش، قارايغىچە قورۇش ـ چۈرۈكلەشتۇرۇپ، تەبىئىتىنىڭ ئوتكۇرلىگىنى پەسەيتىش ئۇچۇن؛ تەبىئى ئوزگەرمىگىچە قورۇپ كۆمۈرلەندۇرۇش ـ قان توختىتىش ئۇچۇندۇر.

پىششىقلاشتىكى يەنە بىر مەقسەت ئارىلاشما ماددىلارنى ۋەكىرەك ـ سىز قىسىملىرىنى تازىلاپ چىقىرىپ تاشلاپ، دورىنى پاك ـ پاكىزە قىلىشتىن ئىبارەت. مەسىلەن، ياسالمىلارنى تەييارلاشقا قولايلىق بولۇشى ئۈچۈن ئۇسۇملۇك دورىلارنىڭ يىلتىزسىمان غولىدىكى توپا ـ قۇملارنى يۇيۇۋېتىش، شاپتۇل، ئۇرۇك مېغىزلىرىنىڭ پوستىنى ئېلىۋېتىش كېرەك، بەزى دورىلارنى چايقاپ يۇيۇش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ياخشى بولمىغان تەملىرىنى ئوزگەرتىش

كېرەك؛ ئېپىز كېيىمنى يالپاقلاشقا ئوڭۇشلۇق بولۇش ئۈچۈن ئۇنى سۇغا چىلاپ‌قويۇش كېرەك؛ يەنچىشتىن ئاۋال، تازا بولۇشى ۋە ئاسان يەنچىلە
شى ئۈچۈن يۇيۇش ۋە كويدۇرۇپ قورۇش كېرەك.

1) **يۇيۇش:** دورا ئۇسۇملۇكلىرىدىكى تۇپا قۇم-شېغىللار ۋە يېپىشىپ قالغان پاسكىنا نەرسىلەر تازا سۇ بىلەن يۇيۇش ئارقىلىق تازىلىنىدۇ.

2) **چىلاش:** دورىلارنى كېيىپ تەييارلاشقا قولايلىق بولۇشۇن ئۈچۈن ئىچى يۇمشىغىچە سوغا چىلاپ قويىلىدۇ. چىلاش ۋاقتى دورىلارنىڭ يۇمشاق - قاتتىقلىق دەرىجىسىگە قاراپ بەلگىلىنىدۇ.

3) **دۇمىلەپ نەملەش:** چىلاپ ئاسانلىقچە يۇمشاتقىلى بولمايدىغان دورا ئۇسۇملۇكلىرىگە تەكشى هالدا ئازراق سۇ چېچىلىپ، سويۇقلۇق ئاستا - ئاستا دورىغا سىڭىدۇ. قاتتىق مادىدىن تەركىپ تاپقان دورىلارنى ئالدى بىلەن چىلاپ نەملەش كېرەك. ئۇنى موۋاپىق قاچىغا سېلىپ ياكى تاختا ئۈستىگە قويۇپ، ئۈستىنى تاغار ياكى لاتا بىلەن مەھكەم يېپىپ دۇملەپ، نەملەندۇرۇلسە دورا ماددىسى يۇمشاپ، كېيىشكە قولايلىق بولىدۇ. بۇ ئۇسۇل چىلىغاندا تەبىئى ئاسان ئۇزگىرىپ كېتىدىغان بەزى دورىلارغا مۇۋاپىق كېلىدۇ.

4) **چايقاپ يۇيۇش:** تۇزلاش ئۇسۇلى بىلەن ساقلانغان دورىلارنى ئىشلىتىشتىن ئاۋال سۇغا چىلاپ، مەلوم ۋاقىت چايقاپ ئۇنىڭدىكى تۇز تەمنى چىقىرىۋېتىش كېرەك، مەسىلەن، تۇزلانغان بۇۋانە، تۇزلانغان توشقان زەدىگى قاتارلىقلار.

5) **قورۇش:** دورىلارنى تومۇر قازانغا سېلىپ ياكى قوشۇمچە ماتېرىياللار (هەسەل، ئاچچىقسۇ، هاراق، تۇز قاتارلىقلار) نى

سېلىپ قىزدۇرۇپ، ئارىلاشتۇرۇپ قورۇشتىن ئىبارەت. قورۇش ئۇسۇلىنىڭ تەلىۋىگە دىققەت قىلىش كېرەك، مەسىلەن، ئوتتۇرا كۆچلۈك ـ ئاجىزلىغىغا، قۇرۇلۇش دەرىجىسىگە، قوشۇمچە ماتېرىياللارنى قوشقاندا ئۇلارنىڭ نىسبىتىگە دىققەت قىلىش كېرەك.

(1) سەل ـ پەل قورۇش: دورىنىڭ سىرتى سەل سارغايغىنچە ياكى ئازراق ئېسىلگىنچە ۋە دورىنىڭ ئوزىگە خاس پۇرىغىنى پۇراش مۇمكىن بولغىنچە قورۇش كېرەك، مەسىلەن، تەسۋى قوناق، شۇمشا، تۇرۇپ ئۇرۇقلىرىنى سەل سارغايغىنچە قورۇسا بولىدۇ. ھەشقىپىچەك ئۇرۇغى، جىن كىۋىنزى قاتارلىقلارنى بىر ئاز ئېسىلگىنچە قورۇسا بولىدۇ.

(2) قوماش قىلىش: دورىنىڭ سىرتى قارامتۇل رەڭگە كىرىپ، ئىچى سارغايغىنچە قۇرۇلىدۇ، مەسىلەن، ئارپا ئۇندىرمىسىنىڭ قومىچى، بەيجۇنىڭ قومىچى.

(3) قورۇپ كومۇر قىلىش: دورىنىڭ سىرتى پۈتۈنلەي كويۇپ قارايغىنچە، ئىچى قارامتۇل بولغىنچە قورۇلىدۇ (قورۇلۇپ كومۇر بولسىمۇ تەبىتى ساقلىنىدۇ)، مەسىلەن، تۇشقان ئوتى كومۇرى، چوڭ خوخا، كىچىك خوخا كومۇرى قارامتۇل. كومۇرلەنگەن چاچنى تەييارلاشتا قاچىنىڭ ئاغزىنى ھەم يېپىپ قورۇش ئۇسۇلىنى قوللىنىش كېرەك، ئۇنداق قىلمىغاندا چاچ يېنىك بولغاچقا كۈلگە ئايلىنىپ دورىلىق ئۇنۇمى يوقىلىپ كېتىدۇ.

(4) ھەسەل بىلەن قورۇش (ھەسەل بىلەن تەييارلاش): چېكىلەنگەن ھەسەلگە 30% قاينىق سۇ قۇيۇپ قايناتىپ، دورا بىلەن تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ، ئازراق دۇملەپ سۇس ئوت بىلەن قولغا چاپلاشمايدىغان بولۇپ بوشاشقىچە قورۇش كېرەك. ئونۇمەن ھەسەل مىقتارى دورا ئېغىرلىغىنىڭ 30% دىن ئېشىپ كەتمەسلىگى لازىم. بۇ ئۇسۇل تال، ئاشقازاننى ئىسسىقتا مايىللاش ـ

تۇرىدىغان، ئوپكىنى زەھەرلەيدىغان، يوتەلنى توختىتىدىغان دورىلارغا مۇۋاپىق كېلىدۇ.

(5) ئاچچىق سۇ بىلەن قورۇش (ئاچچىقسۇ بىلەن تەييارلاش): ئاساسەن ھەسەل بىلەن قورۇشقا ئوخشايدۇ. دورىغا ئاچچىقسۇ پۈركۈلۈپ سۇس ئوت بىلەن قۇرۇلىدۇ. ئومۇمەن ئىشلىتىدىغان ئاچچىقسۇ مىقتارى دورا ئېغىرلىغىنىڭ 20% ىدىن ئېشىپ كەتمەسلىكى لازىم.

(6) ھاراق بىلەن قورۇش (ھاراق بىلەن تەييارلاش): كوپىنچە سېرىق ھاراق ئىشلىتىلىدۇ. ئايرىم ھاللاردا ئاق ھاراقمۇ ئىشلىتىلىدۇ. ئومۇمەن ئىشلىتىلىدىغان ھاراق مىقتارى دورا ئېغىرلىغىنىڭ 5%؛ ىدىن ئېشىپ كەتمەسلىكى لازىم. ئىشلەش ئۇسۇلى 2 خىل بولىدۇ: بىر خىلى، دورا ماتېرىيالى بىلەن ھاراقنى ئارىلاشتۇرۇۋېلىپ، ئاندىن قىزدۇرۇپ سەل سارغايغىچە قورۇش، يەنە بىر خىلى، ئالدى بىلەن دورا ماتېرىيالىنى قورۇپ، ئۇ سەل سارغايغاندىن كېيىن ھاراقنى پۈركەپ ئازراق قورۇش.

(7) تۇز بىلەن قورۇش (تۇز بىلەن تەييارلاش): تۇزنى قاينىتىپ ئازراق ئېرىتىۋالغاندىن كېيىن دورا بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، سەل سارغايغىچە قىزىتىلىدۇ. ئىشلىتىلىدىغان تۇز مىقتارى دورا ئېغىرلىغىنىڭ 2% - 3 ىنى تەشكىل قىلىدۇ.

(8) كېپەك بىلەن قورۇش: ئالدى بىلەن مۇۋاپىق مىقتاردىكى كېپەكنى قورۇپ، ئۇنىڭدىن ئىس چىقمىشقا باشلىغاندا، دورىنى سېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ قورۇپ، دورىنىڭ سىرتى سارغايغاندا ئېلىپ كېپەكنى تاسقىۋەتسە بولىدۇ.

6) كويدۇرۇش: دورا تۇتۇنسىز چوغقا سېلىنىپ ياكى ئوتقا چىدامлиق قاچىغا سېلىنىپ ئوتقا قويۇلۇپ قېپ - قىزىل بولغاندىن كېيىن سوۋۇتۇلىدۇ، مەسىلەن، ماگنىت تېشى ۋە لۇڭگۇ قاتارلىقلار.

7) **سۇغۇرۇش:** دورا كويدۇرۇلۇپ، مىپ - مىزىل بولغاندىن كېيىن ئۇ دەرھال سۇغاق سۇغا ياكى ئاچچىق سۇغا سېلىنىدۇ. بىرەمدىن كېيىن ئېلىپ يەنە كويدۇرۇلۇپ يەنە سۇ - غۇرۇلىدۇ، بۇ خىل ئۇسۇلدا كوپ قېتىم تەكرارلىغاندىن كېيىن بوشاپ چۈرۈكلىشىپ، ئاسان يەنچىلىدىغان بولىدۇ، مەسىلەن، مېڭشى تېشى ۋە تەبىي مىس قاتارلىقلار.

8) **قاخلاش:** بۇ، سۇس ئوت بىلەن قۇرۇتۇش ئۇ - سۇلى بولۇپ، بۇنىڭدا دورىنىڭ سىرتى سەل سارغىيىپ، تەبىئىي ئۇزگىرىپ، بوش، چۈرۈك هالەتكە كېلىدۇ، مەسىلەن، سۇلۇق ۋە كوكۇيۇن قاتارلىقلار.

9) **هورلاندۇرۇش:** دورا قاسقانغا سېلىنىپ، پىشـ - قىچە هورلاندۇرۇلىدۇ.

10) **قاينىتىش:** دورا قازانغا سېلىنىپ، سۇ بىلەن ياكى قوشۇمچە ماتېرىيال بىلەن پىشقىچە قاينىتىلىدۇ.

2. ياسالمىلارنى تەييارلاش

1) **سۇيۇق دورا:** بۇ ئەڭ كوپ ئىشلىنىدىغان يا - سالما تۈرى. ئومۇمەن دورىلارنى قاينىتقاندا ئالدى بىلەن چۈفاڭ (رېتىسپ) دا بېرىلگەن دورىلارنى قۇم چوگۇن ياكى سىرلىق قاچىغا سېلىپ، سۇ قۇيۇپ (سۇ دورىدىن 2 ئېلىك ئاشقىچە قۇيۇلىدۇ) ئازراق چىلغاندىن كېيىن، 30 مىنۇت قاينىتىسا بولىدۇ. 2 - قېتىم قاينىتقاندا يەنە سۇ قۇيۇپ (سۇ دورىدىن سەل توۋەن قۇيۇلىدۇ) 20 مىنۇت قاينىتسا بولىدۇ. سۇيۇق دورىنىڭ ئەۋزەللىكى شۇكى، ئىچكەندىن كېيىن تېز سۈمۈرۈلۈپ، تېز تەسىر كورسىتىدۇ. لېكىن

ئېلىپ يۈرۈش ۋە ساقلاشقا قولايسىز. دورا قاينىتقاندا توۋەندىكى بىر قانچە نۇقتىلارغا دىققەت قىلىش كېرەك:

(1) قۇۋەتلەندۈرگۈچى دورا ياكى چۇفاڭدا مىقتارى كوپ-رەك كورسىتىلگەن دورىلارغا سۇنى كوپرەك قۇيۇپ ئۇزۇنراق قايناتتىش كېرەك. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، يەلنى تارقىتىدىغان، تاش بەندىكى ئىللەتلەرنى تارقاتقۇچى دورىلار ياكى مىقتارى ئازراق بولغان دورىلارنى ئازراق قاينىتىش كېرەك.

(2) قاتتىق دورىلار، مەسىلەن، خام گەج قاتارلىقلارنى ئالدى بىلەن سوقۇپ ئۇگىتىپ 30 مىنۇت قاينىتىپ ئاندىن باشقا دورىلارغا قوشۇپ قاينىتىش كېرەك.

(3) ئۇچۇچان تەركىپلىك، پۇراقلىق دورىلار، مەسىلەن، يالپۇز، زىسۇ يوپۇرمىغى قاتارلىقلارنى باشقا دورىلارنى قاينىتىپ بولغاندا ئۇستىگە سېلىپ، ئارىلاشتۇرۇپ 5 مىنۇت قاينىتقاندىن كېيىن ئېلىش كېرەك.

(4) بەزى دورا ئوسۇملۇكلىرىنىڭ تۇكچىلىرى بولىدۇ، مەسىلەن، بىرىتانىيە قارا ئەندىزى. بەزىلىرىنى قاينىتقاندىن كېيىن، شىلىمشىق سۇيۇقلۇغى چىقىدۇ، مەسىلەن، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى، چۇغۇندان ئۇرۇغى قاتارلىقلار. بۇلارنى لاتىغا ئوراپ قاينىتىش كېرەك.

2) تالقان دورا: چۇفاڭغا ئاساسەن دورىلارنى ئارىلاشتۇرۇپ، سوقۇپ ئەگىلەكتىن ئوتكۇزۇپ، يەنە سوقۇپ يەنە ئەگىلەكتىن ئوتكۇزۇپ، پۈتۈنلەي ئۇن هالىتىگە كەلتۈرۈش كېرەك. تالقان دورىنىڭ ئەۋزەللىگى شۇكى، ئۇنى ساقلاش قولايلىق، ئىچىشكىمۇ، سىرتقا ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ. دورىنى سوققاندا توۋەندىكى نۇقتىلارغا دىققەت قىلىش كېرەك.

(1) چۇفاڭدا ئورۇك مېغىزى، ئارچا ئۇرۇغى، كەندىر ئۇ-

رۇغى. قاتارلىق مايلىق دورا ماتېرىياللىرى بولسا، ئالدى بىلەن چۆفاڭدىكى باشقا دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ، ئاندىن ئۇ- نىڭ بىر قىسمىنى ئېلىپ، ئۇلار بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سوققاندا، ئاندىن مايلىق دورىلارنى تولۇق ئۇن ھالىتىگە كەلتۈرگىلى بولىدۇ.

(2) خام ۋە پىششىق ئەگرى سۈنىڭ قاتارلىق ئاسان يەنچىلمەيدىغان دورىلارنى چىلاپ ياكى قاينىتىپ يۇمشۇتۇپ خېمىر ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، ئاندىن باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ سوققاندىلا ئۇنى يەنچىگىلى بولىدۇ.

(3) چۆفاڭدا دېگىزىيا، بېگىپىەن، سىر قاتارلىق ئاز مىقتار- دىكى دورىلار بولسا، ئۇلارنى خوراپ كەتمەسلىگى ئۈچۈن باشقا بىر ھاۋانچىدا سوقۇش كېرەك.

(4) چۆفاڭدا زەرنىخ، گۈڭگۈرت ۋە سىر قاتارلىقلار بولسا، ئۇلارنى ھەرگىز بىللە سوقماسلىق كېرەك. بولمىسا، ئوت كېتىش ياكى پارتلاش يۈز بېرىدۇ.

3) كۆمۈلاچ دورا: بۇ ھەسەللىك كۆمۈلاچ، رۇب كۆمۈلچى ۋە سۇلۇق كۆمۈلاچ دەپ بۆلىنىدۇ. بۇنىڭ ئالاھىدىلىگى: ئېچىش، ساقلاشقا قولايلىق، ئىشلىتىلىدىغان مىقتارى ئاز، سۇ- مۇرۇلۈشى ئاستا بولىدۇ. كۆپىنچە سۈزۈلما خاراكتېردىكى كېسەللىكلەر- گە ئىشلىتىلىدۇ.

(1) ھەسەللىك كۆمۈلاچ: چۆفاڭدىكى دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ، ئۇنى داسقا سېلىپ، ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا چىكىلەن- گەن ھەسەل قوشۇپ، ئىسسىغدا قومۇچ تاياقچە بىلەن ئارىلاش- تۇرۇپ، يۇغۇرۇپ چىنەيلىگەندىن كېيىن پىلىتە قىلىپ، ئوخشاش چوڭلۇقتا كېسىپ كۆمۈلاچ قىلىنىدۇ.

ھەسەللىك چوڭ كۆمۈلاچنىڭ ھەربىرىنىڭ ئېغىرلىقى 1 مىس- قال ياكى 3 مىسقال بولىدۇ. ھەسەللىك كىچىك كۆمۈلاچنىڭ

ھەربىر مىسقالى 15 دانە بولىدۇ.

ھەسەلنى چىكلىگەندە ئادەتتە ھەسەلنى قازانغا سېلىپ، سۇس ئوت بىلەن قاينىتىپ، داۋاملىق ئارىلاشتۇرۇپ، ئۈستىدىكى ئاق كوپۈكنى ئېلىپ تۇرۇش كېرەك. ھەسەلنىڭ رەڭگى قېنىقلىنىپ ھورى تۈگىگەندە قولغا يېپىشىپ، ئىنچىكە سىرىق يېپچە (ئاق يېپچە ئەمەس) بولۇپ سوزۇلىدىغان بولغاندا، باشقا ئارىلاشمىلارنى سۈزۈپ ئېلىۋەتسە بولىدۇ. قىشتا ھەسەلنى چىكلەش ۋاقتى قىسقىراق بولۇشى (يېڭى ھەسەل دېيىلىدۇ) كېرەك، يازدا ھەسەلنى چىكلەش ۋاقتى ئۇزۇنراق بولۇشى (كونا ھەسەل دېيىلىدۇ) كېرەك. تەركىۋىدە قەن باز دورىلار ياكى مايلىق دورىلار ئۈچۈن يېڭى ھەسەل ئىشلىتىلىدۇ، مەدەنلىك ياكى تالالىق دورىلار ئۈچۈن كونا ھەسەل ئىشلىتىلىدۇ.

(2) رۇب كۇمۇلاچ: چۈفاڭدىكى دورىلارنىڭ كوپ قىسمىنى يەنچىپ، ئۇنىڭدىن يەنچىلمىگەنلىرىنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا سۇ قوشۇپ قاينىتىپ مەلھەم ھالىتىگە كەلتۈرۈپ (مەلھەم دورىغا قارالسۇ) قىزىق ۋاقتىدا دورا تالقىنى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، كىچىك كۇمۇلاچ ياسىلىدۇ. رۇب مىقتارى يېتىشمىگەندە مۇۋاپىق مىقتاردا چىكىلەنگەن ھەسەل قوشۇش كېرەك. ئىشلەش جەريانى ھەسەللىك كۇمۇلاچقا ئوخشايدۇ. بۇ ئۇسۇلنىڭ ئارتۇقچىلىغى شۇكى، ھەسەل ئاز كېتىدۇ، تەننەرقى توۋەنرەك بولىدۇ. چۇفاڭدا ئەگەر ئاسان يەنچىلمەيدىغان دورىلار بولسا، مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن بىر تەرەپ قىلىش مۇۋاپىق.

(3) سۇ بىلەن تەييارلىنىدىغان كۇمۇلاچ: بۇنى تەييارلايدىغان ئەسۋاپلارنىڭ تۈرى كوپ، شەرت - شارائىتقا قاراپ ئاددى ئۇسۇلنى قوللىنىش كېرەك. ئادەتتە بامبۇكتىن ياسالغان سېۋەت ئىشلىتىلىدۇ. سېۋەت ئاستىنى سوۋۇتۇلغان قايناق سۇ بىلەن نەمدەپ، ئۈنىڭ ئۈستىگە دورا تالقىنىنى سېپىپ ئۇنى تاسقاپ، دورا تەكشى نەملەنگەندىن كېيىن قۇرۇق چوتكا بىلەن يېپىشقان دورا تالقىنىنى

ئاستا سۇرتسه كىچىك دانچىلەر پەيدا بولىدۇ، يەنە ئازراق دورا تالقىنىنى سېپىپ ئۇنى تاسقاپ ئايلاندۇرسا، كىچىك دانچىلەر يوغنايدۇ. يەنە ئازراق سۇ چېچىپ ئازراق دورا تالقىنىنى سېپىپ تاسقاپ ئايلاندۇرۇش كېرەك. شۇنداق تەكرار ئىشلىگەندىن كېيىن ئەڭ ئاخىرىدا كېرەكلىك چوڭ - كىچىكلىكتىكى دانچىلەرگە ئايلىنىدۇ. ئۇنى ئوتكەمە بىلەن تاسقاپ، ئوخشاش چوڭلۇقتىكى كۇمۇلاچ- لارنى تاللىۋېلىپ ئاپىتاپتا قۇرۇتۇش ياكى ئوتقا قاخلاپ قۇرۇ- تۇش كېرەك. ھەر بىر سەر دورا تالقىندىن 300 دىن 500 تالغىچە كۇمۇلاچ ياسىلىدۇ.

4) مەلھەم دورىلار

(1) ئىچىدىغان مەلھەم: چۈفاڭدا بەلگىلەنگەن دورىلارنى قازانغا سېلىپ كوپرەك سۇ قۇيۇپ دورا سۇيىنىك يېرىمى كېمەيگىچە سۇس ئوت بىلەن قاينىتىپ، دورا سۇيىنى ئېلىۋېلىپ، ئۇنىڭغا يەنە سۇ قوشۇپ، قاينىتىش كېرەك، شۇنداق قىلىپ، 3 - 4 قېتىم تەكرار قاينىتىلىدۇ. شامسىنى ئېلىۋېتىپ، بىر قانچە قېتىمقى دورا سۇيىنى تىندۇرۇپ، چوكمىسىنى ئېلىپ تاشلاپ، يەنە قازانغا قۇيۇپ سۇس ئوت بىلەن (چۈفاڭدا ھەسەل ياكى شېكەر قوشۇش كورسىتىل- گەن بولسا مۇشۇ ۋاقىتتا قوشۇپ، تەكشى ئارىلاشتۇرۇش كېرەك) قاينىتىلسا قويۇلۇپ مەلھەم ھالىتىگە كېلىدۇ. بۇ ۋاقىتتا مەلھەمنى سۈمۈرگۈچ قەغەزگە تېمىتسا قەغەز ھوللەنمەسلىگى ياكى مەلھەمگە سۇ تېمىتسا ئارىلىشىپ كەتمەي مارجاندەك تۇرۇشى كېرەك. مەلھەم دورا سوۋۇتۇلغاندىن كېيىن قۇرغاق قاچىغا قاچىلىنىپ ئاغزى مەھكەم ئېتىلىپ ساقلىنىدۇ.

(2) سىرتقا سۈركەيدىغان مەلھەم: بۇ، تېرە كېسەللىكلىرى ۋە چاقا - چۈقىلارنى داۋالاشتا داۋاملىق ئىشلىتىلىدىغان ياسالما. دورىنى يۇمشاق سوقۇپ، ئۇنى ھاۋانچىغا سېلىپ، ئۇنىڭغا

مۇاپىق مەقتاردا ماي قوشۇپ بىللە يەنچىپ، يۇمشاق مەلھەم دورا قىلىپ ياسىلىدۇ ياكى مايىنى ئېرىتىپ، ئىسسىق ۋاقتىدا دورا تالقىنى بىلەن تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ سۈرتۈپ بولىدۇ. بۇ مەلھەم ئاغرىغان ئورۇنغا بىۋاستە سۈركەشكە مۇۋاپىق.

(5) ھاراقلىق ياسالما: دورا ماتېرىياللىرىنى ئۇششاق توغراپ ياكى يەنچىپ ئۈنى 40 - 60 گرادۇسلۇق ئاق ياكى سېرىق ھاراقتا چىلاپ، دائىم ئارىلاشتۇرۇپ، 15 - 30 كۈندىن كېيىن شامسىنى ئېلىۋېتىپ، دورىلىق ھاراقنى سۈزۈۋېلىش كېرەك.

4 جۈكىي ئىلمي ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە

ماۋ جۈشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: **«قورال-ئۇرۇشتا موھىم ئامىل، لېكىن ھەل قىلغۇچ ئامىل ئەمەس؛ ھەل قىلغۇچ ئامىل نەرسە ئەمەس، ئادەم.»** دورا كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا ئەلۋەتتە بەك موھىم. لېكىن ھەل قىلغۇچ ئامىل ئەمەس؛ ھەل قىلغۇچ ئامىل دورا ئەمەس، ئادەم. شۇڭا داۋالاش جەريانىدا ئالدى بىلەن پۈرولېتارىيات سىياسىنى گەۋدىلەندۈرۈپ، كېسەللەرگە سىياسى - ئىدىيىۋى خىزمەتلەرنى ئوبدان ئىشلەپ، ئۇلارنىڭ جۈگۈەن پائالىيەتچانلىق رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، ئۇلاردا ئىنقىلاپ ئۇچۇن داۋالىنىش ۋە كېسەللىك ئۇستىدىن ئەلىبە قىلىش مۇستەھكەم ئىشەنچىنى تىكلەش لازىم. دوختۇرلار كېسەللەرگە قارىتا يۇكسەك سىياسى مەسئۇلىيەتچانلىق ۋە چوڭقۇر پۈرولېتارىياتلىق مۇھەببەتتە بولۇشى، شۇنىڭدەك كېسەللىك ئەھ-ۋالىنى ئەستايىدىللىق بىلەن تەتقىق قىلىشى، كېسەللەرنىڭ ئىدىيىۋى ئەھۋالى، تۇرمۇش ئادەتلىرى ۋە سالامەتلىكى قاتارلىق

كوپ تەرەپلىمە ئاممىلارنى ئىگەللىۋېلىشى، ھەر پۈتۈنلۈك بىلەن قىسمەنلىكنىڭ مۇناسىۋىتىگە ئېتىبار بېرىپ، كېسەللىكنىڭ ئاساسلىق بولغىنى بىلەن ئاساسلىق بولمىغىنىنى، جىددىسى بىلەن جىددى بولمىغىنىنى ئېنىق ئايرىپ، بىيەنجىكلىق داۋالاش ۋە جۇڭيى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان دوختۇرخانىلارغا بىرلەشتۈرۈپ، كېسەللىكە قاراپ دورا بېرىش لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا كوزلىگەن ئۈنۈمنى قولغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ.

1) بىيەنجىكلىق داۋالاشنىڭ موھىم تۈۋەنلىرى

جۇڭيى - ئوسۇملۇك دورىلىرىنى تەڭشەپ ئىشلىتىش ئۈچۈن تۈۋەندە «توت تەكشۈرۈش، سەككىز ئاساس»، «4 تەبىەت، 5 تەم» ۋە «8 ئۇسۇل» ھەققىدىكى ئاددىي ساۋاتلارنى تونۇشتۇرىمىز. جۇڭيىلار كېسەل كۆرگەندە ئالدى بىلەن «4 تەكشۈرۈش» تىن پايدىلىنىپ كېسەللەردىكى ھەرخىل بەلگىلەرنى تولۇق ئىگەللىۋېلىپ، ئاندىن «8 ئاساس» ئارقىلىق ئىگەللىگان كېسەللىك ئەھۋالىنى تەھلىل قىلىپ ئومۇملاشتۇرۇپ، كېسەللىكنىڭ خاراكتېرىنى ئېنىقلايدۇ. ئاندىن كېيىن «8 ئۇسۇل» دىن پايدىلىنىپ داۋالاش پرىنسىپلىرىنى بەلگىلەپ «4 تەبىەت، 5 تەم»گە بىرلەشتۈرۈپ دورا تاللاپ چوفاك يازىدۇ. مانا بۇ جەريانلار «بىيەنجىكلىق داۋالاش» جەريانى بولىدۇ.

2) «4 تەكشۈرۈش» نىڭ موھىم نۇقتىلىرى

4 تەكشۈرۈش - قاراش، ئاڭلاش (پۇراشنىمۇ ئوز ئىچىگە ئالىدۇ)، سوراش ۋە تومۇر تۇتۇشلارنى ئوز ئىچىگە ئالىدۇ.

(1) قاراپ تەكشۈرۈش: بۇنىڭدا كېسەللەرنىڭ رەڭگى-

روهی، قیاپىتى، تىلغا قاراش كېرەك، مەسىلەن، كېسەلنىڭ كۆز-
لىرى جانسىق، روھسۇق بولسا، روھى چۈشكۈن بولمىسا، كېسەللىك
ئەھۋالىنىڭ تېخى ئانچە بەك ئېغىر ئەمەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ.
كېسەلنىڭ كۆزلىرى نۇرسىز، خىرە، چەكچەيگەن بولسا، روھى
خامۇش، كەيپىياتى سۇس بولسا، كېسەللىك ئەھۋالىنىڭ ئېغىرلە-
شىنى، كۆپىنچە ئاجىزلىققا مايىل ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ خىل
ئەھۋالدا ئالاھىدە دىققەت قىلىش لازىم. يۈز-قۇلاقلارنىڭ قىزە-
رىشى، ئىچى تىتىلداپ بىئارام بولۇش كۆپىنچە ئىسسىقلىق ئالامەت-
لىرى ۋە تاشقان ① ئالامەتلەرگە مەنسۇپ بولىدۇ. چىرايى
تاتىرىش كۆپىنچە ئاجىزلىقا يائى قان ئازلىققا مەنسۇپ بولىدۇ.
تېرە يائى كۆز چىڭىتقۇچى پەردىلىرىنىڭ سارغايغانلىغى كۆپىنچە
جىگەر-ئوت كېسەللىكلىرىدە كۆرۈلىدۇ.

تىلغا قاراش: تىلدىكى گەز ۋە تىلدىكى ئوزگىرىشلەرنى
كۆزىتىش تىلغا قاراش دېيىلىدۇ، بۇ، جۇڭيىلارنىڭ كېسەللىكلەرنى
ئېنىقلاشتىكى موھىم مەزمۇنلىرىنىڭ بىرى. تىلغا ئاق-نېپىز ۋە
نەم گەز باغلاش نورمال ھالەت. ئاق گەزنىڭ كۆپ بولۇپ كەتكەنلىگى
سۇغاقلىقنىڭ ئالامىتى؛ سېرىق گەزنىڭ كۆپ بولۇشى ئىسسىقلىقنىڭ
ئالامىتى؛ گەزنىڭ سېرىق ۋە قۇرۇق بولۇشى ئىسسىق كېسەللىكـ
لەردە خىلىتلەرگە زىيان يەتكەنلىگىنى بىلدۈرىدۇ. گەزنىڭ چاپلاش-
قاق بولۇشى ھولۇكنىڭ ئالامىتى، گەزنىڭ ئاق ۋە چاپلاشقاق
بولۇشى ھول سوغاقنىڭ ئالامىتى؛ سېرىق، چاپلاشقاق بولۇشى ھول
ئىسسىقنىڭ ئالامىتى. گەزنىڭ قارا ۋە قۇرۇق بولۇشى بۇقۇرى
قىزىتمىنىڭ ئالامىتى. بىراق تىلدىكى گەزلەر دورا يائى يىمەك-

① ئەسكەرتىش: تاشقان خەنزۇچە شىجېك (实证) دېيىلىدۇ. بۇ كېسەل-
لىك ئالامەتلىرىنىڭ كۆچىيىشىدىن ھاسىل بولغان ھالەت. بۇنىڭدا بىرىنچىدىن
كېسەللىك ئالامەتلىرى كۆچىيىدۇ، ئىككىنچىدىن ئادەم بەدىنىدىكى قارشىلىق
ئارتىپ ماددا ئالماشىش كۆچىيىدۇ.

ئىچمەكلىكلەرنىڭ تەسىرىدە ئاسان ئوزگىرىپ تۇرىدۇ. شۇڭا بۇنى پەرقلەندۈرۈشكە دىققەت قىلىش لازىم. تىل نورمال ھالەتتە، سۈس قىزىل ۋە نەم بولىدۇ. تىلنىڭ ئاچ قىزىل بولۇشى كۆپىنچە ئىسسىق ۋە تاشقانلىقنى كۆرسىتىدۇ؛ تىلنىڭ سۈس ھالەتكە ئوزسقلىق ۋە ئاجىزلىقنى كۆرسىتىدۇ؛ تىلنىڭ توق قىزىلگىرىش سوغۇقلۇق ۋە ئاجىزلىقنى كۆرسىتىدۇ؛ تىلنىڭ كۆكۈرۈپ كېتىشى لىغى قېنىنىڭ ئىسسىقلىغىنى كۆرسىتىدۇ؛ تىلنىڭ كۆكۈرۈپ كېتىشى قان ھەركىتىنىڭ توسالغۇغا ئۇچرىغانلىغىنى كۆرسىتىدۇ؛ تىلنىڭ قۇرۇق بولۇشى كوپىنچە ئىسسىق ئېشىپ كېتىپ مەنپىلىك (阴) كە زىيان يەتكۈزگەنلىگىنى بىلدۈرىدۇ؛ تىلنىڭ قىزىل بولۇشى ئەمما گەز بولماسلىغى ياكى گەزنىڭ سويۇلۇپ كەتكەنلىگى مەنپىلىكنىڭ ئاجىزلىغىنى بىلدۈرىدۇ.

(2) ئاغزىلاپ تەكشۈرۈش (پۇراش): بۇ، سوز قىلىش، نەپەس ئېلىش، يوتىلىش ئاۋازلىرىنىڭ كۈچلۈك ـ ئاجىزلىغىنى ئاغزىلاش ۋە نەپەس، ئېغىز بوشلۇغى، ئاجرالما ۋە چىقىرىندىلارنىڭ پۇراقلىرىنى پۇراش ئارقىلىق سوغاق، ئىسسىق، ئاجىز، تاشقان ئالامەتلەرنى پەرق ئېتىشتىن ئىبارەت. ئاۋاز قاتتىق، نەپەسلىنىشى كۈچلۈك بولۇش كوپىنچە ئىسسىقلىق ۋە تاشقانلىقنىڭ ئالامىتى؛ ئاۋازنىڭ پەس بولۇشى كوپىنچە سوغاقلىق ۋە ئاجىزلىقنىڭ ئالامىتى؛ ئېغىزنىڭ سېسىقلىغى كوپىنچە ئاشقازان ئىسسىقلىغىغا مەنسۇپ بولىدۇ؛ ئاچچىق سېسىق كېكىرش، ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلغانلىغىنى بىلدۈرىدۇ؛ بەلغەمى سېرىق، ئالاھىدە سېسىق پۇرسا ئوپكىدە يىرىڭلىق ئىششىق بولۇش ئېھتىمالىنى ئويلاش كېرەك. ئايالالاردىكى ئاق خۇننىڭ سېسىق بولۇشى كوپىنچە ھول ئىسسىقنى بىلدۈرىدۇ. باللارنىڭ چوڭ تەرىتىنىڭ ئاچچىق سېسىقلىغى، كوپىنچە ھەزىم قىلىشنىڭ ناچارلىغىنى بىلدۈرىدۇ.

(3) سوراپ تەكشۈرۈش: بۇ، كېسەلدىن ياكى ئۇنىڭ

ئائىلە تەۋەلىرىدىن كېسەل پەيدا بولۇش ۋە داۋالاش جەريانلىرىنى ھەمدە ئوتەۋشتىكى كېسەللىك تارىخى ئەھۋاللىرى قاتارلىقلارنى سوراپ ئىگەللەشتىن ئىبارەت. بۇنىڭ ئىچىدە ئۇقتىلىق ھالدا ئىسسىق - سوغاق، تەرلەش، يىمەك - ئىچىمەك، چوڭ - كىچىك تەرەت، باش، بەدەن، كۆكرەك، قوساق، ھېيز قاتارلىقلارنى سوراپ بىلىش لازىم.

ئىسسىق - سوغاقنى سوراش: كېسەل يېڭى باشلانغاندا قىزىۋاتقانلىغىنى سەزسىمۇ، لېكىن توڭلاپ تۇرۇش تاش بەدەن ئىللەتلىرىنى بىلدۈرىدۇ بەدىنى قىزىپ تۇرسىمۇ، توڭلىماسلىق، ئېغىزى قۇرۇش، چوڭ تەرەتىڭ قاتتىق بولۇشى ئېچ بەدەن ئىسسىقلىغىنى بىلدۈرىدۇ؛ توڭۇپ تۇرۇش، قىزىماسلىق، پۇت - قوللىرى مۇزلاش، چوڭ تەرەتنىڭ سۇيۇق كېلىشى ئېچ بەدەنىڭ سوغاقلىغىنى بىلدۈرىدۇ؛ ئۇزۇن مۇددەتكىچە چۈشتىن كېيىنلا مەڭزى قىزىرىش، ئالقان ۋە تاپان قىزىش مەنپىلىكىنىڭ ئاجىزلىغىنى بىلدۈرىدۇ.

تەرلەشنى سوراش: كۆپ تەرلەش تاش بەدەن ئاجىزلىغىنى كۆرسىتىدۇ؛ تەرلىمەسلىك تاش بەدەنىڭ تېخى ئاجىزلاشمىغانلىغىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇزلىكىدىنلا تەرلەپ كېتىش مۇسپىلىك (阳) نىڭ ئاجىزلىغىنى كۆرسىتىدۇ؛ ئوغرى تەر مەنپىلىكنىڭ阴ئاجىزلىغىنى كۆرسىتىدۇ.

يىمەك - ئىچمەكنى سوراش: ئۇسسۇماسلىق، ئىسسىق يىمەكلىكنى خالاش كوپىنچە سوغاقلىقنىڭ ئالامىتى؛ ئۇسساش، سوغاق يىمەكلىكلەرنى خالاش ئىسسىقلىقنىڭ ئالامىتى؛ ئېغىزنىڭ ئاچچىق بولۇشى ئىسسىقلىقنىڭ ئالامىتى، ئېغىزنىڭ بەتتام بولۇشى ئاجىزلىقنىڭ ئالامىتى؛ ئېغىزنىڭ تاتلىق ۋە يېپىشقاق بولۇشى تالنىڭ هوللۇغىنى كۆرسىتىدۇ؛ ئېغىزنىڭ چۈچۈمەللىگى تاماقنىڭ مەيدىدە تۇرۇۋالغانلىغىنى كۆرسىتىدۇ. غەيرى نەرسىلەر

(مەسىلەن، چالما، قەغەز فاتارلىقلار) يېيىش خىزمەتلىرىنى مەدداللەر-نىڭ توپلىشىۋالغانلىغىنىڭ ئىپادىسى بولىدۇ.

چوڭ - كىچىك تەرەتنى سوراش: قەۋزىيەت، سۇيدۇكى قىزىل ۋە ئاز بولۇش كۆپىنچە تاشقانلىق ۋە ئىسسىقلىقنىڭ ئالامىتى؛ ئىچى سۇيۇق كېلىش، سۇيدۇك سۇزۇك ۋە جىق بولۇش كۆپىنچە ئاجىزلىق ۋە سوغاقلىقنىڭ ئالامىتى. تاڭ سەھەردە ئىچى سۇرۇپ كېتىش بورەك ئاجىزلىغا مەنسۇپ بولىدۇ.

باش، بەدەن، كوكرەك ۋە قوساق ئەھۋاللىرىنى سوراش: باش ئاغرىپ توڭلاش، قىزىش كۆپىنچە تاش بەدەن ئىللەتلىرىنى، بىقىنىڭ چىڭقىلىپ ئاغرىشى كوپىنچە جىگەردە يەل تۇرۇپ قالغانلىغىنى كورستىدۇ؛ قوساق ئاغرىپ بېسىپ تۇرۇشنى خالاش ئاجىزلىقنى، بېسىشنى رەت قىلىش تاشقانلىقنى كورستىدۇ.

ھېيزنى سوراش: ھېيزنىڭ مۇددەتتىن بۇرۇن، كۆپ ۋە قىزىل رەڭدە كېلىشى كوپىنچە قاننىڭ ئىسسىقلىغىدىن بولىدۇ. ھېيزنىڭ كېيىنگە سۇرۇلۇپ، ئاز ۋە سۇس رەڭدە كېلىشى كۆپىنچە قان ئاجىرلىغىنى كورستىدۇ. ھېيزنىڭ مىقتارى ئاز ۋە رەڭگىنىڭ قارا بولۇشى، لەختىلەرنىڭ بولۇشى، قوساقنىڭ ئاغرىشى كۆپىنچە قان ھەرىكىتىنىڭ توسالغۇغا ئۇچراۋاتقانلىغىدىن بولىدۇ. ھېيزنىڭ ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ مۇددەتسىز كېلىشى جىگەردە يەل تۇرۇپ قالغانلىغىنى كورستىدۇ.

(4) تومۇر تۇتۇش (تۇتۇپ تەكشۈرۈشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ): تومۇر تۇتقاندا دوختۇر كورسەتكۈچ بارماق، ئوتتۇرا بارماق ۋە نامسىز بارماقلىرى بىلەن بىلەيزۈك بېغىش ئارقىسىدىكى يان بىلەك بىلەن قىزىل تومۇرنى سۈك (寸)، گۈدەن (关)، چى (尺) دېگەن 3 قىسىمغا بولۇپ تۇتىدۇ. يان بىلەك سۈڭگىنىڭ بىگىزسىمان ئوسۇك قىسمى «گۈەن» دېيىلىدۇ، گۈەندىن

بىر ئىلىك ئالدىدىراق بولغان جاي «سۇك» دېيىلىدۇ. گۇەندىن بىر ئىلىك كەينىدىرەك بولغان جاي «چى» دېيىلىدۇ، ساغلام كىشىنىڭ تۇمۇرى بىر قېتىم نەپەسلىنىشتە (دوختۇرنىڭ بىر قېتىملىق نەپەسلىنىشى كوزدە تۇتۇلىدۇ) 4 قېتىم سوقىدۇ.

لەيلىمە تومۇر: يېنىككىنە تۇتۇلغاندا تومۇرنىڭ سوقۇلغىنى بىلىنىدۇ، بۇ كۇپىنچە كېسەللىك تاش بەدەنده ئىكەنلىكىنى كورسىتىدۇ.

چوكمە تومۇر: يېنىك تۇتقاندا بىلىنمەيدۇ، چىڭراق باسقاندا بىلىنىدۇ. بۇ كوپىنچە كېسەللىك ئۇچ بەدەنده ئىكەنلىكىنى كورسىتىدۇ.

ئاستا تومۇر: تومۇرنىڭ سوقۇشى ئاستا بولۇپ، بىر نەپەسلىنىشده 2 - 3 رەت سوقىدۇ، بۇ كېسەلنىڭ سوغاقلىقىنى كورسىتىدۇ.

تېز تومۇر: تومۇرنىڭ سوقۇشى تېز بولۇپ، بىر نەپەسلىنىشته 5 - 6 رەت سوقىدۇ، بۇ، كۇپىنچە ئىسسىقلىقنى كورسىتىدۇ.

زەيسىمان تومۇر: تومۇرنىڭ سوقۇشى جىددى بولۇپ، خۇددى ئوقيانىڭ زېيىدەك بولىدۇ، بۇ، كۇپىنچە جىگەردە ئاغرىق بارلىغىنى كورسىتىدۇ.

سىلىق تومۇر: سۇنىڭ سىلىق ئاققىنىدەك سوقىدۇ. كېسەلنىڭ بەلگىسىنىڭ سۇيۇقلىشىپ كېتىشى، ئوزۇقنىڭ مەيدىدە توروپ قېلىشى ۋە هاسىلدارلىقىنى كورسىتىدۇ.

كەلكۇنسىمان تومۇر: كەلكۇنگە ئوخشاش كۇچلۇك سوقىدۇ، كۇپىنچە تاشقانلىقنى كورسىتىدۇ.

ئىنچىكە تومۇر: تومۇرنىڭ سوقۇشى، ئىنچىكە، خۇددى يىپتەك بولىدۇ، كۆپىنچە ئاجىزلىقنىڭ ئالامىتى.

لىنچۇاگىدا ھەمىشە بىر نەچچە خىل تومۇر سوقۇش بىرلا ۋاقىتتا كۆرۈلىدۇ. مەسىلەن، لەيلىمە ۋە تېز تومۇر سوقۇش بىرلا ۋاقىتتا يۈز بەرسە تاش بەدەندىكى ئىسسىقلىقنى بىلدۈرىدۇ، چوكمە ۋە تېز تومۇر سوقۇش بىرلا ۋاقىتتا يۈز بەرسە بۇ ئىچ بەدەندىكى ئىسسىقلىقنى بىلدۈرىدۇ.

تۈتۈپ تەكشۈرۈشتە كېسەللەرنىڭ تېرىسى، قول - پۇتلىرى ۋە كۆكرەك - قوساقلىرىدا ئىششىق تۈگۈنلەرنىڭ بار - يوقلۇغى، باسقاندا ئاغرىش ياكى باشقا غەيرى نورمال ئۆزگىرىشلەرنىڭ بار - يوقلۇغى تەكشۈرىلىدۇ.

3) تۇغرا ھوكۇم قىلىش

ماۋجۇشى بىزكە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: **«تەھلىل قىلىش ئۇسۇلى بىيەنجىڭلىق ئۇسۇل. تەھلىل قىلىش دىگىنىمىز شەيئىلەردىكى زىددىيەتنى تەھلىل قىلىش دېمەكتۇر.»** 4 تەكشۈرۈشتىن ئىگەللەنگەن كېسەللىك ئەھۋالىرى تەھلىل قىلىنىپ، ئومۇملاشتۇرۇلۇپ، ئاندىن 8 ئاساس بىلەن بىرلەشتۇرۇلۇپ ھوكۇم قىلىنىدۇ.

8 ئاساس: تاش بەدەن، ئىچ بەدەن، سوغاق، ئىسسىق، ئاجىزلىق، تاشقانلىق، مەنپى، مۇسپىللاردىن ئىبارەت.

تاش بەدەن ۋە ئىچ بەدەن: بۇ كېسەللىك ئۈزگىرىش يۈز بەرگەن ئورۇننىڭ چوڭقۇر - يۈزەلىكى ۋە كېسەللىك ۋەزىيىتىنىڭ ئېغىر - يېنىكلىك دەرىجىسىگە قارىتىلغان. تاش بەدەن كېسەللىگىنىڭ ئالامەتلىرى: توڭلاش، قىزىش، ياش ئاغرىش، پۇتۇن بەدىنى ئاغرىش

ۋە بۇرنىدىن سۇ ئېقىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. ئىچ بەدەن كېسەل-لىكىنىڭ ئالامەتلىرى: قىزىش، ئاغرىق قۇرۇپ ئۇسساپ تۇرۇش، تەۋزىيەت بولۇش ۋە سۈيدۈكى قىزىل بولۇش قاتارلىقلار. بۇلاردىن باشقا يەنە يېرىمى تاش بەدەنگە، يېرىمى ئىچ بەدەنگە مەنسۇپ كېسەللىك ئالامەتلىرى بار. ئۇ بولسىمۇ ئىسسىق ۋە سوغاق ئوز ئارا ئالمىشىش، ئاغرىق ئاچچىق بولۇش، گېلى قۇرۇش، كوكرىكى سىقىلىپ ئىچى پۇشۇش، تىت-تىت بولۇپ قۇسقۇسى كېلىش قاتارلىقلار.

ئىسسىق ۋە سوغاق: بۇ بىر-بىرىگە قارىمۇ-قارشى ئىككى كېسەللىك ئالامىتىگە قارىتىلغان. سوغاقلىق كېسەللىك ئالامەتلىرى: بەدەن ۋە پۇت-قوللار مۇزلاش، ئىسسىق يىمەك-ئىچمەكلەرنى خالاش، ئىچى سۇدەك سۇرۇپ كېتىش، سۈيدۈكى سۇزۇك ۋە جىق بولۇش، تىلىنىڭ رەڭگى سۇس بولۇش ۋە ئاق گەز باغلاش، تومۇرى ئاستا سوقۇشلاردىن ئىبارەت. ئىسسىقلىق كېسەللىك ئالامەتلىرى: بەدىنى قىزىپ پۇت-قوللىرىنى سوزغىسى كېلىش، تەرلەش، ئېغىزى قۇرۇش، سوغاق يىمەك-ئىچمەكلەرنى خالاش، تىلى قىزىرىپ سېرىق گەز باغلاش ۋە تومۇرى تېز سوقۇشلارىن ئىبارەت.

ئاجىزلىق ۋە تاشقانلىق: بەدەننىڭ كۈچلۈك-ئاجىزلىغى ۋە كېسەللىك ۋەزىيىتىنىڭ جىددى ياكى جىددى ئەمەسلىگىگە قارىتىلغان. ئاجىزلىقنىڭ ئالامەتلىرى: كېسەل ئۇزاقتا سۇرۇلۇپ ئاجىزلاپ كېتىش، بەدىنى ئاجىزلاپ ئاۋازى پەسىيىپ كېتىش، چارچاپ ماغدۇرسىزلىنىش، دېمى سىقىلىش، تولا تەرلەش، تىلغا گەز باغلىماسلىق، تومۇرى ئىنچىكە ۋە كۈچسىز بولۇشتىن ئىبارەت. تاشقانلىقنىڭ ئالامەتلىرى، كېسەل يېگەندىن باشلىنىپ، تېنى تېخى ئاجىزلاشماسلىق، ئاۋازى يۇقىرى بولۇش، نەپەس ئېلىشى كۈچلۈك بولۇش، تىلى قىزىرىپ قېلىن گەز باغلاش، تومۇرى كەلكۈندەك كۈچلۈك سوقۇشلاردىن ئىبارەت.

مەنپى ۋە مۇسپى: 8 ئاساسنىڭ ئومۇمى ئاتالمىسى بولۇپ، مەنپى كېسەللىگى ئاجىزلىق، سوغاقلىق ۋە ئىچ بەدەن كېسەللىك ئالامەتلىرىنى ئوز ئىچىگە ئالىدۇ؛ مۇسپى كېسەللىگى تاشقانلىق، ئىسسىقلىق ۋە تاش بەدەن كېسەللىك ئالامەتلىرىنى ئوز ئىچىگە ئالىدۇ.

كېسەللىك سەۋەپلىرى، كېسەللىك مۇددىتى ۋە بەدەن ئەھۋاللىرىنىڭ ئوخشىماسلىغى تۇپەيلىدىن كېسەللەردە ھەر دائىم تاش بەدەن ۋە ئىچ بەدەن كېسەللىك ئالامەتلىرى ئوز ئارا ئالمىشىش، سوغاقلىق بەلگىلەر بىلەن ئىسسىقلىق بەلگىلەر بىر-بىرى بىلەن ئوتتۇرىدا مۇرەككەپلىشىش ۋە ئاجىزلىق بىلەن تاشقانلىق ئالامەتلىرى بىرلا ۋاقىتتا ئوچرايدىغان ئىككى خىل ياكى بىر قانچە خىل كېسەللىك بەلگىلىرى كورۇنىدۇ. شۇڭا «بىيەنجىكلىق ناۋالاش» جەريانىدا كېسەلنى ئومۇميۈزلۈك كۈزىتىش، ئىنچىكىلەپ ھوكۇم قىلىش، شۇنداقلا ۋۇلسلىق ئېنىقلاش بىلەن تەجرىبە قىلىش ئارقىلىق ئېنىقلاشنى بىرلەشتۇرۇپ، ئاساسىي زىددىيەتنى تۇتۇپ توغرا ئېنىقلاش لازىم. بىز ماۋجۇشىنىڭ **ئۇرۇشنى ئۇرۇشتىن ئۇگىنىش** ھەققىدىكى تەلىماتىغا ئەمەل قىلىپ، كېسەللىكلەرنى ئېنىقلاش جەريانىدا يۇرەكلىك، ئېھتىياتچان بولۇپ ۋە ئەمىلىيەتتىن ئوتكۈزۈشكە جۇرئەت قىلىپ، ئۇزلۇكسىز ئۇگىنىپ، ئۇزلۇكسىز يۇقۇرى كوتىرىپ جۇڭگونىڭ بىرلىككە كەلگەن يېڭى تىببى ئىلمى ۋە يېڭى دورىگەرلىك ئىلمىنى يارىتىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشىمىز لازىم.

4) دورىلارنى مۇۋاپىق ئىشلىتىش

ئۇلۇق داھىمىز ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: «سۇپەت جەھەتتە ئوخشاش بولمىغان زىددىيەتلەر

پەقەت سۈپەت جەھەتتە ئوخشاش بولمىغان ئۈسۈل-
لار بىلەن ھەل قىلىنىدۇ.» بىز جۈكىيى - ئوسۇملۇك
دورىلىرى بىلەن كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش، داۋالاش
جەريانىدا مۇشۇ تەلىماتقا ئەمەل قىلىشىمىز لازىم. پەقەت بىەز-
جىكلىق ئاساستا دورىلارنىڭ خۇسۇسىيىتى ۋە ئىشلىتىش پىرىنـ-
سىپلىرىنى ئىگەللىگەندىلا ئاندىن كېسەلگە قاراپ دورا بەرگىلى
بولىدۇ. جۈكىيى - ئوسۇملۇك دورىلىرى بىلەن كېسەللەرنى داۋالا-
غاندا ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ئۇز يېرىدىن چىقىدىغان جۈكىيى-
ئوسۇملۇك دورىلىرىنى تالىلىۋېلىپ، ئاددى چۈفاڭلار بىلەن كېسەل
داۋالاشنى تەشەببۇس قىلىش لازىم.

(1) دورا ماتېرىياللىرىنىڭ تەبىئىدىن پۈختا خەۋەردار
بولۇش: جۈكىيى - ئوسۇملۇك دورىلىرىنىڭ تەبىئى ئەنئەنىۋى جۈكىيى
دورىگەرچىلىك نەزىرىيىسىنىڭ «4 تەبىەت، 5 تەم» ى
بويىچە بېكىتىلگەن. دورىلارنىڭ تەبىئى سوغاق، ئىسسىق، ئىس-
سىقلا مايىل، سوغاقلا مايىل دېگەن 4 تۈرگە ئايرىلىپ،
بۇلار ئادەتتە «4 تەبىەت» دەپ ئاتىلىدۇ. ئىسسىقلا مايىل
ۋە ئىسسىق تەبىەتلىك دورىلار بىلەن سوغاق كېسەللىكلەر
داۋالىنىدۇ. سوغاق ۋە سوغاقلا مايىل تەبىەتلىك دورىلار بىلەن
ئىسسىق كېسەللىكلەر داۋالىنىدۇ. ئىسسىقلا مايىللىق بىلەن ئىسسىق
ۋە سوغاق بىلەن سوغاقلا مايىللىق دەرىجە جەھەتتىكى ئوخشە-
ماسلىقتىنلا ئىبارەت. سەللا سوغاق دېگەنلىك سوغاقلا مايىل،
سەللا ئىسسىق دېگەنلىك ئىسسىقلا مايىل دېگەن بىلەن ئوخشاش.
يەنە بىر تۈرلۈك موتىدىل تەبىەتلىك دورىلار بولۇپ، بۇ موتە-
دىللەشتۈرگۈچى تەبىەتلىك دورىلارنى كۆرسىتىدۇ.

ئومۇمەن ئېيتقاندا، سوغاق ۋە سوغاقلا مايىل تەبىەتلىك دورىلار
ئىسسىقنى قايتۇرۇش، ئوت ئىسسىقنى قايتورۇش، قانىنى سوۋۇتۇش

ۆه زەھەرنى ياندۇرۇش رولىنى ئويناپدۇ، شۇڭا ئىسسىقلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئىسسىقتا مايىل ۆه ئىسسىق تەبىئەتلىك دورىلار تال - ئاشقازاننى ئىسسىقتا مايىللاشتۇرۇش، سوغاقنى تارقىتىش، مۇسپىلدىكە ياردەم بېرىش رولىنى ئويناپدۇ. شۇڭا سوغاقلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

دورىلارنىڭ تەمى چۇچۇمەل، قېرىق، تاتلىق، ئاچچىق ۆه تۇزلۇق دەپ 5 تۈرگە ئايرىلىدۇ، بۇ «5 تەم» دېيىلىدۇ. ئوخشىمىغان تەملىك دورىلار ئوخشىمىغان تەسىر كورسىتىدۇ. چۇچۇمەل تەملىك دورىلار: قورۇيدۇ، تۇتىدۇ، چىڭىتىدۇ، ۆه قان توختىتىدۇ. مەسلەن، ئەينۇللىنى ئالساق ئوچەينى تۇتۇپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، خىلىت ھاسىل قىلىپ، يوتەل پەسەيتىدۇ. ئاق چوغلۇقنى ئالساق مەنپىلىكنى قورۇيدۇ.

قېرىق تەملىك دورىلار: ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، زەھەر قايتۇرىدۇ. ئوت ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، ھولاۋكنى قۇرۇتىدۇ، مەسلەن، قالقانگۇل ئوپكىدىكى ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، مامىرانچىنى يۇرەكتىكى ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، خۇاڭبو (黄柏) قوۋزىغى بورەكتىكى ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ. شاتارى (栀子) سەنجياۋ (三焦) دىكى ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ.

تاتلىق تەملىك دورىلار: بەدەنگە قۇۋۋەت بېرىپ، كۇچلەندۇرىدۇ. تالنى ياخشىلاپ، ئاشقازاننى موتىدىللەشتۇرىدۇ. مەسلەن، چوڭ چىلان، چۇچۇكبۇيا، تال، ئاشقازان ئاجىزلىغى ۆه قان ئازلىقنى ساقايتىشتا كوپ ئىشلىتىلىدىغان دورىلاردىن بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

ئاچچىق تەملىك دورىلار: تەرلىتىپ تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ. ئەزالارنىڭ پائالىيىتىنى تەڭشەپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ. مەسلەن، جىڭجىيې، زىسۇ تەرلىتىپ تاش بەدەندىكى

ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ، بېدىيان، ياۋا ساماق ئەزالارنىڭ پائالىيىتىنى تەكشەپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

تۇزلۇق تەملىك دورىلار: يۇمشىتىپ تۆكۈنلەرنى يېشىدۇ.

ئۇچەيلەرنى نەملەشتۈرۈپ، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىدۇ. مەسىلەن، تازىلانغان شور چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىدۇ.

يۇقۇرقىلاردىن باشقا يەنە بىر تۈرلۈك تەمسىز دورىلار بولۇپ، بۇلار، بەدەندىكى هوللۇكنى سىرغىتىپ سۇيۇقلۇقلارنى راۋان قىلىدۇ. مەسىلەن، چوكا دەرەخ مۇسى سۇيۇقلۇقنى راۋان قىلىپ، ئىششىقنى تارقىتىدۇ.

بەزى دورىلارنىڭ تەبىئى بىر قەدەر مۇرەككەپ بولۇپ، بەزىلىرىنىڭ تەبىئى ئوخشاش بولسىمۇ، تەمى ئوخشمايدۇ. بەزىلىرىنىڭ تەمى ئوخشاشسىمۇ تەبىئى ئوخشمايدۇ. يەنە بەزى دورىلاردا بىر قانچە خىل تەبىئەت ۋە تەم بولىدۇ. شۇڭا دورىلارنى ئىشلىتىشتە «4 تەبىئەت، 5 تەم»دىن پىششىق خەۋەردار بولۇش لازىم.

(2) دورىلارنى ئىشلىتىشنىڭ ئومۇمى پىرىنسىپلىرىنى ئىگىلەش: دورىلارنى ئىشلەتكەندە موھىم نۇقتىسىنى چىڭ تۇتۇپ، ئادەتتىكىلەرگە قوشۇمچە ئېتىۋار بېرىپ، كونكرېت ئەھۋاللارنى كونكرېت تەھلىل قىلىش كېرەك.

«8 ئۇسۇل» جۇڭيىلار كېسەل داۋالىغاندا داۋالاش پىرىنسىپلىرىنى بەلگىلەيدىغان ئاساس بولۇپ، بۇلار تەرلىتىش، قۇسۇرۇش، سۇردۇرۇش، موتىدىللەشتۈرۈش (تەڭشەش)، ئىسسىقلا مايلاشتۇرۇش، تازىلاش (قايتۇرۇش)، قۇۋۋەت بېرىش، تارقىتىشلاردىن ئىبارەت. تاش بەدەننىڭ خىزمىتى ئېشىپ كەتسە «تەرلىتىش» پايدىلىق، زەھەرلىك نەرسىلەرنى يەپقالغاندا، سەپرا يىغىلغاندا «قۇسۇرۇش» پايدىلىق (هازىر بۇ چارە ئاز قوللىنىلىدۇ). ئىچ بەدەننىڭ خىزمىتى ئېشىپ كەتكەندە «سۇردۇرۇش» پايدىلىق، يېرىمى تاش بەدەن، يېرىمى ئىچ بەدەنگە خاس ئىللەتلەر بولسا «تەڭشەش» پايدا-

لىق، سوغاق كېسەللىكىدە «ئىسسىقتا مايللاشتۇرۇش» پايدىلىق؛ ئىسسىق كېسەللىكىدە «تازىلاش» پايدىلىق، ئاجىز كېسەللىكىدە «قۇۋۋەت بېرىش» پايدىلىق، توپلىشىپ ئالغاندا «تارقىتىش» پايدىلىق بولىدۇ.

چۇفاڭدىكى دورىلارنى تەييارلاپ چىقىشتا، بىرىنچىگىلىق ئاساستا ئاددىي ۋە ئۇنۇملۇك بولۇشنى نەزەردە تۇتۇش لازىم.

چۇفاڭ تەييارلاش پرىنسىپلىرى:

ئاساسلىق دورىلار: بۇ ئاساسلىق كېسەللىكنى داۋالايدىغان دورا بولۇپ، چۇفاڭدا ئاساسلىق رول ئوينايدۇ.

قوشۇمچە دورىلار: ئاساسلىق كېسەللىكتىن باشقا ئالامەتلەرنى داۋالايدىغان دورىلار.

ئوز ئارا ياردەملەشكۈچى دورىلار: ئاساسلىق دورىلارنىڭ تەسىرىنى تېخىمۇ زور جارى قىلدۇرۇشقا ياردەم بەرگۈچى دورىلار.

ئوز ئارا چەكلىگۈچى دورىلار: مەلۇم بىر خىل دورىدىن پايدىلىنىپ ئىككىنچى بىر خىلدىكى دورىنى چەكلەپ، ئۇنىڭ زەھەرىنى ياكى يامان تەسىرىنى ئازايتىدۇ. شۇنىڭدەك دورىلارنى كوزلىگەن ئورونغا يەتكۈزۈش رولىنى ئوينايدۇ. مەسىلەن، شامالداپ، سوغاق تېگىپ، ئوپىكىدە ئىسسىق بولسا ئۇ يوتەل، دەم سىقىلىش، ئېغىز قۇرۇشلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. چۇفاڭ تەييارلىغاندا چاكاندا، گەج، ئۇرۇك مېغىزى، چۇچۇكبۇيا تالىلىۋېلىنىدۇ. بۇ يەردە يوتەل، دەم سىقىلىش ئاساسلىق كېسەل بولۇپ، بۇنىڭدىكى چاكاندا ئوپكىنى يايرىتىپ، دەم سىقىلىشنى باسىدىغان ئاساسلىق دورا سۈپىتىدە تەسىر كورسىتىدۇ. گەجنىڭ تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق بولغانلىقتىن بىر تەرەپتىن تاش بەدەن ئىللەتلىرىنى تارقاتسا يەنە بىر تەرەپتىن ئوپكىدىكى ئىسسىقنى تازىلاپ، قوشۇمچە دورا سۈپىتىدە تەسىر كورسىتىدۇ. ئورۇك مېغىزى چاكاندىغا يارەملىشىپ ئوپكىنى يايرىتىپ، دەم سىقىلىشنى توختىتىپ،

ئوز ئارا يارەملەشكۈچى سۈپەتىدە تەسىر كۆرسىتىدۇ. چۈچۈكبۇيا بار-
لىق دورىلارنى تەكشەپ، ئوز ئارا چەكلىگۈچى دورا سۈپەتىدە تەسىر
كۆرسىتىدۇ. بۇ چۈفاكدىكى دورىلار ئىسىق ۋە سوغاق كېسەللىكلەر-
گە بىللە ئىشلىتىشكە بولىدىغان دورىلاردىن تەييارلانغان.

(3) دورىلارنى ئىشلىتىشتە دىققەت قىلىدىغان ئىشلار:
دورىلارنى تەييارلاپ ئىشلەتكەن چاغدا مۇرەككەپ ئوزگە-
رىشلەر بولۇشى مۇمكىن. بەزى دورىلار تەييارلانغاندىن كېيىن دا-
ۋالاش ئۈنۈمى كۈچىيىدۇ، شۇنىڭدەك بەزىلىرىنىڭ داۋالاش ئۈنۈمى
ئەكسىچە كېمەيىپ كېتىدۇ. ھەتتا بەزىلىرىدە ئەكس تەسىر پەيدا
بولىدۇ. ئەكس تەسىر پەيدا بولىدىغانلىرى «ئوز ئارا قارشىلاش-
قۇچى» لار دەپ ئاتىلىدۇ. ئوز ئارا چەكلىگۈچىلەر «ئوز ئارا قورۇ-
قۇچى» لار دەپ ئاتىلىدۇ.

«ئوزئارا قارشىلاشقۇچى»لار توۋەندىكى 18 تۈرلۈك دورىدىن ئىبارەت:

بەنشيا، ئاچچىق تاۋۇز، سوغۇگۇل، غۇزمەك چىڭگىلىك يىلتىزى (白蔹)، سۈئىلەپ قاتارلىقلار بۇۋانە بىلەن چىقىشالمايدۇ. چۈچۈكبۇيا — يوسۇن (藻海)، سۇتاۋك ئوت، گەنسۇيسۇتاۋك ئوتى (甘遂)، كېرىمدانە قاتارلىقلار بىلەن قارشىلىشىدۇ. مارال قۇلاق — رىنشىك، قان تېپەر، شىقىلداق، قامچا ئوت، چول يالپۇز يىلتىزى، چۇقا، كۈشىك ئوت، ئاسارون ۋە ئاق چوغلۇق قاتارلىقلار بىلەن قارشىلىشىدۇ.

«ئوزئارا قورقۇچى» دورىلار توۋەندىكى 19 تۈرلۈك دورىدىن ئىبارەت:

كۈكگۈرت بىلەن تازىلانغان شور، سىماپ بىلەن مىشياك، فېيشىر سۇتاۋك ئوتى بىلەن مەدەستان، دەن بىلەن ھەشقىپە-

چەك، فەلەمپۇر بىلەن كۆركۆم، ياشياۋ (牙州) بىلەن پىيزەك، بۇۋانىلار بىلەن كەركە مۆڭگۈزى، رىنشىك بىلەن ئۇچارچاشقان مايىغى، چوكادارچىن(桂官) بىلەن گىل قاتارلىقلار بىر - بىرىدىن تورقىدۇ،

هامىلدارلارغا مەنى قىلىندىغان دورىلار:

هامىلدار مەزگىللىرىدە، بۇۋانە، بۇۋانەيان يىلتىزى، رەۋەن، تازىلانغان شور، دەن، پىزەك، جەدۋار، شاپتۇل مېغىزى، زاراڭزا، سۇلۇك، كوكۈيۇن، قىرىق ئاياق، كېرىمدانە، ئىپار قاتارلىق تەسىرى كۈچلۈك دورىلارنى ئىشلەتمەسلىك ياكى ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئىشلىتىش لازىم.

دورىلارنىڭ مىقتارى

قېرىلار، بالىلار، ئايالالار ۋە تېنى ئاجىز كىشىلەرگە بېرىلىدىغان دو - را مىقتارى ئازراق بولۇشى لازىم. ئادەتتە 1 — 5 ياشلىق بالا - لارغا چوڭ كىشىلەرنىڭ $\frac{1}{4}$ مىقتارى، 6 — 15 ياشلىقلارغا چوڭ كە -

شىلەرنىڭ $\frac{1}{2}$ مىقتارى، 16 دىن يۇقۇرىلارغا چوڭ كىشىلەرگە ئوخشاش مىقتاردا ئىشلىتىلسە بولىدۇ. ياز كۈنلىرىدە تەرلىتىدىغان دورىلارنى ئازراق ئىشلىتىش، قىش كۈنلىرى قېرىق، سوغاق تەبە - ەتلىك دورىلارنى ئازراق ئىشلىتىشكە توغرا كېلىدۇ. كۈچلۈك، زەھەرلىك دورىلارنى ئىشلىتىشتە دورا مىقتارىنى قاتتىق تىزگىنلەش كېرەك.

بۇ كىتابتا كورسىتىلگەن دورىلارنىڭ مىقتارى: 1 جىك = 16 سەر؛ 1 سەر = 10 مىسقال، (1 سەر = 31.25 گرام).

ئادەتتە قاينىتىپ ئىچىدىغان دورىلارنىڭ مىقتارى كۈمۈلاچ ۋە تالقان

دورىلارنىڭ مىقتارىغا نىسبەتەن كوپرەك بولىدۇ.

ھەر قۇرۇتۇلمىغان) دورىلارنىڭ مىقتارى قۇرۇتۇلغان دورىلارنىڭ مىقتارىدىن كوپرەك بولىدۇ.

دورىلارنى ئىچىش ئۇسۇلى:

قاينىتىپ ئىچىدىغان دورىلار كۈپىنچە ئىسسىق بويىچە ئىچىلىدۇ. قۇسىدىغان كېسەللىكلەرگە ئاز - ئازدىن بىر نەچچىگە بولوپ، سو - ژۇتۇپ ئىچكۈزىلىدۇ. دورىلارنى ئىچىش ۋاقتى ئادەتتە شۇ كۈنى كەچتە بىرىنچى قېتىملىق قاينىتىمىسى، ئەرتىسى ئەتتىگەندە ئىككىنچى قېتىملىق قاينىتىمىسى ئىچىلىدۇ ياكى ئىككى قېتىملىق قاينىتىمىسىنى بىرلەشتۈرۈپلا ئەتتىگەن ۋە كەچكە بولوپ ئىچىمۇ بولىدۇ. قۇ - ۋەتلىگۈچى دورىلار تاماقتىن ئىلگىرى ئىچىلىدۇ. ئاشقازاننى ياخشى - لايدىغان دورىلار تاماقتىن كېيىن ئىچىلىدۇ، مەددە چۈشۈرىدىغان ۋە ئىچ سۇرىدىغان دورىلار ئاچ قوساقتا ئىچىلىدۇ، ئۇخلىتىدىغان دو - رىلار ئۇخلاشتىن بۇرۇن ئىچىلىدۇ.

جۈملە - ئوسۇملۇق دورىلىرى بىلەن كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش - داۋالاش جەريانىدا **«تەجرىبىلەرنى ئەستايىدىل يەكۈنلەش لازىم.»** داۋالاش ئۈنۈمى ھەقسىز ئىسپاتلانغان چۈفائىلارنى ۋاقتىدا تەجرىبە ئالماشتۇرۇپ ۋە كېيگەيتىپ داۋا - لاش ئۈنۈمىنى ئۈزلۈكسىز يۇقۇرى كۆتىرىش لازىم.

1. تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقاتقۇچى دورىلار

(解表药)

بەدەنىمىزدىكى كېسەللىك ئىللەتلىرىنى تارقىتىدىغان دورىلار تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقاتقۇچى دورىلار دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ ئادەتتە تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدىغان تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل دورىلار ۋە تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل دورىلارغا ئايرىلىدۇ. تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدىغان تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل دورىلار يېنىك تارقىتىدىغان، قىزىتمىسى بولۇش، باش ئاغرىش، كۆز قىزىرىش، تۇماق پۈتۈش قاتارلىق سوغاق شامال خاراكتېردىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدىغان تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل دورىلار بولۇپ، باش ئاغرىش، كۆز رەڭ توڭلاش، قىزىتمىسى ئېغىر بولۇش، باش ئاغرىش، كۆز قىزىرىش، تۇماق قاتارلىق ئىسسىق شامال خاراكتېردىكى تاش بەدەن كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىلىدۇ.

1) تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقاتقۇچى
تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقتىا مايىل دورىلار

(辛温解表药)

چاكاندا (قىرتق بوغۇمسمان چاكاندا)

麻黄 Ma huang (木贼麻黄)

چاكاندا يىلتىزى (麻黄根)

(چاكاندا گاڭىلىسى، چاكاندا ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) كۆپ يىللىق تىك ئوسىدىغان كىچىك چاتقال، ئىگىزلىكى 30-80 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى تۇم ۋە قاتتىق بولىدۇ. كونىرغان غولى ياغاچقا ئايلانغان بولۇپ، تۇم بولىدۇ، تىك ئوسىدۇ. رەڭگى كۈلرەڭ قوڭۇر، ياش غولى چاتاقلاپ ئوسكەن بولۇپ رەڭگى كۈلرەڭ يېشىل، بوغۇم ئارىلىغى ئىنچىكە ۋە قىسقا. قۇرۇغاندا سۇندۇرسا ئوتتۇرىسىدىن ساغۇچ جىگەرەڭ ئۇنسىمان ماددا چىقىدۇ. ئۇنىڭ ئېغىزنى قورۇيدىغان تەمى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى يىگىلەپ تەڭگىسىمان يوپۇرماققا ئايلانغان. (4) گۈلى تاق جىنسىلىق بولۇپ، ئانىلىق گۈل رېتى كوپىنچە بوغۇمدا جۇپ بولۇپ ئوسىدۇ. شىرنىلىك مېۋىسى قىزىل ۋە ئەتلىك بولىدۇ (1-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە پەس تاغ باغرىلىرىدا، دەريا ۋادىلىرىدا ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي تاغلىرىدا كوپ تارقالغان.

يەغمپ تەييارلاش: دورىغا يېشىل شېخى (چاكاندا) ۋە يىلتىزى (چاكاندا يىلتىزى) ئىشلىتىلىدۇ. كەچ كۈزدە يېشىل شېخى كېسىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، ئۇششاق كېسىپ ساقلىنىدۇ ياكى ھەسەل بىلەن قورۇپ تەييارلىنىدۇ. يىلتىزىنى توت پەسلىنىڭ ھەممىسىدە ئېلىشقا بولىدۇ. ئۇنى يۇيۇپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلغاندىن كېيىن، تولۇق نەملەپ نېپىز توغرىلىدۇ.

تەبىئىتى: چاكاندا: تەمى ئاچچىق قېرىق، ئىسسىقتا مايىل، زەھەرسىز. تەرلىتىش، يوتەل توختىتىش. دەم سىقىلىشنى بېسىش، سۈيۇقلۇقنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. چاكاندا يىلتىزى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. تەرنى بېسىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكامدا (بەدەن قىزىش، قاتتىق توڭلاش، تەرلىمەسلىك، دەم سىقىلىش): چاكاندا 2 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە يالليۇغىدا: چاكاندا 2 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 3 مىسقال، خام گەج 1 سەر (ئاۋال قاينىتىلغان)، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) رېماتىزىملىق پۇت ئاغرىغىدا (قىزىتما بولمىغانلار): چاكاندا 2 مىسقال، دۇخو 3 مىسقال، ئاق چوغلۇق 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) زىققىدا: (كېسەل ئۆزۈنغا سوزۇلۇپ بەدەن ئاجىزلاشقان، بەلغەم يىغىلىپ نەپەسنى توسۇپ قويغان، يوتۇلۇپ ھاسىراپ، دائىم قايتىلاپ تۇرغان ۋاقىتدا): خام چاكاندا 1.5 دىن 3 مىسقالغىچە، ئۇزۇمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 4 مىسقال، ياڭاق مېغىزى دىن 3-6 مىسقالغىچە، بىرىتانىيە قارا

ئەندىزىنىڭ يەر ئۈستى قىسمى 3 مىسقال، خام ئەگرى سۈنىاي 5 تىن 6 مىسقالغىچە. چۈچۈكبۇيا 1 مىسقال. سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ھاسراش ئېغىر بولغانلارغا 3 مىسقال چوغۇندان ئۈرۈغى قوشۇپ بېرىلىدۇ (لاتىغا يوگەپ). بەدىنى ئاجىز، ماغدىرسىزلانغانلارغا 3 - 4 مىسقال قان تېپەر قوشۇپ بېرىلىدۇ. (5) ئۇزلۇكسىدىن تەرلەش. ئوغرى تەرلەردە: چاكاندا يىلتىزى 2 مىسقال، پۇچەك بۇغداي 5 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) كانايچە زەققىسىدا: چاكاندا يىلتىزى 7 فۇك، ئۈزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 3 مىسقال، خام چۈچۈكبۇيا 3 مىسقال، توخۇ تۇخۇمى 1 دانە. تۇخۇمنى يۇقۇرىدىكى ئۇچ خىل دورا بىلەن 20 مىنۇت قاينىتىپ پىشۇرغاندىن كېيىن، تۇخۇمنىڭ شاكىلى ئېلىۋېتىلىپ يېيىلىدۇ (دورا سۈيى ئىچىلمەيدۇ).

مىقتارى: چاكاندا 0.5 - 3 مىسقال، چاكاندا يىلتىزى 1 - 3 مىسقال.

مەنى قىلىنىدىغان ئەھۋاللار: تاشقى بەدەن ئاجىز بولۇپ تەر كۆپ بولغان. قان بېسىمى يۇقۇرى بولغان كېسەلـ لەرگە چاكاندىنى ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە: (1) ئوتتۇرا چاكاندا (中麻黄) (چاكاندا ئائىلىسى، چاكاندا ئۇرۇغدىشى) بۇنىڭ ئاساسىي ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئىگىزلىكى بىر مېتىرغا يېتىپ بارىدۇ. بوغۇم ئارىلىقلىرى

قىرىق بوغۇمسىمان چاكاندىغا قارىغاندا توم ۋە ئۇزۇن بولىدۇ. قۇرغاق، تاشلىق تاغ باغرىلىرىدا، تۇزلەكلىكلەردە، چوللەردە ئوسىدۇ (2 - رەسىمگە قارالسۇن).

(2) پىرژېۋالىسكى چاكاندىسى (勃氏麻黄) (چاكاندا ئائىلىسى، چاكاندا ئۇرۇغدىشى) ئاساسىي ئالاھىدىلىكى شۇكى، 0.8 - 1.2 مېتىرغىچە كېلىدىغان، شاخلىرى توپلىشىپ ئوسىدىغان چاتقال. كىچىك شاخچىلىرىنىڭ ئۇچى ئىلمەك بولىدۇ. كوپىنچە چوللەر-دىكى يازلىق كەلكۈن ماكىدىغان ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى چاكاندا ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (3 - رەسىمگە قارالسۇن).

بەيجژ (داغور داڭگۇيى)

白芷 Bai zhi

باشقا ئاتىلىشى: قىزىل بوياق

(كۆلاۋكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، داڭگۇي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق ئىگىز ئوسىدىغان سامان غولاۋۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 2 - 3 مېتىر. (2) يىلتىزى توم ۋە چوڭ بولۇپ تۈۋۈرۈكسىمان شەكىلگە يېقىن كېلىدۇ. غولى تىك، توم، ئوتتۇرىسى كاۋاك، رەڭگى سوسۇنگە مايىل. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. يوپۇرماق سېپىنىك تۈۋى كېڭىيىپ ئوسۇپ، غىلاپ شەكىلىدە غولنى پوكەپ ئالىدۇ. يوپۇرمىغى 2 — 3 فايتىلە-

نىپ پەيسمان يېرىلغان. ھەر بىر يېرىقچىلىرى تۇخۇمسىمان ياكى ئۇزۇن تۇخۇمسىمان شەكىلدە، گىرۋىكى ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. (4) گۈل رېتى مۇرەككەپ كۈنلۈكسىمان بولۇپ، ئۇچىدىن ياكى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. ئومۇمى ئورىغۇچى يوپۇرمافلىرى 1 ~ 2 تال چوڭابغان ھىلاپسىمان نورىغۇچى يوپۇرمافتىن تەركىپ تاپىدۇ. كىچىك ئومۇمى ئورىغۇچى يوپۇرمافلىرىنىڭ كوپچىلىگى تار تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. خۇپ ئاسماق مۇسى ياپىلاق ھەم دۇگلەكگرەك بولىدۇ (4 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئورۇغىدىن كوبەيتىلىدۇ. مۇنبەت قۇۋەتلۇق توپىلاردا ياخشى ئوسىدۇ. گۈچۈك، ۋەشمەر، ئۇلجا قاتارلىق ئورۇنلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە كولاپ ئېلىپ لايلىرى ۋە چاچمىا يىلتىزلىرى تازىلاپ ئېلىۋېتىلگەندىن كېيىن، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. تولۇق نەملەپ، يالپاقلاپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز. يەلنى. سوغاقنى تارقىتىدۇ، ھوللۇكنى قۇرۇتىدۇ. يىرىڭنى چەمرىدۇ، قاننى جانلاندۇرۇپ، ئاغرىقنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باش ئاغرىش، باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىش، قاش، دوغا سۇڭىگى ئاغرىشلاردا: بەيجۇ 3 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، بالدىرغان 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكامدىكى

باش ئاغرىشتا: بەيجۈ 3 مىسقال، جىڭجيې 3 مىسقال . كەۋرەك ئاغرىقىدا 3 مىسقال، چىڭخۇ 2 مىسقال. سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان ۋە 12 بارماق ئۇچەي يارىلىرىدا: بەيجۈ 30 گرام، چۇچۇكبۇيا 20 گرام، توخۇ تۇخۇم شاكىلى 20 گرام، كوپىكى دەريا 20 گرام، ھەم-مىسىنى ئېزىپ تالقان قىلىپ، ھەر قېتىمدا 3 — 5 گرامغىچە، كۈ-نىكە ئۇچ قېتىم قاينىقۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) جىگەر قېتىش-تىن كېلىپ چىققان قوساققا سۇ يىغىلىشتا: پۇراقلىق بەيجۈنىڭ پۈتۈن يوپۇرمىغىدىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى قۇرۇق تالقىنىدىن 2 مىسقىلى ئاق شېكەر بىلەن كۈنىگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (5) غەلۋىرەكتە (ئېغىز ئالمىغانلارغا): بەيجۈ، داڭگۇي، سوپۇن دەرەخ مۇڭسى ھەر قايسىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاي-نىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) سېسىق ئاق خۇن كېلىشتە: بەيجۈ 3 مىسقال، لەيلىكۈل يىلتىزى 3 مىسقال، ئاق چوغلۇق 2 مىسقال، سۇسىز زەمچە 1 مىسقال (ئايرىم كاپ ئېتىپ ئىچىلىدۇ). سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقالغىچە.

زىسۇ

紫苏 Zi su

زىسۇ ئۇرۇغى (苏子) . زىسۇ يوپۇرمىغى (叶苏) ، زىسۇ شېخى (梗苏)

(كالپۇكسىمان كوللاۋكلەر ئائىلىسى، زىسۇ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىكى 1 — 1.2 مېتىر. خۇشبۇي پۇرىغى بار. (2) غولى

4 قىرلىق، تۈكلۈك، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ، سىپى بولىدۇ، شەكلى تۈخۈمسىمان ياكى يومۇلاق تۈخۈمسىمان، يوپۇرماق گىرۋىگى دۈگلەك چوڭ چىشلىق، يوپۇرماق يۈزى پۈرلەشكەن، رەڭگى يېشىل، يوپۇرماق دۈمبىسى قارامتۇل، بىغىرەڭ بولىدۇ. (4) ئومۇم گۈل رېتى بولۇپ، ئۈچىدا ياكى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. ئورۇغۇچى يوپۇرمىغى تۈخۈمسىمان بولۇپ، گۈلى بىلەن ئوخشاش ئۈزۈنلۈقتا بولىدۇ. گۈل كاسىسى قوڭغۇراقسىمان، گۈل تاجىسى نەيچىسىمان كالپۇك شەكلىدە، رەڭگى قىزىل ياكى سۇس قىزىل. مۇنسى كىچىك قاتتىق مۇڭە بولۇپ، رەڭگى قارامتۇل قوڭۇر، شەكلى تۈخۈمسىمان (5 - رەسىمگە قارىسۇن).

ئوسۇش ئورنى: غۇلجا، ماناس، قەشقەر، گۈچۈك قاتارلىق ئورۇنلاردا تېرىپ ئوستۈرۈلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستىدىكى قىسمى (زىسۇ)، مۇنسى (زىسۇ ئۇرۇغى)، يوپۇرمىغى (زىسۇ يوپۇرمىغى)، غول ــ شاخلىرى (زىسۇغول - شېخى) ئىشلىتىلىدۇ. زىسۇ يېڭى چېچەكلىگەندە ئورۇۋېلىنىپ، كونىرىغان غولى چىقىرىۋېتىلىپ، توغراپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ؛ قالغان غولىنى كېسىپ پارچىلىغاندىن كېيىن ئۇ زىسۇ غول ــ شېخى دېيىلىدۇ. زىسۇ يوپۇرمىغى چېچەكلىمەستىن بۇرۇن ئۈزۈۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ. مۇنسى پىشقاندىن كېيىن ئېلىنىدۇ. مۇنسى ئېلىنغاندىن كېيىن ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ ياكى ئازراق قورۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. زىسۇ سوغاقنى تارقىتىپ، تاش بەدەننى تازىلايدۇ. بەلغەمنى چىقىرىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ. كوكۈلنى ئاچىدۇ. ئاشقازان خىزمىتىنى ياخشىلاپ، قۇسۇشنى باسىدۇ. قۇۋۇەتنى تەڭشەپ، ھاملىنى ئاسرايدۇ. زەھەرنى تارقىتىپ، يارىلارنى ساقايتىدۇ. زىسۇ ئۇرۇغى ھاسراشنى

باسىدۇ. بەلغەمنى چىقىرىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ. زىسۇ يوپۇرمىغىنىڭ ئىسسىقلىقنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتى بار. زىسۇ غولى قۇۋۇەتنى تەڭشەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: (1) زۇكامنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا: زىسۇ يوپۇرمىغىدىن 2 مىسقال ئېلىپ دەملەپ ئىچىلىدۇ. (2) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكام (باش ئاغرىش، تەرلىمەسلىك، ئىشتەهاي تۇتۇلۇش، ئىچى سىقىلىشلار) دا: زىسۇ يوپۇرمىغى 2 مىسقال، زىسۇ شىخى 2 مىسقال، پىشقان جۇيزە پوستى 1 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) زۇكامدىن بولغان يوتەلدە: زىسۇ يوپۇرمىغى، قوڭغۇراقگۈل، ئاچچىق ئۇرۇك مېغىزىنىڭ ھەر ئايسىمىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئىسسىق ئوتۇش يېكى ئىشتەهاي تۇتۇلۇش، ئىچى سىقىلىش، كوڭلى ئاينىشلاردا: زىسۇ غول شىخى 3 مىسقال، پىننە 3 مىسقال، تۇرۇپ ئۇرۇغى 2 مىسقال، پىششىق جۇيزە پوستى 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) كانايچە يالىلۇغى، بەلغەم كوپ بولغان يوتەلدە: زىسۇ ئۇرۇغى 3 مىسقال، تۇرۇپ ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئاق قىچا ئۇرۇغى 3 مىسقال، پىشقان جۇيزە پوستى 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، چۇغۇندان ئۇرۇغى 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) قۇسۇش، كوڭلى ئاينىشلاردا: مامىرەنچىنى 2 مىسقال زىسۇ يوپۇرمىغى 4 فۇڭ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقالغىچە.

غۇنچە ئۈزۈم

索索葡萄 Suo suo pu tao

(ئۈزۈم ئاگىلىسى، ئۈزۈم ئۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق ياغاچ غوللۇق پىلەك تارتمپ ئوسىدىغان ئوسۇملۇك، پىلىگى 1～3 مېتىرغىچە بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، ئالقانسىمان يېرىلىدۇ. (3) گۈل رېتى كونۇس شەكىللىك بولۇپ، يوپۇرماقنىڭ ئۈدۈلىدا ئوسىدۇ. گۈلى سۇس يېشىل، مۇنسى كىچىك شىرنىلىك مۇۋە بولۇپ، جىگەررەڭ كېلىدۇ (6- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تۈرپان، پىچان، خوتەن قاتارلىق جايلاردا تېرىپ ئوستۈرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مۇنسى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە مۇنسى پىشقاندىن كېيىن كېسىپ ئېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. تاش بەدەننى تازىلاپ، قىزىلنى سىرتقا تەپكۈزىدۇ. سۇيدۇكنى ھەيدەپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قىزىل سىرتقا تەپمەكەندە: غۇنچە ئۈزۈم 5 مىسقال، قومۇچ يىلتىزى 3 مىسقال، يۇمغاقسۇت يىلتىزى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى غۇنچە ئۈزۈمدىن 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىلار قىزىتمىسىدا، سىزلامدا، ھامىلە مەدىرلاپ بېئارام قىلغاندا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1.5 سەرگىچە.

يالغان رەيهان

香薷 Xiang ru (萼果香薷)

(كالپۇكسمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، يالغان رەيهان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىرىيللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىز-لىگى 30 — 50 سانتىمېتىر. خۇشبوي پۇراقلىق. (2) غولى تىك ئوسكەن، تورت قىرلىق بولۇپ، ئىككى تەرەپكە ئوخشاش شاخلايدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، سېپى بار، تىمنە شەكىلدە، ئۇچى ئۇچلۇق، گىرۋىگى ھەرەچىششمان، يوپۇرماقنىڭ دۇمبىسى سەل سۇسۇن رەڭدە كېلىدۇ. (4) گۈل رېتى باشاقسمان بولۇپ، ئوسۇملۇكنىڭ ئۇچىدا توۋرۇكسمان شەكىلدە ئوسىدۇ. گۈلى سۇس سوسىن رەڭدە بولىدۇ (7 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق جايلاردىكى دەريا ۋادىلىرى، ئېرىق بويى قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا ياخشى ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستىدىكى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرى گۈلى دەسلەپ ئېچىلغاندا ئورۇۋېلىنىپ سايىدا قۇرۇتۇلۇپ، باغلىنىپ، ئۇششاق چاناپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، ئىسسىقلا مايىلراق، زەھەرسىز. ئىسسىق ئوتكەننى قايتۇرىدۇ، تەرلىتىدۇ، ھوللۇكنى قايتۇرىدۇ، سۇيۇق-لۇقنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق زۇكامدا (قىزىتما بولۇپ، باش ئېغرىلىشىدۇ، ئىچ سىقىلىدۇ، پۇت - قۇلى ماغدۇرسىزلىنىدۇ، ئىچى سۇرۇدۇ): يالغان رەيهان 3 مىسقال، تەسۋى قوناق 3 مىسقال،

نوخۇت 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بوردك ياللۇغىدا (ئىششىق پەيدا بولۇپ، سۇيدۇك ئازايغاندا): يالغان رەيھان، بەيجۇ (白术) نىك ھەرقايسىسىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

كەۋرەك (ئىنچىكە يوپۇرماقلىق كەۋرەك)

防风 Fang feng (细叶防风)

(كۈنلۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، كەۋرەك ئۇرۇغدىشى)

تەرىپى: (1) كوپ يىللىق سامان غولـلۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30～100 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى توم ۋە يۇمشاق بولۇپ، ھالقىسىمان ئىزلىرى بولىدۇ، تېك ئوسـىدۇ. يىلتىـزىنىڭ ئۇستۈنكى تەرىپىدە قارامتۇل سېرىق رەڭدىكى تالاسـىمان يوپـۇرماق سېپىنىڭ قالدۇغى بولىدۇ. غولى تېك، يەكـكە ئوسـىدۇ. (3) تۈۋىدىن چىقـقان يوپـۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، ئـۇزۇن سـېپى بار، يوپۇرماق ئالتـىنى 3 قايتـىلانغان پەيسىمان تولۇق يېرىلغان بولۇپ، يېرىقچىلىرى يېپسىـان. غولىدىن ئوسـكەن يوپۇرماقلىرى كىچىگرەك بولىدۇ. (4) مۇرەككەپ كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى قولتۇغىدا ياكى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، ئاق. قوش ئاسىاق مىۋىسىنىڭ شەكلى ئۇزۇن تۇخۇمسىمان، رەڭگى ئاقۇش كۈلرەڭ بولىدۇ (8 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس تاغلارنىڭ تاغ باغرىلىرىدا ياخشى ئۆسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلتىزى دورا بـولىدۇ. ئـەتىياز، كۈز پەسىللىرىدە كـولـىۋېلىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ئاپتـاپتا قـۇرۇتۇپ، تولۇق ئەملەپ ئۇچى كېسىۋېتىلىپ يالپاقلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىغراق ئاچچـىق، ئىسسـىقـقا مـايىل،

زەھەرسىز. تاش بەدەننى تازىلاپ، يەلنى، ھوللۇكنى ئالىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) شامال تېگىشتىن بولغان زۇكامدا: كەۋرەك 3 مىسقال، چاكاندا 2 مىسقال، زىسۇ يوپۇرمىغى 3 مىسقال، بەيجۈ 3 مىسقال، جىڭجىيې باشىغى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. قىزىتما ئېغىر بولسا پەربۇن 5 مىسقال قوشۇلىدۇ. يوتەل بولسا، قوڭغۇراقگۈل 3 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 3 مىسقال قوشۇپ بېرىلىدۇ. (2) باشنىك بىر تەرەپى ئاغرىشلاردا: كەۋرەك 3 مىسقال، بەيجۈ 2 مىسقال، چاي يوپۇرمىغى 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) رىماتىزملىق بوغۇم يالىلۇغىدا: كەۋرەك 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 3 مىسقال، چوك يوپۇرماقلىق جىنتىيانا 3 مىسقال، چياڭخو 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، خام زەنجىۋىل 1 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئېشەك يېمەدە: كەۋرەك 3 مىسقال، جىڭجىيې 3 مىسقال، چياڭخو 3 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 2 مىسقال، خام چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئاياق قاپىرىشنىك ئالدىنى ئېلىشتا: كەۋرەك، بەيجۈ، ئاسارۇن، سىچۈەن بوۋانىسىنىك ھەر قايسىسىدىن 3 سەردىن ئېلىپ سۇدا ئۇچ قېتىم ھەر قېتىم بىر سائەتتىن قاينىتىلىدۇ (بىرىنچى قېتىم 1500 مىللىلىتىر سۇ قوشۇلىدۇ، ئىككىنچى، ئۈچىنچى قېتىم 1000 مىللىلىتىر سۇ قوشۇلىدۇ). ئۇچ قېتىم سۈزۈلگەن سۇيۇقلۇغىنى يىغىپ 150 مىللىلىتىر مەلھەم بولغىچە قاينىتىپ، ئۇنىڭغا 10% كامفورا ھارىغىدىن (酒樟脑) 10 مىللىلىتىر قوشۇپ، ھەر قېتىم يول مېڭىشتىن يېرىم سائەت بۇرۇن ياكى يول مېڭىش ئۈستىدە پۇتنىك ئاسان قاپىرىدىغان ئورۇنلىرىغا سۈرتۈلىدۇ.

مىقتارى: 1.5—3 مىسقالغىچە.

يۇمغاقسۇت

芫荽 Yuan sui

يۇمغاقسۇت ئۇرۇغى (芫荽子) يۇمغاقسۇت يىلتىزى (根芫荽)

باشقا ئاتىلىشى: ئاش كوكى، كەشنىز.

ئوسۇش ئورنى: بۇ تاماققا ئىشلىتىلىدىغان يۇمغاقسۇت بۇلۇپ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يەرلىرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن چوپى (يۇمغاقسۇت ۋە ئۇرۇغى (يۇمغاقسۇت ئۇرۇغى) ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە يۇلۇۋېلىنىپ، ھول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ ياكى سايىدا قۇرۇتۇلۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندىن كېيىن سوقۇلۇپ، ئەخلەتلىرى چىقىرىۋېتىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزىنىمۇ دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

تەبىئىتى: يۇمغاقسۇت ۋە يۇمغاقسۇت يىلتىزى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقتا مايىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، تەرلىتىپ، سەپكىنى سىرتقا تەپكۈزىدۇ، تاماق ھەزىم قىلىشنى ياخشىلايدۇ. يۇمغاقسۇت ئۇرۇغى: تەمى ئاچچىق، چۈچۈمەل، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. تاماق ھەزىم قىلىشنى ياخشىلايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قىزىل سىرتقا تەپمىگەندە: بىرىنچى چۈفاڭ: ھول يۇمغاقسۇتتىن 4 سەر ئېلىپ، قاينىتىۋاتقان سۇغا سېلىپ (ياكى 2 سەر سۇڭ پىياز قوشۇپ سېلىنىدۇ) 1—2 قېتىم قاينىتقاندىن كېيىن، سۇيى بىلەن پۈت، قول ۋە پۈتۈن بەدەن سۈرتۈپ يۇيۇلىدۇ (يۇغاندا سوغاق تېگىشتىن ساقلىنىش كېرەك). ئىككىنچى چۈفاڭ: يۇمغاقسۇت يىلتىزى 7 دانە، جامكا 2 مىسقال، قومۇچ

يىلتىزى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئۇچىنچى چۇفاق: يۇمشاقسۇت 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تولغاقتا: ھول يۇمشاقسۇتنى 4 سەر سۇدا قاينىتىپ سوۋۇغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا بىر چىنە قېتىق قوشۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2—3 مىسقال.

جىڭجىيې

荆芥 Jing jie

جىڭجىيې باشقى (荆芥穗)

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، جىڭجىيې ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 60 — 80 سانتىمېتىر. غولى 4 قىرلىق، يۇقۇرى تەرىپى بىر بىرىگە ئۇدۇل شاخلايدۇ. پۈتۈن ئوسۇملۇكتىن خۇشبۇي پۇراق چىقىپ تۇرىدۇ. غولىدا قىسقا تىۋىتلەر بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ، 3 — 5 ئاچماق بولۇپ، پەيسمان چوڭقۇر يېرىلمىدۇ. (3) گۈل رېتى ئايلانما كۈنلۈكسمان بولۇپ، كوپلىگەن ئايلانمىلىرى شاخنىڭ ئۇچىغا توپلىشىپ، باشاقسىمان شەكىل ئالىدۇ. گۈلى كىچىك، سۇس جىگەر رەڭ كېلىدۇ (ۋەرەسىمگەقارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: غۇلجا، كۈنەس، شىخەنزە، مانا‌س قاتارلىق ئورۇنلاردا ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستىدىكى قىسمى (جىڭجىيې) ۋە باشقى (جىڭجىيې باشقى) ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە باشقى كوك ۋاقتىدا ئورۇۋېلىنىپ، يەر ئۈستىدىكى قىسمى ئۇششاق چانىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ ياكى قازاندا قورۇپ،

كومۇرى تەييارلىنىدۇ. باشقىسى سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ. كۆپىنچە قازاندا قورۇپ كومۇرى تەييارلىنىدۇ.

تەبىيتى: تەمى ئاچچىق، تەبىيتى سوغاققا مايىل، زەھەرسىز. تاش بەدەننى تازىلاپ، شامالنى ئالىدۇ، سوغاقنى توختىتىپ تارتىشچ قېلىشنى قايتۇرىدۇ. قورۇلغان كومۇرنى ئاز مىقداردا

ئىشلىتىلىشى: (1) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكامدا (مۇزلايدۇ، قىزىيدۇ، بۇرۇن پۈتۈپ قالىدۇ، باش ئاغرىيدۇ، ئىرىق مەيدۇ): جىگجيپ 3 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، زىرۋ يۇپۇرمىقى 3 مىسقال، خام زەنجۈبىل 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بۇرۇن قاناش، تۇغۇتتىن كېيىن ئىغىز تارتىشچ قېلىش، پۇت - قولى تارتىشچ كىرىشچ قالغاندا: جىگجيپ كۇمۇرىدىن 2 سەر ئېلىپ تالقان قىلىپ، كۈنىگە ئىككى قېتىم، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كىچىك بالىنىڭ سۈيدۈكى ياكى قايناق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىغاندا: جىگجيپ، خام كەجىلەرنىڭ ھەرقايسىسىدىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ، ئۈششاق سوقۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن چاي بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ئېشەك يېمى (يەل تاشما)دا: جىگجيپ داشىغدىن 1 سەر ئېلىپ، ئۇۋۇتۇپ قازاندا قورۇپ، لاتا خالتىنىڭ ئىچىگە سېلىپ ئاغزىنى يەرگە سۇرتىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

بالدىرغان (شىنجاڭ بالدىرخەنى)

藁本 Gao ben (新疆藁本)

(كۆللۈكسمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بالدىرغان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىز-لىگى 1.5 مېتىر ئەتراپىدا بولىدۇ. (2) يىلتىزسىمان غولى توغ-رىسىغا ئوسكەن بولۇپ، ياپىلاق تۈۋرۈكسىمان شەكىلدە بولىدۇ. ھەر يىلى توغرىسىغا بىر بوغۇم ھاسىل قىلىپ بىر غول چىقىرى-دۇ. كونا غولى قۇرۇغاندىن كېيىن بىر توشۇك ئورۇن قالىدۇ. پۈتۈن يىلتىزسىمان غولىدا چاچما يىلتىزلار ناھايىتى كوپ بولى-دۇ، ئالاھىدە پۇرىغى بار. غولى تىك، ئوتتۇرىسى كاۋاك بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نۆۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2 — 3 قاتلانغان پەي-سىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق. يوپۇرماق سېپى غىلاپسىمان چوڭىيىپ غولىنى ئوراپ ئالىدۇ. كىچىك يوپۇرماقلىرى پەيسىمان چوڭقۇر يىرتىلىدۇ. (4) گۈل رېتى مۇرەككەپ كۆنلۈكسمان بولۇپ، ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلى كىچىك، رەڭگى ئاق، قوش ئاسماق مۇنىسى كەڭ تۇخۇم شەكىللىك بولىدۇ. بولۇكچە مۇنىسىنىڭ 5 دانە تار قانىتى بولىدۇ (10 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئۆسۈش ئورنى: تاغ باغرىلىرىدا، چاتقاللىق، ئورمان بويلىرى، تاغ جىلغىلىرىغا ئوخشاش نەم يەرلەردە ياخشى ئوسىدۇ. ئاساسەن تيانشانىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدا، ئىلى رايونىدا كوپ ئۇچرايدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتە-ياز، كۈز پەسىللىرى كولاپ، لايلىرى ۋە چاچما يىلتىزلىرىنى

تازىلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، نەملەپ نېپىز كېسىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. سوغاق يەلنى، ھوللۇكنى قايتۇرىدۇ، ئاغرىق باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكامدە- كى باش ئاغرىشتا: بالدىرغان 3 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، دۇخو 3 مىسقال، بەيجۇ 2 مىسقال، چۇەنچۇك (芎䓖) 3 مىسقال، جۇيە- خۇا گۈلى 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) باشنىك بىر تەرىپى ئاغرىشتا: چۇەنچۇك 3 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، خام گەج 5 مىسقال، جۇيخۇا گۈلى 5 مىسقال، چىيانخو 3 مىسقال، بالدىرغان 3 مىسقال، جىڭجىي باشىغى 3 مىسقال. چۇ- كۇبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان تۇگۇلۇپ، دوساق قاتتىق ئاغرىغاندا: بالدىرغان 5 مىسقال، سانچۇ (苍术) 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) دانىخو- رەكتە: بالدىرغان، بەيجۇنىك ھەر قايسىسىدىن ئوخشاش مىقتاردا ئېلىپ، يۇز ماي ياساپ يۇزگە سۈرتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: كەك يوپۇرماقلىق بالدىرغان (宽叶藁本)

(كۇللۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بالدىرغان ئۇرۇغدىشى):

شەكلى شىنجاك بالدىرغىنى بىلەن ئوخشاپ كېتىدۇ. كىچىك يوپۇرمىغى پەيسىمان تېپىز يېرىلىدۇ. ئوسۇش ئورنى شىنجاك بال- دىرغىنى بىلەن ئوخشاش. كوپىنچە تىيانشان تاغلىرىدا ئوسىدۇ. بۇمۇ بالدىرغان قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

سوُڭپيياز

大葱 Da cung

سوُڭپياز ئېقى (葱白) سوُك پياز ئۇرۇغى (葱子)

تەبىتى: سوُڭپيازنىڭ تەمى ئاچچىق، تەبىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز بولوُپ، تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدوُ، يوللارنى ئاچىدوُ. ئۇرۇغىنىڭ تەمى ئاچچىق، تەبىتى ئىسسىققا چوڭ مايىل، زەھەرسىز بولوُپ، جوُڭچى (中气) نى قوُۋەتلەپ، ئىسسىققا مايىللاشتوُرىدوُ. باھقا قوُۋەت بېرىپ، كوزنى روشەنلەشتوُرىدوُ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تارقىلوُچان زوُكامدا: سوُڭپياز 3 تال، بەسەي كوتىكى 3 دانە، قومۇچ يىلتىزى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئېچىلىدوُ. (2) باللاردىكى سىيگەكتە: سوُڭپياز 1 تال، گوُڭگوُرت 3 مىسقال، بوُلارنى يوُە-شاق سوقوُپ، كىندىككە چېپىلىدوُ. (3) سوُت بىزى يالاوُغىنىڭ باشلىنىشىدا، غەلوُرەكتە (ئېغىز ئالمىغانلاردا): سوُڭپياز 2 تال، ھەسەل 2 سەر، يوُمشاق سوقوُپ كوُنىگە بىر قېتىم يارا ئورنىغا چېپىلىدوُ، يىيىشكە بولمايدوُ. (4) قىزىل تاشقىرىغا تەپمىگەندە: سوُڭپياز-دىن 1 تال، قارىمۇچتىن 3 دانە ئېلىپ سوقوُپ، قارا شېكەر بىلەن قوشوُپ شىلىمەك قىلىپ، كوكرەككە ۋە قول - پوُتنىڭ ئال-قىنىغا چاپلىنىدوُ. يەنە بىر ئۇسوُلى: 5 تال سوُڭپيازنى سوقوُپ كىندىككە چاپلاپ قويىلىدوُ. (5) ئىھتىلام ۋە ئاق خوُنلاردا: سوُڭ-پىياز ئۇرۇغىنى سوقوُپ، كوُنىگە ئىككى قېتىم ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن قاينىقوُ بىلەن ئېچىلىدوُ. (6) رېماتىزىملىق بوُغوُم ئاغرىشلىرىدا: سوُڭپياز 5 مىسقال، ئالتوُنشاخ بىر سەر، سوُدا قاينىتىپ ئېچىلىدوُ ياكى بوُلاردىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ، سوُدا قاينىتىپ يويوُلىدوُ ياكى ئېزىپ سىرتىدىن چېپىلىدوُ.

مىقتارى: سۇئېپىيازنىڭ ئۇرۇغى 0.5 — 1 مىسقال، سۇئېپىياز 2 — 8 تال.

مەنى قىلىنىشى: سۇئېپىيازنى ھەسەل، ئەگرى سۈنايى، چاڭ شەن بىلەن قوشۇپ ئىچىشكە بولمايدۇ.

چامغۇر

蔓菁 Man jing

بۇ، مەشھۇر، ئۇزۇقلۇغى يۇقۇرى كوكتات بولۇپ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

تەركىۋى: چامغۇرنىڭ بېشىدا ئاقسىل، مايى، شېكەر، كالتسىي، فوسفور، تومۇر، ۋىتامىن PP، ۋىتامىن B_1، ۋىتامىن B_2لار بار. يۇقۇرىدىكى ماددىلارنىڭ مىقتارى چامغۇر يوپۇرمىغىدا بېشىغا قارىغاندا كوپرەك بولىدۇ.

تەبىئىتى: ئىسسىق، زەھەرسىز، تاماق سىڭدۈرىدۇ، يەل ھەيدەيدۇ، ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ، يوتەلنى پەسەيتىدۇ، بەدەننى چىڭىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سۇيىدۇك ھەيدەشتە، سېرىق كېسەلدە: قاينىتىپ شىرنىسى ئىچىلىدۇ. قىنچىشقاقتا، دو چاققاندا: قاينىتىپ سۇيى ئىچىلىدۇ. قارا تەمرەتكىدە (پىللاگرا كېسىلىدە): چامغۇر تاماقتا سېلىپ يېيىلىدۇ. قاينىتىپ سۇيىنى ئىچىپ، چامغۇرنى يىسمۇ بولىدۇ، ياكى خام بويىچە يىسمۇ بولىدۇ.

ئوپكە سىلىدە ۋە بەدەن ئاجىزلىقتا: ئوتكۇر پېچاق بىلەن

پىشىپ يېتىلىگەن چامغۇرنىڭ كوكىنى تۈۋىدىن كېسىۋېتىپ، يەرده قالغان چامغۇرنىڭ ئۈستىنى قوشۇق بىلەن ئويۇپ، ئۈستىگە قاچا كۇمتۇرۇپ قويىلىدۇ. ئىككى سوتكىدىن كېيىن چامغۇرنىڭ ئويۇلغان يېرىدە يىغىلغان سۇيىنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا قارا شېكەر قوشۇپ (چامغۇر شەربىتى بولىدۇ) ھەر قېتىمدا بىر قوشۇقتىن، كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. شەربىتى ئېلىنغان چامغۇرنى يۇلۇپ ئېلىپ، تاماققا سېلىپ يېسىمۇ بولىدۇ.

چامغۇرنىڭ ئۈرۈغىمۇ دورا بولىدۇ. بەدەننى چىڭىتىش، ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاش ۋە سۈت كۇپەيتىش مەقسىدىده ئىشلىتىلىدۇ.

كۈلرەڭ ئەمەن

椒蒿 jiao hao

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئەمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 50 - 100 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنىده تۈكچىلەر بولىدۇ. (2) غولى تىك، ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئېرىقچىلىرى بار، كوپ شاخلىنىدۇ، رەڭگى سوسۇن ياكى ساغۇچ يېشىل بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى يوق، تولۇق گىرۋەكلىك يېپىسمان تېمىنە شەكىللىك يوپۇرماق. (4) گۈل رېتى باشسىمان مۇرەككەپ ئومۇم گۈل رېتى بولۇپ تىزىلىدۇ، گۈلى نەيسىمان، رەڭگى سېرىق (11- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغنىڭ كۈنگەي يان باغرىدا ئوسىدۇ، گۈچۈك، فۇكاك قاتارلىق يەرلەرگە تارقالغان.

يەغدىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە گۈلى ئېچىلىشتىن ئىلگىرى يەر ئۈستى قىسمىنى ئورۇپلىپ، سايىدا قۇرۇتۇپ، ئىشلىتىدىغان ۋاقتىدا تۇغراپ كەسىيدۇ.

تەسىرى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقلا مايىل، سوغاق يەلنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوغاق يەلدىن بولغان زۇكامدا: كۈلرەڭ ئەمەن 1 - 2 سەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوغاق يەلدىن بولغان زۇكامدىكى يوتەلدە: كۈلرەڭ ئەمەن 5 مىسقال، چاكاندا 1 مىسقال، كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزە، چۇ-چۇكىبۇيا ھەر فايىسىدىن 2 مىسقالدىن سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 سەر.

سىيادان

黑种草 Hei zhong cao

(ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى، سىيادان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) 1 - 2 يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، غولى تىك، ئىگىزلىگى 30 — 60 سانتىمېتىر، كوپ شاخلىنىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، يوپۇرمىغى 3 قايتىلانغان پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان، ھەر بىر يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرى يىپسىمان ياكى يىپسىمان تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. (3) گۈلى شېخىنىڭ ئۇچىدا يالغۇز ئوسىدۇ، رەڭگى ئاق ياكى كوك. غوزا مۇسى ئىستاكان شەكلىدە بولىدۇ، پىشقاندا ئۇچى يېرىلىدۇ. ئۇرۇغى كوپ، قارا كېلىدۇ (12- رەسىمگە قارالسۇن).

ئۇسۇش ئورنى: تېرىپ ئوستۇرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ياش مايسىسى ۋە ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە پۈتۈن قىسمى يىغىۋېلىنىپ، يۇيۇپ تازىلىنىپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ. كۈز پەسلىدە پىشقان ئۇرۇغى يىغىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ تاسقاپ تازىلىنىدۇ.

تەبىئى: تەمى ئاچچىق، تەبىئى ئىسسىقلا مايىل، سوغاق يەلنى تارقىتىدۇ، خۇننى راۋان قىلىپ، قاننى جانلاندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز كەلمەسلىكتە: سىيادان ئۇرۇغىدىن 100 گرام، ئارپا بىدىيانىدىن 200 گرام ئېلىپ ئۇرۇغنى نەك ئۇستىكە 4000 مىللىلىتىر سۇ قوشۇپ، 1000 مىللىلىتىر قالغىچە قاينىتىپ كۈندە 3 قېتىم، ھەر قېتىم 50 مىللىلىتىردىن ئىچىلىدۇ. (2) سوغاق يەلدىن بولغان زۇكام، يوتەلدە: سىيادان ئۇرۇغىدىن 2 – 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقدارى: 3 – 5 مىسقال.

2) تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدىغان تەمى ئاچچىق، تەبىئى سوغاققا مايىل دورىلار

(辛凉解表药)

پەربۇن (تار يوپۇرماقلىق پەربۇن) *

柴胡 Chai hu

(كۈنلۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، پەربۇن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، 20 – 60 سانتىمېتىر ئېگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) يىلتىزى تېك ئوسىدۇ، قوۋزىغى قارامتۇل خوماردىك بولۇپ، مېيىزلىك پۈرايە-

دۇ. ئەولى سەل «z» ھەرپىگە ئوخشاۋاراق ئېگىلگەن بولۇپ، تۆۋىدە تالاسمان ساپاق قالدۇق ئىزلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، يىپسىمان تېمىنە شەكىللىك، تولۇق گۈرۈچكىلىك يوپۇرماق. (4) گۈل رېتى مۇرەككەپ كۈنلۈكسىمان، گۈللىرى كىچىك ۋە سېرىق رەڭلىك بولىدۇ. مېۋىسى جۇپ ئاسماق مېۋە، رەڭگى قوڭۇر، شەكلى ئۇزۇن سوقۇچاق (13-رەسىمگەقارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغنىڭ تەسكەي تەرىپىدە، ئوتلاقلار-دا، چاتقاللىقلاردا ياخشى ئوسىدۇ. ئالتاي تيانشان تاغلىرىنىڭ تاغ-لىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتە-ياز، كۈز پەسىللىرىدە قېزىۋېلىپ، لاي تۇپراقلىرىنى تازىلاپ، ئاپ-تاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ، يالپاق توغراپ، نەم بويىچە يا-كى ئاچچىق سۇ بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئى سەل سوغاق، زەھەرسىز، ئىس-سىقنى تارقىتىدۇ، توسالغۇلارنى ئېچىپ ھېيزنى تەڭشەيدۇ. ئىچ بەدەن بىلەن تاش بەدەننى تەڭشەيدۇ. تال ئاشقازان پا-ئالىيىتىنى كوتىرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق شامالدىن بولغان زۇكامدا: پەر-بۇن، قېرىقىز ۋە يالپۇزدىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ، سوقۇپ تالقانلاپ كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) جىگەر يالۇغىدا: قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 1 سەر، ئوسما يىلتىزى 1.5 سەر پەربۇن 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان ئاستى بېزىنىڭ ئوتكۇر يالۇغىدا: پەربۇن 5 مىسقال. جىنتىيانا 3 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، قۇستە 3 مىسقال، خام رەۋەن 3 مىسقال (ئاخىرىدا قوشۇلىدۇ)، تازىلانغان شور 3 مىسقال. (ئايرىم ئىچىلىدۇ) سۇدا

قاينىتىپ ئىسچىلىدۇ. كوكىلى ئېلىشىپ قۇسقۇچىلارغا: 1 سەر قىزىل تومۇر رۇدىسى قوشۇلىدۇ. كوكرىكى چىكىقالغانلارغا: 3 مىسقالدىن زىرەك شېخى، تۇرۇپ ئۇرۇغى قوشۇلىدۇ. سېرىق چۇشۇش بولسا 1 سەر قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن، قوشۇلىدۇ (4) كوكرەك پەردە ياللۇغى (قىزىش، ئاغزى قۇرۇش، كوكرەك ئاغرىش) دا: پەربۇن 3 مىسقال، ئۇچقات 5 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، مامكاپ 5 مىسقال، ئاق چوغلۇق 3 مىسقال. سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) ئاشقازانىسىق تۇرۇقنىڭ چۇشۇپ كېتىشى، سوغۇق چىقىش، بالا ياتقۇ چىقىشلاردا: پەربۇن 2 مىسقال، كەتىرا 5 مىسقال، ئەينۇلا 3 مىسقال، قانتېپەر 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) جىگەر توسالغۇلىغىدىن ھېيىز تەڭشەلمىگەندە: پەربۇن، داڭگۇي، ئاق چوغلۇق، بەبجۇ (白术)، يىمۇساۋلارنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

---

* گەسكەرتىش: رايونىمىزدا بەزە بىرقانچە خىل پەربۇن بولۇپ، گۈلارمۇ دورىغا گىشلىتىلىدۇ.

قېرىقىز

牛蒡 Niu pang

قېرىقىز تۇرۇغى (牛蒡子) قېرىقىز يىلتىزى (牛蒡根)
قېرىقىز يوپۇرمىغى (牛蒡叶)

باشقا ئاتىلىشى: تۆتۇشقاق

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، قېرىقىز تۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىككى يىللىق سامان غولـلۇق ئوسۇملۇك، 1 - 2 مېتىر ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) يىلتىزى توم، كونۇس شەكلىدە بولۇپ، نۇرغۇن چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ. غولى تىك ئوسۇپ، يۇقۇرى قىسمىدىن شاخلايدۇ. (3) تۇۋىدە ئوسكەن يوپۇرماقلىرى ناھايىتى زور، تۇخۇم شەكلىدە بولۇپ، توپلىشىپ ئوسىدۇ. غولىدىكى يوپۇرماقلىرى كىچىگىرەك بولۇپ، نۇۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. ھەممىسىدىلا يوپۇرماق سېپى بولىدۇ. (4) باشسىمان گۈللىرى ئەڭ ئۇچىدا توپلىشىپ ئوسىدۇ ۋە قىزغۇچ سوسۇن رەڭلىك بولىدۇ. ئۇمۇم ئۇرۇغۇچسى شار شەكلىدە بولۇپ، ئۇمۇم ئۇرۇغۇچى يوپۇرماقچىلىرىنىڭ ئۇچى ئىلمەك يېڭنىسىمان بولىدۇ. مېۋىسى ئوروق مېۋە، شەكلى ئۇزۇن، تەتۇر تۇخۇمسىمان، رەڭگى كۈلرەڭ قوڭۇر (14 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز - ئېرىق بويلىرىدا، يول بويلىرىدىكى ئوتلۇق جايلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدە تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مۇسىي (قېرىقمۇ ئۇرۇقى)، يىلتىزى (قېرىقمۇ يىلتىزى) ۋە يوپۇرماقلىرى (قېرىقمۇ يوپۇرمىقى) ئىشلىتىلىدۇ. مۇسىنى كۆز پەسلىدە پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، ئىشلىتىلىدۇ. مۇسىنى كۆز پەسلىدە پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سورۇپ تازىلاپ خام پېتى ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزى ئەتىياز ۋە كۆز پەسىللىرىدە قېزىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، تولۇق ئەمدىلىپ يالپاق توغرىلىنىدۇ. يوپۇرمىقى يېاز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىنىپ شۇ بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىيى: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىيى سوغاق، زەھەرسىز بولۇپ، ئىسسىق شامالنى تارقىتىدۇ، ئوپكىنى يايرىتىپ، قىزىلنى تەپكۈزىدۇ. يۇتقۇچقا ئارام بېرىپ زەھەر قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زۇكام، يوتەل، يۇتقۇچ ئىششىقلىرىدا: قېرىقمۇ ئۇرۇغى 3 مىسقال، قۇغۇراقگۈل 3 مىسقال، جىڭجېپ 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قىزىل باشلىنىشتا (ئەسۇلەر تېز چىقماي، گال ئاغرىپ، ئۇنى پۈتۈپ قالغاندا): قېرىقمۇ ئۇرۇغى 1 مىسقال، يالپۇز 1 مىسقال، يۇلغۇن 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ياشانغان كىشىلەرنىڭ گوش - ئوستە-خانىلىرى ئاغرىغاندا: قېرىقمۇ يىلتىزىدىن 4 سەر، خام ئەگرى سۇ-ناي 4سەر، قورۇلغان سېرىق پۇرچاق يېرىم جىڭ، ئاق ھاراق 2 جىڭ بۇلارنى 6 كۇن چىلاپ قويۇپ، شامىسىنى سۇزۇپ تاشلاپ، كۇنىگە ئىككى قېتىم 10 مىللىلىتىردىن ئاچ قوساقتا ئىچىلىدۇ. (4) باش-يۇر ئىششىپ قالغاندا: 3 مىسقال قېرىقمۇ يىلتىزى سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) سوت بېزى ياللۇغىدا: 3 مىسقال قېرىقمۇ يوپۇر-مىغى (ھول يوپۇرماق 1 سەر) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) پوقاقتا: 4 مىسقال قېرىقمۇ يىلتىزى سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى

ئۇنى چېكىلەنگەن ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئېغىرلىغى 3 مىس-
قالدىن كۈمۈلاچ يانساپ، كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر كۈمۈلاچ
يېيىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

يۇلغۇن (كوپ شاخلىق يۇلغۇن)*

西河柳 Xi he liu (多枝柽柳)

(يۇلغۇن گۈلىسى، يۇلغۇن گۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) يۇپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال ياكى كىچىك دەرەخ بولۇپ، كوپىنچە 3 - 5 مېتىر ئېگىزلىكتە ئۆسىدۇ. كوپ شاخلىنىدۇ، شاخچىلىرى ئىنچىكە ئاجىز كېلىدۇ. (2) يوپۇرمىغى تەڭگىسىمان، زىچ تىزىلغان بولىدۇ. (3) گۈلى ھال رەڭدە بولىدۇ (15 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تۇزلەڭلىكتىكى دەريا ۋادىلىرىدا، قۇم-لۇقنىڭ چەتلىرىدە، شورلۇق جاڭگاللاردا ياخشى ئۆسىدۇ. رايونىمىز-نىڭ ھەممە يېرىدە بار.

يېغىپ تەييارلاش: يۇمران يوپۇرماقلىق شاخلىرى دورا بولىدۇ. گۈللەشتىن بۇرۇن يېغىۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇپ، توغراپ قويىلىدۇ.

---

* گەسكەرتىش: رايونىمىزدا يۇلغۇننىڭ تۈرى كىنتايىن كوپ، تار-قىلىشى بەك كەڭ بولۇپ، ھەممىسلا دورا بولىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇغراق تاتلىق، تەبىئىي موتتىدىل، زەھەرسىز. تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىپ، قىزىلنى سىرتقا تەپكۈزىدۇ، سۇيدۇك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قىزىل سىرتقا تەپمىگەندە: يۇلغۇن 3 مىسقال، يالپۇز 2 مىسقال، چاكاندا 7 فۇك، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى 3 مىسقال يۇلغۇن سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تارقىلۇچان زۇكامدا: يۇلغۇن 3 مىسقال، ئۇزمە يوپۇرمىغى 3 مىسقال، خام زەنجىۋىل 3 پارچە سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تېرە قىچىشىشتا: يۇلغۇن 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، خام چۇچۇكبويا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى سوقۇپ فاياقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 – 2 مىسقال.

يالپۇز

薄荷 Bo he

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، يالپۇز گۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 10 – 80 سانتىمېتىر، بەزىدە بىر مېتىرغا قەدەر ئوسىدۇ. سالقىن، مېيىزلىك، خۇشپۇراق كېلىپ تۇرىدۇ. (2) غولى تۆت قىرلىق، ئىچى كاۋاك ۋە بوغۇملۇق بولىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسكەن، كەڭ تېمىنەسىمان ياكى سوقۇچاق بولۇپ، گىرۋەكلىرى ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. (4) گۈلى كىچىك، كالپۇكسىمان، سوسىنە ياكى سۇس قىزىل رەڭلىك بولۇپ، غولىنىڭ

يۇقۇرى قىسمدىكى يوپۇرماق قولتۇقلىرىدىن ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ (16 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلاردىكى دەريا ۋادىلىرى، تۈزلەڭ-لىكتىكى ئېرىق - ئوستەڭ بويلىرىدا ياخشى ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدە بار. تېرىپ ئوستۇرۇلىدىغانلىرىمۇ بار.

يىغىپ تەييارلاش: يەر ئۈستىدىكى قىسمى دورا بو-لىدۇ. ياز پەسلىدە چېچەكلەشتىن بۇرۇن يىغىۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل، زەھەرسىز، تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى چىقىرىپ، ئىسسىقنى تارقىتىدۇ، يەلنى تارقىتىپ، كوزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، يۇتقۇچقا ئارام بېرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق شامالىلىق زۇكام (بەدەن قىزىپ، باش ئاغرىش، گال ئىششش، ئېغىز قۇرۇش) دا: يالپۇز 1 مىسقال، كەۋرەك 1.5 مىسقال، جىگىجىپ 1.5 مىسقال، ئۇچقات 2 مىسقال، قۇغۇراقگۈل 1 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قىزىلنىڭ باشلىنىشىدا قىزىپ يوتەلگەندە: يالپۇز 1 مىسقال، ئۈزمە يوپۇرمىغى 3 مىسقال، ئاچچىق ئۇرۇك مېغىزى 2 مىسقال، قېرىقمىز ئۇرۇغى (ئېزىلگەن) 2 مىسقال، پەربۇن 2 مىسقال، قۇغۇراقگۈلى 1 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

جۇيخۇا كۆل

菊花 Jú hua

جۇيخۇا يوپۇرمىغى (菊叶)

ئوسۇش ئورنى: رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا ئوسـ
تۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ئاق جۇيخۇا ياكى سېرىق جۇيخۇاـ
نىڭ گۈل رېتى ۋە يوپۇرماقلىرى دورا بولىدۇ. قىراۋ چۈشۈشنىڭ
ئالدى - كەينىدە، گۈللىرى باراقسان بولۇپ ئېچىلغاندا يىغىۋېلـ
ىىپ ئاپتاپتا ياكى ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇلىدۇ. گۈڭگۈرت بىلەن
ئىسلاپ ئاقارتىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ ئىشلىتىلىدىغانلىرىمۇ بولىدۇ.
يوپۇرمىغى باراقسان ئوسۇۋاتقان چاغدا، يىغىۋېلىنىپ ئاپتاپتا
قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: گۈلنىڭ تەمى قېرىغىراق تاتلىق، تەبىئىتى سەل
سوغاق، زەھەرسىز، يەلنى تارقىتىپ ئىسسىقلىقنى قايتۇرىدۇ، زەھەرنى
تارقىتىدۇ، جىگەرنى ساپلاشتۇرۇپ، كوزنى روشەنلەشتۇرىدۇ. يوپۇرـ
مىغىنىڭ تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز بولۇپ، يالـلۇغنى
تارقىتىپ، ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق شامالىلىق زۇكـامنىڭ باشـ
لىرىدا: ئۈزمە يوپۇرمىغى 3 مىسقال، جۇيخۇا گۈلى 2 مىسقال، ئو ـ
رۇك مېغىزى 2 مىسقال، لىيەنچياۋ 2 مىـسقال، يالپۇز 1 مىسقال،
قۇڭغۇراقگۈل 2 مىسقال، چـۇچـۇكـبـويا 1 مىسقال، قومۇش يىلتىزى

2 مسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىم - نىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە: ئاق جۇيخۇا گۈلى 4 مسقال، يازغازنىڭ 5 مسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا 1 سەر ئاق قىچنى سۇدا قاينىتىپ، ھەر كۈنى كەچتۇرۇن پۈت يۇ - يۇلىدۇ. (3) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىنىڭ ئوتكۇر يالليۇغىدا: جۇيخۇا گۈلى 3 مسقال، ئوغرى تىكەن 2 مسقال، قىرىق بوغۇم 1 مسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئاق جۇيخۇا گۈلى ۋە ئۇزمە يوپۇرمىغىدىن 1 سەر- دىن ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ، ھورلۇتۇپ يۇيۇلىدۇ. (4) چىقاز- نىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە: جۇيخۇا گۈلى، بىنەپشە، مامكاپ، ئۇچقاتلارنىڭ ھەر - بىر - دىن 1 سەردىن ئېلىپ (ياكى 5 مسقال ئوسما يىلتىزى قوشۇلىدۇ) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر ئۇسۇلى: مۇۋاپىق مىقتاردىكى يېڭى ئاق جۇيخۇا گۈلىنى سوقۇپ سۇيىنى چىقىرىپ، قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ، تىلىپى ئاغرىق ئورۇنغا چاپلاپ قويىلىدۇ ياكى مۇۋاپىق مىقتاردىكى يېڭى جۇيخۇا گۈلىنى سوقۇپ قاتتىق تومۇرلىرىنى چىقىرىۋېتىپ ئاغرىق ئورۇنغا چاپلىنىدۇ ياكى قۇرۇق جۇيخۇا يوپۇرمىغىنى ئېزىپ، سوۋۇتۇلغان قايناقسۇ بىلەن تەڭشەپ چاپلاپ قويۇلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مسقال

جامكا

浮萍 Fu ping

باشقا ئاتىلىشى: پاقا ئوتى

(جامكا گۈلىسى، جامكا ئورۇقدېشى)

تونۇش: (1) سۇدا ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، سۇنىڭ يۈزىدە لەيلەپ ئوسىدۇ، بىر تال تالاسسمان يىلتىزى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى تۇخۇمسمان، سوقۇچاغراق ياكى ئۇزۇن يۇمۇلاق، يېشىل رەڭلىك بولۇپ، ئىككى يۈزى سىلىق تۈكسىز كېلىدۇ (17 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كول، شالىلىق ۋە سازلىقلاردا ياخشى ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ھەممە قىسمى دورا بولىدۇ. ياز، كۈز مەزگىللىرىدە سۇزۇۋېلىپ تازىلاپ، يۇيۇپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز، تەركىتىش ئارقىلىق تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ، سۇلارنى راۋان قىلىپ، ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ. يېقىنقى يىللاردىكى خەۋەرلەردە تۇغۇتتىن ساقلىنىشتا ئۇنۇم بېرىدىغانلىقى كورسىتىلگەن.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق شامالىق زۇكام (قىزىيدىغان، تەرلىمەيدىغان)، ئېشەك يېمى (يەل تاشما)، قىزىلىنىڭ سىرتقا تەپمەسلىگەندە: جامكا، يالپوز، قېرىقمىز ئۇرۇغىنىڭ ھەر - بىرىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاياقلارغا چۇشكەن ئاـ

دەتتەكى سۇ ئىششىقىلىرىدا، سۇيدۇك راۋان بولماسلىقتا: جامكا 2 مىسقال، كوك كاۋا شوپىگى 1 سەر، تاۋۇز شوپىگى 2 سەر سۇدا قايناتتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تۇغۇتتىن ساقلىنىشتا: سوسۇن جامكا (قىزىل جامكا) 1 سەر، قىزىل قىچا 2 سەر، شاپتول مېغىزى 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، ئېزىپ چېكىلەنگەن ھەسەل بىلەن قوشۇپ 1 مىسقالدىن كۇمۇلاچ ياساپ، ھېيىزدىن كېيىن 3 كۇنگىچە، كۇنىگە 2 قېتىمدىن ھەر قېتىمدا 2 كۇمۇلاچ قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن 3 ئاي (3 قېتىملىق ھېيىز دىن كېيىن) ئۇدا ئىچىلسە، 3 يىلدىن 5 يىلغا قەدەر تۇغۇتتىن ساقلىنىشقا بولىدۇ ياكى سوسىن جامكا 1 سەر، قىزىل قىچا 2 سەر ئېزىپ ھەسەل بىلەن قوشۇپ 1 مىسقالدىن كۇمۇلاچ قىلىپ، يۇقۇرقى ئۇسۇل بىلەن ئىچىلسە 3 يىلغىچە تۇغۇتتىن ساقلىنىشقا بولىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

قوشۇمچە: سوسۇن جامكا(紫萍)بۇ بىر قانچىسى بىر يەرگە توپلىشىپ ئوسۇش بىلەن پەرقلىنىدۇ. يوپۇرماقلىرىنىڭ ئۇستى يۇزى يېشىل، كەينى قارامتۇل قىزىل ياكى سوسۇن رەڭدە بولىدۇ، يوپۇرماقلىرى تۇۋىدە توپلىشىپ ئوسىدۇ. بۇ چاچما پىلتىزلىق بولۇپ، جامكا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

قىزىق بۇغۇم

木贼 Mu zei

(قىزىق بوغۇم ئائىلىسى، قىزىق بوغۇم ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىكى 30 - 80 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، توپلىشىپ

ئوسىدۇ، شاخلانمايدۇ، بوغۇمى روشەن، غولىنىڭ ئىچى كاۋاك بولۇپ، بوغۇمىدا تەڭگىسىمان يوپۇرماقلىرى ئايلانما بولۇپ ئوسۇپ، غولىغا مەھكەم يېپىشىپ تۇرىدۇ. (3) ئۇچىدا قارامتۇل خوما رەڭلىك ئۇچلۇق سىپورا خالتاباشىغى بولىدۇ (18 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى چوپلۇك، ئورمانلىق، دەريا بويلىرى قاتارلىق نەم جايلاردا ياخشى ئوسىدۇ. رايونىمىز- نىڭ ھەممە جايىدا بار.

يىغىپ تەييارلاش: يەر ئۈستىدىكى قىسمى دورا بولىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىنىپ، تۇغراپ ئاپتاپتا قورۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى سەل قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل زەھەرسىز. ئىسسىق شامالنى تارقىتىدۇ، كوزگە ئوسكەن قىزىل گوش- نى ياندۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىنىڭ يالۇغدا. قىرىق بوغۇم، ئۈزمە يوپۇرمىغى، جۇيخۇا گۈلى، ماكاپلارنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كوز مۇڭگۈزلۈك پەردەيالۇغى، شامالداپ ياشاڭغۇراشلاردا: قىرىق بوغۇم 3 مىسقال، جۇيخۇا گۈلى 3مىسقال، ساڭجۇ (苍术) 2 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تراخومدا: قىرىق بوغۇم 2 مىسقال، زەمچە 1 مىسقال، كوكتاش 1 مىسقال، مامىرانچىن 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ كوز ھوردۇتۇپ يۇيۇلىدۇ، (4) ياپىلاق سوگەل ۋە مەڭلەردە: مۇۋاپىق مىقتاردىكى قىرىق بوغۇمنى سۇدا قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ ۋە قۇرۇق بويىچە سۈركىلىدۇ. (5) سوگى چىقىشتا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى قىرىق بو- غۇمنى سوقۇپ تالقان قىلىپ سىرتىدىن چاپلىنىدۇ. (6) چوك تە-

رەتتىن قان كەلگەندە ۋە بۇۋاسىردىن قان چىقىشلاردا: ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلەتسە بولىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

سۇزە (كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزە)

小叶薄荷 Xiao ye bo he

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، سۇزە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 15 — 30 سانتىمېتىر. پۈتۈن ئوسۇملۇكتىن كۈچلۈك يالپۇز پۇرىغى كىلىپ تۇرىدۇ. (2) يىلتىزى يوغانلانغان تۈۋىدىن ئوسىدۇ، (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن بولۇپ، ئۇزۇنچاق دۈگىلەك ياكى كەڭ تېمىنە شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك كېلىدۇ. (4) گۈل رېتى باشسىمان بولۇپ، ئۇچىدا ئوسىدۇ. رەڭگى كوكۇش سوسۇن، شەكلى كالپوكقا ئوخشايدۇ. ئىككى تال ئاتىلىغى گۈل تاجىسىدىن سىرتقا چىقىپ تۇرىدۇ (9— رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس تاغلاردا، نەم يەرلەردە ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يەر ئۈستىدىكى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازلىغى ئورۇۋېلىپ، توغراپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئۇيقۇسىزلىق، يۇرەك ئېغىش، سوئەك يۇمشاپ كىتىش (راخىت)، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقلار ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. رايونىمىزنىڭ يېزا ئىگىلىك، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا سۈزەنى يالپۇز ئورنىدىمۇ ئىشلىتىدۇ.

مىقدارى: 5 — 6 مىسقال.

ياتما قوتۇر ئوت

平卧糙草 Ping wo zao cao

(بوتاكوز ئائىلىسى، قوتۇر ئوت ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. (2) غولى يىپقا ئوخشاش ئىنچىكە بولۇپ، يەر بېغىرلاپ ئوسىدۇ. شالاڭ ئۇششاق تىكەنلىك تۈكچىلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نۇقتلىشىپ ئوسىدۇ، سوقۇچاق ياكى ئۇزۇنراق تۇخۇم شەكلىدە كېلىدۇ، تۈۋى قىسمى تەدرىجى تارىيىپ ساپاققا ئايلىنىدۇ. يوپۇرمىغىنىڭ ئالدى - كەينى ۋە گىرۋىكىدە ئۇششاق تىكەنلىك تۈكچىلىرى بولىدۇ. (4) گۈلى ئۇششاق، كوك ۋە ئاق بولۇپ، كوپىنچە يوپۇرماق قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، سىپى قىسقا، كاسسا يوپۇرماقچىلىرى يىغىلىپ الغان بولۇپ، مۇنبەرگەندە چوڭىيىدۇ، شەكلى خۇددى تومۇر تىكەنگە ئوخشايدۇ. 4 تال ئۇششاق قاتتىق مۇسى بولۇپ، كاسسا يوپۇرماقچىلىرى ئىچىدە يوشۇرۇنۇپ تۇرىدۇ. (20- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يول بويلىرى، ئوچۇق داللاردا، پەس تاغ باغرىلىرىدىكى ئوت - چوپلەر ئارىسىدا بولىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۇتۇن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىنىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ئۇششاق توغراپ ياكى باغلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، تاش بەدەندىكى ئىسسىقنى تازىلايدۇ، يوتەل توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: زۈكام قىزىتمىسى، يوتەل، كوكرەك ئاغرىشلاردا: پۇتۇن قىسمىدىن 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 5 مىسقال — 1 سەر.

2. يوتەل توختاتقۇچي، دەم سىقىشنى باسقۇچى ۋە بەلغەم يۇمشاتقۇچى دورىلار

（止咳平喘祛痰药）

بۇ دورىلار يوتەلنى توختىتىپ، دەم سىقىشنى بېسىپ، بەلغەم سۇيۇقلۇقلىرىنى چىقىرىدۇ. يوتەل توختاتقۇچى دورىلار يوتەلنى توختىتىش ئۇچۇن ئىشلىتىلىدۇ. دەم سىقىشنى باسقۇچى دورىلار كانايچىلاردىكى سىقىلىشنى يېشىدۇ، ئاجراتمىلارنى ئازايتىدۇ، بەلغەم يۇمشاتقۇچى دورىلار بەلغەمنىڭ چىقىرىلىشىنى ئىلگىرى سۇرىدۇ ياكى كانايچىلارنىڭ ئاجراتمىلىرىنى تىزگىنلەيدۇ.

1) يوتەل توختاتقۇچى ۋە دەم سىقىشنى باسقۇچى دورىلار

（止咳平喘药）

ئاچچىق ئۇرۇك مېغىزى

苦杏仁 Ku xing ren

چىقىش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ. ئاساسەن جەنۇبى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ئاچچىق ئۇرۇكنىڭ مېغىزىنى ئېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتقاندىن كېيىن، مېغىزنىڭ سىرتىدىكى پوستى قورۇلۇپ،

پۇرلەشكىچە قاينىقىدا تۇرغۇزۇپ، ئاندىن ئېلىپ سوغاق سۇغا سېلىپ پوستى چىقىرىپ تاشلىنىدۇ. ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇپ، سورۇپ تازىلىغاندىن كېيىن قازانغا سېلىپ ئازراق سارغايغىچە قورىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىقلىقا مايىل، ئازراق زەھەرلىك! يوتەل توختىتىدۇ، بەلغەم بوشىتىدۇ، دەم سىقىشنى باسىدۇ ۋە ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زۇكام، يوتەل، دەم سىقىشتا: ئورۇك مېغىزى 3 مىسقال، بىرىتانىيە قارا ئەندىزى 3 مىسقال، قۇڭغۇراقگۈل 2 مىسقال، چۇچۇكبويا 2 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكىدە ئىسسىق بولۇپ، يوتەل، بەلغەم كوپ بولغاندا، ئۇزۇمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى، ئورۇك مېغىزى ھەر بىرىدىن 3 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ياشانغان، ئاغرىقتىن قوپقان كىشىلەر، تۇغۇتتىن كېيىنكى ئاجىزلىق، ئىچى قېتىشلاردا: ئورۇك مېغىزى، شاپتۇل مېغىزى، قارىغاي مېغىزى، ئارچا مېغىزى، ياۋا قارائورۇك مېغىزلىرىنى يەنچىپ تالقانلاپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، كۈمۈلاچ يېساپ، ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (4) شاپاق يارىسى (چاچراتقۇ) دا: ئورۇك مېغىزىنى قارايغانغا قەدەر قورۇپ، يەنچىپ تالقانلاپ كۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (5) جىنسى يول تامچە قۇرۇت كېسىلىدە: پوستى سويۇلمىغان ئورۇك مېغىزىدىن 1 سەر ئېلىپ (سوقۇپ)، ئۈنىگە 2 سەر سۇ قوشۇپ تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ، ئۈنىك شىرىسىنى سىقىپ چىقىرىپ، ئاق داكىنى ئۈنىگە چىلاپ، جىنسى يولغا تىقىپ 3 سائەت تۇرغۇزۇلغاندىن كېيىن ئېلىپ تاشلىنىدۇ. (6) سوزۇلما خاراكتېرلىك سورەلمە جىگەر يالليۇغىدا: ئورۇك مېغىزى 1 سەر، خام شاپتۇل مېغىزى 1 سەر، زىرىق 3 مىسقال، ئۇزۇمە 5 مىسقال، يەنچىپ ئوماچ شەكلىگە كەلتۈرۈپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، 30 دانە كۈمۈلاچ يېساپ،

هەر قېتىمدا 2 كۈمۈلاچتىن كۈنىگە 3 قېتىم يېيىلىدۇ. (7) زىققىدا: چاكاندا، فۇخەيشى (浮海石) هەر بىرىدىن 0.8 مىسقال، قورىغان ئورۇك مېغىزى 0.5 مىسقال، خام گەج 1.5 مىسقال، كوپىگى دەريا 0.3 مىسقال، شازاندىرا (五味子) چۈچۈكبۇيىنىك هەر بىرىدىن 0.4 مىسقالدىن ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ تابلىتكا ياساپ، هەر قېتىمدا 4 تابلىتكىدىن كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: تاتلىق ئورۇك مېغىزى (甜杏仁) :تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز، ئوپكىنى بوشىتىدۇ، ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرىدۇ. ئاچچىق ئورۇك مېغىزى ئورنىدا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. زەئىپلىك يوتەلدە كوپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئەسكەرتىش: ئاچچىق ئورۇك مېغىزى بىلەن زەھەرلىنىپ قالسا، ئورۇك قوۋزىغىدىن (قېلىن قوۋزىغىنى سويۇۋېتىپ) 4 سەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

ئۈزۈمە (ئاق ئۈزۈمە)

桑 Sang

ئۈزۈمە يىلتىز ئاق پوستى (桑白皮) ئۈزۈمە يوپۇرمىغى (桑叶霜) ئۈزۈمە شېخى (桑枝) ۋاسالغۇ (桑椹)

باشقا ئاتىلىشى: جۇجەم

(ئۈزۈمە ئاغىلىسى، ئۈزۈمە ئۈرۈغدىشى)

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ هەممە يېرىدە تىكىپ ئوستۇرۇلىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭدا كوپرەك تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورا تۇچۇن تۇڑمە يىلتىزنىڭ پوستى (تۇڑمە يىلتىزنىڭ ئاق پوستى)، يۇمران نوتىسى (تۇڑمە شېخى)، يوپۇرمىغى (تۇڑمە يوپۇرمىغى)، ۋاسالغۇ (تۇڑمە مۇسى) ئىشلىتىلىدۇ. تۇڑمە يىلتىزنىڭ پوستى: توت پەسلىنىڭ ھەممىسىدە كولاپ لىدۇ. ئۇنى پەسلىدە كولاپ ئېلىنغىنى ياخشىراق. ئېلىنسا بولىدۇ. ئەتىياز، كۈز پەسلىدە كولاپ ئېلىنغىنى ياخشىراق. قېلىن پوستىنى قىرىپ تاشلاپ، قەلەمچە قىلىپ توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. تۇڑمە شېخى: ئەتىياز پەسلىدە يۇمران نوتىسىنى كېسىپ ئېلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. تۇڑمە يوپۇرمىغى: قىرو چۇشكەندىن كېيىن چۇشۇپ كەتكەن يوپۇرمىغى (غازىكى) يىغىۋېلىنىپ، سالقىن ئورۇندا قۇرۇتۇلىدۇ. ۋاسالغۇ: پىشىش ئالدىدا ئۇزۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تۇڑمە يىلتىزنىڭ پوستى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز، ئوپكىدىكى ئىسسىقنى چىقىرىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ، دەم سىقىلغانىنى باسىدۇ، ھوللۇكنى ھەيدەپ، ئىششىقنى قايتۇرىدۇ. تۇڑمە يوپۇرمىغى: تەمى تاتلىغراق قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز، يەلنى تارقىتىپ ئىسسىقلىقنى چۇشۇرىدۇ، قاننى سۈزۈپ تىندۇ، كوزنى روشەن قىلىدۇ. ۋاسالغۇ: تەمى تاتلىغراق چۇچۇمەل، تەبىئىتى ئىسسىقما مايىل، زەھەرسىز، جىگەر، بورەكنى قۇۋەتلەندۇرىدۇ، قاننى تولۇقلايدۇ. تۇڑمە شېخى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. رېماتىزمنى داۋالايدۇ، بوغۇملارنى ياخشىلايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بالىلاردىكى يوتەلدە: تۇڑمە يوپۇرمىغى 1 مىسقال، سوغۇگۇل 1 مىسقال، ئاق تۇرۇپ 2 سەر، نەشپۈت 1 دانە، ئاق شېكەر 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ، ئۇچكە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (2) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىڭ ئوتكۇر يالىلۇغىدا: يېڭى تۇڑمە يوپۇرمىغىدىن يېرىم جىك ئېلىپ، سۇدا قايناتىپ، ئۇنىڭ سۈيىدە ئاغرىق كوزنى ھورىدىتىپ يۇيۇلىدۇ. (3)

كانايچىلارنىڭ سوزۇلما ياللۇغدا، يوتەل، دەم سەقدىشتا: ئۇزمە يىلـ
تىزنىڭ ئاق پوستى 5 مىسقال، زىسۇ ئورۇغى 3 مىسقال، خام چۇـ
چۇكبۇيـا 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) قـۇساقتا سۇ
يىغىلىش، ئىششىقلاردا: ئـۇزمە يىلتىزنىڭ پـوستى 5 مىسقال، خام
زەنجۇبىل پوستى 3 مىسقال، تاۋۇز شوپىگى 1 سەر، تەرخەمەك شو ـ
پىگى 1 سەر، كوك كاۋا شوپىگى 1 سەر سۇدا قـاينىتىپ ئىچىلـ
پىگى 1 سەر، كوك كاۋا شوپىگى 1 سەر سۇدا قـاينىتىپ ئىچىلـ
دۇ. (5) يۇقۇرى قان بېسىمدا: ئۇزمە شېخىدىن 3 - 4 مىسقال،
سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ھەم ئۇزمە شېخى، ئۇزمە يوپۇرمىغى، يىموساۋ
ئۇرۇغى ھەر بىرىدىن 1 سەر ئىلىپ قاينىتىپ، ھەر كۈنى ئاخشىمى
بىر قېتىم يېرىم سائەت پۇت يـۇيۇلىدۇ. (6) رېماتىزىملىق پـۇت
ئاغرىشتا: ئۇزمە شېخى 1 جىڭ، يۇلغۇن 1 سەر قاينىتىپ سۇۋۇتۇل ـ
خاندىن كېيىن شامىسىنى ئىلىۋېتىپ 1 سەر ھەسەل قـوشۇپ سۇس
ئوتتا قاينىتىپ مەلھەم ھالىتىگە كەلتۇرۇپ، ھەر قېتىمدا 4 مىسقال،
كۈنىگە 2 قېتىم قاياقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (7) نېرۋا ئاجىزلىغى،
ئۇيقۇسىزلىق، قان ئازلىقتا: ۋاسالغۇ، خام ئەگرى سۇناي ھەر بىر ـ
دىن 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: ئۇزمە يىلتىزنىڭ پوستى، ئـۇزمە شېخى 2 — 5
مىسقال، ئۇزمە يوپۇرمىغى 2 — 4 مىسقال، ۋاسالغۇ 3 — 5 مىسقال.

تەڭگە يوپۇرماق گۈلى

款冬花 Kuan dong hua

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، تەڭگە يوپۇرماق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىـ
گىزلىگى تەخمىنەن 30 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى توغـ

رمسىغا ئوسكەن، گىنچىكە ئۆزۈن بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى گېگىدىن توپلىشىپ گوسىدۇ. يوپۇرماق سېپى ئۇزۇن، دۆگىلەك يۇرەك شەكىلده، گىرۋەكى دولقۇنسىمان چىشلىق، يوپۇرماق يۈزى قارامتۇل يېشىل، دۇمبىسىده زىچ ئاق تۈتىلەر بولىدۇ. (4) گۈل شېخىنى تۈتىلىك تۈكلەر قاپلاپ تۇرىدۇ. 10 نەچچە دانه ئورىغۇچى يوپۇرماقلىرى غولىدا نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، گۈل بىخى كۈزده شەكىللىنىپ، باش باھاردا چېچەكلەيدۇ. گۈل رېتى باشسىمان بولۇپ ئۇچىدا ئوسىدۇ، رەڭگى سېرىق، گۈل غۇنچىسى جىگەررەڭ بولىدۇ (1 2- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق دەريا ۋادىلىرىدا، ئورمانلىقلارنىڭ ئىياقلىرىدىكى نەملىك ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. ئالتاي ۋە تيانشاننىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ. كۇنەس، تارباغاتاي، گۇچۇڭ، باي قارلىق جايلاردا كوپرەك تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن گۈل غۇنچىسى ئىشلىتىلىدۇ. باش باھاردا، توپىدىن چىقماي تۇرغان مەزگىلده گۈل غۇنچىسىنى كولاۋلاپ، تۈپلىرىنى تازىلاپ، گۈل سېپىنى ئېلىۋېتىپ، سالقىندا قۇرۇتۇپ (رەڭگى ئوزگىرىپ كەتمەسلىگى ئۇچۇن، سۇدا يۇماسلىق ۋە قول بىلەن تۈتماسلىق كېرەك) خام پېتى ياكى ھەسەل قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز، ئوپكىنى يۇمشىتىپ، يوتەل توختىتىدۇ، يەلنى ھەيدەيدۇ، بەلغەم بوشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوپكە سىلى، قۇرۇق يوتەلده: تەڭگە يوپۇرماق 3 مىسقال، شاقا قول 5 مىسقال، سوغو گۈل يىلتىزى 3 مىسقال، ئىشلەنگەن پىبا دەرىخى يوپۇرمىغى 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كانايچىلارنىڭ سوزۇلما يالۇغىدا: سوغۇگۈل 5 مىسقال، تەڭگە يوپۇرماق 5 مىسقال، ئورۇك مېغىزى 5

مىسقال، ناۋات 1 سەر ھەممىسىنى تالقانلاپ ھەر قېتىمدا 8 فۇڭدىن، تاماقتىن كېيىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) ئوپكە سىلىددىن بولغان يوتەلدە، قان تۈكۈرۈشتە: تەڭگە يوپۇرماق 3 مىسقال، قوقانگۈل 3 مىسقال، ئىشەك يىلىمى 3 مىسقال ، شاقاقۇل 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) يوتەلدە، دەم سىقىلغاندا: تەڭگە يوپۇرماق 3 مىسقال، ئۈزۈمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 3 مىسقال، خام گەج 3 مىسقال، چاكاندا 2 مىسقال، زىسۇ ئۈرۈغى 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

لىگۇا ئۇرۇغى (ئاق لىگۇا) *

甜瓜子 Tian gua zi (白梨瓜)

لىگۇا ساپىغى (甜瓜蒂)

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن بىر-ئۈنۈملۈك ساپىغى (لىگۇا ساپىغى، ئاچچىق قەلەمپۇر) ۋە ئۇرۇغى (لىگۇا ئۇرۇغى، مېغىزى) ئىشلىتىلىدۇ. لىگۇا پىشقاندىن كېيىن ئۇزۇۋېلىپ، ساپىغى ۋە ئۇرۇغىنى يىغىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇدۇ.

تەبىئىي: لىگۇا ئۇرۇغى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز، ئوپكىنى بوشىتىپ، بەلغەمنى چىقىرىدۇ، ئۇچەينى سىلىقلايدۇ. لىگۇا ساپىغى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، ئازراق زەھەرلىك! قۇستۇرىدۇ، سېرىقلىقنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما كاناي يالالۇغى، يوتەل، ئېغىز

---

* ئەسكەرتىش: بۇيەردە يېزىلغان خەنزۇچە نامى甜瓜(تيەن گۇا) قوغۇننى ئەمەس، لىگۇانى كۆرسىتىدۇ.

قۇرۇش، چوڭ تەرەتنىڭ ياخشى راۋان بولماسلىغىدا: لىگۈا ئۇرۇغدىن 2 سەرنى يەنچىپ تالقانلاپ ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) ئوتكۈر، سوزۇلما جىگەر ياللۇغىدا، جىگەر قېتىشتا: جىنتىسيانا 6 سەر، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 1.5 سەر، تاغ دېنى 6 مىسقال، پەربۈن 8 مىسقال، لىگۈا ساپىغى 3 مىسقال، يۇمشاق سوۋۇپ ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ھەربىرى 1.5 مىسقال كېلىدىغان كۈمۈلاچ ياساپ، ھەر قېتىمدا، 1 كۈمۈلاچتىن، كۈنىگە 3 قېتىم يېيىلىدۇ. (3) گەدەنگە تەكرار چىقىدىغان چىقاندا: لىگۈا ساپىغىدىن 7 دانە ئېلىپ كويدۇرۇپ، يەنچىپ تالقانلاپ، گۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (4) ئۇۋۇشماسلىقتىن زەھەرلىك ماددىلارنى يەۋالغاندا: لىگۈا ساپىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سۇس ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يانچىپ تالقانلاپ ئىچىلسە قۇستۇرىدۇ. (5) زورۇقۇشتىن بولغان بەل ئاغرىغىدا: لىگۈا ئۇرۇغىدىن (قورىغان) 4 سەرنى يەنچىپ، ھەر قېتىمدا 5 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

قۇڭقۇراڭگۇل

桔梗 Jie geng

(قۇڭقۇراڭگۇلنۇكلەر ئائىلىسى، قۇڭقۇراڭگۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30-90 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى يوغان، ئەتلىك

تۆۋرۈكسمان، (3) غولى تىك، بىر تال ياكى بەرنەچچە شاخلىق بولىدۇ. (4) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، تۈخۈم ياكى تۈخۈمسمان تېمىنە شەكلىدە، گىرۋىكى ھەرە چىشسىمان كېلىدۇ. يىلتىز قىسمىغا يېقىن يوپۇرماقلىرى يوغانراق بولۇپ، ئۇدۇل ياكى ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ. (5) ئومۇم گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى سوسۇن رەڭدە، شەكلى قۇڭغۇراققا ئوخشايدۇ. مۇسى غوزىغا ئوخشىغان شار شەكلىدە بولۇپ، ئۇرۇغى كوپ بولىدۇ (22 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چىرىندىلىق توپا ۋە قۇملۇق جايلاردا ئو - سىدۇ. ئۇرۇغى تېرىش ئارقىلىق كوپەيتىلىدۇ. ئىلى قاتارلىق جايلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە كولاپ ئېلىپ، پاكىز يۇيۇپ، ساپال پارچىسى بىلەن سىرتقى پوستىنى قىرىپ تاشلاپ، نېپىز يالپاقلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئى: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىئى ئازراق ئىس - سىققا مايىل، زەھەرسىز، ئوپكىدىكى سوغاقنى تارقىتىدۇ، بەلغەمنى بوشىتىپ، يوتەل توختىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرۇپ، يىرىڭنى چىقىرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كانايچىنىڭ ئوتكۇر، سوزۇلما يالىلۇغىدا: قوڭغۇراقگۈل 2 مىسقال، مەرزەنجۇش 3 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 2 مىسقال، جۆمۇ (母知) 2 مىسقال، كەرمان 1.5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كانايچىلارنىڭ سوزۇلما يالىلۇغىدا: قۇڭغۇ - راقگۈل، سوغۇ گۈل، گۈل سامساق، زىسۇ يوپۇرمىغى، ئەينۇلا لارنىڭ ھەر بىرىدىن 5 سەر ئېلىپ، ئىككى قېتىم قاينىتىپ، سو - ۋۇتۇپ، 10 جىڭ قالغاندا ئۇنىڭغا 2 جىڭ قارا شېكەر قوشۇپ، ھەر قېتىمدا 15 - 20 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (3) گال ھەم تاماقنىڭ سوزۇلما يالىلۇغىدا:، بادامسىمان بەزىيالىلۇغىدا: قۇڭغۇراقگۈل 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، قېرىقمىز ئۇرۇغى 3 مىسقال،

گوسما يىلتىزى 3 مىسقال، بەر تورغىنى 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوپكە يىرىڭلىق ئىششىغدا، قۇڭغۇراقگۈل 3 مىسقال، قوچاق قول 1 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، كوك كاۋا ئۇرۇغى 5 مىسقال، سوغو گۈل 2 مىسقال، ئۇچقات پىلىكى (ياكى گۈلى) 5 مىسقال، تەسۋى قونىاق مېغىزى 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

برىتانىيە قارائەندىزى

旋复花 Xuan fu hua

برىتانىيە قارائەندىزىنىڭ يەر ئۈستى قىسمى (金沸草)

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، قارائەندىز ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-لىگى 20 — 60 سانتىمېتىر، يۇقۇرقى قىسمى شاخلانغان، ھەممە يېرىدە زىچ ئوسكەن ئاق تۈكلەر بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، تېمىنە شەكلىدە، يوپۇرماقنىڭ تۈۋى قىسمى كېڭىيىپ، غولنى يېرىم ئوراپ تۇرىدۇ، يوپۇرماق گىرۋىكى تولۇق ياكى تېيىز چىشلىق بولىدۇ. (3) باشسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈل رېتى ئوگزەسمان تىزىلغان، گۈللىرى ئالتۇن سېرىق رەڭدە. مۇۋىسى ئورۇق، ئىنچىكە - كىچىك كېلىدۇ، مۇۋىسىنىڭ ئاق تاجسىمان تۈكلىرى بولىدۇ (23 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېرىق - ئوستەڭ، يول بويلىرى، ئېتىز قىرلىرى قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گۈلى (برىتانىيە قارائەندىزى) ۋە يەر ئۈستىدىكى قىسمى ئىشلىتىلمىدۇ. ياز - كۈز پەسىللىرىدە يېڭى چېچەكلىگەن ۋاقىتتا، گۈل باشاقلىرىنى ئۈزۈپ ئېلىپ، غول يوپۇرماقلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. ئوتنىڭ ئۈزىنى چېچەكلىمەستىن بۇرۇن ئۈزۈپ ئېلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، ئازراق زەھەرلىك! برىتانىيە قارائەندىزى دەم سىقىشنى باسىدۇ، سۈيۈقلۇقنى ھەيدەيدۇ، يالالۇغلىنىشنى قايتۇرىدۇ. ئوتنىڭ هوللۇكىنى راۋان قىلىش تەسىرى گۈلىگە قارىغاندا كۈچلۈك بولىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما كاناي يالالۇغىدا، يوتەلدە، بەلغەم كوپەيگەندە: بىرىتانىيە قارائەندىزى 3 مىسقال، ئۇزۇمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 3 مىسقال، زىرەك ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئورۇك مېغىزى 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كوكرىگى سىقىلىش، بەلغەملىق دەم سىقىلىشلاردا: برىتانىيە قارائەندىزى 3 مىسقال، زىرەك ئۇرۇغى ۋە شېخى هەر قايسىسىدىن 3 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 3 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان نېرۋا پائالىيىتىنىڭ بۇزۇلۇشى (هېچ تۇتۇش، كېكىرىش، تاماق يېنىش) دا: برىتانىيە قارائەندىزى 3 مىسقال، قىزىل تومۇر رۇدىسى 3 مىسقال، ئىشلەنگەن بەنشىا 2 مىسقال، قان تېپەر 2 مىسقال، خام چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، خام زەنجىۋىل 3 ياپراق، چىلان 5 دانە (توغراپ) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال (لاتىنغا ئوراپ سۇدا قاينىتىلىدۇ).

يۇلتۇزگۇل (ئالتاي يۇلتۇزگۈلى)

紫菀 Zi wan (阿勒泰紫菀)

(ھۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، يۇلتۇز گۈل ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 50 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى كوپ تارمافلارغا بۆلۈنگەن، غولى كوپ بولۇپ، تۈۋىدىن شاخلايدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سىپى يوق، ئىنچىكە - ئۇزۇن، تولۇق گىرۋەكلىك. (4) باش-سىمان گۈل رېتى شاخنىك ئۇچىدا يالغۇز ئوسىدۇ، ئەتراپىدىكى گۈللىرى تىلسىمان گۈل بولۇپ، رەڭگى سۇس سوسۇن، ئوتتۇرىدىكى گۈللىرى نەيچىسىمان گۈل بولۇپ، رەڭگى سېرىق. مېۋىسى ئورۇق، ياپىلاق كېلىدۇ (24 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئۇسۇش ئورنى: پەس، قۇرغاق تاغ باغرىدا، يول ياقىلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ۋە يىلتىز بويۇنى ئىشلىتىلىدۇ. يەر ئۈستىدىكى غولى ۋە پۇتۇن ئوت قىسمىنى ئىشلىتىدىغانلارمۇ بار.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز، سۇغاقنى تارقىتىپ، ئوپكىنى بوشىتىدۇ، دەم سىقىشنى بېسىپ، بەلغەمنى بوشىتىدۇ، يوتەلنى توختىتىدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) مەنپىلىگى ئاجىزلىغىدىن بولغان قان تۈكۈرۈشتە: يۇلتۇزگۈل، ئەينولا، جۈمۇ، گولسامساقلارنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە يېرىڭلىق ئىششىغىدا، سىل زەئىپلىگىدىن بولغان يوتەلدە: يۇلتۇز-گۈل 3 مىسقال، سوغۇگۈل 3 مىسقال، جۈمۇ 3 مىسقال، ئېشەك يېلىمى 2 مىسقال (ۋاستىلىق ئېرىتىپ)، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال،

قۇكغۇراقگۇل 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سۇزۇلما كاناي ياللۇغىدا: يۇلتۇزگۇل، تەكگە يو پۇرماق، ئورۇك مېغىزى، ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، چۇچۇك بۇيىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: (1) چوڭ يوپۇرماقلىق ياۋا قوقانگۇل (大叶紫菀)

(مۇرەككەپ گۈللۈكلۈكلەر ئائىلىسى، ياۋا قوقانگۇل ئۇرۇغدىشى):

كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۇسۇملۇك، ئىگىزلىگى 1.5 مېتىر، زىچ چاچما يىلتىزى بولۇپ، تۈۋىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇزۇن دۇگىلەك، گىرۋىگى دولقۇنسىمان چىشلىق بولىدۇ؛ غولىدىكى يوپۇرماقلىرى غولنى يېرىم ئوراپ تۇرىدۇ. باشسىمان گۈل رېتى تىزلىمپ ئومۇم گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ، رەڭگى سېرىق، بۇنىڭ يىلتىزى يۇلتۇزگۇل ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (25 - رەسىمگە قارالسۇن).

(2) تاغ يۇلتۇز گۈلى (高山紫菀) (مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ياۋا قوقانگۇل ئۇرۇغدىشى) بۇنىڭ شەكلى يۇلتۇزگۈلگە ئوخشايدۇ. بۇنىڭ يۇلتۇز گۈلدىن ئاساسىي پەرقى شۇكى، ئىگىزلىگى تەخمىنەن 15 - 25 سانتىمېتىر كېلىدۇ، بۇ سامان غوللۇق ئۇسۇملۇك بولۇپ، گۈلى يالغۇز ئوسىدۇ، ئۇسۇملۇك تېنىدە يىرىك تۈكلەر بولىدۇ، ئىگىز تاغلاردا ئوسىدۇ.

(3) ئوقيا يوپۇرماقلىق ياۋا قوقانگۇل (箭叶紫菀)

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ياۋا قوقانگول ئۇرۇغدىشى):

گەسكەرتىش: رايونىمىزدا چوڭ يوپۇرماقلىق ياۋا قوقانگۇلنىڭ بەر ئۈستىدىكى قىسمى نېرۋ ئاجىزلىقى، ئۇيقۇسىزلىق، قوساق كوپۈشلەردە كۈنىگە 3 مىسقالدىن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

كوپ يللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، 60 - 100 سانتىمېتىر ئېگىزلىكتە ئوسىدۇ. تۈۋىدە ئوسكەن يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپى ئۇزۇن، شەكلى ئوقياسىمان، گىرۋەكلىرى ھەرەچىششىمان بولىدۇ. باشسىمان گۈل رېتى شېخىنىڭ ئۇچىدا شالاڭ ئورمىدى گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ، گۈلى سېرىق، يىلتىزى توم كەلگەن چاچما يىلتىز بولۇپ، يۇلتۇزگۈل ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

چاغىر چاي

岩白菜 Yan bai cai

(قاراڭغات گائىلىسى، چاغىر چاي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 30 - 60 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى توم، يوغان بولۇپ، توغرىسىغا ئوسىدۇ، ئۇنىڭدا تەڭگىسىمان يوپۇرماق سېپىنىڭ ئىزلىرى بار، رەڭگى قېنىق بېغىرەڭ. غولى تىك، پۈتۈن ئوسۇملۇك تېنى سىلىق بولىدۇ. (3) تۈۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، يوپۇرماق ئالقىنى تېرىلەشكەن، يوپۇرمىغىنىڭ شەكلى دۇگىلەك، سېپى بولىدۇ، سېپىنىڭ تۈۋى كېڭىيىپ، غولىنى يېرىم ئوراپ تۇرىدۇ، يوپۇرماق تومۇرلىرى روشەن، گىرۋىگى ئىنچىكە ھەرەچىششىمان كېلىدۇ. (4) كونۇسسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، 5 تال گۈل تاجى ياپرىغى بولۇپ، دەسلەپتە ئاق ئېچىلىپ، ئېزلىكتە قىزغۇچ سوسۇنىگە ئۆزگىرىدۇ، غۇنچە شەكىللىك مۇڭە بېرىدۇ (26 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تىك قىيالاردىكى نەملىك تاش يېرىقلىرىدا ئوسىدۇ. ئالتاينىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە يىغىپ ئېلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىئەتى موتەدىل، قان توختۇتۇپ، گۈش ئوستۇرىدۇ، ئاشقازاننى ياخشىلاپ، ئىچى سۇيۇرۇشنى توختۇتىدۇ. ھېيزنى تەڭشەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھەزىم قىلىش ياخشى بولماسلىق، ئاشقازان ئاغرىش، ئىچى سۇيۇش، قان تۆكۈرۈش، بۇرنى قانىتىش، ئاشقازان ۋە 12 بارماق ئوچەي يارىلىرى قانىغاندا: چاغرچايىنى سوغۇپ، ھەر قېتىم 1 - 1،5 مىسقالدىن قايناق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

سەبرە

芦荟 Lu hui

سەبرە سۇقتۇرى (芦荟汁)

باشقا ئاتىلىشى: ئالوي.

(پىياز ئاتىلىسى، سەبرە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق گوشلۇك سامان غوللۇق ئو- سۇملۇك بولۇپ، 10 - 60 سانتىمېتىر ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) يوپۇرمىغى خەنجەرسىمان، گىرۋەكلىرىدە چىشسىمان تىكەنلىرى بولىدۇ، رەڭگى يېشىل، يۇمران چېغىدا ئاق ئۇنغا ئوخشاش ماددا قاپلاپ تۇرىدۇ، يوپۇرماقلىرى غولىدا زىچراق جايلىشىدۇ. (3) گۈل ساپىغى

يوپۇرماق ئارىلىرىدىن ئوسىدۇ. گۈللىرى كوپ، رەڭگى سېرىق بولۇپ، يۇقۇرى قىسمىغا توپلىشىپ ئومۇمىي گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. غوزا شەكىللىك مېۋىسى ئۇچ بۇرجەك شەكلىدە بولۇپ، پىشقاندا يېرىلىدۇ (27- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: باغ - ھويلىلاردا تەشتەكتە ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: غول يوپۇرمىغى ۋە شىرنىسى (سەبرە سۇقتۇرى) دورا بولىدۇ، كوپىنچە ھول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىچنى سۇرۇدۇرىدۇ، مەددە چۈشۈرىدۇ، يوتەل توختىتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بالىلارنىڭ ھەزىم قىلىش ناچارلىقى، سائىسمان مەددە، قەۋزىيەت ۋە چىش ئاغرىقلىرىدا: 3 فۇنكدىن 1 مىسقالغا قەدەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) زىققىدا: ھول سەبرەنى ئېزىپ، سۇيىنى (سەبرە سۇقتۇرىنى) كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 5 - 7 مىللىلىتىر دىن شېكەر قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (3) يارىلىنىپ قانىغان جايغا بېسىلىدۇ. (4) كانايچە يالۇغمدا: سەبرە سۇقتۇرىدىن $\frac{1}{3}$ ھەسسە، ھەسەل دىن $\frac{1}{3}$ ھەسسە ئېلىپ، مۇۋاپىق مىقتاردا كاۋاۋىچىن سۇيىدىن قوشۇپ، ئارىلاشما سۇيۇقلۇق تەييارلاپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 10 مىللىلىتىر دىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 فۇنكدىن 1 مىسقالغىچە. سىرتقا ئوز لايىغدا ئىشلىتىلىدۇ.

مەرزەنجۇش (تولۇق يوپۇرماقلىق مەرزەنجۇش)

青兰 Qing lan (全叶青兰)

باشقا ئاتىلىشى: جوخوت
(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، مەرزەنجۇش گۇرۇپپىسى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، غولىنىڭ تۆۋى قىسمى ياغاچلاشقان بولۇپ كوپ شاخلىنىدۇ. ئىگىزلىگى 10-60 سانتىمېتىر، غولى تورت قىرلىق بولۇپ، پۈتۈن تېنى خۇشبوي پۈرايدۇ. يۇقۇرقى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ، توۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئادەتتە ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ. يوپۇرماقنىڭ شەكلى تېمىنەسىمان ياكى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكىلدە، تولۇق گىرۋەكلىك، يوپۇرماق ئالقىنى سىلىق ياكى شالاڭ تۈكلۈك بولىدۇ، يوپۇرمىغىنىڭ ئۇزۇنلۇغى 1—3 سانتىمېتىر، كەڭلىگى 0.4 - 0.8 سانتىمېتىر كېلىدۇ. گۈل رېتى مۇرەككەپ كۇنۇسسىمان، گۈل تاجسى كالپۇكسىمان بولۇپ، رەڭگى ھاۋارەڭ سوسۇن كېلىدۇ. ئاتىلىغى 4 تال، گۈل كاسسا ياپرىغى 5 كە يېرىلغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ بىرى سەل چوڭراق بولىدۇ، گۈل كاسسا يېرىقچە ياپراقلىرىنىڭ ئارىسىدا سوگەلگە ئوخشىغان ئېنىق ئوسۇكلىرى بولىدۇ (28 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئېتەكلىرىدىكى يايلاقلاردا ئوسىدۇ. شىمالىي شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا گۈللىرى تولۇق ئېچىلغان ۋاقتىدا يىغىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىقلا مايىل. يوتەلنى

توختتىپ دېمى سىقىلىشنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سوزۇلما خاراكتېرلىك كاناي ياللۇغىدا: مەر-زەنجۇشتىن 15 گرام ئېلىپ، ئۇستىگە 100 مىللىلىتىر سۇ قۇيۇپ، ئىككى قېتىم قاينىتىپ، 30 مىللىلىتىر قالغىچە قويۇلدۇرۇپ، مەر قېتىمدا 10 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ.

قوشۇمچە: مەر خىل يوپۇرماقلىق مەرزەنجۇش (兰青叶异) (كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، مەرزەنجۇش ئورۇغدىشى):

كوپ يىللىق سامساق غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، غولى يەرگە يېتىپ ئوسىدۇ. يوپۇرمىغى تۇخۇمسىمان، ئۇدۇل ئوسىدۇ. گۈلى سېرىق رەڭدە بولۇپ، غولىنىڭ ئۇچىدا زىچ توپلىشىپ باشاقسىمان شەكىلنى ئالىدۇ. بۇ كۈنلۈن تېغىنىڭ يۇقۇرى قىسمىنىڭ كۈنگەي ئېتەكلىرىدە ئوسىدۇ. بۇنىڭ ئىشلىتىلىشى مەرزەنجۇشقا ئوخشايدۇ (29 - رەسىمگە قارالسۇن).

مازارىيون (ئالتاي مازارىيونى)

瑞香 Rui xiang (阿勒泰瑞香)

(مازارىيون ئائىلىسى، مازارىيون ئورۇغدىشى)

تونۇش: بۇ كىچىك چاتقال بولۇپ، غولى تىك ئوسىدۇ، ئېگىزلىگى 40—120 سانتىمېتىر، قېرى شاخلىرىنىڭ رەڭگى كۈل-رەڭ قوڭۇر، يۇمران شاخلىرىنىڭ رەڭگى قىزغۇچ، بېغىرەڭ كېلىدۇ. يوپۇرماقلىرى يۇمران شاخلىرىنىڭ ئۇچىغا توپلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى تەتۇر تېمىنەسسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك، سېپى يوق بولۇپ، خوددى سوگەت يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. چەكلىك كۈنلۈكسىمان

گۈل رېتى يۇمران شاخلىرىدىكى ئۇچىدا ئوسىدۇ. ئادەتتە بىر گۈل رېتىدە 3 دىن 5 كىچە گۈللىرى بولىدۇ. گۈل تاجىسى ئاق، شەكلى رومكىغا ئوخشايدۇ. ئۇستىدىكى قىسمى 4 كە يېرىلغان. ئاتىلىغى 8 تال بولۇپ، گۈل تاجىسىغا يېپىشىپ، ئىككى ئايلانما بولۇپ جايلاشقان. مۇنىسى شىرلىك ئۇچكىلىك مۇۋە، شەكلى شارسىمان بولۇپ، پىشقاندا قارىيىدۇ، بىر تال ئۇرۇغى بولىدۇ. (30-رەسىمگە قارالسۇن)

ئوسۇمۇش ئۇرنى: تاغ ئېتەكلىرىدە، چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ.

ئىلمى، ئالتاي تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يۇپۇرمىغى بىلەن قوۋزىغى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا قوۋزىغى بىلەن يۇپۇرمىغىنى يىغىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىق، زەھەرلىك! يۇتلىنى تۇختىتىپ، دېمىسىقلىشىنى باسىدۇ، تەرلىتىپ تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ، ئاشقازان ئاغرىشىنى داۋالايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كانىاي ياللۇغىدا: مازارىيون قوۋزىغى (يۇپۇرمىغى) دىن 1 گرام، زۇۋادىن 2 گرام ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ كۇنىگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) شامالداپ زۇكام بولغاندا: مازارىيون قوۋزىغى (يۇپۇرمىغى) دىن 1 گرام، كىچىك يۇپۇرماقلىق سۇزەدىن 2 گرام ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان ئاغرىغىدا: مازارىيون قوۋزىغى 1 گرام، ئارچا يۇپۇرمىغى 2 گرام، كىچىك يۇپۇرماقلىق سۇزە 2 گرام سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 گرام.

گەسكەرتىش: گەگەر دورا ئىچىش جەريانىدا ماغدۇرسىزلانمىش ياكى بېشى قېيىشقا ئوخشاش گەۋدىلەر كۆرۈلسە، دورا مىقتارىنى ئازايتىش ياكى ئىچىشنى توختىتىش كېرەك.

تەرتىز

台尔台孜 Tai er tai zi

(كەردىست گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بەسلىغاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: بىر يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، غولى تىك، ئىگىزلىگى 50 - 80 سانتىمېتىر. يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. توۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى 1 دىن 2 گىچە قايتىلانغان پەيسىمان يېرىلغان، يوپۇرماق سېپى بولىدۇ. يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى بىر قېتىم يېرىلغان ياكى تولۇق ئىرۋەكلىك، سېپى قىسقا بولىدۇ. گۈل رېتى ئۇمۇمى گۈل رېتى شەكلىدە، گۈل تاجىسى كىرىست شەكلىدە، رەڭگى سۇس قىزغۇچ سوسۇن كېلىدۇ. مېۋىسى قىسقا مۇڭگۈزلۈك مېۋە، شەكلى سوقۇچاق ياپىلاغراق، ئالدىنقى ئۇچى ئويمانسىراق بولىدۇ. ئۇرۇغى ئىككى تال بولۇپ، شەكلى يۇرەككە ئوخشاش راق كېتىدۇ. رەڭگى بېغىرەك كېلىدۇ (31 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىلى رايونىدا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە پىشىپ يېتىلگەندە يىغىۋېلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، بەلغەمنى بوشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سوزۇلما خاراكتېرلىك كانسايى ياللۇغىدا: تەرتىزنى 1 كىلو، سازاڭ تالقىنىدىن يېرىم كىلو ئېلىپ، تەرتىزنى سۇس ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ئاندىن سازاڭ تالقىنىنى قوشۇپ تەييارلاپ، ھەر قېتىمدا 1.5 گىرامدىن كۈندىكە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ.

زۇفا

神香草 Shen xiang cao.

(كالپۇكسمان گۈللۈكلەر، گاگىلىسى، زۇفا گۈرۈھدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، غولىنىڭ ئۈچى ياغاچلاشقان، پۈتۈن تېنىدىن خۇشپۇراق چىقىپ تۇرىدۇ. غولى ئۈچىدىن شاخلىنىپ يانتۇ ئوسىدۇ. ئىگىزلىگى 20 - 40 سانتىمېتىر، رېئاج ناپىسغان شېخى ئادەتتە يوپۇرماق قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. يوپۇرمىغىسىلىق، ئاددى يوپۇرماق بولۇپ، ئۇدۇل ئوسىدۇ. شەكلى تار يىپسىمان كېلىدۇ. يوپۇرماق ئۈچىدا يىگىنىسىمان تىكىنى بولىدۇ. ئالدى تەرىپىنىڭ رەڭگى يېشىل، كەينى تەرىپىنىڭ رەڭگى سۈس يېشىل، گۈللىرى زىچ، سانى كوپ بولۇپ، ئۈچىدا ئوسىدۇ. گۈل كاسىسى كانايسىمان بولۇپ، 5 گە يىپرىلغان گۈل تاجىسى قوش كالپۇكسمان، يۇقۇرى كالپۇگى 2 گە يىپرىلغان. شەكلى دىققاق تۇخۇمسىمان، توۋەنكى كالپۇگى 3 گە يىپرىلىغان. رەڭگى ھاۋارەڭ كوك كېلىدۇ. ئاتىلىغى 4 تال بولۇپ 2 سى گۈل تاجىسىدىن چىقىپ تۇرىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: تاشلىق تاغ جىلغىلىرىدا ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ (32 - رەسىمگە قارالسۇن).

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: ئىسسىق يوتەلنى توختىتىپ دېمى سىقىلىشنى، باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: كاناي يالليۇغىغا، زىققىغا ۋە باشقا يوتەلەرگە پايدا قىلىدۇ. زۇفانىڭ ئوزىنى سۇدا قاينىتىپ ئىچىشكە ياكى ھەسەل ۋە ئەنجۈر بىلەن بىرگە قاينىتىپ ئىچىشكە بولىدۇ. قاتتىق دېمى سىقىلىپ تىك ئولتۇرۇپ دەپسەلىنىشكىمۇ پايدا قىلىدۇ.

2) ئىسسىق بەلغەمنى يۇمشاتقۇچى دورىلار

（清化热痰药）

سوغۇگۇل （ئىلى سوغۇگۈلى）

贝母 Bei mu （伊贝母）

باشقا ئاتىلىشى بېيمۇ، ھەشتە تول ھەجەل

（پىياز ئاتىلىسى، سوغۇگۇل تۇرۇغدىشى）

تونۇش: （1） كوپ يىللىق سامان غۇلـلۇق ئـوسۇملۇك، ئىگىزلىكى 20 - 50 سانتىمېتىر. （2） يـەر ئاستىدا تەڭگـسىمان غولى بولىدۇ، شەكلى يۇمۇلاق، تۈخۈمسىمان. （3） يوپۇرمىغى نوۋدە- لىشىپ ئوسىدۇ، بەزىلىرىنىڭ يۇقـۇرى قىسمىدىكـى يـوپۇرماقـلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ، سىپى بولمايـدۇ. تۈۋەنـكى قىسمىنىڭ يوپۇرماقـلىرى كەڭ تېمىنە شەكـلىدە ھەتـتا سوقۇچاق شەكلىدە بولىدۇ، يۇقۇرقـى قىسمىنىڭ يوپـۇرماقـلىرى تار، يىپسىمان شەكـلىدە، ھەتـتا تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ، يوپۇرماق ئۇچى يوگەشمەيدۇ. （4） گـۈلى ئۇچىدا ئوسىدۇ، شەكلى سوغۇغا ئوخشايدۇ، رەڭگى سېرىق ياكـى ئاق يېشىل بولىدۇ. مېۋىـسى غوزا مېۋە، ئۇزۇنـچاق دۇگىلەك، ئالتە قاناتلىق بولىدۇ （33 - رەسىمگە قارالسۇن）.

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى چىمەنلىكلەردە، قارامتۇل دەلگەن قۇملۇق توپىلاردا ئوسىدۇ. ئاساسەن ئىلى رايونىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن تەڭگـسىمان غولـى ئىشلىتىلىدۇ. 5 -، 6 - ئايـلاردا يىغىۋېلىپ، پاكـىزە يۇيۇپ ئاپتاپـتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبەسسۇم: تەمى قېرىغراق ھاتلىق، تەبەسسۇم ئازراق سوغاق، زەھەرسىز. ئەسقىلمەنى يانداۋۇپ، ئوپكىنى يۇمشىتىدۇ، يوتەلنى توختىتىپ، بەلغەم بوشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باللاردىكى كاناي ياللۇغىدا: سوغۇ-گۇلدىن 1 مىسقال، نەشپۈتتىن 1 دانە ئېلىپ ئوتتۇردىن بېرىپ ئۇرۇغىنى ئېلىۋېتىپ، سوغۇگۇلنى نەشپۈتنىڭ ئىچىگە ئېلىپ، قايتا جۇپلەشتۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئىنچىكە ياغاچنى ئوتكۇزۇپ مۇۋاپىق مىقدا-تاردا ناۋات ياكى ھەسەل قوشۇپ، سۇغا سېلىپ قاينىتىپ، سۇ-يىنى ئىچىلىدۇ، نەشپۈت يېيىلىدۇ (بىر قېتىمدا). (2) ئاشقازان يارىسىدا: سوغۇگۇل 1 سەر، كوپۇگىنى دەريا 3 سەر، چۇچۇكبۇيا 1 سەر، ھەممىنى قوشۇپ يۇمشاق تالقانلاپ، ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن، كۇنىگە 3 قېتىم قاينىقۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) ئوتكۇر كانايچە ياللۇغىدا: سوغۇگۇل 1 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 5 مىسقال، ھىندى ئوسمىسى (青黛) 3 مىسقال ھەممىنى قوشۇپ تالقانلاپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئاق شېكەرسۇيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) سوزۇلما كاناي ياللۇغىدا: سەچۇەن سوغۇگۇلى ۋە يۇبشى (月石) نىڭ ھەرقايسىسىدىن ئوخشاش مىقتاردا ئېلىپ، يەنچپ تالقانلاپ، ھەر قېتىمدا 5 فۇڭدىن كۇنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (5) سوزۇلما كانايچە ياللۇغىدا: سوغۇگۇلدىن 2 مىسقال، ئاچچىق ئۇرۇك مېغىزىدىن (شوپىگى ئېلىنمای خام بويىچە) 4 مىسقال ئېلىپ سوقۇپ تالقانلاپ، مۇ-ۋاپىق مىقتاردا ھەسەل قوشۇپ، سۇ بىلەن ئىنكىكى دانە كۇمۇلاچ (ئىنغىرلىغى 3 مىسقال) تەييارلاپ، بىر كۇمۇلاچتىن كۇنىگە 2 قېتىم يېيىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: (1) فەرغانە سوغۇگۇلى (母贝干弗) (بىياز

ئائىلىسى، سوغۇگۇل ئۇرۇغدىشى). توۋەنكى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسمدۇ، شەكلى تار تېمىنەسىمان بولمدۇ. ئوتتۇرا قىسمىنىڭ يۇقۇرىسمدىكى يوپۇرماقلىرى 3—5 دىن بولۇپ، ئايلانما ئوسمدۇ. يوپۇرماق شەكلى تار تېمىنەسىمان ۋە يېپىسمان بولمدۇ. يوپۇرماقنىڭ ئۇچى يوگىشپ تۇرمدۇ. گۈلى ئۇچمدا ئوسمدۇ، رەڭگى سۈس جىگەرەڭ. مۇنبەت توپلىق تاغ باغرىدىكى چىمەنلىكلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭدىكى دېڭىز يۈزىدىن 1500—2600 مېتىر ئېگىزلىكتىكى تاغ رايونلىرىنىڭ ھەممىسىدە ئوسمدۇ (34- رەسىمگە قارالسۇن).

(2) چول سوغۇ گۈلى(滩贝母): (پىياز ئائىلىسى، چول سوغۇگۇل ئۇرۇغدىشى). ئېگىزلىگى 10—20 سانتىمېتىر، تەڭگىسىمان، غولى سوقۇچاق كېلىدۇ، غولىنىڭ توۋەن قىسمى قۇمغا تەخمىنەن 10 سانتىمېتىر كومۇلۇپ تۇرمدۇ، رەڭگى ئاقۇش سېرىق بولمدۇ. يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ياكىسى ئۇدۇل ئوسمدۇ، يوپۇرمىغىنىڭ ئۇچى يوگەشمەيدۇ. گۈلى فولتۇغمدىن ئوسمدۇ، رەڭگى كوكۇش، سوسۇن، شەكلى فوڭغۇراقسىمان كېپىلمدۇ. كوپېنىچە تاغ ئالدىلىرىدا ۋە پەس تاغلارنىڭ ئېتەكلىرىدىكى قۇملۇق توپىلاردا ئوسمدۇ. ئاساسەن قورغاس، چاپچال قاتارلىق جايلاردىن چىقمدۇ (35— رەسىمگە قارالسۇن).

(3) ئايلانما يوپۇرماقلىق سوغۇ گۈل (轮贝母) (پىياز ئائىلىسى، سوغۇ گۈل ئۇرۇغدىشى): كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 25—30 سانتىمېتىر، يوپۇرمىغى يېپىسمان تېمىنە شەكلىدە ياكى گۈلگە يېقىن تۇرغان يوپۇرمىغى يېپىسمان كەلگەن بولۇپ، كوپېنىچە 2—3 ياكىسى 4 ياپراق ئايلانما بولۇپ ئوسمدۇ، ئۇچى يوگىمەش كېلمدۇ، گۈلى بىرتال بولۇپ، ئۇچمدا ئوسمدۇ، گۈلىنىڭ شەكلى قوڭغۇراقسىمان، رەڭگى سېرىق كېلمدۇ. يۇقۇرىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى سوغۇ گۈل ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلمدۇ (36- رەسىمگە قارالسۇن).

ئاچچىق تاۋۇز

瓜蒌 Gua lou

ئاچچىق تاۋۇز شاپىغى (瓜蒌皮) ، ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغى (瓜蒌仁) ، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىزى تالقىنى (天花粉)

باشقا ئاتىلىشى: ياۋا تاۋۇز.

(كاۋا ئاتىلمىسى، ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق يامشىپ پىلەك تارتىپ ئوسىمدىغان ئوسۇملۇك، ئۇزۇنلۇغى 10 مېتىر. (2) تۈگۈنەك يىلتىزى توم، غولى كوپ شاخلىنىدۇ، يوگۇمەچ يىپچىسى يوپۇرماق قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، ئۇزۇن سېپىي بولىدۇ، شەكلى يۇمۇلاغراق ياكى يۇرەكسىمانراق، كوپىنچە 5—7 ئالقانسىمان چوڭقۇر يېرىلغان، ئاتىلىق بىلەن ئانىلىق ئايرىم تۈپلەردە بولىدۇ، گۈل كاسىسى نەيسىمان، گۈل تاجىسى ئاق، ئۇچى 5 كە يېرىلغان، ھەربىر بولەكچىنىڭ گىرۋەكلىرى يىپقا ئايلىنىپ كەتكەن. مېۋىسى تۈخۈمسىمان دۇگلەك كېلىدۇ، پىشقاندا سېرىق رەڭدە بولىدۇ، ئۇرۇغىنىڭ سانى كوپ، ياپىلاق بولىدۇ (37- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئۇرۇغنى تېرىش ياكى يىلتىزنى كوچۇرۇش ئارقىلىق كوپەيتىلىدۇ. گۈچۈك، تۈرپان، ئىلى، مانا‌س، خوتەن قاتارلىق جايلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن مېۋىسى (ئاچچىق تاۋۇز)، ئۇرۇغى (ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغى)، مېۋە پوستى (ئاچچىق تاۋۇز شاپىغى)، يىلتىزى (ئاچچىق تاۋۇز يىلتىزى تالقىنى) ئىشلىتىلىدۇ.

تىلىدۇ. مەۋسىي كۆزدە پىشقاندا ئۇزۇپ ئېلىنىپ، ئېسىپ قويۇپ سا-
يىدا قۇرۇتۇلىدۇ. ئاچچىق تاۋۇز شاپىغى: ئۇرۇغى ۋە ئېتىنى ئېلىۋې-
تىپ، ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ. ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغى: ئادەتتە
كۆزدە ئۇزۇۋېلىش ۋاقتىدا، شاپىغى يېرىلغانلىرىنى تاللىۋېلىپ ئېتىنى،
شاپىغى ۋە ئۇرۇغىنى ئېلىۋېتىپ، پاكىز يۇيۇپ، ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇپ،
ئىشلىتىش ۋاقتىدا سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزى: باھار، كۆز پە-
لىدە، ئۇچ يىلدىن ئارتۇق ئوسكەن ئاچچىق تاۋۇز يىلتىزىنى كولاپ
ئېلىپ، يىرىك پوستىنى قىرىپ تاشلاپ، ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇپ،
نېپىز يالپاغلاپ ئېلىپ قويۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئاچ-
چىق تاۋۇز ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، بەلغەمنى بوشىتىدۇ، كوكرەكنى بو-
شىتىپ يوتەلنى توختىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. ئاچچىق تاۋۇز ئۇ-
رۇغى بەدەندىكى قۇرغاقلىقنى يوقىتىدۇ، بەلغەمنى يۇمشىتىدۇ. يىلتىز-
لىك تەمى تاتلىق، ئازراق قېرىق، چۈچۈمەل، تەبىئىتى سوغاق، زە-
ھەرسىز، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى يانـدۇرىدۇ، خىلىت پەيدا
قىلىپ، ئۇسۇزلۇقنى قاندۇرىدۇ، كىشىلارنى ياندۇرۇپ، يېرىڭنى
تازىلايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما خاراكتېرلىك كاناي يالليۇغىدا:
ئاچچىق تاۋۇز 4 مىسقال، سوغۇگۇل 3 مىسقال، قوڭغۇراقگۇل
3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كوكرەك چىڭقىلىپ ئاغ-
رىغاندا: ئاچچىق تاۋۇز 1 سەر، پىشقان جۇيزە پوستى 3 مىسقال،
قۇستە 2 مىسقال، كۆركۈم 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.
(3) سۈت چۈشمەي قالغاندا: ئاچچىق تاۋۇزدىن 1 دانىسى سۇدا
قاينىتىلىپ سېرىق ھاراق، بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) سۈت بېزىنىڭ
يالليۇغىدا: ئاچچىق تاۋۇز ۋە مامكاپنىڭ ھەربىردىن 1 سەر ئېلىپ
سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى ئۇچقات ۋە بىنەپشىنىڭ ھەربىردىن

1 سەر قوشۇپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) شېكەر سەيمش كېسىلىدە: هول ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنىدىن 3 سەر ئېلىپ، ئەزىپ سۇيىنى چىقىرىپ، قاياناق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (6) تاماق، گال ئاغرىش، ئاۋاز پۇتۇپ قېلىشلاردا: ئاچچىق تاۋۇز شاپىغى 3 مىسقال، ئاق پىلە قۇرۇتى 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، بۇلارنى ئارىلاشتۇرۇپ يۇمشاق تالقانلاپ، زەنجۇبىل سۇيى بىلەن قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (7) غەلۋىرەكنىڭ يېڭى كوتۇرۇلۇپ چىقىقان ۋاقتىدا: ئاچچىق تاۋۇز يىلتىزىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ سوقۇپ، ئېزىپ ئاغزىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: ئاچچىق تاۋۇز 2—8 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز شاپىغى 2—4 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغى، يىلتىزى 2—5 مىسقال.

چېتىن (تېيانشان چېتىنى)

花楸 Hua qiou (天山花揪)

باشقا ئاتىلىشى: چاكىلز

(ئەنبىر گۈل ئائىلىسى، چېتەن ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ، ئىگىزلىكى 3-5 مېتىر. (2) يوپۇرمىغى تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، قىسقا شاخلىرىنىڭ ئۇچىدا توپلىشىپ ئوسىدۇ. كىچىك يوپۇرماقلىرى ئادەتتە 11 - 15 پارچە بولۇپ، شەكلى تېمىتىكە

ئوخشايدۇ، تۈۋى سىلىق، ئوتتۇرا، يۇقۇرقى قىسمى ھەرەچىششمان كېـ
لىدۇ. (3) ئوگىزسىمان گۈل رېتى قىسقا شاخلىرىنىڭ ئۈچىدا ئو-
سىدۇ. مېۋىسى شارسىمان، قىزىل كېلىدۇ، ئۈچىدا ئادەتتە گۈل كاس-
سىسى ساقلىنىدۇ (38 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدا، ئورمانلىقلاردا ۋەئورمانىنىڭ چەتلىرىدە ئوسىدۇ. تېنانشان تېغىنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يۇمران شاخلىرى، قۇۋـ زىغى، مېۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىنىپ، ئاپـ تاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: مېۋىسىنىڭ تەمى تاتلىغىراق قېرىق، تەبىئى مو-
تىدىـــل، زەھەرسىز. يۇمران شېخى ۋە قوۋزىغىنىڭ تەمى قېرىق، تە-
بىئى سوغاق، زەھەرسىز، ھەممىلا قىسمى ئوپكىنى تازىلاپ، يوتەلنى
توختىتىدۇ، تالنى تولۇقـلاپ، قۇۋۇەتلەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئـوپـكـە سـىـلى، زىـقـى، يوتەللەر ئۈچۈن؛
ئـاشقـازان يالـلـۇغـى ئاشـقـازان ئاغرىقـلىرى ئـۈچـۈن؛ ۋىتـامـىـن
A، C لارنىڭ يېتىشمەسلىكلىرى ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: مېۋىسى 1 — 2 سەر، يۇمران شېخى، قـوۋزىـغى
3 — 5 مىسقـال.

گۇلسامساق (ياۋا گۇلسامساق)

百合 Bai he (野百合)

باشقا ئاتىلىشى: املىگۈل

(پىياز ئائىلىسى، گۇلسامساق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئە-گىزلىگى تەخمىنەن 80 سانتىمېتىر. يەر ئاستىدىكى تەكشىسىمان غولى يۇمۇلاق، تۇخۇمسىمان، ئەتىلەك، سۇس سېرىق رەڭلىك بولىدۇ. يەر ئۈستى غولى بىر تال بولۇپ تىك، سىلىق، تۈكسىز كېلىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. ياش مايسا ۋاقىتىدا، ئايلانمىراق ئوسىدۇ، سېپى بولمايدۇ، تېمىنسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك. (4) گۈلى ئۇچىدا ياكى يوپۇرماقلىرىنىڭ قولتۇغىدا ئوسىدۇ، رەڭگى سۇس جىگەررەڭ، گۈل تاجى ياپراقچىسى ئارقىسىغا قايرىلىپ تۇرىدۇ. مەۋسى غوزاسىۋە، شەكلى تەتۇر تۇخۇمسىمان، ئۇزۇنىغا 6 تال قىرى بولىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئورمانلىقلىرىدا، چوپلۇك، نەم سايا ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. ئالتاينىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ (930-رەسىمگە قارالسۇن).

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن تەڭگىچە غولى ئىشلىتى-

لمدۇ. كۆز پەسلمده يەر ئۈستىدىكى قىسمى سولمشقا باشلىغان دا كولىۋېلىپ، سىرتىنى ئاقلىۋېتىپ، پاكىز يۇيۇپ ياكى تەڭگىچە غولىنىڭ تۈۋىنى ئازراق كېسىۋېتىپ، تەڭگىچە پارچىلىرىنى ئاجرىتىپ، قايناقسۇغا ئاق رەڭگى تۈگىگەنگە قەدەر بېسىپ، ئاندىن سۈزۈۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتقاندىن كېيىن، خام پېتى ياكى هەسەل بىلەن قوشۇپ ياساپ ئىشلىتىلمدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەهەرسىز. ئوپكىنى سىلىقلىتىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، تېڭ-لاندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلىق، يوتەلدە: گۈلسامساق ۋە چىلانىڭ هەر بىرىدىن 1 دانىسى سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كانايچە يالليۇغى، يوتەل، دېمى سىقىلىش، ئاۋاز پۇتۇشتە: گۈلسامساق 5 مىسقال، تەڭگە يوپۇرماق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىلىپ. ئۈنىڭغا 1 سەر هەسەل قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (3) كانايچىنىڭ كې-ڭىيىپ كېتىشى، قان توكۇرۇشلەردە: گۈلسامساق 5 مىسقال، سۇ ئېلەپ 4 سەر، خام ئەگىرى سۇنىاي 4 مىسقال، غاز ئوتى 3 مىسقال، قوڭغۇرانگۈل 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) نېرۋ ئاجىزلىغى، ئىچى پۇشۇش، ئۇيقىسىزلىقلاردا: گۈلسامساق 5 مىسقال، كۈلى ئارچا مې-غىزى 5 مىسقال، كەرمان 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 5 مىسقال.

گەسكەرتىش: گىلەى، ئۈرۈمچى، گۇچەك قاتارلىق جايلاردا تېرەك گوسئۇرۇلىدىغان ئىنچىكە يوپۇرماقلىق گۈلسامساقمۇ، گۈلسامساق ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

دورىلىق گازۇان

药用倒提壶 Yao yong dao ti hu

(بوتا كوز گاگىلىسى، گازۋان گۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق ساماڭغۇللۇق ئۆسۈملۈك، ئېگىزلىگى 40 — 100 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنى قاتتىق تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان. (2) يىلتىزى كونۇس شەكلىدە بولۇپ، قېرىغاندا يېرىم ياغاچلىشىدۇ. پوستى قارامتۇل قۇڭۇر، ياش ۋاقىتىدا كۈلرەڭ ساغۇچ بولىدۇ، غولى تىك ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇزۇن سوقۇچاق ياكى تەتۈر تۇخۇم شەكلىدە بولىدۇ، تۈۋىدە ئوسكەن يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپى ئۇزۇن بولىدۇ؛ غولىدا ئوسكەن يوپۇرماقلىرى نۆۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، يوپۇرماق ئالقىنى كىچىك، سېپى بولمايدۇ، يېپىسىمان تېمىنە شەكىللىك بولىدۇ. (4) ئۈمۈم گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلنىڭ رەڭگى كوكۈش سوسۇن، مۇرىسى قاتتىق مۇۋە، توت دانە زىچ ئوسكەن تىكىنى بار.

ئۆسۈش ئورنى: تاغلىق دەريا ۋادىلىرىدا، چىمەنلىكلەردە ئۇسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېردە بار، شىمالىي شىنجاڭدا كوپرەك ئۇچرايدۇ (40 - رەسىمگە قارالسۇن).

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ، ئەتىيازدا كولاپ ئېلىپ، پاكىز يۇيۇپ، يالپاغلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەسىرى: تەمى تاتلىق، تەسىرى مۇتىدىل، زەھەرسىز. مەدىنىلىكنى ئاسراپ، ئوپكىنى سىلىقلاشتۇرىدۇ، ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، يوتەل توختىتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) جىگەر يالليۇغى، تولغاق، سۈيدۈك يول يۇقۇملىنىش، باش خۇنلاردا: دورىلىق گازۇان 5 مىسقال، سۇدا قايناتقاندا ئىچىلىدۇ. (2) مەنپىلىك ئاجىزلىقتىن بولغان يوتۇلۇشلاردا: دورىلىق گازۇاندىن 1 مىسقال گۆشكە قوشۇپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) زەخىملىنىشتىن قانىغاندا: دورىلىق گازۇاننىڭ يىلتىز پوستىنى سوغۇپ يارىغا سىرتتىن چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

گۈلياسمان

千日红 Qian ri hong

باشقا ئاتىلىشى: گۈلسمەن.

(تاجگۈل ئاگىلىسى، گۈلياسمان گۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، غولى تىك، ئىگىزلىكى 30 — 50 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنىنى كۈمۈشرەڭ، يۇمشاق تۈكچىلەر ئوراپ تۇرىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ، شەكلى سوقىچاق ياكى ئۇزۇنراق سوقىچاق، گىرۋىكى تولۇق، ئۇچى بىراقلا ئۇچلىنىپ، قىسقا تىكەن ھاسىل قىلىدۇ. (3) باشسىمان گۈل زىتى شار شەكلىدە بولۇپ، غولىنىڭ ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلىنىڭ رەڭگى قىزغۇچ سوسۇن كېلىدۇ، مېۋىسى كىچىك، ياپىلاغىراق دۈگىلەك شەكىلدە بولىدۇ (41 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تېرىپ ئوستۇرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى ئېچىلغان ۋاقتىدا ئۈزۈۋېلىنىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئازراق تۇزلۇغراق تاتلىق، تەبىئىتى موتەدىل، زەھەرسىز. جىگەرنى موتىدىلەشتۈرۈپ، كوزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: كوك يوتەل، زەققى، كوز خىرەلىشىش، سۈيدۇك ئوبدان راۋان بولماسلىقلاردا: گۈلياسسمان 1 — 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

كەسلەنچۈك

蜥蜴 Xi yi

تەرىپى: تېنىنىڭ ئۇزۇنلۇغى 8 — 25 سانتىمېتىر، رەڭگى توپىرەڭ توكۇر، دۈمبىسىدە ئاق رەڭلىك چىپار سىزىقلىرى بولىدۇ. قوسىغى ئاق، بېشى 3 بۇرجەك، 4 پۇتىنىڭ ھەر قايسىسىدا 5 تىن بارمىغى بولىدۇ، قۇيرۇغى ئۇزۇن. كىملە كەسلەنچۈك سۈپەتىدە دورىغا ئىشلىتىلمەيدۇ (42 - رەسىمگە قارالسۇن).

ياشاش ئورنى: ئورمان قۇملۇق يەرلەردە، چوللەردە، ئۇزلەڭلىكلەردە ياشايدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بار.

يىغىپ تەييارلاش: كەسلەنچۈكنىڭ پۈتۈن قىسمى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە تۇتۇۋېلىنىپ، بېشىدىن سىم ئوتكۈزۈپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئۇزلۇق، تەبىئىي سوغاق، ئازىراق زەھەرلىك! مونەكنى يوقىتىپ، ئۇگۇنچىلەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بويۇن لىمفا سىلى (چاشقان يارىسى) دا: كىچىك كەسلەنچۈكتىن بىر دانە، توخۇ ئۇخۇمىدىن بىر دانە ئېلىپ، ئۇخۇمنى تېشىپ، ئىچىگە كەسلەنچۈكنى كىرگۈزۈپ، ئاغزىنى لىمپ، ئۇخۇمنى تېشىپ، ئىچىگە كەسلەنچۈكنى كىرگۈزۈپ، ئاغزىنى لىمپ، ئۇخۇمنى تېشىپ، ئىچىگە كەسلەنچۈكنى كىرگۈزۈپ، ئاغزىنى جاۋبۇ بىلەن ئېتىپ سۈدا پىشۇرۇپ، ھەر كۈنى 2 قېتىم يېيىلىدۇ. (2) ئۇتقاقلىق كېسىلىدە: كەسلەنچۈكنى پۈچۈلاپ قۇرۇتۇپ، سوقۇپ

تالقان قىلىپ، ھەر كۈنى بىرىدىن كۈندە بىر قېتىم يېيىلىدۇ. (3) سۈيدۈك ئوبدان راۋان بولماسلىقتا: كەسلەنچۈكتىن 3 دانە، بېشى ئېلىپ تاشلانغان موزاي بېشىدىن 7 تال ئېلىپ، قوشۇپ ئېزىپ خېمىر ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، سۈدا قاينىتىپ، 2 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوپكە سىلىدە: كەسلەنچۈكنى پۈچۈلاپ قۇرۇتۇپ، سوقۇپ تالقان قىلىپ، باراۋەر مىقتاردا تاگزۈگزى گۈرۈچىنىڭ ئۇنىنى قوشۇپ، ئوبدان ئارىلاشتۇرۇپ كۈندە 2 قېتىم ھەر قېتىم 1 - 2گرامدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

فېيشىر سۈتلۈك ئوتى

狼毒 Lang du

(سۈتلۈك ئوتلار ئائىلىسى، سۈتلۈك ئوت ئۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-لىگى 10 — 30 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنىدە ئاق رەڭلىك سۈتى بو-لىدۇ. (2) يىلتىزى كونۇسسىمان، توم، سىرتقى قوۋزىغىنىڭ رەڭگى توپىرەڭ قوڭۇر كېلىدۇ. (3) تۈۋى قىسمىدىكى يوپۇرمىغى ئاچ پور رەڭدە بولۇپ شەكلى تەڭگىچىگە ئوخشايدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتە-نىڭ 5 - 6 تال شېخى تېگىدە ئايلانما ئوسكەن يوپۇرماققا ئوخ-شاش ئۈرۈغۇچى يوپۇرماقچىلىرى بولىدۇ. ھەر شېخىنىڭ ئۇچىدا يەنە 3 تالدىن كىچىك گۈل رېتى سېپى ئوسۇپ چىقىپ، تېگىدىن بىر جۇپ ئۈرۈغۇچى يوپۇرماق چىقىپ 3 بۇرجەكلىك تۇخۇم شەكلى ھا-لىتىنى ئالىدۇ. ئىستاكانسىمان چەكلىك گۈل رېتى ئۇچىدىن ئوسە-دۇ، گۈلنىڭ رەڭگى ساغۇچ يېشىل بولىدۇ، مۇسىبى غوزا مۇۋە، شەك-لى ياپىلاغىراق يۇمۇلاق، 3 قىرلىق بولۇپ، پىشقاندا يېرىلىدۇ (43 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە يايلاقلاردا، قۇرغاق تاغ باغرىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. باھار، كۈز پەسىللىرىدە يىغۇۋېلىپ، سىرتقى پوستىنى سويۇۋۇۋېتىپ، كېسىپ يالپاغلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

ئاچچىقسۇ بىلەن تەييارلانغان فېيشىر سۇتلۇك ئوتى: فېيشىر سۇتلۇك ئوتىنى ساپال قاچىغا سېلىپ، ئۈستىگە ئاچچىقسۇنى تەكشى پۇركەپ (1 جىك دورىغا 5 سەر ئاچچىقسۇ پۇركىلىدۇ)، سۇس ئوتتا ئاچچىقسۇ سىڭىپ بولغىچە قۇرۇتۇپ، ئاندىن ئېلىپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرلىك! بەلغەم بوشىتىپ، تاماق ھەزىم قىلىشقا ياردەم بېرىدۇ. قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇپ، ئاغرىق پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) لىمفا سىلىدە: فېيشىر سۇتلۇك ئوت يالپىغى ۋە چوڭ چىلاندىن 5 جىڭدىن ئېلىپ، فېيشىر سۇتلۇك ئوتىنى قۇم ساپال قاچىغا سېلىپ، ئۈستىگە سۇ قۇيۇپ، چوڭ چىلانىنى قارايىغىچە قايىنىتىپ، ئاندىن چىلان ئېلىپ يىيىلىدۇ. دەسلەپ يىگەندە، ھەر قېتىم 10 تالدىن، ھەر كۈنى 3 قېتىم يىيىلىدۇ. ئەگەر ياماندا تەسىرى بولمىسا، كېيىن ھەر قېتىمدا بىر تالدىن قوشۇپ 20 تالغا يەتكۈچە يىيىلىدۇ. ئەگەر ياماندا تەسىرى (كوكۈل ئايىنىپ قۇسۇش) بولسا ھەر قېتىم 1 - 2 تالدىن ئازايتىلىدۇ، تاماقتىن ئىلگىرى يىيىلىدۇ. ئاچچىق تاماق پەرىز قىلىنىدۇ. ھامىلدار ئاياللار ئىشلەتمىسكە بولمايدۇ. (2) قىچىشقاق، ئەمرەتكىدە: فېيشىر سۇتلۇك ئوتىنى قۇم ساپال قاچىغا سېلىپ، ئۈستىگە سۇ قۇيۇپ، ئاچچىقسۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سىرتقا تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 فۇك، سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

3) سوغاق به‌لغه‌منى يۇمشاتقۇچى دورىلار

(温化寒痰药)

ئاق قىچا ئۇرۇغى

白芥子 Bai jie zi

باشقا ئاتىلىشى: خه‌ردىل سه‌پىد

(كىرىست گۈلدۇكلەر ئائىلىسى، قىچا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامانغوللۇق ئۇسۇملۇك، غولى شاخلىق، پۈتۈن ئۇسۇملۇك تېنىده شالاڭ يىرىك تۈكلەر بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئۇسىدۇ، گىرۋەكلىرى پۈرلىشىپ تۇرىدۇ، چوڭقۇر يېرىلغان، تۈۋىدىن ئۇسكەن يوپۇرماقلىرى چوڭ، سېپى ئۇزۇن، يۇقۇرقى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى كىچىك، سېپى قىسقا بولىدۇ. (3) ئۇمۇم گۈل رېتى ئۈچىدا ئۇسىدۇ، گۈلى سېرىق. مىۋىسى ئۇزۇن، مۇڭگۈزلۈك مىۋە بولۇپ، سىرتىدا زىچ قاتتىق تۈكلەرى بولىدۇ. ئۇرۇغى شارسىمان، تەمى ئاچچىق (44- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۆپىنچە تېرىپ ئوستۇرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزده ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغىنى قېقىۋېلىپ، تازىلاپ، خام پېتى ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقمۇ مايمۇ، زەھەرسىز. ئىشتەينى ئېچىپ، سوغاقنى تارقىتىدۇ، قۇۋۇتنى تەڭشەپ، بەلغەمنى يۇمشىتىدۇ، ئىششىقلارنى ياندۇرۇپ ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يوتەل - بىر لغەملىك، دەم سىقىش، كوك رەك چىكىملەپ ئاغرىشلاردا: ئاق قىچا ئۇرۇغى، زىرە ئۇرۇغى ۋە تۇرۇپ ئۇرۇغى ھەر بىرىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما خاراكتېرلىك يارىلار (قىزارمىغان، ئىششىغان)دا: ئاق قىچا ئۇرۇغى 3 مىسقال، پىششىق ئەگرى سۇناي 1 سەر، چاكاندا 2 مىسقال، زەنجىۋىل (پۇچىلانغان) 2 مىسقال، دارچىن 2 مىسقال، بۇغا مۈڭگۈز يېلىمى 3 مىسقال، (سۇ ئىارقىلىق ئېرىتىلگەن) چۇچۇك بۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئاق ھاراقتا ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىلىدۇ. (3) بالىلاردىكى چوقۇق (گىرىژا)دا: ئاق قىچا ئۇرۇغىدىن 4 سەر ئېلىپ يەنچىپ تالقانلاپ، قايناقسۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئۇماچ ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، چىنىنىڭ ئىچىگە سۈركەپ، فۇرسىغىغا بىر نەچچە قەۋەت قەغەز قويۇپ، قەغەزنىڭ ئوتتۇرىسىدىن تۆشۈك ئېچىپ، كىندىكنى چىقىرىپ، ئۇستىگە چىنە ئىسسىق پېتى كومتۇرۇپ قويۇلىدۇ. سوۋۇغاندىن كېيىن چىننى ئىسسىق سۇغا سېلىپ قىزىتىپ يەنە كومتۇرۇپ قويۇلىدۇ. (4) ھامىلدارلىقتىكى يۇقۇرى قان بېسىمىدا: ئاق قىچا ئۇرۇغىدىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ، ھەر ئاخشىمى ئىككى پۈتىنى چىلاپ يۇيۇدۇ. (5) زىققى، سوزۇلما كانايچە ياللۇغىدا: ئاق قىچا ئۇرۇغى ۋە ئاسارۇننىڭ ھەر بىرىدىن 7 مىسقال، يۇەنخۇ (元胡) ۋە كەنسۇي سۇتلۇك ئوتىنىڭ ھەر بىرىدىن 4 مىسقال ئېلىپ، بۇلارنى يەنچىپ تالقانلاپ 3 كە بولۇپ، سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ. ئىشلىتىش ۋاقتىدا خام زەنجىۋىلدىن 1.5 سەرنى سوقۇپ، سۇيىنى چىقىرىپ ئۇماچ ھالغا كەلتۈرۈپ، ئىالتە پارچە ماي قەغەزنىڭ ئوستىگە سۈۋاپ، فېيشۇ، شىنشۇ، گېشۇ پەللىلىرىنىڭ ئوستىگە قويۇپ، ئوستىدىن جىاۋبۇ بىلەن چاپلاپ 4 - 6 سائەتتىن كېيىن سويۇۋېلىندۇ، 10 كۈندە بىر قېتىم، جەمى 3 قېتىم چاپلىنىدۇ، كوپىنچە تومۇز كۈنلىرى چاپلىنىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: يۇقۇرى قىزىتمىدىن كېيىن ئوپكە زەئىپ لىشىپ قۇرۇق يوتەلگەنلەرگە ئىشلىتىش مەنى قىلىنمىدۇ.

قوشۇمچە سېرىق قىچا ئۇرۇغى (黄芥子): رايونىمىزدا كېرىپ ئوستۇرۇلمىدۇ. ئاق قىچا ئۇرۇمدا دورىغا ئىشلىتىشكە بولمىدۇ، ئەمما بەلغەم بوشىتىش تەسىرى ئاق قىچا ئۇرۇغىنىكىدەك كۈچلۈك بولمايدۇ.

غارىقۇن (دورىلىق غارىقۇن)

阿里红 A li hong (药用层孔菌)

باشقا ئاتىلىشى: قارىغاي مېغىزى، قارىغاي پوقىغى (غارىقۇن ئاتىلىسى، غارىقۇن ئۇرۇغدىشى)

تەرىپى: (1) تىرىكتاپ زامبۇرۇغ بولۇپ، كوپۇنچە يوپۇرماق تاشلايدىغان قارىغاينىڭ غولىدا ئوسىدۇ، قارىغايغا يېپىشىپ تۇرغان يۇزى تەكشى كېلىدۇ. (2) كورۇنۇشى ئاتىنىڭ توۋىغا ئوخشايدۇ، پوقاقتەك ياكى رەتسىز ئۇزۇنچاق چاسا شەكلىدە بولىدۇ. (3) سىرتى قاتتىق، سىلىق، رەڭگى ئاقۇش كۈلرەڭ ياكى سۇس ساغۇچ قوڭۇر كېلىدۇ، بەزىدە يېرىقلىرى بولىدۇ، (4) ئىچى ئاپپاق، تاشقا پاختىغا ئوخشاش يۇمشاق بولىدۇ. تەمى قېرىق كېلىدۇ، يېنىك ۋە ئاسان ئۇگۇلۇپ تۇرىدۇ، كويدۇرسە كويىدۇ (45- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يوپۇرماق تاشلايدىغان قارىغاينىڭ غولىدا تىرىكتاپ بولۇپ ئوسىدۇ. ئالتاينىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن كوپ چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن ئوسمىسى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىپ، يەردىك پوستىنى چىقىرىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ ياكى سىم ئوتكەمنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، ئۇگۇلاپ، ساقلاپ قويۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز، ئوپكىنى ئىسسىتىپ، بەلغەم چىقىرىدۇ، ھاسىراشنى باسىدۇ، يەلنى ھەيدەپ، نەملىكنى تازىلايدۇ، قاننى جانلاندۇرۇپ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ، ئىلاننىڭ زەھرىنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يوتەل، زىققىدا: غاردىقۇن 1 مىسقال، چۇچۇك بۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى غاردىقۇندىن 1 مىسقال، شاكال بېدىيانىدىن 10.5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاشقازان ئاغرىغاندا، زەردىسى قاينىغاندا: غاردىقۇندىن 10.5 مىسقالنى ئۇۋۇلاپ سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) سۈيدۈك يولىدا تاش تۇرۇپ قىلىشتا، بورەك يالۇغىدا: غاردىقۇن ۋە سۇمبۇلنىڭ ھەر بىرىدىن 10.5 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ شىرنىسىنى چىقىرىپ، ئۈزۈمنىڭ مۇۋاپىق مىقتاردا ھەسەل قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (4) سوزۇلما ريماتىزملىق بوغۇم يالۇغىدا: غاردىقۇن ۋە تەرەنجىۋىلنىڭ ھەرقايسىسىدىن 1 مىسقالدىن ئېلىپ، ئىلمان سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (5) زەھەرلىك ئىلان چاقماندا: غاردىقۇندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئۇگىلاپ يۇمشۇتۇپ، ئاچچىقسۇ بىلەن يوغۇرۇپ، ئىلان چاقمان ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (6) تاماق ـ گال يالۇغى، چىش ئەترايمنىڭ يالۇغىدا: غاردىقۇندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ غار ـ غارقىلىنىدۇ.

مىقتارى: 1 ـ 2 مىسقال.

چول رەيھنى

百里香 Bai li xiang

باشقا ئاتىلىشى: نىمام

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، چول رەيھنى گۇرۇھدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئوتكۇر خوشخۇي پۇرىغى بولىدۇ. (2) غولى يەر بېغىرلاپ ئوسىدۇ، خالىغان يەرگە يىلتىز تارتىپ كېتىۋېرىدۇ. شاخلىرى ناھايىتى كوپ، توۋەنكى قىسمى ياغاچلانغان، قىزغۇچ خورما رەڭلىك بولىدۇ. گۈل شاخلىرى تىك، 4 قىرلىق، ئىگىزلىگى 3 - 15 سانتىمېتىر بولۇپ، چىگەرەك كېلىدۇ. (3) كىچىك يوپۇرماقلىرى ئودۇل ئوسكەن، تۇخۇم شەكلىدە ياكى سوقىچاق، تولۇق گىرۋەكلىك، قىنىتسىقا ئېتىپ بولىدۇ. تۇۋى قىسمىدا قاتتىق تۇكلىرى بولۇدۇ. (4) سوسون رەڭلىك كالپۇك سىمان كىچىك گۈللىرى شېخىنىڭ ئۇچىغا توپلۇنۇپ، ئايلانما كۇنلۇكسىمان گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. مېۋىسى كىچىك قاتتىق مېۋە (4-6 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۇنگەي تاغ باغرىدا ئوسۇدۇ. تېنىانشان ئالتاي تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن پۇتۇن ئوتى ئىشلىتىلىدۇ. كۇز پەسلىدە چېچەكلىگەن مەزگىلدە كولاپ ئېلىپ، ستالقىن جايدا قۇرۇتۇلۇدۇ.

تەبىئى: تەمى ئاچچىق، تەبىئى ئىسسىققا مايىل، ئازراق

زەھەرلىك! تارتىشچە قېلىشنى يېشىدۇ، يەلنى ھەيدەيدۇ، يوتەلسنى توختۇتۇپ، بەلغەمنى بوشۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زوكام، كوك يوتەل، تاماق ـ گالىنىك ئىشىپ ئاغرىشلىرىدا ئىشلىتىلىدۇ (2) چول رەيھىنىسى ئۆكۈلاپ پىلىك ياساپ. كويدۇرۇپ ئىسلىما پاشا ئولتۇرۇدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 مىسقال.

قوشۇمچە: ئوتلاق رەيھىنى: بۇ سۈزنىكە ئوخشاپ كېتىدۇ. ئەمما پۈرىنى سوسراق، تەبىتى، ئىشلىتىلىشى چول رەيھىنىكە ئوخشاش.

ياۋا ماش (تېمىنە يوپۇرماقلىق ياۋا ماش)

野决明 Ye jüe ming (披针叶黄花)

(پۈرچاق ئائىلىسى، ياۋاماش ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغۇللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 20-40 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان ءولى ئىنچىكە، ئۇزۇن، تىك ئوسىدۇ، قويۇق، ئاق يۇمشاق تۈكلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، بارماق شەكىللىك 3 قۇلاقلىق يوپۇرماق، كىچىك يوپۇزماقلىرى ئۇزۇن سوقۇچاق ياكى تەتۇر تېمىنە شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك بولىدۇ. دومبىسىدە زىچ ئوسكەن قىسقا يۇمشاق تۈكلىرى بولىدۇ. قوشۇمچە يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ، شەكلى

ئىزاھات: بەزى جايلاردا بۇنى دۇرۇنەچ ئەقىرەبى سۈپىتىدە ئىشلىتىدۇ (دۇرۇنەچ ئەقىرەبى Radix epicaouani 吐根)

تېمىنىڭگە ئوخشايدۇ. (4) ئۇمۇمى گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى سپىرتق، كېپىنەك شەكىلدە، گۈل كاسىسى قوڭغۇراقسىمان كېلىدۇ، مېۋىسى قاسىراقلىق مېۋە، شەكلى يېپىلاق، ئۇرۇغى تۇخۇمسىمان شار شەكىلدە، رەڭگى قارا پاقىراق بولىدۇ (47 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق جايلاردىكى چوپلەرنىڭ ئارىسىدا، دەريا ۋادىلىرىدا، ئورمان چەتلىرىدىكى نەملىك جايلاردا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە غول، يوپۇرماقلىرى تازا پىشقان ۋاقتىدا ئورۇۋېلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىتى: زەھەرلىك! بەلغەم بوشىتىپ، يوتەلنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: بەلغەملىك زىققىدا: ياۋا ماش ۋ مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

قۇندۇز ئوت

花葱 Hua ren

(قۇندۇز گۈت گۈلسىسى، قۇندۇز گۈت ئۇرۇغدېشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 50 - 120 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى قىيپاش ئوسكەن، چاچما يىلتىزى ئىنتايىن كوپ، غولى تىك ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن تاقسانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، گىچىك يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپى بولمايدۇ، سانى 19-25 گىچە، شەكلى تېمىنسىمان بولىدۇ. (4) گۈل رېتى چەكلىك كۇنلۇكسىمان، رەڭگى سۇس كوك، مېۋىسى غوزا مېۋە، شەكلى

سوقۇچاق، ئۇرۇغى ياپىلاق توخۇمسىمان بولۇپ، رەڭگى قارامتۇل (48 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزى ۋە يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە كولاۋېلىنىپ، لاي توپىلىرىنى تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئى: بەلغەم يۇمشىتىش، يوتەلنى بېسىش، قان توختىتىش، تېنىچلاندۇرۇش تەسىرى بار.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان 12 بارماق ئۇچەي يارىلىرىدىكى قاناشتا: قۇندۇز ئوت 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچكۈزىلىدۇ. (2) يوتەل بەلغەم كوپىيىش، تۇتقاقلىق، ئۇيقۇسىزلىق، ھېيىز كوپ كىلىشلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال

توخۇ تۇخۇمى

鸡蛋 Ji dan

تۇخۇم شاكال پەردىسى (凤凰衣) تۇخۇم سېرىق يېغى (蛋黄油) تۇخۇم شاكىلى (蛋壳)

يىغىپ تەييارلاش: تۇخۇم شاكال پەردىسى: چۈجە چىقارغاندىن كېيىن شاكال ئىچىدىكى يۇمشاق پەردىنى ئېلىپ، پاكىزە يۇيۇپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ. تۇخۇم سېرىغى يېغى: تۇخۇمنى پۇشۇرۇپ سېرىغىنى ئېلىپ، قىزىتىپ، مېيى چىقىرىۋېلىنىدۇ. تۇخۇم شاكىلى:

توخۇ توخۇمىنىڭ شاكىلىنى ئېلىپ قۇرۇتىپ، سارغايتىپ، ئېزىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: توخۇم شاكال پەردىسىنىڭ تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتتىدىل، زەھەرسىز. مەنپەئىلىكىنى ئاسراپ، ئوپكىنى يۇمشىتىپ، يوتەل توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما كاناي ياللۇغىدا: توخۇم شاكىلى، چاكاندا ھەر بىرىدىن 1 سەردىن ئېزىپ، ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن، كۈنىگە ئىككى قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) ئۇتىنى پۈتۈپ قېلىشتا: توخۇم شاكال پەردىسى 1 مىسقال، قوڭغۇراقگۈل 2 مىسقال، ھېلىلە 2 مىسقال، كاكىنەچ 1.5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئورتا قۇلاق ياللۇغىدا: توخۇم سېرىغى يېغى مۇزاپىق مىقتاردا قۇلاققا تېمىتىلىدۇ. (4) كويۇك. ھول تەمرەتكە، نېرۋ خاراكتېرلىك تېرە ياللۇغىدا: توخۇم سېرىغى يېغى مۇزاپىق مىقتاردا زەخىملەنگەن ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ. (5) ئاشقازان يارىسىدا، زەردىسى قاينىغاندا: 40 توخۇمنىڭ شاكىلى، مامكاپ 1.5 سەر، ئېزىپ ھەر قېتىمدا 1 — 2 مىسقال، تاماقتىن ئىلگىرى ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: توخۇمنىڭ شاكال پەردىسى 5 — 8 فۇڭشچە.

3. ئىسسىقلىقنى قايتۇرىدىغان دورىلار

（清热药）

بۇ، ئىسسىقلىق ئاغرىقلارنى قايتۇرىدىغان دورىلار بولۇپ، ئادەتتە تۆت تۈرگە بولىنىدۇ:

1) ئۆت ئىسسىقنى قايتۇرىدىغان دورىلار: يۇقۇرى قىزىتمە- لىق ئۇسۇش، كوز قىزىرىپ، ئىششىپ ئاغرىش، خامۇش بولۇش، تومۇرى كەلكۈنسىمان تولۇق - جانلىق بولۇش كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىلىدۇ.

2) ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى ياندۇرىدىغان دورىلار: چېكىگە يەتكەن ئىسسىقنىڭ ئىچىگە ئوتۇپ كېتىشىدىن بولغان تىلما، ئەسۋى، جاراھەت، ئىششىق قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

3) ھول ئىسسىقنى قايتۇرىدىغان دورىلار: ھول ئىسسىقنىڭ ئىچىگە ئوتۇپ كېتىشىدىن ئىچى سىقىلىش، ئاغزى قۇرۇش، جىگەر يالليۇغى، تولغاق، ئۇچەي يالليۇغى قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

4) ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، قاننى سوۋۇتىدىغان دورىلار: كېسەل ئىللەتلىرى قانغا ئوتكەندە مەسىلەن: ئىچى سىقىلىپ ئۇخلىيالمىغاندا، خامۇش بولۇپ، گەپ خوشيالمىغاندا، تارتىشىپ قېلىش، قان قىزىپ كېتىشكە ئوخشاش كېسەللىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

1) ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدىغان دورىلار

(清热降火药)

قومۇچ يىلتىزى (قومۇچ)

芦根 Lu gen (芦苇)

(باشقالىرىق ئوسۇملۇكلەر ئائىلىسى، قومۇچ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق ئىگىز، تىك ئوسىدىغان ئوسۇملۇك. يىلتىزسىمان غولى توغرىسىغا ئوسىدۇ، بوغۇملۇق بولۇپ، بوغۇملىرىدا بىخلىرى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، تار - تىمىنە شەكىللىك، ئۇچى ئۇچلۇق، يوپۇرماق غىلاۋى غولنى ئوراپ تۇرىدۇ. (3) كونۇسسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسكەن بولۇپ، سۇپۇر-گىگە ئوخشايدۇ (49 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: سازلىقتا، ئېرىق بويلىرىدا، كوللەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ. باغراش كولىدىن چىقىدىغان مەھسۇلاتى ئەڭ يۇقۇرى.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. 6 - ئايدىن 10 - ئايغىچە قېزىۋېلىنىپ، چاچما يىلتىزى ۋە بىخلىرىنى ئېلىۋېتىپ، لاي توپىلىرىنى تازىلاپ، قۇرۇتۇپ، توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. قىزىتمىنى قايتۇرىدۇ. خىلىتھاسىل قىلىدۇ، قوسۇشنى توختۇتۇدۇ. سويدۇكنى ماكغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوپكە يىرىڭلىق ئىششىغى، كانايچىنك كېـ
كىيىشى (بەلغەم كوپ، قان ئارىلاش سېسىق بەلغەم تۆكۈرۈش) دە:
قومۇچ بىلتىمزى 1 سەر، تەسۇى قوناق 5 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى
3 مىسقال، كوك كاۋا ئورۇغى (سوقۇپ يۇمشۇتۇلغىنى) 1 سەر،
سودا فاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر چوفاك: قومۇچ يىلتىمزى 1 سەر،
تەسۇى قوناق 1.5 سەر، تورۇپ ئۇرۇغى 1 سەر، كوك كاۋا
ئۇرۇغى 1.5 سەر، پىچەك گۈل 2 سەر، سودا قاينىتىپ
ئىچىلىدۇ. دورىنى 8 - 9 گۈنگىچە ئىچىپ كېسەل
ئالامەتلىرى زۇر دەرىجىدە ئازايغاندىن كېيىن تۇۋەندىكى چۇفاكدا
كورسۇتۇلگەن دورىنى ئېچىش كېرەك: قوكۇغۇراق گۈل 2 مىسقال،
چۇقا 2 مىسقال، پىچەك گۈل 1 سەر، تەسۇى قوناق
1.5 سەر، تورۇپ ئورۇغى 1 سەر، جۇيخۇا گۈلى 4 مىسقال، ياۋا
سۇ يالپۇزى 5 مىسقال، قومۇچ يىلتىمزى 1 سەر، كوك
كاۋا ئورۇغى 3 سەر قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) نېرۋ
خاراكتېرلىك قوسۇشتا: قومۇچ يىلتىمزى (بوغۇمى ئېلىنغان) 5 مىس
قال، شىمزى ساپىغى (柿蒂) 2 مىسقال، خام زەنجۇبىل 3 پارچە،
سودا قاينىتىپ سۇۋۇتقاندىن كېيىن ئىچىلىدۇ. (3) ئىسسىغلىق
كېسەللەردىكى ئوسساش، قىزىل، سېرىقلىق، ئاشقازان ئىسسىغلىغىدىن
بولغان قوسۇش، سويدۇك ئاز ۋە قىزىل كېلىشلەردە ئىشلىتىلىدۇ.
(4) قىزىل سېرىتىغا تەپمىگەندە: قومۇچ يىلتىمزى 1 سەر، يۇمغاق
سۇت يىلتىمزى 7 تال، جامكا 2 مىسقال، سودا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0,5 — 1 سەرگىچە.

تاجىگۈل ئۇرۇقى (تاجىگۈل)

青箱子 Qing xiang zi （鸡冠花）

(تاجىگۈل ئائىلىسى، تاجىگۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 60 - 100 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، توم، يۇقۇرى قىسمى سەل ياپىلاق. (3) يوپۇرماقلىرى نۆۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، تۇخۇمسىمان ياكى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە بولۇپ، تولۇق گىرۋەكلىك، سىپى بار. (4) باشاقسىمان گۈل رېتى تۇخۇ تاجسىغا ئوخشايدۇ. گۈللىرى كىچىك، زىچ ئوسىدۇ، رەڭگى قىزىل، سېرىق، سېرىق. ئۇرۇغى ياپىلاق يۇمىلاق بولۇپ، رەڭگى قارا، پاقىراق (50 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى كوپىنچە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن ئۇرۇغى (تاجىگۈل ئۇرۇغى) ۋە گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندا يىغىپ ئېلىنىدۇ، يەر ئۈستى قىسمىنى كېسىۋېلىپ قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغى قېقىۋېلىنىدۇ، ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە يىغىلىپ گۈل رېتى كېسىۋېلىنىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: ئۇرۇغى قېرىق، تەبىئىي سەل سوغاقراق، زەھەرسىز، يەللىك ئىسسىقنى پەسەيتىپ، جىگەرنى تازىلاپ، كوزنى روشەنلەشتۈرىدۇ. گۈلى: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاقىقا مايىل. زەھەرسىز. قىزىتمىنى پەسەيتىدۇ. قاننى سوۋۇتىدۇ، قان توختىتىدۇ. تولغاقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىڭ ئوتكۇر يالۇغىدا: تاجىگۈل ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئۇزۇمە يوپۇرمىغى 3 مىسقال،

جۇيخۇا گۈلى 3 مىسقال، قىرىق بۇغۇم 3 مىسقال، يىرىك جىنتىيانا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كوز قارچۇغىنىڭ كىچىك-لەپ كېتىش كېسىلىدە: تاجىگۈل ئۇرۇغى 4 مىسقال، پەربۇن 3 مىسقال، قىزىل گەج 3 مىسقال، زىرىق 2 مىسقال، خام ئەكرى سۇناي 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بالا ياتقۇنىڭ پائالىيەتچانلىق قانىشىدا، قان سىيىشتە: تاجىگۈل 1 سەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ياكى ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇپ تالقان قىلىپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن، كۇنگە ئىككى قېتىم سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ئۇچەي ياللۇغىدا، تولغاقلاردا: تاجىگۈل 5 مىسقال، ئانارنىڭ ھول يوپۇرمىغى 8 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) بۇرۇن قاناشتا: تاجىگۈل، خەيدەي ھەرقايسىسى 1 سەردىن سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: ئۇرۇغى 1 — 3 مىسقال، گۈلى 2 — 6 مىسقال.

قوشۇمچە ياۋا قامچا گۈل (反枝苋)：مەملىكىتىمىزنىڭ شىمالىدىكى كوپلىگەن رايونلاردا، ياۋا قامچا گۈلنىڭ ئۇرۇغى، تاجىگۈل ئۇرۇغى ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ، ئۇنىڭ ئالاھىدىلىكى: بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى 20 — 60 سانتىمېتىر. يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، يوپۇرماق ئالقىنى تۇخۇمسىمان، يۇزى توق يېشىل، دۇمبىسى ئاچ يېشىل بولىدۇ. باشاقسىمان گۈل رېتىمىنىڭ شەكلى كۇنۇسقا ئوخشايدۇ، ئۇچىدا ياكى يوپۇرماق قولتۇقلىرىدا ئوسىدۇ، گۈل رېتىمىدە ئۇششاق تىكەنلىرى بولىدۇ. گۈلى سۇس يېشىل، ئۇرۇغى تەتۇر تۇخۇمسىمان، قارامتۇل، پاقىراق بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ تۇزلەڭلىك-لىرىدە ئوسىدۇ. (51-رەسىمگە قارالسۇن)

ياز غازنگى

夏枯草 Xia ku cao

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ياز غازنگى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىكى تەخمىنەن 30 سانتىمېتىر، ھەممە يېرىدە ئاق تۈتىلىرى بولىدۇ. (2) غولى 4 قىرلىق بولۇپ، كوپىنچە شاخلانمايدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئۇسىدۇ، شەكلى قۇچاق تىلىغا ئوخشايدۇ، تۆلۈق گىرۋەكلىك باكى شالاڭ ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. (4) گۈلى كالپۇكسىمان، ھۆگى كوكۇش سوسۇن، گۈل ئايلانمىسى زىچ بولۇپ، ئۈچىدا باشاقسىمان گۈل رېتى ھاسىل قىلىدۇ. گۈل رېتىنىڭ تۇۋىدە بىر جۈپ ياپراقسىمان ئومۇمى ئورىغۇچىسى بولۇپ، ئورىغۇچى يوپۇرماقلىرىدا ئۇزۇن تۈكچىلەر بولىدۇ (52-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق، دەريا ۋادىلىرىدىكى زەي جايلاردا كوپ ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن گۈل رېتى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە گۈل باشىغى چالا قۇرىغاندا ئېلىپ، قۇرۇتۇپ توغراپ تەييارلىنىدۇ. پۈتۈن چوپىمۇ دورا ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئى سوغاق، زەھەرسىز. جىگەردىكى ئىسسىقلىقنى پەسەيتىپ، تۈگۈنلەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) چىگىتقۇچى پەردە يالىلۇغدا: ياز غازىڭى 3 مىسقال، ئوغرى تىكەن 3 مىسقال، تەييارلانغان چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمىنىڭ

دەسلەپكى مەزگىلىدە: ياز غازنىڭى 1 سەر، ئالمقات 3 مىسقال، جۇيخۇا گۈلى 3 مىسقال دەملەپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (3) يۇقۇرى قان بېسىمدا: ياز غازنىڭى 5 مىسقال، خام ئاق چۇغلۇق 5 مىسقال قاينىتىپ ھەر كۈنى ئەتىگەندە ۋە ئاخشامدا بىر قېتىمدىن ئىچىلىدۇ. (4) لىمفا سىلىدە: ياز غازنىڭى 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر چۇفاك: ياز غازنىڭى 2 سەر، كۈنبۇ (昆布) 5 مىسقال، ئېزىپ چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقالدىن كۈمۈلاچ قىلىپ، ھەر قېتىمدا بىر كۈمۈلاچتىن كۈنىگە 3 قېتىم قاينىتىپ سۇيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (5) ئوپكە سىلىدە: ياز غازنىڭىدىن 2 جىڭ ئېلىپ 5 جىڭ سۇغا سېلىپ قاينىتىپ، شامسىنى تاشلىۋېتىپ، سۇيىنى ئېلىپ، بىر جىڭ قالغىچە قويۇلدۇرۇپ، مۇۋاپىق مىقتاردا قارا شېكەر ئارىلاشتۇرۇپ، مەلھەم قىلىپ، ھەر قېتىمدا 1.5 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 – 5 مىسقال.

خام گەچ

生石膏 Sheng shi gao

كويدۇرۇلگەن گەچ (煅石膏)

باشقا ئاتىلىشى: گىپس.

تونۇش: كاللەك، ئاق، ۋەزنى ئېغىر، ئوزى بوش، ئوڭايلا ئوگۈلۈپ كېتىدۇ، پارچىلانغان يۈزلىرى ئەينەكتەك پاقىراق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: ئاساسەن ئىچكى قۇرۇقلۇقلاردىكى كوللەردە شەكىللەنگەن چوكمە تاشلاردا بولۇپ، كوپىنچە ھاك تاشلىرى، سېغىز توپىلار، تاش تۆزلار بىلەن بىرگە بولىدۇ. تىيانشان، كوئېنلۇن، ئالتايلارنىڭ تاغلىق رايونلىرىدا ئۇچرايدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە پەسىللىرىدە يىغىۋېلىپ لاي توپا ئەخلەتلىرىنى تازىلاپ، خام ياكى كويدۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ (ئىشلىتىشتە ئېزىپ پارچىلىنىدۇ).

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز، ئوت ئىسسىقلىقنى پەسەيتىپ، ئىچى پۇشقىنى يوقىتىپ، ئۇسۇزلۇقنى باسىدۇ. خام گەج كويدۇرۇلگەندىن كېيىن سوغاق تەبىئىي زور دەرىجىدە ئازىيىدۇ. كوپىنچە سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تارقۇلۇچان زۇكام، «ب» تېپىتكى مىڭە ياللۇغى قاتارلىق ئوتكۇر قىزىتمىلىق كېسەللەردە (يۇقۇرى قىزىتما، ئۇسساش، كوپ تەرلەش، كەلكۇنسىمان تومۇر قاتارلىق بەلگۈلىرى بولسا): خام گەج 5 مىسقال، جۈمۇ 3 مىسقال، خام چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، گۈرۈچ 3 چىمدىق، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئىسسىقلىق كېسەللەردىكى يۇقۇرى قىزىتما، ئەسۋىلەر، گال ئاغرىغى، قان قوسۇش، بۇرۇن قاناشلاردا: خام گەج 5 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 5 مىسقال، چۇقا 5 مىسقال، ئوسما يىلتىزى 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) چىش مۇلۇكلىرىنىڭ ئىششىپ ئاغرىشى، ئاشقازان قىزىپ، ئېغىز پۇراشلاردا: خام گەج، خام ئەگرى سۇناي، لەپپەكگۈل، جۈمۇنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) شاپاق يارىسى، ھول تەمرەتكىلەردە: كويدۇرۇلگەن گەج 2 سەر، سۇسىز زەمچە 6 مىسقال،

هېنـدی ئوسمىسى 4 مىسقال، كويدۇرۇلـگەن دانىكا 6 مىسقال، ھەممىسىنى تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ، جاراھەت يۈزىگە سېپىلىدۇ. ئەگەر جاراھەت يۈزى قۇرغاق بولسا، كۈنجۈت يېغـى بىلـەن ئارىلاشتۇرۇپ سۈركىلىدۇ. (5) رىماتىزملىق يۇرەك كېسىلىدە: لىيەنتەي (连台) 4 مىسقال، ئۇچقات، كۈلى بىيىسى، جۈمـۇ، گـۈرۈچ ھەرقايسىسىدىن 5 مىسقال، خـام گـەج 2 سەر، ئـۇزمـە شېخى 1 سـەر، چـۇ - چـۇكبۇيـا 2 مىسقال، كـۈنىگـە ئىككى قـېتىم سۈدا قـاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ھولـلۇك ئېغىر بـولغاندا، ساڭجـۇ (苍术) 5 مىسقال، تەسۈى قوناق 8 مىسقال، خۇپۇ (厚朴) 4 مىسقال قـوشۇلىدۇ. ئىسسىقلىق ئېغىر بولغاندا، شاتارى، خۇاڭ بۇنـىـڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقال، مامىرانچىندىن 2 مىسقال قوشۇلىدۇ. يۇرەكنىڭ ئالدىنقى قىسمى دىمىقىپ ئاغرىسا، ئاچچىق تاۋۇز، ياۋا سامساقلارنـىـڭ ھەر قايسىسىدىن 5 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى، چول يالـپۇز يىلتىزلارنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقال قوشۇلىدۇ. يۇرەك سالسا، فۇشىن (گىرىپ)، چىلان مېغىزى، كەرماننىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقال، ئارچا ئۇرۇغـىنىڭ مېغىزىدىن 5 مىسقال قوشۇلىدۇ.

مىقتارى: خـام گەج 0.3 — 1 سەرگىچە. دورا قـايـناتـقاندا مىقتارى 6 — 8 سەرگىچە كوپەيتىلىدۇ.

مەنى قىلىنىشى: تاشقان ئىسسىقلىغى بولمىغانـلارغـا مەنى قىلىنىدۇ.

لوپنوُر كەندىرى

罗布麻 Luo bu ma

(تال گۈل گاگىلىسى، تال گۈل گۈرۈمدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇك ئوسۈملۈك، ئىگىزلىگى 1 - 1.2 مېتىر كېلىدۇ. پۈتـۈن چـوپتە شىلىمشىق ئاق سۈت بولىدۇ. (2) غولى تىك، سىلىق بولۇپ، تەۋىتلىرى بولمايدۇ. يۇقورى قىسمى كوپ شاخلىنىدۇ، غولىنىڭ قوۋزىغى چىداملىق بولۇپ، ياخشى ياۋايى تالالىق ئوسۈملۈك. غولىنىڭ كۈنـگە يۈزلەنگەن تەرىپى سۈس قىزىل كېلىدۇ. (3) يوپۇرماقـلىرى ئۇدۇل ئوسـكەن، سىپى قىسقا، يوپۇرماق شەكلـى ئۇزۇنچاق تېمىنە شەكـلىدە، ئۇچى دىققاق كېلىدۇ. (4) چەكلىك كۈنـلۈكسىمان گـول رېتى، ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى ھالرەڭ، شەكلى قۇڭغۇراقسىمان بولىدۇ. مېۋىسى غۇنچە شەكىللىك مېۋە، ئۇزۇن مۈڭـگوزگە ئوخشايدۇ، ئىچىدە كوپ سانىدىكى قارامتۇل سېرىق ئۇرۇقلىرى بولىدۇ (53- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۈش ئورنى: دەريانـىڭ تـوۋەنـكى ئېقىملىرى ۋە كـول بويلىرىدىكى سەل شورلانـغان ئوتلاقـلاردا، ئېتىز بويلىرى قاتارلـىق جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىگە تارقالغان بولۇپ، لوپنۇر كولى ئەتراپىدىن ئەڭ كوپ چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يوپۇرمىغى ئىشلىتىلىدۇ. چېچەكلىگەندە يوپۇرمىغى يىغىۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمـى قېرىغـراق تاتـلىق، تەبىئىتى مـوتىدىل، سەل زەھەرلىك! ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، يەلنـى بېسىپ، جىگەرنى تىنچـلاندۇرىدۇ، كوڭـۈلنى خاتىرجەملەندۇرىدۇ، سۇيـدۇكنى ماڭغۇزۇپ، ئىششىقنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) جىگەر يالۇغى، قۇرساق كوپۈش-
تە: لوپنور كەندىرى 2 مىسقال، لىگۇا ساپىغى 1.5 مىسقال، تاغ
دېنى 2 مىسقال، ئەكەك قەلەمپۇر 1 مىسقال، قۇستە 3 مىسقال،
ھەممىنى ئارىلاشتۇرۇپ، ئېزىپ ھەر قېتىمدا 5 فۇنكدىن، كۈنىگە 2
قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) نېرۋ ئاجىزلىق، باش قېيىش،
مىڭنىڭ سىلكىنىپ كېتىشىدىن كېيىنكى ئاسارىتى، يۈرەك ئېغىش،
ئۈيقۇسىزلىققا ئىشلىتىلىدۇ. (3) يۇقۇرى قان بېسىم، جىگەر قېتىش-
تىن بولغان قۇرساق سۇيى، ئىششىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال، قايناقسۇغا دەملەپ چاي ئورنىدا
ئىچىلىدۇ. قاينىتىشقا بولمايدۇ.

قوشۇمچە: چوڭ گۈللۈك لوپنور كەندىرى (大花罗布麻):
بۇنىڭ ئالاھىدىلىكى يوپۇرمىغى كىچىك، گۈلى چوڭ بولۇپ، لوپنور
كەندىرى ئورنىدا دورا ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

ئوت

胆汁 Dan zhi

يىغىپ تەييارلاش: ھايۋان - قۇشلارنىڭ ئۇلۇ-ئورگەندە،
ساغلام ھايۋان - قۇشلارنىڭ تالالاپ ئېلىپ، ئۇلۇئورگەنىدىن كېيىن
ئايرىم ھالدا ئوت سۇيۇقلۇقلىغىنى يىغىپ ئېلىپ، يېڭى چېغىدىلا
ئىشلىتىلىدۇ ياكى ئوت خالتىسى بىلەن ئېلىۋېلىپ، شامالدىق سورۇن
جايدا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كوپ مىقتاردا ئىشلەتكەندە، ئوت سۇيۇق-
لۇغىدىكى سۇنى پارغا ئايلاندۇرۇپ، قىزىتىپ قۇرۇتۇپ، ئۇنىڭغا ئوخشاش
مىقتاردىكى كراخمال، گلوكوزا ۋە رۇتاك (سۇت شېكىرى) ئارد-
لاشتۇرۇپ، ئوت تالقىنى ياساپ ئىشلىتىلىدۇ، كىچىرەك كالا، قوي،
چوشقا، توخۇلارنىڭ ئوت سۇيۇقلۇقلىرى ئىشلىتىلىدۇ.

تەبەنتى: تەمى قېرىق، تەبەنتى سوغاق، يۇقۇرى قىزىتمىنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كوكيوتەلدە: توخۇ ئوتىدىن 1 دانە ئېلىپ، ئۇنىڭغا شېكەر ياكى ھەسەل قوشۇپ ئۇماچقا ئوخشاش قىلىپ، كۈنىگە 2 - 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. بىر ياشتىن تۆۋەنلەر 3 كۈنگە بىر ئاۋۇپ، 1 دىن 2 ياشقىچە بولغانلار 2 كۈنگە بىر ئۇپ، 2 ياشتىن يۇقۇرى بولغانلار بىر كۈندە ئىچىشى كېرەك. (2) ھول تەمرەتكىدە (سۇ ئورلەپ تۇرسا، ئۇزۇندىن بېرى ساقايمىسا): قوي ئوت سۇيۇقلىغا زىرىق ئارىلاشتۇرۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سوقۇپ جاراھەت ئورنىغا سېپىلىدۇ. (3) سېرىق چۇشۇش تېپىدىكى يۇقۇملۇق جىگەر ياللۇغىدا: كالا ئوتىدىن 1 بىر دانە، ئوسما يىلتىزىدىن 3 سەر، جىنتىيانادىن 1 سەر ئېلىپ، قوشۇپ ئېزىپ ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ كۈمۈلاچ قىلىپ، كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 2 - 3 مىسقالغىچە، قاياقسۇ بىلەن ياكى زەنجۈل سۈيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ئوتكۇر، سوزۇلمىلىق يۇقۇملۇق جىگەر ياللۇغىدا: كالىنىڭ ئوتىدىن 4 دانە، ئۇچار چاشقان مايىغىدىن 1.2 سەر، ھىكەن سېرىغىدىن 8 مىسقال، جېنتىيانادىن 4 مىسقال ئېلىپ، ھەممىنى ئارىلاشتۇرۇپ سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 1 فۇنىدىن كۈنىگە 3 قېتىم سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (5) يۇقۇرى قان بېسىمدا: كالا ئوتىدىن 1 دانە، ماشتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، چالا پىشقىچە قورۇپ، ئارىلاشتۇرۇپ، ئېزىپ، سۇ بىلەن كۈمۈلاچ قىلىپ، ھەر قېتىمدا 5 فۇنىدىن 1 مىسقالغىچە كۈنىگەئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (6) تولغاقتا: قوي ئوتىدىن 10 مىللىلىتىر، چۈرگۈن تېرىقتىن 10 گرام ئېلىپ، ئىككى دورىنى قاچىغا سېلىپ ئارىلاشتۇرغاندىن كېيىن قۇتىغا مەھكەم قاچىلاپ 30°C ئىسسىقلىقتا ئېچىتىلىدۇ (7 كۈن ئەتراپىدا ئېچىيىدۇ)، ئاندىن كېيىن چۈرگۈن تېرىقنى سۈزۈۋېلىپ، سىرلىق قاچىغا سېلىپ قۇرۇتۇپ، بىر

قېتىمدا 0.6 — 1.5 گرامغىچە، كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (7) كانايچە ياللۇغىدىن بولغان يوتەل، ئوتكۈر، سوزۇلما خاراكتىردىكى بىرىكمە تۈرگۈچى پەردە ياللۇغىدا: قوي ئوتى ۋە ھەسەل ھەربىرىدىن بارابۋەر مىقتاردا ئېلىپ، بىرلىكتە قاينىتىپ، مەلھەم قىلىپ، ھەر قېتىمدا بىر قوشۇقتىن (10 مىللىلىتىر) قاياقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (8) كانايچە ياللۇغى، ئوپكىنىڭ ھاۋالىق ئىششىغىدا: ئوت مەلھىمىدىن (8 يېزىم ھەسسە قويۇلدۇرۇلغان ئوت) 1.8 گرام، سوغوگۇل 6 گرام، يەر توزغىسى 4 گرام، چۈچۈكبۇيا 6 گرام، ئوت مەلھىمى بىلەن سوغوگۇل تالقىنىنى ئارىلاشتۇرۇپ كۈمۈلاچ تەييارلىنىدۇ. يەر توزغىغى بىلەن چۈچۈكبۇيا سۇدا قاينىتىپ ئىچكەندە بىر كۈمۈلاچتىن كۈنىگە 3 قېتىم، قاياتمىسىدىن ھەر قېتىمدا 60 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1—2 فۇنكا.

جەمبىل

牛至 Niu zhi

باشقا ئاتىلىشى: سەئتەر، كېيىك ئوتى

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، جەمبىل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 30 — 60 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، يۇقۇرقى قىسمى كوپىنچە ئۇدۇل شاخلانغان. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، تار تۇخۇم شەكىلدە، تولۇق گىرۋەكلىك بولۇپ، يوپۇرماق قولتۇقلىرىدا كوپىنچە ئۇششاق شاخلىرى بولىدۇ. (4) ئوگزىسمان گۈل رېتى، كوپىنچە قولتۇغىدا ياكى ئۇچىدا ئوسىدۇ، كونۇسسىمان بولۇپ

توپلىشىدۇ، گۈلى كىچىك، رەڭگى سوسىن (45- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىلىرىدا، يايلاقلاردا كوپ ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىگە تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلى گۈلى ئېچىلغاندا ئورۇپ يىغىلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

خۇسۇسىيىتى: قىزىتمىنى پەسەيتىپ، قاننى جانلاندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: رايونىمىزنىڭ كەڭ يېزىلىرىدا، چارۋا رايونلىرىدا قىزىتمىنى ياندۇرۇشى ئۈچۈن، چاي ئورنىدا دەملەپ ئىچىدۇ، ھېيىزنىڭ قالايمىقانلىشىشنى تەڭشەش ئۈچۈن سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال غىچە.

شەپەرەڭ مايىغى

夜明砂 Ye ming sha

ياشاش ئورنى: بۇ شەپەرەڭنىڭ قۇرۇق مايىغى بولۇپ، شەپەرەڭ كوپىنچە قاراڭغۇ ئوڭكۇرلەردە، تاش يېرىقلىرىدا ياكى ئوي لەمپىلىرىدە ياشايدۇ، ياز، كۈز پەسىللىرىدە، كۈندۈزى دەم ئېلىپ، كېچىلىرى ھەركەت قىلىپ، ھاشارەتلەر بىلەن ئۇزۇقلىنىدۇ، قىش كۈنلىرى ئۇخلايدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بار.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن مايىغى ئىشلىتىلىدۇ. يىلنىڭ ھەممە ۋاقتىدا يىغىۋېلىپ، ئەخلەتلەرنى تاسقىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق. زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، يىغىندىلارنى يوقىتىدۇ، كوزنى روشەنلەشتۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نامازشام قارىغۇلىغىدا: قوي جىگىرى (ياكى چوشقا جىگىرى) دىن 1 دانە، شەپەرەك مايىغىدىن 5 مىسقال، ماگنىت تېشى (كويدۇرۇلگەن) دىن 2 مىسقال ئېلىپ، ياغاچ پىچاق بىلەن جىگەرنى بىر قانچە يەردىن تېلىپ، شەپەرەك مايىغى، ماگنىت تېشىنى ئارىلاشتۇرۇپ، قاچىغا سېلىپ، ئازراق سۇ قويۇپ، هور بىلەن دۇملەپ پىشۇرۇپ. ئاچ قۇساقتا يىمىلىدۇ. (2) كوزگە قاناتلىق گوش ئوسكەندە، بالىلارنىك هەزىم قىلىشى ناچارلىشىشىدا، چۇچۇشتا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 - 1.5 مىسقالغىچە.

2) ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقاتقۇچى دورىلار

(清热解毒药)

سامساق

大蒜 Da suan

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقراق، زەھەرسىز. زەھەر قايتۇرىدۇ، هاشارەتلەرنى. مىكروپلارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باكتىرىيىلىك تولغاقتا: قىزىل پوستلۇق سامساق (پوستىنى سويۇۋېتىپ) دىن 20 گرامنى سوقۇپ، ئېزىپ، 200 مىللىلىتىر 95% لىك سىپىرتقا چىلاپ، 10 كۈندىن كېيىن سۈزىنى ئېلىپ، هەر قېتىمدا 10 مىللىلىتىردىن كۈنىگە ئىككى قېتىم ئىلمان سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) زۇكام، كانايچە ياللۇغىدا: سام-

ساق 2 باش، ئاق تۇرۇپ 4 سەر، سۇلۇق پىياز 2 تال، دۇلانسە 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال قوشۇپ سۇدا قاينىتىپ 3 گە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (3) ئوپكە سىلىدە: ساماسقدىن 1 سەر، يېپىشقاق تېرىقتىن بىر سەر ئېلىپ، يېپىشقاق تېرىقنى قاينىتىپ شۇ-گۇرۇچ قىلىپ، ساماسقنى قاياقسۇدا سەللا قاينىتىپ (سىرتى پىشقان، ئىچى خام بولۇش كېرەك) قوشۇپ، كۈنىگە 2 قېتىمدىن ئىچىلىدۇ. (4) كوك يوتەلدە: ساماسقتىن (پوستىنى ئېلىۋېتىپ) بىر سەر ئېلىپ، ئېزىپ 100 مىللىلېتىر سۇ قۇيۇپ،بىر كېچە چىلاپ قويغان-دىن كېيىن، ئۇستىدىكى سۇزۇلگەن سۇيىنى ئېلىپ، مۇۋاپىق مىقتاردا ئاق شېكەر قوشۇپ ئىچىلىدۇ ياكى بىر باش ساماسق (پوستى سۇيۇلغان) ئېلىپ، ئېزىپ مۇۋاپىق مىقتاردا ناۋات ئارىلاشتۇرۇپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (بىر ياشتىكى بالىلارغا بېرىلىدىغان مىقتارى). (5) ئۇرۇلۇشىدىن زەخمىلىنىپ، بەدەن كوكۇرۇپ ئىششىغاندا: سام-ساقتىن 1 باش، شاتارىدىن بىر سەر ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ ئېزىپ، 75% لىك سپىرت بىلەن تەييارلاپ، ئاغرىق ئورۇنغا بىر سانتىمېتىر قېلىنلىقتا چاپلاپ، داكا بىلەن تېڭىلىدۇ. (6) سۇلۇق ئىششىق ۋە سۇيدۇك راۋان بولمىغاندا: ساماسقتىن 3 – 5 باش، ئىنەك پىتىدىن 50 تال ئېلىپ، ئارىلاشتۇرۇپ ئېزىپ، ھەر كۈنى كەچتە دورىنى پۇتىنىڭ ئالقىنىغا چاپلاپ، ئەتىسى ئەتىگەندە ئېلىۋېتىلىدۇ.

مىقتارى: 3 – 5 مىسقالغىچە.

تۇۋچقات (قاتتىق تۇكلۈك ئۇچقات)

金银花 Jin yin hua (刺毛忍冬)

(ئۇچقات ئائىلىسى، ئۇچقات ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئېگىزلىگى 2 مېتر كېلىدۇ. ئۇششاق قاتتىق تۈكلىرى بولۇدۇ. (2) غولى كۆپ شاخلىنىدۇ، كونا شېخى كۈمۈش رەڭدە، قارا داغلىق چىكىتلەر بولىدۇ، بوغۇمى زورايغان، كوپۈنچە 2 تال بىخ تەڭگە يوپۇرماق قالدۇغى بولىدۇ. (3) يۇپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسكەن، يۇپۇرماق يۈزى تۈخۈم-سىمان ياكى ئۇزۇنچاق تۈخۈمسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك، يۇپۇرماق يۈزى قېنىق يېشىل، ئارقا تەرىپى بىر ئاز كۆلرەڭ كېلىدۇ. (4) گۈلى جۈپ بولۇپ يوپۇرماق قولتۇغىدا ئۇسىدۇ، ئىككى تال تەرەققى قىلغان ئورىغۇچى يوپورمىغى بۇلۇپ ساقلىنىپ تۇرۇدۇ. گۈل تاجسى كانايسىمان ئىنچىكە ئۇزۇنچاق بولۇپ، ئۇچى تورتكە بولۇنگەن، ئاۋال ئاق رەڭدە بۇلۇپ 2—3 كۈندىن كېيىن ئالتۇن سېرىق رەڭگە ئۆزگۈرۈدۇ. مېۋىسى شىرلىك ئۇزۇنچاق، قىزىل بولۇدۇ (55 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئۈسۈش ئورنى: تاغلىق ئورمان ئارىلىرىدا، دەريا ۋادىلىرى، چاتقاللىقلاردا ئۆسۈدۇ. شىمالى شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا غۇنچىسى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە گۈلى ئېچىلىشقا ئاز قالغاندا ئۇزۈۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. قىزتمىنى پەسەيتىپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر سۈت بېزى ياللۇغىنىڭ دەسلىۋىدە: ئۇچقات 5 مىسقال، مامكاپ 4 مىسقال، سوغوكۇل 3 مىسقال، چۇچۇك بۇيا 2 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىزى تالقىنى 3 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە چوك قانات ياللۇغىدا: ئۇچقات 1 سەر، داڭگۇي 3 مىسقال، مامكاپ 3 مىسقال، چۇقا 2.5 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ 3گە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (3) ئوپكىنىڭ يىرىڭلىق ئىششىغىدا: ئۇچقات 1 سەر، مامكاپ 5 مىسقال، ئوزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 4 مىسقال، كوك كاۋا ئۇرۇغى 1 سەر، بوز تىكەن 5 مىسقال، قۇڭغۇ-راق گۈل 3 مىسقال، چۇچۇك بۇيا 1 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) شامالدىن بولغان زۇكام (قىزىتىپ تەرلىمىسە، باش ئاغرىسا، ئۇسسا، گال ئاغرىسا)، تارقىلۇچان زۇكامنىڭ دەسلىۋىدە: ئۇچقات 3 مىسقال، قوڭغۇراق گۈل 2 مىسقال، يالپۇز 2 مىسقال، خام چۇچۇك بۇيا 1 مىسقال، جىڭجىيە 2 مىسقال، قىرىقىز ئۇرۇغى 2 مىسقال، ھول قۇموچ يىلتىزى 6 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئوتكور سوقور ئوچەي ياللۇغىدا: ئۇچقات 1 سەر، مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، خام تەسۋى قوناق 5 مىسقال، رەۋەن 3 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، خام چۇچۇك بۇيا 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. بۇچۇفاڭغا ئادەتتە بىر سەر مامكاپ، 5 مىسقال بوز تىكەن قوشۇپ بېرىلىدۇ. (6) چىقان، غەلۋىرەكلەرنىڭ دەسلىۋىدە: ئۇچقات 5 مىسقال، مامكاپ 5 مىسقال، بىنەپشە 3 مىسقال، خام چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يىرىڭلاپ ئېغىز ئالمىغاندا: ئوچقات 5 مىسقال، ئىشلەنگەن سوپۇن دەرەخ تىكىنى 3 مىسقال، گەتىرا 5 مىسقال، سۈدا

قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (7) سىرغىتمىلىق كوكرەك پەردە ياللۇغىدا: ئۇچقات 1 سەر، كەتمرا 1 سەر، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 1 سەر، قان تېپەر 4 مىسقال، زىرەك شېخى 3 مىسقال، ماڭدار 2 مىسقال، قارىمۇچ 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقالغىچە.

ئىزاھات: غۇلجا، قەشقەرلەردە ئۇچقات كوستۇرۇلمەكتە، ئۇنى كوپەيتىشتە غولىنى قەلەمچە قىلىپ كېسىپ كوچۇرۇش كېرەك.

ئۇسما يىلتىزى (ئۇسما)

板蓝根 Ban lan gen (菘兰)

ئۇسما يوپۇرمىغى (大青叶)

(كىرىست گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئۇسما ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئۇسۇملۇك، ئېگىزلىگى 30 — 80 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى ئۇزۇن، سىرتقى پوستى كۈلرەڭ سېرىق، غولى تىك بولۇپ، ئۇستىدە ئاق ئۇپىلىرى بار. (3) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئۇسىدۇ، تۈۋىدىكى يوپۇرماقلىرى چوڭراق بولۇپ، ساپىغى بار، يوپۇرماق شەكلى سوقۇچاق، غولىدا ئۇسكەن يوپۇرمىغى تېمىنە شەكلىدە، تۈۋى ئوقياسىمان بولۇپ، غولنى يېرىم ئوراپ تۇرىدۇ. (4) ئۇمۇمى گۈل رېتى ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدا ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، سېرىق، كىرىست شەكىلدە تىزىلغان. مۇكگۈزسىمان مېۋىسى ئۇزۇن، سوقۇچاق، ياپىلاق، تىكەنلىرى بولىدۇ (56 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئۇسۇش ئورنى: ئۇرۇغى ئارقىلىق كوپەيتىلىدۇ. يۇمشاق مۇنبەت قۇملۇق توپىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزى ۋە يوپۇرمىغى ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزىنى كۈزدە كولاپ ئېلىپ، توپىلىرىنى پاكىزە تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يوپۇرمىغى 15 سانتىمېتىرگىچە ئوسكەندە ئۇرۇپ كۈمگە بولۇپ ئۇزۇۋېلىپ، سايىدا ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. قىزىتمىنى پەسەيتىپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ، قاننى سوۋۇتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قىزىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا، تارقىلۇچان

مىگە پەردە يالۇغى، تارقىلۇچان زۇكامدا: ئوسما يىلتىزى ياكى يوپۇرمىغى 3 مىسقال، قىرىق يوپۇرماق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى چاي سۈپىتىدە ئىچىلىدۇ. (2) تارقىلۇچان زۇكامدا: ئوسما يىلتىزى 3 مىسقال، قىرىق يوپۇرماق 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تارقىلۇچان قۇلاق ئاستى بېزى يالۇغدا: ئوسما يىلتىزى 1 سەر، ئەڭلىك ئوت 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ياكى 5 مىسقال ئوسما يىلتىزىنى ئېزىپ، كاپ ئېتىپ فاياقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ئوپكە چوكۇ قانات يالۇغدا: ئوسما يوپۇرمىغى 5 مىسقال، ئوسما يىلتىزى 5 مىسقال، ئۇچقات 5 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، ماماكاپ 4 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) جىگەر يالۇغدا: ئوسما يىلتىزى 5 مىسقال، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 5 مىسقال، جىنسەن 2 مىسقال، پەربۇن 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. جۇەن ئەن مېي (G·P·T 转胺酶) يۇقۇرى بولسا: يازغازنىكى 2 مىسقال، كىچىك خوخا 2 مىسقال قوشۇلىدۇ. (6) تىلمىدا (باش، يۇز قىسمىدا بولغاندا): ئوسما يىلتىزى 6 مىسقال، يالپۇز 3 مىسقال، قىرىقىز ئۇرۇغى 3 مىسقال، چۇقا 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئۇنىكدىن سىرىت ئوسما يوپۇرمىغىنى ئېزىپ، سىرتىتىن تېكىشكەمۇ بولىدۇ. (7) ئېغىر غەلۋىرەكلەردە: ئوسما يىلتىزى 1 سەر، ئۇچقات 5 مىسقال، ماماكاپ 5 مىسقال، بىنەپشە 5 مىسقال، ئوسما يوپۇرمىغى 5 مىسقال، سوپۇن دەرمخ تىكىنى 3 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (8) بوغمىدا: ئوسما يوپۇرمىغى 3 مىسقال، كاكمنەچ 2 مىسقال، چۇقا 4 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا

قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئېغىر بولسا كۈنىگە 2 نۆۋەت ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3—8 مىسقال.

گەسكەرتىش: رايونىمىزدا يەنە بىر خىل ياۋا گوسىملار بولۇپ، شەكىل جەھەتتىن گوسىمغا ئوخشايدۇ. ئۇلارنىمۇ دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

مامكاپ

蒲公英 pu gong ying

باشقا ئاتىلىشى: كاككوك گۈلى، كاپ - كاپ، سۈت ئوت.

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، مامكاپ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غۇللۇق ئوسۇملۇك، ئۇزۇلگەن جايدىن ئاق سۈت چىقىدۇ. (2) تۈۋىدىكى يوپۇرماقلە - رى توپلۇشۇپ ئوسكەن، شەكلى تەتۇر تېمىنە سىمان. گىرۋىكىدە رەتسىز، تەتۇر پەيسىمان يىرىقچىلار بولىدۇ. (3) باشسىمان گۈل رېتى يەككە ھالدا ئوچىدا ئوسىدۇ، گۈلى سېرىق، مىۋىسى ئۇرۇق مىۋە، شەكلى ئوزۇنچاق يومۇلاق، رەڭگى قوڭۇر، مىۋىسىدەئاق رەڭلىك تاجى تۈكلىرى بولۇپ، كىچىك كۈنلۈكە ئوخشايدۇ (57 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئۇسۇش ئۇرنى: ئېتىزلاردا، يول بويلىرىدا، ئېرىق-ئۆستەڭ بويلىرىدا، دالىدا ئۇسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بار.

يەغمپ تەييارلاش: دورا ئوچۇن ئوتۇن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. مۇڭدۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. قەدىمنى پەسەيتىپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ. ئىششىقلارنى يانداۇرۇپ، توسالغۇلارنى بوشۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇت بېزى يالىلۇغىدا: مامكاپ 1 سەر (ھول مامكاپ 2 سەر) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ھەمدە قالغان دورىنى ئېزىپ سىرتقا تاڭىدۇ. (2) كوز بىرىكتۇرگۈچى پەردە يالىلۇغى، يېڭە ئاسقۇدا: مامكاپ 1 سەر (ياكى جويخۇا گۈلىدىن 3 مىسقال قوشۇپ) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. تۇنجى قايناتمىسىنى ئىچىپ، ئىككىنچى قاينىتىمىسىدا كوز يۇيۇلۇدۇ. (3) ئوتكۇر بادامسىمان بەز يالىلۇغىدا: مامكاپ 5 مىسقال، قېرىقىز ئۇرۇغى 3 مىسقال، يەر توزغىغى 1 مىسقال، چۇچۇك بۇيا 1 مىسقال، سودا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوپكىنىڭ يىرىڭلىق يارىلىرىدا: مامكاپ 1 سەر، گۈل ساماق 5 مىسقال، ئوسما يىلتىزى 5 مىسقال، نەشپۈت 10 دانە، سودا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) چىقان ياكى غەلۋىرەكلەردە: مامكاپ 1 سەر، ئۇچقات 3 مىسقال، بىنەپشە 3 مىسقال، چۇچۇك بۇيا 2 مىسقال، سودا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 5 مىسقال.

سېمىز ئوت

马齿苋 Ma chi xian

باشقا ئاتىلىشى: خرپه

(سېمىز ئوت ئاغىلىسى، سېمىز ئوت ئۇرۇغدىشى)

تۇنۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، پۇتۇن تېنى گوشلۇك، ئۇزۇۋالغاندىن كېيىن قۇرۇتماق بەكمۇ تەس. (2) غولى يۇمىلاق، يانتۇ ياتقان، شاخلىق. ئۇستى تەرىپى قارامتۇل قىزىل، ئارقا تەرىپى سۇس يېشىل. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ياكى ئۇدۇل ئوسىدۇ، گوشلۇك سېمىز كېلىدۇ، ئۇچى سەل ئويمان، تولۇق گىرۋەكلىك بولۇپ، شەكلى ئاتىنىك چىشىغا ئوخشايدۇ. (4) گۈلى سېرىق مۇنىسى غوزا مۇۋە، شەكلى كونۇسقا ئوخشايدۇ. قاپقاق ئېچىلغاندەك يېرىلىدۇ، ئۇرۇغى كوپ، ئۇششاق، قوڭۇر رەڭدە بولىدۇ (58-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلىقلاردا، يول بويلىرىدا، كوك تاتلىقتا كوپ ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بار.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يەر ئۇستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز - كۈز پەسىللىرى يىغۇۋلىنىپ ھول يالىڭ قاينىتىپ سەل بېسۇۋتىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

قەبىتى: تەمى چۇچۇمەل، تەبىتى سوغاق، زەھەرسىز. قىزىتما مىنى پەسەيتىپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاق، ئۇچەي يالۇغما: ھول سېمىز ئوت 2 - 4 سەر، سىقىپ سۇيىنى چىقىرىپ، قاينىتىپ بىلەن ئىچىلىدۇ، يالىڭ ھول سېمىز ئوتنى ئورۇپ پىشۇرۇپ، تۇز سېلىپ

سامساق ئارىلاشتۇرۇپ، سەي ئورنىدا يېيىلىدۇ. ياكى ھول سېمىز ئوت 2 سەر، سامساق 2 باش سودا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما تولغاقتا: ھول سېمىز ئوت 2 سەر، سۇدا قاينىتىپ 150 مىللىلىتىرگىچە قالدۇرۇپ، ھەمەل قىلىنىدۇ. (3) قان ئارىلاش كەلگەن ئاق خۇندا: ھول سېمىز ئوت 2 - 4 سەر، چۇلۇك يىلتىز پوستى 8 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. دورىنىڭ شامىسنى يەنە قاينىتىپ سىرتتىن يۇيۇلۇدۇ. (4) چىقاندا: سېمىز ئوت، مامكاپ ھەر قايسىسى 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) گەدەن تۈك خالتىلىرىنىڭ يالۇغدا: سېمىز ئوتنى كويدۇرۇپ، كومۇر قىلىپ، سوقۇپ، زىغىر يېغى بىلەن مەلھەم قىلىپ ئاغرىق يەرگە چاپلىنىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسال.

ئىزاھات: سېمىز ئوتنىڭ چوڭ ئۇچەي تاياقچە مىكرۇپلىرىغا، تولغاق تاياقچە مىكرۇپلىرىغا قارشىلىق تەسىرى بار.

ئاقباش ئوت

白头翁 Bai tou wen

(كېسەل تاپالمىلار ئاساسلىسى، ئاقباش ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-لىگى تەخمىنەن 20 سانتىمېتىر. پۇتۇن تېنىدە ئۇزۇن ئاق تۈتۈت-لار بولىدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى تۈۋىدىن ئوسكەن بولۇپ، ساپىغى ئىنچىكە، ئۇزۇن، يوپۇرماقلىرى ئىككى قاتلانغان پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان ياكى تولۇق يېرىلغان، ئومۇمى ئۇرۇغۇچسىمان ئۇرغۇن يېرىقچىلارغا

يېرىلغان بولۇپ، ھەر بىر يېرىقچىلىرى يىپ شەكىلدە بولىدۇ. (3) باشسىمان گۈلرېتى ئۇچىدا ئوسكەن بولۇپ، ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. گۈلى قىزغۇچ سوسىن، نۇرغۇنلىغان ئورۇق مۇنىلىرى توپلىشىپ باشسىمان شەكىل ھاسىل قىلىدۇ، مۇنسىنىڭ ئۇچىدا ئاق رەڭلىك پەيسىمان گۈل تۈۋرىكى ساقلىنىدۇ (5-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ يانباغرىلىرىدىكى ئوتلاقلاردا ۋە ئورمان ئارىسىدىكى ۋوش يەرلەردە ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدا بار.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز ۋە كۈزدە يىغىپ ئېلىپ، پاكىزە يۇيۇپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ نەملەپ توغرىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. قىزىتمىنى پەسەيتىپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ. قاننى سوۋۇتۇپ، تولغاقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باكتېرىيىلىك تولۇقاق، ئامىيوبالىق تولغاقتا: ئاقباش ئوت 5 مىسقال، مامرانچىن 2 مىسقال، زىرىق 2 مىسقال، ئەرمۇدۇن قوۋزىغى 3 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، ماڭدار 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاق خۇن كوپ كېلىپ سېرىق، سېسىق پۇرىسا: ئاقباش ئوت 5 مىسقال، زىرىق 3 مىسقال، تەسۋى قوناق 5 مىسقال، قىزىلچوغلۇق 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) لىمفاسىلىدە: ئاقباش ئوت 3 سەر، ئاق ھاراق 1 جىڭنى ۋاسىتىلىق قاينىتىپ، سوۋۇغاندىن كېيىن مەھكەم بېكىتىپ، 10 كۈن چىلاندىغاندىن كېيىن، ھەر قېتىمدا 5 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) تەڭگىلىك تەمرەتكىدە: ئاقباش ئوتتىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، ئېزىپ سىرتىغا چاپلىنىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

گەسكەرتمىش: گاپتولوم رايونىمىزدا بىر قانچە خىل گاقىباش ئوتلار بولۇپ، شەكلى ئوخشاپ كېتىدۇ. ھەممىسىدى دورا ئۇچۇن ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

بىنەپشە

紫花地丁 Zi hua di ding (香堇)

باشقا ئاتىلىشى: گۈل بىنەپشە، گۈلنەپشە

(بىنەپشە ئاغىلىسى، بىنەپشە ئۇرۇغدىشى)

تۈنۈش: (1) كوپ يىللىق غولسىز كىچىك ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى تەخمىنەن 5 سانتىمېتىر. (2) يوپۇرمىغى تۈۋىدىن ئوسكەن، شەكلى ئادەتتە سوقۇچاق بولۇپ، ئۇزۇن ساپىغى بار. (3) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن بىر قانچە كىچىك گۈل چىقىپ تۇرىدۇ. ھەر بىر گۈل شېخىنىڭ ئۇچىدا بىر تالدىن گۈل ئوسكەن بولۇپ، رەڭگى كوكۈش - سوسىن (60-1- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق ئورۇنلارنىڭ قۇرغاق تاغ باغرىلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن پۈتۈن ئوسۇملۇك ئىشلىتىلىدۇ، ياز، كۈزدە يىغىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا ياكى سايىدا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. قىزىتمىنى پەسەيتىپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، يالالۇغنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۈت بېزىنىڭ يالـلۇغىدا: بىنەپشە، مامكاپ ھەر قايسىسىدىن 5 مىسقال ئېلىپ، سۈدا قـاينىتىپ ئىچـدىلىدۇ، دورا شـامىسى سىرتـقـا چىپىلىدۇ. (2) ئوتـكـۈر يىرىڭلىق ئىششىق، چىقان يارىلاردا: بىنەپشە 5 مىسقـال، ئوسمـا يىلتىزى 1 سەر، ئۈچقات 5 مىسقـال، ئوسما يوپۇرمىغى 5 مىسـقال، مـامـكاپ 5 مىسقال سۈدا قايـنىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) لىمفا كـانـال يـاللۇغى، سەينـەكـلەردە: بـىنەپـشە، ئۈچقـات ھـەر قـايـسـىسىدىن 1 سـەر-دىن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) جىگەر ياللۇغدا ئىشلىتىلىدۇ. (5) ئۇچـەي ياللۇغى، تولـغاق، سوقۇرئـۇچـەي يـاللۇغدا ئىشلىتىلىدۇ. (6) ئوتكۈر كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردە ياللۇغدا ھەم ئىشلىتىلىدۇ.

مىقدارى: 3 — 5 مىسقال.

ئىزاھات: رايونىمىزنىڭ يېزا چارۋىچىلىق رايونلىرىدا داۋىم بىنەپشە بىلەن زۈكامنىڭ ئالدىنى ئالسىدۇ. رايونىمىزدا بىنەپشىنىڭ تۈرلىرى كوپ بولۇپ، مەسىلەن: قاتتىق توكاۋك بىنەپشە (硬毛香薷) (60-2-رەسىمگە قارالسۇن) قاتارلىقلار، بۇلارنىڭ شەكىل جەھەتتە پەرقى ناھايىتى زور، ئەمما ھەممىسىنى بىنەپشە ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

غاز تاپىان (يېپىشقاق غاز تاپان)

翻白草 Fan bai cao (委陵菜)

باشقا ئاتىلىشى: سۇغۇر ئوت، نوجىغاي

(ئەتىر كۈل ئائىلىسى، غاز تاپان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىكى 15 - 20 سانتىمېتىر، پۈتۈن ئوسۇملۇك تېنى قىسقا تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان. (2) يىلتىزى تىك ئوسىدۇ، ياغـاچ-

لاشقان، غولی کوپ، شاخلمایدۇ. (3) تۈۋندىن ئوسكەن يوپۇرماق-لمرى كوپ بولۇپ، ئالقانسمان 5 كه يېرىلغان، يېرىقچىلىرى سوقۇچاق، گىرۋىگى ھەرىچىسسمان كېلىدۇ. غولدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى 3 - 5 بولەككه يېرىلغان بولۇپ، كەينى تەرىپى زىچ ئاق تۈتە-لمق. (4) گۈلى سېرىق، يالغۇز ياكى بىر نەچچىسى بىللە غولىنىڭ ئۈچىدا ياكى يوپۇرماق قولتۇغىدا ئوسىدۇ (61 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ۋە دەريا ۋادىلىرىدىكى ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز، كۈز پەسلىدە قېزىپ يىغىۋېلىنىدۇ. پاتقاقلىرىنى يۇيۇپ، پاكىزلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، كېسىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، بىر ئاز قېرىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى ياندۇرۇپ زەھەرنى قايتۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان تۈكۈرۈش، قان قوسۇش، چوڭ تەرەتتىن قان كەلگەندە: غاز تاپان 6 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچە-لمدۇ. (2) تولغاق، ئۇچەي ياللۇغىغا ئىشلىتىلىدۇ. (3) زۇكام، ئوپكە ياللۇغىغا ئىشلىتىلىدۇ. (4) كوك يوتەل، تاماق - كېكىرتەك يالللۇغىدا: غاز تاپان يوپۇرمىغىدىن 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئاشقازان، 12 بارماق ئۇچەي يارىسىدىن قان چىقىش، يۇقۇرى نەپەس يولىدىن قان چىقىشلاردا: 2 سەر ھول غاز تاپان يوپۇرمىغىنى 1200 مىللىلىتىر سۇدا قاينىتىپ، 300 مىللىلىتىر قالغىچە قويۇلدۇرۇپ، كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 100 مىللىلىتىردىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: ئۇچ يوپۇرماقلىق غاز تاپان (草白鹟叶三):
كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 15 - 20 سانتىمېتىر، غولى تىك بولۇپ، ئاقۇش كۆلرەك يۇمشاق تۈپتىلەر بىلەن زىچ قاپلانغان. يوپۇرمىغى ئۇچ قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرمىغى سوقمىچاق، يۇزى پاقىراق ياكى شالاڭ يۇمشاق تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان، ئارقا تەرىپى ئاقۇش كۆلرەك يۇمشاق تۈپتىلەر بىلەن قاپلانغان، گىرۋىكىدە ھەرىچىسمان چىشلىرى بار. گۈل رېتى چەكلىك كۈنلۈكسىمان، گۈلى سېرىق، 5 تال گۈل تاجى ياپراقچىلىرى بولىدۇ (62 - رەسىمگە قارالسۇن).

بوز تىكەن (تاغ بوز تىكىنى)

败酱草 Bai jiang cao (苣荬菜)

باشقا ئاتىلىشى: ئاچچىق چاي، سۇ تىكەن، چار ئوت
(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بوز تىكەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 1 مېتىر ئەتراپىدا، پۈتۈن ئوسۇملۇكتە ئاق سۈت بولىدۇ. (2) غولى تىك، تۈكسىز، سىلىق. (3) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرىنىڭ قىسقا سېپى بولۇپ، ئادەتتە بالدۇر قۇرۇپ كېتىدۇ؛ غولىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى سوقۇچاق - تېمىسىمان بولۇپ، پەيسىمان تېپىز ياكى چوڭقۇر يېرىلىدۇ، تۈۋى قۇلاقسىمان بولۇپ غولىنى ئورىۋالىدۇ. گىرۋىكىدە تىكەنلىك چىشلىرى بولىدۇ (63 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز، يول بويلىرى، جىلغا قاتارلىق نەم جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا گۈل ئېچىلىشتىن بۇرۇن يىغىۋېلىنىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. گۈلىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىتى سوغاقراق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى تارقىتىپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ؛ قاننى جانلاندۇرۇپ، تۇرۇپ قالغان قانلارنى ماكىغۇزىدۇ؛ يېرىكنى چىقىرىپ، غەلۋىرەكنى ساقايتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر سوقۇر ئۇچەي يالليۇغىدا: خام تەسۋىرى قوناق دېنى 1 سەر، بوز تېكەن 8 مىسقال، كوك كاۋا ئۇرۇغى 5 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) پۇت يارىسىغا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى بوز تېكەننى سۇدا قاينىتىپ شامىسىنى سۈزۈپ تاشلاپ، يەنە قاينىتىپ مەلھەم قىلىپ سىرتتىن چېپىلىدۇ. (3) ئوتكۇر سېرىق چۈشۈش تېپىدىكى يۇقۇملۇق جىگەر يالليۇغىدا: تاغ بوز تېكەن گۈلىدىن 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) يارا ۋە غەلۋىرەكتە: بوز تېكەن 5 مىسقال، بېنەپشە 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 سەر.

قوشۇمچە: ئېتىزلىق بوز تېكىنى (苦苣菜) شەكلى بوز تېكەنگە ئوخشايدۇ. بۇنىمۇ بوز تېكەن قاتاردا دورىغا ئىشلەتىلمەتتىكە بولىدۇ (64 - رەسىمگە قارالسۇن).

بېسىلغاق

蒜蓉 Xi min

بېسىلغاق ئۇرۇغى (蒜蓉子)

(كەرىست كۆللۈكلەر ئائىلىسى، بېسىلغاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى 30 - 50 سانتىمېتىر كېلىدۇ. پۈتۈن تېنى تۈكسىز، سىلىق. بولىدۇ. (2) غولى تېك شاخلايدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. غولىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىڭ ساپىغى بولمايدۇ. يوپۇرماقنىڭ تۈۋى غولىنى ئوقياسىمان ئوراپ تۇرىدۇ. يوپۇرماق ئالقىنى سوقىچاق ياكى تېمىنسىمان، گىرۋىگى ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتى، ئۈچىدا ياكى يوپۇرماق قولتۇغىدا ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، ئاق، فىسقا بولىدۇ. مۇكۈزلۈك مىۋىسى ياپىلاق، چەتلىرىدە قانىتى بولىدۇ. ئۇچى ئويمانراق، ئۇرۇغى تۈخۈمسىمان، قارامتۇل قوڭۇر رەڭدە كېلىدۇ (65 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز، يول بويلىرى، سايلارغا ئوخشاش نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى (بەيجاڭساۋ) بىلەن ئۇرۇغى (بېسىلغاق ئۇرۇغى) ئىشلىتىلىدۇ. يەر ئۈستى قىسمى يىغىۋېلىنىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ، ئۇرۇغى پىشقاندا يىغىۋېلىنىپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: ئۇرۇغىنىڭ تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقتا مايىلراق، زەھەرسىز. جىگەرنى ياخشىلاپ، كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ.

تال ئاشقازانىنى تولۇقلاپ، قۇۋەتنى ئاشۇرىدۇ. بۇنىڭ پۈتۈن چوپ قىسمى، بوز تىكەن يوپۇرمىغى بىلەن ئوخشاش.

ئىشلىتىلىشى: (1) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىڭ ئوتكۈر ياللۇغى، قۇساق ئاغرىشتا: بىر سىلغاق ئۇرۇغىدىن 3 - 4 مىسقال (سوقۇلغان) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما خاراكتىرلىك رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغى، بەل پۈت ئاغرىشتا: بىر سىلغاق ئۇرۇغىدىن 2 سەر. سوقۇپ تالقان قىلىنىپ، ھەر قېتىم 4 مىسقالدىن قايناق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: جۇڭىيدا بوز تىكەن بەيجاڭساۋ (败酱草) دىيىلىدۇ، بىر سىلغاقنىڭ يەر ئۈستى قىسمىنىمۇ بەيجاڭساۋ دەيدۇ. چۈنكى تەسىرى ئوخشاش.

ئىت ئۈزۈمى

龙葵 Long kui

باشقا ئاتىلىشى: جىن شوخلىسى، مارجان شوخلا، ئىنە بۈسسۈلەپ

(چەيزە ئاغىلىسى، چەيزە ئۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بوـ لۇپ، ئىگىزلىگى 20 - 60 سانتىمېتىر كېلىدۇ، غولى كوپ شاخ لىنىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى تۇخۇمسىمان، گىرۋىگى دولقۇنسىمان بولىدۇ. (3) چەكلىك كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى، يېنىدىن ياكى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. گۈلىنىڭ رەڭگى ئاق، شىرنىلىك مۇئىسى شارسىمان بولۇپ، پىشقاندا قارامتۇل سوسىن رەڭگە كىرىدۇ (66 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۆپىنچە ئېتىزلاردا، كەنت ئېرىق بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يېر ئوستى قىسمى ئىشلىتىلمەيدۇ. ياز ۋە كۈزدە يىغىۋېلىنىپ ھول بويىچە ياكى توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، بىر ئاز زەھەرلىك؛ ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، سۇيدۇك ماڭغۇزىدۇ، توسالغۇلارنى تارقىتىپ، ئىششىقنى ياندۇرۇپ يوتەل توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر بورەك يالليۇغى، دۇساق يالليۇغى، مېزى بىزى يالليۇغىدا: ھول ئىت ئۇزۇمى 1 سېر، ئۇچقات 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى ھول ئىت ئۇزۇمى 5 مىسقال، ھول يۇمغاقسۇت 5 مىسقال، ماڭدار 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما خاراكتېرلىك كانايچە يالليۇغى، زۇكامدىن قىزىش، تاماق - كېكىرتەك ئىششىپ ئاغرىشتا: ھول ئىت ئۇزۇمىدىن 2 سېر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تولغاقتا: ھول ئىت ئۇزۇمى 2 سېر، ئاق شېكەر 1 سېر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سەينەك، چاقا، غەلۋىرەك، يىقىلىپ، ئۇرۇلۇپ يارىلانغاندا: ھول ئىت ئۇزۇمى 2 سېر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ، ھەمدە مۇڭاپىق مىقتاردا ھول ئىت ئۇزۇمى ئېزىلىپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇلۇپ، زەخمىلەنگەن ئورۇنغا چاپلىنىدۇ. (5) قىزىل ئوگۈنگەچ راكى، ئاشقازان راكىدا: ئىت ئۇزۇمىدىن (پۇتۇن چوپىنى ھول پىتى) 2 سېر ياكى قورۇتۇلغىنىدىن 1 سېر ئېلىپ سۇدا قايناتقاندىن كېيىن، سىناپ كورسە بولىدۇ. (6) سوزۇلما خاراكتېرلىك كانايچە يالليۇغىدا: ئىت ئۇزۇم مۇسىدىن يېرىم جىڭنى بىر جىڭ

ئاق هاراقتا 20 - 30 كۈن چىلاپ بىر كۈندە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر قوشۇقتىن ئىچىلىدۇ.

صەكتارى: 3 — 5 مىسقال، ياكى كۇپ مىقتاردا 1 — 1.5 سەرگىچە ئىشلەتىلىدۇ بولىدۇ.

سۇ قامچا ئوتى

辣蓼 La liao

سۇ قامچا ئوت ئۇرۇغى (辣蓼子)

باشقا ئاتىلىشى: سۇ لازىسى، كېلىن تىلى (قامچا ئوت ئاتىلمىسى، قامچا ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى 50—100 سانتىمېتىر كېلىدۇ. لازىغا ئوخشاش تەمى بار. (2) غولى بېغىرىدىك ياكى قىزىل، بوغۇمى توم، غول ۋە يوپۇرمىغىنىك لازىدەك تەمى بار. (3) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى تېمىنسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك، يوپۇرماق يۇزىدە دائىم قارا داغلار بولىدۇ. قوشۇمچە يوپۇرمىغى پەردىلەشكەن. (4) باشاقسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدا ئوسىدۇ. گۈلى كىچىك، شالاڭ ئورۇنلاشقان، رەڭگى قىزىل بولۇپ، ئۇرۇق مىۋىسى ئۇچ بۇرجەك ياكى ئىككى تەرەپى ئۇچلانغان بولىدۇ (67 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېرىق، ئوستەك بويلىرى، كول بويلىرى، سازلىققا ئوخشاش ھول ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يەنمپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى (سۇ قامچا ئوت) بىلەن ئۇرۇغى (سۇ قامچا ئوت ئۇرۇغى) ئىشلىتىلىدۇ. ئو-سۇملۇكى ياز پەسلىدە گۈلى ئېچىلغاندا يىغۋېلىنىپ، كېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندا يىغۋېلىنىپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. يالليۇغنى ياندۇرىدۇ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، قۇرۇتلارنى ئولتۇرىدۇ، قىچىشىشنى باسىدۇ. ئۇرۇغى سۇيدۇك ماكغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاق، ئۇچەي يالليۇغىدا: سۇقامچا ئوت، سېمىز ئوتنىڭ ھەرقايسىسىدىن 5 مىسقال ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىلارنىڭ ھەزىم قىلىشى بۇزۇلغاندا: سۇقامچا ئوت 3 مىسقال، ئارپا ئۇندۇرمىسى 4 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئەتىگەن ۋە كەچ تاماقتىن بۇرۇن ئىككى قېتىمدىن ئۈدا بىرنەچچە كۈن ئىچىلىدۇ. (3) ئېشەك يېمى، ھول تەمرەتكىدە: پۇتۇن ئوتتىن مۇڭاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئاش تۇزىدىن بىر ئاز قوشۇپ، سۇدا قاينىتىپ سىرتتىن يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: سۇقامچا ئوت 2 — 4 مىسقال. سۇقامچا ئۇرۇغى 1 — 2 مىسقال.

سۇ بولدۇرگىنى

水杨梅 Shui yang mei

(ئەتىرگۈل ئائىلىسى، سۇ بولدۇرگىنى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئۇ-گىزلىكى 50—90 سانتىمېتىر، تۈكلۈك بولىدۇ. (2) ئوق يىلتىزى تۈگىنەك بولۇپ، نۇرغۇن چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ. غولى تىك ئو-

سندۇ، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) تۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى توپلە-
شىپ ئوسىدۇ، شەكلى كەلگە تۇخۇم شەكلىدە، رەڭسىز يېرىقچىلىرى
بولىدۇ، غولىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 3 كە يە-
تىلغان بولۇپ، گىرۋەكلىرى چىشلىق بولىدۇ. (4) گۈلى يەككە بو-
لۇپ غولىنىڭ ئۇچىدا ئوسىدۇ، رەڭگى سېرىق، ئۇرۇق مۇئىسى شار-
سىمان بولۇپ، قاتتىق تۈكچىلەر ۋە ئۇزۇن ئىلمەك تىكەنلىرى بولىدۇ
(68- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئېتىكى، ئورمانلىق، ئورمان ياقىسى، ئېرىق بويلىرى، چوپلۇك قاتارلىق نەم جايلاردا ئوسىدۇ. ئالتاي ۋە تيانشان تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئوسۇملۇك ئىشلىتىلىدۇ. يېز، كۈز پەسلىدە قېزىۋېلىپ، پاكىزلەپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ توغراپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغىراق تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، ئىششىقنى يان-
دۇرۇپ، ئاغرىق پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاق، رېماتىزىم خاراكتېرلىك بەل-
پۇت ئاغرىشلاردا، (2) يىقىلىپ، ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىش، سەينەك، چاقا ئىششىقلاردا: يېڭى سۇ بولدۇرگىنىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، يەنچىپ سىرتتىن چېپىلىدۇ. (3) گەدەنگە غەلۋىرەك چىقاندا: سۇ بولدۇرگىنىدىن 1 سەر، چۇچۇكبۇيىدىن 4 مىسقال ئېلىپ، تالقان قىلىپ، ھەر قېتىمدا بىر مىسقالدىن كۈنىگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) تېنى ئاجىزلاشقاندا: سۇ بولدۇرگىنىدىن 1 سەر ئېلىپ، يېرىم جىڭ ئاق ھاراقتا يەتتە كۈن چىلاپ، ھەركۈنى 3 قېتىم ھەر قې-
تىمدا 10—15 مىللىگرام ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 3 مىسقال.

ئەنجىبار (ئىلانسىمان قامچا ئوت)

蒲参 Quan shen

باشقا ئاتىلىشى: ئورگۈنەك

(قامچا گوت ئائىلىسى، قامچا گوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 60—90 سانتىمېتىر كېلىدۇ. (2) يىلتىزسىمان غولى توم بولۇپ ئېگىلىپ تۇرىدۇ. غولى يەككە، تىك ئوسىدۇ. (3) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىڭ سېپى ئۇزۇن، شەكلى ئۇزۇن تېمىنسىمان بولۇپ، غولىدا ئوسكەن يوپۇرمىغى نىسبەتەن كىچىك، نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى بولمايدۇ، شەكلى ئۇزۇن تېمىنسىمان. يوپۇرماق غىلاۋى كانايسىمان پەردىسى بىلەن غولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. (4) باشاقسىمان گۈل رېتى غولىنىڭ ئۇچىدا يەككە ئوسىدۇ، شەكلى ئىنچىكە تۈۋرۈك شەكىلدە بولۇپ گۈلى كىچىك، رەڭگى ئاق ياكى ھال رەڭدە كېلىدۇ. كىچىك قاتتىق مېۋىسى ئۇچ قىرلىق، رەڭگى قارا، پاقىراق بولىدۇ (69- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلاردىكى ياۋا ئوتلار ئارىسىدا ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي، كوئېنلۇن قاتارلىق تاغ رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز، كۈزدە قېزىپ يىغىۋېلىنىپ، توپا - لايلىرى يۇيۇلۇپ پاكىزلىنىپ، چاشما يىلتىزلىرى ئېلىۋېتىلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاقراق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ. تۈگۈنلەرنى تارقىتىپ، ئىش-

شىقلارنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر جىگەر ياللۇغى، سېرىق چۈشۈش تېپىدىكى جىگەر ياللۇغىدا: ئەنجىبارنىڭ شېكەرلىك قىيامى (2 سەر ئەنجىبارنى سۇدا ئىككى قېتىم قاينىتىپ ئارىلاشتۇرغاندىن كېيىن بىر سەر قاراشېكەر قوشۇپ، قويۇلدۇرۇپ، 200 مىللىلىتىر قالغىچە قاينىتىلىدۇ)، ھەر قېتىمدا 100 مىللىلىتىردىن بىر كۈندە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) ئۆچەي ياللۇغى، تولغاق، جىگەر ياللۇغى، پىشانە سۇ-ئېكزىمىسىنىڭ ياللۇغى، يۇقۇملىنىشىدا: ئەنجىبارىدىن 6 سەر، مامكاپتىن 8 سەرنى ئارىلاشتۇرۇپ تالقان قىلىپ، ھەسەل بىلەن ھەر بىرى 3 مىسقالدىن كۈمۈلاچ تەييارلىنىدۇ. يەگەندە ھەر قېتىمدا، بىر كۈمۈلاچتىن ھەر كۈنى 3 قېتىم يېيىلىدۇ. (3) ئىسسىقتىن بولغان تارتىشىش، قول - پۇت تارتىشىشلاردا ئىشلىتىلىدۇ. (4) چىقان، غەلۋىرەككە ئوخشىغان يارىلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 – 3 مىسقال.

قوشۇمچە: تاغ قامچا ئوتى (珠芽蓼) (قامچا ئوت ئائىلىسى، قامچا ئوت ئۇرۇغدىشى): ئىگىزلىگى 20 - 40 سانتىمېتىر، غولى 2–3 تال، ئىنچىكە، ئاجىز بولۇپ، ھەمىشە توم يىلتىزسىمان غولىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ. تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىڭ سېپى ئۇزۇن. شەكلى ئۇزۇن دۇگىلەك، تۈخۈمسىمان ياكى تېمىنسىمان بولىدۇ؛ غولىدىكى يوپۇرمىغى نىسبەتەن كىچىك؛ سېپى بولمايدۇ. ئۇرۇغدا تۈگۈنچە بىخ بولۇپ، مىۋە باشىغىدىن بىخ چىقىرىدۇ، يەرگە چۈشكەندىن كېيىن يېڭى مايسا چىقىرىدۇ. ئىگىز تاغلارنىڭ نەم ۋە سايا جايلىرىدا كوپ ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي تاغ رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ. بۇمۇ ئەنجىبار ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ (70 - رەسىمگە قارالسۇن).

گەسكەرتىش: قامچا گوتقا گوخشايدىغان قامچا گوت گۈرۈغدىشىدىكى ئۇرغۇن گوسۇملۇكلەر قامچا گوت گورنىدا دورىغا گىشلىتىلىدۇ.

تىلقانات

狼把草 Lang ba cao

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، تىلقانات ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 60 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، كوپىنچە يۇقۇرى قىسىمىدىن ئۇدۇل شاخلىنىدۇ، رەڭگى بېغىرەك. (3) ئوتتۇرا قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ، يۇقۇرى قىسمىدىكىلىرى نوقتلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكىلدە، كوپىنچە پەيسىمان 3 — 5 ئاچمىلاققا پېرىلىدۇ ياكى پېرىلمايدۇ، گىرەڭلىرى شالاڭ ھەرە چىشلىق بولىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى، ئۇچىدا ئوسىدۇ، رەڭگى سېرىق، ئۇرۇق مۇيى شىناسىمان يالپاق بولۇپ، قىرلىرىدا تەتۇر ئىلمەك تىكەنلىرى بار (71-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئورمان ياقىسىدىكى ئوتلاقلار، يول بويلىرى، ساي، سۇ بويلىرى ۋە ئېرىق ئوستەك بويلىرىدىكى نەم جايلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ھەممە قىسمى دورا بولىدۇ، ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە قېزىۋېلىنىپ، ھول بويىچە ياكى توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، قاننى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاقتا: بىر سەر تىلقانات قاينىتىپ

ئىچىلىدۇ. (2) ئوپىكە سىلىدە: 1 — 2 سەر ھول تىلقانات سۇ بىلەن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) زەئىپلىكتىن ئۇزۇن مۇددەتكەچە ھېيىز توختاپ قالغاندا: تىلقاناتنىڭ ئۇرۇغىنى قورۇپ قوماچلاپ، سوقۇپ مۇۋاپىق مىقتاردا قارا شېكەر قوشۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) بەدەن تەمرەتكىسىدە: تىلقاناتنىڭ قۇرۇق يوپۇرمىغىنى سوقۇپ ئاچچىق سۇ بىلەن قوشۇپ چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 2 سەر.

سۇ يالپۇزى

水苦荬 Shui ku mai

(چۆقا ئائىلىسى، سۇ يالپۇزى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر ياكى ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى 25 - 50 سانتىمېتىر كېلىدۇ، غولى تىك ئوسىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ، سېپى بولمايدۇ، شەكلى ئۇزۇن تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە بولۇپ، تولۇق گىرۋەك لىمك ياكى ئۇششاق دولقۇنسىمان چىشلىق بولىدۇ. (3) ئومۇمىيگۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، رەڭگى سۇس سوسۇن ياكى ئاق، غوزا شەكىللىك مىۋىسى دۇگىلەكرەك، ئۇچى سەل ئويمانراق بولۇپ، ئىچىدە كوپىنە چە ئۇششاق قۇرۇتلار قۇرۇتلاپ، قۇرۇت بورتمىسى ھاسىل قىلىدۇ (72 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا، ئوستەك، ئېرىق بويلىرىدا، سازلىقلاردا ئۇسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن قىسمى دورا بولىدۇ. ياز كۈنلىرى قۇرۇت بورتمىلىرى بارلىرىنى يىغىپ قۇرۇتلىرىنى ھورداپ ئۇلۇتۇرگەندىن كېيىن، چوپىنى سايىدا قۇرۇتۇپ، توغراپ قويۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، سۇيىدۇكنى راۋان قىلىدۇ، توسالغۇلارنى بوشىتىدۇ، قان توختىتىدۇ، ئاغرىق توختىتىپ، ئىششىتنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) گال ئىششىقلىرىدا: سۇ يالپۇزىدىن بىر سەر ياكى يىلتىزىدىن 7 مىسقال ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قان قۇسۇش ۋە قان تۈكۈرۈشتە: سۇ يالپۇزى بىر سەر، نەلۇفەرنىك يىلتىزىسىمان غول بۇغۇمى 1 سەر، غاز ئوتى 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بورەك ئاجىزلىغىدىن بولغان بەل ئاغرىش، ئۇرۇلۇپ - سوقۇلۇپ زەخمىلىنىشلەردە: سۇ يالپۇزى 1 سەر، چاتقالسىمان قارىغان يىلتىزى (锦雀根) 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدە: سۇ يالپۇزى 1 سەر، يىمۇساۋ 1 سەر، داڭگۇي 3 مىسقال، ئەمەن 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) سوغاق شاماللىق زۇكام، رېماتىزىم ئاغرىشلىرى، ئاشقازان ئاغرىشلاردا: سۇ يالپۇزى ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.3 — 1 سەر.

كاكىنەچ

酸浆 Suan jiang

باشقا ئاتىلىشى: شوخلەك، قىزىل قۇلاق، غار - غار

(چەيزە ئائىلىسى، كاكىنەچ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىكى 40 - 80 سانتىمېتىر. غولى يەككە - يىگانە ھالدا تىك ئوسىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ، دائىم ئىككى يوپۇرماق بىر-

لىكتە ئوسىدۇ. شەكلى كەڭ تۇخۇمسىمان، تولۇق گىرۇەكلىك. (3) گۈلى ئاق رەڭدە بولۇپ، يوپۇرماق قولتۇغىدىن يالغۇز ئوسىدۇ. گۈل كاسىسى يېشىل، قوڭغۇراقسىمان بولۇپ، مىۋىسىنىڭ زورىيىشىغا ئەگىشىپ ئوسىدۇ. پىشقان چاغدا قىزىرىپ، خۇددى پانۇستەك كوپۇپ تۇرىدۇ. شىرىلىك مىۋىسى گۈل كاسىسىغا ئورۇلۇپ تۇرىدۇ (73- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپرەك يول بويلىرى، ئېتىزلىقلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: گۈل كاسىسى ئېچىلىشقا پىشقان مەزگىلى دورا بولىدۇ. كوز پەسىللىرىدە ئۈزۈۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ. ئوسۇملۇگىمۇ دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى چۈچۈمەلرەك تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ؛ بەلغەمنى يۇمشىتىپ، سۇيدۇكنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بادامسىمان بەز يالليۇغى، گال ئىششىقلىرىدا كاكىنەچ 3 مىسقال، يەر تۇزغىنى 2 مىسقال، مامكاپ 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئېغىز بوشلۇغى يالليۇغىدا: كاكىنەچ 3 مىسقال، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) كانايىنىڭ ئوتكۇر يالليۇغى، كوك يوتەلدە: كاكىنەچ 3 مىسقال، قىزىرتقىز ئۇرۇغى 10.5 مىسقال، چوقا 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى كاكىنەچ ۋە ئۈزمە يوپۇرماقلىرىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقالدىن قوشۇپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئۇچەي كىزىگى، تولاقلاردا: 2 سەر كاكىنەچ چوپىنى سۇدا قاينىتىپ، ئۇنىڭغا 2 سەر قارا شېكەر قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (5) شاپاق يارىسى چىققاندا: مۇۋاپىق مىقتاردا

كاكتنەچنى قارايغىچە قورۇپ، سوقۇپ، كۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاش-
تۇرۇپ، چاقىلارغا سۈركىلىدۇ. (6) تۇغۇتتىن ساقلىنىش ئۇچۇن،
كاكتنەچتىن 10 دانە، ئىنەك پىتىدىن 10 دانە (پوستىنى سۇيۇۋ-
ۋېتىپ) ئېلىپ، بىرلىكتە سوقۇپ 10 دانە كۈمۈلاچ ياساپ، 3 ئاي-
غىچە ھەر قېتىملىق ھېيىزنىڭ ئالدى ۋە كەيىنىدە 1دىن يىيىلسە،
بىر يىلغىچە تۇغۇتتىن ساقلانغىلى بولىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

چىغىرتماق (شورلۇق چىغىرتمىغى)

马蔺 Ma lan (碱地马蔺)

سوسەر (马蔺花)، چىغىرتماق ئۇرۇغى (马蔺子)، ئىرسا (马蔺根)

باشقا ئاتىلىشى: پىچان

(چىغىرتماق ئاتىلمىسى، چىغىرتماق ئۇرۇغىدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، يەر ئاستى يىلتىزسىمان غولى توغرىسىغا ئوسىدۇ، ۋە توم قىسقا تولغاشما شەكىلدە بولۇپ، قارامتۇل خوما رەڭدە بولىدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى تۇۋىدىن كوپلەپ توپلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى كەڭ يىپسىمان، چىداملىق، تومۇرلىرى تۈز، روشەن بولىدۇ. (3) چەكلىك كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، رەڭگى كوكۇش سوسۇن، چەتلىرى سېرىق رەڭدە بولىدۇ. غوزا شەكىللىك مىۋىسى قىسقا تايىاقسىمان، 6 قىرلىق بولىدۇ. ئۇرۇغىنىڭ رەڭگى قارامتۇل خورما رەڭدە، قىرلىق بولىدۇ

(74- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا ۋادىلىرىدا، ئېتىز قىرلىرىدا، ئېرىق بويلىرى، تاغ جىلغىلىرى قاتارلىق نەم جايلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: گۈلى (سوسەر)، ئۇرۇغى (چىغىرتاق ئۇرۇغى)، يىلتىزى (ئىرىسا) دورا بولىدۇ. گۈلىنى ياخشى ئېچىلغان ۋاقتىدا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ. ئۇرۇغىنى پىشقان چاغدا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تاسقاپ، تازىلاپ قويۇلىدۇ. يىلتىزىنى ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە قېزىۋېلىپ، توپىلىرىنى ۋە چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىپ تاشلاپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىغىراق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل، زەھەرسىز، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى (1) يۇتقۇچنىڭ ئوتكۇر يالىلۇغىدا: چىغىرتماق ئۇرۇغى (ياكى ئىرىسا)، شېڭما (升麻) ۋە قىرىقىز ئۇرۇغىدىن 2 مىسقالدىن ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوتكۇر سېرىق چۈشۈش تېپىدىكى يۇقۇملۇق جىگەر يالىلۇغىدا: 3 مىسقال چىغىرتماق ئۇرۇغى سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ھېيىزنىڭ ھەددىدىن زىيادە بولۇشىدا: سوسەر 3 مىسقال، چىغىرتماق ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئانار پوستى 4 مىسقال ئېلىپ، بۇلارنى يۇمشاق سوقۇپ بىر كۈندە 3 كە بولۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

گەسكەرتىش: رايونىمىزدا چىغىرتماقنىڭ تۇرلىرى كۆپ، مەسىلەن، گوغاق يوپۇرماقلىق چىغىرتماق (75 - رەسىمگە قارالسۇن) قاتارلىقلار، بۇلارنىڭ ھەممىسى دورا بولىدۇ.

ئـات قـۇلاق (يۇرمه يوپۇرماقلىق ئات قۇلاق)

土大黄 Tu da huang (皱叶酸模)

باشقا ئاتىلىشى: قۇ

(قامچا ئوت ئاتىلىسى، ئات قۇلاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىز لىگى بىر مېتىر. (2) يىلتىزى سېمىز - تـوم بـولۇپ، كېسىلگەن يـۈزى توق سېرىق؛ غولى تىك، ئىنچىكە ئېرىقلىرى بولىدۇ. (3) تۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىك سېپى ئۇزۇن، شەكلى تار، ئۇزۇن سوقۇچـاق، گىرۋەكلىرىدە دولقۇنسىمان پۈرۈلمىلىرى بولىدۇ. غـولىدىن ئـوسكەن يوپۇرماقلىرى ئىنچىكە ئۇزۇن، سېپى قىسقا، يوپۇرماق غىلاۋى كانايـسىمان كېلىدۇ، پەردىلەشكەن بولىدۇ. (4) گۈل رېتى چوڭ كونۇس-سىمان، گـۈللىرى ئۇششاق بولۇپ، 6 تال ئـاتىلىغى بولىدۇ. رەڭگى سۇس يېشىل، ئـايلانمـا بولۇپ ئوسىدۇ. ئـوروق مېۋىسى سوقۇچاق، 3 قىرلىق بولىدۇ (76 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا، كول - كولچـەك بويلىرىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئـۈچـۈن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كەچ كۈزدە يىلتىزى قېزىۋېلىنىپ، ئـاپتـاپتـا قۇرۇتۇلـۇپ، نـەمدەپ توغرىلىدۇ. پۈتۈن ئوسۇملۇگى ۋە يوپۇرماقلىرىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. توسالـغۇلارنى بۇزۇپ، يېگىنى ھاسىل قىلىدۇ، ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، ئىشـشقلارنـى تـارقىتىدۇ، قـان توختىتىدۇ، ھېيىزنى تـەڭشەيدۇ، يىنىك سۇرۇدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان پلاستىنكىلىرىنىڭ كېمىيىپ كېتىشى كېسەللىكى، بۇرۇن قانىشى، بالىياتقۇ قانىش، ئاق قان كېسىلى، قايتا ئىشلىنىپ چىقىش توسقۇنلۇغى خاراكتېرلىدىكى قان ئازلىقلاردا: 3 - 5 مىسقال ئات قۇلاق يىلتىزى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) شاپاق يارىسى، چىقان، يىرىڭلىق ئىششىقلاردا: ئات قۇلاق يىلتىزى، مامىرانچىن، سوغو گۈللەرنى 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر ئۇسۇلى: 2 جىڭ ئات قۇلاق يىلتىزى بىلەن بىر جىڭ ئات قۇلاق يوپۇرمىغىنى ئۇششاق توغراپ، 3 لېتىر سۇ بىلەن قاينىتىپ، پىشىرىپ ئۈماچ هالغا كەلتۈرۈپ، شامىسىنى سۈزۈپ تاشلىغاندىن كېيىن قاينىتىپ، قويۇلدۇرۇپ مەلھەم قىلىپ، يارا ئورنىغا چېپىلىدۇ. (3) ئۇرۇلۇپ - سوقۇلۇپ زەخمىلىنىشلەردە: بىر سەر هولِ ئات قۇلاق يىلتىزى (ياكى يوپۇرمىغى) نى سوقۇپ شەربىسى سېرىق هاراق بىلەن بىرگە ئىچىلىدۇ ياكى سوقۇپ ئېزىپ چاپلاپ قويسىمۇ بولىدۇ. (4) تاز هەم هەر خىل جاهىل تەمرەتكىلەردە: مۇڭاپىق مىقتاردىكى ئات قۇلاق يىلتىزىنى سۇدا قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ. (5) قەۋزىيەتتە: 3 مىسقال ئات قۇلاق يىلتىزىنى سۇدا قاينىتىپ، بۇنىڭغا 3 مىسقال تازىلانغان شور قوشۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا ئات قۇلاقنىڭ ئاچچىق ئات قۇلاق(酸模) كىچىك ئاچچىق ئات قۇلاق (水酸模) دەپ ئىككى خىل بولۇپ، بۇلارنىڭ هەممىسى ئات قۇلاق قاتارىدا بولۇپ تۇرغۇن تۇرلىرى بولۇپ، بۇلارنىڭ هەممىسى ئات قۇلاق قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئېيىق ئوتى

熊胆 Xiong dan

چىقىش ئورنى: ئېيىق چوڭ تاغلاردا بولۇپمۇ ئالتاي تاغ-لىرىدا كوپ بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ئېيىقنىڭ ئوت سۇيۇقلۇغى دورا بو-لىدۇ. كوپىنچە ئېيىقلار قىشلىق ئۇيقىغا كىرىشكەندە، تۇتۇپ ئولتۇر-گەندىن كېيىن، ئوتىنى خالتىسى بىلەن چىقىرىۋېلىپ شامالداپ تۇر-دىغان سايە جايغا ئېسىپ قۇرۇتۇلىدۇ. قۇرۇغاندىن كېيىن تېشىدىكى خالتا پەردىسىنى سويۇۋېتىپ، ئىچىدىكى مونەكچىلەرنى سوقۇپ ئىشلىتىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز، ئىس-سىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، كوزنى روشەنلەشتۇرىدۇ، چو-چۇشنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يۇقۇرى قىزىتمىدىن تارتىشىپ قالغاندا، تۇتقاقلىق، تارتىشىش بولغانلاردا: 3 فۇك ئېيىق ئوتى يىلىمان قاينىقىسۇدا ئېرىتىلىپ ئىچىلىدۇ. (2) كوز بىرىكتۇرگۈچى پەردىسىنىڭ ئوتكۇر ۋە سوزۇلما يالليۇغىدا، كوزگە ئاق چۈ-شۈشتە: ئازراق ئېيىق ئوتىنى سۇدا ئېرىتكەندىن كېيىن كۈزگە تام-غۇزىلىدۇ ياكى بۇنىڭغا مامىرانچىن قوشۇپ ئېرىتمە قىلىپ تامغۇزىلىدۇ. (3) غەلۋىرەك ئىششىپ، قىزىرىپ ئاغرىغاندا: ئازراق ئېيىق ئوتىنى سۇدا ئېرىتىپ يارا ئورنىغا سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: 3 – 8 فۇندىن كۈمۈلاچ ياكى تالقان قىلىپ ئە-چىلىدۇ. سىرتىغا مۇڭاپىق مىقتاردا ئىشلەتسە بولىدۇ.

لەيلىگۈل

蜀葵花 Shu kui hua

لەيلى تۈرۈغى (蜀葵子) لەيلى يىلتىزى (根蜀葵)

باشقا ئاتىلىشى: تاۋار گۈل

(لەيلىگۈل ئائىلىسى، لەيلىگۈل تۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) ئىككى يىللىق ياكى كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، تەخمىنەن 3 مېتىر ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. غولى تىك، شېخى ئاز بولىدۇ. (2) يىلتىزى يوغان، سېمىز، تۈۋۈرۈكسىمان، ئەتلىك كېلىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى بار، شەكلى يۇرەكسىمان ياكى تۇخۇمسىمان، 3 - 7 غىچە تېبىز يېرىلغان. يوپۇرماق يۇزى يىرىك، گىرۋەكلىرى ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. (4) گۈلى قىزىل، ئاق، سوسۇن قاتارلىق رەڭلەردە بولۇپ، قولتۇغدىن ئوسىدۇ. غوزا شەكىللىك مۇسى يالپاق شار شەكلىدە بولۇپ، گۈل كاسىسىغا يوگىلىپ تۇرىدۇ (77 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا تېرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: گۈلى (لەيلىگۈل)، يىلتىزى (لەيلى يىلتىزى) ۋە ئۇرۇغى (لەيلى ئۇرۇغى) دورا بولىدۇ. گۈلىنى يېز پەسىللىرى ئېچىلغان ۋاقتىدا يىغىۋېلىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ. ئۇرۇغىنى كۈز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىپ، سورۇپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يىلتىزىنى ھەممە ۋاقىتتا ئېلىشقا بولىدۇ. كوپىنچە ھول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: گۈلى ۋە يىلتىزىنىڭ تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى سو-

غاق، زەھەرسىز. ئۇرۇغىنىڭ تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئۇچىلىسى زەھەرنى قايتۇرۇپ، يىرىڭلارنى چىقىرىدۇ، چوڭ كىچىك تەرەتنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قەۋزىيەتتە: لەيلىگۈل 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يۇتقۇچقا بىرەر نەرسە تۇسۇلۇپ قالغاندە دەك ھېس قىلغاندا: لەيلىگۈلدىن 1 مىسقال ئېلىپ، دەملەپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (3) ئاق خۇن كېلىش بىلەن قوساق ئاغرىغاندا: 1 سەر لەيلىگۈلنى سۇقۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم 1 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (4) سويدۇك يوللىرىدا تاش بولۇپ، سۇيدۇك ياخشى راۋان بولمىغاندا: 3 سەر لەيلىگۈلنى سوقۇپ كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 مىسقال ئىچىلىدۇ. (5) چىقان ئىششىقلىرىدا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى لەيلىگۈل يىلتىزىنىڭ قارا قوۋزىغىنى سويۇۋېتىپ ياكى لەيلىگۈل ئۇرۇغىنى سوقۇپ ئېزىپ، سۇ بىلەن قوشۇپ يارا ئورنىغا چاپلاپ قويۇلىدۇ. (6) لەيلىگۈل يىلتىزى ۋە ئۇرۇغى ئىسسىق زەھەردىن بولغان سۇرۇشنى ۋە سۇيدۇك يول يالۇغىنى ساقايتىدۇ.

مىقتارى: 2 — 3 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللار ئىچىشكە بولمايدۇ.

چىپار ئوت

斑叶兰 Ban ye lan

(تۈلكە مايىغى ئاغىلىسى، چىپار گوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولـلۇق كىچىك ئوسۇملۇك بولۇپ، 5—15 سانتىمېتىر ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) غولى بىر تال، تىك ئوسىدۇ. غولىنىڭ تۈۋى ئەتلىك بولۇپ، سەل يەر بەت

غىرلايدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. تۇۋىدە ئوسكەن يوپۇرمىغى تۇخۇمسىمان يۇمۇلاق بولۇپ، يۇزىدە قارامتۇل، يېشىل رەڭلىك رەتسىز داغلىرى بولىدۇ. غولىنىڭ يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماق لىرى كىچىكلەپ، غىلاپقا ئوزگىرىپ غولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتى، گۈلنىڭ رەڭگى سۇس، سېرىق، كوپىنچە بىر تەرەپكە جايلىشىدۇ (7 8- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ جىلغىلىرى، تاغ باغرى، ئورمانلىق ئاستى قاتارلىق سايە، نەم جايلاردا ياخشى ئوسىدۇ. ئالتاي، تيانشان تاغلىرىدىن كوپ چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ھەممە يېرى دورا بولىدۇ. ياز پەسىللىرى يىغۇۋېلىپ، قۇم توپىلىرىنى تازىلاپ، ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمسىز، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، يالليۇغىنى تارقىتىپ، ئىششىقنى يانىدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زەھەرلىك ئىلان چاقىقاندا، غەلۋىرەك ۋە چاقىلاردا: ھول چىپار ئوتنى سوقۇپ، ئېزىپ شۇ ئورۇنغا چاپلىنىدۇ ياكى ئۇچقاتتىن 4 مىسقال، يىزىخۇدىن 2 مىسقال ئېلىپ، بۇلارنى چىپار ئوت بىلەن بىرلىكتە سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە سىلى، كاناي يالليۇغىدا: 2—5 مىسقال چىپار ئوت سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

كەكرى

苦蒿 Ku hao

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، كەكرى ئۇرۇغدىكى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى تەخمىنەن 50 سانتىمېتىر. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى يوق، شەكلى تېمىنسىمان، ئۇچى ئوتكۇر ئۇچلانغان، تۈۋى تەرەپتە شالاڭراق ئوتكۇر چىشلىرى ياكى يېرىقچىلىرى بولىدۇ. (3) باشسىمان گۈل رېتى شاخلىرىنىڭ ئۇچىدا يەككە ئوسىدۇ، ئومۇمى ئورىنغۇچى يوپۇرماقلىرىنىڭ سانى كوپ، بىر نەچچە قەۋەت بولۇپ تىزىلىدۇ، گىرۋەكلىرىدىكىلىرى پەردىلىشىدۇ، شەكلى بېلىق تەڭگىلىرىگە ئوخشايدۇ. گۈلى سۇس بېغىرەڭ كېلىدۇ (9 7- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دالا، يول‌بويلىرى قاتارلىق بىرقەدەر قۇرۇغاراق يەرلەردە ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يەر ئۈستى قىسمى دورا بولىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە ئورۇلۇپ، ھول بويىچە ياكى توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، قاننى جانلاندۇرۇپ، ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: چىقان، غەلۋىرەكلەردە، نامەلۇم ئىششىقلار ۋە بوغۇم ياللۇغى، مۇپاسىللاردا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى كەكرىنى سۇدا قايناتىپ يۇيۇلىدۇ ياكى مەلھەم قىلىپ ئاغرىق جايغا چاپلىنىدۇ.

مىقتارى: مۇۋاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئالتۇن شاخ

—枝黄花 Yi zhi huang hua

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئالتۇن شاخ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق تىك ئوسىدىغان سامان غولـ لۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىكى 30 - 40 سانتىمېتىر. (2) يوپۇرماقـ لىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. توۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى چوڭ، ئۇـ زۇن سېپى بولىدۇ، يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى كىچىك، سېپى قىسقا ياكى يوق دېيەرلىك. يوپۇرماق شەكلى تېمىنەسسىمان، تولۇق گىرۋەكـ لىك ياكى سەل هەرە چىشلىق بولىدۇ. (3) باشسىمان گۈللىرى تىزىلىپ ئومۇم‌گۈل‌رېتنى هاسىل قىلىدۇ. رەڭگى سېرىق (80 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تۇزلەڭلىك ۋە پەس تاغلىق رايونلاردىكى ئېتىز، ئوستەڭ، دەريا بويلىرى قاتارلىق نەم جايـلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ هەممە جايلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن قىسمى دورا بولىدۇ. گۈلىنى دەسلەپ ئېچىلغاندا ياكى تولۇق ئېچىلىپ بولغاندا يىغىۋېلىپ، هول بويىچە ياكى ئوغراپ قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزىمـۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل، زەهەرسىز. يەلنى تارتىدۇ، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەهەرنى تارقىتىدۇ، ئىششىقلارنى ياندۇرۇپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق شاماللىق زۇكامدا: ئالتۇن شاخ 1 سەر، خام زەنجىۋىل بىر پارچە سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يۇتقۇچ يالۇغى، بادامسىمان بەز يالۇغىدا: ئالتۇن شاخنىڭ

هول يىلتىزىدىن 2 سەر ئېلىپ (ياكى قۇرۇق يىلتىزدىن 1 سەر) سوقۇپ قاينىقسۇغا چىلاپ (ياكى ھەسەلگە قوشۇپ) تەمى چىققاندا ئۇنىڭ يېرىمى ئىچىلىدۇ، قالغان يېرىمى بىلەن غار - غار قىلىنىدۇ ياكى ئالتۇن شاخنىڭ چوپىدىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) زەھەرلىك ئىلان چاقماندا: ئالتۇن شاخنىڭ هول يىلتىزىدىن 2 سەر ئېلىپ (ياكى قۇرۇق يىلتىزدىن 1 سەر سوقۇپ) سوۋۇغان قاينىقسۇغا چىلاپ، تەمىنى چىقىرىپ ياكى سۇدا قاينىتىپ، ئۇنىڭغا 1 سەر ھەسەل قوشۇپ ئىچىلىدۇ. ئالتۇن شاختىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ سىرتقا چاپسىمۇ بولىدۇ. (4) سەينەكدە: هول ئالتۇن شاختىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ خېمىرده‌ك قىلىپ، ئۇنىڭغا ئاق هاراق قوشۇپ، سۈيۈلدۈرۈپ ئاغرىق بارماقنى 2 سائەت چامە - سىدا چىلاپ تۇرۇش لازىم. (5) يىقىلىپ، سوقۇلۇپ زەخمىلىنىشلەر - ده: 5 مىسقال ئالتۇن شاخ يىلتىزىنى سۇدا قاينىتىپ، ئۇنىڭغا 1 سەر سېرىق هاراق قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (6) كوكيوتەلده: ئالتۇن شاخ - تىن 3 - 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.3 — 2 سەر.

مەنى قىلىنىشى: هامىلدار ئاياللارغا هاراق بىلەن قوشۇپ ئىچىش مەنى قىلىنىدۇ.

چىلپايە

水龙骨 Shui long gu

باشقا ئاتىلىشى: بىسپايەج

(چىلپايە ئائىلىسى، چىلپايە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز - لىكى 20 - 50 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى ئىنچىكە،

ئۇزۇن، توغرىسىغا ئوسىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى ئۇزۇن، پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان، يېرىقچىلىرى تولۇق گىرۋەكلىك، يوپۇرماقنىڭ ئارقا تەرىپىگە ئىككى قاتار رەتلىك تىزىلغان سېرىق رەڭلىك داغسىمان سپورىلىق خالتا توپلىرى جايلاشقان (1 8- رەسىمگە قارالسۇن) .

ئوسۇش ئورنى: كۇن چۇشمەيدىغان نەم جايلار ۋە قىيا - تاش ئارىلىقلىرىدا ياكى تاغ - سايلىقلاردىكى ئورمانلارنىڭ ئاستىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز ۋە كۇز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىپ، چاچما يىلتىز- لىرىنى تازىلاپ، ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى تارقىتىپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ، جىگەرنى تېچلاندۇرۇپ، كوزنى روشەنلەشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇيدۇك يوللىرىنىڭ يۇقۇملىنىشى، ئۇچەي يالليۇغى، ئىچ ئوتۇشلەردە: چىلپايە 0.5—1 سەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) باللارنىڭ يۇقۇرى قىزىتما بىلەن تار - تىشىپ قېلىشىدا: ھول چىلپايە 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچكۇزـ لىدۇ ياكى 3 - 4 سەر ئالتۇن شاخ قوشۇپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) كوز بىرىكتۇرگۇچى پەردىنىڭ ئوتكۇر يالليۇغىدا: چىلپايە 2 سەر، مۇڭاپىق مىقتاردا ئاق شېكەر قوشۇپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سەينەكتە: چىلپايە 1 سەر، قاينىتىپ سېرىق ھاراق بىلەن ئىچـ لىدۇ، شامسى سىرتىغا چېپىلىدۇ. (5) ئوتكۇر بوغۇم يالليۇغىدا: 4 سەر چىلپايە يىلتىزى ئازراق ناۋات بىلەن سۇداقاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 سەر.

ئەسكەرتىش: چىلپايە بىلەن كېچىك چىلپابە شەكىل جەھەتتە ئوخشىشىپ كېتىدۇ. يىغىۋېلىشتا پەرقلەندۈرۈشكە دىققەت قىلىش لازىم.

روشەنگۈل

千里光 Qian li guang

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، روشەنگۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى 30 - 70 سانتىمېتىر، غولى قىرلىق، تۈۋەن قىسمى سوسۇن رەڭدە بولىدۇ. (2) بوپۇرماقلىرى نۆۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، رەتسىز پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان ياكى تېپىز يېرىلغان بولۇپ، غولىنى يېرىم ئوراپ تۇرىدۇ. (3) باشسىمان گۈلى، گۈل رېڭى ئۇچىغا، ئوگزىسىمان گۈل رېڭىگە ئوخشاش بولۇپ توپلاشقان، گۈلنىڭ رەڭگى سېرىق (82-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىلىرى، ئورمان چەتلىرى، ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن چوپى دورا بولىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە قېزىۋېلىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى سەل قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، ئازراق زەھەرلىك! ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، چېرىشنى يوقىتىپ، گوشلەرنى ئوستۇرىدۇ، جىگەرنى تازىلاپ، كوزنى روشەنلەشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يىرىڭلىق ئىششىق، غەلۋىرەك، تەمرەتكە، تېرە يالليۇغى، زەھەرلىك ئىلان چېقىشلاردا: چوپنى ھول بويىچە سوقۇپ كېسەل ئورۇنغا چېپىلىدۇ ياكى روشەنگۈلدىن 2 — 3 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (2) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىنىڭ ئوتكۇر يالليۇغىدا: روشەنگۈل 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى

قاينىتىپ هورداپ يۇيۇلىدۇ. (3) گال يالۇغدا، روشەنگۈل 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقدارى: 3 — 5 مىسقال.

ئۇشنە

松萝 Sung luo

(ئۇشنە گاگىلىسى، ئۇشنە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بۇ، لىشاينىك تۇرىدىكى ئوسۇملۇك بولۇپ، شاخچىلىرى ئىنچىكە ئۇزۇن، قارىغاي ياكى شەمشات * شاخلىرىغا خۇددى تورەك ئارتىلىپ ئوسىدۇ. (2) ئومۇمى كورۇنۇشى كۈلرەڭ يېشىل، ئۇزۇلگەندە پاختا تىۇنتىلىرىگە ئوخشاش تىۇنتچىلىرى كورۇ- نىدۇ (83-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئورمانلىقلىرىدىكى دەرەخلەرگە يېپىشىپ ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن چوپى دورا بولىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى تارقىتىپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ، يوتەل توختىتىپ، بەلغەم بوشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بويۇن لىمفا بەز يالۇغى، سۈت بېزى

---

* ئەسكەرتىش تيانشان تاغلىرىدا ئوسىدىغان ئاساسى دەرەخ شەمشات بولۇپ، خەلىزۇچە(云杉)دېيىلىدۇ، بۇ دەرەخ ئادەتتە قارىغاي دەپ خاتا ئاتىلىپ كەلگەن، قارىغاي خەلىزۇچە (松树) دېيىلىدۇ. تيانشاندا ئازراق تارالغان، ئاساسەن ئالتاي تاغلىرىدا ئوسىدۇ.

يالليۇغدا: ئۇشتەدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ سۈزۈپ يالدىن ئارىلاشتۇرۇپ ئاغرىق يەرگە چېپىلىدۇ ياكى قاينىتىپ سۈزۈپ يالدىن ئاغرىق يەر يۇيۇلىدۇ. (2) جاراھەتلەردىن قان ئاققاندا، ئۇشتىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ جاراھەتكە چېپىلىدۇ. (3) يۇقۇملانغاندا، يىرىنگلىق جاراھەتلەردە ۋە زەھەرلىك ئىلان چاققاندا، ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلىتىلىدۇ. (4) سوزۇلما خاراكتىر-لىك كاناپچە يالليۇغدا: قارىغاي مۇسىدىن 3 سەر (شەۋشاتنىكىمۇ بولىدۇ)، ئۇشتىدىن 7 مىسقال، يالپۇزدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قارىغاي مۇسىنى پاكىزە يۇيۇپ، بىر لېتىر سۇ قوشۇپ 3 — 4 سائەت قاينىتقاندىن كېيىن ئۇستىكە ئۇشتە بىلەن يالپۇزنى سېلىپ، يەنە يېرىم سائەتتىن بىر سائەتكىچە قاينىتىپ سۈزۈلىدۇرۇپ ئىچىلىدۇ. ھەر قېتىمدا 50 مىللىلېتىردىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 7 مىسقال.

قاغا تىرنىغى (ئىلى قاغا تىرنىغى)

光慈姑 Guang ci gu (老鸦瓣)

باشقا ئاتىلىشى: پىل - پىل كۆل، ئوۋاسىچى، مۇداۋالاش (پىياز گۈلىمىسى، قاغا تىرنىغى ئۇرۇقدىشى)

تونۇش: (1) باش باھاردا ئوسىمدىغان كىچىك كوپ يىللىق سامان غولاۋۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، لىگىزىلىگى 9 = 10 سانتى-

مېنمر كېلىدۇ. (2) يەر ئاستىسى تەڭگىسىمان غولى شار شەكىلىدە بولۇپ، سىرتىنى كوپ قەۋەت قارامتۇل خوما رەڭلىك پەردىلەشكەن تەڭگىچىلەر ئوراپ تۇرىدۇ. يەر ئۈستىدىكى غولى تىك بولۇپ، شاخلىمايدۇ. (3) يوپۇرمىغى 2 - 3 دانە بولۇپ، تۈۋىدىن ئوسىدۇ. شەكلى ئۇزۇن تېمىنسىمان، يوپۇرماق تومۇرى تۈز، يوپۇرماقلىرى تولۇق گىرۋەكلىك بولۇپ، تۈۋى توۋەن سوزۇلۇپ، غولىنى يوگەپ تورىدۇ. (4) گۈلى ئۈچىدىن ئوسىدۇ، قۇڭغۇراقسىمان، سېرىق، گۈل تاجى يۇپۇرمىغى 6 دانە، غوزا مۇسسى سوقۇچاق، 3 قىرلىق بولىدۇ (84 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇرۇق تاغ باغرى، دالىلاردا كوپ ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: تەڭگىسىمان غولى دورا بولىدۇ. ئەتىيازدا قېزىۋېلىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ئوبدان قاينىتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ. ئىشلىتىدىغان چاغدىلا سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەر تارقىتىدۇ، ئىششىقلارنى يانىدۇرۇپ، تۈگۈنچەكلەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: غەلۋىرەك، ئىششىقلارغا، لىمفاسىلى ۋە سېرىق كېسەللەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال، سىرتقا ئىشلەتكەندە ئاچچىق سۇ بىلەن تەڭشەپ مۇڭاپىق مىقتاردا ئىشلەتسە بولىدۇ.

ئاق قېيىن قوۋزىغى (ئاق قېيىن)

白桦皮 Bai hua pi (犹皮桦)

(قېيىن دەرەخ گاگىلىسى، قېيىن دەرەخ گۈرۈچدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ بولۇپ، دەرەخ قوۋزىغى بىر قانچە قەۋەت نېپىز قوۋزاقتىن تەركىپ تاپقان، رەڭگى ئاقۇش كۈلرەڭ، ئاسان سويىلىدۇ، ئىچ قوۋزىغى توق سېرىق بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. كوپىنچە ئىككى يوپۇرماق بىر ئورۇندىن ئوسۇپ چىقىدۇ. شەكلى كەڭ تۇخۇمسىمان، گىرۋەكلىرىدە چوڭ - كىچىكلىگى ئوخشىمايدىغان ھەرە چىشلىرى بار. (3) گۈل رېتى باشاقسىمان بولۇپ، قولتۇغىدىن ياكى ئۇچىدىن ئوسىدۇ. مېۋە باشىغى توۋەنگە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. قاناتلىق ئۇرۇقلىرى قاتتىق مېۋىلىرى قەۋەتلىشىپ تىزىلغان، قوڭۇر سېرىق رەڭدە (85 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق ئورمانلاردا، ئىدىرلاردا، يەڭنە يوپۇرماقلىق ئورمان بويلىرىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: قوۋزىغى دورا بولىدۇ. دەرەخ كەسكەن چاغلاردا قوۋزىغىنى سويۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ھول بوياپ ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. بىخىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەر ئارقىدۇ، يوتەلنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر باكتىرىيىلىك تولغاق، سوزۇلما خاراكتىرلىك تولغاقلاردا: ئاق قېيىن قوۋزىغىدىن 3 سەر، چىلان دەرەخ قوۋزىغىدىن 1 سەر ئېلىپ ئايرىم - ئايرىم هالدا قارايغىچە قورۇپ، ئاندىن ئارىلاشتۇرۇپ يۇمشاق سوقۇپ، كۆزنىگە 3 - 4 قېتىم هەر قېتىمدا 0.5 - 1 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئاچ قوساققا ئىچىلدۇ. (2) يوتەل، دەم سىقىلىشلاردا: ئەتىياز پەسلىدە ئاق قېيىن قوۋزىغىنى سويغان چاغدا ئېقىپ چىققان سۈيۇقلۇغىنى (شىرە-نىسىنى) كۆزنىگە 2 قېتىم هەر قېتىمدا 20 مىللىلىتىردىن ئىچىدۇ. (3) سۈت بەزلىرىنىڭ يالليۇغىدا: ئاق قېيىن قوۋزىغىنى قارايغىچە قورۇپ، يۇمشاق سوقۇپ كۆزنىگە 2 قېتىم هەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن سېرىق هاراق بىلەن ئىچىلدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 سەر.

ئەسكەرتىش: قېيىننىڭ باشقا تۈرلىرىمۇ دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

جاغجاق ئوت

漏芦 Lou lu (兰刺头)

باشقا ئاتىلىشى: تاغ خوخىسى.

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، جاغجاق ئوت ئۇرۇغدىشى)

تەرىپى: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بوتۇپ، ئىگىزلىگى 30 - 80 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنىدە قويۇق يەپكسىمان ئاق تۈكلەر بولىدۇ. (2) يىلتىزى كونۇس شەكىلدە، پوستى ئاچ خوما رەڭدە، غولى يەككە تىك ئوسىدۇ، غول تۈۋىدە يوپۇرماق سېپىنىڭ قالدۇق ئىزلىرى بولىدۇ. (3) تۈۋىدىن

ئوسكەن يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپى بولىدۇ، غولىدىكى يوپۇرماقلىرى نوۋەتـ لىشىپ ئوسىدۇ، كىچىك، سېپى يوق، پەيسىمان تېمىز ياكى چوڭقۇر يېرىلغان، يېرىقچە يوپۇرماقلىرىنىڭ گىرۋەكلىرى چىشلىق كېلىدۇ. چىشـ لىرى ۋە يېرىقچىلىرىدا تىكەنلىرى بولىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. بارلىق پەيسىمان گۈللىرى توپلىشىپ، يۇمۇلاق شار شەكلىنى ئالىدۇ. رەڭگى كۈلتۇسى هاۋارەڭ، ئورۇق مۇسىده ئۇزۇن تۈكلەر بولىدۇ (86 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس، قۇرۇق تاغ باغرىلىرىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزدىكى تاغلىق رايونلارنىڭ هەممىسىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلتىزى دورا بولىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىللىرى قېزىۋېلىپ، لاي تۇپراق قالدۇقلىرىنى تازىلاپ، نەمدەپ توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇغراق قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەهەرـ سىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەهەرنى تارقىتىدۇ، ئىششىقلارنى ياندۇرۇپ، يېرىڭلارنى چىقىرىدۇ، گوش ئوستۇرىدۇ، سۈت كوپەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تارقىلۇچان قۇلاق ئاستى بېزىنىڭ يالـ لۇغىدا: ئوسما يىلتىزى 1 مىسقال، جاغجاق 1.5 مىسقال، قېرىقىز ئۇرۇغى 4 فۇك، چۇچۇكبۇيا 5 فۇك سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (بالىلار ئۇچۇن). (2) سۈت بېزى يالليۇغىنىڭ باشلىنىشىدا: جاغجاق 3 مىسقال، ئۇچقات 4 مىسقال، بەيجۈ 1.5 مىسقال، چاكاندا 1.5 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) چىقان، غەلۋىرەكسىمان: جاغجاق 3 مىسقال، مامكاپ 3 مىسقال، رەۋەن 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىـ لىدۇ. (4) سۈت سوغۇلۇپ كەتكەندە: جاغجاق، ئاچچىق تاۋۇز، قارىمۇق، مامكاپلارنىڭ هەر قايسىسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 ~ 3 مىسقال.

قوشۇمچە: سېرىق گۈللۈك قۇڭغۇراق باش (芦漏黄花)؛ بۇنى ھەم جاغجاق ئوت ئورنىدا ئىشلىتىشكە بولىدۇ، (87-رەسىمگە قارالسۇن).

ھىندى نىلۇپەرى

荇菜 Xing cai

باشقا ئاتىلىشى: پاقالەش، ئاۋسىد

(ھىندى نىلۇپەرى ئاگىلىسى، ھىندى نىلۇپەرى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) سۇدا ئۆسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. (2) چاچما يىلتىزى ئىنچىكە، ئۇزۇن بولۇپ توپلىشىپ ئۆسىدۇ، غولى ئىنچىكە ئاجىز، بوغۇملىرىدىن نۇرغۇن يىلتىزلار ئوسۇپ چىقىدۇ. (3) يوپۇرمىغى سۇ يۈزىدە لەيلەپ تۇرىدۇ ۋە نۆۋەتلىشىپ ياكى دىگۈدەك ئۇدۇل ئوسىدۇ. شەكلى يۇمۇلاق، تۈۋى چوڭقۇر يۈرەكسىمان، گىرۋەكلىرى تولۇق، ئۇستى يېشىل، كەينى سوسۇن قىزىل رەڭدە بولىدۇ، (4) كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، رەڭگى سېرىق، غوزىسىمان مۇسى سوقۇچاق بولۇپ، كوپلىگەن ئۇرۇقلىرى بولىدۇ (88 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: توختامسۇ (كوللەر) ياكى دەريا ئېقىمى بويلىرىدىكى ئويمانلارغا يىغىلىپ قالغان سۇلاردا ئوسىدۇ، باغراش كولى، ئېرتىش دەريا‌سى، ئىلى دەريا‌سى قاتارلىق جايلاردىن خېلى نۇرغۇن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن چوپى دورا بولىدۇ. ياز ۋە

كۆز پەسللىرىدە يىغىۋېلىپ، ھول بويىچە يانكى ئىياپىتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، سۇيدۇكنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يىرىڭلىق چاقىلار ۋە ھەرە چېقىۋالغاندا: مۇڭاپىق مىقتاردىكى ھول ھىندى ئىلۇمىنىنى يۇمشاق ئېزىپ، كېسەل ئورنىغا چېپىلىدۇ. (2) شېكەر سىيىش كېسىلىدە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: مۇڭاپەق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

سەرخىس

贯众 Guan zhong (欧绵马)

باشقا ئاتىلىشى: قۇش قانات

(سەرخىس ئاگىلىسى، سەرخىس ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 60 - 100 سانتىمېتىر. (2) يەر ئاستى يىلتىزسىمان غولى يانتۇ ئوسكەن، قاتتىق، كەسمە يۈزى سۇس - يېشىل، سىرتىنى تەكشى تىزىلغان يوپۇرماق ساپاق قالدۇقلىرى ۋە خومارەكلىك پەردىسىمان تەگلىرى قاپلاپ تۇرىدۇ، كوپلىگەن چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى توپلىشىپ ئوسىدۇ، ئۇستىدە قوڭۇر پەردە-لەشكەن تەگلىچىلەر بولىدۇ، يوپۇرمىغى 2 قايتىلانغان پەيسىمان تولۇق ۋە چوڭقۇر يېرىلغان بولۇپ، كىچىك ياپراقچىلىرىدا ئۇششاق ھەرە چىشلىرى بار. سېپورا خالتا توپلىرى ئايرىم ھالدا كەينى تەرەپ ئوق تومۇرىنىڭ ئىككى يېنىغا تىزىلىدۇ (8 9- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۇن چۇشمەيدىغان نەم تاغ باغرىلىرىدا،

دەريا ۋادىلىرىدا، ئورمان ئىچىدە ئوسىدۇ، تيانشان، ئالتاي تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۆچۈن يوپۇرماق سېپىنىك قالىدۇقلىرى بار يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە قېزىۋېلىپ، يەر ئۈستى قىسمى ھەم چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىپ تاشلاپ، توۋۇق نەمدەپ توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ. خام بويىچە ياكى قارايغىچە قورۇپ كومۇرلەندۇرۇلۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، ئازراق زەھەرلىك! مەددىلەرنى ئولتۇرىدۇ، ھول ئىسسىقنى تازىلايدۇ، زەھەر قايتۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تارقىلۇچان زۇكام، قۇلاق ئاستى بەز يالىلۇغى، قىزىلنىك ئالدىنى ئېلىشتا: سەرخىتىن 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئۈدا بەرنەچچە كۈن ئىچىلىدۇ ياكى سەرخىنى لاتىغا يوگەپ ئىدىشقا ياكى كومزەكىكە چىلاپ قويۇپ سۈيىنى ئىچسىمۇ بولىدۇ. (2) تارقىلۇچان زۇكامدا: سەرخس 1 سەر، ئوسما يىلتىزى ياكى يالپۇز 3 مىسقالنى سۇدا قاينىتىپ، ئەتىگەن ۋە كەچ ئىككىگە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (3) تارقىلۇچان مىكە - يۇلۇن پەردىسىنىك ياللۇغدا: سەرخس 1 سەر، ئۇچقات 1 سەر، يۇنمۇ 5 مىسقال (5 ياشتىن تۆۋەنلەرگە ئەھۋالغا قاراپ ئازايتىلىدۇ) سۇدا قاينىتىپ، ھەر توت سائەتتە بىر قېتىمدىن 6 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (4) بالىياتقۇنىك پائالىيەتچان قانىشىدا: كومۇرلەنگەن سەرخىنى يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 2-3 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ.

سازاڭسىمان مەددە، ئىلمەك مەددە، پىچان قۇرۇتلارنى چۇشۇرۇش ئۈچۈن: سەرخس 5 مىسقال، ئەينۈلا 4 مىسقال، كاۋا ئۈرۈغى 1 سەر قايىنىتىپ كەچتە ئىچىپ، ئەتىسى ئەتىگەندە ئاچ قوساقتا 5 مىسقال تازىلانغان شور ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5—3 مىسقال.

مەنسى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللار ئىچىشكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە: قىرىق يوپۇرماق (蕨耳) (سەرخس ئائىلىسى، قىرىق يوپۇرماق ئۈرۈغدىشى): بۇنىڭ سەرخىتىن پەرقى شۇكى، بۇنىڭ يوپۇرمىغى تاق سانلىق پەيسمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، يوپۇرمانلىرى 40 جۈپتىن ئارتۇق، تۈۋىدە قۇلىغى بولىدۇ، گىرۋەكلىرىدە ئوتكۈر تىكەنلىرى بولىدۇ. بۇنىمۇ سەرخس قاتارىدا ئىشلىتىشكە بولىدۇ، (90 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئىلان پوستى

蛇蜕 She tui

باشقا ئاتىلىشى: ئىلان تېرىسى، ئىلان قاسرىغى

چىقىش ئورنى: بۇ ھەر خىل ئىلانلارنىڭ ئۆزلىگىدىن تاشلىغان پوستىدۇر. ئىلانلار كوپىنچە تاغ ئورمانلىقلىرىدىكى كىچىك تاغ باغرىلىرىدا ھەم ئوتلاقلاردا ئۇچرايدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا بار. ئالتاي، تارباغاتاي، ئىلى، بورتالا قاتارلىق جايلاردا نىسبەتەن كوپ بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ئىلان پوستى يىلنىڭ ھەممە ۋاقتىـ لىرىدا بولۇپمۇ باھاردا، ياز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىنىدۇ. ئالدى بىلەن لايلىرىنى ئېلىۋېتىپ، قايچىلاپ توغراپ، خام بويىچە يېكى ھاراق بىلەن ساغارغىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىيتى: تەمى تاتلىغراق تۇزلۇق، تەبىئىتى موتىدىل، سەل زەھەرلىك! يەلنى ھەيدەپ، كوزدىكى داغلارنى تارقىتىدۇ، مەددە ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باللاردىكى باش چاقىلىرى، قۇلاق ۋە يۇز چاقىلىرىدا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى ئىلان پوستىنى تەبىئىتى يوقالـ مىغدەك قورۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، مايغا ئارىلاشتۇرۇپ چاقىلارغا كۈنىگە 3 قېتىم سۈركىلىدۇ. (2) باللاردىكى تارقىلۇچان قۇلاق ئاستى بەز ياللۇغىدا: 2 مىسقال ئىلان پوستىنى 2 دانە توخۇ تۇـ خۇمى بىلەن تۇز قوشۇپ مايدا قورۇپ يېيىلىدۇ: (3) ئېشەك يېمىدە: ئىلان پوستى 3 مىسقال، چىرىلداق قېپى 3 مىسقال، شا ـ زاندرا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) كۆزگە داغ چۈشكەندە: ئىلان پوستى 3 مىسقال، كوپۈگى دەريا 1 سەر، ئاق جۇيخۇا گۈلى 3 مىسقال، قىرىق بوغۇم 3 مىسقال، تاجىگۈل ئۇرۇغى 5 مىسقال، يىموساۋ ئۇرۇغى 5 مىسقال، چىرىلداق قېپى 1 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، سەدەپ 5 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن قاينىقۇ بىلەن كاپ ئېتىپ ئىچىلىدۇ. (5) يىڭنە ئاسقۇدا: ئىلان پوستىنى ئاچچىقسۇغا چىلاپ ئالغاندىن كېيىن ئاغرىق ئورۇنغا چاپلىنىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدارلارنىڭ ئىچىشى مەنى قىلىنىدۇ.

ئېيىق تاپان (جۇڭگو ئېيىق تاپىنى)

野桑椹 Ye sang shen (小回回蒜)

(ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى، ئېيىق تاپان ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىككى يىللىق سامان غولىلۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىكى 30 - 70 سانتىمېتىر، پۈتۈن تېنى ئاق رەڭلىك ئۈزۈن تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان، (2) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىك ئۈزۈن سېپى بولۇپ، يوپۇرمىغى 3 كە چوڭقۇر يېرىلغان، يان يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرىنىڭ 2 گە يېرىلغان. گىنچىك يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرىنىڭ گىرۋىكىدە رەتسىز چىشسىمان يېرىقچىلىرى بولىدۇ. غولىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، 3 كە يېرىلغان. (3) گۈلى سېرىق، شېخىنىڭ ئۇچىدا يالغۇز ئوسىدۇ. ئورۇق مۇسى يالپاغراق تۈخۈم شەكلىدە بولۇپ، زىچ توپلىشىپ ئۈزۈمگە ئوخشاپ كېتىدۇ (1 و- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە ئوستەڭ بويلىرى، تاغ جىلغىلىرى قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ، ئاساسەن شىمالىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىنىپ، ھول پېتى ئىشلىتىلىدۇ. ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىشكە تەييارلاپ قويىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىنغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئازراق ئىسسىققا مايىل، جىگەرنى تازىلاپ، كورۇشنى روشەنلەشتۈرىدۇ، يالليۇغىنى قايـ

تۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇپ، بەزگەكنى توختىتىدۇ.
ئىشلىتىلىشى: (1) نامازشام قارغۇسىدا: ئېيىق تاپان مۇسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، 3 - 4 سەر قوي جىگىرى بىلەن بىللە پىشىرىپ يېيىلىدۇ. (2) بەزگەكتە: ئېيىق تاپاننىڭ ھۆل مۇسىنى ئېزىپ، بەزگەك تۇتۇشتىن ئىككى سائەت ئىلگىرى قول بىلەيزۈك قىسمىنىڭ ئىچكى تەرىپىدىكى نېيگۈەن (内关) پەللىسىگە تېڭىلىدۇ. ئەرلەرنىڭ سول قولىغا، ئاياللارنىڭ ئوڭ قولىغا تېڭىلىدۇ. (3) ئوتكۇر سېرىق چۇشۇش تېپىدىكى جىگەر يالليۇغىدا: ئېيىق تاپان پۇتۇن قىسمىدىن 3 مىسقال، بوۋىتىكەنىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) جىگەرنىڭ سوزۇلما يالليۇغىدا: ئېيىق تاپان پۇتۇن قىسمىدىن 5 مىسقال ئېلىپ، قارا شېكەر قوشۇپ، پىشىرىپ ئىچىلىدۇ. (5) چىش ئاغرىغىدا: ئېيىق تاپان ھۆل چوپىنى ئېزىپ، خېگۇ (合谷) پەللىسىنىڭ ئۈستىگە داكا قويۇپ، دورىدىن سېرىق پۇرچاق چۇغلىغىدا ئېلىپ، داكا ئۈستىگە قويۇپ تېڭىلىدۇ. سول تەرەپ ئاغرىسا ئوڭ تەرەپ پەللىگە تېڭىلىدۇ، ئوڭ تەرەپ ئاغرىسا، سول تەرەپ پەللىگە تېڭىلىدۇ. (6) يارا، قوتۇر، تەڭگىسىمان تەمرەتكىدە: ئېيىق تاپاننى ئېزىپ سۇيى سىرتقا سۈرتىلىدۇ ياكى قاينىتىپ سۇيى بىلەن يۇيۇلىدۇ
مىقتارى: 3—5 مىسقال.

توغراق

胡杨 Hu yang

(نال - تېرەكلەر ئائىلىسى، تېرەك ئۇرۇغىدىشى)

تونۇش: (1) بۇ، يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ بولۇپ، ئىگىزلىگى 5 - 8 مېتىر كېلىدۇ. (2) يوپۇرماق شەكلى كوپ

ئوزگىرىپ تۇرىدۇ. يۇمران شاخلىرىدىكى يوپۇرماقلىرى تار ۋە ئۇزۇنراق، گىرۋىكى تولۇق بولمىدۇ، كونا شاخلىرىدىكى يوپۇرماقلىرى كەڭ تۇخۇم شەكلىدە، قىيپاش 4 بۇرجەك شەكلىدە ياكى يۇرەك شەكلىدە بولۇپ، گىرۋىكىدە چىشلىرى بولمىدۇ. رەڭگى كۇلرەڭ يېشىل. (3) ئانىلىق ۋە ئاتىلىق تۇپلىرى ئايرىم بولمىدۇ. غوزا شەكىللىك مىۋىسى تۇخۇمسىمان بولۇپ ئۇچىدىن يېرىلمىدۇ. ئۇرۇغى كوپ، ئۇزۇن پاختىدەك تۇكچىلىرى بار (92 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا بويلىرىدا ۋە قۇرۇپ كەتكەن دەريالاردا ئوسىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ تارىم دەريا ۋادىلىرىغا كۆپ تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا دەرەخ يېلىمى يەنى توغراق يېلىمى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنى توپا ئاستىدىن كولاپ ئالغاندىن كېيىن، يات نەرسىلىرى تازىلىۋېتىلىپ، خام ئىشلىتىلىدۇ ياكى دەرەخ يېلىمىنى ئېزىپ، داسقا سېلىپ، باراۋەر مىقتاردا سۇ قۇيۇپ، قىزىتىپ ئېرىتكەندىن كېيىن سۈزۈپ، كۆچلۈك ئوت بىلەن سۇيى پۇتۇنلەي هورغا ئايلىنىپ بولغىچە قاينىتىپ، قازان تېگىدىكى كويگەن شامىلىرىنى ئېلىۋېتىپ، كويمىگەن قىسمىنى يۇمشاق ئېزىپ، ئىشلىتىشكە تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇق قېرىق، تەبىئىتى سوغاق. زەهەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەهەرنى تارقىتىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) گال ئاغرىشى، ئېغىز، چىش ئىششىپ ئاغرىشى، بويۇن لىمفا سىلى (چاشقان يارىسى) دا: خام توغراق يېلىمىدىن 1 - 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاشقازان ئاغرىشىدا: 10 پىرسەنلىك توغراق يېلىمى سۇيۇقلۇغىنى كۈنىگە 2 قېتىم هەر قېتىمدا 10 مىللىلىتىردىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. توغراق يېلىمى تالقىنى هەر كۈندە ئىككى قېتىم 1 گرامدىن تاماقتىن كېيىن ئىچىلىدۇ. 7 كۈن بىر داۋالاش مۇددىتى بولىدۇ.

مىقتارى: خام توغراق يېلىمى 1 — 3 مىسقال، تالقان ياسالمىسى 1 — 2 گرام.

ئىشەك قومىچى

驴葱 Ya cong

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئىشەك قومىچى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 15 - 20 سانتىمېتىر. (2) ئوق يىلتىزى ئىنچىكە، كونۇسسىمان، ئازىراق توم بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى يىپسىمان بولۇپ تۈۋىدىن ئوسىدۇ. (4) توپ يوپۇرماقلىرى ئاريسىدىن قويۇق پاختىلىق تۈكلەر بىلەن قاپلانغان گۈل سېپى كوتۇرۇلۇپ چىقىدۇ. باشسىمان گۈل رېتى غولنىڭ ئۇچىدا يالغۇز ئوسىدۇ. رەڭگى سېرىق (93- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغلارنىڭ نەم تاغ باغرىلىرىدا ئوسىدۇ، شىمالىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. باھار ۋە كۈز پەسىللىرىدە يىلتىزى يىغىۋېلىنىپ، يۇيۇپ تەييارلاپ، كېسىپ يالپاقلىغاندىن كېيىن ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، ئازراق قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، سۈت ماكغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سەيىنەك، غەلۋىرەك ۋە چاقىلاردا: ئىشەك قومىچىدىن 3 - 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. سىرتقا ئىشلەتكەندە ھول يىلتىزى ئېزىلىپ يارا ئورۇن تېڭىلىدۇ. (2) سۈت ئەتىشمىگەندە: ئىشەك قومىچى 1 سەر، قارامۇق 8 مىسقال، نەغەز

گۈل يىلتىزى 1 سەر، سۈدا قايىنىتىپ ھەر كۈنى بىر قېتىمدىن ئۈدا 3 كۈن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 مىسقالدىن 1 سەركىچە، سىرتقا مۇزاپىتق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

شەھدان (ئالتاي شەھدىنى)

金莲花 Jin lian hua (阿勒泰金莲花)

باشقا ئاتىلىشى: تەۋەككۈل چاي

(كېسەل تاپالمىغلار ئائىلىسى، شەھدان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق تىك ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 20 - 50 سانتىمېتىر، سىلىق. تۈكلىرى يوق. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، تۈۋىدىن ئوسىدىغان يوپۇرمىغى 1 - 2 تال بولۇپ، ئۇزۇن سېپى بولىدۇ، غوللىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى 3 - 4 تال بولۇپ، ئالقانسىمان 3 كە چوڭقۇر يېرىلغان، يېرىمچە يوپۇرمافلىرى تەتۈر تۇخۇم شەكلىدە ياكى يانتۇ تۇخۇم شەكلىدە، گىرۋىكىدە كەمتۈكلىرى ۋە ئوتكۇر ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. (3) گۈلى يالغۇز غولىنىڭ ئۇچىدا بولىدۇ، رەڭگى ئالتۇن سېرىق زەڭدە. غۇنچە شەكىللىك مۇسسىنىڭ ئۇچى تەرىپىدە سىرتقا ئېگىلىپ تۇرغان ئىلمەكسى بولىدۇ (94 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغدىكى يايلاقلاردا بولىدۇ. شىمالىي ۋە جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ كوپ يەرلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. ياز

پەسلی گۈلی ئېچىلغاندا يىغىۋېلىنىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز! ئىسسىقنى فايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بادامسىمان بەزنىڭ سوزۇلما ياللۇغىدا: شەھداندىن 1 مىسقال دەملەپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. ئەگەر كېسەل ئوتكۈر بولسا مىقتارىنى بىر ھەسسە كۆپەيتىپ ئىچسىمۇ بولىدۇ. (2) ئوتتۇرا قۇلاقنىڭ ئوتكۈر ياللۇغى. قۇلاق پەردىسىنىڭ ئوتكۈر ياللۇغى، كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىڭ ئوتكۈر ياللۇغى، ئوتكۈر لىمفا كانال ياللۇغىدا: شەھدان، جۈيخۇا گۈلىنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقال ۋە خام چۈچۈكبۇيا 1 مىسقال. سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 – 2 مىسقال.

تاغ ئىت ئۈزۈمى

蜀羊泉 Shu yang quan

(چەيزە ئائىلىسى، چەيزە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق يەر بېغىرلاپ پېلەك تارتىپ ئوسىدىغان ئوسۇملۇك، غولىنىڭ ئۈزۈنلۇغى تەخمىنەن 3 مېتىر كېلىدۇ، رەڭگى سۇس خوماڭدە، يۇمران شېخى يېشىل. (2) يوپۇرمىغى ئاددى يوپۇرماق، نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى كەڭ تۇخۇمسىمان ياكى تۇخۇمسىمان سوقۇچاق، تولۇق گىرۋەكلىك بولىدۇ، ئاندى ئۈچى قۇيرۇقسىمان ئۈچلۇق بولىدۇ. (3) مۇرەككەپ چەكلىك گۈل رېتى غولىنىڭ يۇقۇرى قىسمىدا يان تەرەپتىن ئوسۇپ، يوپۇرمىغىغا ئۇدۇلراق جايلىشىدۇ. گۈلىنىڭ رەڭگى كوكۇش سوسۇن بولۇپ، شىرنىسى

لمك مۇسى سوۇچاق، پىشقاندا قىزىرىدۇ (ئوسرەسمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چاتقاللىق ئۆە ئېرىق - ئوستەك بويلىرى - دىكى ئوت - چوپلەر ئارىسىدا ئوسىدۇ. شىمالىي شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە يىغىۋېلىنىپ، كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، ئازراق زەھەرلىك؛ ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، سۇيدۇك ھەيدەيدۇ ۋە تىزىملىق ئاغرىشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھەر خىل راك كېسەللىكلىرىدە: تاغ ئىت ئۇزۇمى ۋە ئىتتىڭ ئۇزۇمىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 1 سەر، بولدۇرغەن 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھول ئىسسىقتىن بولغان سېرىقلىقتا: تاغ ئىت ئۇزۇمى 5 مىسقال، قىل يوپۇرمىقىنى ئەمەن 1 سەر، پاقا يوپۇرمىغى 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) رېماتىزىم ئاغرىشلىرىدا: تاغ ئىت ئۇزۇمى 5 مىسقالدىن 4 سەرگىچە سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) تېرە قىچىشقاندا: تاغ ئىت ئۇزۇمى، قاينىتىلىپ تېرە يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 سەر.

ياتمانىلۇفەر

睡莲 Shui lian

باشقا ئاتىلىشى: باتاناق

(نىلۇفەر ئائىلىسى، ياتما نىلوفەر ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) سۇدا ئوسىدىغان كوپ يىللىق سامان غول-لۇق ئوسۇملۇك، يەر ئاستىدىكى يىلتىزسىمان غولى توم، قىزغۇچ بور

رەڭلىك بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى تۈۋىدىن ئوسىدۇ، يوپۇرمىغىنىڭ سېپى ئىنچىكە ئۈزۈن، يوپۇرمىغى سۇدا لەيلەپ تۇرىدۇ، شەكلى سوقۇچاق، تۈۋى قىسمى چوڭقۇر يېرىلغان بولىدۇ. (3) گۈل كاسسا يوپۇرماقچىلىرى 4 تال، رەڭگى يېشىل، گۈلى ئاق، گۈلتاجى ياپىراقچىلىرىنىڭ سانى كوپ بولىدۇ (9 6 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوللەردە، كولچەكلەردە ئوسىدۇ. كورلا، ئاقسۇ قاتارلىق رايونلاردىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى دەسلەپ ئېچىلغان مەزگىلدە يىغىۋېلىنىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئازراق تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز.

ئىشلىتىلىشى: (1) باللارنىڭ ئوتكۈر ياكى سوزۇلما خاراكتېرلىك چۇچۇشلىرىدە: ياتمانىلۇفەر، قومۇچ يىلتىزى ھەر بىرى 3 مىسقالدىن سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى چاي ئورنىدا پات - پات ئىچكۈزۈلىدۇ. (2) ئىسسىق يوتەللەردە: ياتمانىلۇفەر، كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزە، پاقا يوپۇرماقنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، چۇچۇكە بۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 3 مىسقال.

تاش بۇرگۇن

小蓬 Xiao peng

(لويلا ئائىلىسى، تاش بۇرگۇن ئۇرۇغدىشى)

تۇنۇش: (1) توپلىشىپ ئوسىدىغان كىچىك چاتقال ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 5 - 10 سانتىمېتىر، شەكلى يېرىم شار شەكىلگە ئوخشايدۇ. (2) كىچىك شاخچىلىرى ناھايىتى قويۇق، تۈۋى

قىسمىدا قالدۇق يوپۇرماقلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى كىچىك، نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سىپىي بولمايدۇ، شەكلى ۋ بۇرجەكلىك تۇخۇم شەكلىدە، فاتتىق زىچ جايلىشىپ مۇنار شەكلىنى ھاسىل قىلىدۇ. (4) گۈلى كىچىك سارغۇچ يېشىل رەڭدە بولۇپ، يوپۇرماق قولتۇغىدا يالغۇز ئوسىدۇ. مەۋسىسى كوپكەن، چوڭايغان گۈل يېپىنچىسىنىڭ ئىچىگە ئورۇلۇپ تۇرىدۇ (97 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چول، قۇملۇق ۋە تاغ باغرىلىرى قاتارلىق شىغاللىق قۇرغاق يەرلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە يىغىۋېلىنىپ، يۇيۇپ تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق چۈچۈمەلرەك، تەبىئىي سوغاق، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەر تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سوزنەك، سىقىلىس، لىمفا سىلىدە 2 - 3 فۇنكىسىيون. باراۋەر مىقتاردا قىزىل گۈل قوشۇپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

ئۇمۇمى مىقتارى: 5 — 7 مىسقال. مەلھەم ياساپ سىرتقا چېپىشقىمۇ بولىدۇ.

سېرىق چاي (غول يوگەيدىغان سېرىق چاي)

小莲翘 Xiao lian qiao (贯叶金丝桃)

باشقا ئاتىلىشى: دالا چاي، ئەۋفارىقۇن

(سېرىق چاي ئائىلىسى، سېرىق چاي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان ءوللۇق ئوسۇملۇك.

ئىگىزلىكى 50 - 100 سانتىمېتىر، غولى يۇقۇرقى قىسمىدىن شاخ-
لىنىدۇ. (2) يوپۇرمىغى سوقۇچاق تېمىنە شەكىلدە ياكى تۇخۇمسىمان
تېمىنە شەكىلدە بولۇپ، ئۇدۇل ئوسىدۇ، سېپى بولمايدۇ. يوپۇرمىغىدا
سۇزۇك بەز نوقتىلىرى بولىدۇ. (3) گۈلى سېرىق بولۇپ چەكلىك
كۈنلۈكسىمان گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. گۈل تاجى ياپراقچىلىرى
5 تال، گۈل كاسا ياپرىغى 5 تال بولۇپ، ئاتىلىغى چەكسىز بو-
لىدۇ. مېۋىسى ئوزا شەكىللىك مېۋە، ئۇرۇقى كوپ، قارامتۇل پور
رەڭدە كېلىدۇ. كوپلىگەن كىچىك سوگەلسىمان ئوسۇكچىلىرى بولىدۇ
(98 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش. ئورنى: كۆپىنچە تۇزلەڭلىكتىكى ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن چوپ قىسمى ئىشلىتى-
لىدۇ. ياز، كۈز پەسلىدە يىغىۋېلىنىپ، تازىلاپ، ئۇششاق توغراپ،
ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل، زەھەرسىز.
ئىسسىقنى تارقىتىپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرۇپ، تۇرۇپ
قالغان قاننى ماڭغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) جىگەرىنىڭ ئوتكۇر ۋە سوزۇلما يالليۇغى،
ئىسسىق شامالدىن بولغان زۇكام، ئېغىز بوشلۇغىنىڭ يالليۇغىدا:
سېرىق چاينىڭ پۈتۈن قىسمىدىن 5 مىسقالدىن 1 سەرگىچە ئېلىپ،
سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھېپىز تەڭشەلمەسلىك، دوسۇن
بېشى ئاغرىشىدا: بۇ ئوسۇملۇكنىڭ پۈتۈن قىسمىدىن 3 - 5 مىسقال،
سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) زەھەرلىك ئىلان چاقتاندا ۋە چىقان
چىققاندا: يوپۇرمىغى ئېزىپ چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 3 مىسقالدىن 1 سەرگىچە، سىرتقا مۇۋاپىق مىق-
تاردا ئىشلىتىلىدۇ.

يۇمشاق مانگان. مەددىي

无名异 Wu ming yi

تونۇش: بىر خىل يېشىك، يۇمشاق، تەركىۋىدە مانگان تۇتقان مەدەن بولۇپ، تەرتىپسىز شار شەكلىدە، سىرتقى يۈزى توق پور رەڭدە، كوپىنچە پاقىرسىمايدۇ، يۈزى ئىگىز - پەس، كېسىلگەن يۈزى سوسىن پور رەڭدە بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: خېجىك، موڭغۇلكۈرە، قۇمۇل، كۈچار فاتارلىق يەرلەردىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: 4 پەسىلنىڭ ھەممىسىدە يىغۇۋېلىشقا بولىدۇ. يىغۇۋالغاندىن كېيىن يات ماددىلارنى تازىلىۋېتىپ، چوغدا قىپ - قىزىل بولغىچە كويدۇرۇپ، ئاندىن دەرھال ئاچچىقسۇغا سېلىپ، سۇغۇرۇپ چىقىرىۋېلىپ، سوقۇپ ئۇششاق قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇغراق تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ئاننى جانلاندۇرۇپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سىرتقى زەخمىلىنىشتىن بولغان ئىششىپ ئاغرىش، غەلۋىرەك، چىقان، چاقىلارنىڭ ئىششىشىدىن زەھەرلىنىشتە: (1) يۇمشاق مانگان رودىسىدىن 5 مىسقالنى يۇمشاق ئېزىپ، كۈندە ئىككى قېتىم ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) يۇمشاق مانگان رودىسى، ئات قۇلاقنىڭ ھەر قايسىسىدىن بارا - ۋەر مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ يۇمشاق تالقان قىلىپ، سۇقۇيۇپ، شىلىم ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، كېسەل ئورۇنغا سۈرتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 — 1.5 مىسقال.

سېپىدىن چېچىگى (شىمال سېغىن چېچىگى)

喉咙草 Hou long cao （北方点地梅）

باشقا ئاتىلىشى: تاغ سەرسۈنلى

(باھار گۈل ئائىلىسى، سېپىدىن چېچىگى ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۈملۈك، ئۇزۇنلىگى 15 — 25 سانتىمېتىر. (2) يوپۇرمىغى تۈۋۈدىن ئوسىدۇ. سېپى قىسقا تەتۈر تېمىنە شەكلىدە ياكى ئۇزۇنراق سوقۇچاق تېمىنە شەكلىدە، گىرۋىگى تولۇق ياكى ئۇچىدا بىر قانچە تەرتىپسىز چىشلىرى بولىدۇ. (3) توپ يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن كوپ ساندا گۈل شېخى ئوسۈپ چىقىدۇ، ھەر بىر گۈل شېخىدا 6 - 20 تالغىچە كىچىك ئاق گۈللىرى بولىدۇ، گۈللىرى كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى شەكلىدە جايلاشقان. غوزا مېۋىسى شار شەكلىدە، پىشقاندا 5 كە يېرىلىدۇ (9 9 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا بويلىرى ۋە تاغلىق نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە يىلتىزى بىلەن قومۇرۇۋېلىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەر تارقىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرۇپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) شامال ۋە ئوتتىن بولغان كۆزى قەـ
زىرىپ ئاغرىشلاردا، (2) يەللىپ - ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىش، باشنىڭ
بىر تەرىپى ياكى پۈتۈن قىسمى ئاغرىش، چىش ئاغرىشلاردا، (3)
گالىنىڭ ئوتكۈر ياكى سوزۇلمىلىق ئىششىپ ئاغرىشى، بادامسىمان بەزـ
نىڭ ياللۇغى قاتارلىقلاردا: سېغىن چېچىگى 3 مىسقالدىن 1 سەرـ
گىچە، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى هول چوپنى دەملەپ چاي
ئورنىدا ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 مىسقالدىن بىر سەرگىچە.

يىزىخو (يىزىخو ئەمىنى)

一枝蒿 Yi zhi hao

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئەمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 20-45 سانتىمېتىر. (2) يەر ئاستىدىكى يىلتىزسىمان غولى توغرىسىغا ئوسۇپ، ياغاچلاشقان بولىدۇ. رەڭگى توپىرەڭ ياكى قوڭۇر بولۇپ، مېزىلىك پۈرىغى بار. ئادەتتە بىر نەچچە شاخچىلىرى سىڭايان ئوسىدۇ. غولى تاق رەڭگى سوسۇن ياكى ئازراق يېشىل بولىدۇ. سىرتىنى ئاق رەڭلىك پاختىلىق تۈكچىلىرى ئوراپ تۇرىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ ياكى ئازراق ئۇدۇل ئوسكەنىدەك تۇـ رىدۇ. شەكلى تەتۇر تۇخۇمسىمان بولۇپ، پەيسىمان تولۇق يېرىلىدۇ. يېرىقچە يوپۇرماقلىرى يېپىسىمان تېمىنە شەكلىدە ئوسىدۇ. يوپۇرمىغىنىڭ

سەپى بولمايدۇ. ئوبدان تەرەققى قىلالمىغان شەخى فىسقا، كىچىك قويۇق ئوسمدۇ. (4) باشسىمان گۈل رەتى، يوپۇرمىغىنىڭ قولتۇغىدىن ئوسۇپ، شەخىنىڭ ئۇچىغا توپلاشقان بولۇپ، ئومۇم گۈل رەتىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. گۈنى سېرىق، شەكلى نەيسىمان بولىدۇ (100 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغ يايلاقلىرىدا، شەمشاد ئارىسىدىكى ئوت - چوپلەر ئارىسىدا ئوسىدۇ. تيانشان تاغ تىزمىلىرىنىڭ ھەممىسىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە گولاپ ئېلىپ، كىچىك باغلام قىلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ. ئىشلىتىدىغان ۋاقتىدا كەسلىنىدۇ.

تەبىئى: تەمى ئازراق ئاچچىق، تەبىئى ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى يانداۇرىدۇ، تاماق ھەزىم قىلىشقا يارىدەملىشىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زەھەرلىك ئىلان چېقىپ زەخىملىنىشتە: يىزىخودىن 0.5 - 1 سەر سۇدا قاينىتىلىپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە يىزىخودىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ سۇدا قايناتقىنىپ، ئىلان چاققان ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (2) قوساق كوپۈش ھەزىم قىلىش بۇزۇلۇشىدا: يىزىخودىن 2 - 3 مىسقال ئېلىپ ئازراق قورۇپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئىشەك يېمى، يىقىلىپ ئۇرۇلۇپ، ئىششىپ ئاغرىشتا: يىزىخو 3 - 5 مىسقال، كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزە 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۇلارنى سۇدا قاينىتىپ، سىرتتىن يۇيۇلىدۇ. (4) ئوتكۇر تۇلغاقتا: يىزىخو 3 مىسقال، زىرىق 3 مىسقال، قارا ئەندىز 3 مىسقال، كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزە 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 مىسقالدىن 1 سەرگىنچە.

بولدۇرگەن

草莓 Cao mei

(گەۋسەرگۈل گائىلىسى، بولدۇرگەن گۈرۈغدىشى)

تۇنۇش: (1) كوپ يىللىق يەر بېغىرلاپ پېلەك تارتىپ ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. (2) يوپۇرمىغى 3 قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، كىچىك يوپۇرمىغى تۇخۇم شەكلىدە ياكى سوقۇچاق بولىدۇ، ئارقا تەرىپى ئاقۇش، ئۈستى يۇزى توق يېشىل رەڭدە، پۈرۈلمىلىرى بولىدۇ. (3) گۈل تاجى ياپراقچىلىرى 5 تال، رەڭگى ئاق ياكى ساغۇچ ئاق بولىدۇ. گۈل تېگى چوڭىيىپ، شارغا ئوخشاپ كېتىدۇ. پىشقاندا قىزىرىدۇ. تەمى چۈچۈمەل تاتلىق، يېيىشلىك بولىدۇ. ئۇستىدە ھەرە ئۇگىسىغا ئوخشاش كىچىك ئوقۇرچىلىرى بولىدۇ. ھەر بىر ئوقۇرچىلىرىدا بىردىن قىزغۇچ پوررەكلىك ئۇرۇق مېۋىسى بولىدۇ (101 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى زەيىلىك ئوتلاقلىقلاردا، ئورمان ئارىسىدىكى بوشلۇقلاردا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە يىغىۋېلىنىپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبەنتى: تەمى تاتلىغراق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل، زەھەر-سىز. ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زۇكامدىن بولغان قىزىتما، گال ئىششىپ ئاغرىش. يوتۇلۇشلەردە ئىشلىتىلىدۇ. (2) باكتىرىيىلىك تولغاقتا، (3) فۇلاق ئاستى بەز يالليۇغىدا: ھەر قېتىم ھول بولدۇرگەندىن 1 — 2 سەر. قۇرۇتۇلغىنىدىن 0.5 — 1 سەر سۇدا قاينىتىپ ئىچە-لىدۇ. سىرتقا ھول بولدۇرگەننى ئېزىپ چاپسىمۇ بولىدۇ.

مىقتارى: 5 مىسقالدىن 1 سەرگىچە.

دۇدارتسىيە

多德草 Duo de cao

باشقا ئاتىلىشى: فاغا قامغىقى

(چۇقا ئائىلىسى، دۇدارتسىيە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غېللىۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-لىگى 25 — 50 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى چۈدىتەك ئۇزۇن بو-لۇپ، سەل ئىگىلىپ سازاڭغا ئوخشايدۇ، توپا رەڭدە بولىدۇ، غولى تىك، كوپ شاخلايدۇ، (3) يۇپۇرماقلىرى يىگلەپ كەتكەن، كىچىك، يىپقا ئوخشايدۇ. ياكى سەل كەڭرى بولۇپ، چىششىمان كەمتۇكلەر بولىدۇ. تۈۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ، يۇقۇرى قىسمىدىكە-لىرى نۇۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتى شالاڭ شاخ-لىرىنىڭ يۇقۇرى قىسمىغا جايلاشقان، گۈلى ئىككى كالپۇكسىمان، قىزغۇچ سوسىن رەڭدە كېلىدۇ، غوزا مەۋسى يۇمۇلاغراق بولۇپ، پىشقاندا يېرىلىدۇ. ئۇرۇغى ئۇششاق، كوپ بولىدۇ (102- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلىقلاردا، دالىلاردا، يول بويلىرىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يەر ئۈستى قىسمىدورا بولىدۇ، ياز پەسلىدە ئورۇۋېلىپ توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سەل سوغاق - ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، يالۇغنى يوقىتىدۇ، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئوپكە يالۇغى، بادامسىمان بەز يالۇغى، كاناي يالۇغى، تولغاقلاردا: 3 - 5 مىسقال دۇدارتسىيە، سۈدا قاينىتىپ ئە - چىلىدۇ.

قوشۇمچە: بېلىق گۈل (柳穿鱼) (103- رەسىمكە قارالـ سۇن): بۇنىڭ دۇدارتسىيىدىن موھىم پەرقى شۇكى، يوپۇرماقلىرى تارىلىپ ئوسكەن، تېمىنە شەكىلدە، ئومۇمى گۈل رېتى بولىدۇ. گۈلى ئىككى كالپۇكسىمان، سېرىق، گۈل تاجىسىنىڭ تۈۋى خۇددى ئۇچۇ - ۋاتقان قالغاچ شەكلىنى ئالغان. غوزا مىۋىسى تۇخۇم شەكلىدە بو - لىدۇ. بۇنىڭمۇ ئىشلىتىلىشى دۇدارتسىيىنىڭكىگە ئوخشاش.

ياۋا قۇلماق

葎草 Lü cao

(كەلدىر ئائىلىسى، ياۋا قۇلماق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق پېلەك تارتىپ ئوسىدىغان ئوسۇملۇك بولۇپ، پۈتۈن تېنىدە تىكەنلىك تۈكلىرى بو - لىدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، ئۈزۈن ساپلىق، يو - پۇرماقلىرى كوپۇنچە ئالقان شەكلىدە 5 كە چوڭقۇر يېرىلغان، گىر - ۋەكلىرى ھەرە چىشلىق بولىدۇ. (3) ئاتلىغى ۋە ئانىلىغى ئايرىم

تۇپلەردە بولىدۇ. گۈلى كىچىك، رەڭگى ساغۇچ يېشىل بولۇپ، ئاتە - لىق گۈللىرى كونۇسسىمان گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. ئانىلىق گۈلنىڭ ئون نەچچىسى توپلىشىپ قىسقا باشاق ھاسىل قىلىدۇ. (4) ئورۇق مۇسى شار شەكلىدە، سەل يالپاغراق بولىدۇ (104- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چاتقاللىقلاردا، ئورمانلىقلاردا، دالىلاردا ئوسىدۇ، ئىلدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن ئوتى دورا بولىدۇ. ياز كۈنلىرى باراقسان ئوسكەندە ئوروۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ، ئىشلەتكەندە توغرىلىدۇ.

تەبىيتى: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىيتى سوغاق - ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوپكە سىلىدە: ياۋا قۇلماق، كوك ئەمەن، قېرىقىز يىلتىزىنىڭ ھەر بىرىدىن 5 مىسقال ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھەزىم قىلىش ناچارلاشقاندا: 3 مىسقال ياۋا قۇلماق سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) مۇپاسىل، يىرىڭلىق ئىششىق ۋە جاراھەتلەردە: مۇۋاپىق مىقتاردىكى ياۋا قۇلماق بىلەن كۈنىگە 2 قېتىم يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

3) هول ئىسسىقنى قايتۇرغۇچى دورىلار

(清热燥湿药)

سوگەت (تال)

柳树 Liu shu

- (تال تىرەكلەر ئائىلىسى، سوگەت ئورۇغدىشى)

يېڭىپ تەييارلاش: دورىغا سوگەتنىڭ بىخى، يۇپۇرمىغى، يۇمران شېخى ۋە يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. بىخى ئەتىيازدا ئېلىنىپ، هول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. يۇپۇرمىغنى ئەتىياز، ياز ۋە كوز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىپ، هول بويىچە ياكى قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. يۇمران شېخىنى ئەتىياز ۋە يازدا كېسىپ ئېلىپ، هول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزىنى هەممە پەسىلدە كولاپ ئېلىشقا بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز، هول ئىسسىقنى، هول يەلنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سېرىق چوشۇش تېپىتكى يوقۇملۇق جىگەر يالليۇغىدا: 3 مىسقال سوگەت بىخى دەملەپ چاي قېلىپ ئىچىلىدۇ (شىكەر سېلىپ ئىچسىمۇ بولىدۇ). (2) توتو قۇرۇتنى چۇشۇرۇشتە: سوگەت يىلتىزىدىن 1 - 2 سەر ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) لىمفا سىلى، پوقاق كىسەللىگەندە: سوگەتنىڭ يۇمران يۇپۇرمىغنى سۇدا ئىزىلگىچە پۇشۇرۇپ، سۇزۇپ شامىسىنى چىقىرىۋېتىپ، ئۇنىڭدىن كېيىن سۇسى ئوت بىلەن مەلھەم قىلىپ، ئۇنى

لاتىغا ئېلىپ ئاغرىق ئورۇنغا چاپلىنىدۇ. ھەر 3 كۈندە بىر قېتىم ئالماشتۇرىدۇ. سوگەت يوپۇرماق مەلھەمىنى فۇرۇتۇپ ئۇن قىلىپ، ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا كىراخمال قوشۇپ، 0.5 گراملىق تابلىتكا ياسىلىدۇ. بۇنىڭدىن 0.5 - 1.0 گرامدىن 6 - 8 سائەتتە بىر قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) رېماتىزملىق بوغۇم يالۇغىنىڭ دەسلەپقى مەزگىلىدە: سوگەت بىخى 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى سوگەت شېخىدىن 2 سەر، ئۈزمە شېخىدىن 2 سەر، ئەمەن يوپۇرمىغىدىن بىر سەر، سامساقتىن بىر سەر ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ هورداپ يۇيە- لمدۇ. (5) شاپاق يارىسىدا: سوگەت يىلتىزىنى كويدۇرۇپ. كۈلىنى كۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سۈرتىلىدۇ، (6) بادامسىمان بەزىنىڭ ئوتكۈر يالۇغى، يوقىرى نەپەس يولىنىڭ يوقۇملىنىشى، ئاددى خاراكتىرلىك بالىياتقۇ يالۇغى، داس بوشلىغىنىڭ يالۇغى، تاماق - كىكىرتەك يالۇغى، چىقان قاتارلىقلاردا: هول سوگەت يوپۇرمىغىدىن 2000 گرام (ياكى قۇرۇق يوپۇرماقتىن 500 گرام) ئېلىپ سۇ بىلەن پاكىز يۇيۇپ، ئۈنىڭدىن كېيىن هور سۇيى بىلەن 2—3 قېتىم يۇيۇپ، 4000 مىللىلىتىر هور سۇيى قوشۇپ بىر سائەت قاينىتىلىدۇ. ئۇنىڭ سۇيىنى ئېلىپ، 1000 مىللىلىتىر قالغىچە قويۇلا- دۇرۇپ، سۈزۈپ، يوقۇرى بېسىملىق ئىسسىق بىلەن باكتېرىيەسىزلەن- دۇرۇپ (10 باك بېسىمدا 30 مىنۇت ياكى 15 باك بېسىمدا 25 مىنۇت) 12 سائەت تىنچ تۇرغۇزۇپ تىندۇرلىدۇ. ئاندىن كېيىن سۈزۈپ، ئۈنىڭغا 95% لىك ئىسپىرتتىن 500 مىللىلىتىر قوشۇپ، 2 سائەت تىنچ تۇرغۇزۇپ، يانا سۈزۈلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن سىپىرتلىق تەركىبى چىقىرىپ تاشلىنىدۇ (قاينىتىپ هورغا ئايلاندۇرۇش يولى بىلەن سىپرت چىقىرىۋېتىلىدۇ). بۇنىڭغا 10 مىللىلىتىر بېنجياچۇن (苯甲醇) قوشۇپ، يوقۇرى بېسىملىق ئىسسىق بىلەن باكتېرىيەسىز- لەندۇرۇپ، چوكتۇرۇلگەندىن كېيىن 12 سائەت تىنچ تۇرغۇزۇپ 3 -

نومۇرلۇق ۋارونكا بىلەن سۇزۇپ، 1000 مىللىلىتىر ئوكۇل سۇيى قوشۇپ، ئايرىم قاچىلاپ، مىكروپسىزلاندۇرۇلىدۇ. چوڭ كىشىلەرگە ھەر قېتىمدا 2 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 2 - 3 قېتىم گوشكە ئوكۇل قىلىنىدۇ. كىچىك بالىلارغا ھەر قېتىمدا بىر مىللىلىتىردىن ئېلىپ، ئوكۇل سۇيى بىلەن بىر ھەسسە سۇيۇقلىتىپ ئوكۇل قىلىنىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

زىرىق (قارا زىرىق)

黑果小蘗 Hei guo xiao bie

باشقا ئاتىلىشى: زەرشىك

(زىرىق ئائىلىسى، زىرىق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئېگىزلىگى 1.5 — 2 مېتىر، كوپ شاخلىنىدۇ. (2) يىلتىزى تۇم ۋە ئۇزۇن، رەڭگى سېرىق، تەمى ئېنتايىن قېرىق. (3) يوپۇرماقلىرى قىسقا، شاخلىرىغا توپلۇشۇپ ئوسىدۇ. شەكلى تەتۇر توخۇم شەكىللىك بولۇپ، تولۇق گىرۋەكلىك، كىچىك ۋە قىسقا كېلىدۇ. شاخ تۇۋىنىڭ تاشقى تەرىپىدە ئۇچ ئاچىلىق تىكەنى كوپ، ئوتتۇرىسىدىكى ئۇزۇن، ئىككى تەرىپىدىكىلىرى قىسقا بولىدۇ. (4) ئۇمۇمى گۈل رېتى بولۇپ، گۈلى كىچىك، سېرىق، مېۋىسى شىرنىلىك، شار شەكلىدە بولىدۇ. پىشقاندا قارىيىدۇ (105 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس تاغلاردا ۋە ئورمان بەلۋاغىدىكى دەريا ۋادىلىرىدا، تاغ باغرىدىكى چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ

ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يېغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى، غولى (شېخى) ۋە يىلتىز پوستى ئىشلىتىلىدۇ. يىلىنىڭ ھەممە ۋاقتىدا يىغىۋېلىشقا بولىدۇ. ئەڭ ياخشىسى ئەتىياز ۋە كۈزدە يىغىۋېلىنىشى كېرەك. يىلتىزىنى تازىلاپ، پاكىزە يۇيۇپ، نەملەپ، يالپاقلاپ ئاپتاپتا قورۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. غولىنىڭ قوۋزىغى سويۇپ ئېلىنىدۇ. بۇنى خۇاڭبۇنىڭ ئورنىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ. يىلتىز ۋە غولىنىڭ قوۋزىغى خۇاڭلىيەنسۇ (黄连素) ياساشتىكى موھىم بىر خامئەشيا.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغۇق، زەھەرسىز. ھول ئىسسىقنى، يوقۇرى قىزىتمىنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاقتا، ئۇچەي يالليۇغىدا: زىرىق يىلتىزى 5 مىسقال، مامۇرانچىن 2 مىسقال، ياۋا كەشمىر 3 مىسقال. مامكاپ 3 مىسقال، چۇچۇك بۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تاماق يالليۇغى، ئېغىز بوشلۇق يالليۇغىدا: زىرىق يىلتىزى، مامورانچىنلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن 2 مىسقالدىن ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئېغىز چايقىلىدۇ ياكى ئىچىلىدۇ. (3) ھول تەمرەتكىدە، چىقانىدا: زىرىق يىلتىزى 2 فۇڭ، كوك سېغىزدىن 4 فۇڭ ھىندى ئوسمىسىدىن 2 فۇڭ، خام گەجدىن 4 فۇڭ ئېلىپ، ۋازىلىن بىلەن 25% لىك مەلھەم ياساپ، سىرتقا سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: 4 — 6 مىسقال.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا يەنە بىرقانچە خىل زىرىق بولۇپ، بۇلارنىڭ شەكلى ئوز - ئارا ئوخشۇشۇپ كېتىدۇ، ھەممىسىنىڭ يىلتىزى دورا بولىدۇ.

رايونىمىزنىڭ دېخانچىلىق ۋە چارۋىچىلىق رايونلىرىدا زىرىقنىڭ مۇنىسى بوقۇرى قان بېسىم كېسىلىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ، بىر قېتىمدا بىر سەر ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ، مۇۋاپىق مىقتاردا شېكەر قوشۇپ ئىچىلىدۇ.

مىللى تىبابەتچىلىكتە ئىشلىتىلىدىغان «زىرىق» مۇشۇ ئوسۇملۇكنىڭ مۇنىسى.

قىزىل بۇغداش

红苋菜 Hong xian cai

باشقا ئاتىلىشى: قىزىل بىجەش

(قامچا گۈل ئائىلىسى، قىزىل بۇغداش گۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامانغۇللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-لىگى 60 — 90 سانتىمېتىر. كوپىنچە قىزىل رەڭلىك بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئاددى، نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. يوپۇرماق سېپى ئۇزۇن، يو-پۇرماق شەكلىنىڭ ئوزگىرىشى ناھايىتى چوڭ بولۇپ، تېمىنىسمان، دۇگىلەك، تۇخۇمسىمان ياكى ئۇچ بۇرجەك تۇخۇمسىمان شەكىللەردە بولىدۇ. رەڭگى يېشىل ياكى جىگەرەڭ كېلىدۇ. (3) گۈل رېتى باشاقسىمان بولۇپ، قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. قىسقا قىلتىرىغى بولىدۇ. ئۇرۇغى قارا، پاقىراپ تۇرىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە سەي قاتارىدا تېرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: مايىسىنىڭ يوپۇرمىغى دورا ئۇچۇن ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز ۋە يازدا يىغىۋېلىنىپ، قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى سەل تاتلىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل، زە-ھەرسىز. ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ. توسالغۇلارنى تار-قىتىپ، ئوت سۇيۇقلۇغىنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: تولغاق، بالىياتقۇ راكى، سېرىق كېسەللەرنى داۋالايدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 سەر.

ئەرمدۇن قوۋزىنى (چۆك يوپۇرماقلىق ئەرمدۇن)

秦皮 Qin pi (大叶白蜡树)

ئەرمدۇن تۈرۈغى (白蜡树子)

(ئەرمدۇن دەرىخى ئائىلىسى، ئەرمدۇن تۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ بولۇپ، بىر قانچە مېتىر ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. دەرەخنىڭ قوۋزىنى كۈلرەڭ قارامتۇل بولۇپ، ئاق داغلىرى بار، يۇمران شېخى سىلىق بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، 5—7 گىنچە كىچىك يوپۇرماق بولىدۇ. شەكلى تۇخۇمسىمان، ئۇچىدىكى بىر يۇرمىغى چوڭراق بولىدۇ. (3) يالغۇز قاناتلىق مۇسى بولۇپ، شەكلى پالاقتا ئوخشايدۇ (106- رەسىمگە قارالسۇن).

ئۈرۈش ئۈرنى: تۇزلەڭلىكلەرنى كوكەرتىدىغان سۇپەتلىك دەرەخلەرنىڭ بىرى. شەھەر - يېزا يول بويلىرى، ئىھاتە ئورمانلىرىدا، باغلاردا ئوستۇرۇلىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئۇچرايدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا دەرەخنىڭ قوۋزىنى (ئەرمدۇن قوۋزىنى) ۋە ئۇرۇغى (ئەرمدۇن ئۇرۇغى) ئىشلىتىلىدۇ. دەرەخنىڭ قوۋزىنى ئەتىياز ۋە كۈزدە دەرەخ شاخلىرىنى چاتىغاندا ياكى دەرەخ كەسكەندە سويۇۋېلىنىپ، توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. ئۇرۇغى، پىشقان مېۋىسى ئۇزۇۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلغاندىن كېيىن ئايرىۋېلىنىدۇ.

تەبىئىتى: ئەرمدۇن قوۋزىنى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى ئىس-

سەققا مايىل، زەھەرسىز. ھول ئىسمقنى قاينۇرىدۇ، يارىلارنى توۋ-
رۇيدۇ. ئەرمدۇن ئۇرۇغى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسمقا مايىل،
زەھەرسىز. تېچىلاندۇرىدۇ، ئاغرىقنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما خاراكتىرلىك تولغاقنا: ئەرمە-
دۇن قوۋزىغى 4 مىسقال، خام توشقان ئوتى 3 مىسقال، چۈلۈڭ
يىلتىز پوستى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يىگىناسىۋدا:
ئەرمدۇن قوۋزىغى 3 مىسقال، رەۋەن 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئە-
چىلىدۇ (ھامىلدار ئاياللار ئىچىشكە بولمايدۇ). (3) نېرۋ ئاجىزلىق،
ئاشقازان ئاغرىشتا: ئەرمدۇن ئۇرۇغىدىن 15 — 20 تال ئېلىپ سۇ-
قۇپ، كۈنسىگە ئۇچ قېتىم قاينىقۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: (1) رايونىمىزدا ئوستۇرۇلىدىغان ئەرمدۇن بىر قانچە
خىل بولۇپ، ھەممىسىنى ئەرمدۇن قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ. (2)
دورا يىققاندا زەرەك دەرىخى (槲树) بىلەن پەرق قىلىشقا دىققەت قىلىشى
كېرەك. زەرەكنىڭ مېۋىسى قوش قاناتلىق بولىدۇ.

قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن

茵陈 Yin chen

باشقا ئاتىلىشى: قىل يوپۇرماقلىق شۇاق، ياپچان

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئەمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-
لىگى 40～100 سانتىمېتىر. يۇمران مايىسى توپلىشىپ، كاللەك
بولۇپ ئوسىدۇ. غول يوپۇرماقلىرىنى ئۇششاق ئاق تۈكلەر قاپلىغان
بولۇپ، ئوسۇملۇكنىڭ ئوسۇشى بىلەن تۈكلەر تەدرىجى چۈشۈپ كېتى-

دۇ. (2) يۇمران مايسا ۋاقتىدىكى يوپۇرمىغى ئىنچىكە يېرىلغان بولۇپ، يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرى يىپ شەكلىدە بولىدۇ. شاخنىڭ يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپى بولمايدۇ. شەكلى يىپسىمان كېلىدۇ. (3) گۈل رېتى باشسىمان، رەڭگى سوسۇن يېشىل بولۇپ، زىچ توپلىشىپ كونۇسسىمان شەكىلنى ئالىدۇ (107- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئۇرۇنى: تاغ باغرىلىرى، دالا، ئېتىز، يول ياقىلىرىدىكى تاشلىق يەرلەردە كۆپ ئوسىدۇ. پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يېرىم ئۇستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز پەسلى يۇمران مايسىسى 5 — 7 سانتىمېتىر ئوسكەن چاغدا يۇلۇۋېلىنىپ يىلتىز ۋە ئەخلەتلىرىنى تازىلاپ، سالقىندا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، هوللۇكنى تارقىتىدۇ، سېرىقلىقنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سېرىق چۇشۇش تېپتىكى جىگەر يالۇغىدا: قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 1 سەر، جىنتىيانا 4 مىسقال، ئوسما يىلتىزى 1.5 مىسقال، پەربۇن 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، چوڭ چىلان 10 دانە، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) جىگەر يالۇغىدا: بىرىنچى چۇفاڭ: قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 1 مىسقال، چوڭ چىلان 10 دانە، كىچىك خۇخا 5 مىسقال، خام چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئىككىنچى چۇفاڭ: قىل يوپۇر-

ماقلىق ئەمەن، چوڭ سېرىق پۇرچاقنىڭ ھەر قايسىسىدىن 4 سەر ئېلىپ بىرگە پىشىرغاندىن كېيىن پۇرچىغى يېيىلمىدۇ (بىر كۈنلۈك مىقتارى). (3) ئوتكۇر ئوت خالتا باللۇغى. ئوت تاشلىرىدا: قورۇلغان پەربۇن 3 مىسقال، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 1 سەر، كۈمۈش ئوت 1 سەر، چۇچۇكبۇيا 1 سەر، قىزىل چوغلۇق 4 مىسقال، قانسە 3 مىسقال، ياۋا كەشىر 3 مىسقال. سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى 2 — 4 مىسقال.

قوشۇمچە: تاجىلىق ئەمەن (滨蒿) (108- رەسىمگە قارالسۇن): بۇنىڭ يۇمران مايسىسى قىل يوپۇرماقلىق ئەمەننىڭ يۇمران مايسىسى بىلەن شەكىل جەھەتتىن ناھايىتى ئوخشاپ كېتىدۇ. بۇنىمۇ قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن قاتاردا دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

ئەسكەرتىش: سېپىسق ئەمەن (黄花蒿) بىلەن كوك ئەمەن (青蒿) نىڭ مايسىلىرى بېشىل رەڭدە بولۇپ، توپلىشىپ ئوسمەيدۇ. بۇ، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن قاتاردا دورىغا ئىشلىتىلمەيدۇ. موڭغۇل ئەمنى (蒳蒿) تاشقى كورۇنۇشى جەھەتتىن قىل يوپۇرماقلىق ئەمەنگە ئوخشاپ كېتىدۇ. لېكىن قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن قاتاردا دورىغا ئىشلىتىلمەيدۇ. يىغىۋالغاندا پەرق قىلىشقا دىققەت قىلىش لازىم.

سانجدق ئوت (سىبىسق سانجىق ئوت)

马尾黄莲 Ma wei huang lian（香唐松草）

（ئىنبىق تاپالمىغلار ئائىلىسى، سانجىق ئوت ئۇرۇغدىشى）

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانخوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى بىر مېتىر ئەتراپىدا كېلىدۇ. (2) چاچما يىلتىز-لىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، سىرتقى كورۇنۇشى قارامتۇل سېرىق، ئىچى سېرىق بولىدۇ. غولى تىك، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن 3 — 4 قايتىلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق. كىچىك يوپۇرمىغىنىڭ ئۇچى كوپىنچە 3 كە يېرىلغان بولىدۇ. (4) گۈل رېتى كونۇس شەكلىدە، رەڭگى سۇس سوسۇن ياكى سېرىق رەڭلىك بولىدۇ (109 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا ۋادىلىرى، ئورمان ياقىلىرى، چاتقاللىق-لاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىنىڭ ھەممىسىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز، كۈز پەسىللىرىدە كولاپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ھول ئىس-سىقنى قايتۇرىدۇ، قاننى سوۋۇتۇپ، زەھەرنى يانداۋۇرىدۇ. بۇنى ما-مۇرانچىن ئورنىدا ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاق، ئۇچەي ياللۇغىدا: سانجىق ئوت و

مسقال، قۇسته 3 مسقال، يۇمشاق سوقۇپ هەر قېتىمدا 1 — 2 مسقالدىن كۇنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) ئېغىز، تىلدىكى يارىلار، كوز بىرىكتۇرگۇچى پەردە يالليۇغى، بادامسىمان بەز يالليۇغىدا: سانجىق ئوت 3 مسقال، يالپۇز 2 مسقال، قېرىقمىز ئۇرۇغى 2 مسقال، زىرىق 2 مسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) پۇت تەمىرىتكىسىدە: سانجىق ئوتتىن 5 مسقال، زىرىق 1 سەر، يېڭى سويۇلغان قوينىڭ ئوتىدىن 1 دانە، بىڭپىيەندىن 3 فۇڭ ئېلىپ، ئالدى بىلەن ئالدىنقى ئىككى دورىنى قاينىتىپ، شىلىمدەك هالغا كەلتۇرۇپ، لاتقىلىرىنى چىقىرىۋېتىپ، ئاندىن كېيىن قوي ئوت سۇيۇق لۇغىنى قۇيۇپ، سۇس ئوتتا 1 — 2 مىنۇت قاينىتىلىدۇ. ئوتتىن ئېلىپ، ئازراق سوۋۇغاندىن كېيىن بىڭپىيەن ئارىلاشتۇرۇپ، هەر ئاخشىمى پۇتقا سۇركىلىدۇ. (4) سىرغىتمىلىق تېرە يالليۇغىدا: سانجىق ئوتتىن مۇڭاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، كېسەل جايغا سېپىلىدۇ ياكى قارىغاي گۈل چېڭى بىلەن سانجىق ئوتتىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ ئىشلىتىلىدۇ. ئەگەر كېسەل ئورۇن قۇرۇغانلىقتىن يېرىلىپ كەتسە، دورا كۇنجۇت يېغى بىلەن تەڭشىلىپ ئارىلاشتۇرۇلۇپ چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مسقال.

گەسكەرتىش: رايونىمىزدا سانجىق ئوتنىڭ تۈرى كۆپ، مەسىلەن، قاراقۇغۇر يوپۇرماقلىق سانجىق ئوت (110- رەسىمگە قارالسۇن) قاتارلىقلار. بۇلارنىڭ هەممىسى سانجىق ئوت قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئاپتاپىپەرەس

向日葵 Xiang ri kui

ئاپتاپىپەرەس تەخسىسى (葵花盘) ئاپتاپىپەرەس گۈلى (葵花)
ئاپتاپىپەرەس يىلتىزى (葵花根) ئاپتاپىپەرەس پورى (葵花杆)

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گازىرى ئېلىۋېتىلگەن گۈل تەخسىسى (ئاپتاپىپەرەس تەخسىسى)، تىلسىمان گۈلى (ئاپتاپىپەرەس گۈلى)، يىلتىزى (ئاپتاپىپەرەس يىلتىزى)، غولىنىڭ ئىچىدىكى ئاق پورى (ئاپتاپىپەرەس پورى) ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى ئېچىلغاندا چېچىكى ئېلىنىدۇ. مۇددىسى پىشقاندىن كېيىن، گۈل تەخسىسى، غولىنىڭ ئىچىدىكى ئاق پورى ۋە يىلتىزى ئېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يوپۇرمىغى ۋە ئۇرۇغمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. جەگەرنى تەڭشەيدۇ، ھول ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، تۇرۇپ قالغان يەلنى تارقىتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يۇقۇرى قان بېسىمىدىن بولغان باش قېيىشتا: ئاپتاپىپەرەس تەخسىسىدىن بىر دانە ئېلىپ ياكى 20 دانە چۆگ چىلان قوشۇپ، سۇدا قاينىتىپ 3كە بولۇپ ئىچىلىدۇ ياكى ئاپتاپىپەرەس يوپۇرمىغىدىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئۇچەي يالليۇغى، ئىچى سۇرۇپ قان كېلىشلەردە: ئاپتاپىپەرەس تەخسىسىدىن بىر دانە ئېلىپ، ئوتقا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، قان كەلسە بىر مىسقالدىن، قوساق ئاغرىسا 3 مىسقالدىن كاپ قىلىنىدۇ. (3) سۈتسىمان سىيىش، ئاق خۇن كېلىشتە: ھول ئاپتاپىپەرەس پورىدىن 2 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4)

سۈيدۈك يولى ياللۇغدا: ئاپتاپپەرەس يىلتىزىدىن بىر سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىدۇ (ئۇزۇن قاينىتىشقا بولمايدۇ). (5) ھېيىز ئاغرىتىپ كېلىش (ھېيىز كېلىشتىن بۇرۇن ياكى كېيىن دوۋسۇن ئاغرىش) دا: ئاپتاپپەردىس تەخمىسىدىن 1 — 2 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ، قارا شېكەردىن بىر سەر قوشۇپ تەڭشەپ ئىچىلىدۇ. (6) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچانلىق قانىشىدا: ئاپتاپپەرەس ساپىغىدىن بىر دانە ئېلىپ، كويدۇرۇپ كۈل قىلىپ، ھەر قېتىم بىر مىسقالدىن كۈنگە 3 قېتىم قاينىقسۇ ياكى سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (7) قان تۈرۈپ قېلىشتىن بولغان ئاغرىتىپ ھېيىز كېلىشتە: گازىر 5 مىسقال، دولانە 1 سەر، قورۇپ پىشىرغاندىن كېيىن يۇمشاق سوقۇپ، سۇدا قاينىتىپ قارا شېكەردىن بىر سەر قوشۇپ، ھېيىز ۋاقتىدا ئىچىلىدۇ. (8) كويۇكتە: ئاپتاپپەرەس گۈل تاجىسىنى سۇ مېيىغا چىلاپ، كويگەندىن كېيىن سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: ئاپتاپپەرەس تەخمىسى 1 — 2 سەر، ئاپتاپپەرەس يىلتىزى 0.5 — 1 سەر، ئاپتاپپەرەس پورى 1 — 3 مىسقال.

بۇيا

苦豆子 Ku dou zi

(پۇرچاق ئائىلىسى، بۇيا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 30 — 80 سانتىمېتىر. پۈتۈن ئوسۇملۇك تېنىدە قىسقا، يۇمشاق ئاق تۈكچىلىرى بولىدۇ. (2) يىلتىزى تىك، ئىنچىكە، ئۇزۇن، يان يىلتىزلىرى كوپ بولىدۇ. غولى تىك ئۆسىدۇ، شاخلى-

نىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، شەكلى سوقۇچاق، تولۇق گىرۋەكلىك. (4) ئومۇمى گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلى سېرىق، كېپىنەككە ئوخشايدۇ. قاسراقلىق مەۋسى تەسۋىسمان، ئۇرۇغى ساغۇچ تۇخۇم شەكىلىدە، تەمى ئىنتايىن قېرىق (111 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يول يېقىلىرى، ئېتىز قىرلىرى، ئوتلاقلار ۋە ئېرىق بويلىرىدا ئوسىدۇ. پۇتۇن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۇتۇن چوپى ۋە ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسىللىرى پۇتۇن چوپى ئېلىنىپ، ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە ئۇرۇغى ئېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرلىك! ھول ئىسسىقنى تارقىتىدۇ، ئاغرىق باسىدۇ، ھاشارەتلەرنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان ئاغرىپ، ئاچچىق مۇ ياندۇرغاندا: بۇيا ئۇرۇغى 5 تال، خام زەنجۈبىل بىر مىسقال، مامكاپ 2 مىسقال، ئالىيۇمىن ھىدرو ئوكسىدى (AI (OH)3) 0.6 گرام ئېلىپ، يۇمشاق سوقوپ قاينىتىپ بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى بۇيا ئۇرۇغى 5 تال، سوغۇ گۈل 1 مىسقال، قان تېپەر 1 مىسقال، سودا 0.6 گرام يۇمشاق سوقۇپ، قاينىتىپ بىلەن ئىچىلىدۇ. بۇيا ئۇرۇغىدىن 5 تال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ قاينىتىپ بىلەن ئىچىمۇ بولىدۇ. (2) چىقان، زەخمىلەنگەن جايلارنىڭ يىرىڭلاپ كېتىشى ۋە يارىلاردا: بۇيا ئۇرۇغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، سۇدا قاينىتىپ، سۇيى بىلەن ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ. يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن مىكروپسىزلاندۇرۇلغان داكا بىلەن تېڭىپ قويۇلىدۇ. (3) ھول تەمرەتكە، ساقايمايدىغان

قوتۇردا: بۇيا ئۇرۇغىنى گەزلىيۇ يېغى (قۇرۇق ھايدالغان ماي) بىلەن 10% مەلھەم ياساپ، كېسەل ئورۇنغا سۇركىلىدۇ. (4) ئوتكۇر، سوزۇلما خاراكتىرلىك تولغاق، ئاميۇبالىك تولغاقتا: بۇيىدىن بىر جىنك ئېلىپ 1000 مىللىلىتىر سۇ قۇيۇپ، قاينىتىپ، سۇزۇپ، سۇيى 500 مىللىلىتىر قالغىچە قويۇلدۇرۇلىدۇ. بۇ ھەر قېتىم 2 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 3 — 4 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: بۇيا 0.5 — 1 مىسقال، بۇيا ئۇرۇغى 5 تال.

ئەسكەرتىش: بۇ زەھەرلىك چوپ! زەھەرلىنىپ قالسا، باش ئايلىنىش، كۆكۈل ئاينىش، قوساق كوپۈش قاتارلىق ئالامەتلەر كورۇلىدۇ. بۇنداق ۋاقىتتا شىكۆۋجەن (ئالكالويىد) بىلەن زەھەرلەنگەنلەرنى قۇتقۇزۇش ئۈسۈلىي بويىچە قۇتقۇزۇۋېلىنىدۇ.

پىننە

藿香 He xiang

باشقا ئاتىلىشى: خوشاك

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، پىننە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق ياكى كوپ يىللىق سامانخوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 40 — 100 سانتىمېتىر كېلىدۇ. خوشبۇي پۇراقلىق، غولى توت قىرلىق. (2) يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسكەن، تۇخۇم شەكلىدە، گىرۋەكلىرى چىشلىق بولىدۇ، ساپىغى بار. (3) ئايلانما كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى توپلىشىپ ئۇچىدا ئوسۇپ، ئۇمۇم گۈل رېتىنى تەشكىل قىلىدۇ. گۈلى كىچىك، سوس سوسىن رەڭلىك، كالپۇك شەكلىدە بولۇپ، قاتتىق مۇيىسى تەتۇر تۇخۇمسىمان. ئۇچ قىرلىق (112 —

رەسىمگە قارالسۇن).

ئۇسۇلۇش ئورنى: ئۇرۇق ئارقىلىق كوپەيىدۇ. زەي سۇيىنى چىقىرۋېتىش ئوڭاي بولغان قۇملۇق تۇپراقتا ياخشى ئوسىدۇ. غۇلجا قاتارلىق ئۇيغۇرلاردا ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يەر ئۇستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. گۇلى ئېچىلغاندا ئورۇۋېلىپ، هول بويىچە يېكى سايىدا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا ماپىل، زەهەرسىز. ئىسسىق ئوتۇشنى، هوللۇكنى قايتۇرىدۇ. يەللەرنى ماڭغۇزىدۇ، ئاشقازاننى ياخشىلاپ، قۇسۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق ئوتۇشتە: پىننە 3 مىسقال، يالغان رەيھان 3 مىسقال، يالپۇز 2 مىسقال، نوخۇت 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يېز كۇنىلىرى زۇكام تېگىپ باش ئاغرىغاندا: پىننە 3 مىسقال، زىسۇ 3 مىسقال، بەيجۇ 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئوتكۇر ئاشقازان ئۇچەي يالليۇغىدا (قوسۇش، ئىچى سورۇش بولغاندا):

پىننە 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) قول - پۇت تەمرەتكىلىرىدە: پىننە 1 سەر، رەۋەن 4 مىسقال، تومۇر سۇلفات (黑矾) 4 مىسقال، قىزىل مۇيلىك شاقاقۇل 4 مىسقال. بۇلارنى يارما قىلىپ 2 جىك ئاچچىق سۇغا 3 كۇن چىلىغاندىن كېيىن، كېسەل پۇت ياكى قولنى دورا سۇيىگە كۇنىگە 2 — 3 قېتىمدىن هەر قېتىمدا يېرىم سائەت چىلىنىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

كاسنه

菊苣 Jü jü

باشقا ئاتىلىشى: كوك چېچەك

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، كاسىنە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغولۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-لىگى 50 — 100 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، ئوتتۇرىسى كاۋاك، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن. ساپاقسىز بولۇپ، توۋىدىن چىققان يوپۇرمىغى سوقۇچاق تېمىنە شەكلىدە، گىر-ۋىگى رەتسىز، دولقۇنسىمان چىشلىق بولىدۇ، يوپۇرماقلىرى غولىنىڭ تۈۋىدىن باشلاپ شاخنىڭ ئۈچىغىچە بارغانسىرى كىچىكلەپ، ئاخىرى يوقۇلىدۇ. (4) گۈلى قولتۇغىدىن ئوسكەن بولۇپ، ھاۋارەڭ (113 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئۇرنى: ئېتىزلىقلاردا، يول بويلىرىدا، ئوتلاقلىق-لاردا، جىلغىلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە ئورۇۋېلىپ، چاناپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، سەل سوغاق، زەھەرسىز. جىگەرنى تازىلاپ، ئوتنى ھەيدەيدۇ، يوتەلنى بېسىپ، ھاسراشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سېرىق چۈشۈش تېپىنكى جىگەر يالـ-لۇغىدا: كاسنە 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە كاسنەدىن مۇۋاپىق مىقتاردا، سۇدا قاينىتىپ سۈيى بىلەن يۇيۇلىدۇ. (2) سوزۇلما خاراكتېرلىك كانايچە يالليۇغى، يوتۇلۇپ

هاسراشلاردا: كاسنه، پىشقان جۇيزه پوستى، ئەرمدۇن قوۋزنغى، كوك ئەمەن هەر قايسىسىدىن 2 مىسقال، سوپۇن دەرىخى مەۋسىسى 1 مىسقال، يۇمران ئۇرۇمە شېخى 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

قاشقا بېدە (سېرىق گۈللۈك قاشقا بېدە)

草木樨 Cao mu xi

(پۇرچاق ئائىلىسى، قاشقا بېدە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر ياكى ئىككى يىللىق ساماڭغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 60 — 90 سانتىمېتىر. قۇرۇغانلىرىنىڭ خۇشبۇي پۇرىغى بار. (2) غولى تىك ئوسىدۇ، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى پەيسىمان 3 قۇلاقلىق كىچىك يوپۇرماق بولۇپ، شەكلى سوقۇچاق، گىرۋەكلىرى چىشلىق كېلىدۇ، يېپىسمان قوشۇمچە يوپۇرمىغى بولمىدۇ. (4) ئومۇم گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. گۈل تاجىسى كېپىنەككە ئوخشايدۇ. ئۇرۇغى سىمان فاسىراقلىق مۇسىنىڭ ئىچىدە 1 — 2 تال ئۇرۇغى بولىدۇ (114 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئوتلاقلار، ئېرىق - ئوستەڭ بويلىرى، ئېتىز قىرلىرى قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ هەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن چوپى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلى، گۈلى ئېچىلغاندا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، چاناپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. تال، ئاشقازاننى تەڭشەيدۇ، ئاشقازاننى ساغلاملاشتۇرىدۇ، ھوللۇكنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەزگەكتە: قاشقا بىدىدىن 1 سەر سۇدا قاينىتىپ بەزگەك تۇتۇشىدىن بىر سائەت ئىلگىرى ئىچىلىدۇ. (2) ھەزىم قىلىش بۇزۇلۇش، ئىسسىق ئوتۇشلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.3 — 1 سەر.

جىنتىيانا

龙胆 Long dan

(جىنتىيانا ئائىلىسى، جىنتىيانا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 20 — 40 سانتىمېتىر. (2) چاچما يىلتىزلىرى كوپ بولۇپ، توپلىشىپ ئوسىدۇ. رەڭگى ئاق سېرىق؛ غولى يەككە، تىك، توۋرۇكسىمان، رەڭگى سوسىن رەڭدە بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن بولۇپ، ساپسىز، تۇخۇم شەكىلدە، گىرۋىگى تولۇق، 3 تال روشەن يوپۇرماق تومۇرى بولىدۇ. (4) گۈلى ئۇچىدىكى يوپۇرماق ـ نىڭ قولتۇغىدا ئوسكەن بولۇپ، تار قوڭغۇراقسىمان، رەڭگى كوكۇش سوسىن (5) ئوزا شەكىللىك مۇئىسى تۇخۇمسىمان، ئۇرۇغى كوپ بولىدۇ (115 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغلاردىكى ئوتلاق، نەم يەرلەردە ئوسىدۇ. تارباغاتاي، ئالتاي قاتارلىق يەرلەردىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. يازنىڭ ئاخىرقى مەزگىلى ياكى كۈزدە يىلتىزى كولاپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ، توغراپ ئىشلىتىلىدۇ.

قەبىستى: تەمى قىرىق، تەبىستى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىق-
نى قايتۇرۇپ، ھوالۇكنى قۇرۇتىدۇ، جىگەرنى ياخشىلاپ، ئوت سۇيۇق-
لىغىنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سېرىقلىقتا: جىنتىيانا 2 مىسقال، كد-
چىك يوپۇرماقلىق سۇزە 2 مىسقال، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 5
مىسقال، ئوسما يىلتىزى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2)
كۆز قىزىرىپ ئېشىپ ئاغرىشتا: جىنتىيانا، جۇيخۇا گۈلىنىك ھەر
قايسىسىدىن 2 مىسقالدىن، خام ئەگرى سوناي، قالقانگۈلىنىك ھەر
قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاش-
قازانىنىك ئىسسىغى ئىشىپ، سېسىق كېكىرىپ قالغاندا: جىنتىيانا، ئارپا
بېيدىن، سىيادانلارنىك ھەر قايسىسىدىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ يۇما-
شاق سوقۇپ، تاماقتىن ئىلگىرى ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن قايناقسۇ
بىلەن كاپ ئېتىلىدۇ. (4) جىگەرنىڭ ئىسسىغى ئېشىپ، باش
قېيىپ، قۇلاق غۇڭۇلدىغاندا: جۇيخۇا گۈلى، ئۇزمە يوپۇرمىغى، ماگنىت
تېشى ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن، چىرىلداق قېپى، جىنتىيانالارنىك
ھەر قايسىسىدىن 2 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ بىر كۈندە
2 قېتىم ئىچىلىدۇ

قوشۇمچە: تاغ جىنتىيانسى (高山龙胆)
(116 - رەسىمگە قارالسۇن). كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بو-
لۇپ، جىنتىيانىدىن ئاساسلىق پەرقى، گۈلى ساغۇچ ئاق، 2—3 تال، غول-
نىك ئۇچىدىن ئوسىدۇ. يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ. بۇ ئاساسەن ئىگىز
تاغلاردىكى ئوتلاقلىقلاردا ئوسىدۇ. ئىشلىتىلىشى جىنتىيانا بىلەن ئوخشاش.

ياتما جىنتىيانا (俯垂龙胆) (117 -رەسىمگە قارالسۇن).
بىر يىللىق پاكار، كىچىك سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى
5سانتىمېتىرگە يەتمەيدۇ. يوپۇرمىغى ئودۇل ئوسۇپ، زىچ جايلاشقان، شەك-
لى تەتۇر تۇخۇمسىمان بولىدۇ، گۈلى ئۇچىدىن ئوسىدۇ، كۆكۈش سوسۇن
رەڭدە. دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ.

ئاچچىق ئەمەن

苦艾 Ku ai

باشقا ئاتىلىشى: ئەفسىنتىن

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئەمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 40 — 70 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، يۇقۇرى قىسمىدىن شاخلىنىدۇ، غولىدا كورۇنەرلىك ئوقۇرلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى بولىدۇ، بوپۇرمىغى 3 قۇلاقلىق تولۇق يېرىلغاندىن كېيىن يەنە 1 — 2 قېتىم قايتىلىنىپ چوكتۇر ياكى تېپىز يېرىلىدۇ. يېرىتچە يوپۇرماقلىرى كەڭرەك بولىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى، يېرىم يۇمۇلاق شەكىلدە بولۇپ، توۋەنگە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ، كوپىنچە شالاڭ چوك كونۇسسىمان گۈل توپلىمىنى شەكىللەندۈرىدۇ، نەيچىسىمان گۈلى سۇس سېرىق رەڭدە بولىدۇ (118-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئويلەرنىڭ يېنىدا، يول بويلىرىدا ۋە چوللەردە ئوسىدۇ. شىمالىي شىنجاڭدا نەسىبەتەن كوپ ئۇچرايدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يوپۇرمىغى، گۈل شېخى ئىشلەتكىلى بولىدۇ.

لمتىلىدۇ. ياز پەسلىدە گۈلى ئېچىلمىشتىن ئىلگىرى، گۈل شېخى كېسىۋېلىنىپ ياكى يوپۇرمىغى يىغىۋېلىنىپ ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى .قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرلىك! هوللۇك ئى چىقىرىپ. ياللۇغنى تارقىتىدۇ، هاشاراتلەرنى ئولتۇرىدۇ، قىچىشىشنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) موپاسىلدا: ئاچچىق ئەمەندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ ياكى قاينىتىپ مەلھەم قىلىپ تېگىلىدۇ. (2) چىقان ۋە هول تەمىرەتكىلەردە: ئاچچىق ئەمەن، چۇچۇكبۇيىدىن باراۋەر مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: كوپىنچە سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئەسكەرتىش: زەھەرلىك بولغىنى ئۈچۈن، ئىچىشكە بېرىلمەگەندە ئېهتىيات قىلىش لازىم.

4) ئىسسىقنى تارقىتىپ، قاننى سوۋۇتىدىغان دورىلار

(清热凉血药)

ئەڭلىك ئوت (شىنجاڭ ئەڭلىك ئوتى)

紫草 Zi cao (新疆紫草)

(بوتا كوز ئائىلىسى، شىنجاڭ ئەگلىك ئوت ئۆرۈغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 25 – 35 سانتىمېتىر كېلىدۇ. ئوسۇملۇك تېنىدە يىرىك

ئاق توكچىلەر بولىدۇ. (2) ئادەتتە بىر قانچە يىلتىز يوگۇشۇپ، كۆنۈس شەكلىنى ياكى ئاغدۇرۇلغان كۆنۈس شەكلىنى ھاسىل قىلىدۇ. يىلتىزىنىڭ تاشقى پوستى قارامتۇل جىگەرەڭ، پىروپكىلىق قەۋىتى قېلىن، غولى بىر تال، تىك ئوسىدۇ ياكى توۋىدىن ئىككى شاخقا ئايرىلىدۇ. (3) توۋىدىكى يوپۇرماقلىرى تۇپلىشىپ ئوسىدۇ. ساپىغى بولمايدۇ. شەكلى يىپسىمان تېمىنە شەكىللىك، تولۇق گىرۋەكلىك، رەڭگى ساغۇچ يېشىل فوئۇر رەڭدە بولىدۇ، غولىدىكى يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. ساپسىز، كىچىك بولىدۇ. (4) گۈل رېتى چايان قۇيرۇغىدەك چەكلىك كۆنلۈكسىمان بولۇپ، ئوچىدا ئوسىدۇ. گۈل تاجىسى ئۇزۇن كانايسىمان، رەڭگى سوسىن ياكى سوس سوسىن رەڭدە بولىدۇ. كىچىك قاتتىق مۇسى سوئەكلەشكەن، شەكلى كەڭ تۇخۇمسىمان، رەڭگى سوس قوئۇر كېلىدۇ (119 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغلارنىڭ كۆنگەي تەرىپىدە ئوسىدۇ. پۇتۇن شىنجاڭدىكى چوڭ تاغلىق رايونلارنىڭ ھەممىسىدىن تېپىلىدۇ.

يېغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز كۈز پەسىللىرىدە كولاۋلىنىپ. غولىنى كېسىپ تاشلاپ (يۇيۇشقا بولمايدۇ)، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ ياكى ئوتقا قاخلاپ قۇرۇتىلىدۇ. ئىشلەتكەندە توغراپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تۇزلۇغراق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، قاننى سوۋۇتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرۇپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ، ئۇچەينى تازىلاپ، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قىزىلنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن: ئەكلىك ئوت 1 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 5 فۇڭ، سۇدا قاينىتىپ ناۋات قوشۇپ، ئۇدا ئۇچ كۈن ئىچىلىدۇ. (2) قىزىلنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە (قىزىش، يوتۇلۇش، چۈشكۈرۈش، بۇرنى پۈتۈپ سۇ ئېقىش، كوز ياشائغىراپ يورۇققا قارىيالماسلىق، چارچاش، ئويقىسىراش قاتارلىق ئالامەتلەر بولغاندا، قىزىل شالاڭ چىققاندا: ئەكلىك ئوت 1 مىسقال، ئورۇك مېغىزى 1.5 مىسقال، جامكا 2 مىسقال كەۋرەك 2 مىسقال، يالپۇز 1.5 مىسقال، هول قۇمۇچ يىلتىزى 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئۇچكە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (3) سەزگۈرلىگى ئېشىپ كېتىشىدىن بولغان سۇسىن داغدا: ئەكلىك ئوت 5 مىسقال، داڭگۇي 4 مىسقال، يۇلغۇن 3 مىسقال، قېرىقىزئۇرۇغى 3 مىسقال، زىرىق 3 مىسقال، ئوغرى تىكەن 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) قان بىلاستىنكىلىرى ئازىيىش خاراكتىرلىك سۇسىن داغدا: ئەكلىك ئوت 2 مىسقال، سوقا چىلان 10 دانە، رويان 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) كويۇكلەر ئۇچۇن (ئوت ۋە سۇدا كويگەن): 25% لىك ئەكلىك ئوت مېيى (ئوسۇملۇك مېيىغا چىلىنىدۇ) نى هاك سۇيى بىلەن سۇزۇلدۇرۇپ، داكا بىلەن سىرتىدىن چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 1 – 3 مىسقال.

قوشۇمچە: شىزاڭ ئارنىبېسى (藏紫简草)

(120 – رەسىمگە قارالسۇن)

ئاساسي ئالاھىدىلىكى يىلتىزى توم ۋە چوڭ، غولىنىڭ پۈتاقلىرى كوپ. يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى يىپسىمان تېمىنە شەكلىدە، گۈلى سېرىق، شەكلى ئۇزۇن كانايسىمان، كانايچىسىنىڭ گىلىدا سۇس داغلار بولىدۇ، ئاساسەن كۈنلۈن تېغىدا ئوسىدۇ.

تاش ئوت (پوپەكلىك تاش ئوت)

银柴胡 Yin chai hu (丝石竹)

(قەلەمپۇر ئائىلىسى، تاش ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىكى 40 — 80 سانتىمېتىر. (2) ئوق يىلتىزى توم ۋە چوڭ، شەكلى تۈۋرۈكسىمان، تاشقى پوستى سېرىق، كېسىلگەن يۈزى ئاق سېرىق، يىلتىزىنىڭ ئۇستۈنكى ئۇچىدا كوپلىگەن غول قالدۇقىنىڭ ئىزلىرى بولىدۇ. غولى تىك ئوسىدۇ. غولىنىڭ ئۇستۈنكى قىسمى ئىككى ئاچىماقلىنىپ شاخلايدۇ. بوغۇملىرى ئېنىق، بوغۇم قىسمى چوڭراق بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ. ساپىغى بولمايدۇ. توۋەن تەرەپتە ئوسكەن يوپۇرماقلىرى چوڭراق، شەكلى تېمىنسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك، يوپۇرماق يۈزى يېشىل، ئارقا يۈزى سۇس يېشىل رەڭدە بولىدۇ. (4) گۈل رېتى چەكلىك كۈنلۈكسىمان، گۈلى كىچىك، رەڭگى ئاق كېلىدۇ (121 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئوتلاقلىقلاردا، كۈنگەي تاغ باغرىلىرىدا ئۆسىدۇ. ئالتاي تاغ رايونلىرىدىن كوپرەك تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا بىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسىللىرى كولۇپلىپ، چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتقاندىن كېيىن، تولۇق نەمدەپ، نېپىز كېسىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى تارقىتىپ، قاننى سوۋۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئۆپكە سىلىدىكى ھول ئىسسىقتا: تاش ئوت 2 مىسقال، چوك يوپۇرماقلىق جىنتىيانا 3 مىسقال، ئالقات يىلتىز پوستى 3 مىسقال، كوك ئەمەن 3 مىسقال، قىزىل مۇڭلىك شاقاقۇل 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

مەنىي قىلىنىشى: بەدەنى ئاجىز، ئىچ سۈرگۈچىلەرگە بېرىلمەيدۇ.

ئەسكەرتىش: قەلەمپۇر ئائىلىسىدىكى فەنلۇ ئۇرۇغدىشى (繁缕) ۋە پىكزىساۋ (草瓶子) ئۇرۇغدىشىدىكى بوغان توم يىلتىزلىق ئوسۇملۇكلەرنىڭ ھەممىسى تاش ئوت قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

رەۋەن

大黄 Da huang

باشقا ئاتىلىشى: روگەن، توگە قۇلاق

(نامچا ئوت گاتىلىسى، رەۋەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىكى 30 — 100 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى توم ۋە چوك، سىرتى قارامتۇل خوما رەڭدە، ئىچى سېرىق، غولى يالغۇز تىك ئۇستە كەن بولۇپ، ئېرىقچىسىمان يوللىرى بولىدۇ. (3) تۇۋىدىن چىققان يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، سېپى ئۇزۇن بولىدۇ. غو- لىدىن چىققان يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، كىچىگرەك، شەكلى دۇگىلەك، گىرۋىكىدە ئۇششاق كەمتۇكلەر بولىدۇ. قوشۇمچە يوپۇرمىغى خوما رەڭدە، سىرتى پەردىلەشكەن بولۇپ، غولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. (4) گۈل رېتى كونۇسسىمان ئۇچىدا ئوسىدۇ. دۇگىلەك شەكىللىك، مۇنسى قاناتلىق، گىرۋىگى جىگەر رەڭ، ئۇرۇغى ئۇچ قىرلىق بولىدۇ (122 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ جىلغىلىرى، تاغ باغرىلىرى، ئورمان بويلىرى قاتارلىق سايە، نەم جايلاردا ئوسىدۇ. ئالتاي، تيانشان تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

يەغنەپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى بىلەن غولى ئىشلىتىلىدۇ. كەچ كۈزدە يەر ئۈستى قىسمى قۇرۇغاندىن كېيىن كولاپ ئۆيلىنىپ، يىرىك قوۋزىغىنى قىرىۋېتىپ، تولۇق نەمدەپ، نېپىز كېسىپ تەييارلىنىدۇ، خام بويىچە ياكى ھاراق بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. تاشقان ئىسسىقلىقنى قايتۇرىدۇ، چوك تەرەتنى راۋان قىلىدۇ، توسالغۇلارنى بۇزۇپ، ئۈيۈپ قالغان قانلارنى تارقىتىدۇ، غەلۋىرەكنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر سوقۇر ئۇچەي ياللۇغىدا: رەۋەن 4 مىسقال، مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 4 مىسقال، كوك كاۋا ئۇرۇغى 5 مىسقال، تازىلانغان شور 4 مىسقال (ئايرىم ئىچىلىدۇ)، داڭگۇي 3 مىسقال، ئاق چوغلۇق 3 مىسقال، ھامكاپ 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئۇچەي ياللۇغىدىن بولغان ئىچ سۇرۇشتە: رەۋەن 5 مىسقال، زىرىق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ، سوۋۇغاندىن كېيىن ئىچىلىدۇ. (3) قان قۇسۇش، بۇرۇن قاناش، كوز بىرىكتۇرگۈچى پەردىسىنىك ئوتكۇر ياللۇغىدا: رەۋەن 4 مىسقال، ماۋۇرانچىنى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) كويۇك (ئوت، سۇ كويۇگى) دە: خام رەۋەندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ، تۇخۇمنىك ئېقى ياكى كۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يارىغا سۈركىلىدۇ. (5) قاينىقسۇدا كويگەندە: رەۋەن، خام توشقان ئوتىنىك ھەر قايسە - سىدىن 1 سەردىن ئېلىپ، سوقۇپ، سۇ مېيى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، كويگەن ئورۇنغا سۈركىلىدۇ. (6) ھول ئىسسىقتىن بولغان سېرىق

چۇشۇشلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

مەنىسى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە: ئالتاي رەۋىنى (راۋغاش — 阿尔泰大黄)ۋە قىزىل يوپۇرماقلىق رەۋەن (红叶大黄): بۇ ئىككى خىل ئوسۇملۇك رەۋەن بىلەن ناھايىتى ئوخشايدۇ. ئۇلارنىڭ ئالاھىدىلىكى: ئالتاي رەۋىنىنىڭ يوپۇرمىغى تورسىمان، تومۇرى ئېنىق بولىدۇ. قىزىل يوپۇرماقلىق رەۋەنىنىڭ يوپۇرمىغى قىزىل بولىدۇ. ئالتاي ۋە تيانشان تاغلىق رايونلىرىنىڭ نەم يەرلىرىدىن چىقىدۇ، بۇلارمۇ رەۋەن قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تازىلانغان شور

芒硝 Mang xiao

(玄明粉) سۇسىز شور

يىغىپ تەييارلاش: تەبىئى ناترىي سولاۋرنى پىششىقلاپ ئىشلەشتىن كېيىن چىققان كىرىستال ماددىغا تازىلانغان شور دېيىلىدۇ. بۇ چۇرۇك ۋە سۇزۇك بولىدۇ. تەبىئى مەھسۇلاتنى سۇدا ئېرىتىپ، سۈزۈپ، سۈيۇقلۇغىغا ئېسسىق ئوتكۇزۇپ، قويۇلدۇرۇپ سوۋۇتۇلغاندىن كېيىن كىرىستال ھاسىل بولىدۇ. بۇنىڭغا شور (皮硝) دېيىلىدۇ (بۇنىڭ تەركىۋى ساپ ئەمەس). ئۇنىڭدىن كېيىن يېڭى تۇرۇپتىن (لوبو) 2 جىڭ ئېلىپ، پاكىز يۇيۇپ، توغراپ قازاندا سۇ بىلەن ئوبدان پىشىرغاندىن كېيىن، ئۇستىگە 10 جىڭ شور سېلىپ، بىرگە قاينىتىپ، شور تولۇق ئېرىپ بولغاندىن كېيىن سۇ —

زۇپ، سۇيۇقلۇغىنى قاچىغا قۇيۇپ، بىر كېچە تىندۇرغاندىن كېيىن، تازىلانغان شور كىرىستالى كېلىپ چىقىدۇ. بۇنىڭ ئۈستىدىكى سۇزۇك سۇيى توكۇۋېتىلىپ، كىرىستالى قۇرۇتۇلۇپ قاچىدا ساقلىنىدۇ.

سوسىز شور: تازىلانغان شورنى پارپۇر قاچا ياكى سىرلانغان قاچىغا سېلىپ سۇسىز قىزدۇرساق، ئۈنىڭ تەركىۋىدىكى سۇ هورغا ئايلىنىپ، ئاق ئۈندەك ماددىغا ئايلىنىدۇ. بۇ سۇسىز شور دېيىلىدۇ.

تەبىئىتى: تازىلانغان شور: تەمى تۇزلۇق قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىدۇ، قۇرۇقنى هوللەيدۇ، مۇنەككەلەرنى يۇمشىتىدۇ. سۇسىز شور: تەمى تاتلىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق زەھەرسىز. تەسىرى تازىلانغان شور بىلەن ئوخشاش.

ئىشلىتىلىشى: (1) چوڭ تەرەت قاتتىق كېلىشىدە: تازىلانغان شوردىن 3 مىسقال، هەسەل 1 سەر، قاينىق سۇ بىلەن ئايرىم - ئايرىم ئىچىلىدۇ. (2) ئاشقازان ئۈچەينىڭ ئىسسىغى تاشقاندا، قەۋزىيەت بولغاندا: تازىلانغان شور 3 مىسقال، رەۋەن 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئوتكۈر، سوزۇلما خاراكتېرلىك تاماق ياللۇغى، ئېغىز يارىلىرىدا: سۇسىز شور 2 مىسقال، يالپۇز 1 مىسقال، خام چۇچۇكبۇيا 5 فۇڭ، دانىكا 2 فۇڭ، هەممىسىنى قوشۇپ تالقان قىلىپ، كېسەل ئورۇنغا سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: تازىلانغان شورنى پېيزەك بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىشكە ۋە هاسىلدار ئايالارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

چۇقا

玄参 Xuan sheng

(چۇقا ئائىلىسى، چۇقا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىكى 60 - 120 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى كونۇسسىمان، توۋەن قىسمى چاتاقلىغان بولۇپ، تاشقى پوستى كۇلرەڭ ساغۇچ قوڭۇر رەڭدە، غولى توت قىرلىق، بەزىسمان يۇمشاق تۈكچىلىرى بولىدۇ. (3) توۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ. ئۇستۇنكى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. يوپۇرماق شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە، گىرۋىگى ھەرەچىشسىمان بولىدۇ. (4) گۇل رېتى چەكلىك كۈنلۈكسىمان بولۇپ، يېيىلىپ ئېچىلغاندا كۈنۇسسىمان شەكىلگە كىرىدۇ. گۇلى قارامتۇل سوسىن رەڭدە، گۇل سېپى ئىنچىكە ئۇزۇن، بەزىسمان تۈكچىلىرى بولىدۇ. غوزا مۇسى تۇخۇمسىمان يۇمىلاق (123 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئۇرۇق بىلەن كوپىيىدۇ. موتىدىل كىلىماتتا ئوسۇشكە ماسلاشقان. غۇلجا قاتارلىق ئورۇنلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كەچ كۈزدە كولاپ، قۇرۇپ كەتكەن غول ۋە بىخلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا يېرىم قۇرۇتۇپ، دوۋىلەپ قويۇلىدۇ. 3 - 4 كۈندىن كېيىن يەنە ئاپتاپقا سېلىنىدۇ. تولۇق قۇرۇغىچە قايتا - قايتا ئاپتاپقا سېلىپ، قۇرۇغاندىن كېيىن تولۇق نەملەپ، نېپىز كېسىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇق فېرىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، زەھەر-سىز. مەنپىلىكنى تولۇقلاپ، ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، يالالۇغنى ۋە زەھەرنى ياندۇرىدۇ، قۇرغاقلىقنى ھوللەپ خىلىت ھاسىل قىلىدۇ، تاماق، كىكىرتەكنى ياخشىلايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بادامسىمان بەز يالالۇغى، تاماق، كىكىرتەك ئىششىپ ئاغرىشلاردا: چۇقا 3 مىسقال. ئۇچقات 3 مىسقال، يەر تۇزغىنى 2 مىسقال، يالپۇز 1 مىسقال، چۇچۇك بۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە يالالۇغى (كوكرەك قىسىلىش، قىزىش، يوتىلىش، ھاسىراش)دا: چۇقا 4 مىسقال، چاكاندا 2 مىسقال، خام گەج 1 سەر، ئۇزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 3 مىسقال، سۇغوگۇل 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بويۇن لىمفا-سىلىدا: چۇقا 5 مىسقال، سوغو گۈل 5 مىسقال، ياز غازىكى 5 مىسقال، سەكسەن پۇت بىر دانە (ئوتقا قاخلاپ پىشىرىپ يۇمشاق سوقۇپ، قاينىاق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ)، سۇدا قايناتىپ ئىچىلىدۇ. ھەر كۈنى بىر قېتىم ئىچىپ 10 كۈن بىر داۋا-لىنىش مۇددىتى بولىدۇ. (4) قان تومبىسى خاراكتىرلىك تومۇر يالالۇغدا: چۇقا 1 سەر، ئۇچقات 1 سەر، داڭگۇي 5 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ كۈنىگە ئۇچ-قە بولۇپ ئىچىلىدۇ (چۇچۇكبۇيا كوپ بولۇپ كەتسە، ئىششىق پەيدا قىلىپ ئەكس تەسىر كېلىپ چىقمىدۇ). يەنە بىر چۇ-فاڭ: چۇقا 1 سەر، داڭگۇي 5 مىسقال، مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، ئۇچقات پىلىگى 1 سەر، سە-رىس قوۋزىغى 1 سەر، قۇرۇتۇلغان سازاڭ 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا

3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: مارال قۇلاق بىلەن بىرگە ئىشلەتكە بولمايدۇ.

مودەن يىلتىز پوستى (مۇدەنگۇل)

牡丹皮 Mu dan pi

(ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى، مۇدەنگۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئىگىز-لىگى 1—2 مېتىر كېلىدۇ. (2) يىلتىزى چوك، ساغۇچ خومارەك، خوشخۇي پۇرىغى بار. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئو-سىدۇ. ئىككى قايتىلانغان ئۇچ قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقنىك شەكلى دوگىلەك ياكى تېمسىنە شەكلىدە، (4) گۇلى چوك، يالغۇز بولۇپ، ئوچىدا ئوسىدۇ. گۇلى يىلىك ياكى قات بو-لۇپ ئىچىلىدۇ، رەڭگى قىزىل ياكى قىزغۇش سوسىن ئاق بولىدۇ. غۇنچە شەكىلىك مەۋسى 5 تالدىن توپلىشىپ ئوسىدۇ. سىرتقى تۇكچىلەر قاپلاپ تۇرىدۇ (124 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پۇتۇن شىنجاڭنىك ھەممە يېرىدە ئوسە-تۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا 3—5 يىللىق گۇلىنىك

يىلتىز پوستى ئىشلىتىلىدۇ. كۆز ياكى ئەتىيازدا يىلتىزنى كولاۋ-
لىپ، چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىۋېتىپ، يىلتىز پوستىنى سويۇۋېلىپ،
ئاپتاپتا قورۇتۇپ، توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىغىراق قېرىق، تەبىئىتى سەل سوغاق،
زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، قاننىسوۋۇتىدۇ، بەدەندىكى توختاپ قالغان
نەرسىلەرنى تارقىتىدۇ. نېرۋ ئاجىزلىق، ئويقۇسى كەلمەسلىك،
سۈيدۈك راۋان بولماسلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىقلىق كېسەللەردىن قان قوسۇش،
بۇرۇن قاناش، بەدەنگە سەپكە چىقىشلاردا: مودەن يىلتىز پوستى 4 مىسقال،
خام ئەگرى سۇناي 4 مىسقال، چۈقا 3 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال،
سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سىلىدىن بولغان توۋەن قىزىتمىلاردا:
مودەن يىلتىز پوستى، ئالقات يىلتىز پوستى، كوك ئەمەن، جىڭمۇلارنىك
ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىدۇ. (3)
سوقۇر ئوچەي ياللۇغىنىك دەسلەپكى مەزگىلىدە (قەۋزىيەت بولغاندا):
مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، سۇسىز رەۋەن 3 مىسقال. كوك كاۋا
ئۇرۇغى 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، شور 2 مىسقال (ئايرىم
ئىچىدۇ) سۈيدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سەزگۈرلىگى ئېشىپ كېتىشتىن
بولغان بۇرۇن ياللۇغىدا: مودەن يىلتىز پوستى 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ
ئىچىلىدۇ. 10 كۈن بىر داۋالاش مۇددىتى بولىدۇ. (5) ھېيىز كەلمەي
قوساق ئاغرىشلاردا: مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، چۈەنچۈك 3 مىسقال،
داڭگۇي 3 مىسقال، ئەمەن يوپۇرمىغى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال، ھامىلدار ئايالارغا ئېھتىيات
بىلەن ئىشلىتىش كېرەك.

قارا ياغاچ

榆树 Yu shu

قارایاغاچ قوۋزىنغى (榆树皮) قارایاغاچ پوستىگى(榆钱)
قارایاغاچ يوپۇرمىغى (榆树叶)

باشقا ئاتىلىشى: سىدە

(قارایاغاچ ئاغىلىسى، قارا ياغاچ ئۇرۇغدىشى)

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا قوۋزىنغى (قارایاغاچ قوۋزۇ-غى)، يوپۇرمىغى (قارایاغاچ يوپۇرمىغى)، مۇسى (قارایاغاچ پوستىگى) ئىشلىتىلىدۇ. پوستىگىنى باھاردا تېخى سارغايمىغاندا يىغىپ تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ، يوپۇرمىغى ياز ۋە كۈز پەسلىدە ئېلىنىپ، ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. قوۋزىنغىنى قاچان يىغسىمۇ بولىدۇ. دەرەخنى چاتىغاندا ياكى كەسكەندە قوۋزىنغىنى سۇ-يۇۋېلىپ، سىرتىدىكى يىرىك قوۋزاقنى تازىلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يىپسىمان قىلىپ توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: قارایاغاچ پوستىگى: تەمى تاتلىق، سەل ئاچچىغى بار، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز، تېنىچلاندۇرۇش تەسىرى بار. قوۋ-زاق ۋە يوپۇرمىغى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز، تېنچ-لانىدۇرۇش، سۈيىدۈك ھەيدەش، كويۇكنى داۋالاش تەسىرى بار.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئۇنى پۇتۇشتە: قارا ياغاچ، تېرەك، سوگەتلەرنىك يۇمران يىلتىزىنىك ئاق قوۋزىغى ھەر قايسىسىدىن 1—2 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سۇنۇقلاردا: قارایا-

غاچ قوۇزنغى، ئاق تېرەك يوپۇرمىغى، سوك ئۇنى ياكى قارا بۇغداي ئۇنى ھەر قايسىسىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا، بۇقا مۇڭگۈزى. بىر دانە (كويـ دۇروپ، ھەر قېتىم كۆيدۈرگەندە بىر قېتىم قىرىپ ئېلىپ تەييارلـ نىدۇ)، كاۋاۋچىندىن (خۇاجىياۋ) 7 تال ئېلىپ، ھەممىسىنى بىرلىكتە يۇمشاق سوقۇپ، كېنا ئاچچىقىنى بەلەن ھەلھەم ياساپ، لاتىغا سۈركەپ، سۈنۈق ئورۇنغا تېڭىپ، سىرتىدىن تاختا بىلەن بېكىتىلىدۇ. (3) نېرۋ ئاجىزلىق، ئاق خۇن كېلىش، ئىششىقلاردا: قارايا غاچ قوۇزنغى (ياكى يوپۇرمىغى) 3—5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) كويۇك يارىسى يۇقۇملانغاندا: قارايا غاچ قوۇزنغىنىڭ ئوتتۇرا قاتلـ مىدىن ئېلىپ قۇرۇپ، ئۇننىڭغا ماس قىرانچىن، زىرنىق (ھەر قايسىسىنىڭ مىقتارى قارايا غاچ قوۇزنغىنىڭ $\frac{1}{4}$ گە تەڭ) قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، 60% لىك ئىسپىرتقا چىلاپ (سېپىرت مىقتارى دورىنىڭ يۇزىدىن بىر سانتىمېتىر ئىگىز بولۇشى كېرەك)، 24 سائەتتىن كېيىن سۈيۇقلىغىنى سىقىپ ئېلىپ سۈزۈپ تەييارلىنىدۇ. ئىشلىتىشتىن ئىلگىرى دورا سۈيۇقلىغىنى قاينىتىپ سوۋۇتقاندىن كېيىن يارىنىڭ يۇزىگە بېۋاستە سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: قارايا غاچ پوستىكى 1 — 3 مىسقال، قارايا غاچ قوۇزنغى. يوپۇرمىغى 3 — 5 مىسقال.

كوك ئەمەن

青蒿 Qing hao

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئەمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر ياكى ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىكى 0.4—1.2 مېتىر. (2) غولى تىك، شاخـ

لىرى كوپ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. 2 — 3 قايتىم لىنىپ پەيسىمان يېرىلغان، ھەر بىر يېرىدىچە يوپۇرماقلىرى ئۇزۇن تۇمۇسىمان ياكى كەڭرەك يىپسىمان بولىدۇ. (4) گۈل رېتى باشسىمان، گۈلى يېرىم شار شەكلىدە، گۈلىنىڭ دىئامېترى 4—6 مىللىمېتىر كېلىدۇ. رەڭگى سېرىق، ئوتكۇر پۇرىغى بار (125- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دالىلاردا، تاغ باغرى، يول بويلىرى، ئېرىق ياقىلىرىدا كوپ ئوسىدۇ. پۇتۇن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرى گۈلى ئېچىلىشىدىن ئىلگىرى ئورۇپ ئېلىنىدۇ ياكى گۈلى ئېچىلغاندا گۈل شېخى ئېلىنىدۇ. ئۇندىن كېيىن چاناپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ قاننى سوۋۇتۇش، ئىسسىق ئوتۇشنى قايتۇرۇش، قان توختىتىش تەسىرى بار.

ئىشلىتىلىشى: (1) سىلىدىن بولغان قىزىتما، ئوغرى تەر، ياز پەسىلىدىكى زۇكامدا: كوك ئەمەن، ئالقات يىلتىز پوستى، ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقال، گۈلسامساق 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بۇرۇن قاناشتا: ھول كوك ئەمەنىنى ئېزىپ، سۈيىنى چىقىرىپ ياكى جۇڭ مودىن 3 مىسقال، خام ئەگرى سۇنايدىن 3 مىسقال، مودەن يىلتىز پوستىدىن 1.5 مىسقال قوشۇپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ھەرە چاقىدا، قوتوردا، چاقىلاردا: كوك ئەمەندىن مۇڭا پىق مىقتاردا ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ يارا يۇيۇلىدۇ. (4) ئالا قۇغۇز بىلەن زەھەرلەنگەندە: كوك ئەمەندىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: سېسىق ئەمەن (سېرىق گۈللۈك ئەمەن — 黄花鬼) : شەكلى كوك ئەمەن بىلەن ئوخشاپ كېلىدۇ. ئاساسىي ئالاھىدىلىگى: بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، يوپۇرمىغى ئۇچ فايتىلانغان پەيسىمان يېرىلغان، شەكلى يىپسىمان بولىدۇ. گۈل رېتى باش سىمان، گۈلى شار شەكىللىك، گۈل دىامېتىرى 1 — 2 مىللىمېتىر، سېسىق پۇرىغى بولىدۇ. بۇمۇ كوك ئەمەن قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ھەپىرەك

紫茉莉 Zi mo li

باشقا ئاتىلىشى: نامازشام گۈل

(ھەپىرەك ئائىلىسى، ھەپىرەك ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى بىر مېتىر ئەتراپىدا بولىدۇ. (2) يىلتىزى چوك، غولى تىك، كوپ شاخلىنىدۇ، بوغۇملىرى توم بولىدۇ، (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ. شەكلى 3 بۇرجەك تۇخۇمسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك. (4) گۈلى شاخنىك ئۇچىدا ئوسىدۇ. شەكلى كانايغا ئوخشايدۇ. قىزىل توخۇك، ئاق، سېرىق ھەر خىل رەڭدە بولىدۇ. مەۋسى دوگىلەك، قىرلىق، پىشقاندا قارىيىدۇ (126 - رەسىمگە قارالسۇن).

تارقىلىشى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يېغىپ تەييارلاش: دورىغا تۇگۈنەك يىلتىزى، يوپۇرمىغى، ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزىنى كەچ كۈزدە ئېلىپ، نېپىز كېسىپ،

ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يوپۇرمىغىنى ياز، كۆز پەسىللىرىدە ئېلىپ، ھول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغىنى پىشقاندا يىغىۋېلىپ، قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: نەمى تاتلىغىراق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرلىك؛ ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، ھوللۇكنى چىقىرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۈيدۈك يولى يۇقۇملىنىش، مېزى بېزى ياللۇغلىنىش، ئاق خۇن كېلىش، قان سىيىش كېسىلىدە؛ (2) يىقىلىش - ئورۇلۇشتىن بولغان ئىششىپ ئاغرىشتا؛ ھەپسىرەكنىڭ ھول يىلىتىزى (ياكى يوپۇرمىغى) ئېزىپ سىرتقا تېڭىلىدۇ.

مىنتارى: 0.5 — 1 سەر.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالىلارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

4. سۇيدۇكنى راۋان قىلغۇچى ۋەسۇيۇق لۇقنى ھەيدىگۈچى دورىلار

(利尿逐水药)

سۈيدۈكنى راۋان قىلىپ، سۇيۇقلۇق ھەيدەيدىغان دورىلار، بەدەن-دىكى ئارتۇقچە سۇ ۋە ھوللۇكلەرنى سۈيدۈك يوللىرى ۋە ئۇچەيلەر ئارقىلىق سىرتقا چىقىرىشنى ئىلگىرىلىتىدىغان دورىلاردىن ئىبارەت. سۇيدۈكنى راۋان قىلىدىغان دورىلار سۇيدۈك مىقتارىنى كۆپەيتىپ، ئوبدان راۋان قىلىدۇ. شۇڭا، سۇ ۋە ھوللۇكلەر توختۇرلىپ سۇيۇك ياخشى راۋان بولمىغاندا، تامچىلاپ سىيىشتە، بوغۇملار ئىشىشىغاندا، ھول تەمرەتكىلەردە، سۇلۇق ئىششىقلاردا، ئىچى ئوتكەندە، سىرىق كېسەللەردە ئىشلىتىلىدۇ. سۇ ھەيدەيدىغان دورىلار ئىچىنى قاتتىق سۇرگۈزۈپ، كۆپ مىقتاردىكى سۇيۇقلۇقلارنى، چوڭ - كىچىك تەرەتلەر ئارقىلىق چىقىرىپ تاشلايدۇ، شۇڭا، ئېغىر سۇلۇق ئىششىقلىرى، كۆكرەك ۋە قورساقتا سۇ يىغىلىش، قەۋزىيەت قاتارلىق كېسەللەردە ئىشلىتىلىدۇ.

1) هوللۇكنى سىرغىتىپ، سۇيدۇكنى راۋان قىلغۇچى دورىلار

(渗湿利尿药)

پاقا يۇپۇرماق (ئازىيا پاقا يوپۇرمىغى)

车前 Che qian

پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى (车前子) پاقا يوپۇرماق ئوتى (车前草)

(پاقا يوپۇرماق ئاتالمىسى، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغۇللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 10 - 50 سانتىمېتىر. (2) يوپۇرمىغى تۇۋىدىن ئوسكەن بولۇپ، ساپىغى ئۇزۇن، شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى سوقۇچاق، تولۇق گىرۋەكلىك، يوپۇرماق يۈزى يېشىل، ئارقا تەرىپى سۇس يېشىل رەڭدە. ئادەتتە 5 - 7 گىچە دۇغۇسمان تومۇرى بولىدۇ. (3) گۈلى كىچىك، شەكلى باشاقسىمان، غوزا مېۋىسى قاپاق ئېچىلمايدىغان كىچىك يېرىلىدۇ. ئۇرۇغى سوقۇچاغراق، قارا قوڭۇر رەڭلىك بولىدۇ (127 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يول يانىلىرى، ئېرىق بويىلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى ۋە پۈتۈن ئوتى (پاقا يوپۇرماق) ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندىن كېيىن، يېغىۋېلىنىپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. خام ياكى قو-

رۇپ ئىشلىتىلىدۇ. پاقا يوپۇرماق ئوتنى ياز كۈنلىرى ئېلىپ هول بويىچە ياكى توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، سۇيدۇك هەيدەيدۇ. ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ. بەلغەمنى يومشىتىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ. پاقا يوپۇرماق ئوتنىدىكى ئىسسىقنى ۋە ئىسسىقتىن بولغان زەھەرنى قايتۇرۇش تەسىرى بىر قەدەر كۈچلۈك.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇيدۇك يول يالليۇغى، دوساق يالليۇغىدا: پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئۇچقات 5 مىسقال، ياۋا كەشمىر 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (2) ئوتكۇر بورەك يالليۇغى، سۇيدۇك يول يالليۇغىدا: پاقا يوپۇرماق 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (3) سۇيدۇك يول تېشىدا: پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 1 سەر، كۈمۈش ئوت 1 سەر، ئۇچار چاشقان مايىغى 3 مىسقال، ماڭدار 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سوزۇلما كانايچە بالليۇغى (ئوپكىنىڭ ئىسسىغى ئېشىپ يوتۇلۇش، دېمى سىقىلىش) دا: هول پاقا يوپۇرماق 3 سەر، ئورۇك مېغىزى 3 مىسقال، ئۇزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) سۇدەك ئىچى سۇرۇشتە: هول پاقا يوپۇرماق 3 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 3 مىسقال، سارىغايىچە قورۇپ يۇمشاق سوقۇپ گۈرۈچ سۇيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (6) يارا چىققاندا: هول يوپۇرماقنى ئېزىپ يارا ئورۇنغا تېڭىپ قويۇلىدۇ.

مىقتارى: پاقا يوپۇرماق تۈرۈغى 0.5 — 3 مىسقال، پاقا يوپۇرماق 1 — 2 سەر.

قوشۇمچە: ياتما پاقايوپۇرماق (前车平): شەكلى ئازىيا پاقا يوپۇرمىغى سىلەن ئوخشايدۇ لېكىن يوپۇرمىغى كوپىنچە يەرگە تەكشى يېتىپ ئوسىدۇ. بۇنىڭ ئوق يىلتىزى روشەن بولۇپ، ئادەتتە شاخلىمايدۇ. بۇمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

مىللى تەبابەتچىلىكتە پاقا يوپۇرمىغىنىڭ **ئىسپەغۇل** (亚麻子车前 Plantago psyllium) ناملىق تۈرى سۈيدۈك ھەيدەشكە ئىشلىتىلىدۇ.

تەسۋى قوناق

薏苡仁 Yi yi ren

(باشاقلىق گوسۈملۈكلەر ئائىلىسى، تەسۋى قوناق ئۇرۇغدىشى)

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئوستۈرۈلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. كەچ كۈزدە دېنى پىشقاندا، ئۇرۇغىنى سوقۇپ ئېلىپ. شوپىگىنى ئېلىۋېتىپ، خام بويىچە ياكى سارغايغىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ (128-رەسىمگە قارالسۇن).

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، زەھەرسىز، تالنى كۈچەيتىپ، ئوپكىگە قۇۋەت بېرىدۇ. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، ھۇللۇكنى ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۈدەك ئىچ سۈرۈشتە: تەسۋى قو-

ناق 6 مىسقال، پاقا يوپۇرماق ئۆرۈغى (قورۇلغان) 4 مىسقال، كۆلى بېيىسى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (ھامىلدار ئاياللار ئىچىشكە بولمايدۇ). (2) ئاشقازاننىڭ سوغى ئېشىپ ئاغرىشتا: تەسۋى قوناق 1 سەر، ئىشلەنگەن بۇۋانە يان يىلتىزى 5 مىسقال، يۇمشاق سوقۇپ بىر قېتىمدا 5 فۇنكدىن كۆنىگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (3) بوغۇم ئاغرىشتا (ھوللۇگى ئېشىپ كەتكەندە): تەسۋى قوناق 5 مىسقال، ئاق چوغلۇق 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، چاكاندا 1 مىسقال، دارچىن شېخى 3 مىسقال، ساڭجۇ 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، خام زەنجۇبىل 1 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 6 مىسقال.

كوممىقوناق ساقلى

玉米须 Yü mi xü

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا كوممىقوناقنىڭ ساقلى ئىشلىتىلىدۇ. كوممىقوناقنى ئورىغاندا يىغۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كوممىقوناقنىڭ ھول يىلتىزى ۋە يوپۇرمىغىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. سۇيدۇك ھەيدەپ ئوتنى ماڭغۇزىدۇ. قان بېسىمنى چۈشۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر، سوزۇلما بورەك يالليۇغى، سۇيدۇك ئازلىقتا: كوممىقوناق ساقلى 1 سەر، ئارپا قىلتىرىغى 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) دۇساق تېشىدا: كوممىقوناق ساقلى 1 سەر، سوگەت يوپۇرمىغى 1 سەر، قىزىل ماش 1 سەر، كوك سېغىز 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يۇقۇملانغان

بولسا 4 مسقال زبرق قوشۇلىدۇ. (3) ئوت خالتا ياللۇغى، ئوت يول تېشى، سېرىق چۈشۈش تېپتىكى يۇقۇملۇق جىگەر ياللۇغىدا: كوممىقوناق ساقلى 1 سەر، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 5 مسقال، جىنتيانا 3 مسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) يۇقۇرى قان بېسىمدا: كوممىقوناق ساقلى ياكى تېرەكلىك بىلتىزى (يەرگە يېقىن تۇراقسىز يىلتىزى) دىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى كۇممە قوناق ساقلىنى دەملەپ، چاي قاتار ىدا ئىچىلىدۇ (5) سۈيدۈك يول تېشىدا: كۇممە-قوناقنىڭ ھۆل يىلتىزى ياكى يوپۇرمىغىدىن 2 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 سەر.

ياۋا كەشمىر

泽泻 Ze xie

(ياۋا كەشمىر ئائىلىسى، ياۋا كەشمىر ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 0.5-1 مېتىر، يەر ئاستىدا، شار شەكىللىك تۇگۈنەك غولى بار، چاچما يىلتىزى كوپ بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى تۇۋىدىن ئوسىدۇ، سېپى ئۇزۇن، يوپۇرماق تۈۋى خىلاپسىمان، يوپۇرماق شەكلى سوقۇچاق، تولۇق گىرۋەكلىك. (3) گۈل شېخى يوپۇرماقلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن چىقىدۇ. گۈلى ئاق ئومۇم گۈل شېخى 5-7 گىمچە ئايلانما بولۇپ ئوسۇپ، توپلىشىپ چوك كونۇسسىمان گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. كىچىك گۈل ساپلىرىنىڭ ئۇزۇنلۇغى ئوخشاش ئەمەس. كۇنلۇكسىمان تىزىلغان، مىۋىسى ئورۇق، تەتۇر توخۇم شەكىلدە بولۇپ، ياپىلاق كېلىدۇ (129 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا بويلىرى، سازلىق ۋە كولچەكلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تۇگۈنەك غولى ئىشلىتىلىدۇ. كەچ كۈزدە كولئۇپلىپ، چاچما يىلتىزىنى ئېلىپ تاشلاپ، تاشقى پوستىنى قىرىپ چىقىرىۋېتىپ. ھول بويىچە نېپىز كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. خام بويىچە ياكى توزدا قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىسقلىقنى قايتۇرىدۇ. ھوللۇكنى سىرغىتىپ، سۇيدۇك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بىرەك ياللۇغى (بەدەن ئىششىپ، سۇيدۇك ئازايغان) دا: ياۋا كەشمىر 4 مىسقال. تاۋۇز شۇپىگى 8 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئىچ سۇرۇشتە: ياۋا كەشمىر 4 مىسقال، قان تېپەر 3 مىسقال، ئارپا ئۇندۇرمىسى 4 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

چىنە گۈل (پاخماق چىنە گۈل)

瞿麦 Qu mai

(قەلەمپۇر ئائىلىسى، چىنە گۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز لىگى 30-40 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، توپلىشىپ ئوسىدۇ، ئىنچىكە ئۇزۇن، بوغۇملىرى ئېنىق. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ، يوپۇرمىغى نىك شەكلى يىپسىمان ياكى يىپسىمان‌تېمىنە شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك،

يوپۇرماق تۈۋى غىلاپسىمان بولۇپ غولىنى يوگەپ تۇرىدۇ. (4) گۈلى يەككە ياكى بىر قانچىسى شالاڭراق توپلىشىپ ئوسىدۇ. گۈل كاسىسى كانايسىمان، گۈلتاجى يوپۇرمىغى 5 دانە، يىپسىمان يېرىلغان، رەڭگى سۇس قىزىل-ئاق ياكى سۇس قىزغۇش سېرىق. غوزا مۇسىنمك شەكلى، ئۇزۇنچاق، ئۇچى توت چىشلىق بېرىلۇپ بولۇنگەن (130 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە، گۈللەشتىن ئىلگىرى ئورۇۋېلىپ، توغراپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، سۇيدۇكنى ھەيدەيدۇ، قاننى ماڭغۇزۇپ، ھېيىز كەلتۇرىدۇ، يىرىڭلىق ئىششىقنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر سۇيدۇك يول يالليۇغى، دۇساق يالليۇغىدا: چىنە گۈل 3 مىسقال، قۇشقاچ تىلى 3 مىسقال، كوك سېغىز 3 مىسقال، ماماكاپ 1 سەر، خام چۇچۇك بۇيا 5 فۇك، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئايالار تاشقى جىنسى ئورگىنىنىڭ شەلۋەرىشى، سۇ ئورلەپ تۇرىدىغان چاقىلاردا: چىنەگۈلدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ سۈرتىلىدۇ ياكى سۇدا قاينىتىپ ئاغرىق يەر يۇيۇلىدۇ. (3) ھېيىز كەلمەسلىك، يىرىڭلىق ئىششىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ. (4) قىزىل ئوگگەچ راكى، توغرا ئۇچەي راكىدا چىنە گۈلى يىلتىزى 1 — 2 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە جۇگگو چىنە گۈلى (石竹) (130 - رەسىمگە قا-

رالسۇن): شەكلى پاخماق چىنەگۈل بىلەن ئوخشاپ كېتىدۇ، ئۇنىڭ ئالاھىدىلىگى گۈلتاجى ياپرىغىنىڭ ئۇچى ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. كوپىنچە تاغ باغرىلىرىدا ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. بۇنىمۇ چىنەگۈل قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىدۇ.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا چىنەگۈلنىڭ تۈرلىرى كوپ بولۇپ، كوپىنچە تاغ باغرى، ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ، شەكلى بىر بىرىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. ھەممىسى چىنەگۈل سۇپىتىدە دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ماگدار (سەبىرىيە مامرەسى)

新疆木通 Xinjiang mutong (西伯利亚赛铁线莲)

(ئىنبىتق تاپانلىقلار ئائىلىسى، ماگدار ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق پىلەك تارتىپ ئوسىدىغان ئوسۇملۇك، دائىم دەرەخلەرگە يامىشىپ ئوسىدۇ. ئۇزۇنلىغى ئادەتتە 3—5 مېتىر. (2) غولى ياغاچقا ئايلانغان، بوغۇملىرى چوڭايغان بولىدۇ، ئوتتۇرا قىسمىدىكى غولى ئادەتتە 6 قىرلىق بولۇپ، كېسىلگەن يۇزىدە نۇرغۇن ئۇششاق تۆشۈكلەر بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ. ئۇچ قۇلاقلىق مۇرەكىپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرمىغى توخۇمسىمان تېمىنە شەكىللىك ياكى تېمىنە شەكلىدە، يوپۇرماق گىرۋىكى ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. (4) گۈلى سوس سېرىق، سىرىت تەرەپتىكى ئاتىلىقلىرى گۈل تاجى ياپراقچىلىرىغا ئوزگىرىپ كەتكەن، ئانىلىق گۈل توۋرىگى ئاق رەڭلىك پەيسىمان بولىدۇ. مۇۋىسى ئورۇق مۇە، شەكلى ياپىلاق، دوگىلەك (131 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغدىكى ئورمان ۋە چاتقاللىقلار ئارد-

سىدا ئوسىدۇ. ئاساسەن تيانشاننىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن كوپ چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا غولى ۋە شېخى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز، كۈز پەسىللىرىدە ئېلىپ پاكىزە يۇيۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەملەپ ئۇچىز كېسىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سەل سوغۇق، زەھەرسىز. يۈرەكتىكى ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ. تومۇرنى ئاچىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۈيدۈك ياخشى ماڭمىغاندا: ماڭدار 2 مىسقال، جەز بۇزار 3 مىسقال، كىۋەز ئانىسى ئۇرۇغى 1 سەر، لىپەككۈل 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. مۇزلاپ تىتىرەك ئۇ-تكۈر لاشقۇچىلارغا 3 مىسقال، كەۋرەك قوشۇپ بېرىلىدۇ. (2) ئوتكۈر دۇساق يالىلۇغى، سۈيدۈك بىلەن قان كېلىش، سۈيدۈك يولى ئېچىشىپ ئاغرىشىدا: ماڭدار 2 مىسقال، ئۇچقات 3 مىسقال، زىرىق 2 مىسقال، پاقا يوپۇرمىغى 3 مىسقال، چۇچۇك بويا يىلتىز ئۇچى 1.5 مىس-قال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. سۈيدۈك بىلەن قان كېلىش ئېغىر بولغانلارغا: قارا ئارچا (قورىغان)، كىچىك خوخا ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن قوشۇپ بېرىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: شەرق ماڭدارى (东方铁线莲) سىبىرىيە مامىرىسىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. كوپۇنچە توغرا قىلىقلاردا ئوسىدۇ. بۇنىڭ شېخى ماڭدار قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. (132 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئىزاھات: شىنجاڭ موتۇك (新疆木通) دېگىنى ماڭدارنى كورسىتىدۇ. جۇڭگىي تىبابىتىدە ئىشلىتىدىغان موتۇك (木通) شىنجاڭدا ئوسمەيدۇ. بۇنىڭ ئۇيغۇرچە ئىسمى ئېنىق ئەمەس لېكىن ھەر ئىككىسىنىڭ تەسىرى ئاساسى جەھەتتىن ئوخشاش بولغاچقا ئۇچۇن ھەر-ئىككىسى ئورنىغا (بەدىلىگە) ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

قوُشقاچ تىل

蔪蓄 Bian xü

باشقا ئاتىلىشى: قىزىل تاسما

(قامچا كوت ئائىلىسى، قامچا كوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، غولى ياتما ياكى يېرىم ياتما كېلىدۇ، تۈۋىدىن كوپ شاخلايدۇ، بۇغۇمى ئېنىق. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سىپى بولمايدۇ. شەكلى تېمىنسىمان ياكى سوقۇچاق شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك. (3) گۈلى كىچىك، يوپۇرماق قولتۇغىدىن توپلۇشۇپ ئوسىدۇ، هالرەڭ، ئۇرۇق مىۋە، ئۇچ قىرلىق، رەڭگى قارا (133 - رەسىمگە قارالسۇن).

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز كۈنلىرى ئورۇلۇپ، هول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ ياكى ئازراق شامالدىتىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. هول ئىسسىقنى قايتۇرۇش، سۇيدۇك هەيدەش، قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇش تەسىرى بار.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر سۇيدۇك يول يالليۇغى، دۇساق، يالليۇغدا: قۇشقاچ تىل (هول) دىن 1 سەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ، ياكى قۇشقاچ تىل 4 مىسقال، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 4 مىسقال، ماڭدار 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوت

يۇلدىكى سازائىسمان مەددە كېسەلدە: قۇشقاچ تىل، ئاچچىق سۇ ھەرقايسىسىدىن 2 سەردىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) توتو قۇرۇت كېسىلى، ئىسسىغى ئېشىپ كېتىشتىن بولغان چىش ئاغرىشىدا: قۇشقاچ تىلدىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سۈكنىڭ ھول تەمرەتكىسىدە ۋە بۇۋاسىردا: قۇشقاچ تىل ئۇتىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ، ئاغرىق جاي دورا سۈيى بىلەن يۇيۇلىدۇ. ئوتكۈر سوزۇلما خاراكتېرلىكى بورەك يالليۇغى، بورەك جام يالليۇغىدا: قۇشقاچ تىل 2 سەر، كۈلى ئارچىسى 1 سەر، چۈچۈكبۇيا 1 مىسقال، چوڭ چىلان 4 دانە. يۇقۇرىدىكى دورىلارنى ئوغراپ ئېزىپ 1500 مىللىلىتىر سۇ قوشۇپ قاينىتىپ، 500 مىللىلىتىر قالغاندا ئۇچكە بولۇپ، بىر كۈندە ئىچىپ بولۇتس كېرەك.

مىقتارى: 2 - 4 مىسقال.

ياۋا سۇپۇرگە ئۇزۇغى

地肤子 Di fu zi

(لويلا ئائىلىسى، ياۋا سۇپۇرگە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 70 - 150 سانتىمېتىر. ئوسۇملۇكنىڭ سىرتقى كورۇنۇشى تۇخۇمسىمان شەكىلنى ئالىدۇ. (2) غولى تىك، شاخلىرى كوپ، يۇمران ۋاقتىدا يېشىل، كەچ كۈزدە سېرىق ياكى جىگەرەڭ بولىدۇ. يېزىلاردا سۇپۇرگە قىلىپ ئىشلىتىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ناھايىتى زىچ ئوسىدۇ. سېپى يوق دېيەرلىك، شەكلى يېپسىمان تېمىنە شەكىلدە. (4) گۈلى كىچىك، رەڭگى ساغۇش يېشىل 1 - 2 تال گۈلى

قولتۇغدىن ئوسمدۇ، مۇسى ع قاناتلىق، ئۇرۇغى قارا ياكى قارامتۇل سېرىق (134 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يېزا چەتلىرىدە، يول بويلىرىدا ۋە كوكـ تاتلىقلاردا ئوسىدۇ. كوپۈنچە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئورۇغى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە مۇسى پىشقاندا ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغى سوقۇپ، سورۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ھول ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، سۇيدۇك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئېشەك يېمىدە: ياۋا سۇپۇرگە ئۇرۇغىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قارا شېكەر قوشۇپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر خىل ئۇسۇل: ياۋا سۇپۇرگە ئۇرۇغى 3 مىسقال، بۇدۇشقاق ئۇرۇغى 3 مىسقال، سەپرا ئوت يىلتىزى پوستى 4 مىسقال، شاپتول مېغىزى 3 مىسقال، چىرىلداق قېپى 2 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بەلۋاغسىمان قوقاقتا: ياۋا سۇپۇرگە ئۇرۇغى (قارايغىچە قۇرۇلغان) 3 مىسقال، ئىلان پوستى (سارغايغىچە ئوتقا قاخلانغان) 1 مىسقال، سەكسەن پۇت 3 دانە، ھەممىنى قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، كۈنجۇت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا سۈركىلىدۇ. (3) دوساق يالىلۇغى، سۇيدۇك يول يالىلۇغىدا: ياۋا سۇپۇرگە، ماڭدار، جولدىك (猪苓)، قۇشقاچ تېمى، خۇاڭبۇ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

كۆەز ئانىسى ئۇرۇغى (كۆەز ئانىسى)

冬葵子 Dong kui zi (尚麻)

كۆەز ئانىسى يىلتىزى (尚麻根)

باشقا ئاتىلىشى: داغال كاناپ، يالغان قاپاق، تۈكچە ئوت (لەيلىگۈل ئاگىلىسى، كۆەز ئانىسى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى بىر مېتىر ئەتراپىدا، تېرىپ ئوستۇرۇلىدىغانلىرىنىڭ ئىگىزلىگى 3 مېتىرغا يېتىدۇ، غولى تىك، يۇقۇرى قىسمىدىن شاخلىنىدۇ، پۈتۈن ئوسۇملۇكنى ئاق تۈكچە قاپلاپ تۇرىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى ئۇزۇن، يوپۇرماق شەكلى دۈگىلەك يۈرەك شەكىللىك، ئۇچى ئۇچلۇق، گىرۋىكى ھەرەچىشسىمان. (3) گۈلى سېرىق رەڭدە بولۇپ، يوپۇرماق قولتۇغىدىن 1—3 كىچە ئوسۇپ چىقىدۇ. غوزا مىۋىسى يېرىم شار شەكلىدە، پىشقاندىن كېيىن جۇيزە مىۋىسىدەك چىشلارغا بولۇنىدۇ، ئۇچى تەرىپىدە سىرتقا قارىغان تىكەنلىرى بار، ئۇرۇغى يۇرەك شەكلىدە، رەڭگى قارا (135-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلاردا، ھويلىلاردا، يول ياقىلىرىدا ياۋا ئوسىدۇ ياكى تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى (كۆەز ئانىسى ئۇرۇغى) ۋە يىلتىزى (كۆەز ئانىسى يىلتىزى) ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغىنى پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، خەشەكلىرىنى چىقىرىۋېتىپ تەييار-

لىنىدۇ. يىلتىزىنى كەچ كۈزدە كولىۋېلىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇ-
رۇتۇپ، نەملەپ نېپىز كېسىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: ئۇرۇغىنىڭ تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زە-
ھەرسىز. يىلتىزىنىڭ تەمى ئېچىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز.
ھەممىسىنىڭ يالليۇغلىنىشىنى قايتۇرۇش، سۇيدۇك ھەيدەش، سۈت
كوپەيتىش تەسىرى بار.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇيدۇك يول يالليۇغدا: كىۋەز ئانىسى ئۇرۇغى
5 مىسقال، ماڭدار 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تۇ-
غۇتتىن كېيىن سۈت كەلمەسلىك، كوكسى چىڭقىلىپ ئاغرىشتا، كىۋەز
ئانىسى ئۇرۇغىدىن (قورۇلغان) 2 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، ھەر
قېتىم ئىككى مىسقالدىن، كۈنىگە ئىككى قېتىم سېرىق ھاراق بىلەن
ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال، ھامىلدار ئاياللارغا ئېھتىيات بە-
لەن ئىشلىتىلىش كېرەك.

چوكا دەرەخ مۇسسى (چوكا دەرىخى)

梓实 Zi shi (梓树)

چوكا دەرەخ يىلتىز پوستى(梓白皮)

(چوكا دەرەخ ئاتىلمىسى، چوكا دەرەخ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ. يوپۇرمىغى ئۇدۇل
ياكى 3 تال يوپۇرمىغى ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ. سېپى ئۇزۇن سىرتى-
نى ئاق يۇمشاق تۈكچىلەر قاپلاپ تۇرىدۇ، يوپۇرمىغى كەلكە تۇخۇم
شەكلىدە ياكى يۇرەك شەكلىدە، يوپۇرماق ئۇچى تەدرىجىي ئۇچلانغان،

گىرۋىكى دولقۇنسىمان. (2) كونۇسسىمان گۈل رەتى، ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى قوڭغۇراق شەكىللىك، رەڭگى ئاقۇش سېرىق، ئىچكى تەرىپىدە سۇسۇن‌سىزىقچىلار بولىدۇ. غوزا مېۋىسى چوكىغا ئوخشاش بولۇپ، ئىنىڭ چىكە ئۇزۇن، پەسكە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. ئۇرۇغى ئۇزۇن يالپىلاق، ئىككى بېشىدا ئۇزۇن ئاق تۈكلەر بولىدۇ (136- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يېزا ۋە يول بويلىرىدا تىكىپ ئوستۇرۇلىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مېۋىسى (چوكا دەرەخ مەۋىسى)، يىلتىزىنىڭ پوستى (چوكا دەرەخ يىلتىز پوستى) ئىشلىتىلىدۇ. مېۋىسىنى پىشقاندا ئېلىپ قۇرۇتۇپ، باغلاپ ساقلىنىدۇ. يىلتىزىنىڭ پوستىنى ھەممە ۋاقىتتا ئېلىشقا بولىدۇ. سىرتىدىكى قاتتىق پوستىنى ئېلىۋېتىپ توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: چوكا دەرەخ مېۋىسى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى مۇتىدىل، زەھەرسىز. سۇيدۇك ھەيدەيدۇ، ئىششىقنى قايتۇرىدۇ. چوكا دەرەخ يىلتىز پوستى تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. قۇرۇتلارنى ئولتۇرىدۇ، ئىسسىق ۋە زەھەرنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما خاراكتېرلىك بورەك يالليۇغى، ئىششىق، جىگەر قېتىشتىن بولغان قوساققا سۇ يىغىلىشىدا: چوكا دەرەخ مېۋىسىدىن 3—5 مىسقال ئېلىپ، سىرىدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قوتۇر، تېرە قىچىتمىسىدا: چوكا دەرەخ يىلتىز پوستىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ سۈيى بىلەن ئاغرىق جاي يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: چوكا دەرەخ مېۋىسى 3—5 مىسقال، چوكا دەرەخ يىلتىز پوستى مۇۋاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

كوك كاۋا شوپىگى كوك كاۋا ئۇرۇغى

冬瓜皮 Dong gua zi 冬瓜子

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا شوپىگى (كوك كاۋا شوپىگى) ۋە ئۇرۇغى (كوك كاۋا ئۇرۇغى) ئىشلىتىلىدۇ. كاۋا يەگەندە سويۇۋەتكەن قاتتىق شوپىگىنى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. ئۇرۇغىنى قۇرۇتۇپ، خام بويىچە ياكى قورۇپ سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. شوپىگى سۇيدۇك ھەيدەيدۇ. ئۇرۇغى ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، سۇيدۇك ھەيدەيدۇ. يىرىڭلىق ئىششىقلارنى ياندۇرۇپ، يوتەلنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بورەك ياللۇغىدىن بولغان سۇلۇق ئىششىق، سۇيدۇك ئازلىقتا: كوك كاۋا شوپىگى، كومپۇناق ساقلىدىن 1.5 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (2) سوزۇلما خاراكتىرلىك بورەك ياللۇغى (سۇلۇق ئىششىق ۋە سۇيدىكىدە ئاقسىل بولغان) دا: كوك كاۋا شوپىگى، خام كەتمەن ھەر قايسىسىدىن 1 سەردىن ئېلىپ سۇدا قايناتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاق خۇن كېلىشمىدە: كوك كاۋا ئۇرۇغىدىن 4 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، قاينىقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: كوك كاۋا شوپىگى 0.5 — 2 سەر، كوك كاۋا ئۇرۇغى 2 — 4 مىسقال.

قارا چىكەتكە

蟋蟀 Xi shuai

باشقا ئاتىلىشى: چىركەي

يىغىپ تەييارلاش: كۆزدە تۇتۇپ، قايناقسۇغا بېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇدۇ. خام بويىچە ياكى ئازراق قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمىي تۇزلۇغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرلىك! سۇيدۇك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: جىگەر قىتمىپ يېنىك ھالدا قوساقتا سۇ يىغىلسا، قارا چېكەتكىدىن 5 دانە ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى قارا چېكەتكىدىن 6 دانە ئېلىپ، ئوتقا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىككىگە بولۇپ قاينىقىسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 6 دانە.

مەنئىي قىلىنىشى: تېنى ئاجىز بولغانلارغا ۋە ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

ئاچچىق چېچەك

侧金盏花 Cejinzhanhua

(ئېيىق تاپالمىلار ئائىلىسى، ئاچچىق چېچەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 10 - 50 سانتىمېتىر، (2) غولى كوپ، توپلىشىپ ئوسىدۇ، يىلتىزى توم، قارامتۇل، چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ. (3) تۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى پەردىلەشكەن، سېپى ئۇزۇن 3 قايتىلانغان پەيسمان مۇرەككەپ يوپۇرماق. (4) گۈلى ئۇچىدا ئوسكەن، ئالتۇن سېرىق رەڭلىك، جۇيخۇا گۈل شەكىلدە بولىدۇ، غۇنچە شەكىللىك مۇسى بار (137 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئورمان بەلۋىغىنىڭ يۇقۇرىسىدىكى ئوتلاقلاردا، تاغنىڭ تەسكەي تەرەپ يان باغرلارنىڭ نەمرەك جايلىرىدا ئوسىدۇ، تيانشان تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن چوپى ئىشلىتىلىدۇ.

گۈللىرى تولۇق ئېچىلغان چاغدا كولۇبلىمپ پاكىز يۇيۇپ، يەر ئۇستى قىسمىنى تونغراپ، يىلتىزىنى نېپىز كېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، ئازراق زەھەرلىك! يۇرەكنى كۈچلەندۈرىدۇ، سۈيدۈكنى ھەيدەيدۇ. يۇرەكنى كۈچلەندۈرۈش تەسىرى دىگىتالىس (黄地洋) بىلەن ئوخشاپ كېتىدۇ، ئىچكەنسىرى توپلىشىۋېلىپ زەھەرلەش خۇسۇسىيىتى بولمايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: يۇرەك سوقۇش تېزلىگەندە، قان تولۇشىدىن كېلىپ چىققان يۇرەك زەئىپلىگىدە، يۇرەك خىزمىتىنىڭ تولۇق بولماسلىقىدىن كېلىپ چىققان سۇلۇق ئىششىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ. بۇرۇم ياسالمىلىرى بىلەن بىرلىكتە ئىشلەتكەندە، تۇتقاقلىقنى داۋالايدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 2 فۇنۇك (بىر كۈنلۈك مىقتارى 4 - 6 فۇنۇك. كوپىنچە سىپىرتلىق ياسالما يلاساپ ئىشلىدۇ).

مۇزايىبېشى

蝼蛄 Lou gu

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قۇرۇتى ئىشلىتىلىدۇ، يەر ئاغدۇرغاندا، يەر سۇغارغاندا ياكى ياز، كۈز پەسىللىرى كېچىدە چىراق بىلەن ئالداپ تۇتۇپ، قايناقسۇغا بېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ (138- رەسىمگە قارالسۇن).

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. سۈيدۈك ھەيدەپ ئىششىقنى قايتۇرۇىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) جىگەر قېتىشقا يېنىك ھالدا قوساققا سۇ يىغىلىشى فوشۇلۇپ كەلگەندە، سۈيدۈك ئاز بولغاندا: بىرىنچى چۇفاك:

موزايبېشەدىن 6 دانە ئېلىپ، ئوتقا قاخلاپ، يۇمشاق سوقۇپ بىر كۈندە ئۇچكە بولۇپ قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. ئىككىنچى چۈفاڭ: موزايبېشى 1 دانە (سارغايغىچە ئوتقا قاخلانغان)، قۇستە 1 مىسقال بىرلىكتە يۇمشاق سوقۇپ، قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. ئۈچىنچى چۈفاڭ: موزايبېشى 2 دانە، ماش ئۇندۇرمىسى يېرىم جىڭ، نۇقۇت 2 مىسقال، ھەممىسىنى قوشۇپ، ئېزىپ سۈيى ئىچىلىدۇ. (2) بورەك ياللۇغىدىن بولغان ئىششىق، سۈيدۈك يول تېشىدا: موزايبېشىدىن 6 دانە ئېلىپ ئوتقا قاخلاپ، قۇرۇتۇپ يۇمشاق سوقۇپ، بىر كۈندە ئۇچكە بولۇپ قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مەسلىھەت: 3 - 5 دانە. تېنى ئاجىزلارغا ئېھتىياتلىق بىلەن ئىشلىتىش كېرەك.

تاۋۇز 西瓜 Xigua

تاۋۇز شوپىسى(西瓜皮) تاۋۇز شاپىغىنىڭ ئېچى (西瓜翠)

تاۋۇز شورى(西瓜霜)

يىغىپ تەييارلاش: تاۋۇز شوپىسى: تاۋۇز شاپىغىنىڭ ئەڭ سىرتىدىكى قاتتىق پوستى. بۇنى پىچاق بىلەن سويۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. تاۋۇز شاپىغىنىڭ ئېچى، تاۋۇز شاپىغىنىڭ سىرتىدىكى قاتتىق شوپىسى بىلەن ئىچىدىكى يۇمشاق قىسمىنى ئېلىۋەتكەندىن كېيىن قالغان قىسمى. بۇنى تاسمىدەك تېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ. تاۋۇز شورى: قىراۋ چۈشكەندىن كېيىن، خامىراق تاۋۇزغا چاقماق ئۇرۇپ بىر قىسىم گوشىنى چىقىرىۋېتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا سۇسىز شور تولتۇرۇپ، چاقماق ئۇرۇلغان ئورنىنى شاپىغى بىلەن بېكىتىپ قويۇپ، تاۋۇزنىڭ سىرتىغا ئاق شور تېپىپ چىققىچە ئېسىپ شامالدا قورۇتۇلىدۇ. بۇ ئاق شورنى قىرىۋېلىپ ئىشلىتىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىق قىلىقنى، ئىسسىق ئوتۇشنى قايتۇرىدۇ، ئۇسسۇزلۇقنى باسىدۇ، سۇيدۇك-نى ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر بورەك ياللۇغى، سۇلۇق ئىششىق، سۇيدۇك ئازلىقتا: تاۋۇز شوپىسى 3 مىسقال، كوك كاۋا شوپىسى 3 مىسقال، يۇغۇچ 3 مىسقال، جامكا 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمى بولغاندا: تاۋۇز شاپىغىنىڭ ئېقىنى دەملەپ، چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (3) بورەك ياللۇغىدىن بولغان سۇلىق ئىششقتا: تاۋۇز شۇپىسى 2 سەر ياكى كوك كاۋا شۇپىسى 2 سەر، كەتمرا 1.5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ، بىر كۈندە 3 كە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (4) ئىسسىق ئوتۇش، (بەدەن قىزىش، باش ئايلىنىش، ئۇسساش) دا: تاۋۇز شاپىغىنىڭ ئېقى 1 سەر، يالپۇز 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) تاماق، كېكىرتەك ئىششىپ ئاغرىغاندا، ئېغىز - تىل - لارغا يارا چىققاندا: تاۋۇز شورى، زەمچە، مامرانچىن، دانىكالارنىڭ ھەرقايسىسىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، ھەممىنى يۇمشاق سوقۇپ، ئۇنىڭدىن ئازراق ئېلىپ، كېكىرتەككە پوركۈلىدۇ. ئىشلىتىشتىن ئىلگىرى تۇز سۇيى بىلەن ئېغىزنى چايقاش كېرەك.

مىقتارى: 0.3—1 سەر.

نەغەزگۈل يىلتىزى (نەغەز گۈل)

萱草根 Xüan sauogen（萱草）

(پىمار ئائىلىسى، نەغەز گۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئۇسۇملۇك، ئىگىزلىكى 70-100 سانتىمېتىر. (2) تۈگۈنەك يىلتىزى كوپ، شەكلى ئۇرچۇققا ئوخشايدۇ. غولى يالغۇز، سىلىق ۋە قاتتىق. (3) يوپۇرمىغى كوپىنچە توپلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى يىپسىمان بولۇپ، دوغۇسمان ئىگىلىپ ئۇرىدۇ (4) گۈل رېتى چەكلىك كۈنلۈكسىمان بولۇپ، ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلى ئالتۇن سېرىق رەڭدە بولىدۇ (139 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئوستۇرۇلىدۇ.

يېغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ، كۈزدە كولىۋېلىپ، غولىنىڭ قالدۇقلىرىنى كېسىپ ئېلىۋېتىپ، پاكىز يۇيۇپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ھول ئىسسىقنى، ئىششىقنى قايتۇرۇدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇيدۇك يول يالليۇغىدا: نەغەز گول يىلتىزىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (2) بوغۇم سېقىراپ ئاغرىغاندا، نەغەزگول يىلتىزى 3 مىسقال، قارىغان يىلتىزى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلەدۇ. (3) سېرىق

چۇشمەيدىغان جىگەر ياللۇغدا: ھول نەغەزگول يىلتىزى، ھول پاقا يوپۇرماقلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن 2 سەردىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سۇت بېزى ياللۇغدا: ھول نەغەزگۈل يىلتىزىدىن مۇڭاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ سىرتقا تېڭىلىدۇ. (5) سېرىغلىق، سوزنەك، بۇرۇن قاناش، قان قۇسۇش قاتارلىق كېسەللەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5—3 مىسقال.

ئېيىق ئۈزۈم يوپۇرمىغى (ئېيىق ئۈزۈمى)

越橘叶 Yuejüye 越橘果

(ئېيىق ئۈزۈمى ئائىلىسى، ئېيىق ئۈزۈمى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) دائىم كوكۇرۇپ تۇرۇدىغان، سامان غوللۇق پاكار چاتقال. ئىگىزلىگى 10 - 20 سانتىمېتىر، غولى ئىنچىكە ۋە كىچىك، كۇلرەڭ قوڭۇر كېلىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى قىسقا، تەتۇر تۇخۇم شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك، سىرتىغا قايرىلغان، قېلىن، ئالدى تەرىپى يېشىل، ئارقا تەرىپى ئاقۇش كۇلرەڭ بولىدۇ. (3) بىر قانچە تال گۈلى توپلىشىپ شاخنىڭ ئۇچىدا ئوسىدۇ. رەڭگى قىزىل، مېۋىسى شىرنىلىك، شار شەكلىدە بولۇپ، پىشقاندا ساغۇچ قىزىل رەڭگە كىرىدۇ (140 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئالتاي ناغلىرىنىڭ ئىگىز تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يوپۇرمىغى ۋە مۇنسى ئىشلىتىلمىدۇ، كۆزدە يىغىۋېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىقتا مايىل، ئازراق زەھەرلىك! سۇيدۇكنى ھەيدەپ زەھەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇيدۇك يول يالليۇغى، دوساق يالليۇغىدا: ئېيىق ئۇزۇم يوپۇرمىغى 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئۇچەي يالليۇغىدا، تولغاقتا: ئېيىق ئۇزۇمى 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقدارى: يوپۇرمىغى، مۇنسى 1 - 2 مىسقال.

پىلىك ئوت

火绒草 Huo rong cao

(مورەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، پىلىك ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق توپلىشىپ ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىكى 15 - 30 سانتىمېتىر، پۈتۈن ئوسۇملۇكى ئاق ئۈششاق تۈكچىلەر قاپلايدۇ، غولى شاخلىمايدۇ ياكى ئۇسۇتۇنكى قىسمى شاخلايدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، ساپىغى بولمايدۇ، شەكلى يىپسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك كېلىدۇ. (3) گۈل رېتى باشسىمان بولۇپ، بىر قانچە گۈل توپلىشىپ چەكلىك كۈنۇلۇكسىمان جايلىشىدۇ (141 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۈنگەي تاغ باغرىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يەخمپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۇستىدىكى قىسمى ئىشلەتىلىدۇ. ياز ۋە كۈزدە ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى سەل قېرىق، تەبىئىي سوغاق، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، قاننى سوۋۇتىدۇ. بورەككە پايدا قىلىدۇ، سونى ماڭغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: بۇرەك ياللۇغىدا: پىلىك ئوتتىن 1 سەر ئېلىپ، قاينىتىپ، ئۈستىگە 3 تۇخۇم چېقىپ، قاينىتىپ، بىر كۈندە ئۈچكە بولۇپ ئىچىلىدۇ، بىر قېتىمدا بىر تۇخۇم يېيىلىدۇ ۋە دورا سۇيۇقلۇغى ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 4مىسقال (بىر قېتىملىق مىقتارى).

دورىلىق لەيلىگۈل

药蜀葵 Yao shu kui

باشقا ئاتىلىشى: گۈلخەيرى، خىتمى

(لەيلىگۈل ئائىلىسى، لەيلىگۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىكى 50 - 150 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى يۇمۇلاق تۇۋۇ - رۈكسىمان، بەزىدە توم شاخلىنىدۇ. رەڭگى ساغۇچ بېغىرەك، غولى تىك كېلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نۆۋەتلىشىپ ئوسكەن، سېپى بار، يۇرەك شەكلىدە، گىرۋەكلىرى ھەرە چىشلىك بولىدۇ. ئارقا تەرىپى ئاق تېۋىتچە. تۈكلەر سىيەن قاپلانغان. (4) غولى 1 دىن 3 كىچە بولۇپ يوپۇرماق قولتۇغىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ. ئاق ياكى سۇس

بېغىرەك، گۈلتاجى ياپرىغى 5 تال بولىدۇ. مۇسى ياپىلاغراق يۇمۇلاق بولۇپ، كوپ سانىدىكى كىچىك مۇنچىلىرىنىڭ قوشۇ - لۇشىدىن تەشكىل تاپقان، پىشقاندا يېرىلىدۇ (142 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئويلەرنىڭ ئەتراپىدا، ئېتىز، قىر - دالىلاردا ئوسىدۇ. شىمالىي ۋە جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بار. شىمالىي شىنجاڭدا كوپرەك.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. باھار ۋە كۈز پەسىللىرىدە يىلتىزىنى كولاپ، يۇيۇپ تازىلاپ، كېپ سىپ، يالپاق قىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يوپۇرمىغى، گۈلى ۋە ئۇرۇغىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئازراق تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، ئازراق ئىسسىققا مايىل. تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ، تەرلىتىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ، يوتەلنى توختىتىدۇ، يالليۇغنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھەر خىل جاراھەت، ئىششىق، سۈت بېزى يالليۇغىدا: يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ يەنچىپ چېپىسا ئېغىز ئالدۇرىدۇ ۋە ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. (2) زەھەرلىك ھاشارەتلەر چاققاندا: يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ يانچىپ چېپىلىدۇ ياكى زەيتۇن يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ. (3) كانايچە يالليۇغى، قان تۈكۈرۈش دەم سىقىلىشلاردا: يىلتىزى سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ھەر خىل سۇلۇق ئىششىقلاردا، سۈيدۈك راۋان بولماسلىقتا، سىيگەندە ئاغرىشلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 4 گرام.

كوك سېخىز

滑石 Hua shi

باشقا ئاتىلىشى: تالىك.

تەۋنۈش: بۇ خىل كىرىمنىي كىسلاتاسىنىڭ تۈزى بولۇپ، كىرىستاللىرى رەڭسىز، ياپيلاغراق، رەڭگى ئاق مومغا ئوخشاش ئازراق پاقىراق، يۇمشاق، سىلىق مەدەن.

چىقىش ئورنى: ئورچۇن، قارا قوتان قاتارلىق يەرلەردىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: 4 پەسىلنىڭ ھەممىسىدە يىغىشقا بولىدۇ. يىغىپ ئالغاندىن تازىلاپ، يۇمشاق سوغۇپ ياكى ئۇششاق پارچىلاپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، ئىسسىقنى تازىلاپ سۇيدۇك ھەيدەيدۇ، ھوللۇقنى ماگغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يازدا ئاپتاپ ئوتۇپ، كوپ ئۇسساشتا، سۇيدۇك فىزىرىپ، ئاز - ئازدىن تېمىش ئولغاندا: كوك سېخىزدىن 6 سەر، خام چۇچۇكبويىدىن 1 سەر ئېلىپ قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، قۇيۇق قىلىپ، بىر كۈندە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقال دىن قاينىقا سۇدا ئېرىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سۇيدۇك ئوبدان راۋان بولماي تېمىپ كويۇپ ئاغرىشلاردا: كوك سېخىزدىن 5 مىسقال، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى، قۇشقاچ تىل، چەنە گۈللەرنىڭ ھەر قايسىسىدىن 4 مىسقال، چۇچۇكبۇيىنىڭ ئۇچىدىن 3 مىسقال، بەيماۋ يىلتىزىدىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سۇيدۇك يولىدا تاش پەيدا بولغاندا:

كوك سېغىز تالقىنى 8 مىسقال، كىۋەز ئانىسى ئۇرۇغى 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) تېرىنىك قىزىتمىلىق چاقىسى بولۇپ، سېرىق سۇ چىققاندا: ھىندى ئوسمىسى، خام چۈچۈكبۇيىنىك ھەر قايسىسىدىن 1 مىسقال، كوك سېغىز تالقىنىدىن 6 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، كۈندە 2 قېتىم سىرتقا سېپىلىدۇ. (5) ئۇرۇقدان خالتىسىنىك تەرلىشى، ئاياق بارماق ئارىسىنىك تەرلەپ شەلۋەرىشىدە: كوك سېغىز تالقىنى، پىششىق گىەجىنىك ھەر قايسىسىدىن 2 سەر، سۇسىز زەمچىددىن 2 مىسقال ئېلىپ، ھەممىسىنى يۇمشاق سوقۇپ كۈندە 2 قېتىم سېپىلىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

(2) سۇيۇقلۇقنى ھەيدىگۈچى دورىلار

(逐水药)

سۇتلۇك ئوت (گۈزەل مۇنلىك سۇتلۇك ئوت)

大戟 Da ji (美果大戟)

(سۈتلۈك گىياتلار ئائىلىسى، سۈتلۈك گىوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئىوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 50 - 80 سانتىمېتىر. سۇندۇرسا ئېچىدىن ئاق سۇت چىقىدۇ. (2) يىلتىزى تۈۋرۈكسىمان، تاشقى پوستى خۇمارەڭ قوڭۇر، غولى تىنىك، توم بولۇپ، يۇقىرى قىسمىدا كىچىك شاخلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. سىپى بولمايدۇ. شەكلى ئۇزۇن تېمىنەسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك. (4) گۈل رېتى ئوگزىسان، ئورىغۇچى يوپۇرمىغى سېرىق رەڭدە، غوزا مۇسى تۇخۇم شەكلىدە (143 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تۆزلەڭلىكلەردە، ئېتىز ياقىلىرىدا، يول بويلىرىدا ئۆسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز، كۈز بەسىللىرى يىلتىزىنى كولاۋېلىپ، لايلىرىنى پاكىز يۇيۇپ، سەۋەتكە سېلىپ. سۇنىڭ ئىچىدە تۇرغۇزۇپ، فوۋزىغىنى چىقىرىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئاچچىقسۇ بىلەن قورۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرلىك! سۇيۇقلۇقنى ھەيدەيدۇ، چوڭ ـ كىچىك تەرەتنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قوساققا سۇ يىغىلىپ قوساق كوپۈشكەندە، چوڭ ـ كىچىك تەرەت راۋان بولمىغاندا: سۇتلۇك ئوت 3 فوك، ھەشقىپىچەك ئۇرۇغى 1.5 مىسقال، قىزىل چىلان 5 دانە، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سىرغىتمىلىق كوكرەك پەردە يالليۇغىدا، سۇتلۇك ئوت 1 مىسقال، چوڭ چىلان 30 دانە سۇدا قاينىتىلىپ، ھەر قېتىم چىلاندىن 15 دانىدىن كۈنىگە 2 قېتىم يېيىلىدۇ. (سۇيىنى ئىچىشكە بولمايدۇ). (3) جىگەر يالليۇغىدىن بولغان قوساققا سۇ يىغىلىش، قان شۇرنۇچى قۇرۇت كېسەللىكىنىڭ ئاخرقى دەۋرىدىكى قوساققا سۇ يىغىلىشتا: سۇتلۇك ئوت يىلتىزىنى يۇمشاق سوقۇپ، جىگەررەڭگە كەلگۈچە ئوتتا قىزدۇرۇپ (كومۇر ھالەتكە كەلتۈرمەسلىك كېرەك) 0.3 گرامدىن بولۇپ، كاپسولغا سېلىپ ئىچىلىدۇ. بىر قېتىمدا 13 - 18 تالدىن ھەپتىسىگە بىر قېتىم، ئۇدا 3 ھەپتە ئەتىگەنلىك تامافتىن 2 سائەت كېيىن ئىچىلىدۇ، بىر قانچە داۋالاش مۇددىتى ئۇلاپ ئىچىشكە بولىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللار ۋە بەدىنى ئاجىز كىشىلەرگە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. چۈچۈكبۇيا بىلەن بىللە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

چۇغۇندان

苦蓼苪 Ku tingli （播娘蒿）

(كرېست گۈللۈكلەر ئائىلىسى، چۇغۇندان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق ياكى ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 70 سانتىمېتىر، پۈتۈن بەدىنى ئاق - كۈلرەڭ يۈمشاق تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان. (2) غولى تىك، يۇقۇرى قىسمىدا ئىنچىكە يۇمشاق شاخلىرى بار. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2 - 3 قايتىلانغان پەيسىمان تولۇق يېرىلغان يوپۇرماق بولۇپ، يېرىقچىلىرى يېپىسىمان بولىدۇ. (4) ئومۇم گۈل رېتى ئوسۇملۇگىنىڭ ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، رەڭگى سېرىق، مۇسى ئۇزۇن، مۇڭگۈزلۈك، يېپىسىمان شەكلىدە، مىۋە ساپىغى ئىنچىكە، ئۇزۇن، ئۇرۇغى كىچىك، شەكلى تۈخۇمسىمان ياپىلاق، رەڭگى قوڭۇر كېلىدۇ (144 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئۇرنى: ئېتىز ياقىلىرى، يول بويلىرىدا ئوسىدۇ. پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندا يەر ئۈستىدىكى قىسمى ئورۇۋېلىنغاندىن كېيىن، ئۇرۇغى سوقۇپ ئېلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىنتايىن سوغاق، زەھەرسىز. بەلغەمنى يۇمشىتىپ، دەم سىقىشنى باسىدۇ، ئوپكىنى تازىلاپ سۇيۇقلۇقنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما خاراكتىرلىك كاناي يالالۇغدا، كانايچىنىڭ كېڭىيىشى ۋە سىرغىتىلىق كوكرەك پەردە يالالۇغدا: چۈغۇندان ئۇرۇغى 3 مىسقال، چوڭ چىلان 10 دانە (كېسىلگەن)، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) جىگەر قېتىشتىن بولغان قوساققا سۇ يىغىلىش، سۇيدۇك ئازلىقتا: چۇغۇندان ئۇرۇغى، كاۋاۋىچىن، رەۋەنىڭ ھەرقايسىسىدىن 2 سەر قۇشقاچ تىلدىن 1 سەر ئېلىپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ كۈمۈلاچ ياساپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئاچ قوساققا ئىچىلىدۇ. (3) يوتۇلۇپ دەم سىقىلىشتا: ئورۇك مېغىزى 8 سەر، چۇغۇندان ئۇرۇغى (قورۇلغان) 8 مىسقال، ئىشلەنگەن چاكاندا 2 سەر، چوڭ چىلان (ئۇچكىسى ئېلىۋېتىلگەن) 4 سەر، چۇچۇكبۇيا 2 سەر، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇلۇپ 1 مىسقال ئېغىزلىققا كۈمۈلاچ قىلىنىدۇ. بىر قېتىم 3 كۈمۈلاچتىن، كۈنىگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) بورەك قان تومۇر تۈگۈنچىلىرىنىڭ يالالۇغدا: ھول چۇغۇندان ئوسۇملۇكىدىن 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 — 2 مىسقال.

قوشۇمچە: تودارى (甜葶苈)، داغلىق تۇدارى (菜行独茎腺) (145 - رەسىمگە قارالسۇن). (كىرىست گۈللۈكلەر ئائىلىسى، تۇدارى ئۇرۇغدىشى) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 10-40 سانتىمېتىر. شاخلىرى كوپ، پۈتۈن ئوسۇملۇك يېرىم شار شەكىلىدە بولىدۇ. يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، ساپىغى يوق، تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى تار، ئۇزۇن، سوقۇچاق شەكىلدە، گىرۋىكىدە كەمتۈك ئورۇنلار بولىدۇ. يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى يىپسىمان. ئومۇم گۈل رېتى ئوسۇملۇكنىڭ ئۈچىدا ئوسىدۇ. گۈلى كىچىك، رەڭگى ئاق، مۇسى ياپىلاق دوگىلەك شەكىلدە، مۇۋە ساپىغى ئىنچىكە

ئۇزۇن، مەۋننىڭ ئۇچى سەل ئويمان. ھەر بىر مەۋسىدە بىر تـال-
دىن ئۇرۇغى بولۇپ، ناھايىتى كىچىك، پىشقاندا ساغـۇچ قوڭۇر رەڭ-
گە كىرىدۇ. تەسىرى چۇغۇندان ھىلەن ئوخشاش.

ھەشقىپىچەك ئۇرۇغى (ھەشقىپىچەك)

牵牛子 Qianniuzi (毛牵牛)

(يوگۇمەچ گۇللۇكلەر ئائىلىسى، ھەشقىمچەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق يوگۇمەچ بولۇپ ئوسىدىغان سا-
مان غوللۇق ئوسۇملۇك. پېلىكىنىڭ ئـۇزۇنلۇغى 3 مېتىرغـا يېتىدۇ.
پۇتۇن ئوسۇملۇكنى ئاق ئۇزۇن تۈكچىلەر قاپلاپ تۇرىدۇ. (2) يۇ-
پۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. سېپى ئۇزۇن، يوپۇرماق ئالقىنى كـەڭ
يۇرەكسىمان، ئالدىنقى تەرىپى قىسقا ئـۇچـلانغان، تولۇق گىرۋەكلىك.
(3) ئۇمۇم گۈل سېپى قولتۇغىدىن ئوسكەن، گۈل سېپىنىڭ ئۇچىدا
1 - 5 گىچە گۈل ئوسىدۇ، گۈل تاجسى كانايسىمان بولۇپ، رەڭـگى
ئادەتتە كۆكۈچ سوسۇن ھال ۋە ئاق رەڭدە بولىدۇ. غـوزا مېۋىسى
شار شەكلىدە، ئۇرۇغى تۈخۈمسىمان قىرلىق، قارا ياكى ئاق رەڭلىك،
سلىق، تۈكسىز بولىدۇ (146 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۈنگەي ئورۇنلاردا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ
ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى (ھەشقىپىچەك ئۇرۇ-
غى) ئىشلىتىلىدۇ. پىشقاندىن كېيىن ئۇرۇغىنى ئېلىپ، ئاپتاپتا قۇ-
رۇتۇپ، خام بويىچە ياكى ئازراق كوپكىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، ئازراق زەھەرلىك!

سۈيۈقلۇقنى هەيدەپ ئىشىشقنى قايتۇرۇدۇ، توسۇلۇپ قالغان ئىللەتـ
لەرنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) جىگەر قېتىشتىن بولغان قوساقتا سۇ يىغىلىش ۋە ئىشىشقلاردا هەشقىپەچەك ئۇرۇغى 2 مىسقال، پاقا يۇپۇرماق 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما خاراكتىرلىك بورەك يالـلۇغى جىگەر قېتىش بىلەن فوساقتا سۇ يىغىلىش قوشۇلۇپ كەلگەندە: هەشقىپەچەك ئۇرۇغى 4 سەر، ئارپا بەدىيان 1 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ بىر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە بىر قېتىم ئىچىلىدۇ ياكى چوڭ چەلان، قارا شېكەر بىلەن سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) قەۋزىيەتتە: هەشقىپەچەك ئۇرۇغىدىن 3 مىسقالنى تالقان قىلىپ، زەنجۈبىل سۇيى بىلەن قوشۇپ ئىچىلىدۇ ياكى شاپتول مېغىزىدىن 3 مىسقال قوشۇپ هەسەل بىلەن كۈمۈلاچ ياساپ ئىچىلىدۇ. (4) تاماق هەزىم بولماسلىق، قوساق كوپۈش، قەۋزىيەتلەردە: هەشقىپەچەك ئۇرۇغىدىن 1 سەر (يېرىمى خام يېرىمى قورۇلغان)، ئۇرۇقلاتقان تۇرۇپتىن 2 سەرنى يۇمشاق سوقۇپ، بىر قېتىمدا 1 – 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (5) يوتەل ۋە يۇز – كوزلەر ئىششىغاندا: هەشقىپەچەك ئۇرۇغى 2 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 1 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) قىزىلغا ئوپكە يالـلۇغى قوشۇلۇپ كەلگەندە (يۇقۇرى قىزىتما بولۇپ، دەم سىقىلىش ۋە ئوپكىدە گىژىلداش ئالامىتى بولغاندا): هەشقىپەچەك ئۇرۇغىدىن 5 مىسقال، زەنجىدىن 1 سەر ئېلىپ، ئازراق ئۇن قوشۇپ تالقان قىلىپ، ئاچچىقسۇ بىلەن توغاچ ياساپ، ئىككى پۇتمىنك يۇكچۇەن پەللىسىگە تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالالارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. دەن (ھەببۇلمىلىك) بىلەن بىللە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

5 . رېماتىزىمنى داۋالايدىغان دورىلار

گوش بوغۇملاردىكى رېماتىزىمغا داۋا بولغۇچى دورىلارغا رېماتىزىمنى داۋالايدىغان دورىلار دېيىلىدۇ. بۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ پەينى بوشتىمپ، قاننى جانلاندۇرۇش، سوغاقنى تارقىتىپ، پەي سوئەكلەرنى كۇچلەندۇرۇش تەسىرى بار، بۇ دورىلار رېماتىزىمدىن كېلىپ چىققان گوش ۋە بوغۇملارنىڭ ئىششىپ سىقىراپ ئاغرىشى، ھەرىكەت توسقۇنلۇقىغا ئۇچرىشى، كۇيۇشۇش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

بۇدۇشقاق ئۇرۇغى (بۇدۇشقاق)

苍耳子 Cang er zi

(مۇرەككەپ گۇلگۈكلەر ئائىلىسى، بۇدۇشقاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئەگىزلىگى 60 سانتىمېتىر ئەتراپىدا ئوسىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. سېپى ئۇزۇن، يوپۇرمىغى ئۇچ بۇرجەك، كەلگە تۇخۇم شەكىلىدە، تۇۋى تېيىز يۇرەكسىمان، گىرۋىگى تېيىز بولۇنگەن چىشلىق بولىدۇ. (3) گۈل رېتى باشسىمان بولۇپ ئۇچىدىن ياكى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، ئۇرۇق مۇۋىسى ئۇزۇن تۇخۇم شەكىلىدە، يۇزىدە زىچ جايلاشقان ئىلمەك تىكەنلىرى بولىدۇ. ئۇچىدا ئىككى تال ئۇچلۇق تىكىنى بار، مۇۋىسىنىڭ ئىچىدە 2 دانە ، ئۇرۇغى بولىدۇ (147 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە ئېتىز ياقىلىرى، يول - ئېرىق بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ماۋۇسى (بۇدۇشقاق ئۇرۇغى) ۋە يەر ئۈستى قىسمى (بۇدۇشقاق) ئىشلىتىلىدۇ. ماۋۇسى پىشقاندا ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغىنى سوقۇۋېلىپ، يوپۇرماقلىرىنى تازىلاپ ئېلىۋېتىپ، خام بويىچە ياكى سارغايغىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. چوپى ئورۇۋېلىنغاندىن كېيىن، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، چاناپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: بۇدۇشقاق ئۇرۇغى: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىقلا مايىل، بىر ئاز زەھەرلىك؛ بۇدۇشقاق: تەمى قېرىق ئاچچىق، تەبىئىي سەل سوغاق، بىر ئاز زەھەرلىك؛ ئىككىلىسى يەلنى تارقىتىپ، ھوللۇكنى ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما خاراكتېرلىك بۇرۇن يالىلۇغى، بۇرۇن يان بوشلۇغى ياللۇغىدا: بۇدۇشقاق ئۇرۇغى 2 مىسقال، مۇلەن دەرەخ غۇنچىسى 2 مىسقال، بەيجۈ 3 مىسقال، يالپۇز 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) رېماتىزملىق بوغۇم يالىلۇغىدا: بۇدۇشقاق ئۇرۇغى، ساڭجۇ، لىپەككۇللەرنەك ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئېشەك يېمى، تېرە قېچىتمىسى ھول تەمرەتكىلەردە: بۇدۇشقاق ئۇرۇغى 3 مىسقال، ياۋا سۇپۇرگە ئۇرۇغى 3 مىسقال، جامكا 1 سەر، سەپرا ئوت يىلتىز پوستى 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر چۇفاك: بۇدۇشقاق يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ قاينىتىپ، ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (3) ھەر خىل چىش ئاغرىقلىرىدا: بۇدۇشقاق ئۇرۇغى 1.5 سەر (شوپىگىنى ئېلىۋېتىپ، سارغايغىچە قورۇپ) ئېلىپ بىر تۇخۇم بىلەن قوشۇپ قورۇپ يېيىلىدۇ ياكى بىر كۈندە ئۇچكە بولۇپ يېيىلىدۇ. ماي، تۇز قوشۇشقا بولمايدۇ. موخۇ كېسىلىدە: بۇدۇشقاق 12 مىسقال سۇدا قاينىتىپ قۇيۇلدۇرۇپ، كۈنىگە

3 كه بولۇپ ئىچىلمدۇ. (5) ئورتا قۇلاق يالليۇغىدا: بۇدۇشقاق 5 مىسقال، ئابدىمىلىك 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلمدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

ئىزاھات: بۇدۇشقاق گۈرۈغمىنىڭ ئاساسىي تەركىۋى: ساگىزەرگەن 苍耳苷 بولۇپ بۇرەكنى كۈچلەندۈرۈش تەسىرى بار. بۇنىڭ بىلەن زەھەرلەنگەندە مىڭە يالليۇغىنغا گوخشاش ئالامەتلەر كېلىپ چىقمدۇ. تېز ئۇتقۇزۇش ئۈچۈن سىتىر-خىنىنوم ئىتىردىكۇم بېرىلمدۇ.

چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا

秦艽 Qin jiao (大叶秦艽)

(جىنتىيانا گائىلىسى، جىنتىيانا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىكى 40 - 60 سانتىمېتىر. (2) ئاساسىي يىلتىزى توم ۋە چوڭ، رەڭگى جىگەررەڭ سېرىق، دائىم بىر قانچە يىلتىزى يوگەن شەپ، كونۇسسىمان شەكىلگە كىرىدۇ. غولى تىك، تۈكسىز، سىلىق، تۈۋىدە يوپۇرماق ساپىغىنىڭ يىپسىمان قالدۇقلىرى بولىدۇ. (3) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى چوڭ، ئادەتتە 20 سانتىمېتىر ئەتراپىدا بولۇپ، 5 تال ئوچۇق بولغان يوپۇرماق تومۇرى بولىدۇ. غولىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ، كىچىگىرەك، يوپۇرماق تۈۋى بىرلەشكەن بولىدۇ. (4) گۈلى چاقپىلەكسىمان بولۇپ، يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى قولتۇغىدىن توپلىشىپ ئوسۇپ چىقمدۇ. گۈل كاسىسى پەردىسىمان، ئۇچىدا 3 - 5 گىچە ئوخشاش بولمىغان ئۇزۇنلۇقتىكى قىسقا چىشلىرى بار. گۈل تاجىسى نەيسىمان، رەڭگى

توق كوكۇش سوسىن رەڭدە، ئورۇق مەۋسى ئۇزۇن يۇمۇلاق شەكىلدە، ئۇرۇغى سو قۇچاق، قوڭۇر رەڭلىك بولۇپ، پاقىراپ تۇرىدۇ (148-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئورمانلىقلىرى ئارىسىدىكى نەم ئوتلاقلاردا، ئورمان بەلۋىغى يۇقۇرىسىدىكى ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. ئالتاي، تيانشان كوئېنلۇن تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتياز ۋە كۈز پەسىللىرى كولاۋېلىپ، چاچما يىلتىز ۋە غولىنىڭ قالدۇقلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ، نېپىز كېسىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. رېماتىزمنى، ئاجىزلىقتىن بولغان قىزىتمىنى قايتۇرۇش، قاننى جانلاندۇرۇپ، پەيلەرنى يۇمشىتىش تەسىرى بار.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزملىق بوغۇم يالۇغدا: چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا 3 مىسقال، قاقىرا تۇمشۇق 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر چۈفاڭ: چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا، ئۇزۇمە شېخى، خىنە، كەۋرەك، ئەمەنلەرنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ، كېسەل ئورۇن ھوردۇتۇپ يۇيۇلىدۇ (يۇغانىدىن كېيىن شامالداتماسلىق كېرەك). (2) ئوپكە سىلىدىكى توۋەن قىزىتما، سوغاق تەر چىقىشتا: كەڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا، شاتارى، ئالتەقات يىلتىز پوستى، كوك ئەمەنلەرنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

قوشۇمچە: سېرىق گۈللۈك جىنتىيانا (黄花秦艽) (149-رەسىمگە قارالسۇن)، چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا بىلەن ئوخشاپ كېلىدۇ لېكىن ئوسۇملۇكى كىچىك، يوپۇرمىغى تار، ئۇزۇن تېمىنە

• شەكىللىك بولۇپ، ئۇزۇنلۇغى 10 سانتىمېتىر كېلىدۇ. گۈلى سېرىق. گۈل كاسىسى نەيسىمان، گىرۋەكلىرى رەتلىك بولىدۇ. تەسىرى چىرا يوپۇرماقلىق جىنتىيانا بىلەن ئوخشاش.

يىلپىز سۇڭگى

豹骨 Bao gu

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلپىزنىڭ پۈتۈن سۇڭگى ئىشلىتىلىدۇ. يىلپىزنى سويۇپ، تېرە گوشىنى ئېلىۋېتىپ، سۇڭگىگى ئىشلىتىلىدۇ. يىلپىزنى سويۇپ، تېرە گوشىنى ئېلىۋېتىپ، سۇڭگەكتىكى قالدۇق گوشلىرىنى قىرىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ياكى ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. تەييارلانغان يىلپىز سۇڭگىنى كۈنجۈت يېغى بىلەن سارغايغىچە قورۇپ ئاندىن مايىنى ساقىتىۋېتىپ تەييارلىنىدۇ. ئىشلىتىلگەندە سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. سوغاق يەلنى تارقىتىپ پەي - سۇڭەكلەرنى كۈچلەندۈرىدۇ، بۇنى يولۇاس سۇڭگى ئورنىدا ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: رېماتىزملىق سوزۇلما بوغۇم يالۇغىدا: يىلپىز سۇڭگى، لېپەككۈل، كۈلى بىيىسى ھەر قايسىسىدىن 1 سەردىن ئېلىپ، 1 جىڭ ئاق ھاراقتا 5 كۈن چىلاپ، بىر قېتىم 3 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ (ھامىلدار ئاياللار ئىچىشكە بولمايدۇ).

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

چىياڭخو (ئورمان داڭگۇيى)

羌活 Qiang huo（新疆羌活）

باشقا ئاتىلىشى: كامپا.

(كۆنلۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، داڭگۇي ئورۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-لىگى 80 - 180 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى تىك تۇۋرۇكسىمان، رەڭگى قارامتۇل قوڭۇر، قورۇقلىرى بار. غولى تىك ئوسكەن، ئوتتۇ-رىسى كاۋاك. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن. سېپى ئۇزۇن، تۈ-ۋىدىكى يوپۇرمىغىنىڭ غىلاۋى چوڭايغان، سىلىق، تۈكسىز بولۇپ، ئولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. يوپۇرمىغى چوڭ، 2 - 3 قاتىتىلانغان، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقچىسى سو-زۇلۇپ، ئۇچىدا يەنە بىر ئاق تېمىنەسسىمان، گىرۋىكى دۇگلەك ھەرە چىشسىمان ياكى شالاڭ ھەرە چىشسىمان چوڭقۇر يېرىلغان بولۇپ، ئۇچى تەرىپى تەدرىجى ئۇچلانغان بولىدۇ. (4) گۈل رېتى مۇرەك-كەپ كۈنلۈكسىمان بولۇپ، ئۇچىدا ئوسىدۇ. ئومۇم گۈل سېپى سىلىق تۈكسىز، گۈلى ئاق ياكى سۇس سېرىق رەڭلىك بولىدۇ. مۇئىسى قوش ئاسما ھالەتتە بولۇپ، شەكلى ئۇخۇمسىمان، ياپىلاق، قاناتلىق، رەڭگى خومرەڭ (150 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئېتەكلىرىدىكى ئورمانلىق، چەتقالـ-لىقلار ۋە نەم مۇنبەت تاغ دەريا ۋادىلىرىدا ئوسىدۇ. ئىلى، سانجى رايونلىرىدىن كوپ تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئە-

لىياز، كۆز پەسىللىرى كۆلۈملەپ لايىلمىنى تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ، لېپىز كېسىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىتى: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقتا مايىل، زەھەرسىز. تەرلىتىپ يەل ھەيدەيدۇ، ھوللۇكنى چىقىرىپ ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكام (باش ئاغرىپ تەر چىقماسلىق، بوغۇم سېقىراپ ئاغرىشلار) دا: چىاڭخو 2 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، جىڭجېي 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) رېماتىزىملىق بوغۇم يالىلۇغدا: چىاڭخو 4 سەر، تەسۇي قوناق 4 سەر، چوڭ يوپۇرماقلىق جىنە-تىيانا 5 سەر، كەتمرا 3 سەر، داڭگۇي 3 سەر، ئۈزۈمە شېخى 3 سەر، ھەممىنى قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، بىر قېتىمدا 2 مىس قالدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (3) ئولتۇرغۇچ نېرۋ ئاغرىشتا: چىاڭخو 3 مىسقال، كەك يوپۇرماقلىق جىنتىيانا 3 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال، قىزىل چۈغلۇق 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 — 2 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: مەنپىلىكى زەئىپلىشىپ ئىچ ھەدەئىدىگ ئىسسىغى ئاشقان ۋە تاش بەدەنده كېسەللىك ئىپادىسى بولمىغانلارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

ئىزاھات: (1) رايونىمىزدا ئىشلىتىپ كېلىۋاتقان چىاڭخو بىلەن دۇخو ئىككىسىلا داڭگۇي ئۇرۇغدىشىدىكى ئوسۇملۇك بولۇپ، شەكىل جەھەتتىن ئوخشايدۇ. ئاساسىي پەرقى: دۇخونىڭ يوپۇرماق غىلاۋى كېڭىيىپ چوگايغان بولۇپ، يوپۇرماق غىلاۋى بىلەن ئومۇم گۈل سېپىلى يۇمشاق قىسقا تۈكچە

دۇخو (قىسقا غوللۇق داڭكۇي)

独活 Du huo (短茎独活)

(كۆللۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، داڭكۇي گۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 80 - 100 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى توم، ئۇزۇن، تاشقى پوستى خوممۇرەك، پۇراقلىق، غولى تىك ئوسكەن، ئوتتۇرىسى كاۋاك. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2 - 3 قايتىلانغان، پەيسىمان يېرىلغان، ھەر بىر يېرىقچىلىرى سوقۇچاق يېكى ئۇزۇن يۇمۇلاق شەكىلدە، گىرۋىگى ھەرە چىشسىمان، يوپۇرماق ساپىغىنىك تۈۋى كېڭەيگەن بولۇپ، يوپۇرماق غىلاۋىنى ھاسىل قىلىپ، ئۈششاق تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان. (4) گۈل رېتى مۇرەككەپ كۆنلۈكسىمان، ئۈچىدا ئوسكەن، ئومۇمى گۈل سېپىنى ئۈششاق تۈكچىلەر زىچ قاپلايدۇ. گۈلى كىچىك، ئاق، قوش ئاسما مۇۋسى ئۇزۇن يايپىلاق دۇگىلەك شەكىلدە بولۇپ كەڭرەك قاناتلىق كېلىدۇ (151 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى، تاغلىق رايونلارنىڭ دەريا ۋادىلىرىدىكى

لەر قاپلىغان. چىاگخولىك يوپۇرماق غىلاۋى چوگايغان، يوپۇرماق غىلاۋى بىلەن گومۇم گۈل سېپى سىلىق تۈكسىز بولىدۇ.

(2) داڭكۇي گۈرۈغدىشىدىكى ئوسۇملۇكلەرنى قېرىنداش گۇلگىلەردە داڭكۇي، يەرلىك داڭكۇي، بەيجۇ، دۇخو قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. رايونىمىزدا دۇخو قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىشتىن تاشقىرى، چىاگخو قاتارىدىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىۋاتىدۇ. بۇ ھەر قەدەم ئىلگىرىلەپ تەتقىق قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

سايه ۋه ئورمان ئارىلىرىدىكى نەم جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئېـ. تىياز، كۈز پەسىللىرى كولىۋىلىپ پاكىز يۇيۇپ، ئاپتاپتا قۇ- رۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ نېپىز كېسىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقلا ما- يىل، زەھەرسىز. سوغاقنى تارقىتىدۇ، يەلنى، هوللۇكنى قايتۇرىدۇ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما رىماتىزىملىق بوغۇم ياللۇغىدا: دۇخو 3 مىسقال، ئۇزۇمە شېخى 5 مىسقال، قارىغاي پۇ- تىغى 3 مىسقال، ئۇچقات پېلىكى 1 سەر، چوڭ چىلان 10 دانە، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بەل ئاغرىش (بەل گوش زەخمە- لىنىش) تە دۇخو 2 مىسقال، بۇزۇن 5 مىسقال، قاقىرا تۇمشۇق 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكامدا، باش ئاغرىغاندىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

قوشۇمچە: پۇراقلىق دۇخو活独香 (تۇكلۇك داڭگۇي归当毛) بۇنىڭ قىسقا غوللۇق داڭگۇيدىن پەرقى: يوپۇرمىغى 2 - 3 قـايتـا لانغان پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق. كىچىك يوپۇرماقچىسى تـۇخۇم شەكىللىك كېلىدۇ. گىرۋىكىدە دىخماق ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. يۇزى ۋە ئارقا تەرىپىدىكى يوپۇرماق تومۇرىنىڭ ئۇستىدە قىسقا شالاڭ تۈك چىلىرى بولىدۇ. گۈل رېتى مۇرەككەپ كۈنلۈكسىمان بولۇپ، ئۇچىدا ياكى يان تەرىپىدە ئوسىدۇ. كۈنلۈكسىمان گۈللىرىنىڭ سېپى 10 - 20 دانە، ھەر بىر كىچىك كۈنلۈكتە 16 - 30 گۈل بولىدۇ. قوش ئاسما شەكلىدىكى مېۋىسى ياپىلاق، سوقمىچاق، ئارقا تەرىپىدىكى قىرى

يەپسىمان، تومپىيىپ چەققان بولۇپ، يان تەرىپىدە قانىتى بولمدۇ. تيانشاننىڭ تاغلىق رايونلىرىدا كوپ ئۇچرايدۇ. بۇمۇ دۇخو قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلمدۇ.

چەيزە يىلتىزى

茄子根 Qiezi gen

چەيزە غولى (茄子秆)

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى (چەيزە يىلتىزى)، پۇتۇن غولى (چەيزە غولى) ئىشلىتىلمدۇ. قىرو چۇشكەندىن كېيىن، چەيزە يىلتىزى ۋە پۇتۇن غولىنى كولاۋېلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. گۈلى ۋە قىرو چۇشكەندىن كېيىنكى چەيزىمۇ دورىغا ئىشلىتىلمدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. يەل ۋە سوغاقنى تارقىتىپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغىدا: چەيزە يىلتىزى 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى چەيزە يىلتىزىدىن 6 سەر ئېلىپ بىر جىڭ ئاق ھاراقتا 3 كۈن چىلاپ، بىر قېتىمدا يېرىم سەردىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) يېنىك ئىششىق يارىسىدا: چەيزە غولىدىن يېرىم جىڭ ئېلىپ، قاينىتىپ ئاغرىق ئورۇننى ھورلىتىپ يۇيۇلىدۇ. (3) بالا-لارىدىكى ئاق سولە (سۇت قېتى) دا: قىرو چۇشكەندىن كېيىنكى چەيزىنى ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا چاپلىنىدۇ. (4) بەدەن تەمرەتكىسى، سان تەمرەتكىسىدە: ھول چەيزە گۈلىدىن مۇڭا-

پەق مەقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ شىلەمدەك قىلىپ، ئاغرىق ئورۇنغا سۈركىلىدۇ.

مەقتارى: يىلتىزى 3 - 5 مىسقال.

كەپە

老鼠瓜 lao shu gua

باشقا ئاتىلىشى: كىبىر

(كەپە ئاتىلىسى، كەپە ئۇرۇقدىشى)

تونۇش: (1) يەردە يېتىپ، پىلەكسىمان ئۆسىدىغان يىرىم چاتقال. (2) يىلتىزى توم، پوستى قېلىن، ئاق سېرىق رەڭلىك. غولى توپلىشىپ يەرگە يېتىپ، پىلەكسىمان ئۆسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن. قېلىن، يۇزى سىلىق، سەل ئويمان، شەكلى يۇمۇلاق، يوپۇرماق ساپىغىنىك ئۇچىدە ئىككى تال قاتتىق ئىلمەك تىكەن بولىدۇ. (4) گۈلى چوك، قولتۇغىدىن ئۆسىدۇ. رەڭگى ئاق، مەۋسى تۇخۇم شەكىللىك كېلىدۇ، يېرىلغاندىن كېيىن ئىچكى پەردىسى فاندەك قىزىل رەڭدە بولىدۇ. ئۇرۇغى توق خومىرەڭ بولۇپ، تۇرۇپنىك ئۇرۇغىغا ئوخشايدۇ، ئۇرۇغىنىك تەمى ئاچچىق بولىدۇ (152 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئۆسۈش ئورنى: قۇرغاق - قۇملۇق ۋە شېغىللىق يەس تاغ باغرىلىرىدا، قۇمساڭغۇ يەرلەردە ئۆسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىز پوستى، يوپۇرمىغى، مېۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە مېۋىسى پىشقاندا مېۋىسى، يو-

پۇرەسىغى ئېلىنىدۇ. يىلتىزىنى كولىۋېلىپ، پوستىنى سويۇۋېتىپ ھول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق قېرىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل. يەلنى، سوغافنى، ھوللۇكنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئوتكۇر، سوزۇلما رېماتىزملىق بوغۇم يالـ لۇغىدا: ھول كەپە يىلتىز پوستىدىن 4 فۇك، مەۋسىدىن 1 فۇك ياكى ھول كەپە يوپۇرمىغىدىن 4 فۇك، مەۋسىدىن 1 فۇك ئېلىپ، ھەممىسىنى ئېزىپ شىلىمەك ھالغا كەلتۇرۇپ (ئەگەر ئازراق قۇـ رۇپ شىلىم ھالغا كەلمىسە، مۇۋاپىق ھالدا ئىستىلغان ئاق ھاراق قۇيۇلىدۇ) داكا بىلەن كېسەل ئورۇنغا تېڭىپ 15 - 30 مىنۇتتىن كېيىن ئېلىۋېتىلىدۇ. ھەر كۈنى بىر قېتىم تېڭىلىدۇ، 5 كۈن بىر داۋالاش مۇددىتى قىلىنىدۇ.

مىقتارى: مۇۋاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ياۋا كوك پۇرچاق (كەلگە تارالغان ياۋا كوك پۇرچاق)

广布野豌豆 guangbu yewandou

باشقا ئاتىلىشى: خەشەك نوخۇت، توخا پۇرچاق.

(پۇرچاق ئائىلىسى، ياۋا كوك پۇرچاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق يېپىلىپ ئوسىدىغان، سامان غوللۇق ئوسۈملۈك. ئىگىزلىكى 50 — 100 سانتىمېتىر. (2) ئەولى يېپىلىپ ئوسىدۇ. كوپ شاخلىق، شاخلىرى قىرلىق كېلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى پەيدىسمان مۈرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرمالىرى 7 — 8 جۈپ بولۇپ نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، يېپىسمان سوغۇچاق شەكىلدە بولىدۇ، ئىككى تەرىپىنى يۇمشاق تۈكچىلەر قاپلىغان، يوپۇرماق ئۇقىنىك ئۇچى تەرىپىدە كوپ شاخلىق يېپچىسى (سانىلى) بولىدۇ. (4) ئۇمۇم گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، گۈلى كوپ، شەكىلى كەپىنەكسىمان، كۆك سوسىن رەڭلىك بولىدۇ (153 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق يەرلەر، تاغلىق رايونلارنىڭ دەريا ۋادىلىرىدىكى نەم چىمەنلىكلەردە، چاتقاللىق، ئورمانلىق ئارىدىكى چىمەنلىكلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئوسۈملۈكى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە يۇلۇۋېلىپ، تۇغراپ ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. ھوللۇكنى قايتۇرىدۇ، قانىنى جانلاندۇرۇپ، ئىششىقنى يانـدۇرىدۇ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىشى: (1) ئوتكۈر، سوزۇلما رىماتىزملىق بوغۇم

يالليۇغى، بوغۇم ئىششىپ ئاغرىشلاردا: ياۋا كوك پۇرچاق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ياۋا كوك پۇرچاقتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ قاينىتىپ، ئاغرىق ئورۇن ھورلىتىپ يۇ-يۇلىدۇ. (2) ئۇرۇلۇپ، يىقىلىپ ياردىلىنىش، ئاغرىق ئورۇن ئىششىپ ئاغرىشتا: ياۋا كوك پۇرچاق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ياكى ھول ئوتنى ئېلىپ، ئېزىپ ئاغرىق ئورۇنغا تېڭىلىدۇ. (3) ئۇرۇقدان خالتىسىنىڭ ھول تەمرەتكىسىدە: ياۋا كوك پۇرچاق، ئەمەن يوپۇرمىغى ۋە كەۋرەكلەرنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى ياۋا كوك پۇرچاقتىن 3 مىسقال ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

قوشۇمچە: رايونىمىزدا ياۋا كوك پۇرچاق قاتاردا ئىشلەتىلىدىغان ئوسۇملۇكلەرنىڭ ئىچىدە، مۇشۇ ئۇرۇغداشتىكى كوپ خىل ئوسۇملۇكلەردىن تاشقىرى، تاغ شۇمشا ئۇرۇغدىشىدىكى كوپ خىل ئوسۇملۇكلەرمۇ ياۋا كوك پۇرچاق ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ. مەسىلەن يايلاق شۇمشىسى 豆豌香牧地 بۇنىڭ ئاساسىي ئالاھىدىلىگى شۇكى قوشۇمچە يوپۇرمىغى ئوقياسىمان، كىچىك ياپراقلىرى 2 تال، شەكلى يىپسىمان سوقۇچاق شەكىلدە، گۈلى سېرىق رەڭلىك بولىدۇ.

تاغ لەيلىسى

雪莲 xüe lian

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، تاغ لەيلىسى گورۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 15 — 50 سانتىمېتىر. غولىنىڭ تۈۋىدە نۇرغۇن قارامتۇل

خورمىرەك، يىپسىمان قالدۇق يوپۇرماق غىلاۋى بولىدۇ. (2) يو-
پۇرمىغى نوۋەتلىشىپ زىچ ئوسىدۇ، شەكلى ئۇزۇن تەتۇر تېمىنەسىمان،
كىرۋىكى ھەرە چىشلىق كېلىدۇ. (3) باشسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا
ئوسكەن، ئومۇم ئورىغۇچىسى تەرەققى قىلىپ، يوپۇرماقتا ئايلانغان،
كوپ قاتلاملىق پەردەسىمانسىراق بولىدۇ. رەڭگى ساغۇچ يېشىل، باش-
سىمان گۈلىنىڭ ھەممىسى نەيسىمان بولۇپ، خورمىرەك سوسەن، ئورۇق
مۇسىدە، ئاق تاجا تۈكچىلىرى بولىدۇ (154 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە دېگىز يۈزىدىن 2600 - 4000 مېتىر ئىگىزلىكتىكى تاغلارنىڭ تاش يېرىقلىرىدا، قۇملۇق، شېغىللىق تاغ ئېدىرلىقلىرىدا ئوسىدۇ. ئاساسەن تيانشان، كوئېنلۇن تاغلىرىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. 7 - ئايدا گۈلى ئېچىلغان مەزگىلدە ئېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى سەل قېرىق، تەبىئىي ئىسسىق، زەھەرلىك! ھېيىزنى راۋان قىلىپ، قاننى جانلاندۇرىدۇ، پەي ۋە سۆڭەكنى كۈچلەندۈرىدۇ، بالىياتقۇنىڭ قىسقىرىشىنى كۈچلەندۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزملىق بوغۇم يالليۇغى، ئايالالارنىڭ دوۋسۇنى مۇزلاپ ئاغرىش، ھېيىز توختاپ قېلىش، بالا ھەمرىيى چۈشمەسلىكىدە: تاغ لەيلىسىدىن 5 مىسقال، ئاق ھاراق ياكى سىرىق ھاراقتىن 100 مىللىمېتىر ئېلىپ، 7 كۈن چىلاپ، ھەر قېتىم 10 مىللىمېتىردىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) قىزىل تېشىغا تەپ-مەسلىك، ئوپكىگە سوغاق تېگىشتىن بولغان يوتەل، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىق قاتارلىق كېسەللەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقدارى: 2 — 5 فۇنكت.

ھەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىلمەيدۇ. مىقدارى ئېشىپ كەتسە قاتتىق تەرلىتىدۇ.

قاقىرا تۇمشۇق (ئوتلاق قاقىرا تۇمشۇغى)

老鹳草 laogancao (草地老鹳草)

(قاقىرا تۇمشۇقلۇقلار ئائىلىسى، قاقىر تۇمشۇق ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىكى 30 — 50 سانتىمېتىر. (2) تۈۋىدىن شاخلايدۇ، ياتما ياكى يانتۇ ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىڭ سېپى ئۇزۇن، چوڭقۇر يېرىلغان، يېرىقچە ياپراقـ امرى پەيسىمان يېرىلغان بولىدۇ. (4) گۈلى جۈپ - جۈپ بولۇپ، ئۇمۇمى گۈل سېپى ئۇستىدە ئوسىدۇ. گۈل سېپىدا سېرىق بەزـ لىك تۈكچىلەر بار، گۈل تاجىسى 5 دانە بولۇپ، سۇس قىزىل ياكى ئاقۇش كېلىدۇ. مېۋىسى قاقىرا تۇمشۇقىغا ئوخشايدۇ. پىشقاندىن كېيىن دوغا شەكلىدە يېرىلىدۇ (155 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: نەم تاغ باغرىدا، دەريا ۋادىلىرىدىكى ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئوسۇملۇكى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە يىغىۋېلىپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، توغراپ ئىشلىتىلىدۇ ياكى مەلھەم، قىيام قىلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىغىراق، تەبىئىتى ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. يەلنى تارقىتىپ قاننى جانلاندۇرىدۇ، جىگىلۇنى راۋان قەـ لىدۇ، ئىسسىقلىقنى ياندۇرۇپ، يالىلۇغنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزملىق بوغۇم يالىلۇغدا: قاقىرا تۇمشۇقتىن 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تولغاقتا، ئۇچەي يالىلۇغدا، ھېيىز رەتسىز كەلگەندە: قاقىرا تۇمشۇق 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ، قورساق ئاغـ

رىغاندا: ياۋا زاغۇندىن 2 — 3 مىسال قوشۇپ بېرىلىدۇ.
مىقتارى: 2 — 3 مىسال.

سەپرا ئوت يىلتىز پوستى

(تار يوپۇرماقلىق سەپرا ئوتى)

白鲜皮 Baixianpi

باشقا ئاتىلىشى: گوڭگۇرتلۇق گىيا، توپەيىن
(سەپرا ئوت گاڭىلىسى، سەپرا ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 80 سانتىمېتىر. غېلىنىك ئۇستۇنكى قىسمىدا قارامتۇل سوسىن رەڭلىك بەز تۈكچىلىرى زىچ ئوسىدۇ، يىلتىزى ئاق، پوستى قېلىن بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، يوپۇرمىغى تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقلىرى و تال، شەكلى سوقۇچاق بولۇپ، نېپىز ماي دانىچىلىرى بولىدۇ. (3) ئومۇمى گۈل رېتى ئۇچىدا بولۇپ، گۈلى سۇس بېغىر رەڭ كېلىدۇ، غوزىسىمان مەۋىسى بەشكە بولۇنىپ، شاكال بېدىيانغا ئوخشايدۇ. ئورۇغى كىچىك شارسىمان، ئۇچى ئۇشلۇق، قارا پاقىراق كېلىدۇ (156 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئەسكەرتىش: شىنجاڭدا قاقىرا ئۆمشۇقىنىڭ تۈرلىرى كۆپ، شەكلى گوز گارا ئوخشۇشىپ كېتىدۇ، ھەممىسى دورا قاتارىدا ئىشلىتىلىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: چاتقاللىقلاردا، تاغ باغرىدىكى ئورمانلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىز پوستى ئىشلىتىلىدۇ، ياز ۋە كۈز پەسلىدە قېزىۋېلىنىدۇ. پوستىنى ئېلىپ، چاچما يىلتىزنى ئېلىۋېتىپ، ياغىچىنى چىقىرىۋېتىپ، كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. يەلنى تارقىتىپ ھوللۇكنى قۇرۇتىدۇ، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: قوتۇر ۋە تېرە قىچىتمىسىدا: سەپرا ئوت يىلتىزىنىڭ پوستىنى مۇۋاپىق مىقتاردا قاينىتىپ، سىرتتىن يۇيۇلىدۇ. (2) سىرتقى زەخىملىنىشتىن بولغان قاناشتا: سەپرا ئوت يىلتىزىنى يۇمشاق سوقۇپ بېسىلىدۇ. (3) رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغى، جىگەر ياللۇغى، ئېشەك يېمى قاتارلىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال،

ئەسكەرتىش: بەزى جايلاردا پۇرچاق ئائىلىسىدىكى قاراغان يىلتىزىنىڭ پوستىنىمۇ سەپرا ئوت يىلتىزىنىڭ پوستى ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (قارىغانغا قارالسۇن).

بۇغا تاپان (يومۇلاق يوپۇرماقلىق بۇغا تايىنى)

鹿衔草 Lu xian cao (园叶鹿蹄草)

(بوغا تاپانلىقلار ئائىلىسى، بوغا تاپىنى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-لىگى 10 - 25 سانتىمېتىر. (2) توۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپلۇشۇپ ئوسىدۇ. سېپى ئۇزۇن، شەكلى يومۇلاق، قاتتىق قېلىن بولىدۇ. (3) گۈل شېخى يالغۇز تىك ئوسىدۇ. گۈلى ئاق بولۇپ، غولىنىڭ ئۇستىنكى قىسمىدا توپلۇشۇپ ئومۇمى گۈل رېتىنى هاسىل قىلىدۇ. گۈل كاسىسى چوشۇپ كەتمەيدو، غوزا مېۋىسى شارسىمان كېلىدۇ (157 - ره-سىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئورمانلىرىنىڭ نەم ۋە سايە جايلىرىدا ئوسىدۇ، شىمنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئوسۇملىكى ئىشلىتىلىدۇ، 6 - 8 - ئايلاردا يىغىۋېلىنىدۇ، يۇيوپ پاكىزلەپ، يوپۇرمىغى يومشىغانغا قەدەر ئاپتاپقا سېلىپ بىر جايغا يىغىپ قىزدۇرىلىدۇ. ئاندىن يەنە يېيىپ يوپۇرماقلىرى بىغىرەكلىگى تۇسكە كىرگىچە قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. پەي ۋە سوگەكلەرنى كۆچلاندۇرۇدۇ، رېماتىزمنى داۋالايدۇ، قان توختىتىدو.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما رېماتىزملىق بوغۇم يالۇغى، رېماتىزمسىمان بوغۇم يالۇغى، بوغۇم ئاغرىش، بەل، پۇت ماغدۇرسىزلىنىشلاردا: بۇغا تاپان 4 مىسقال، بەيجۇ 4 مىسقال يا ۋا كەشمىر 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە سىلىدىكى قان توكۇرۇشدە: بۇغا تاپان ۋە گۈل سامساقنىڭ هەرقايسىسىدىن 3 مىس-

قال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ھەسەل بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) سوزۇلما تولغاقتا: بۇغا تاپان 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سەرتەقى زىخىملىنىشتىن بولغان قاناشتا: بۇغا تاپانىنى يۇمشاق سوقۇپ، يارىغا سېپىپ تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5—3 مىسقال.

تاۋۇزەك

野西瓜苗 Ye xi gua miao

باشقا ئاتىلىشى: پانۇس ئوت

(لەيلىگۈل ئائىلىسى، تاۋۇزەك ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 30 - 50 سانتىمېتىر. كوپ شاخلايدۇ، يانتۇ ئوسىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى ئۇزۇن، تۈكچىلەر بەلەن قاپلانغان، ئالقانسىمان تولۇق 3 كە يېرىلغان، كىچىك يېرىقچە يانپراقلىرى پەيسىمان چوڭقۇر ياكى تېپىز يىرىلغان بولۇپ، تاۋۇز يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. (3) گۈلى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، ساپىغى ئۇزۇن، سۇس سېرىق رەڭلىك، توۋى سوسىنرەڭلىك كېلىدۇ. گۈل كاسىسى چۇشۇپ كەتمەيدۇ، پەردىلەشكەن، قىرلىرى ۋە قويۇق ئاق تۈكلىرى بولىدۇ. پۇتۇن شەكلى خۇددى پانۇسقا ئوخشايدۇ. غوزا مىۋىسى پىشقانىدا بەش پارچىغا يېرىلىدۇ، ئۇرۇغى قارا قوڭۇر رەڭدە بولىدۇ (158 - رەسىمگە قارالسۇن)

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز بويلىرى، سەيلىك قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تۈزلەڭلىكلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئۇسۇماۋۇگى ئىشلەتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە قېزىۋېلىنىپ ھول بويىچە كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، رېماتىزىمنى داۋالايدۇ، يوتەل توختىتىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر رېماتىزىملىق بوغۇم ياللۇغىدا: ھول تاۋۇزەك 2 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئىسسىق شامالدىن شامالداپ يوتەلگەندە: تاۋۇزەك 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) كويۈك يارىسىدا: تاۋۇزەكنى مۇۋاپىق مىقتاردا يۇمشاق سوقۇپ ماي بىلەن تەڭشەپ، يارىغا سۈرتۈلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 سەر.

چاققاق (كەندىر يوپۇرماقلىق چاققاق)

蕁麻 xun ma (麻叶蕁麻)

(چاققاق ئاگىلىسى، چاققاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىكى 30 - 150 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنىدە چاققاق تۈكلىرى بولۇپ، تېرىگە تەككەندە تېرە خۇددى چايان چاققاندەك كويۇپ ئاغرىيدۇ. (2) غولى تىك، توت قىرلىق بولىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسكەن، ئۇزۇن سېپى بار، يوپۇرمىغى تولۇق ئۇچكە يېرىلغان ۋە ھەر بىر يېرىقچە ياپراقلىرى رەتسىز پەيسىمان يېرىلغان. (4) تاق جىنسىلىق ئوسۇملۇك بولۇپ، باشاقسىمان گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، گۈلى يېشىل رەڭدە، مەۋسى ئورۇق مەۋە،

شەكلى تۇخۇمسىمان، ياپىلاق بولۇپ، رەڭگى كۈلرەڭ قوڭۇر كېلىدۇ (159 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئۇسۇش ئورنى: تاغ داللىرىدا، يول چېتىدە، يايلاقلاردا، چىمەنلىكلەردە ئۇسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يەر ئۇستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە ئورۇۋېلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يىلتىزىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت: چاقماقنى كۆرۈش ۋاقتىدا، چاقماق تۇكلىرى ياتقان تەرەپكە قارىتىپ تۇتۇلسا، چېقىۋېلىشتىن ساقلانغىلى بولىدۇ، كەچكەر چاقماق چېقىپ قالسا، لوۋىلىنى (مايلىق ئوتنى) سىقىپ سۇرسە ياكى ئاتىرى ھىكايىلەت كۆرىتىمىسىنى سۇركىسە، ئاغرىشنى توختىتىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، ئازراق زەھەرلىك! يەلنى ھەيدەيدۇ، تارتىشىشنى يېشىدۇ، قاننى نورمالاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغىدا: چاقانى پۇتۇن ئوتى بويىچە ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ، ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمدىكى پۇت - قوللارنىڭ ئۇيۇشىشىدا: چاقماق يىلتىزى 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تۇغۇتتىن كېيىنكى تارتىشىپ قېلىشتا، باللاردىكى چوچۇشتە: چاقماقنىڭ يۇمشاق غول يوپۇرمىغىدىن ئازراق ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) زەھەرلىك ئىلان چاقماندا: ھول چاقماق يوپۇرمىغىنى ئېزىپ، ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (5) يەل تاشمىسى (ئېشەك يېمى) نىڭ دەسلەپكى ۋاقتىدا: ھول چاقماقنىڭ پۇتۇن ئوت قىسمىنى سوقۇپ سۈيىنى چىقىرىپ سۇرتۇلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

قوشۇمچە: كەڭ بوپۇرماقلىق چاققاق (宽叶荨麻)
شەكلى كەندىر يوپۇرماقلىق چاققاقتا ئوخشايدۇ، بۇنىڭ كەندىر يوپۇرماقلىق چاققاقتىن ئاساسىي پەرقى شۇكى، يوپۇرمىغى دۆگىلەك تۇخۇمسىمان كېلىدۇ. بۇمۇ چاققاق قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

چىڭگىلىك (سىبىرىيە چىڭگىلىگى)

牛皮消 niu pi xiao (西伯利亚牛皮消)
(چىڭگىلىك ئاگىلىسى، چىڭگىلىك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، يوگىشىپ ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئوسۇملۇك تېنىدە ئاق سۈت بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن بولۇپ، ئۇچىغا ئۇچىغا ئوخشايدۇ، يوپۇرماق يۇزى يېشىل، ئارقىسى سۇس يېشىل كېلىدۇ، ئۇزۇن سېپى بولىدۇ. (3) ئوگىزە سىمان گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسكەن بولۇپ، رەڭگى ئاقئۇش جېگەر رەڭ كېلىدۇ، غۇنچە شەكىللىك مۇسى ئۇزۇن مۇڭگۈزغا ئوخشايدۇ، پىشقاندىن كېيىن ئۇزۇنىسىغا يېرىلىدۇ، ئۇرۇغى خورما رەڭلىك، ياپىلاق، ئۇچىدا نۇرغۇن ئاق ئۇزۇن تۈكلىرى بولىدۇ (160 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تۇزلەڭلىكلەردە، تاغ باغرىلىرىدا، چاتقاللىقلارنىڭ ئارىسىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە ئورۇۋېلىپ، پاكىز يۇغاندىن كېيىن ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئى: تەمى قېرىغىراق تاتلىق، تەبىئى ئىسسىققا ماس يىلراق، زەھەرسىز. ھوللۇكنى تارقىتىپ، سۇيۇقلۇقنى راۋان قىلىدۇ، يەلنى ھايدايدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر ۋە سوزۇلما خاراكتىرلىك بو-رەك ياللۇغدا، سۇلۇق ئىششىقتا؛ (2) ئاشقازان 12 بارماق ئۇ-چەي يارىسى ۋە سوزۇلما خاراكتىرلىك ئاشقازان ياللۇغدا؛ (3) ئاق خۇن كوپەيمىشتە: (4) رېمانىزملىق ئاغرىش قاتارلىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

قارىغاي (سىبىرىيە قارىغىيى)

松 song (西伯利亚松)

قارىغاي پۇتىغى (松节). قارىغاي چېڭى (松花粉)، قارىغاي يوپۇرمىغى (松针)، قارىغاي مەۋسى (松塔)، (قارىغاي ئاگىلىسى، قارىغاي ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىگىز ئوسدىغان. ھەمىشە يېشىل تۇرد-دىغان دەرەخ. (2) يوپۇرمىغى يىڭنە شەكلىدە، 5 تېلى بىر توپ بولۇپ ئوسىدۇ، ئۇزۇنلۇغى 6 - 13 سانتىمېتىر كېلىدۇ. (3) ئاتىلىق شارچە مەۋسى دۇگىلەك كونۇسسىمان، ئانىلىق شارچە مەۋسى قىسقا، دۇگىلەك تۇرۇكسىمان بولۇپ 6 - 13 سانتىمېتىر ئۇزۇنلۇقتا، كەڭلىگى 5 - 7 سانتىمېتىر كېلىدۇ (161 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئالتايىنىڭ تاغ رايونلىرىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن قارىغاي پۇتىغى، قارد-ىغاي چېڭى، قارىغاي يوپۇرمىغى، قارىغاي مەۋسى ئىشلىتىلىدۇ. قارد-ىغاي پۇتىغى: قارىغاينى كەسكەندە شاخلىغان يېرىنىڭ مايلىق پۇ-تىغىنى كېسىۋېلىپ، ئۇششاق يېرىپ، ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ. قارىغاي چېڭى: گۇلى تولۇق ئېچىلغان ۋاقتىدا، ئاتىلىق گۇل باشە-غىنى يىغىۋېلىپ، سالقىندا قۇرۇتۇپ، گۈل چېڭىنى چۇشۇرۇۋېلىپ،

ئەگلەكتىن ئوتكۈزۈپ، يۈمشاق تالقىنى ئاجرىتىۋېلىنىدۇ، قارىغاي يوپۇرمىغى: توت پەسىلنىڭ ھەممىسىدە يىغىۋېلىشقا بولىدۇ.

تەبىيتى: قارىغاي پۇتىغى: تەمى قېرىق، تەبىيتى ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. ھوللۇكنى چىقىرىدۇ، قانىنى نورمالاشتۇرىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ. قارىغاي يوپۇرمىغى: تەمى قېرىق، تەبىيتى ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. تېچلاندۇرىدۇ، بەدەنگە قۇۋەت بېرىدۇ. قارىغاي چېچى: تەمى تاتلىق، تەبىيتى ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. ئوپكىنى يۇمشىتىدۇ، قان توختىتىدۇ، قۇۋەت بېرىدۇ، يەلنى ھەيدەيدۇ، ھوللۇكنى قۇرۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزمالىق بوغۇم يالىلۇغىدا: قارىغاي پۇتىغى 3 مىسقال، چىياڭخۇ 2 مىسقال، دۇخو 2 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، ئۇزۇمە شېخى 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى قارىغاي پۇتىغى 6 مىسقال، ئاق چەيزە يىلتىزى 6 مىسقال، ئۇزۇمە شېخى 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) باش ئايلىنىشتا ۋە يوتەلدە: قارىغاي چېچىدىن 3 مىسقال، سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) ئوپكە سىلىدىكى يوتەلدە: قارىغاي چېچىدىن 1 سەرنى سۇدا قاينىتىپ، ئۇنىڭغا تۇخۇمدىن 2نى چېقىپ تۇخۇم يىيىلىدۇ، سۇيى ئىچىلىدۇ. (4) نېرۋە ئاجىزلىغىدا: ۋىتامىن A،Cلارنىڭ يېتىشمەسلىگىدە، ئوزۇقلۇنۇشنىڭ ناچارلىغىدىن بولغان ئىشتىھاتا: ھول قارىغاي يوپۇرمىغىدىن 5 مىسقالنى قاينىتىپ، شېكەر قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (5) ئوپكە سىلىدە: ھول قارىغاي يوپۇرمىغى 1 سەر، گۈل سامساق 1 سەر، كۈنگە بىر قېتىم قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى ھول قارىغاي يوپۇرمىغىدىن 5 مىسقال ئېلىپ ئۇنىڭغا سۇ قوشۇپ ئېزىپ، سۇيى ئىچىلىدۇ. (6) نامازشام قارىغۇلىغىدا: قارىغاي يوپۇرمىغى (قانچە تۇم سېمىز بولسا شۇنچە ياخشى) نى پاكىز يۇيۇپ، ئېزىپ، ئۇنىڭغا تەڭمۇ - تەڭ سۇ قوشۇپ قاينىتىپ، ھەر قېتىمدا 30 - 60 مىللە-

لمتىردىن كۆنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (7) يارىلىنىپ قان چىققاندا: قارىغاي چېگىنى سوقۇپ سىرتقا سېپىلىدۇ.

مىقتارى: قارىغاي پۇتىغى، قارىغاي يوپۇرمىغى 2 - 5 مىسـ قال، قارىغاي چېگى 1 - 3 مىسقال.

غول ئۇرايدىغان چىگگىلىك

合掌消 He zhang xiao

(چىگگىلىك گاگىلىسى، چىگگىلىك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 40 - 80 سانتىمېتىر، كوپ شاخلىنىدۇ. يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ، ساپسىز، شەكلى يېرىم دۇگىلەك ياكى بۇرەك شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك كېلىدۇ. (3) چەكلىك كۆنلۈكسىمان گۈل رېتى قولتۇ - غىدىن ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، سۇس سوسۇن رەڭلىك، غۇنچە شەكىللىك مۇسى كونۇسقا ئوخشايدۇ (162 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇم دوۋىلىرى، ئويمانلىقلار، ئېتىز يا - قىلىرىدا ئوسىدۇ. خوتەن، يەركەن ئەتراپلىرىدىن كوپ چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىيازدا كۆزدە كولاپ، تازىلاپ، نەملەپ، يالپاغلاپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىقراق قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، زە - ھەرسىز. يەلنى ھەيدەيدۇ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، يەللەرنى ماگغۇزىدۇ، ئىششىقنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: رېماتىزملىق بەل ئاغرىشىدا: غول ئورايدە -

غان چىڭگىلىكتىن 1 سەر ئېلىپ قاينىتىپ، ئۇنىڭغا تاتلىق هاراقتىن مۇۋاپىق مىقتاردا قوشۇپ ئىچىمدۇ. (2) چىقان چىقىپ قىزىرىپ ئىشىغان ۋاقتىدا: غول ئورايدىغان چىڭگىلىكنى يۇمشاق سوقۇپ، ئۇنىڭغا هەسەل ياكى تۇخۇم ئېقى ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (3) هول تەمرەتكەدە: غول ئورايدىغان چىڭگىلىكنى يۇمشاق سوقۇپ، زىغىر يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئاغرىغان ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ. (4) ئوتكۇر سېرىقلىق چۈشۈش تېمپىدىكى جىگەر يالالۇغىدا، ئوتكۇر ئاشقازان - ئۇچەي يالالۇغىدا، باشىنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىش، بۇرۇن قاناش، چوڭ تەرەتتىن قان كېلىش، يىقىلىپ زەخىملىنىشلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 سەر.

غاز قانىتى ئوت (ئېدىر غاز قانات ئوتى)

马先蒿 Ma xian hao

(چۈقا ئائىلىسى، غاز قانىتى ئوت ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 15 - 20 سانتىمېتىر. قۇرۇپ قالغان ۋاقىتتا قارىيىپ كېتىدۇ. (2) يىلتىزسىمان غولى قىسقا ۋە توم، يىلتىزى كوپ ۋە گوشلۇك، شەكلى ئۇرچۇقسىمان بولىدۇ. غولى ئادەتتە گۈل سېپى رولنى بېجىرىدۇ. (3) تۈۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، سېپى ئۇزۇن، غولىدىن چىقىقان يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، كىچىكرەك بولىدۇ، يوپۇرمىغى پەيسىمان تولۇق يېرىلغان ياكى چوڭقۇر يېرىلغان. (4) ئومۇمى گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈللىرى زىچ ئوسكەن بولۇپ، رەڭگى سېرىق، شەكلى كالپۇكسىمان،

غوزا مۇسسى ئۇزۇنچاق تۇخۇم شەكلىدە، ئۇرۇغى كۆلىرەك بولىدۇ (163 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئۇسۇش ئورنى: تاغلاردىكى نەم چىمەنلىكلەردەۋە ئورمانلىقلار ئارىسىدا ئۇسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىنىڭ ھەممىسىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز ۋە كۈزدە كولىۋېلىنىپ، تازىلاپ، ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ھوا-لۇكنى ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزملىق بوغۇم يالليۇغىدا: غاز قانىتى ئوتىدىن 5 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سۇيدۇك يولىدىكى تاشتا، سۇيدۇك راۋان بولماسلىقتا: غاز قانىتى ئوتىدىن 4 سەرنى يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (3) قىچىشقاق يارىلىرىدا: غاز قانىتى ئوتىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش رايونىمىزدا غاز قانىتى كونكرېت تۇرى ئاھايىتى كۆپ، سىرتقى كۆرۈنۈشى بىر-بىرىگە ئوخشاش، بۇلارنىڭ گەۋدىدىكى تۈكنەك يىلتىزلىقلىرىنىڭ ھەممىسى دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

6. يەلنى تەڭشىگۈچى دورىلار

(理气药)

يەلنى تەڭشىگۈچى دورىلار يەللىك كېسەللىكلەرنى داۋالايدىغان دورىلاردۇر، بۇ دورىلارنىڭ يەلنى ماڭدۇرۇپ ئاغرىقنى توختىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىپ جىگەرنى يايرىتىش، تۈگۈنلەرنى تارقىتىپ كۆڭۈلنى ئېچىش، يەلنى بېسىپ قۇسۇشنى توختىتىش، تالنى ساغلام-لاشتۇرۇپ ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاش خۇسۇسىيەتلىرى بار. شۇڭا بۇ دورىلار جىگەردە يەل تۇرۇۋېلىپ، بەقىنى چىڭقىلىپ ئاغرىش، كېكىرىش، قۇسۇش ھەم ئوپكىدە يەل تۇرۇۋېلىشتىن بولغان يوتەل، دەم سىقىش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىشكە مۇۋاپىق كېلىدۇ.

قىزىلگۈل

玫瑰花 meiguihua

باشقا ئاتىلىشى: گۈلسۇرۇق

(گەتىرگۈل گاگىلىسى، گازغان گۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئىگىزلىكى 1.5 - 2 مېتىر. (2) غولى تىك، كوپ شاخلىنىدۇ. شاخلىرىدا 3 قىرلىق ياپىلاق تىكەنلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق. ئۇششاق يوپۇرماقلىرى

5 - 7 تال، سوقۇچاق، گىرۋەكلىرى ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. قوشۇمچە يوپۇرمىغى 2. تال بولۇپ، بۇنىڭ تېگى يوپۇرماق سېپى بىلەن بىللە ئوسىدۇ (4) گۈلى يالغۇز ياكى توپلىشىپ ئوسىدۇ. گۈل كاسىسى 5 تال، شەكلى تېمىنەسىمان، گۈل تېگى چەينەكسىمان ياكى يۇمۇلاغراق، گۈلى بېغىرىڭ ياكى ئاق رولىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا غۇنچىسى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە گۈلى ئېچىلاي دېگەندە ئۈزۈۋېلىنىپ، سايىدا ياكى ئوتقا قاخلاپ قورۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقمۇ مايىل، زەھەرسىز. يەلنى تەكشۈپ، قاننى جانلاندۇرىدۇ، ھېيىزنى تەكشەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان نېرۋ پائالىيىتىنىڭ بۇزۇلۇشى، سوزۇلما ئاشقازان يالالۇغىدا: قىزىلگۈل 2 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھېيىز تەكشەلمىگەندە، ئاشقازان ئاغرىغاندا بېرىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 مىسقال.

ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى (ئۇرۇقلاتقان ئاق تۇرۇپ)

莱菔子 lai fu zi (地枯蒌)

باشقا ئاتىلىشى: ئاق لوبۇ ئۇرۇغى

يىغىپ تەييارلاش: دوزا تۇچۇن كوكتاتچىلىقتىكى ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى، يوپۇرمىغى ۋە ئۇرۇغلىنىپ بولغاندىن كېيىنكى

يىلتىزى (ئۇرۇقلاتقان ئاق تۇرۇپ) ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندا ئۇرۇقلاتقان خام ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇقلۇتۇلغان ئاق تۇرۇپنى، ئۇرۇغى يىغىۋېلىنغاندىن كېيىن كولىۋېلىپ تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يالپاق توغرىلىدۇ. يوپۇرمىغى تۇرۇپنى يىغىدىغان ۋاقتىدا قۇرۇشتىن ئىلگىرى ئۇششاق توغرىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: ئۇرۇغىنىڭ تەمى ئاچچىقراق تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. دېمى سىقىلىشنى بېسىپ، بەلغەم يۇمشىتىدۇ، تاماق ھەزىم قىلىشنى ياخشىلايدۇ. ئۇرۇقلاتقان ئاق تۇرۇپ سۈيدۇا ھەيدەپ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. تۇرۇپ يوپۇرمىغى تەرلىتىپ تولغاقنى توختىتىدۇ. تۇرۇپ تاماق ھەزىم قىلىشقا يارەملىشىدۇ، بەلغەمنى بوشىتىدۇ، ئىسسىقنى ياندۇرۇپ زەھەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: كاناي يالليۇغى، زىققىدا: ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى 3 مىسقال ئاچچىق ئۇرۇك مېغىزىنىڭ ھەر قايسىسىدىن ئوخشاش نىسبەتتە ئېلىپ قورۇپ يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم 5 فۇنىدىن 1 مىسقالغىچە كۈندە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) گال ئاغرىشتا، ئاۋازى پۈتۈپ قېلىشتا: ئاق تۇرۇپ يوپۇرمىغى 5 مىسقال، قوڭغۇراق گۈل 2 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تاماق ھەزىم قىلىش بۇزۇلۇشتا، قوساق كوپۈشتە: قورۇلغان ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئارپا ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، قوماچ قىلىنغان ھەزىم ئېچىتقۇسى 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى دولانىدىن 3 مىسقال قوشۇپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوتكۇر جىجىلىك ئادەمدى ئۇچەي توسۇلۇشتا، پالەچلىك ئۇچەي توسۇلۇشىنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە: ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى 1 سەر، زەۋەن 5 مىسقال (بۇنى كېيىنرەك سېلىش كېرەك)، تازىلانغان شور 1 سەر (ئايرىم ئىچىلىدۇ)، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (ھاممىلارلارغا بېرىش مەنئى قىلىنىدۇ). (5) ئىششىپ، يۇزى سارغىيىپ، فوساق كوپۈپ، سۈيدۈك

ئازايغاندا: ئۇرۇقلاتقان ئاق تېرۇپ 4 مىسقال، تاۋۇز شوپىگى 5 مىسقال، قورۇلغان ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) تولغاقتا، ئىچ سۇرۇشتە: ھول تۇرۇپ يوپۇرمىغى 2 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (7) كومۇر ئىسى بىلەن زەھەرلەنگەندە: ئالدى بىلەن كىسەلنى ھاۋالىق يەرگە يوتكەپ، ئاق تۇرۇپنى ئېزىپ، سۇ-بىنى چىقىرىپ ئىچكۈزۈلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە قەن سۈيى ئىچ-كۈزۈلىدۇ.

مىقتارى: ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى 1.5—3 مىسقال، ئۇرۇقلا-تقان ئاق تۇروپ 2—5 مىسقال. ئاق تۇرۇپ يوپۇرمىغى 0.3—1 سەر.

يۇا سامساق (قىسقا يىلتىزلىق يۇا سامساق)

薤白 Xie bai (小根蒜)

(پىياز ئائىلىسى، پىياز ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 50—70 سانتىمېتىر. يەر ئاستى تەڭگىسىمان غولىنىڭ شەكلى شارسىمان، رەڭگى ئاق، چاچما يىلتىزلىق. (2) تۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى يىپ شەكلىدە، غولىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى 2—3 تال بولىدۇ، تۇۋى غولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. (3) گۈل شېخى توپ يوپۇرماقلار ئارىسىدىن كوتىرىلگەن بولۇپ، يەككە، تىك ئوسىدۇ، كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى شار شەكلىدە ئۇچىدا ئوسىدۇ،

گۈللىرى كىچىك، زىچ ۋە كوپ بولىدۇ. بېغىرەك ياكى ئاچ سوسمن رەڭلىك (164 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۈنگەي تاغ باغرىلىرىدىكى ئوت - چوپلەر ئارىسىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تەڭگىسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرى كۆلەۋلىمپ تازىلاپ، كۆتىگى ۋە ئۈچىنى ئېلىۋېتىپ تولۇق پىشقىچە سۇدا قاينىتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئىشلىتىدىغان ۋاقتىدا سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. زەھەرسىز. يەلنى تەڭشەيدۇ، كوكۈلنى يورۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كۆكرەك ئاغرىش، ئىچى تىتىلداش جۈتۈلۈشتە: ياۋا سامساق 3 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تولغاقتا: ياۋا سامساق، زىرىق ھەر قايسىسىنى 3 مىسقالدىن ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

قارا ئەندىز

土木香 Tu mu xiang

باشقا ئاتىلىشى: راسەن

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، قارا ئەندىز ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىكى 50 — 150 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى توم، شەكلى كونۇسسىمان ياكى رەتسىز تۇگۈنەكسىمان بولۇپ كوپ شاخلىنىدۇ، غولى تىك ۋە ئۈزۈنسىغا قىرلىرى بولىدۇ. (3) توۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى چوڭراق، شەكلى ئۇزۇن سوقۇچاق، سېپى بولىدۇ. غولدىن چىققان يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى ئۇزۇن سوقۇچاق، ئۇچى ئۇشلۇق بولىدۇ، تۇۋىدە قۇلىغى بولۇپ غولىنى يېرىم ئوراپ تۇرىدۇ، گىرۋىكىدە رەتسىز ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى ئۇچىدىن ئوسىدۇ ياكى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. گۈلىنىڭ رەڭگى سېرىق، مۇسى ئۇرۇق مۇشە، تاجسىمان تۇكلىرى بولىدۇ (165 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپرەك دەريا بويلىرى، ئېتىز - ئېرىق بويلىرى، دەريا ۋادىلىرىدىكى نەم ئورۇنلاردا بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ. شىمالىي شىنجاڭدا كوپرەك.

يېغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. باھار، كۈز پەسىللىرىدە كولاپ، كېرەكسىز ئوتىنى چىقىرىۋېتىپ، تازىلاپ نەملەپ يالپاقلاپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. تال ۋە ئاشقازاننى ياخشىلاپ، تۇرۇپ قالغان يەلنى تارقىتىدۇ. ئاغرىشنى توختىتىدۇ، ھامىلەنى ئاسرايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سوزۇلما ئاشقازان يالليۇغىدا، ئاشقازان ۋە قوساق كوپۈپ ئاغرىشتا: قارا ئەندىز 3 مىسقال، پىننە 3 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاشقازان، ئۇچەي پائالىيىتىنىڭ بۇزۇلۇشىدا، ھەزىم قىلىش ناچارلىشىشتا: قارا ئەندىز 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) قوۋۇرغا ئاريلىقلىرىدىكى نېرۋىلارنىڭ ئاغرىشى، كوكرەك تېمىنىڭ سۇر-كۇلۇپ ياريلىنىشىدا ياكى سانجىق تۇرۇپ قېلىشتا: قارا ئەندىز 3 سەر، تاغ دېنى 3 مىسقال، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن بىسىر كۈندە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

ئىزمۇق (سېرىق گۈللۈك ئىزمۇق)

墓头回 Mu tou hui (黄花败酱)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئۇسۇملۇك، غولى تىك، ئىگىزلىگى 30 — 70 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى ئوم قارا، خورما رەڭدە بولۇپ، توغرىسىغا ياكى قىيىپاچىراق ئوسىدۇ. ئالاھىدە سېسىق پۇرىغى بار. (3) تۇۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئو-سىدۇ، سېپى ئۇزۇن، تەتۈر تېمىنە شەكىلدە ياكى تۇخۇم

شەكلىدە، پەيسمان چوڭقۇر يېرىلغان، يېرىقچە ياپراقلىرى يەنە رەتسىز يېرىلغان. غولىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسكەن، پەيسمان يېرىلغان، يېرىقچە يوپۇرماقلىرى كىچىكىرەك بولىدۇ. (4) مۇرەككەپ ئوگزىسمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، رەڭگى سېرىق، ئورۇق مۇئىسى سوفۇچاق كېلىدۇ، 3 قىرى بار، سىرتىدا پەردىلەشكەن قانـاتسمان ئوريغۇچىسى بولىدۇ (166 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئۇرنى: كوپىنچە تاغ باغرىلىرىدا، چـاتقاللىق - ۋۇرغاق سايلىقلاردا ئوسىدۇ. ئىلى، بورتالا، ئاقـۇ قاتارلىق يەرلەر- دىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغـا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كـۈز پەسلىدە كولىۋىلىپ تازىلاپ، كېسىپ يالپاغلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەسىرى: تەمى ئاچچىق، تەبىيتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. تۇرۇپ قالغان يەلنى ماڭغۇزىدۇ، قاننى جانلاندۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ، ئاق خۇننى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدا: ئىزمـۇق، تـاغ دېنى، ھـەر قايسىسىدىن 5 مىسقال، سـېرىق هاراق 1 سەر، يىمۇساۋ 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاق خۇن قىزىرىپ كەل- گەندە: ئىزمـۇق 1 سـەر، زاراڭـزا چېچىكـى 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 مىسقالدىن 1 سەرگىچە.

7. سوغاقنى ھەيدىگۈچى دورىلار

(祛寒药)

بۇ خىل دورىلار ئىسسىقتا مايىل ۋە ئىسسىق دورىلار بولۇپ، ئىچ بەدەننى ئىسسىتىش، سوغاقنى تارقىتىش، ئاشقازاننى ئىسىتىش، ئاغرىق توختىتىش قاتارلىق خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە. بۇ خىل دورىلار بەدەن ئىچكى قىسمىغا سوغاق تېگىشتىن كېلىپ چىققان، ئاشقازان قوساق مۇزلاپ ئاغرىش، قۇسۇش، ئىچى سۇرۇش ۋە پۇت-قول مۇزلاش، تومۇرى ئاجىزلىشىش قاتارلىق ئەھۋاللاردا ئىشلىتىلىدۇ.

جۇۋدنە (ئايوۋان مۇسى)

阿育魏实 Ayüweishi 粗子芹

باشقا ئاتىلىشى: نانىخا، ئەجۋائىن

(كۆللۈكسىمان كۆللۈكلەر ئائىلىسى، جۇۋدنە ئۇرۇغىدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق، سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك، ئىگىزلىكى 0,5 - 1 مېتىر. (2) غولى تىك، كوپ شاخلىق، سىرتىدا تېپىز، ئۇزۇنغا كەتكەن ئېرىقچىلىرى بار. (3) يوپۇرماقلىرى نۆۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. سېپى ئۇزۇن، تۈۋى غىلاپسىمان بولۇپ، غولىنى يېرىم ئوراپ تۇرۇدۇ. يوپۇرمىغى 3 - 4 قايتىلانغان پەيسىمان يېرىلغان، يېرىقچە ياپراقلىرى يېپىسىمان بولىدۇ. (4)

مۇرەككەپ كۇنلۇكسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسمدۇ، گۈلى كىچىك ئاق، مىۋىسى ئورۇق مىۋە بولۇپ، شەكلى ئۇزۇنچاق. تۇخۇمسىمان، رەڭگى قارامتۇل سېرىق كېلىدۇ. قولدا ئەزگەندىن كېيىن، ئوتكۇر پۇراق كېلىدۇ (1-167 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: خوتەن، قەشقەر قاتارلىق رايونلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن ئورۇغى ئىشلىتىلىدۇ. پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىقلا مايىل، سوغاقنى ھەيدەپ، ھوللۇكنى يوقۇتىدۇ، يەلنى تەڭشەپ، ئىشتەينى ئاچىدۇ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: رايونىمىزنىڭ يېزا ۋە چارۋا رايونلىرىدا كوپىنچە پالەچ، تارتىشىش، ئاشقازانىمىڭ سوغۇقى ئېشىپ كېتىش، قورساق ئاغرىش، ھەزىم قىلىش ناچارلىغى، دوساق ۋە سۇيدۇك يوللىرىدىكى تاش قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2.5 مىسقال.

قوشۇمچە:

(1) ئارپا بېدىيان

(小茴香 Xiao huixiang)

باشقا ئاتىلىشى: رازىيانە

(كۇللۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بېدىيان ئۇرۇغدىشى)

تارقىلىشى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، ئەخلەتلىرىنى تازىلاپ، خام ياكى تۇز بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقلا مايىل، زەھەر-سىز. يەلنى تەكشەپ، ئاغرىق توختىتىدۇ. سوغاقنى تارقىتىپ، ئىش-تەينى ئاچىدۇ (2- 167 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئىشلىتىلىشى: ئاشقازان سوغاقتىن ئاغرىشتا، ھەزىم قىلىش ناچارلىغىدا: ئارپا بىدىيانىدىن 2 سەر، خام زەنجۈبىلدىن 4 سەر ئېلىپ، سىرىق رەڭگە كەلگۈچە قورۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم بىر مىسقالدىن مىتاك بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) سوغاقتىن بولغان چۈقۇق (گىرىژ) دوۇسۇن بېشى ئاغرىشتا: ئارپا بىدىيان 1 مىس-قال، داڭگۇي 3 مىسقال، قورۇلغان ئاق چۈغلۇق 3 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سوغاقتىن بولغان چۈقۇقتىكى قوساق ئاغرىشتا، ئۇرۇقدان سۇلۇق ئىششىغىدا، ئۇرۇقدان غىلاپ پەردىسىگە سۇ يىغىلىشتا: ئارپا بىدىيان 3 مىسقال، شۇمشا 3 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، دولانە 3 مىسقال، تەسۇي قوناق 5 مىس-قال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

(2) ياۋا بىدىيان ، (ياۋا زىرە)

芷茴香 zang hui xiang

(كۇنلۇكسىمان گۇللۇكلەر ئائىلىسى، بىدىيان ئۇرۇغدېشى)

كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئۇسۇملۇك، ئىگىزلىگى 60 - 80 سانتىمېتىر، ئوق يىلتىزى تومىراق، كونوسسىمان بولىدۇ. غولى كوپ شاخ-لىق، تۇۋىدىكى يوپۇرماقلىرى 2 - 3 قايتىلاپ پەيسىمان يىرىلغان، مېرىقچە ياپراقلىرى يىپچە شەكىللىك بولىدۇ. غولىدىن چىققان يۇ-پۇرماقلىرى كىچىكرەك بولۇپ كەڭ، پەردىلەشكەن غول ئۇرايدىغان يوپۇرماق غىلاۋى بولىدۇ. مۇرەككەپ كۇنلۇكسىمان گۈل رېتى بولۇپ، گۈلى ئاق ياكى سۇس بېغىرەك، مېۋىسى سوقۇچاق كېلىدۇ.

ئۇرۇغىنىك خۇسۇسىيىتى ئارپا بىدىيانىنىڭ خۇسۇسىيىتىگە ئوخشايدۇ.

(3) قارا كوز بېدىيان (shiluo 莳萝)

باشقا ئاتىلىشى: سېرىق چېچەك ، شەبنەم

(كۆللۈكسىمان گۈللەر ئائىلىسى، سېرىق چېچەك ئۇرۇغدىشى)

تەسۋىرى: بىر يىللىق، ساماندا غوللۇق ئوسۇملۇك، غولى تىك، غولىنىڭ ئۈچى كوپ شاخلىق بولۇپ، خۇددى ئارپا بېدىيانغا ئوخشايدۇ. يوپۇرماقلىرى يىپسىمان، سېپى ئۇزۇن بولىدۇ. گۈل رېتى كۆنلۈكسىمان بولۇپ، غولىنىڭ ئۈچىغا جايلاشقان. ئۇرۇغى ئارپا بېدىياندىن كىچىكرەك، بىر ئاز ياپىلاق، ئۇزۇنچاق كېلىدۇ، ئوتكۈر پۇراقلىق بولىدۇ (3 - 167 رەسىمگە قارالسۇن).

چىقىش ئورنى: خوتەن، قەشقەر قاتارلىق ئورۇنلاردا تېرىپ ئوستۈرۈلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقلا مايل. يەل ۋە ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ، توسالغۇلارنى ئېچىپ، تاماق سىڭدۈرىدۇ. زەھەرنى تارقىتىپ، ئاغرىق پەسەيتىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ. سۈيدۈك يولىدىكى تاشلارنى چىقىرىدۇ. ئاشقازان-تال خىزمىتىنى ياخشىلايدۇ. جۈۋىنە ئورنىدا ياكى ئۇنىڭغا ئارىلاشتۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

(4) زىرە (孜然 ziran)

(كۆللۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، زىرە ئۇرۇغدىشى)

بۇ خوشبوي پۇراقلىق، ئارپا بېدىيانغا ئوخشايدىغان لېكىن ئۇنىڭدىن كىچىك ئىنچىكىرەك كەلگەن، بىر يىللىق، سامان غوللۇق زىرە ئوسۇملۇكنىڭ ئۇرۇغى بولۇپ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ

ئوستۇرۇلمدۇ. بولۇپمۇ، تۇرپان، پىچان قاتارلىق ئورۇنلاردىن كوپ چىقمدۇ. زىرائەتنىڭ خۇسۇسىيىتى ئارپا بىدىيانىنىڭ خۇسۇسىيىتىگە مەلۇم دەرىجىدە ئوخشىسىمۇ لېكىن تەندە ئارپا بىدىيانىنىڭ ئەكسى تەرىپىگە تارقىلىپ تەسىر كورسۇتمدۇ. يەنى تەنىنىڭ كوكرەكتىن يۇقۇرى سىغا قاراپ تارقىلىپ تەسىر كورسىتمدۇ (ئارپا بىدىيان ئاساسەن قوساق قىسمىغا تارقىلىپ تەسىر كورسىتمدۇ) (168 - رەسىمگەقارالسۇن).

جۇۋىنە ۋە ئارپا بىدىيان قاتارىدا ياكى ئۇنىڭغا قوشۇپ ئىشلىتىلمدۇ.

بۇۋانە (جۇگخار بوۋانىسى)

草乌 Cao wu (淮噶尔乌头)

باشقا ئاتىلىشى: بىمىش

(گىرىمق تاپالمىغلار گاگىلىسى، بوۋانە گۇرۇغدەشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىكى 70 - 100 سانتىمېتىر. (2) تۇگۇنەك يىلتىزى كونۇسسىمان. 2 - 7 گىچە كونۇسسىمان يىلتىزلىرى زەنجىر شەكلىدە جايلىشىدۇ، سىرتقى پوستى قارا قوڭۇر رەڭدە، كېسىلگەن يۇزى ئاق، غولى تىك ياكى كوپ شاخلىق بولمدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسمدۇ. تۇۋەندىكى يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپى ئۇزۇن بولۇپ، يوپۇرمىغى ئالقانسىمان 5 كە يېرىلغان، يېرىقچە ياپراقلىرى رەتسىز تېپىز يېرىلـ

غان ياكى چوڭقۇر يېرىلغان. (4) ئومۇمى گۈل رەتى ئۇچىدا ئوسمدۇ، گۈلى كوكۈش سوسىن، پولات قالپاق شەكىلدە بولىدۇ (169 - رەسىمگە قارالسۇن)

ئوسۇش ئورنى: دېڭىز يۈزىدىن 1000 — 1700 مېتىر ئىگىز بولغان تاغ باغرىدا ئوسمدۇ، تيانشان، ئالتاي تاغلىرىدىن كۆپ-رەك تېپىلمدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن تۈگىنەك يىلتىزى ئىشلىتىلمدۇ. خام بۇۋانە: كۈزدە كولاپ يىغىۋېلىپ، چاچما يىلتىزىدىن ئايرىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇدۇ، ئىشلەنگەن بوۋانە: 10 جىڭ، بۇۋانىنى سۇغا چىلاپ، ھەركۈنى 1 - 2 قېتىم سۈيىنى يەڭگۈشلەپ، تېتىپ كورگەندە تىلنى قورۇيدىغان ئاچچىق تەمى تۈگىگەندە، ياكى ئازراق قورۇيدىغان ئاچچىق تەمى قالغاندا، سۇدىن چىقىرىۋېلىپ، چۈچۈكبۇيە-دىن 8 سەر، قارا پۇرچاقتىن 1 جىڭ قوشۇپ قاينىتىپ، بۇۋانىنى قوشۇپ، بۇۋانە ئوتتۇرىسىدىكى ئاقرەڭ قالمىغاندا ئېلىپ، ئازراق سوۋۇتۇپ، يەنە ئىچى-تېشىنىڭ نەملىك دەرىجىسى ئوخشاش بولغىچە نەمدەپ كېسىپ يالپاق قىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى چوڭ ئىسسىق، ئىنتايىن زەھەرلىك! يەلنى تارقىتىپ، سوغاقنى ھەيدەيدۇ. ھوللۇكنى چىقىرىپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزملىق بوغۇم ئاغرىشتا: ئىشلەنگەن بۇۋانە 1 مىسقال، چاكاندا 2 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، كەتمىرا 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يۇقۇرقى دورىلار ئەتىگەن ۋە ئاخشامغا بولۇپ ئىچىلىدۇ

ياكى خام بۇۋانه 2 فۇك، سازاك 5 مىسقال، چايان 2 مىسقال، چاكىخو 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئىچكى زەخمىلىنىشتىن قاناش، يىقىلىپ يارىلىنىشلاردا: خام بۇۋانىدىن 1—2 فۇك ھاراق ياكى قاياقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) چىش ئاغرىشلاردا: بۇغدايدەك چوڭلۇقتىكى بۇۋانە ئاغرىغان چىشقا بېسىلىدۇ، يوتۇشقا بولمايدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 فۇك، زەھەرلەنگەندە، كوپ مىقتاردا سوغاق سۇ ئىچىلىدۇ.

مەنئى قىلىنىشى: بەدەن ئاجىزلىق ئىسسىقلىق كېسەللەرگە ۋە ھامىلدار ئاياللارغا بېرىش مەنى قىلىنىدۇ. سوغۇكۇل، ئاچچىق تاۋۇزلار بىلەن قوشۇپ ئىچىشكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە: رايونىمىزدا يەنە:

قارا قول بۇۋانىسى (多根乌头)

(Aconitum karakolicum)

ئالا تاۋ بۇۋانىسى (细叶乌头)

(Aconitum alatavicum)

يۇمۇلاق يوپۇرماقلىق بۇۋانە (圆叶乌头)

(Aconitum rotundifolium)

قاتارلىق تۈگىنەك يىلتىزلىق بۇۋانىلار بولۇپ، ھەممىسى بۇۋانە سۈپىتىدە دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (170- رەسىمگە قارالسۇن).

ئەسكەرتىش: ① رايونىمىزدا بەلە ھەر خىل سېرىق گۈلاۋۇق بۇۋالە [黄花鸟头] بولۇپ، يوپۇرماق ھەرقېتىملىرى ئىنچىكە، تۈگۈنەك يىلتىزى كىچىك بولىدۇ، كوپىنچە تۈگۈنەك يىلتىزنىڭ ئىككىسى بىرلىشىپ ئوسىدۇ، گۈلى سېرىق كېلىدۇ، بۇ ئىنتايىن زەھەرلىك!!

② بۇرۇن بېسىلغان ماتېرىياللاردا بۇۋانە ئاھۇۋاپەق ھالدا «پارپا» دېگەن نام بىلەن گىشلىتىلىپ كېلىنگەن ئەمەلىيەتتە پارپا پاكى جەدۋار زەھەرلىك ئۆسۈملۈك ئائىلىسىدىكى جەدۋار [山姜黄Rhizomazedoaria] دېگەن ئوسۇملۇكىنىڭ يىلتىزى سىمان غولى بولۇپ بۇ خەنزۇچە ئىبجۇ 莪术 دەپ ئاتىلىدۇ،

8. قاننى تەڭشىگۈچى دورىلار

(活血药)

قان كېسەللىرىنى داۋالايدىغان دورىلار قان تەڭشىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ. بۇ دورىلار قان تولۇقلاش، قان توختۇتۇش، قاننى جانلاندۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە (بۇلارنىڭ ئىچىدىكى قان سوۋۇتىدىغان، قان تولۇقلايدىغان دورىلار باشقا باپقا كىرگۈزۈلدى). قان توختاتقۇچى دورىلار قان تۇكۇرۇش، قان قۇسۇش، بۇرۇن قاناش، قان سىيىش، چوڭ تەرەتتىن قان كېلىش، بالىبۇرۇن قاناش، تاشقى زەخمىلىنىش سەۋەبىدىن قاناش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ. قاننى جانلاندۇرغۇچى دورىلار يىقىلىش - ئورۇلۇپ قېلىش، ئۇيۇپ ئىششىپ ئاغرىش، لۇشلاردىن بولغان زەخمىلىنىش، قان ئۇيۇپ ئىششىپ ئاغرىش، بىقىن ئاغرىش، ئاغرىتىپ ھېسىز كورۇش، چاقا ـ جاراھەت قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

(1) قاننى جانلاندۇرغۇچى دورىلار

(活血药)

شاپتۇل مېغىزى

桃仁

شاپتۇل يوپۇرمىغى桃叶، شاپتۇل چېچىكى 桃花، شاپتول يېلىمى 桃胶

يىغىپ تەييارلاش: شاپتۇل پىشقاندىن كېيىن ئۈزۈۋېلىپ، مېغىزىنى شاكىلىدىن ئايرىپ، قاياناۋاتقان سۇغا چىلاپ ئالغاندىن

كېيىن، قول بىلەن ئۇۋۇلاپ مېغىزنىڭ پوستىنى چىقىرىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

شاپتۇل چېچىگى، شاپتۇل يوپۇرمىغى، شاپتۇل يېلىمى قاتارلىقلارمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: شاپتۇل مېغىزى: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ئۇيۇغان قانىنى تارقىتىپ، كوكۇرۇشنى يوقىتىپ، ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرىدۇ. شاپتۇل چېچىگى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، سۇيىدۇك ماكغۇزىدۇ. شاپتۇل يوپۇرمىغى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدل، ھاشارەتلەرنى ئولتۇرۇش ئۈچۈن سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز كەلمەسلىكتە (ھېيىز بىر نەچچە ئاي كەلمەي دوسۇن بېشى ئاغرىغاندا): داكگۇي 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، چۈەن چۈك 2 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، زاراكزا چېچىگى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يەملىش-ئۇرۇلۇشتىن بولغان زەخمىلىنىشتە: شاپتۇل مېغىزى 1 مىسقال، كەتمەن قوكغۇزى 1 مىسقال، چۈەنچۈك 1 مىسقال، داكگۇي 3 مىسقال، ھەكەن سېرىغى 1.5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بالىياتقۇراكىدا: شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، پېيىزەك 3 مىسقال، قانسە 3 مىسقال، داكگۇي 1 سەر، خام كەتمرا 1 سەر، رەۋەن 2 مىسقال، سۈلۈك 10.5 مىسقال، كوكۇيۇن 5 فۇك، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سۈتسىمان سىيىشتە: شاپتۇل يېلىمىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، ئازراق ئاق شېكەر قوشۇپ، قاچىغا سېلىپ، ۋاستىلىق قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) قوساق سۇيىدە ۋە سۇيدۇك راۋان كەلمەسلىكتە: شاپتۇل چېچىگىدىن 1 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، بىر كۈندە 2 قېتىم قاينىقسۇ بىلەن ئىچىرىلىدۇ. (6) باش پىشتىلاپ كەتكەندە: شاپتۇل يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ باش يۇيۇلىدۇ.

مەقتارى: شاپـتۇل مېغىزى، شاپـتۇل يېـلمىسى 1 - 3 مىسقال، شاپتۇل چېچىگى 1 - 2 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھـامىلدار ئايـاللارغا ئىچىـش مـەنئى قىلىنمىدۇ.

ئۇچار چاشقان مايىغى

五灵脂 Wu ling zhi (小鼯鼠)

باشقا ئاتىلىشى: قۇرالاي

تونۇش: بۇ، ئۇچار چاشقاننىڭ مايىغى. ئـۇچار چاشقـاننىڭ ئۇزۇنلۇغى 13 — 20 سانـتىمېتىر، قـۇيرۇغىنىڭ ئـۇزۇنلۇغى 9 - 14 سانتىمېتىر كېـلىدۇ. ئـۇنىڭ ئـالدى پـۇتى بىلـەن ئارقا پـۇتىنىڭ ئـوتتۇرىسىدا ئۇچۇش پـەردىسى بـولۇپ ئـۇچـالايدۇ. بـەدىـنىدىكى يـۇڭـلىرى ئىنچىكـە، يـۇمشـاق، رەڭـگـى كـوكۇش كولرەڭ كېلىدۇ. مـايىغى نۇرغۇنلىغـان تەرەت دانىچىلىرىنىڭ قوشۇلۇپ قېتىشىشىدىن مونەك ھالەتكە كېلىدۇ، كېسىلگەن يۇزى قارامتۇل خورمارەڭدە بـولىـدۇ (171 - رەسىمگە قارالسۇن).

چىقىش ئورنى: تاغنىڭ ئورمانلىق بەلۋاغلىرىدىكى غارلار-دا ۋە تـاش يېرىقـلىرىدا بـولىدۇ، كۈندۈزى يـوشۇرۇنۇپ، كـېچىسى چىقىدۇ، قارىغاي ئۇرۇغى، دەرەخ يوپۇرماقلىرى ۋە يۇمران شاخلىرى بىلەن ئوزۇقلىنىدۇ، ئالتاي تاغلىرىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدا ناھايىتى كوپ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مايىغى ئىشلىتىلىدۇ. 8 - 11 - ئايلاردا غار ۋە تـاش يېرىقلىرىنىڭ چـوڭىسىدىن ئـىزدەپ يىـغىپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سوقـۇپ، خام يـاكى ئاچچىق سودا قو-رۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تـەبـىـئـىـتى: تەمـى تـاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقـقـا مايىل،

زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇرۇپ، ئۇيۇپ قالغان قانىنى ماڭغۇزىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) خۇن توختاپ، ھېمىز كېلەمەي، دوسۇن بېشى ئاغرىغاندا: ئۇچار چاشقان مايىغى 4 مىسقال، يىمۇ ساۋ 5 مىسقال، زاراڭزا چېچىكى 3 مىسقال، داڭگۇي 5 مىسقال، چۇەنچۇك 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، سۇدا قايىنتىپ، 2 قېتىمغا بولۇپ، ئىلمان بويىچە ئىچىلىدۇ (خۇن كېلىپ قالسا دەرھال توختىتىلىدۇ، ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ). (2) ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدا ياكى تۇغۇتتىن كېيىنكى قۇساق ئاغرىشتا: ئۇچار چاشقان مايىغى 3 مىسقال، قورۇلغان ھىكەن سېرىغى 2 مىسقال، تاغ دېنى 2 مىسقال، ھەممىنى قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ ئەتىگەن ۋە ئاخشامدا قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان ئاغرىش، قوساق ئاغرىش، يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ تاشقى زەخمىلىنىش ۋە چاقىلارنىڭ ئاغرىشلىرى قاتارلىق ئىچكى - تاشقى ئاغرىشلاردا: خام ھىكەن سېرىغى 1 سەر، ئۇچار چاشقان مايىغى 1 سەر، تاغ دېنى 5 مىسقال، ھەممىنى قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، چۇەنچۇكدىن 2 سەر، بەي جۇدىن 1 سەر، قاينىتىپ، بۇنىڭ قويۇق سۇيىنى ئالدىدىن تەييارلانغان تالقانىڭ ئۇستىگە قۇيۇپ، كۇمۇلاچ قىلىپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (4) ھېيىز كېيىن سۇرۇلۇپ، قوساق ئاغرىشتا: مودەنگۇل يىلتىز پوستى 4 مىسقال، ئۇچار چاشقان مايىغى 3 مىسقال، قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال. ھامىلدار ئاياللارغا ئېھتىيات بىلەن ئىشلىتىش لازىم.

مەنئى قىلىنىشى: رېسن سىڭ بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

زاراڭزا چېچىكى (زاراڭزا)

红花 Hong hua

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، زاراڭزا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 100 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، كوپ شاخلىنىدۇ، سىرتىنىك رەڭگى سۇس كۈلرەڭ، ئۇزۇنىغا كەتكەن ئېرىقچىلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى قاتتىمغراق بولۇپ، نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، يوپۇرماق سېپى بولمايدۇ، يوپۇرماق گىرۋىكىدە شالاڭ ئوتكۈر تىكەنلىرى بولىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، ئۇمۇمى ئورغۇچى ياپىرىغى كوپ قەۋەتلىك، گىرۋىكىدە ئوتكۈر تىكەنلىرى بولىدۇ. گۈلى قىزىل، ئۇرۇق مۇئىسى ئاق، 3 بۇرجەكرەك تۇخۇم شەكلىدە بولىدۇ (172 - رەسىمگە قارالسۇن)

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېردە تېرىپ ئوستۈرۈلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا نەيسىمان گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى سېرىق رەڭدىن قىزىلغا ئۆزگەرگەندە، سەھەردە گۈل تاجىلىرىنى يىغىۋېلىپ، سايىدا ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى راۋان قىلىدۇ، تۇرۇپ قالغان قاننى تارقىتىپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز كېلىمەسلىكتە: زاراڭزا چېچىكى 3 مىسقال، داڭگۇي 6 مىسقال، شاپتۇل

مەغزی 3 مىسقال، لىپەككۈل 5 مىسقال، قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ هەر قېتىم 3 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدە: پىيەزەك 5 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال، جۇزنەك يوپۇرمىقى 7 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ، قارامتۇل مونەك قان كوپ بولسا، شاپىتۇل مەغزى ۋە زاراڭزا چېچىگىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 1.5 مىسقالدىن قوشۇپ قاينىتىپ، ھېيىز كېلىشتىن ئىلگىرى ئىچىلىدۇ. (3) سۈت قايتۇرۇش ئۈچۈن: لىپەككۈل 5 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 2 مىسقال، قورۇلغان ھەزىم ئېچىتقۇسى 5 مىسقال، قورۇلغان ئارپا ئۇندۇرمىسى 5 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) قىزىل بۇرۇنداڭ زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، شاپىتۇل مەغزى 4 مىسقال، چۇەنچۇك 3 مىسقال، خام زەنجۇىل 3 پارچە، چوڭ چىلان 3 دانە، سۇڭ پىياز 1 تال، قاينىتىپ، سېرىق ھاراق بىلەن ئۇزاغراق مەزگىل ئىچىلىدۇ. (5) زۇكامدىن كېيىنكى ئاۋاز پۇتۇپ قېلىشتا: زاراڭزا چېچىگى 5 مىسقال، شاپىتۇل مەغزى 5 مىسقال، ئاق موم 1 سەر، توخۇ تۇخۇمى 2 دانە، ئالدى بىلەن توخۇ تۇخۇمنى پىشىرىپ، شاكىلنى سويۇۋېتىپ، تارشا بىلەن ئىزىپ، ئاق مۇم بىلەن قوشۇپ پىشىرىپ، ئاق موم ئېرىغاندىن كېيىن، ئۇستىگە شاپىتۇل مەغزى بىلەن زاراڭزا چېچىگىنى سېلىپ قاينىتىپ، ئازراق سوۋۇغاندىن كېيىن سۈزۈپ، بىر قېتىمدىلا ئىچىلىدۇ. تەخمىنەن 2 - 5 قېتىم ئىچكەندىن كېيىن، چوڭ تەرەتتىن قان كېلىپ، ئارقىدىن تۇرۇپ قالغان قانىنى قۇسىدۇ، بۇنىڭغا ئەگىشىپ ئاۋازمۇ چىقىدۇ. (6) چوڭ سۇگەك بوغۇملىرىنىڭ كېسەللىگىدە، قارىغاي

پۈتمغى 1.5 جىڭ، موگۈ 1 سەر، زاراڭسزا چېچمگى 1.6 سەر، ئۈنماڭ ئۈستىگە 10 جىڭ سۇ قويۇپ، 5 جىڭ قالغىچە قاينىتىپ، ئاندىن سۈزۈۋېلىپ، 1 جىڭ ئاق ھاراق قوشۇپ، ھەر قېتىم 20 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 - 2 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

ئاغىچە گۈشى

丝瓜络 Si gua luo

ئاغىچە پىلىكى丝瓜藤 ئاغىچە يوپۇرمىغى 丝瓜叶

باشقا ئاتىلىشى: يۇغۇچ

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گۈشى (ئاغىچە گۈشى)، پىلىكى (ئاغىچە پىلىكى) ۋە يوپۇرمىغى (ئاغىچە يوپۇرمىغى) ئىشلىتىلىدۇ. ئاغىچە گۈشى: پىشقاندىن كېيىن ئۇزۇپ، پوستى ۋە ئۇرۇغىنى ئېلىپ تاشلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئىشلىتىشتىن ۋاقىتىدا توغراپ تەييارلىنىدۇ. ئاغىچە پىلىكى: ئاغىچە ئۈزۈۋېلىنغاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، كەسلەپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ (يىلتىزىغا بېقىلىدىغان قىسمىدىكى پىلەك ياخشىراق). ئاغىچە يوپۇرمىغى: ياز پەسلىدە ئۈزۈۋېلىنىپ، ھول ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: ئاغىچە گۈشىنىڭ تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى تازىلاپ، قاننى جانلاندۇرۇپ، جىگىلۈنى ئېچىپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كوك بوتىلىدە: 1 سەر كومۇرلەنگەن ئاغىچە گۈشىنى يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 2 قۇدۇن بىر كۈندە 3 قېتىم ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىلىدۇ. (2) سۈت كەلمىگەندە: ئاغىچە گۈشىنى ئۇرۇغى بىلەن بىللە قوشۇپ كومۇرلەندۇرۇپ ئېزىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) بەل ئاغرىش، قايرىلمىشتا: ئاغىچە پىلىكىنى ئېزىپ يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن كۈندە ئىككى قېتىم سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) قوۋۇرغا ئاغرىقى نېرە-

ۋىسىنىك ئاغرىشىدا: ئاغمچە گۈشى 4 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز پوستى 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 مىسقال.

تاغ دېنى

延胡索 yan hu suo

(گەپىۋۇن گۈل ئائىلىسى، تاغ دېنى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 10 - 20 سانتىمېتىر. تۈگۈنەك غولى شار شەكلىدە بولۇپ، ئىچى سېرىق رەڭدە، يەر ئۈستىدىكى غولى تىك، ئىنچىكە ۋە ئاجىز كېلىدۇ، ئازراق ئەت مادداسى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، 2 - 3 قايتىلانغان پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان بولىدۇ. ئومۇمى گۈل رېتى ئۈچىدا ئوسىدۇ. رەڭگى بېغىرەك، شەكلى ئۈچۈۋاتقان قۇشقا ئوخشايدۇ. مەۋسى غوزا شەكللىك مۇڭگۈزسىمان كېلىدۇ (173 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس تاغ، دەريا ۋادىلىرىدا، چاتقاللىق ئورمانلىقتا بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تۈگۈنەك غولى ئىشلىتىلىدۇ. يازنىڭ دەسلەۋىدە غولىدىكى يوپۇرماقلىرى سارغايغاندا، كولەۋلەپ، پاكىزلەپ، سۇدا 2 - 4 مىنۇت قاينىتىپ، سۈزۈۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، كوپىنچە ئاچچىقسۇ بىلەن قورۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق قېرىغراق، تەبىئىتى ئىسسىقمۇ مايمۇ،

زەھەرسىز. يەلنى ماڭخۇزۇپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ. قاننى جانلاندۇرۇپ، توختاپ ئۆيـۇغـان قاننى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەقىن ۋە ئاشقازان ئاغرىغانـدا: تـاغ دېنىنى ئاچچىقسۇدا قورۇپ، سوقۇپ، ھەر قېتىم 2 مـىسقالدىن ھەر كۈنى 3 قېتىم قاپناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) ئاغـرىتىپ كـەلگەن ھېيىزدە: تاغ دېنى 2 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، ئەمەن يوپۇرمىغى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) يىقىلىپ - ئـورۇلـۇپ يارىلانغاندا، قـان ئۆيۈپ كوكۇرۇپ ئىششىپ ئاغرىغاندا: تاغ دېنى 2 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، قـاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) جـاراھـەتـلـەر ئىشـىپ ئـاغـرىـغانـدا، چـۇقـۇق (گـرىـژا) نىڭ ئاغرىشىدا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

پىيزەك (قىرلىق پىيزەك)

荆三棱 jing san ling

باشقا ئاتىلىشى: تۆشكۈز تېرىغى
(قىياقلار ئائىلىسى، پىيىزەك گۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولـلۇق ئۇسۇملۇك، ئىگىزلىگى تەخمىنەن 60 سـانـتىمېـتىر. (2) يىلتىزسىمـان غـولى توغرىسىغا ئوسىدۇ، غـولىنىڭ تۈۋىدە شارسىمان تـۈگـۈنەك يىلتىزى بولىدۇ. غولى 3 قىرلىق، تىك، سىلىق بولىدۇ. (3) يـوپـۇرمىغى نۆۋەتلىشىپ ئـوسىدۇ، شەكـلى يىپسىمان، يـوپۇرماق غىلاۋى ئـۇزۇن بولـۇپ، غولىنى ئوراپ تۇرۇدۇ. مۇرەككەپ باشاقسىمان گـۈل رېتى ئـۇچىدا ئـوسىدۇ. كىچىك بـاشاقـچىلىرىنىڭ سىـپىنىڭ ئـۇزۇنلۇغى

ئوخشاش بولمايدۇ. شەكلى سوقۇچاق ئومۇمى ئورىغۇچى يوپۇرمىغى 3 تال بولۇپ، گۈل رېتىددىن ئۇزۇنراق بولىدۇ (1 — 174 رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: سازلىقلاردا، دەريا بويلىرىدىكى سۇ توختاپ قالغان يەرلەردە، ئوستەك بويلىرىدا بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تۈگۈنەك غولى ئىشلىتىلىدۇ. باھار ۋە كۈز پەسىللىرىدە كولىۋېلىپ، چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىۋېتىپ سىرتقى پوستىنى سۇيۇۋېتىپ، ئوز ۋاقتىدا كېسىپ يالپاقلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ياكى ئاچچىقسۇدا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. قانىنى مۇكۇزۇپ خۇنىنى راۋان قىلىدۇ، ھەزىم قىلدۇرىدۇ، يەلىنى تارقىتىپ ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) مەيدىگە تاماق توزۇۋالغاندا قوساق كوپۈشتە: پىيىزەك ۋە ئاق توزۇپ ئوزۇغىنىك ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) خۇن توختاپ ھېيىز كەلمەي دوۋسۇن بېشى ئاغرىغاندا: پىيىزەك 2 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 1.5 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سوزۇلما جىگەر ياللۇغى ياكى سوزەلمە جىگەر يالىلۇغىدا: پىيىزەك 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 4 مىسقال، پەربۇن 3 مىسقال، ئارپا ئوندۇرمىسى 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنى قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە: (1) ياپىلاق غوللۇق پىيىزەك 扁茎蔗草 (قىياقلار ئائىلىسى، پىيىزەك ئۇرۇغدىشى) (2 — 174 — رەسىمگە قارالسۇن).

پېيىزەك بىلەن بىر تۈرۈغداش تۇسۇملۇق بولۇپ، شىنجاڭدا كەڭ تار-
قالغان. بۇنىڭ ئالاھىدىلىگى شۇكى، ئادەتتە كەچتىن باشمغى تۇپلە-
شىپ، تۇسىدۇ، خۇسۇسىيىتى پېيىزەكنىڭكىگە تۇخشايدۇ.

(2) قىرلىق پىندەك 桜三黑: (پېنىدەك ئائىلىسى، پېنىدەك تۈرۈغدىشى) (175-رەسىمگە قارالسۇن). ئالاھىدىلىگى، غولى تۈۋرۈكسىمان بولۇپ، باشسىمان گۈل رېتى يۇمۇلاق كېلىدۇ، توم، قىسقا، تۈگۈنەك غولى بولۇپ، چاچما يىلتىزى ناھايىتى كوپ بولىدۇ. بۇنىڭ خۇسۇسىيىتى پېيىزەكنىڭكىگە تۇخشايدۇ.

يىموساۋ (شىنجاڭ يىموساۋى)

益母草 Yimocao (新疆益母草)

يىموساۋ تۈرۈغى 充蔚子

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، يىموساۋ تۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق تۇسۇملۇك، ئېگىزلىگى 30-100 سانتىمېتىر. غولى تىك، 4 قىرلىق، (2) يوپۇرمىغى تۇدۇل تۇسىدۇ. تۆۋەن قىسىمدىكى يوپۇرماقلىرى يۇمۇلاق تۇخۇمسىمان، گىرۋەكلىرىدە رەتسىز يىرتقىچلار بولىدۇ. يۇقۇرى قىسىمدىكى يوپۇرماقلىرى شىناسىمان، 3 كە چوڭقۇر يىرتىلغان، يىرتقىچە يوپۇرماقلىرى تىمنە شەكلىدە بولىدۇ. (3) گۈلى كالپۇك شەكىللىك، رەڭگى سۇس سوسۇن قىزىل، يۇمشاق ئاق تۈكلۈك كېلىدۇ. گۈللىرى غولىنىڭ تۈستۈنكى قىسىمدىكى يوپۇرماق قولتۇغىغا توپلىشىپ ئوسكەن ئايلانما گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. مېۋىسى كىچىك، قاتتىق مېۋە، شەكلى 3 قىرلىق، رەڭگى كۈلرەڭ قوڭۇر كېلىدۇ (176-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس تاغلىق يەرلەردىكى چاتقاللىقلاردا،

دەريا بويلىرىدىكى ئوتلاق قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ، شۇنىڭ جائىنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىنا يەر ئۈستى قىسمى (يىموساۋ) ۋە ئۇرۇغى (يىموساۋ ئۇرۇغى) ئىشلىتىلىدۇ. يەر ئۈستى قىسمىنى ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە گۈلى تولۇق ئېچىلغان ۋاقىتتا ئورۇۋېلىپ، كەسلەپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. ئۇرۇغى كۈز پەسلىدە ئوبدان پىشقاندا يىغىۋېلىنىدۇ.

تەبىئىتى: يىموساۋ: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىتى ئاز-راق سوغاق، زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى تەڭشەيدۇ. توسالغۇلارنى يوقىتىپ، يېڭى توقۇلمىلارنى ئوستۇرىدۇ، سۇيدۇك ھەيدەيدۇ. يىموساۋ ئۇرۇغى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاقراق، زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى تەڭشەيدۇ، جىگەرنى تازىلاپ كوزنى روشەن قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز تەڭشەلمىگەندە: يىموساۋ 4 جىڭ، داڭگۇي 2 جىڭ، چۈەنچۇك 1 جىڭ، قۇرۇتە 4 سەر، ھەممىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، 3—5 مىسقال كۈمۈلاچ ياساپ، ھەر قېتىمدا 2 كۈمۈلاچ كۈنىگە ئىككى قېتىمدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمدا: يىموساۋ 1 سەر، قەزىل مەۋىلىك شاقاقۇل 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىڭ ياللۇغىدا ياكى كوز مۇڭگۈز پەردىسىگە ئاق چۈشۈشتە: يىموساۋ ئۇرۇغى 4 مىسقال، جۇيخۇا گۈلى 3 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 3 مىسقال، تاجىگۈل ئۇرۇغى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوتكۇر بورەك ياللۇغىدا (قان بېسىمى ئۇستۈنرەك بولغانلارغا): يىموساۋ 2—3 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى يىموساۋ 2 سەر، زىسۇ يوپۇرمىغى 2—3 مىسقال، ماڭدار 3 مىسقال، قۇشقاچ تىل 3 مىسقال، چىنىگۈل 3 مىسقال، ئۇزۈمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 3 — 5 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. قەزىتما

بولسا ئۇچقاتتىن 6 مىسقال قوشۇلىدۇ. (5) ھېيىز تەكشەلمەسلىكتە، ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدا، تۇغۇتتىن كېيىن قان توختاپ قېلىپ قو- ساق ئاغرىشتا: يىموساۋ مەلھىمى (يىموساۋنى ئۇششاق توغراپ، بىر قانچە قېتىمغا بولۇپ قاينىتىپ، تەمى چىققاندىن كېيىن شامىسىنى ئېلىۋېتىپ ھەممە سۇيۇقلۇقنى قوشۇپ، سۇس ئوتتا قاينىتىپ قويۇۇ- دۇرۇپ، مەلھەم قىلىپ، بۇنىڭغا باراۋەر مىقتاردا ھەسەل قوشۇپ يەنە قاينىتىپ قويۇلدۇرۇلىدۇ) ھەر قېتىم 3 مىسقال، كۈندە ئىككى قېتىم قاياناق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (6) بالىياتقۇنمىڭ توۋەنگە چۈشۈپ قېلىشىدا: پەرىۋۇن 3 مىسقال، جۈچياۋ 5 مىسقال، يىموساۋ 5 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، خام كەتمۇا 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: يىموساۋ 0.3 - 1 سەر، ئۇرۇغى 1 - 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا يەنە ئىككى خىل يىموساۋ بار، بۇلارنىڭ شەكلى ئوخشىشىپ كېتىدۇ، بۇلارنىڭ ھەممىسى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

چۇەنچۇڭ

川芎 Chuan qiong

(كۇللۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بالدىرغان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. (2) يەر ئاستى تۈگۈنەك يىلتىزى رەتسىز كاللەكنى ھاسىل قىلىدۇ، مېزىلىك پۇرىغى بار. غولى تىك، يۇمۇلاق تۈۋرۈكسىمان، ئىچى كاۋاك، بوغۇملىرى ئېنىق، بوغۇم ئارىلىغى چوڭايغان. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2 - 3 قايتىملانغان تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، شەكلى يۇمۇلاق تېمىنەسىمان،

گىرۇىگىدە ئۇخشاش بولمىغان چوڭقۇرلۇقتىكى يېرىقچىلىرى بولىدۇ. يوپۇرماق سېپى غىلاپسىمان بولۇپ، غولىنى يوگەپ تۇرىدۇ. (4) مۇرەككەپ كۇنلۇكسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، رەڭگى ئاق، مېۋىسى قوش ئاسماق مېۋە، شەكلى تۇخۇمسىمان بولىدۇ (177 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قەلەمچە قىلىپ كوپەيتىپ ئوستۇرۇلىدۇ. گۈچۈك، غۇلجا قاتارلىق يەرلەردە تېكىپ ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. تېكىپ 2 يىلدىن كېيىن، كۈز پەسلىدە كولاپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، چاچما يىلتىزىنى ئېلىۋېتىپ، نەمدەپ، يالپاقلاپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز قانىنى جانلاندۇرۇپ، تۇرۇپ قالغان قانىنى ماڭغۇزىدۇ، جىگەرنى ياي-رىتىپ، كوڭۇلنى ئاچىدۇ، سوغاق يەلنى تارقىتىپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باشنىك بىر تەرەپى ئاغرىشىدا: چۇەنچۇك 3 مىسقال، كەۋرەك 2 مىسقال، خام گەج 5 مىسقال، جۇيخۇا گۈلى 5 مىسقال، بالدىرغان 3 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) چاچ چۈشۈشتە: چۇەنچۇك 8 مىسقال، داڭگۇي 1 سەر، ئاق چۇغ-لۇق 1 سەر، تېمەنما 8 مىسقال، پىششىق ئەگرى سۇ-نايى 2 سەر، چىڭخو 8 مىسقال، كۈلى بىيىسى 8 مىس-قال، سىرىق يوگەي 2 سەر، ھەمىسنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۈمۈلاچ ياساپ، ئەتىگەن - ئاخشامدا بىر تالدىن يىيىلىدۇ. (3) سېرىقلىق بولمىغان جىگەر ياللۇغىدا (بەقەن ئاغرىشى، قوساق كوپۈش، ئىشتەي كەمىيىشتە): چۇەنچۇك 2 مىسقال، داڭگۇي 5 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال،

ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، پەربۇن 3 مىسقال، جىنتىيانا 2 مىسقال، خام ئارپا ئۇندۇرمىسى 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. قاندا گۇبىكمې (G·P·T) يۇقۇرى بولغانلارغا: ئوسما يىلتىزى، ئۇچقات، ياز غازىكە-نىڭ ھەر قايسىسىدىن 5 مىسقالدىن قوشۇلىدۇ. (4) تۇغۇتتىن كېيىنكى قوساق ئاغرىشتا: چۇەنچۇك 2 مىسقال، داڭگۇي 2 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 1 مىسقال، جۇزنەك 2 مىسقال، پۇچۇلانغان زەنجىۋىل 5 فۇك، شاپتۇل مېغىزى 5 فۇك، يىموساۋ 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن دولانە 2 مىسقال، ئىشلەنگەن چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. تېنى ئاجىز بولۇپ، بېشى قايىدىغانلارغا: جىڭجې باشلى 5 فۇك، فانتېپەر 3 مىسقال قوشۇپ بېرىلىدۇ. (5) تۇغۇت قىزىتمىسى (تۇغۇتتىن كېيىن يۇقۇملىنىپ، قىزىتىپ، قوساق ئاغرىش) تا: چۇەنچۇك 2 مىسقال، يىموساۋ 5 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، ئەڭلىك ئوت 3 مىسقال، ئۇچقات 1 سەر، مامىكاپ 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 مىسقال.

كوكۇيۇن

虻虫 Mang chong

تونۇش: كۆلەك، ھەسەل ھەرىسىدىن سەل چوڭ، بېشى كەك، كوزى چوك، كوكرىكىدە 3 جۇپ پۇتى بار، دۇمبىسىدە 3 تال ئاق سىزىقى بار ھاشارەت. قوسىغى سەل يېپىلاق، 7 بوغۇملۇق، قانىتى سۇزۇك بولۇپ، ئۇچالايدۇ. كالا، ئات قېنىنى شوراپ ياشايدۇ (ئەركىگى قان شورىمايدۇ، ئوسۇملۇك شىرىلىرى بىلەن ئۇزۇقلىنىپ ياشايدۇ) (178 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چارۋا مەيدانى، يايلاقتا بولىدۇ. شىنجاڭ-نىڭ ھەممە يېرىدە بار.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا چىشى كۆكۈيۈن ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈزدە چۆدىن ئولتۇرگۈچ پالاق بىلەن بوش ئۇرۇپ ئولتۇر-گەندىن كېيىن (قاتتىق ئۇرۇپ ئىچ قارىنىنى چۈگۈۋەتمەسلىك كېرەك)، يىپقا ئوتكۈزۈپ، تەزدق قىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئازراق قورۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سەل سوغاق، زەھەرلىك! تۈگۈنلەرنى يېشىپ، ئىششىقنى تارقىتىدۇ، ئۈيۈپ قالغان قانىنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: يەقىلىپ ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىش، كۆكۈرۈپ ئاغرىشتا: كوكۈيۈندىن 10 دانە، مودەن يىلتىز پوستىدىن 5 مىسقال ئېلىپ تاللاپ قىلىپ، ھەر قېتىم 5 فۇنكىدىن، كۈندە ئىككى قېتىم سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) قان تۇرۇپ قېلىپ، ھېينز كەلمەي، دوۋسۇن بېشى قاتتىقلىشىپ چىڭقىلغاندا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 مىسقال. تېنى ئاجىزلارغا ئېھتىياتلىق بىلەن ئىشلىتىش لازىم.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

سۇلۇك

水蛭 Shuizhi

باشقا ئاتىلىشى: زۇلۇك

چىقىش ئورنى: كوللەردە، شال ئېتىزلىقلىرىدا، تۈز-لەكلىكتىكى چوڭ كوللەردە بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا سۇلۇكنىڭ پۈتۈن تېنى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە تۇتۇپ، تازىلاپ، قاينىقسۇغا

بەسەپ ئولتۇرۇپ، قەزدىق ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، توغراپ تەييارلىنىدۇ ياكى قۇمنى قىزدۇرۇپ، سۇلۇكنى سېلىپ، ئازىراق ئورلەپ چىققىچە قىزىتىپ، قۇملىرىنى تاسقىۋېتىپ، سوۋۇتۇلىدۇ.

تەبىستى: تەمى قېرىغراق تۇزلۇق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرلىك! قانىنى ماكغۇزۇپ، تۇرۇپ قالغان قانىنى تارقىتىپ، ھېيىزنى راۋان قىلىدۇ. سۇيدۇك ھەيدەيدۇ (179 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئىشلىتىلىشى: (1) قان تۇرۇپ قېلىپ ھېيىز كەلمىگەندە، قوساقتا مونەك بولغاندا: سۇلۇك (قورۇلغان) 1 مىسقال، كوكۇيۇن (باش ۋە پۇتلىرى ئېلىپ تاشلانغان) 1 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، پىشقان ئەگرى سۇناي 3 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 2 مىسقال، چۈەنچۇك 1.5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر چۇفاڭ: سۇلۇك 1 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، پىيىزەك 3 مىسقال، يېموساۋ 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى سۇلۇك (قورۇلغان) تەن 5 فۇڭ ئېلىپ سوقۇپ تالقان قىلىپ ئىچىلىدۇ. (2) يەقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىشتە، قان ئۈيۈپ ئېشىپ ئاغرىشتا: سۇلۇك، تازىلانغان شور، رەۋەنلەرنىڭ ھەر قايسىسىدىن باراۋەر مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ئاچچىقسۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، زەخمىلەنگەن جايغا سۈرتۈلىدۇ ياكى سۇلۇكتىن (ئوتتا قاقلانغان) 1 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) سەرتەقى- زەخمىلىنىشتىن بولغان قانىماش (قىزىل قان تومۇرى قانىماش) دا: سۇلۇك (ئوتتا قاقلاپ قورۇلغان)، ئۇشنە (ئوتتا قاقلانغان) نىڭ ھەر قايسىسىدىن باراۋەر مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ يارىلانغان ئورۇن ئۈستىگە سېپىپ، بەسەپ تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ.

كەتمەن قوڭغۇز

土鳖虫 Tu bie chong

تونۇش: (1) بۇنىڭ چىشسى ياپىلاغراق سوقۇچاق شەكىلىدە، ئۇزۇنلۇغى 2 - 4 سانتىمېتىر كېلىدۇ، سېسىق پۇرىغى بولىدۇ. بېشى ئىنچىكە ۋە كىچىك، 6 پۇتى، 2 تال بۇرۇتى بار. (2) دۇمبىسىدىكى قېپى قارامتۇل بېغىرەڭ، ئۇستىدە سىزىقلىرى بولىدۇ، قوساق قىسمى ساغۇچ بەغىرەڭ كېلىدۇ. (3) ئومىلىشى ناھايىتى تېز، تېگىمپ قويسىلا يالغاندىن ئولگەن بولۇپ يېتىۋالىدۇ. ئەركىگىنىڭ قانىتى بولۇپ، دورىغا ئىشلىتىلمەيدۇ (180 - رەسىمگە قارالسۇن).

تارقىلىش ئورنى: ئەسكى تامنىڭ تۈۋى، ئوچاق تۈۋى، كېسەك بېرىقلىرى قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا چىشىنىڭ پۈتۈن تېنىنى ئىشلىتىلىدۇ، ياز ۋە كۈز پەسلىدە تۇتۇپ قاينىقسۇ قۇيۇپ ئولتۇرۇپ، پۇتلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى سوغاق، ئازىراق زەھەرلىك! ئۇيۇغان قانىنى تارقىتىپ، قانىنى جانلاندۇرۇپ، ھېيىز ماڭدۇرۇپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز كەلمىگەندە: كەتمەن قوڭغۇز 1 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، زەۋەن 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 4 مىسقال، قايىنىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يەڭگىلىتىپ - ئۇرۇلۇپ زەخمىلەنگەندە: كەتمەن قوڭغۇز 1 مىسقال، زەۋەن 3 مىسقال،

داڭگۇي 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ ياكى يۇمشاق سوقۇپ سۈ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سىرتقا تېڭىلمدۇ ياكى كىسەتمەن قوڭغۇزدىن 1 سەر ئېلىپ، ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن سېرىق هاراق بىلەن ئىچىلمدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: هامىلدار ئايالارغا ئىچىش مەنئى قىلىنمدۇ.

قىزىل چۇغلۇق

赤芍 Chi sho (毛果芍药)

باشقا ئاتىلىشى: چىشنە

(ئېچىش تاپالمىغاندا ئاچىلمسى، چۇغلۇق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 - 80 سانتىمېتىر. (2) ئاساسىي غولى ئېنىق، يان غوللىرى سىمىز بولۇپ، تايانقا ئوخشايدۇ. قارا قوڭۇر رەڭدە بولمدۇ. غولى ئايرىم ياكى توپلىشىپ ئوسمدۇ، ئۇزۇنسىغا كەتكەن سىزىقچىلىرى بار. ئوڭەن قىسمى كوپىنچە بېغىرەك سىلىق، ئوكسىز كېلمدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، سېپى ئۇزۇن، 2 قايتىلانغان 3 قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، كىچىك يوپۇرماقچىلىرى رەتسىز تېمىز چوڭقۇر ياكى تولۇق پېرىلغان. (4) گۈلى قىزىل، غۇنچە شەكىللىك مۇئىسى بار (1 8 1 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئۇسۇش ئورنى: تاغ باغرىلىرىدىكى ئورمانلاردا، ئوت -

لاقلارنىڭ ئاپتاپ چۈشمەيدىغان نەم جايلىرىدا ئاساسەن ئالتاي، تيانشان تاغلىق رايونلىرىدا بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. باھاردا ۋە كۈزدە كولۇپلىپ، تازىلاپ، چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تولۇق نەملەپ كېسىپ، يالپاق قىلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى چۈچۈك قېرىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇرۇپ، تۇرۇپ قالغان قانىنى تارقىتىدۇ. جىگەردىكى ئىسسىقنى تازىلاپ، ئاغرىق توختىتىدۇ. قىزىل چۇغلۇقنىڭ خۇسۇسىيىتى ئاق چۇغلۇقنىڭكىگە ئازراق ئوخشاپ كېتىدۇ. لېكىن قىزىل چوغلۇقنىڭ قانىنى جانلاندۇرۇش تەسىرى، ئاق چۈغلۇقنىڭ مەنپەئىلىكنى قورۇش تەسىرى كۈچلۈك.

ئىشلىتىلىشى: (1) ياتا پالەچتە، كوز ـ ئېغىز مايماق بولۇپ قېلىشتا: قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، كەتمرا 5 مىسقالدىن 2 سەرگىچە، داڭگۇي 3 مىسقال، چۈەنچۇڭ 1.5 مىسقال، شاپىتۇل مېغىزى 3 مىسقال، زاراڭزا چېچەكى 3 مىسقال، سازاك 3 مىسقال، چايان 5 فۇك، سۇدا قايىنتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قان تۇرۇپ قېلىش خاراكتېرلىك جىگەر دائېرىسىنىڭ ئاغرىشىدا، قان تومۇردا ترومبو ھاسىل بولۇش، قان تومۇر قىسقىرىۋېلىش، قان تومۇر تارىيىشتا (مەسىلەن، كۆك قان تومۇردا ترومبو ھاسىل بولۇش، تاجسىمان قىزىل قان تومۇرىنىڭ قان يېتىشتۇرەلمەسلىكى، مىڭە قان تومۇرلىرىنىڭ كېسەللىكلىرىدە سىناپ كورۇلسە بولىدۇ): قىزىل چۇغلۇق 2 سەر، قارامۇق 6 مىسقال، داڭگۇي يىلتىزى 1 سەر، دولانە 2 سەر، شاپىتۇل مېغىزى 6 مىسقال، زاراڭزا چېچەكى 1 سەر، يىموساۋ 1 سەر ئېلىپ، ھەممىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوـ قۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۇمۇلاچ ياساپ، ئەتمىگەن ۋە ئاخشامدا بىر كۇمۇلاچتىن يىيىلىدۇ. (3) ئاغرىتىپ

كەلگەن ھېيىزدا ۋە ھېيىز تەكشەلمەسلىك (رەڭگى قارامتۇل، مونەك، مىقتارى ئاز بولغان) تە: قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، ئارپا بېدىيان 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، چۇەنچۇك 2 مىسقال، ھىكەن سېرىغى 3 مىسقال، ئۇچار چاشقان مايىغى 3 مىسقال، ئەمەن يوپۇرمىغى 3 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئاق خۇن-داقان ئارىلىشىپ كېلىش، قوساق ئاغرىشتا: قىزىل چوغلۇق 5 مىسقال، يېموساۋ 1 سەر، تاجىگۇل 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئوتكۇر سۇت بېزى يالليۇغدا: قىزىل چۇغلۇق 3 سەر، چۇچۇكبۇيا 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: مارال قۇلاق بىلەن قوشۇپ ئىشلەتىلسە تېشكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە: شىنجاڭ قىزىل چوغلۇغى (新疆赤芍) (182 - رەسىمگە قارالسۇن). قىزىل چۇغلۇقتا ئوخشاپ كېتىدۇ. بۇنىڭ ئالاھىدىلىگى شۇكى، توگۇنەك يىلتىزى ئورچۇق شەكلىدە بولىدۇ. بۇمۇ قىزىل چۇغلۇق ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

بـۇزۇن

接骨木 Jie gu mu

(ئۇچىلىرى ئاكتىسى، بـۇزۇن ئۇرۇغىدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئىگىزلىگى 2 مېتىر كېلىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەكەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرمىغى 5 تال، شەكلى

سوقۇچاق، گىرۋىكى ئوتكۇر ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. (3) كونۇس شەكلىدىكى چەكلىك كۇنلۇكسىمان گۈل رېستى بولوپ، گۈلى ساغۇچ ياكى ئاقۇش يېشىل رەڭدە، شىرنىلىق مۇيسى شارسىمان، توق قىزىل رەڭدە بولىدۇ (183 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئۇسۇش ئۇرنى: تاغنىڭ ئورمان بەلۋىغىدىكى ۋادىلاردا ياكى تاغ باغرىدا بولىدۇ، ئاساسەن ئالتاي تاغلىرىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پىلتىزىنىڭ پوستى ۋە يۇمران شاخلىرى ئىشلىتىلىدۇ. باھاردا پىلتىزىنىڭ پوستى ئېلىنىدۇ. شاخلىرىنى پىلنىڭ ھەممە پەسلىدە يىغىشقا بولىدۇ. ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇششاق توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. پەينى بوشىتىپ، قانىنى چاپلاندۇرىدۇ، رېماتىزمنى داۋالايدۇ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يەمشىپ - ئۇرۇلوپ زەخمىلىنىشتە، رېماتىزملىق بوغۇم يالىلىۋىغدا ئىشلىتىلىدۇ. (2) سۇنۇقتا: بۇزۇن 5 مىسقال، داڭگۇي 5 مىسقال، چۇەنچۇك 5 مىسقال، قىزىل مارال 5 مىسقال، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن ھاراق بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا تېڭىلىدۇ.

مىقدارى: 0.5 — 1 سەر.

يارماق-گ-ۇل (ئۇزۇن تۇمشۇقلۇق يارماقگۇل)

活血丹 Huoxuedan（长筒活血丹）

(كالپۇكسمان گۇللۇكلەر ئائىلىسى، يارماقگۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر ياكى ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئو-سۇملۇك، ئىگىزلىگى 5 — 20 سانتىمېتىر. (2) غولى ئىنچىكە ۋە ئۇزۇن، يۇمشاغراق، 4 قىرلىق بولۇپ، تىك ياكى قىيپاش ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، يۇرەك ياكى بورەك شەكلىدە، گىر-ۋىگى يۇدۇلاق چىشسىمان، غولىنىڭ تۆۋەن قىسمىدىكى يوپۇر-مىغىنىڭ ئىنچىكە ۋە ئۇزۇن سېپى بار. (4) گۈلى سوسۇن، كالپۇك-سىمان، كوپىنچە 2 - 3 تىن بولۇپ قولتۇغىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: ئورمان ئارىلىرى، تاغ - دەريا ۋادىلىرى، يايلاق قاتارلىق نەم جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئوسۇملۇكى ئىشلىتىلىدۇ، گۈلى تولۇق ئېچىلغان ۋاقتىدا يىغىۋېلىنىپ، ھول ياكى ئاپتاپتا قۇ-رۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ (184 - زەسسىگە قارالسۇن).

تەبىئىي: تەمى تاتلىقراق ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇرۇپ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ، ئىسسىقنى تازە-لاپ، سۇيدۇك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يىقىلىپ، - ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىشتە ۋە سۇنۇقلاردا ئىشلىتىلىدۇ. (2) سۇيدۇك يولىدىكى تاش، بورەك ياللۇ-

غى، دوۋساق ياللۇغدا ئىشلىتىلىدۇ. (3) باللاردىكى تۇتقاقلاشتا، تاماق ھەزىم قىلىش ناچارلىغدا ئىشلىتىلىدۇ. (4) غەلۋىرە كىتە، تىلىمدا، قۇلاق ئاستى بەز ئىششىغدا، ھول ھالەتتە ئېزىپ، سەرتقا چىپىلىدۇ.

مىقتارى: 0.3—1 سەر.

لىپەككۇل

牛膝 Niuo xi

(قامچىگۈل ئائىلىسى، لىپەككۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىكى 30—90 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى ئىنچىكە، ئۇزۇن، توپلىشىپ ئوسىدۇ، گۇشلۇك، سىرتى توپا رەڭدە، غولى تىك، ساغۇچ قىزىل رەڭلىك سىزىقلىرى بولۇپ، بوغۇمى يوغۇناپ كالىنىك ئىپىگىگە ئوخشايدۇ. ھەر بىر بوغۇمدا ئۇدۇل ئوسكەن شاخ لىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، شەكلى سوقۇچاق، تولۇق گىرۋەكلىك بولىدۇ. (4) باشاقسىمان گۈل رېتى قولتۇغىدىن ياكى ئۇچىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ. گۈلى كىچىك، رەڭگى بېشىل، مۇسى سوقۇچاق، ئىچىدە بىر تال ئۇرۇغى بولىدۇ (185 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئۇرۇغىدىن كوپەيتىلىدۇ. گۈچۈك، ماناس، غۇلجا قاتارلىق يەرلەردە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە كولىۋېلىپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، كەسلەپ، خام ياكى ئازراق قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبەننى: تەمى چۇچەلەرەك قىرىق، تەبەننى مۇتەدىل، زەھەرسىز. ياسالمىسى جەگەر ۋە بۇرەككە قۇۋۇەت بېرىدۇ، تىزغا ماغدۇر بېرىدۇ، خام ئىشلەتسە قانىنى ماگغۇزۇپ، ئۇيۇپ قالغان قانىنى تارقىتىدۇ، ئىششەقنى ياندۇرۇپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: بەل - پۇت ئاغرىشتا: لىپەككۇل، بۇۋانە، چۇچۇكبۇيا، قاقىرا تومشۇق، داگگۇيلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، 60 گرادۇسلۇق ئاق ھاراقتا چىلاپ (دورا چىلاشقىچە بولسا بولىدۇ)، بىر ھەپتىدىن كېيىن، ئۇستىگە سىرىق ھاراقتىن 1 جىڭ، قارا شېكەر، ئاق شېكەر، ناۋاتلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن يېرىم جىڭدىن قوشۇپ، ھەر قېتىم 5 - 10 مىللىلىتىر دىن، بىر كۈندە ئىككى قېتىم (مىقتارى ئېشىپ كەتمەسۇن) ئىچىلىدۇ. (2) تېنى ئاجىزلىقتا، بەل - پۇت تېلىپ ئاغرىغاندا: ئىشلەنگەن لىپەككۇل، سىرىق يوگەيلەرنىڭ ھەر قايسىسىدىن 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ھېيىز توختاپ قالغاندا: لىپەككۇل 3 مىسقال، داگگۇي 6 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، زاراگزا چېچىگى 3 مىسقال، ھەممىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 3 مىسقالدىن كۈندە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) بالا ھەمرىيى چۈشمىگەندە: لىپەككۇل 3 مىسقال، داگگۇي 2.5 مىسقال، چۈەنچۇك 3 مىسقال، خام ھېكەن سىرىغى 3 مىسقال، مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، قورۇلغان زەنجىۋىل 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) يۇقۇرى قان بېسىمدا: لىپەككۇل 1 سەر، خام تاق چۇغلۇق 5 مىسقال، ئالىقات 5 مىسقال، خام ئارپا ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، قىزىل تومۇر مەدىنى 1 سەر، ياز غازنىگى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) چوك بوغۇم كېسەللىگەندە: لىپەككۇل يېرىم جىڭ، بۇۋانە 4 مىسقال، زاراگزا چېچىگىدىن 1 جىڭنى ئارىلاشتۇرۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 3

فۇكدىن ھەر كۈنى 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. بىر داۋالاش مۇددىتى 40 كۈن بولىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال:

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدارلارغا ۋە ھەددىدىن زىيادە ھېيىز كۆرىدىغانلارغا ئىشلىتىلمەيدۇ.

جۇزنەك (ياۋروپا جۇزنىكى)

泽兰 Zelan (地瓜儿苗)

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، جۇزنەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-لىگى 50 - 80 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، 4 قىرلىق يۇقۇرقى قىسمى ئۇدۇل شاخلىنىدۇ. (3) - يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسدۇ. سېپى قىسقا، شەكلى تېمىنە شەكلىدە ياكى سوقۇچاق تېمىنە شەكلىدە، گىرۋىكى پەيسىمان چوڭقۇر ياكى تېيىز يىرىلغان. (4) ئايلانماسىمان گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، كالپۇكسىمان، رەڭگى ئاق (186 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا بويىدا، ئورمان ئەتراپىدا ۋە پەس نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ، يازدا ۋە كۈزدە شاخلىرىنىڭ يوپۇرمىغى ئوبدان ئوسكەندە كېسىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى ئازراق ئىسسىقلا مايىل،

زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇرۇپ، تۇرۇپ قالغان قانىنى تارقىتىدۇ. ھېيزنى راۋان قىلىپ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز تەكشەلمىگەندە، تۇغۇتتىن كېيىن قان تۇرۇپ قېلىپ قورساق ئاغرىغاندا: جۇزنەك، داڭگۇي، ئاق چۇغلۇقنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھېيىز كەلمەي قورساق ئاغرىغاندا: جۇزنەك يوپۇرمىغى 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، يىموساۋ 4 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 4 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) پۇتۇن بەدەن ئىششىپ كەتكەندە: جۇزنەك 5 مىسقال، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 5 مىسقال، تاۋۇز شوپىسىگى 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سېرىقلىقتا: جۇزنەك يىلتىزى ۋە قىزىل ماش 2 سەردىن دەملەپ، چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (5) غەۋدىرەكتە ۋە تاشقى زەخمىلىنىشتە: ھول جۇزنەكنىڭ پۇتۇن قىسمىدىن مۇۋاپىق مىقتارda ئېلىپ، قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ ياكى ئېزىپ ئاغرىق ئورۇنغا تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 مىسقال. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

غول چېچى

通经草 Tong jing cao (铁角蕨)

(غول چېچى ئاڭلىسى، غول چېچى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىكى 30 — 35 سانتىمېتىر كېلىدۇ. (2) يوپۇرمىغى كوپ، تۇپلىشىپ ئوسىدۇ. يوپۇرماق سېپى قارا قوڭۇر رەڭدە، پاقراپ تۇرىدۇ. كىچىك يوپۇرماقچىلىرى 20 جۈپ ئەتراپىدا،

قىڭغىر تۇخۇم شەكلىدە، يۇزى قېنىق يېشىل رەڭدە بولىدۇ. (3) سىپوراخالتىسى توپلىمى قوڭۇر رەڭلىك بولۇپ، كىچىك يوپۇرماقچىلارنىڭ ئارقا تەرىپىگە جايلاشقان (187- رەسىمگە قارالسۇن).

ئۇرۇق ئورنى: دائىم تاغ ئېتەكلىرىدىكى تاش يېرىقلىرىدا ۋە ئېشىپ ئوسىدۇ. تيانشاننىڭ شەرقى قىسمىدىكى تاغلىق رايونلاردىن چىقىدۇ.

يېڭىپ تەرىيارلاش: دورىغا ھەممە قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە قېزىۋېلىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمسىز. ئېغىزنى ئازراق قورۇيدۇ، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ھېيىزنى تەڭشەپ، قاننى جانلاندۇرىدۇ، بەدەنگە قۇۋەت بېرىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز تەڭشەلمەسلىكتە، ھېيىز كەلمەي قوساق ئاغرىشتا، (2) ئوپكە سىل كېسەللىگىدىكى يوتۇلۇشتە، قان قۇسۇشلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 3—5 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە: كۈمۈش ئوت (银粉背蕨) (188- رەسىمگە قارالسۇن) (غول چېچى ئائىلىسى، كۈمۈش ئوت ئۇرۇغدىشى) بۇنىڭ يوپۇرمىغى 3 قۇلاقلىق بىر يىلغان، يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرىمۇ قانات‌سىمان بىر يىلغان. بۇ غول چېچى ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

قارامۇق

王不留行 Wang bu liu xing

باشقا ئاتىلىشى: قول يۇغۇچ، چوگۇنگۇل.

(قەلەمپۇر ئاگىلىسى، قارامۇق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غۇالۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 30—60 سانتىمېتىر. يۇقۇرى قىسمى ئاچىماق-لىنىپ شاخلىنىدۇ، بوغۇم قىسمى سەل يوغۇنايدۇ. (2) يوپۇرمىقى ئۇدۇل ئوسكەن، تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكىللىك بولۇپ، تۇۋى قىسمى غولىنى ئازراق ئوراپ تۇرىدۇ. (3) چەكلىك كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلى سۇس قىزىل، غوزا مېۋىسى تۇخۇم شەكلىدە بولۇپ، چوڭايغان 5 قىرلىق نەيسىمان كاسسىمنىك ئىچىدە ئورۇلۇپ تۇرىدۇ. ئۇرۇغى قارا، شار شەكلىدە بولىدۇ (189-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: بۇغدايلىقتا، يول بويلىرىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئورۇغى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە ئۇرۇغى پىشقاندا ئورۇۋېلىپ، ئۇرۇغىنى قېقىپ، سورۇپ ئاپ-تاپتا قۇرۇتۇپ، خام ياكى ئېتىلدۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زە-ھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، خۇن ماڭخۇزىدۇ، سۈت كەلتۈرىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇت كەلمىگەندە: قارامۇق 3 مىسقال، جاڭجاق ئوت 3 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىزى 4 مىسقال، بەيجىڭ 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سۇت كام ياكى سۈيۇق بولسا: قارامۇق 3 مىسقال، داڭگۇي 2 مىسقال، جاڭجاق ئوت 3 مىسقال، قان تېپەر 1 سەر، كەتمرا 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سۇت بېزىنىڭ يالليۇغىدا: قارامۇق 3 مىسقال، مامكاپ 5 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغى 4 مىسقال، ياز غازىكى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) بەل قايرىلىپ كېتىشتە: قارامۇقنى قورۇپ پىشۇرۇپ، سوقۇپ تالقان قىلىپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم ھاراق ياكى قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (5) ھېيىز كەلمەسلىكتە: قارامۇق 5 مىسقال، زاراڭزا چېچەكى 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 10.5 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىندۇ.

خىنىسگۈل

凤仙花 Feng xian hua

急性子 (خىنە ئۇرۇغى)

(خىنە ئاكىلىسى، خىنە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك، ئېگىزلىكى 30 — 60 سانتىمېتىر، غولى گوشلۇك، سىلىق، بوغۇم قىسمى كوپەنچە قىزىل رەڭلىك بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلە-

شىپ ئوسكەن، تېمىنە شەكلىدە، گىرۋەكى ئىنچىكە ھەرەچىشىمان بولىدۇ. (3) گۈلى قولتۇغىدىن ئوسكەن بولۇپ، قىزىل، سوسىن، ئاق، سېرىق قاتارلىق رەڭلەردە بولىدۇ. غوزا مىۋىسى سوقۇچاق، شوپىگى ئەۋرىشىملىق بولۇپ، پىشقاندا ئازراق تىگىپ قويسىلا يېرىلىدۇ. ئۇرۇغى ياپىلاغراق تۇخۇم شەكلىدە، رەڭگى ساغۇچ قوڭۇر كېلىدۇ (190 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئوت قىسمى، ئۇرۇغى، ۋە گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە پۈتۈن ئوت قىسمى يىغىۋېلىنىپ، ھول ھالىتىدە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ توغراپ ئىشلىتىلىدۇ، گۈلى سايىدا قۇرۇتۇلۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە مىۋىسى پىشىپ تېخى يېرىلمىغاندا ئۈزۈۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، ئۇرۇغى ئېلىنىدۇ.

تەبىئىي: پۈتۈن ئوتى: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىغراق، ئازراق زەھەرلىك! قانىنى جانلاندۇرۇپ، خۇننى راۋان قىلىدۇ، رېماتىزمنى داۋالايدۇ. ئۇرۇغى: تەمى ئازراق قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، ئازراق زەھەرلىك! يەلنى پەسەلتىپ، تۇرۇپ قالغان قانىنى ماڭغۇزىدۇ، يىپىشقاق بەلغەمنى بۇشىتىدۇ. گۈلى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى راۋان قىلىپ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يىغىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىشتە: خىنىگۇلنىڭ پۈتۈن قىسمى، داڭگۇي ۋە قىزىل چۇغلۇقنىڭ ھەر قايسىسى 3 مىسقالدىن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئەگەر زەخمىلەنگەن ئورۇننىڭ تېرىسى بۇزۇلمىغان بولسا، ھول خىنىگۇلدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ، شۇ ئورۇنغا تەخمىنەن 1 — 2 سائەت تېڭىلىدۇ. (2) سوزۇلما رېما تىزىملىق بەل - پۇت ئاغرىشىدا:

خىنىگۇلدىن 4 سەر سوقۇپ، تالقان قىلىپ، ھەر قېتىمدا 5 فۇنىدىن 1 مىسقالغىچە سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى خىنە گۈل 3 مىسقال، ئۈزمىنىڭ يۇمران شېخى 1 سەر، كۈلى سىيمسى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ھېيىز كەلمەي قوساق ئاغرىشىدا: خىنىگۇلدىن 1 مىسقال ياكى ئۇرۇغىدىن 1 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىچىلىدۇ. (4) ئىمىنا تۇگۈن سىلى تېشىلمىگەن بولسا: خىنە گۈلنى قاينىتىپ مەلھەم قىلىپ سىرتقا تېڭىلىدۇ. (5) باللار پالەچ كېسىلىدە: چاكاندا 5 مىسقال، خىنىگۈل 5 مىسقال، كۈلى بىيىسى 3 مىسقال، ئىپەكگۈل 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 2 مىسقال، ھەرە ھوكۇنىگى 3 مىسقال، قاينىتىپ كېسەل پۇت يۇيۇلىدۇ. بىر ياسالمىدا 2 كۈن يۇيۇلىدۇ. (6) قىزىل ئوڭدەچ راكىدا: خىنە ئۇرۇغى 1 سەر، ئېيىق ئوتى 7 فۇڭ، دانىكا 5 مىسقال، ئادەم تىرنىغى 5 فۇڭ ھەممىسىنى قوشۇپ، سوقۇپ تالقان قىلىپ، 6 غا بولۇپ، ھەر كۈنى 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (7) سۇت بېزى راكىنىڭ دەسلىۋىدە: خىنىگۈل 1 مىسقال، كۈنىگە 2 قېتىم سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: پۇتۇن ئوتى 2—5 مىسقال، گۈلى 1—2 مىسقال، ئۇرۇغى 1—1.5 مىسقال،

مەنئى قىلىنىشى: ئۇرۇغىنى ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە:

(1) ياۋا خىنە: (水金凤): (خىنە ـ ئائىلىسى خىنە ئۇرۇغدېشى) بىر يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز لىگى 10—50 سانتىمېتىر. غولى گوشلۇك، چوڭابغان بوغۇمى بار. يوپۇرمىغى نۇقتىلىشىپ ئوسكەن، شەكلى تۇخۇمسىمان، گىرۋىگى ھەرە چىشىسىمان بولۇپ، گۈلى ئۇچىدا ياكى فولتۇغىدا ئوسىدۇ. گۈلى كىچىك، ئاق، گۈل سېپى ئۇزۇن. مېۋىسى ئوروق مېۋە، شەكلى ئورچۇقسىمان

مان، پەشقانىدا شوپىگى يېرىلىپ، ئۇرۇغى ئېتىلىپ چىقىدۇ. تاغلىق يەردىكى ئورمانلىق، نەم جايلاردا كوپ ئۇچرايدۇ. بۇمۇ خىنىگۈل ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

(2) دورىلىق ئەگىلمەك ئوتى (珍珠透骨草) : (بوتا كوز ئائىلىسى، ئەگىلمەك ئوت ئۇرۇغدىشى 191 - رەسىمگە قارالسۇن). بۇ ھەم خىنىگۈل ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئەتىرگۈل

月季花 Yue ji hua

(ئەتىرگۈل ئائىلىسى، ئازغان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق چاتقال. (2) يۇمران غولدا شالاڭ ئىلمەكلىك تىكەنلىرى بولىدۇ. (3) بوپۇرمىغى نو-ۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقچىلىرى 3—5 تال، شەكلى ئۇزۇنراق سوقۇچاق، يوپۇرماق گىرۋىكى ھەرەچىشسىمان، قۇلاقسىمان يوپۇرماق تېگى بولىدۇ، گىرۋىكىدە بەز تۈكچىلىرى بولىدۇ. (4) گۈلى تاق ياكى توپلىشىپ ئوسۇپ، قات - قات ئېچىلىدۇ. رەڭگى ھال، ئاق، قىزىل، ياكى سۇس سېرىق كېلىدۇ (192 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گۈل غۇنچىسى ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى دەسلەپ ئېچىلغاندا ئۇزۇۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ ياكى ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇلىدۇ، يىلتىزىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقمۇ مايىل، زە-

هەرسىز. قانىنى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى تەڭشەيدۇ، ئىششىقنى ياندۇ-رۇپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز كەلمەسلىكتە: ئەتىرگۈل ۋە زاراڭزا چېچىگىنىدىن ھەرقايسىسىدىن 2 مىسقالدىن ئېلىپ قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) ھېيىز تەڭشەلمىگەندە: ئەتىرگۈل 2 مىسقال، يىموساۋ 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تاشقى زەخمىلىنىشتىن ئىششىپ ئاغرىشتا: ھول ئەتىرگۈل يىلتىزىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ سىرتقا تېڭىلىدۇ ياكى ھول ئەتىرگۈلنى قول بىلەن ئېزىپ، كېسەل جايغا سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

ياۋا كۈنجۈت

野芝麻 ye zhi ma

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ياۋا گۈنجۈت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 20—50 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، 4 قىرلىق بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى بار، يوپۇرمىغى بۇرەك شەكلىدە، ئۇچى قۇيرۇقسىمان ئۇچلۇق، گىرۋىكى ھەرە چىش-سىمان بولىدۇ. (4) گۈلى ئاق، كالپۇك شەكلىدە بولۇپ، يوپۇرماق قولتۇغىدا ئايلانما ئوسىدۇ. نەيسىمان كاسىسىنىڭ يۇقۇرى قىسمىدا 5 ئۇزۇن چىشى بولىدۇ، كىچىك قاتتىق مۇئىسى ئۇزۇنراق يۇمۇلاق، 3 قىرلىق بولىدۇ (193 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ جىلغىلىرى، يول بويلىرى ۋە

ئىرىق بويلىرىدا ئوسىدۇ. ئاساسەن تېيانشان، ئالتاي تاغلىرى ئەتىرەپىدىن چىقىدۇ.

يەخمپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۇستى قىسمى (باۋا گۈنجۈت) ئىشلىتىلىدۇ. 7 - 8 - ئايلاردا گۈلى تازا ئېچىلغاندا، ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. گۈلىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

خۇسۇسىيىتى: قانىنى جانلاندۇرۇپ، تۇرۇپ قالغان قاننى قارقىتىدۇ. ھېيىزنى تەڭشەپ، ھوللۇكنى ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يەخمپ - ئۇرۇلۇپ زەخىملىنىشتە، باللاردىكى سوزۇلما خاراكتېرلىك ھەزىم قىلىشنىڭ ناچارلىغىدا: (小儿疳积) باۋا گۈنجۈت 2 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) باللىياتقۇ بوينىنىڭ ياللۇغلىنىشى، سۈيدۈك يوللىرىنىڭ يۇقۇملىنىشىدا، ھېيىز تەڭشەلمەسلىكتە: باۋا گۈنجۈت گۈلى 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: باۋا گۈنجۈت 1 — 2 سەر، گۈلى 3 — 5 مىسقال.

قاربغان

锦鸡儿 Jin jir

باشقا ئاتىلىشى: پۇرمە.

(پۇرچاق ئائىلىسى، قاربغان ئۇرۇغىدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئىگىزلىگى 1 — 1.2 مېتىر. (2) يىلتىزى توم - يوغان، غولى تىك بولۇپ، توپلىشىپ ئوسىدۇ. يۇمران شاخلىرىنىڭ تىكىنى بولىدۇ. (3)

يوپۇرمىغى توپلىشىپ ئوسكەن، تار تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. (4) گۈلى كېپىنەك شەكلىدە، سېرىق ياكى توق سېرىق بولۇپ، توپ يوپۇرماقلىرىنىڭ ئارىسىدا تاق ئوسىدۇ. گۈل سېپى ئىنچىكە ئۇزۇن، قاسراقلىق مۇنبىسى سەل ياپىلاق كېلىدۇ (194 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئۇرۇقۇش ئورنى: كوپىنچە قۇرغاق پەس تاغ ئېتەكلىرىدە، يول بويلىرىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پىلتىزى ۋە گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. پىلتىزى باھار ۋە كۈز پەسىللىرىدە كولىۋېلىنىپ، تازىلاندىن كېيىن ھول ئىشلىتىلىدۇ ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تولۇق نەملەت كېسىنپ يالپاقلىنىدۇ. ياز بېشىدا گۈلى يىغىۋېلىنىپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: پىلتىزى: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز، قانىنى جانلاندۇرۇپ، يەلنى تارقىتىدۇ، ھوللۇكنى ھەيدەيدۇ، تالنى باخشىلايدۇ، قان بېسىمنى چۈشۈرىدۇ. جىگەر ۋە بۇرەككە پايدا قىلىدۇ. گۈلى: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. ئاجىزلىقتا قۇۋەت قىلىدۇ، تۇگۈنلەرنى يېشىپ، يوتەل توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ريماتىزىملىق بوغۇم ياللۇغىدا: قارىغان پىلتىزى 1 سەر، ئۇزۇمنىڭ يۇمران شېخى 1 سەر، چوڭ چىلان 10 تال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: قارىغان پىلتىزىدىن 8 مىسقال ئېلىپ قاينىتىپ، ئاق شېكەردىن مۇ-ۋاپىق مىقتاردا قوشۇپ، 3 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاق خۇندا، ھېيىز تەكشىلمىگەندە: قارىغان پىلتىزى 8 مىسقال، قان تېپەر 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سوغاقتىن يوتۇلۇشتە، ئاجىزلىقتا، باللاردىكى سوزۇلما خاراكتىرلىك ھەزىم قىلىش ناچار-

لىغىدا: قارىغان گۈلىدىن 3 مىسقالنى توخۇ تۇخۇمى بىلەن هور - لاندۇرۇپ، پىشىرىپ يېيىلىدۇ. (5) ئېغىز بوشلىغىنىڭ يالليۇغىدا، قارىغان يىلتىز پوستىدىن 4 مىسقال ئېلىپ قاينىتىپ، ئېغىز چايقاپ غار - غار قىلىنىدۇ. (6) يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىشتە: قارىغان گۈلى 4 سەر، ئۇۋۇمە شېخى 4 سەر، زاراڭزا چېچىگى 5 مىسقال، دۇخۇ 5 مىسقال ئېلىپ، 1 جىڭ ئاق هاراقتا 7 كۈن چىلاپ، هەر كۈنى 3—5 مىسقال ئىچىلىدۇ. (7) ئاجىزلىقتىن چارچاشتا، ئىششىقتا، سۈت يېتىشمىگەندە: قارىغان يىلتىزىدىن 2 سەر قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: يىلتىزى 0.5—1 سەر، گۈلى 1—5 مىسقال.

ئەسكەرتىش: بەزى رايونلاردا قارىغان يىلتىزىنىڭ قوۋزىغىنى سەپسرا ئوتى ئوردىدا ئىشلىتىلىدۇ.

جىن چاتقىلى

卫矛 Weimao

(جىن چاتقىلى ئائىلىسى، جىن چاتقىلى ئۇرۇغىدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئىگىزلىگى 1 — 1.5 مېتىر، كوپ شاخلىنىدۇ، ئۇششاق شاخلىرىدا كىلىتان چىشىدەك ئوسۇكلىرى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، سوقۇچاق ياكى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. (3) گۈل رېتى تۇۋەنگە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. گۈلى قارامتۇل سوسىن، گۈل سېپى ئۇزۇن، غوزا مەۋسى ئامۇت شەكلىدە بولۇپ، رەڭگى قىزىل، 4 كە يېرىلىدۇ (195—رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق يەرلەردىكى چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ.

ئىلى قاتارلىق يەرلەردىن تېپىلىدۇ.

يەخمەپ تەييارلاش: دورىغا كلمتان چىشمدەك ئوسۇكلىرى بار يۇمران شاخلىرى كىشلىتىلمدۇ. باهار ۋە كۈز پەسىللىرىدە كېسىپ ۋېلىنسپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ، يىلتىزىمۇ دورىغا ئىشلىتىلمدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. قانىنى ماگنۇزوپ، تۇرۇپ قالغان قانىنى تارقىتمدۇ. قانىنى جانلاندۇرۇپ، ئاغرىق توختىتمدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تۇغۇتتىن كېيىن ئاستى قۇرۇماي قوساق ئاغرىسا: جەن چاتقىلى 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) مۇپاسىلدا: جەن چاتقىلى 3 مىسقال، سەر، لىپەكگۈل 5 مىسقال ئېلىپ، بىر جىك ئاق هاراقتا 7 كۈن چىلاپ، ئەتىگەن-ئاخشامدا 10 - 30 مىللىلىتىر دىن ئىچىلىدۇ. (3) هېيىز كەلمەسلىكتە: جەن چاتقىلىغا كوپىنچە زاراڭزا چېچىگى قوشۇپ ئىشلىتىلمدۇ. (4) غەلۋىرەك ۋە چاقىلار قىزىرىپ ئىششىغاندا: جەن چاتقىلىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ سۇيى بىلەن يۇيۇلىدۇ. (5) هېيىز كەلمەسلىك، قان توسۇلۇشتىن بولغان قوساق ئاغرىشلاردا: جەن چاتقىلى 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 5 مىسقال، يىموساۋ 1 سەر، پەيزەك 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: هامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىنمدۇ.

ئەسكەرتىش: جەن چاتقىلىدىك غولى بىلەن يوپۇرمىغى دېخانچىلىق دورىلىرى سۈپىتىدە ئىشلىتىلمدۇ.

شەرق قامچا ئوتى

东方蓼 Dong fang liao

قامچا ئوت ئۇرۇغى 水红花子

(قامچا ئوت ئائىلىسى، قامچا ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق ئىگىز سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 2 مېتىرچە كېلىدۇ، ھەممە يېرىدە تۈكچىلىرى بار. (2) غولى تىك، ئوتتۇرىسى كاۋاك چوڭايغان بوغۇملىرى بار. يۇپۇرمىقى قىسمى كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى تۇخۇمسىمان، چوڭ ۋە سىمىز يوپۇرماق غىلاۋى بولىدۇ، ئوق تومۇرى ئېنىق، يان تومۇرلىرى ئادەتتە 12 جۈپ بولىدۇ. (4) باشاقسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدا ئوسىدۇ، كوپىنچە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. مېۋىسى ئورۇق مېۋە، شەكلى يۇمۇلاغراق، رەڭگى قارا، پاقىراپ تۇرىدۇ (196 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: سۇلۇق يەرلەردە ئوسىدۇ، كوپىنچە ئوسۇنتەك ياقىلىرى، دەريا بويلىرى قاتارلىق نەم يەرلەردە بولىدۇ. شىمالىي جاڭنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ۋە ئوتى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە ئۇرۇغى يىغىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، خام ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە پۈتۈن ئوتى بىغىۋېلىنىپ، كەسلەپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: ئۇرۇغى: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى سوغاقراق، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، تۇگۈنلەرنى بۇزىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ. تالنى ياخشىلاپ، ھوللۇكنى ھەيدەيدۇ. ئىسسىقنى تازىلاپ، كوزنى

روشەنلەشتۇرىدۇ. ئونى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، ئازىراق زەھەرلىك! يەلنى تارقىتىپ، هوللۇكنى ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما جىگەر ياللۇغىدا، جىگەر قېتىشىدىن بولغان قوساققا سۇ بىغىلىشىدا: شەرق قامچا ئوت ئۇرۇغى 5 مىسقال، ھەشقىپىچەك قارا ئۇرۇغى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغىدا: شەرق قامچا ئوتى 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بويۇن لىمفا تۈگۈنچە سىلى (چاشقان ياربسى) دا: شەرق قامچا ئوت ئۇرۇغىدىن 2 سەرنى چالا قورۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن كۈندە 3 قېتىم تاماقتىن كېيىن ئىچىلىدۇ. (4) تال زورۇيۇشتا، قوساق كۆپۈشتە: شەرق قامچا ئوت ئۇرۇغىدىن 1 جىڭنى سۇدا ئۇزاق قاينىتىپ مەلھەم قىلىپ، ھەر قېتىم بىر قوشۇقتىن، كۈندە 2 قېتىم سېرىق ھاراق ياكى قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. يەنە شەرق قامچا ئوت ئۇرۇغىدىن ياسالغان مەلھەمنى لاتىغا سۈرتۈپ، كېسەل جايغا تېڭىپ، ھەر كۈنى بىر قېتىم يوتكەيدۇ. (5) ھەزىم قىلىش بۇزۇلۇشتا، قوساق كۆپۈپ، ئاشقازان ئاغرىشتا ۋە باللاردىكى ھەزىم قىلىش ناچارلىغىدا ئىشلىتىلىدۇ. (6) كوز بىرىكتۇرگۈچى پەردە ياللۇغىدا: قامچا ئوت ئۇرۇغى 3 مىسقال، جىنتىيانا 2 مىسقال، قىرىق بوغۇم 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: ئۇرۇغى 2—3 مىسقال، ئوتى 0.5—1 سەر.

ئۇسۇك ئۇرۇغى

莴苣子 Wuo jü zi

باشقا ئاتىلىشى: تۇخمى كاھۇ.

يېغىپ تەييارلاش: دورىغا ئوسۇكنىڭ ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ، كۈز پەسلىدە يېغىۋېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغىنى ئۇۋۇلاپ تاسقاپ تازىلاپ، ئىشلىتىدىغان ۋاقتىدا سوقۇلىدۇ. ئوسۇكنىڭ غولىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇرۇپ ئىششىقنى تارقىتىپ، سۈتنى كوپەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەل چىم بولۇش، بەل ئاغرىشتا: ئوسۇك ئۇرۇغى 5 مىسقال، خېنە 1 سەر، زاراڭزا چېچىگى 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (2) سونۇقتا (تېرىسى بۇزۇلمىغان بولسا): ئوسۇك ئۇرۇغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ (ياكى قارايا غاچنىڭ يۇمران ئاق قوۋزىغى قوشۇلىدۇ) گۈنجۈت يېغى قوشۇپ، خېمىر ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، سۇنۇق ئورنىغا چۈشۈرۈلگەندىن كېيىن ئۇستىگە يېپىشتۇرۇپ تېڭىپ، تاختا بىلەن مۇقىملاشتۇرىلىدۇ. (3) سۈت چۈشمەي، كوكسى چىڭقىلىپ ئاغرىغانىدا: ئوسۇك ئۇرۇغىدىن 2 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن كۈندە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) بەلۋاغسىمان قوقاقتا: ئوسۇكنىڭ پوستىنى ئېلىۋېتىپ، قۇرۇتۇپ، يالپاقلاپ توغراپ، ئازراق قورۇپ، تەڭ مىقتاردىكى يالپۇز بىلەن قوشۇپ سوقۇپ، ئاچچىق سۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ تەڭشەپ ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 1—2 مىسقال.

قارا قوغۇر

糙斗菜 Luo dou cai

(ھېيمق تاپالمايدىغان ئائىلىسى، قارا قوغۇر ئۇرۇغدىنى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىكى 30 - 60 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، يوپۇرمىغى توۋىدىن ئوسىدۇ، سېپى ئۇزۇن، 2 - 3 قاينىلانغان 3 قۇلاقلىق ئۇرەككەپ يوپۇرماق، يوپۇرماق گىرۋىكى رەتسىز تېمىز ياكى چوڭقۇر يېرىلغان، ئارقا تەرىپىدە ئاق ئۇپا ماددىلىرى بار. (3) گۈل شېخى يوپۇرماق تۇۋىدىن چىقىدۇ. گۈلى ئۇچىدا بولىدۇ، رەڭگى قىزغۇچ سوسىن كېلىدۇ، ھەر بىر گۈل تاجى ياپرىغى ئارقىغا ئىلمەكلىكە ئوخشاش قايرىلىدۇ، غۇنچە شەكىللىك مىۋىسى 5 دانە بولۇپ، پىشقاندا يېرىلىدۇ (197 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغلاردىكى ئورمانلىقلاردا، يول بويلىرىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن پۈتۈن ئوتى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىللىرى يىغىپ، پاكىز تازىلاپ، توغراپ، قازانغا سېلىپ، سۇنى دورىنىڭ ئۇستىگە ئىككى ئىلىك كەلگۈچە قۇيۇپ، بىر ئىككى سائەت قاينىتىپ، دورا سۇيۇقلۇغىنى ئېلىپ، قويۇلدۇرۇپ، قارامتۇل مەلھەم تەييارلىنىدۇ.

خۇسۇسىيىتى: ھېيىزنى تەڭشەپ، قاننى توختىتىدۇ. ئاغرىق پەسەيتىدۇ، زەھەرلىك!

ئىشلىتىلىشى: ھېيىز تەڭشەلمەسلىكىدە، قوساق ئاغرىشتا، بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچانلىق قانمىشىدا: قارا قوغۇر مەلھىمى

1 ـ 2 مىسقال، قاپناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى بۇنىلىق ھۆلىددىن 5 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: قارا قوغۇر مەلھەمى 1 ـ 2 مىسقال، يوپۇرمىغى 3 ـ 5 مىسقال.

(2) قان توختاتقۇچى دورىلار

(止血药)

غاز ئوتى

仙鹤草 Xian he cao(龙芽草)

(گەمىرگۈل گۈلىنىسى، غاز گوتى گۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، غولى تىك، ئىگىزلىگى 0.5 ـ 1 مېتىر. پۈتۈن تېنىدە ئاق سېرىق يۇمشاق تۈكچىلىرى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەكىكەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقچىلىرى چوڭ ـ كىچىك 2 خىل بولىدۇ ۋە ئارىلاپ نۇۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. گىرۋىكى چوڭ ھەرە چىشسىمان بولۇپ، ئىككى تال يوپۇرماق تېگى بولىدۇ. (3) ئۇمۇمى گۈل رېتى ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدا ئوسىدۇ، گۈلى سېرىق، گۈل تاجىسى 5 تال، مۇيىسى ئورۇق مۇۋە (198 ـ رەسىمگە قارالسۇن).

ئۈسۈش ئورنى: تاغ باغرىدىكى ئاپتاپ چۈشمەيدىغان نەم جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلە-

تەلمىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە ئورۇۋېلىپ، تازىلاپ كەسىدۇ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، ئېغىزنى قورۇيدۇ، تەبىئىتى موتىدىل زەھەرسىز. قان توختىتىدۇ، قورۇيدۇ، قۇۋەتلەندۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان قۇسۇش، قان تۈكۈرۈش، سۇيدۇكتىن قان كېلىش، بۇرۇن قاناشلاردا: غاز ئوتى 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى غاز ئوتى 3 مىسقال، نىلوفەر يىلتىزسىمان غولىنىڭ بوغۇمى 3 مىسقال، كۆمۈرلەنگەن كۈلى ئارچىسى 3 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تولغاقتا، چوڭ تارەتتىن قان كەلسە: غاز ئوتى 3 مىسقال، تۇخۇمەك گۈلى (قورۇلغان) 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن توشقان ئوتى 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن جىڭجىپ 2 مىسقال، مامۇرانچىن 2 مىسقال، قۇستە 1 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) قان ئازلىقتا: غاز ئوتى 5 مىسقال، چوڭ چىلان 10 تال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) پىچان قورۇتىدا: يىلتىزىدىكى بىخىنى يۇيۇپ تازىلاپ، سىرتىدىكى پوستىنى سويۇۋېتىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تۇگمىچە ياكى كۈمۈلاچ قىلىپ ياسىلىدۇ. چوڭ كىشىلەر ھەر قېتىم 50 گرام (ھازىر 30 گرامدىن ئىشلىتىۋاتىدۇ) بالىلارنىڭ ھەر كىلوگرام ئېغىرلىغىغا 1 گرامدىن ئاچ قوساققا ئىچىلىدۇ. سۇركە دورا بېرىلمەيدۇ ياكى غاز ئوتىنىڭ قىشتا كوكلىگەن بىخى ۋە يىلتىزى (پوستىنى ئېلىۋېتىپ) نى ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ يۇقۇرىدىكى مىقتار بويىچە ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3—5 مىسقال.

قوشۇمچە: شىنجاڭدا يەنە بىرخىل غاز ئوتى بولۇپ، ئاسىيا غاز ئوتى (Agrimonia asiatica) دېيىلىدۇ، ھەر ئىككىسىنىڭ شەكلى ۋە خۇسۇسىيىتى ئوخشاش بولىدۇ.

رويـان

茜草 Qian cao

باشقا ئاتىلىشى: ئوردان، پوھ.

(رويـان ئـاتىلمـسى، رويـان ئـورۇمـدىشى)

تـونـۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولـلۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىكى 40 — 60 سانتىمېتىر. (2) ئـوق يىلتىزى چوڭـقۇر، ئۇزۇن، قارامتۇل بېغىر رەڭدە بولـۇپ، يەرگە يېقىن قىسمى يۇقۇ - رىغا قـاراپ كوپ شاخلايدۇ. ھـەربىر شېخىدا بىر دىن يـەر ئۇستى غولى ئوسۇپ چىقىدۇ. غولى ئىنچىكە ۋە كىچىك، تەتۇر تىكەنلىرى بـولىدۇ. (3) يـوپـۇرمىغى ساپسىز دىگـۇدەك، 4 يـوپـۇرمىغى بىر ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ. شەكلى ئۇزۇنراق سوقۇچاق ياكى ئۇزۇنراق تۇخۇم شەكـلىدە بولىدۇ. (4) گۈلى ئاق، كىچىك، گۈل تـاجىسى 5 تال بولىدۇ (199 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئوي ئەتراپىدا، يول بـويلىرىدا بولىدۇ. جـەنۇبىي شىنجاڭنىڭ تـوزلەڭـلىك رايـونلىرىدا ئـوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى (رويان) ئىشلىتىلىدۇ. باھار، كۈز پەسىللىرىدە كـولىۋىلىپ، لايلىرىنى تـازىلاپ، ئـاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ كېسىپ يالپاقلىنىدۇ. يوپۇرمىغىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. قـانىنى سوۋۇتۇپ، قان توختىتىدۇ، قانىنى چانلاندۇرىدۇ، تۇرۇپ قالغان قانىنى تارقىتىدۇ. ھول يوپۇرمىغىنى ئىزىپ، سىرتقا تاڭـسا يىرىڭنى تارتىپ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئەچكى قاناش، بۇرۇن قاناشتا، ھېيىز كوپەيمەپ كېتىشلەردە: رويان 3 مىسقال، كىچىك خۇخا 5 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھېيىز كېلىمەسلىكتە: رويانىدىن 1 سەر ئېلىپ قاينىتىپ سېرىق ھاراق بىلەن بىللە ئىچىلىدۇ. (3) قان تۇكۇرۇشتە: رويانىدىن 3 مىسقال، رەۋەندىن 2 مىسقال، كۇلى ئارچىسىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، ھەرقايسىسىنى سېرىق رەڭگە كەلگۈچە ئوتقا قاقلاپ، ھەممىسىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 5 مىسقالدىن، بىر كۈندە 2 قېتىم تۇرۇپ سۇيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) بەل ئاغرىغاندا: رويان 3 مىسقال، قېرى دوڭجياۋ (دۇدۇ) شوپىگى (ياكى دوڭجياۋ شوپىگىنىڭ سەرتىدىكى يېپى) 2 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغىدا: رويان 4 مىسقال زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، تەسۋي قوناق ئۇرۇغى 5 مىسقال، بۇۋانە بىر مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) جاراھەتتە، غەلۋىرەك ئىششىقلاردا: ھول رويان يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئۇستىگە ئازراق تۇز قوشۇپ، ئېزىپ كېسەل ئورۇنغا تېڭىلىدۇ. (7) يەقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىشتە: رويان 3 مىسقال، ماماكاپ 4 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 3 مىسقال.

كۇلى ئارچا يوپۇرمىغى

侧柏叶 Ce bo ye

ئارچا ئۇرۇغى 侧柏仁

(ئارچا ئاگىلىسى، كۇلى ئارچا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) دائىم كوكمۇچ تۇرىدىغان دەرەخ ياكى چوڭراق چاتقال، مېيزىلىك پۇرىغى بار. رايونىمىزدا ئوستۇرۇلىدىغان-لىرىنىڭ ئادەتتىكى ئىگىزلىگى 2—3 مېتىر كېلىدۇ. (2) شاخلىرى ناھايىتى قويۇق، ئۇششاق شاخلىرى ياپىلاق، سىلىق، يېشىل رەڭدە بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى تەڭگىسىمان بولۇپ، ئۇششاق شاخلىرىغا زىچ جايلىشىپ نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. (4) گۈلى تاق جىنىسلىق، ئوسۇملۇگى قوش جىنىسلىق، ئاتىلىق، ئانىلىغى بىر تۇپتە، ئاتىلىق گۈلى سېرىق، ئانىلىق گۈلى سوسىن رەڭدە بولىدۇ. مەۋسىمى تېخى ئوسىدۇ، شار شەكلىدە ياكى سوقۇچاق، قىرلىق كېلىدۇ، سىرتقى يۈزىدە ئاق رەڭلىك موم ماددىلىق پاراشوگى بولىدۇ، پىشقاندا يېرىلمايدۇ. ئۇرۇغى تۇخۇم شەكلىدە، رەڭگى قوڭۇر كېلىدۇ (2—200-دانسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تىكلىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يوپۇرماقلىق بۇمران شېخى (كۇلى ئارچا يوپۇرمىغى)، ئۇرۇغى (كۇلى ئارچا ئۇرۇغى) ئىشلىتىلىدۇ. كۇلى ئارچا يوپۇرمىغىنى يىلنىڭ ھەممە ۋاقىتلىرىدا يىغىۋېلىشقا بولىدۇ، سايىدا قۇرۇتۇپ خام ياكى قورۇپ كومۇرلەندۇرۇپ

ئىشلىتىلىدۇ. كۇز پەسلىدە مەۋسى پىشقاندا لېكىن يېرىلمىغاندا، ئۇزۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، پوستىنى ئېلىۋېتىپ تازىلىنىدۇ.

تەبىئىتى: كۇلى ئارچا يوپۇرمىغى: تەمى قېرىق، ئېغىزنى قورۇيدۇ، تەبىئىتى ئازراق سوغاق، زەھەرسىز. قانىنى سوۋۇتىدۇ، قان توختىتىدۇ، هول ئىسسىقنى تازىلاپ هەيدەيدۇ. كۇلى ئارچا ئۇرۇغى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. نېرۋىنى تېچلاندۇرىدۇ، قۇرۇقنى نەملەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بۇرۇن قاناش، قان قۇسۇشتا: هول ئارچا يوپۇرمىغىدىن 1—2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قان سىيىشتە: كومۇرلەنگەن كۇلى ئارچا يوپۇرمىغى 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن كېچىك خۇخا 5 مىسقال، رويان 3 مىسقال، قايناتقان سۇدا ئىچىلىدۇ. (3) چوك تارەتتىن قان كەلگەندە: كومۇرلەنگەن كۇلى ئارچا يوپۇرمىغى 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن تۇخۇمەك گۇلى 3 مىسقال، چۇلۇك يىلتىز پوستى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) بالىياتقۇنىك پائالىيەتچان قانمىشىدا: كومۇرلەنگەن كۇلى ئارچا يوپۇرمىغى 5 مىسقال، كەتمرا 4 مىسقال، كومۇرلەنگەن هېكەن سەرىغى 3 مىسقال ئېلىپ هەممىسىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، 2 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (5) هېيىزنىك كوپەيىپ كېتىشىدە: كومۇرلەنگەن كۇلى ئارچا يوپۇرمىغى 3 مىسقال، مەن يوپۇرمىغى 2 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) نېرۋا ئاجىزلىق (ئۇيقۇسىزلىق ۋە تولا ئېھتىلام بولۇش) دا: كۇلى ئارچا ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئالمقات 3 مىسقال، داڭگۇي 2 مىسقال، لۇكگو 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (7) تۇغۇتلۇق ئايالالارغا ياكى تېنى ئاجىز، چوك تەرىتى قاتقانلارغا: كۇلى ئارچا ئۇرۇغى 2 مىسقال، كەندىر ئۇرۇغى 2 مىسقال، ئېزىپ خېمىر قىلىپ، قاياناقسۇ بىلەن ئىچكۈزۈلىدۇ. (8) ئاشقازان ۋە 12 بارماق

ئۇچەي ياريسىدىن قان قۇسۇشتا، چولاق تەرەتتىن قان كېلىش، قان قۇسۇشتا: كومۇرلەنگەن كۆلى ئارچا يوپۇرمىغى 3 مىسقال، غاز ئوتى 3 مىسقال، سۇئۇلەپ 3 مىسقال، چاچ كومۇرى 1 مىسقال، ھەممىسىنى قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن، كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (9) كوكيوتەلدە: ھول ئارچا يوپۇرمىغى 0.5—1 سەر، قىزىل مۇدلىك شاقاقول 3 مىسقال، ناۋات 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (10) چاقىلاردىن زەھەرلىنىشتە: ھول ئارچا يوپۇرمىغىنى تەك مىقتاردىكى ھول شاپ-تۇل دەرەخ يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى بىلەن قوشۇپ، ئېزىپ، يارىغا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال.

قوشۇمچە: شىنجاڭ ئارچىسى (新疆圆柏) (1-200 رەسىمگە قارالسۇن). كىچىك چاتقال، ئىگىزلىگى 1—2 مېتىر، شاخلىرى ئادەتتە يەرگە يېتىپ ئوسىدۇ. ئۇچى يۇقۇرىغا كوتىرىلىدۇ. كىچىك شاخلىرى ئىنچىكە بولۇپ، تەڭگىسىمان يوپۇرمىغى كىچىك شاخلىرىغا يېپىشىپ تۇرىدۇ. رەڭگى قارامتۇل يېشىل، يىڭنىسىمان يوپۇرمىغى يېيىلىپ تۇرىدۇ. مۇنىسى يۇمۇلاق شەكلىدە ئۇچىدا ئوسىدۇ، پىشقاندا يېرىلمايدۇ. قۇرغاق، كۈن چۈشۈپ تۇرىدىغان تاغ باغرىلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ. خۇسۇسىيىتى كۆلى ئارچىسىنىڭكىگە ئوخشايدۇ. رايونىمىزنىڭ يېزا، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا يەلنى ھەيدەپ، تېچلاندۇرۇشقا، ريماتىزىملىق بوغۇم ياللۇغىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. يەنە قارا ئارچا (شىنجاڭ ئارچىسى)

مەۋسىدىن 2 — 3 تال ئىشلىتىپ سۈيدۈك كەلمەسلىك، شامالدا كوزى ياشاڭغۇراش، نەرسىنى ئوچۇق كوردلمەسلىك، باش ئاغرىش قاتارلىقلارنى داۋالايدۇ.

كالاقۇلاق

毛蕊花 Mao rui hua

باشقا ئاتىلىشى: ئېيىق قۇلاق.

(چۇقا ئائىلىسى، كالا قۇلاق ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، 2 - يىلى غول چىقىرىدۇ. ئىگىزلىگى 50 — 150 سانتىمېتىر، پۈتۈن تېنىدە قويۇق، سېرىق يۇمشاق تۈكچىلىرى بولىدۇ. (2) تۈۋىدىكى يوپۇرمىغى توپلىشىپ ئوسكەن، شەكلى سوقۇچاق، تولۇق گىرۋەكلىك، قىلىن ۋە يۇمشاق بولۇپ، كالىنىڭ قۇلىغىغا ئوخشايدۇ. غولىدىكى يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سىپى يوق. يوپۇرماق تۈۋى غولى بىلەن تۇتىشىپ كېتىدۇ. (3) ئومۇمى گۈل رېتى ئۇچىدىن ئوسىدۇ، گۈلى سېرىق، رەتسىز بولىدۇ. غوزا مۇنسى پىشقاندا يېرىلىدۇ. ئۇرۇغى كوپ، رەڭگى قارامتۇل قوڭۇر بولىدۇ (201 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا ۋادىلىرىدىكى سايلاردا ۋە تاغ جىلغىلىرىنىڭ كۈن چۈشىدىغان قۇمساڭغۇ باغرىلىرىدا ئوسىدۇ. تىياڭ-شان، ئالتاي تاغلىرىدىن كوپ تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئوتى ۋە يوپۇرمىغى ئىشلىتىلىدۇ. 8 - ۋ ئايلاردا يىغىۋېلىپ، كەسلەپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇ-

لىدۇ. يوپۇرمىغىنى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل، ئازراق زەھەرلىك! قان توختىتىپ، ياللۇغنى ياندۇرىدۇ، جاراھەت زەھىرىنى كېسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھەر خىل سىرتقى قاناشلاردا: يو-پۇرمىغىنىڭ تالقىنى كېسەل جايغا بېسىپ تېڭىلىدۇ. (2) جاراھەت زەھەرلەشتە: ھول يوپۇرمىغىنى ئېزىپ، سىرتقا تېڭىلىدۇ. (3) سو-زۇلما خاراكتىرلىك سوقۇر ئۇچەيدە: پۇتۇن ئوتتىن 1 سەر ئېلىپ قاينىتىپ، ئالدى بىلەن قارا شېكەر، ئارقىدىن قاينىتىلغان دورا ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 سەر. سىرتىغا مۇئاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

توشقان ئوتى

地榆 Di yü

(گەدىر گۈل ئائىلىسى، توشقان ئوتى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئۇسۇملۇك، ئېگىزلىگى 30—80 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى ئۇزۇن، تۇتۇرۇكسىمان ياكى ئۇرچۇق شەكلىدە، قارامتۇل بېغىررەڭدە، غولى تىك، قىرلىق ئېرىقچىلىرى بولىدۇ، سىلىق ۋە تۇكسىز كېلىدۇ. (3) توۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى ئۇزۇن، غولىدىكى يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، سېپى بوۋ دېيەرلىك، يوپۇرمىغى تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، گىرۋىكىدە

تىزىلمىغان ئوتكۇر يوەۋلاق ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. كىچىك يو-
يوپۇرماقلىرىنىڭ توۋىدە قولاقچە يوپۇرماقلىرى بولىدۇ. (4) باشاق-
سىمان گۈل رېتى بولۇپ، بىر نەچچىسى غولىنىڭ ئوچىدا شالاڭ ئو-
سۇدۇ ۋە قىسقا يومۇلاق توۋرۈك شەكلىنى ھاسىل قىلىپ، ئۇرۇقە
مۇسكە ئوخشايدۇ. گۈلنىڭ رەڭگى قارامتۇل قىزغۇش سوسىن كېلىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: تاغنىڭ تەسكەي باغرىلىرىدىكى ئوت-
لاقلاردا، سايلاردا ئۇسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى تاغلىق رايونلىرىدا
ئوسۇدۇ. ئىلى، تارباغاتاي بورىتالا قاتارلىق رايونلاردا كوپرەك بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ۋە يىلتىزسىمان
غۇلى ئىشلىتىلىدۇ. باھار ۋە كۈز پەسىللىرىدە كولاپ ئېلىپ، تازە-
لاپ، ئاپتاپتا قورۇتۇپ، تولۇق نەملەپ كېسىپ، يالپاقلاپ ھول ياكى
كومۇرلەندۈرۈپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سەل سوغۇق، زەھەرسىز.
ئىسسىقنى تازىلاپ، قانىنى سوۋۇتۇپ، قورۇيدۇ ۋە قان توختۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باليات-قۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا:
كومۇرلەنگەن توشقان ئوتى 1 سەر، ئاچچىقسۇ 4 سەر قاينىتىپ ئې-
چىلىدۇ ياكى توشقان ئوتى 5 مىسقال، توخۇمەك گۈلى 2 مىسقال،
كۈلى ئارچا يوپۇرمىغى 3 مىسقال، چوڭ خۇما تىكەن 3 مىسقال
قاينىتىپ ئىچىلىدۇ، (2) چوڭ تەرەتدىن قان كېلىش (بوۋاسىردىن
قان كېلىش) دە: كومۇرلەنگەن توشقان ئوتىنى يومشاق سوقۇپ ھەر
قېتىم 1.5 ~ 2 مىسقالدىن كۈندە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ ياكى كومۇر-
لەنگەن توشقان ئوتى 4 مىسقال، چۇڭ-ۇك يىلتىز پوستى 1 سەر
قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سۇ كويۇگى ۋە ئوت كويۇگىدە: خام توش-
قان ئوتىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ، يۇمشاق تالقان قىلىپ،
كۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، كۈيۈك جايغا چېپىلىدۇ.

(4) ئوت كويۇگى ۋە سۇ كويۇگىدە سۇ كۈتۈرلۈپ چىققان بولسا: خام توشقان ئوتى 2 سەر، خام رەۋەن 1 سەر، خۇاڭلىيەنسۇ (بېربېرىن) 10 گرام، بىكىيەن 2 مىسقال، ھەممىسىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، كويۇككە سېپىلىدۇ. (5) 2-، 3- دەرىجىدىكى كويۇكتە: توشقان ئوتى، رەۋەن، ئەڭلىك ئوتندىك ھەر قايسىدىن بارلاۋەر مىقتاردا ئېلىپ، قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، گۈنجۈت سۇسىدىن بارلاۋەر مىقتاردا ئېلىپ، مەلھەم قىلىپ، كويۇگەن جايغا سۈركىلىدۇ. يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، (6) 3 - دەرىجىلىك كويۇك (قەقەشلىرى كوپ بولغان) دا داڭگۇي 5 مىسقال، تۈخۇمەك ھول يىلتىز پوستى 1 سەر (ئوتتا قاقلاپ قۇرۇتۇلغان)، ئەڭلىك ئوت 5 مىسقال، توشقان ئوتى 5 مىسقال، خام رەۋەن 6 مىسقال، خۇاڭلىيەنسۇ 6 گرام، سېرىق موم (يازدا 2 سەر، قىشتا 1.5 سەر، كۈزدە 1.7 سەر) ئىشلىتىلىدۇ، ئالدى بىلەن داڭگۇي، ھول تۈخۇمەك يىلتىز پوستى، ئەڭلىك ئوتلارنى ئېزىپ، ئۈستىگە گۈنجۈت يېغىدىن بىر جىلىك قۇيۇپ، 3 كۈن چىلاپ، سۈس ئوتتا قايناتىپ سۈزۈپ شامىسىدىن ئايرىپ، گۈنجۈت يېغىنىلىك ھارارىتى 100 گىرادۇس ئەتراپىغا كەلگەندە رەۋەن ۋە توشقان ئوتىنىلىك تالقىنىنى ئايرىم - ئايرىم ھالدا بىر تەرەپتىن قوشۇپ، بىر تەرەپتىن ئارىلاشتۇرۇپ، دورا رەڭگى ئوزگەرگەن ۋاقىتتا ئاندىن سېرىق موم ۋە خۇاڭلىيەنسۇ تالقىنى قوشۇپ، مەلھەم تەييارلىنىدۇ. يارىلانغان ئورۇننى يۇيۇپ، تازىلاپ بولغاندىن كېيىن مەلھەم كېسەل جايغا چېپىلىدۇ. ئۈستىدىن تېڭىش ھاجەتسىز.

مىقتارى: 1—4 مىسقال، سەرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

چاچ كومۇرى

血余炭 Xue yü tan

يىغىپ تەييارلاش: ئادەم چېچىنى شۇلتا سۇيى بىلەن ئۇۋۇلاپ يۇيۇپ، ئارقىدىن سۇزۇك سۇ بىلەن چايقاپ پاكىزلەپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ قازانغا چىكىپ توشقۇزۇپ ئۈستىگە يەنە بىر قازاننى كومتۇرۇپ، كومتۇرۇلگەن قازاننىڭ ئۈستىگە بىر ۋاراق ئاق قەغەز چاپلاپ، ئىككى قازاننىڭ يېپىشىپ تۇرغان يېرىنى لاي بىلەن مەھكەم ئېتىپ، قازان ئاستىدىن ئوت قالاپ، قازان ئۈستىدىكى ئاق قەغەز كويۇپ سېرىق رەڭگە كەلگۈچە قىزىتىپ، قازان سوۋۇغاندىن كېيىن، ئاندىن چاچ ئېلىپ چىقىرىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي ئازراق ئۇسسۇقلا مايىل، زەھەرسىز. تۇرۇپ قالغان قانىنى تارقىتىدۇ، قان توختىتىدۇ، سۇيدۇك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان قۇسۇشتا: چاچ كومۇرىدىن 2 مىسقال (تالقىنى)، كومۇرلەنگەن سەر خىس 2 مىسقال (تالقىنى) ئېلىپ، كۈلى ئارچا يوپۇرمىغىدىن 3 مىسقال، قومۇچ يىلتىزىدىن 5 مىسقال قاينىتىپ، ئالدىدىكى ئىككى تالقان دورىنى ئىچىپ، ئارقىدىن قاينىتىما دورا ئىچىلىدۇ. (2) بۇرۇن قانىغاندا: چاچ كومۇرىدىن 8 مىسقال، ئەينۈلادىن بىر تال ئېلىپ كويدۇرۇپ كومۇر قىلىپ، قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم ئاز مىقتاردا ئېلىپ بۇرۇنغا پۈر كېلىدۇ. (3) قان توكۇرۇشتە، قان قۇسقاندا: چاچ كومۇرى 1 مىسقال، خام ھەكەن سېرىغى 2 مىسقال، مەرمەر تېشى 3 مىسقال، زەمچە 1 مىسقال ئېلىپ، قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن كۈندە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) ئاۋاز

داقىراتمىسىنىڭ سوزۇلما يالليۇغمدا، ئاۋاز پۈتۈشتە: چاچ كومۇرىدىن 2 سەر ئېلىپ سوقۇپ تالقان قىلىپ، ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن گۈرۈچ سۈيى بىلەن ئىچىلمدۇ. (5) چوڭ تەرەتتىن قان كېلىش-تە: چاچ كومۇرى 5 مىسقال، كىرپە تېرىسى (كويدۇرۇلگەن) دىن 1 سەر ئېلىپ، قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن كۈندە 2 قېتىم قارا شېكەر سېلىنغان قاينىغان سۈ بىلەن ئىچىلمدۇ.

مىقتارى: 1.5—3 مىسقال.

چوڭ خۇخا

大蓟 Da ji

باشقا ئاتىلىشى: ئېشەك تىكەن

(مۇرىكەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، خۇخا تىكەن ئۇرۇغداشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى بىر مېتىردىن ئاشىدۇ. پۈتۈن تېنى ئاق ياكى ساغۇچ قوڭۇر رەڭ يېپىسمان تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان. (2) يىلتىزى تۇپلىشىپ ئوسىدۇ، غولى تىك. (3) تۈۋىدىكى يوپۇرمىغىنىڭ سېپى ئوپلىشىپ ئوسىدۇ، غولى تىك. (3) تۈۋىدىكى يوپۇرمىغىنىڭ سېپى بولىدۇ، شەكلى تەتۇر تېخىنە سىمان، پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان، گىر-ۋىگى چىشسىمان، چىشلىرىنىڭ ئۇچىدا ئۇزۇنلۇغى تەڭ بولمىغان تىكەن-لىرى بولىدۇ. يوپۇرمىغىنىڭ ئالدى يېشىل، ئارقىسى كۈلرەڭ يېشىل بولىدۇ. غولىدىكى يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى بولمايدۇ، تۈۋى قىسمى غولىنى يوگەپ تۇرىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى ئۇچىدىن ياكى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، رەڭگى قىزغۇچ سوسۇن، ئۇمۇمى ئورىغۇچى يوپۇرمىغى يۇمۇلاق توپ شەكلىدە بولىدۇ. ئۇرۇق مەۋسى سوقۇچاق، سەل ياپىلاغراق (203 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇس ئورنى: تاغ باغرىلىرىدا، يول بويلىرىدا ۋە ئېتىز دالىلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى ئوبدان ئېچىلغاندا ئورۇۋېلىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ كەسلەپ خام ياكى فورۇپ، كومۇرلەندۈرۈپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل، زەھەرسىز. تۇرۇپ قالغان قانىنى ماڭغۇزۇپ، ئىششىقنى يانىدۇرۇپ، قانىنى سوۋۇتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بۇرۇن قاناش، قان قۇسۇش، چوڭ تەرەتتىن قان كېلىش، سۇيدۇكتىن قان كېلىشلەردە: چوڭ خۇخا، كىچىك خۇخا تېكەن، رەۋەن، قامچا ئوت، رويانلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق تالقان قىلىپ، سۇدا ئىككى سائەت قاينىتقاندىن كېيىن، شامسىنى سۈزۈۋېتىپ، يەنە سۇس ئوت بىلەن دۇملەپ قۇرۇتقاندىن كېيىن، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم 5 فۇڭدىن ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە سىلىدە، قان تۇكۇرۇشتە: چوڭ ۋە كىچىك خۇخا 1 جەڭ 4 سەر، گۈلسامساق 1 جەڭ 4 سەر، ئېشەك يېلىمى 14 سەر (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن)، ئالدىنقى 3 دورىنى تالقان قىلىپ ئىشەك يېلىمى ۋە چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۇمۇلاچ ياساپ، ھەر قېتىم بىر كۇمۇلاچتىن، كۈندە 3 قېتىم، ئۇدا 3 ئاي يىگۈزۈلىدۇ. (3) سۇيدۇكتىن قان كېلىشتە: چوڭ خوخا 1 سەر، كوك سېغىز 5 مىسقال، زىرىق 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانمىشىدا: چوڭ خۇخا 3 مىسقال، كىچىك خۇخا 3 مىسقال، رويان 3 مىسقال، قورۇلغان ھىكەن سېرىغى 3 مىسقال، ئېشەك يېلىمى 3 مىسقال (چايقاپ) سۇدا قايناتقاندىن كېيىن، شاكار 5 مىسقال قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (5) غەلۋىرەك، چاققىلارنىڭ زەھەرلىشىدە: ھول

چوڭ خوخددن مۇڭاپىق مەقتاردا ئېلىپ ئېزىپ، سۇيىنى چىقىرىۋەتىلىپ، ئەچىلىدۇ. تىلىپى سىرتقا چىپىلىدۇ.

مەقتارى: 3 — 5 مىسقال.

قوشۇمچە: كەررەك (雁飞)：بۇندىڭ شەكلى چوڭ خوخىغا ئوخشىشىپ كېتىدۇ لېكىن غولىدا تىكەنلىك فاناتلىرى بولىدۇ. بۇمۇ چوڭ خوخا تىكەن ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

كىچىك خوخا

小蓟 Xiao ji

(مۇرەككەپ گۈلدۈكلەر ئائىلىسى، خوخا تىكەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، بەزىلىرى 30 — 60 سانتىمېتىر، پۈتۈن تېنى ئومچۇك تورىغا ئوخشاش تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان. (2) چوڭقۇر ئۈزۈن يىلتىزسىمان غولى بولىدۇ. غولى تىك، يۇقۇرى قىسمىدىن شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، سوقۇچاق يېكى تېمىنە شەكىللىك، ئارقا تەرىپى ئاقۇش كۈلرەڭ، گىرۋىكى تېمىز بېرىلغان بولۇپ، ئۈزۈلۈغى باراۋەر بولمىغان تىكەنلىرى بولىدۇ. (4) باشسىمان گۈل زۇنلۇغى بارا‌ۋەر بولمىغان تىكەنلىرى بولىدۇ. باشسىمان گۈل رېتى ئۈچىدا ئوسىدۇ. ئومۇمى ئورىغۇچى يوپۇرمىغى قوڭغۇراق شەكىلىدە، گۈلى 2 جىنسلىق بولۇپ، ھەممىسى نەيچىسىمان، رەڭگى سۇس قىزغۇش سوسۇن، مەۋسى ئورۇق مەۋە، شەكلى سوقۇچاق، ئۈچىدا ئاق رەڭلىك پەيسىمان تۈكچىلىرى بولىدۇ (204- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلىقلاردا، ئوستەڭ بويلىرى ۋە يول بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلەت-

تەلمىدۇ. گۈلى ئېچىلىشتىن ئىلگىرى ئورۇۋېلىپ تازىلاپ گاپىتاپتا قۇرۇتۇپ، كەسىلەپ خام ياكى قورۇپ كومۇر قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل، زەھەرسىز. قانىنى سوۋۇتىدۇ، تۇرۇپ قالغان قاننى سائىغۇزىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بۇرۇن قاناشتا، قان سىيمىشتە: كىچىك خوخا 5 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 5 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: ھول كىچىك خوخا تىكەندىن 8 سەر دىن بىر جىڭغىچە ئېلىپ ئېزىپ سۇيىنى چىقىرىپ، قاياقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) تاشقى يارىلىنىشتىن قاناشتا: كىچىك خوخادىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ يۇيۇپ تازىلاپ ئېزىپ ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ يۇمشاق سوقۇپ يارىغا تېڭىلىدۇ (4) ئوپكە ئىششىغىدا: كىچىك خوخا 1 سەر، ئۈچقات ئىككى سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال، ھولى 8 سەردىن 1 جىڭغىچە.

يالمان قۇلاق

地锦草 Di jing Cao

باشقا ئاتىلىشى: يەر باغرى ئوت

(سۈتلۈك ئوتلار ئائىلىسى، سۈتلۈك ئوت ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق كىچىك سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، يەر بېغىرلاپ ئوسىدۇ، شاخلىرى ناھايىتى كوپ، غولى ئىنچىكە ۋە ئاجىز، رەڭگى سۇس قىزىل ياكى سوسۇن بېشىل، تېنىدە ئاق

سۈت بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، سوقۇچاق شەكلىدە بولۇپ ياز ۋە كۈز پەسلىدە يوپۇرماق قولتۇغىدا سۇس بېغىر-رەڭدىكى ئۇششاق گۈللىرى ئېچىلىدۇ، غوزا مېۋىسى 3 قىرلىق، شارسىمان كېلىدۇ (205 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز - دالىلاردا، يول بويلىرىدا، دەريا بويلىرىدا ۋە ئوتلاق قاتارلىق قۇرغاقراق جايلاردا بولۇپ، شىنجاڭ-نىڭ ھەممە يېرىدە ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا بەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ ياز ۋە كۈز پەسلىدە ئورۇۋېلىپ، تازىلاپ ھول ھالىتىدە ئىشلىتىلىدۇ ياكى كەسلەپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۈچۈمەلرەڭ ئاچچىق، تەبىئى موتىدىل، زەھەرسىز. قان توختىتىدۇ، ئىسسىقنى تازىلايدۇ، زەھەرنى كېسىدۇ، سۈتنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىچكى - تاشقى زەخمىلىنىشتىن قاناش، بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: يالمان قۇلاق 5 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى يۇمشاق سوقۇپ 2 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (2) ئۇچەي يالليۇغىدا، تولغاقتا: يالمان قۇلاق 5 مىسقال، كوك سېغىز 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سۈت يېتىشمىگەندە: يالمان قۇلاقتىن 1 — 2 سەر ئېلىپ بېلىق بىلەن قوشۇپ پىشۇرۇپ ئىچىلىدۇ. (4) يارىلىنىشدىن قاناشدا: يالمان قۇلاقتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ سىرتقا تېڭىلىدۇ. (5) پاقالچەك يارىسىدا: يالمان قۇلاقتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ېلىپ، ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، گۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، يارىغا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

تۇخۇمەك

槐树　　Huai shu

تۇخۇمەك گۈلى (槐花)　تۇخۇمەك غۇنچىسى (槐米)
تۇخۇمەك مېۋىسى (槐角)　تۇخۇمەك شېخى (槐枝)　تۇخۇمەك
يوپۇرمىغى (槐叶)

(پۇرچاق ئائىلىسى، بۇيا ئۆرۈغدىشى)

ئۇسۇش ئورنى: كوپىنچە جەنۇبىي شىنجاڭدا تېكىپ ئۇسـ
تۇرۇلىدۇ (206 - رەسىمگە قارالسۇن).

يېغىپ تەييارلاش: دورىغا تۇخۇمەك گۈلى، تۇخۇمەك غۇنچـ
سى ،تۇخۇمەك مېۋىسى، تۇخۇمەك شاخلىرى ۋە تۇخۇمەك يوپۇرمىغى ئىشلـ
تىلىدۇ. تۇخۇمەك غۇنچىسى: گۈلى ئېچىلاي دېگەندە غۇنچىسى يېغىۋېلىنىپ
ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، سارغايغىچە قورۇلىدۇ. تۇخۇمەك گۈلى: تۇخۇمەك
گۈلى تازا ئۇبدان ئېچىلغاندا يېغىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ سار-
غايغىچە قورۇلىدۇ. ئەگەر قورۇپ كېيىدۇرۇلسە تۇخۇمەك گۈلىنىڭ
كومۇرى دېيىلىدۇ. تۇخۇمەك مېۋىسى: مېۋىسى پىشقاندا يېغىۋېلىنىپ،
سېپى ئۇزۇۋېتىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، ھەسەل قوشۇپ ياسىلىدۇ.
تۇخۇمەك شېخى: يازدا ۋە كۈزدە يۇمران شاخلىرى يېغىۋېلىنىپ،
كەسلەپ ھول ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. تۇخۇمەك يو-
پۇرمىغى: قاچان لازىم بولسا شۇ چاغدا يېغىۋېلىنىپ ئاپتاپتا
قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، زەھەرسىز.
قانىنى سوۋۇتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئەشلەتمىشى: (1) چوڭ تەرەتتىن قان كېلىشتە، بۇۋاسىر قاناشتا: قۇرۇلغان تۇخۇمەك گۈلى 5 مىسقال، تۇخۇمەك مەۋسى 2 مىسقال، چۇلۇك يىلتىز پوستى (قۇرۇپ سارغايتىلغان) 5 مىسقال، ئانار پوستى 2 مىسقال، ھەممىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن قوشۇپ 4 تال كۈمۈلاچ ياساپ، ئەتىگەن ۋە ئاخشام ئاچ قوساقتا بىر كۈمۈلاچتىن ئىچىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمدا: تۇخۇمەكنىڭ قۇرۇق گۈلى ياكى ھول. گۈلىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ قاينىتىپ، چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (3) ھېيىز كۆپىيىپ كېتىشتە، بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: قورۇلغان تۇخۇمەك گۈلى 2 مىسقال، قورۇلغان تۇشقان ئوتى 5 مىسقال، قورۇلغان ئارچا 5 مىسقال، قورۇلغان چوڭ خوخا 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) قان پلاستىنكالىرى ئازىيىش خاراكتېرلىك سوسۇن داغ كېسەللىگەندە (يۇزى قىزىرىپ، ئاغزى قۇرۇپ، تىل ئۇچى قىزارغاندا): ھول تۇخۇمەك گۈلى 1 سەر، ھول ئەگرى سۇناي 1 سەر، ھول كىچىك خوخا 1 سەر، گۈلى ئارچا يوپۇرمىغى 5 مىسقال، مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، چوڭ چىلان 10 تال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) قان قۇسۇشتا: قورۇلغان تۇخۇمەك گۈلى 2 سەر، قازان كۈيىسى 5 مىسقال ئېلىپ ھەممىنى ئېزىپ يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (6) شاپاق يارىسىدا: تۇخۇمەكنىڭ يۇمران قوۋزىغىنى ئوتتا قاقلاپ سارغايتىپ يۇمشاق سوقۇپ سىرتقا سېپىلىدۇ ياكى گۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ. (7) تەمرەتكىدە: تۇخۇمەك يوپۇرمىغى ۋە شېخىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قايناتقاندا سۈيى بىلەن يۇيۇلىدۇ. (8) كوز، قاپاق جىيىگىنىڭ يالىغىدا (قىزىل كوز): ھول تۇخۇمەك شېخىدىن 3 مىسقال، ياخشى چاي 1 مىسقال، زەمچە 5 فۇڭ ئېلىپ بىر چىنە سۇ قۇيۇپ

ھەممىسىنى قوشۇپ قاينىتىپ، پاختا بىلەن تەككۈزۈپ، كۈندە 2 قېتىم يۇيۇلىدۇ. (9) ئوت، سۇ كۆيۈكلىرىدە: تۇخۇمەك گۈلىنى ئېزىپ تالقانلاپ، زىغىر يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ ياكى تۇخۇمەك مۇسىنى قورۇپ كومۇرلەندۇرۇپ، سوقۇپ تالقانلاپ كۈندە جۇت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ.

مىقتارى: تۇخۇمەك گۈلى 1.5 — 3 مىسقال، تېخۇمەك غۇنچىسى 1 — 3 مىسقال، تۇخۇمەك مۇسى 2 — 4 مىسقال، تۇخۇمەك شېخى بىلەن تۇخۇمەك يوپۇرمىغى سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

ئەسكەرتىش: ئاكاتسىيە (ئورۇس دەرىخى.) Robiniapseudo-acaciaL. (洋槐) دورىغا ئىشلىتىلمەيدۇ.

چوڭ يوپۇرماقلىق لويلا

大叶藜 Da ye li

(لويلا ئاتىلىسى، لويلا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 0.5 — 1 مېتىر. (2) غولى تىك كوپ شاخلىق، قىرىلىق. سىلىق بولۇپ، تۈكچىلىرى بوق. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، نىسبەتەن چوڭراق، سېپى ئۇزۇن، نېپىز، ئىككى يۈزى سىلىق، رەڭگى يېشىل، گىرۋەكلىرىدە رەتسىز كەمتۈگى بولغانلىقتىن كوپ بۇرجەكلىك كورۇنىدۇ. (4) گۈل رېتى كونۇسسىمان، گۈلى يېشىل، ئۇستىدە ئاق چاڭلىرى بولىدۇ. مېۋىسى ئۇششاق، يالپاغراق دۇگىلەك بولۇپ، ئۇستىدە تورسىمان سىزىقلىرى بولىدۇ (207 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز ئەتراپىدا، ئورمانلىق، ئوتلاقلىق، كوكتاتلىقلاردا، يېزا ـ مەھەللە ئەتراپلىرىدىكى نەم جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلەتىلىدۇ. گۈلى ئېچىلغاندا ئورۇۋېلىپ، ھول ئىشلىتىلىدۇ ياكى كەسلەپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ھېيىزنى راۋان قىلىدۇ، قاننى جانلاندۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ھېيىز تەڭشەلمەسلىك، بالىياتقۇنىڭ پائا ـ لىيەتچان قانىشى، ئوپكە سىلىدىكى قان تۈكۈرۈش، قان سىيىشلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: ئادەتتىكى لويىلىنىڭ بوپۇرمىغى كىچىك، ئالدى تەرىپى يېشىل، ئارقىسىدا ئاقۇش كۈلرەڭ چاگىرى بولۇپ، چوڭ بوپۇرماقلىق لويلا ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلمەيدۇ.

يەر توزغىغى

马勃 Ma bo （大口静灰球）

باشقا ئاتىلىشى: جىن تاماكىسى

(يەر توزغىغى ئاتىلىسى، يەر توزغىغى ئۈرۈكدىشى)

تونۇش: (1) شار شەكلىدە ياكى شار شەكلىگە يېقىنراق كېلىدۇ، چوڭ ـ كىچىكلىگى بىر دەرىجە بولمايدۇ. يۈمران ۋاقتىدا ئاق رەڭلىك بولىدۇ، ئىچكى قىسمىدا گوش ماددىسى بولۇپ، سىرتقى

يۇزى سىلىق كېلىدۇ. (2) پىشقاندىن كېيىن تېنى يېنىكلىشىدۇ، پۇتۇن تېنى توق بېغىرىڭ، تۇتقاندا ئەۋرىشىمچان بولۇپ، سىرتقى قېپى قەغەزگە ئوخشايدۇ، ئىچكى قىسمى ساغۇچ قوڭۇر رەڭلىك تالقان بىلەن تولغان. پىشقاندىن كېيىن قول بىلەن ئەزسە ئىچىدىن «تۇتۇن» چىقىدۇ (208 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئۇرنى: تاغ باغرىدا، ئورمانلىقلاردا، ئوتلاق قاتارلىق نەم يەرلەردە بولۇپ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۇتۇن تېنى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە سىرتقى پوستى ساغۇچ قوڭۇر رەڭگە كىرگەندە يىغىۋېلىپ تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى تازىلاپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ. كاناي - كېكىرتەكنى ئا - چىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بادامسىمان بەز ياللۇغى، كىكىرتەك ياللۇغىدا: يەر توزغىغى 1 مىسقال، مامىرانچىنى (ھاراقتا قورۇلغان) 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، يالپۇز 1 مىسقال، پەربون 2 مىسقال، قوڭغۇراقگۈل 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كەكىرتەك ياللۇغى، ئاۋاز داقىراتما ياللۇغىدا، ئاۋاز پۇتۇشتە: يەر توزغىغى ۋە تازىلانغان شورنىڭ ھەر قايسىسىدىن 1 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ مۇۋاپىق مىقتاردا ھەسەل قوشۇپ، ئېغىزغا سېلىپ شۇمۇپ ئارقىدىن يۇتۇدۇ. (3) قاداقتا: يەر توزغىغى 1 مىسقال، چۇەنچۇك 1 مىسقال، چوڭ چىلان 7 تال (قايناتقاندىن كېيىن بىلەن ئۇرۇغىنى ئېلىۋېتىپ) قوشۇپ ئېزىپ، خېمىر دەك قىلىپ، لاتىنىڭ ئوستىگە سۇرتۇپ، قاداقنى يۇيۇپ تازىلاپ، دورا سۇرتۈلگەن لاتا بىلەن تېڭىلىدۇ. (4) سىرتقى يارا -

لمنمشتىن قاناشتا، بـۇرۇن قـاناشتا: يەر تـوزغىغدىن ئـاز مىقتاردا ئېلىپ، يارىلانغان ئورۇن تېڭىلىدۇ. بۇرۇن قانىغاندا بۇرۇن ئېچىگە پۇركىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 مىسقال.

باشاق موڭگۇزى

麦角 Mai jiao (大头麦角菌)

باشقا ئاتىلىشى: كورگەندىم

(باشاق مۇڭگۇز ئاتالمىسى، باشاق مۇڭگۇز ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: بۇ بىر خىل پارازىت زەمبۇرۇغ، رەڭگى قارا، ناھايىتى قاتتىق، شەكلى مۇڭگۇزسىمان بولۇپ ئارپا، بۇغداي، قىياق، قومۇش قاتارلىق باشاقلىقلار ئائىلىسىدىكى ئوسۇملۇكلەرنىڭ باشاقلىرىدا پارازىت بولۇپ ياشايدۇ.

ئوسۇش ئورنى: بۇ زەمبۇرۇغ پارازىت بولۇپ ياشىغان باشاقلىق ئوسۇملۇكلەردىن تېپىلىدۇ (209 - رەسىمگە قارالسۇن).

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا باشاق مۇڭگۇزى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە بۇغداي باشاقلىرى پىشقاندا يىغىۋېلىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ ياكى ئوتتا قاقلاپ قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: زەھەرلىك! بالىياتقۇنى قىسقارتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: تۇغۇتتىن كېيىنكى بالىياتقۇ قاناش، باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىشلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 فۇڭ، كوپىنچە چىلانما، سۇيۇق چىلانما ۋە

ئۇكول ياسالمىلىرى ئىشلىتىلىدۇ.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالىلارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ.

قوي كوزى ئوت

瓦松 wa song

باشقا ئاتىلىشى: كىيىك ئالمىسى.

(كوك مارال ئائىلىسى، قوي كوز ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) 2 يىللىق گوش ماددىلىق سامان غواڭاۇق ئوسۇملۇك، تىك ئوسىدۇ، ئىگىزلىگى 10 - 25 سانتىمېتىر. (2) ئوق يىلتىزى روشەن، چاچما يىلتىزى كوپ. (3) تۇۋىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇزۇن سوقۇچاق بولۇپ بىر - بىرىگە زىچ جايلىشىدۇ. غولىدىكى يوپۇرماقلىرى تېمىنە شەكىللىك بولۇپ، غولىدا زىچ ئوسىدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتى كونۇسسىمان، گۈلى سۇس ھال ياكى سۇس سېرىق رەڭلىك بولىدۇ (210 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدا ئوسىدۇ. پۈتۈن شىمنجاڭنىڭ تاغلىق ئورۇنلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە يىغىۋېلىپ، تازىلاپ، قاينىتىۋاتقان سۇغا بىر ئاز بېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى چۈچىمەل، تەبىئىتى موتىدىل، ئازراق زەھەرلىك! قان توختىتىپ، قاننى جانلاۇرۇپ، جاراھەتنى قورۇيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تېرىدىكى كاج يارىلار (ئۇزۇن ۋاقىت پۇتۇلمىگەن يارا ئېغىزى) دا: قوي كوز ئۆتىتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سۈرتۈپ، 1% لىك ئاش تۇزى سۇيىسى بىلەن يارا يۇيۇلغاندىن كېيىن، يارىغا سېپىلمىدۇ. (2) بۇۋاسىر قانىشىدا: قوي كوز ئۆتنى يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم بىر مىسقالدىن ئىچىلمىدۇ. (3) قان تولغاقتا، ھېيىز تەڭشەلمىگەندە ئىشلىتىلمىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 مىسقال.

چۇپۇرشاڭ

荠菜 Qi cai

(كىرىست گۈللۈكلەر ئائىلىسى، چۇپۇرشاڭ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 20—40 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، يوپۇرماق قولتۇغىدىن شاخلايدۇ. (3) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى تۇپلىشىپ، يەر بېغىرلاپ ئوسىدۇ، پەيسىمان يېرىلمىدۇ، غولىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن، تېممىنە شەكلىدە، تۈۋى قىسمى غولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. گىرۋىكىدە دولقۇنسىمان ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېستى ئۇچىدىن ۋە قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. گۈلى كىچىك، رەڭگى ئاق، گۈل تاجى ياپرىغى 4 تال بولىدۇ. قىسقا مۇڭگۈزلۈك مېۋىسى ياپىلاق، تەتۇر 3 بۇرجەكلىك بولۇپ، ئۇچى ئازراق ئويمان بولىدۇ (211 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلىقلاردا، يول بويلىرى ۋە ئېرىق بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلمىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن قىسمى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. يازدا گۈلى ئېچىلىغاندا كۆلدۈرلەپ، تازىلاپ، كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. گۈلىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىسى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل، زەھەرسىز. قان توختىتىدۇ. تولغاقنى توختۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: ھول چۈپۈرشاك 2 - 4 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى قايناقسۇدا دەملەپ، چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ ياكى چۈپۈرشاك گۈلى 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما بورەك ياللۇغىدا: چۈپۈرشاك گۈلى 5 مىسقال، يارماقگۈل 1 سەر، قۇچقاچ تېلى 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. سۈيدۈكتە ئاقسىل كوپ بولغانلارغا چوك خوخا قوشۇپ بېرىلىدۇ. قان سىيىشى ئېغىر بولغانلارغا يالمان قۇلاق قوشۇپ بېرىلىدۇ. (3) سۈتسىمان سىيىش، ئۇچەي يالىلۇغى، تولغاق، كوزى قىزىرىپ ئىششىپ ئاغرىش، قان تۈكۈرۈش، قان سىيىش، بالىياتقۇدىن قان كېلىش قاتارلىق ئەھۋاللاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىسقىتارى: 3·0—1 سەر.

ئىپتىزلىق قىردىق بوغۇمى

问荆 Wen jing

باشقا ئاتىلىشى: قاشلىق ئوت

(قىردىق بوغۇم ئائىلىسى، قىردىق بوغۇم ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىكى 25 - 60 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى قارامتۇل قوڭۇر رەڭلىك بولىدۇ، باش باھاردا سوسۇن ساغۇچ قوڭۇر رەڭلىك

كوپۈيۈش غولىنى چىقىرىدۇ، شاخلىمايدۇ. ئۇچىدا ماۋبى ئۇچىغا ئوخ-شايدىغان سىپىرا خالتىلىق باشىغى بولىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە يېشىل رەڭلىك ئۇزۇقلىنىش غولى چىقىرىدۇ، يۇمشاق، ئىچى كاۋاك بولىدۇ. ئايلانما بولۇپ كوپ شاخلىنىدۇ. بوغۇمىدا قوڭۇر رەڭدىكى پەردە-لەشكەن ئايلانما ئوسكەن تەڭگىسىمان يوپۇرماقلىرى بولىدۇ (212-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا بويلىرى، ئوتلاق، ئېتىز قاتارلىق نەم يەرلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلە-دۇ. يازدا ۋە كۈزدە ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، كېسىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى مۇتىدىل، زەھەرسىز. قان توختىتىدۇ، سۇيدۇك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بۇرۇن قاناش، ھېمىز كوپ كې-لىش، ئۇچەي قاناش، قان تۈكۈرۈش، بۇۋاسىر قاناشتا ئىشلىتىلىدۇ. (2) سۇيدۇك يولى يالليۇغىدا، سۇيىدۇك ئوبىدان راۋان بولماسلىقتا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال.

بەھمەن (چوڭ يوپۇرماقلىق بەھمەن)

补血草 Bu xüecao (大叶矶松)

(بەھمەن ئائىلىسى، بەھمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئە-گىزلىگى 15 — 30 سانتىمېتىر. (2) غولى تېك بولۇپ، يۇقۇرى قىسمى شاخلايدۇ. بىر تەرەپكە قىيپاش ئوسىدۇ. (3) تۈۋىدىكى يو-پۇرماقلىرى ئۇزۇنچاقراق تۇخۇم شەكىلدە ياكى سوقۇچاق بولۇپ، بەسەيگە

ئوخشاش توپلىشىپ ئوسىدۇ. غولىدىكى يوپۇرمىغى يىگىلەپ تەڭگىگە ئوخشاپ كېتىدۇ، رەڭگى قوڭۇر بېغىرەڭ، گىرۋەكسىمان ئاق پەردىلەشكەن مادداـ لىرى بولىدۇ. (4) چەكلىك كۆنلۈكسىمان گۈل رېتى خۇددى سۇپۇرـ گىگە ئوخشايدۇ. گۈل كاسسا ياپرىغى پەردىلەشكەن، رەڭگى ئاق، ۋارونكىغا ئوخشايدۇ، گۈلى كوكۈش سوسۇن كېلىدۇ (213 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئۇرۇنى: پەس تاغلىق رايونلارنىڭ تاغ باغرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئوتى ئىشلىتىلىدۇ (مىللى تەبابەتچىلىكىدە يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ). ھەممە ۋاقىتتا يىغىشقا بولىدۇ. پاكىز يۇيۇپ تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. قان توختىتىدۇ، تۇرۇپ قالغان قاننى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشى، بالىياتـ قۇ بويۇن راكى ۋە باشقا قاناشلاردا: 5 مىسقال بەھەمەن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى 50% لىق ئوكۇل سۈيۇقلۇقى ياساپ ھەر قېتىم 2 مىللىلىتىردىن كوشكە ئوكۇل قىلىنىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 سەر.

ھىكەن سىپرىغى (كەك يوپۇرماقلىق ھىكەن)

蒲黄 Pu huang (宽叶香蒲)

(ھىكەن ئائىلىسى، ھىكەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق ئىگىز ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوـ سۇملۇك، ئىگىزلىگى 2 - 3 مېتىر. (2) يىلتىزى يوغان، توغرىسىغا ئوسىدۇ. بوغۇملىرىدا چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ. غولى تاق ۋە تىك ئوسىدۇ. شەكلى تۇرۇكسىمان كېلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى كەك يىپسىمان، ئۇزۇنلۇغى تەخمىنەن بىر مېتىر، تۈۋى قىسمى غىلاپسىمان بولۇپ،

غولىنى يوگەپ تۇرىدۇ، كانايغا ئوخشايدۇ. (4) گۈلى تاق جىنسلىق، ئاتىلىق گۈلى بىلەن ئانىلىق گۈلى بىر تۈپتە بولىدۇ. ئاتىلىق گۈلى گۈل سېپىنىڭ ئۈچىدا بولۇپ، رەڭگى سېرىق، باشاقسىمان بولىدۇ. ئانىلىق گۈلى ئۈنىڭ ئاستىدا بولۇپ، رەڭگى ساغۇچ قوڭۇر، شەكلى كالتەككە ئوخشايدۇ. پىشقانىدا شامغا ئوخشاش بولۇپ، ئاددىتتە توزغاق دېيىلىدۇ (214 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كول بويىدا، دەريالارنىڭ سۇ تۇختاپ قالغان جايلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يەرلىرىدە بار. بولۇپمۇ باغراش كولى، ئىلى دەريا ۋادىلىرىدا كوپ تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئاتىلىق گۈل چېگى (ھىكەن سېرىغى) ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى يېگىدىن ئېچىلغاندا ئاتىلىق گۈل رېتىنى كېسىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يەنچىپ، تاسقاپ گۈل چېگىنى ئوتكۇزۇۋېلىپ خام ياكى كومۇرلەندۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى مۇتىدىل، زەھەرسىز. قان ماگنىزىش، ئۇيۇپ قالغان قاننى تارقىتىش ئۇچۇن خام بويىچە ئىشلىتىلىدۇ. قورۇش ۋە قان تېخىتمىشقا قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدا، تۇغۇتتىن كېيىن قان تۇرۇپ قېلىپ قوساق ئاغرىشتا: خام ھىكەن سېرىغى 2 مىسقال، ئۇچار چاشقان مايىغى 3 مىسقال، تاغ دىنى 2 مىسقال، يىموساۋ 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىمياتقۇنىڭ پائالىيىتىچان قانمىشىدا: ھىكەن سېرىغىنىڭ كومۇرى 3 مىسقال، كۈلى ئارچا يوپۇرمىغى 5 مىسقال (قورۇپ سارغايتىلغان)، كەتە-را 4 مىسقال (ھاراقتا قورۇلغان) ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، 2 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (3) قان قۇسۇش، بۇرۇن قاناشتا: قورۇلغان ھىكەن سېرىغى 2 مىسقال، مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) يىقىلىپ - ئورۇلۇپ

زەخمىلىنىشتە، قان ئۈيۈپ كوكۇرۇپ ئاغرىشتا: ھىكەن سېرىغى 3 مىس-
قال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال،
چۇەن چۇك 2 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 1.5 مىسقال
ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ، بىر ئىستاكان ئوغۇل بالا سۈيدۇگى بىلەن ئە-
چىلمدۇ. (5) كويۇك (1 - ۋە 2 - دەرىجىلىك) تە، سىرتقى زەخمە-
لىنىشتىن بولغان قانىشتا: ھىكەن سېرىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا
ئېلىپ، ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، ناھايىتى يۇمشاق سوقۇپ سىرتقا سېپىلمدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا كەك يوپۇرماقلىق ھىكەنلەر باشقا بەلە كوپ خىلدىكى ھىكەن بولۇپ، بۇلارنىڭ شەكلى ئوخشىشىپ كېتىدۇ. ھەممىسىنىڭ ھىكەن سېرىغى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

يوگىمەچ (ئېتىزلىق يوگىيى)

田旋花 Tian xüan hua

باشقا ئاتىلىشى: لەپلەپ

(بوگىمەچ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئېتىزلىق يوگەي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق يوگىشىپ ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، كوپىنچە تۇۋىدىن شاخلايدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، سېپى ئۇزۇن، شەكلى ئۇزۇنچاق ئوقياسىمان، تواۇق كىرۋەكلىك، ئۇچى دىخماق بولۇپ، تۇۋى قۇلاققا ئوخشايدۇ. (3) گۈلى يوپۇرماق قولتۇغىدا يالغۇز ئوسىدۇ. رەڭگى سۇس قىزىل، ئاقۇش، شەكلى كانايسىمان، غوزا مېۋىسى شار شەكىللىك بولىدۇ (215 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز - دالىلاردا ۋە يول بويلىرىدا ئو-
سىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.
يېغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن گۈلى ئىشلىتىلىدۇ.
خۇسۇسىيىتى: قان توختىتىدۇ.
ئىشلىتىلىشى: ئىچكى - سىرتقى بۇۋاسىرنىڭ قانىشىدا:
گۈلىنى مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ سىرتقا تېڭىلىدۇ.
مىقتارى: مۇۋاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

كىيىك قېنى

山羊血 Shan yang xüe

باشقا ئاتىلىشى: ئېلىك قېنى

يېغىپ تەييارلاش: كىيىكنى تېرىتقاندىن كېيىن، قېنىنى ئېلىپ، پاكىز يۇيۇلغان ئۈچەيگە قۇيۇپ، ئىنچىكە بىپ بىلەن 3 - 5 سانتىمېتىر جايدىن بوغۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.
تەبىئىتى: تۇزلۇق، ئىسسىقتا مايىل، زەھەرسىز. قان توختىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ.
ئىشلىتىلىشى: ئۇرۇلۇپ زەخمىنىشلەردە، سۇنۇق ئىششىقلاردا: كىيىك قېنىنى يۇمشاق ئېزىپ، 1 - 2 گىرامدىن سېرىق ھاراق بىلەن كۈنىگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) قان تۇكۈرگەندە، تەرەتتىن قان كەلگەندە، بۇرۇن قانىغاندا: كىيىك قېنىدىن 0.5 - 1 گىرام ئېلىپ سېرىق ھاراق بىلەن كۈنىگە 2 نوۋەت ئىچىلىدۇ.
مىقتارى: 0.5 - 1 گىرام.

توشقان كالپۇك

兔唇花 Tuchun hua

(كالپۇكسمان گوللۇكلەر ئاغىلمىسى، توشقان كالپۇك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز لىگى 15 - 30 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، يالغۇز ئوسىدۇ. تۈۋىددىن شاخلىنىدۇ. رەڭگى بېغىرەك سېرىق، سەل ياغاچلاشقان. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، 3 قۇلاقلىق پەيسىمان يېرىلغان، يېرىقچە يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، 3 قۇلاقلىق پەيسىمان يېرىلغان، يېرىقچە تۈكەنلىرى ماقچىلىرى ئاچسىمان تېپىز يېرىلىدۇ، سېپى بوق، تۈۋىدە تىكەنلىرى بولىدۇ. (4) گۈل رېتى ئايلانما كۈنلۈكسىمان، گۈلى كالپۇكسىمان، رەڭگى قىزغۇچ سوسۇن، گۈل كاسىسى كەك قوڭغۇراقسىمان، روشەن بولۇپ، تۈۋەن قىسمى زىچ يۇمشاق تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان، يۇقۇرى قىسمى سەلدەق كېلىدۇ، كەچمەك قاتتىق مەڑىسى 3 بۇرجەكلىك بولىدۇ (216 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇرۇق تاغ باغرىدا ئوسىدۇ. ئىلى قاتارلىق رايونلاردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. دەسلەپ چېچەكلىگەن چاغدا، يەر ئۈستىدىكى قىسمىنى كېسىۋېلىپ، پارچىلاپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىمۇراق ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىقلىقا مايىل، زەھەرسىز. يالىڭغىنى ياندۇرۇپ، قانىنى توختىتىپ، تېنىچلاندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ھەر خىل قاناشلاردا: توشقان كالپۇك، چاقماق يوپۇرمىغى ۋە غاز ئوتىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، قاينىتىپ، كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 مىسقال.

قىزىل مارال

土三七 Tu san qi (狭叶红景天)

(كوك مارال ئائىلىسى، قىزىل مارال ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۈملۈك، ئەگمىزلىكى 20 - 40 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى رەتسىز تۈگۈنەكسىمان سېمىز بولىدۇ، سىرتىنىڭ رەڭگى ساغۇچ قوڭۇر، گوشى ئاق، پوستى سويۇلۇغاندىن كېيىن بېغىرەڭگە ئوزگىرىدۇ. (3) غولى تېك ياكى بىر قانچە غولى توپلىشىپ ئوسىدۇ، شاخلانمايدۇ. (4) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ ياكى سەل - پەل ئۇدۇل ئوسىدۇ. سېپى يوق، زىچ جايلاشقان، گوشلۇك بولىدۇ، شەكلى تەتۇر تېخمنە شەكلىدە ياكى تېخمنە شەكلىدە، گىرۋىكى ھەرچىشسىمان بولىدۇ. (5) چەكلىك ئوگۈز-سىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈل تاجى ياپرىغى 5 تال، كىچىك، رەڭگى سېرىق بولۇپ، غۇنچە شەكىللىك مەۋسىي پىشقاندا 5 پارچىغا يېرىلىدۇ (217 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى قۇملۇق يەرلەردە، تاش ئارىلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يېغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە يىلتىزىنى كولاپ، تازىلاپ، يالپاقلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىقلىقا مايىل، زەھەرسىز. قورۇيدۇ، قان توختىتىدۇ، زەھەرنى قايتۇرۇپ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان تۈكۈرۈش، قان قۇسۇش، بۇرۇن قانىشتا: قىزىل مارال، كىچىك خوخنىڭ ھەرقايسىسىدىن 5 مىسقال،

قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (2) ئۇرۇلۇپ يارىلمىشتا، بوغۇملارنىڭ تولغىسىمپ كېتىشىدە: قىزىل مارال 3 مىسقال، لىپەكۈل 4 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (3) سۈت بېزىنىڭ غەلۋىرەكسىمان يىرىڭلىق ئىششىغىدا: ھول قىزىل مارال يىلتىزىدىن 2 سەر (ياكى بوپۇرمىغىدىن 4 سەر) ئېلىپ، سىقىپ سۈيىنى چىقىرىپ، سېرىق ھاراق ياكى ئىلمان سۇ بىلەن ئىچىلمدۇ.

مىقتارى: 3 مىسقالدىن 1 سەرگىچە.

مەرمەر تېشى

花蕊石 Hua rui shi

تەرىپى: بىر خىل ئىلان ئىزى سىزىقلىق رەڭسىز كالـ لەك مادىدا بولۇپ، رەڭگى ساغۇچ كۈلرەڭ ياكى سېرىق يېشىل، يۈزى غۇدۇر بولۇپ، نۇر ئاستىدا يۇلتۇزدەك پاقىرايدۇ. ۋەزنى ئېغىر، قاتتىق.

چىقىش ئورنى: كورلىنىڭ باشئەگمىمدىن چىقمدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ساپ مەر مەر تېشىنى ئوچاقتا سېلىپ، قىزىرىپ كەتكىچە قىزىتىۋېلىپ سوۋۇتۇپ ئۇۋۇتىلمدۇ.

تەبىئىتى: تەمى چۈچۈك، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ئۇيغان قانلارنى تارقىتمدۇ. قان توختىتمدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان تۇكۇرۇشتە: كويدۇرۇلگەن مەرمەر تېشىدىن 1 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر نوۋەتتە 3 مىسقالنى يېرىم ئىستاكان ئوغۇل بالىنىڭ سۈيدۈگىدە سەل قاينىتىپ، تاماقتىن كېيىن ئىچىلمدۇ. (2) سىرتقى يارىلارنىڭ قانىشىدا: كويدۇرۇلگەن مەرمەر تېشىنى يۇمشاق سوقۇپ، جاراھەتىگە سېپىلمدۇ. (3)

قان تۆكۈرگەنده، بۇرۇن فانىغاندا، چوڭ - كىچىك تەرەتتىن قان كەلگەنده: كويدۇرۇلگەن مەرمەر تېشى ۋە چاچ كومۇرىندىك ھەر قايسىسىدىن 3 سەر، ھىكەن سېرىغى كومۇرىدىن 2 سەر ئېلىپ ئارداشتۇرۇپ يۇمشاق سوقۇپ كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 1 مىسقال دىن ئىچىلمدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

ئەمەن (ئادەتتىكى ئەمەن)

艾 ai (野艾)

باشقا ئاتىلىشى: بىر-سنجاسەپ (مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئەمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۈملۈك، بىر مېتىرچە ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) غولى تىك، ئۈزۈن سىزىقلىرى بار، يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. سېپى بار، كوپىنچە 3 قۇلاقلىق پەيسىمان بېرىلىدۇ، ئالدى يۇزى يېشىل، كەينى ئېقىش كۈلرەڭ كېلىدۇ. (3) باشسىمان گۈل رېتى قوڭغۇراققا ئوخشاش ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. بۇلار تىزىلىپ باشاقسىمان گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ (مۇنۇ مەزگىلىدە ئومۇمى گۈل رېتى شەكلىنى ئالىدۇ) گۈلى نەيسىمان، رەڭگى ساغۇچ يېشىل، بىر ئاز سوسۇن سىزىقلىرى بار، مۇنۇسى ئورۇق مۇنۇ.

ئوسۇش ئورنى: ئوي - جاي ئەتراپلىرىدا، يول بويىدا، دالىلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يوپۇرمىغى ئىشلىتىلىدۇ. (1) يوپۇرمىغى: ياز بېشىدا گۈلى ئېچىلىشتىن بۇرۇن ئورۇۋېلىپ، يوپۇرماقلىرىنى

ئۇزۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلمدۇ. (2) ئەمەن كومۇرى: ئەمەننى ئوتتا قو-
رۇپ $\frac{7}{10}$ ھەسسىگىچە قارايتىپ، بۇنىڭغا ئازراق ئاچچىقسۇ قوشۇپ
تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ ئېلىپ قويۇلمدۇ (218 - رەسىمگە
قارالسۇن).

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. قان توختىتىدۇ. جىگلۇ (经络) نى ئىسسىققا مايىل قىلمدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانمىشىدا: 2 سەر ئەمەن كومۇرىنى يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن گۈرۈچ سۇيى بىلەن ئىچىلمدۇ. (2) ئاجىزلىق ۋە سوغاقتىن قو-ساق ئاغرىشتا، بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانمىشىدا: ئەمەن كومۇرى 2 مىسقال، بۇغا مۈڭگۈز قالدۇغى 5 مىسقال، قانتېپەر 5 مىسقال، پىششىق ئەگرى سۇناي 3 مىسقال، قاينىتىپ شىرىلمك سۇيىنى سۈزۈۋېلىپ بۇنىڭغا 4 مىسقال ئېشەك يېلمى قوشۇپ ئېرىتىپ ئىچىلمدۇ. (4) تېرىنىڭ ھوللۇكتىن قىچىشىشىدا، قوتۇرلاردا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى ئەمەننى سۇدا قاينىتىپ يۇيۇلمدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 مىسقال.

نېرۋىنى تىنچلاندۇرغۇچى دورىلار

镇定安神药

تىنچلاندۇرغۇچى دورىلارنىڭ خاتىرجەم قىلىش ۋە ئۇخلا-تمش خۇسۇسىيىتى بولۇپ، بۇلار ئۇيقۇسىزلىق، ئۇنۇتقاقلىق، يۈرەك سېلىش، باش قېيىش، ئىچى تىتىلداپ سەمىلىش، بوغۇنۇش قاتار-لىق ئەھۋاللاردا ئىشلىتىلىدۇ.

سۇمبۇل

缬草 Jie cao

(سۇمبۇل ئائىلىسى- سۇمبۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئۇسۇملۇك، ئېگىزلىگى 1 مېتىر ئەتراپىدا بولىدۇ. (2) چاچما يىلتىزى كوپ، غولى تىك، غولدا ئۇزۇن سىزىقچىلىرى بار. (3) يوپۇرمىغى ئۇ-دۇل ئوسكەن، پەيسىمان تولۇق يېرىلغان بولۇپ، ئۇچىدىكى يېرىقچە يوپۇرمىغى چوڭراق، شەكلى ئۇزۇنراق سوقۇچاق، 2 تەرىپىدىكى يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرى كىچىكرەك، شەكلى تېمىنەسىمان، گىرۋىكىدە شالاڭ ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. (4) چەكلىك كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، رەڭگى ھال ياكى سۇس سوسۇن، مېۋىسى ئۇرۇق مېۋە، شەكلى ئۇزۇنچاق تۇخۇمسىمان، ئۇچىدا پەيسىمان تۈكچىلىرى بولىدۇ (9:2 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدا، ئورمان ئەتراپىدا، ئوتلاقلار ۋە دەريا ۋادىلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە كولەپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەسىرى: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئى ئىسسىقلىما يىل، زەھەرسىز. رېماتىزمنى بوشىتىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ، نېرۋىنى تىنچلاندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەل ئاغرىش، پۇت ئاغرىش، قوساق ئاغرىش، يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىش، يۇرەك سېلىش، نېرۋا ئاجىزلىقلاردا: سۇمبۇلدىن 1 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىچىلىدۇ ياكى ئوغۇل بالىنىڭ سۈيدۈكى بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى سپىرتلىق ياسالمىسى ئىچىلىدۇ (سپىرتلىق ياسالمىسىنى تەييارلاش: 125 گرام سۇمبۇل يىلىزىنى يۇمشاق سوقۇپ، 60% لىق سپىرتتىن مۇۋاپىق مىقتاردا قوشۇپ چىلاپ، سۈزۈپ، يەنە ئۈستىگە 60% لىق سپىرتتىن 1000 مىللىلىتىر غىچە قوشۇپ، ھەر قېتىم 4 - 8 مىللىلىتىردىن بىر كۈندە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ). (2) نېرۋا پائالىيىتىنىڭ بۇزۇلۇشىدا: سۇمبۇل 1 سەر، ئەينۇلا 3 مىسقال، سېرىس قوۋزىغىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، يېرىم جىڭ ھاراقتا 7 كۈن چىلاپ، كۈندە 3 قېتىم ھەر قېتىم 10 مىللىلىتىردىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: شىنجاڭدا سۇمبۇلنىڭ تۈرلىرى كوپ بولۇپ ھەممىسى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

سېرىس (يېپەك ئاكاتسىيىسى)

合欢 He huan

سېرىس قوۋزىغى (合欢皮) ، سېرىس گۈل غۇنچىسى (合欢花)
(پۇرچاق ئائىلىسى، سېرىس ئۇرۇغدىشى)

تەرىۋىش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ بولۇپ، ئىگىز-لىگى 4 - 5 مېتىر كېلىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2 قاتتىلانغان جۈپ سانالىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقچىلىرىنىڭ شەكلى پىچاقسىمان بولىدۇ. سېپى بولمايدۇ. كۈز-دۈزى يېيىلىپ، كېچىسى يىغىلىدۇ. (3) باشسىمان گۈل رېستى ئوگزىسىمان تىزىلغان بولۇپ، يېڭى شاخنىڭ ئۇچىدا ئوسىدۇ. ئاتە-لىق گۈل يېپى ئىنچىكە ئۇزۇن، ھال رەڭلىك بولىدۇ. قاسراقلىق مېۋىسى مۇڭگۈزسىمان، شەكلى ياپىلاق ھەم نېپىز، پىشقاندا ساغرىچ قوڭۇر بولىدۇ (220 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: جەنۇبىي شىنجاڭدا تېكىپ ئوستۈرۈلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا قوۋزىغى (سېرىس قوۋزىغى)، غۇنچىسى بىلەن يېڭى ئېچىلغان گۈلى (سېرىس گۈل غۇنچىسى) ئىشلىتىلىدۇ. قوۋزىغىنى دەرەخ كەسكەندە ياكى دەرەخ شېخىنى پۈتىغاندا سويۇۋېلىپ، كەسلەپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. گۈلى تېخى ئېچىلمىغاندا يىغىۋېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. تېپ-لاندۇرۇپ، خاپىغانىنى چىقىرىدۇ، قانىنى جانلاندۇرىدۇ، ئاغرىق توختى-تىدۇ، پەي ۋە سۆڭەكلەرنى چىڭىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نېرۋ ئاجىزلىغاندىن بولغان ئۈيقۇسىزلىقتا: سېرىس قوۋزىنى 5 مىسقال (سېرىس گۈل خۇنچىسى 3 مىسقال)، ئاق چۇغلۇق 2 مىسقال، ئۇكگۇ 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكىنىڭ يېرىڭلىق ئىششىغىدا: سېرىس قوۋزىنى 3 مىسقال، ئۈزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 3 مىسقال، كوك كاۋا مېغىزى 5 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) نېرۋ ئاجىزلىغىدا (يۇرەك سېلىپ، دېمى سىقىلىش، باش قېيىشتا): سېرىس قوۋزىنىغىدىن 1 سەر، ئاق چۇغلۇقتىن 1 سەر، سىردىن 8 فۇڭ ئېلىپ، ھەممىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ كۈندە 3 قېتىم ھەر قېتىم 4 فۇڭدىن ئىچىلىدۇ. (4) گال ئاغرىشتا: سېرىس گۈلدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قايناقسۇغا دەملەپ، چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (5) يېقىلىپ-ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىشتە: سېرىس قوۋزىنىغىدىن 2 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ كۈندە 2 قېتىم 2 مىسقالدىن سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ (6) چاقا - جاراھەتلەردە: سېرىس قوۋزىنى 5 مىسقال، ئۈچقات 1 سەر، قىزىل چۇغلۇق 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقدارى: سېرىس قوۋزىنى 2 - 4 مىسقال، سېرىس گۈل غۇنچىسى 1 - 3 مىسقال.

جەزبۇزار (ئالتاي جەزبۇزارى)

九节菖蒲Jiu jie chang pu (阿敬泰银莲花)

(كېسىق تاپالمىغلار ئائىلىسى، جەزبۇزار ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، يەر ئاستى يىلتىزسىمان غولى ئىنچىكە ئۈزۈن بولۇپ، توغرىسىغا ئوسىدۇ. بوغۇملىرى كوپ، رەڭگى بېغىرەڭ سېرىق، چاچما يىلتىزى بولىدۇ. (2) غولى تىك، ئىگىزلىگى 8 - 25 سانتىمېتىر. (3) تۈۋىدىن

ئوسكەن يوپۇرماقلىرى 2 قايتىلانغان 3 قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، سىپى ئۈزۈن، كىچىك يوپۇرماقچىلىرىنىڭ كەمتۈكلىرى ۋە ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. (4) ئومۇمى ئورنۇچىسى يوپۇرماقسىمان، 3 قۇلاقلىق بولىدۇ. گۈلى ئۇچىدىن ئوسىدۇ، رەڭگى ئاق ياكى گۈل تاجى ياپرىغىنىڭ تۈۋى كوكۈچ بولىدۇ. غوزا مېۋىسى يۇمۇلاق تۇخۇم شەكىلىدە ياكى يېڭى كورۇنگەن ئاي شەكلىدە بولىدۇ، سىرتىدا يۇمشاق تۈكچىلىرى بولىدۇ (221 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ - دالىلاردا، چاتقالىقلاردا ۋە ئورمانلار ئارىسىدا ئوسىدۇ. ئالتاي، تيانشان تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ، ياز ۋە كۈز پەسلىدە كولاپ، غولىدىكى يوپۇرماقلىرىنى ۋە چاچما يىلتىزىنى تاشلىۋېتىپ هول ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىقلىقا مايىل، زەھەرسىز. يوللارنى ئېچىپ، ھوللۇكنى تارقىتىدۇ. ئىشتەينى ئاچىدۇ. زەھەر تارقىتىش، قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇش ئۈچۈن سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نېرۋ ئاجىزلىق (قۇلاق غۇۋۇلداش، باش ئاغرىش) تا: جەزبۇزار 1 سەر، سېرىق يۇگەي 4 مىسقال، ئەگرى سۇنای 3 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، ئەينۇلا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) رېماتىزملىق يۇرەك كېسەللىگەندە: جەزبۇزار 2 مىسقال، ئارچا ئۇرۇغى 5 مىسقال، قىزىل مۇيلىك شاقاقۇل 3 مىسقال، كەرمان 3 مىسقال، گۈل سامساق 2 مىسقال، پەربۇن 1.5 مىسقال، چوڭ چىلان 3 تال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) قىزىتما كېسەللىكلىرىدىكى ھۇشسىزلىنىپ جويلۇش، قاتتىق بىئارام بولۇشتا ئىشلىتىلىدۇ. (4) غەلۋىرەك، ھەر خىل چاقىلار، قىچىشقاق، تەمرەتكىلەردە: هول جەزبۇزارنى ئېزىپ سىرتقا تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 — 1.5 مىسقال.

كەرمان

远志 Yuan zhi

(كەرمان ئائىلىسى، كەرمان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك، ئىگىزلىكى 15 - 40 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى دۆگىلەك تۈۋرۈك سىمان، ئازراق ئەگرى بولىدۇ، رەڭگى ساغۇچ خورمىرەڭ، غولى تېگىدىن شاخلانغان بولۇپ، تىك ياكى قىيپاش ئوسىدۇ، ئىنچىكە ۋە ئاجىز بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى ئۇزۇن سوقۇچاق ياكى تۇخۇمسىمان دۆگىلەك ياكى تارتېمىنەسىمان بولۇپ، سېپى يوق، تولۇق گىرۋەكلىك كېلىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، سېپى ئۇزۇن، گۈلى ئادەتتە كوك ياكى سۇس جىگەررەڭ ياكى ئاق رەڭدە بولىدۇ. مېۋىسى غوزا مېۋە، شەكلى تەتۇر يۇرەك سىمان، ياپىلاق، ئۇچى ئويمانراق بولىدۇ، گىرۋىكىدە تار قانىتى بولىدۇ (222 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۈنگەي تاغ باغرىدا، تاغلىق يايلاقلاردا ياكى شەمشات ئورمانلىغىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزى ۋە پۈتۈن ئوتى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە يىلتىزىنى كولاپ، غولى ۋە يوپۇرماقلىرىنى ئېلىۋېتىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتىدۇ. ئوتى گۈلى ئېچىلمىغان چاغدا يىغىۋېلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز. خاتىرجەم قىلىپ، تۈتۈۋېلىش فابىلىيىتىنى ياخشىلايدۇ، بەلغەم بوشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: يۈرەك سىلىپ بىئارام بولۇشتا، ئۇنۇتقاقلىقتا: كەرمان 3 مىسقال، ئىگىر 3 مىسقال، ئارچا ئۇرۇغى 3 مىسقال، خام لۇئگۇ 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يوتۇلۇش، بەلغەم تۈكۈرۈشتە، كەرمان 3 مىسقال، قوئغۇراقگۈل 3 مىسقال، يۇلتۇز گۈل ۋە سوغۇ گۈلىنىڭ ھەر بىرىدىن 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقدارى: 1 - 3 مىسقال.

ماگنىت تېشى

磁石 Cishi

تونۇش: بۇ بىر خىل ماگنىتلىق رەڭسىز كاللەكسىمان، ئېغىر، قاتتىق، تومۇر رەڭلىك مەدەن بولۇپ، تومۇرنى ئوزۇقە تارتالايدۇ.

چىقىش ئورنى: ماگمىلىق تاغ جىنسلىرى (岩浆岩) ۋە سۈپىتى ئوزگەرگەن (مېتامورفىك) تاغ جىنسلىرى (变质岩) تارىسىدا بولىدۇ. ئىلى، ئالتاي، قۇمۇل قاتارلىق جايلاردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە ۋاقىتلىرىدا قېزىۋېلىپ، بۇنىڭدىكى ئولۇك ماگنىت ۋە كېرەكسىز نەرسىلەر چىقىرىۋېتىلىدۇ. ماگنىت تېشىنى كويدۇرۇش: ماگنىت تېشىنى تۈتۈنسىز چوغ ئوتقا قويۇپ، قىپ - قىزىل چوغ بولغىچە قىزدۇرغاندىن كېيىن، ئاچچىق سۈغا بىر ئاز چىلاپ قويۇپ، يەنە كويدۇرۇپ، يەنەبىر رەت چىلاپ قويغاندىن كېيىن، سوقۇپ بىرىك تالقان ھالغا كەلتۈرۈلىدۇ. ھەر 10 جىڭ ماگنىت تېشى ئۈچۈن 3 جىڭ ئاچچىقسۇ كېتىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز.

تېچلاندۇرىدۇ ۋە خاتىرجەم قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باش قېيىش، قۇلاق غۇڭغۇلداش، يۈرەك ئېغىپ، يۈزى قىزىرىپ كېتىشتە (يۇقۇرى قان بېسىم كېسىلىدە)، بېشى قېيىپ ئايلىنىپ كېتىش، كوڭلى ئېلىشىپ قۇسۇش (مېينىر كېسىلى) دە: كويدۇرۇلگەن ماگنىت تېشى 4 مىسقال (دەسلەپ قايناتتىلىدۇ)، جۇيخۇا، خام ئەگرى سۇناي، ئالقاتلارنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، بەنشىيا 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كوز ئىچكى بېسىمى ئۇرلەپ كېتىش كېسىلى (چىڭگۇاڭيەن) دە، كوز جەۋھىرىگە ئاق چۈشۈشتە: سىجۇۋەن (丸珠磁) كۈمۈلىچىدىن كۆنگە 2 قېتىم، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن يېيىلسە بولىدۇ. (3) بورەك ئاجىزلىقتا گاسلىقتا، ۋە قۇلاق غۇڭغۇلدىغاندا: كويدۇرۇلگەن ماگنىت تېشىدىن 1 سەر، ياۋا كەشمىر، مودەن يىلتىز پوستى، جۇيخۇا گۈلىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، خام ۋە پىشىق ئەگرى سۇناي 4 مىسقال، ئالقات 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

صىغىنارى: 3 — 5 مىسقال.

سىر سۇرۇخ

朱砂 Zhusha

باشقا ئاتىلىشى: سىماپ سۇلفات مەدىنى

تونۇش: بۇ سىماپ سۇلفات رۇدىسى بولۇپ، چوڭ - كىچىكلىگى بىر خىل بولمىخان دانىچە شەكىلدىكى توق قىزىل ياكى قارامتۇلراق قىزىل، پاقىراپ تۇرىدىخان مەدەندىن ئىبارەت.

چىقىش ئورنى: ئاقسۇ، ئۇلۇغچات قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەر قانداق ۋاقتىلىرىدا مەدەننى قېزىۋالغاندىن كېيىن، سۇدا پاكىز چايقاپ يۇيۇپ، ماگنىت تېشى بىلەن بۇنىڭدىكى تومۇر ئارىلاشمىلىرىنى چىقىرىپ تاشلاپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، زەھەرلىك! تەچلاندۇرۇپ خاتىرجەم قىلىدۇ، زەھەر قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىچى تىتىلداپ، يۇرىكى ئېغىپ، ئۇخلىيالمىغاندا: سىر سۇرۇخ تالقىنى 5 فۇنگ (ئايرىم ئىچىلىدۇ)، مامۇرانچەن 2 مىسقال، قاقىلانغان چۈچۈكبۇيا 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) باش قېيىش، يۇرەك ئېغىشتا، چوچۇپ بىرام بولغاندا: سىر سۇرۇخدىن 1 سەر، ماگنىت تېشىدىن 2 سەر، ھەزىم ئېچىتقۇسىدىن 2.5 سەر ئېلىپ، بۇلارنى بىر لىكتە يۇمشاق سوقۇپ، يەنە 1.5 سەر ھەزىم ئېچىتقۇسى بىلەن كۈمۈلاچ قىلىپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 مىسقال يېيىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 6 فۇنگ.

دىققەت: سىماپ بىلەن زەھەرلىنىپ قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن مىقتارىنى ئاشۇرماسلىق ۋە داۋاملىق ئىشلەتمەسلىك لازىم.

قىزىل تومۇرمەدىنى

赭石 Zhe shi

تونۇش: شەكلى ئوخشاش بولمىغان كاللەك مەدەن بولۇپ، قىزغۇچ خىما رەڭ، ئۈستىدە ئەمچەك تۈگمىسىدەك ئوسۇگى بار. بۇ ئوسۇكنىڭ ئۈدۈلىدىكى ئاستىنقى يۈزىدە تۈگمىسى بىلەن ئوخشاش چوڭلۇقتا ئويمان بولىدۇ، كەسمە يۈزى كۆپ قەۋەتلىك، جىسمى قاتتىق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: كوپ خىلىق كانىلار ۋە تاغ جىنىس لىرى ئارىلىرىدىن تېپىلىدۇ. خېجىك، قەشقەر ۋە ئولۇغچاتتىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە ۋاقىتلىرىدا يىغىۋېلىپ، خام ياكى كۆيدۈرۈپ ئىشلىتىلىدۇ. قىزىل تومۇر مەدىنىنى ئوتقا سېلىپ قىزارتىپ دەرھاللا ئاچچىقسۇ بىلەن سۇغۇرۇپ، بىر ئاز توختاتقاندىن كېيىن، سۇزۇۋېلىپ يۇمشاق سوقۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز تەتۇر يەلنى بېسىپ، قۇسۇشنى توختىتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كېكىرىش ۋە قۇسۇشلاردا: قىزىل تومۇر مەدىنى 5 مىسقال، بىرىتانىيە قارا ئەندىرى، قانتېپەرلەرنىڭ ھەربىرىدىن 3 مىسقال. خام زەنجۈۋىل 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) جىگەرنىڭ مۇسپىلىگى كۆچىيىپ، كۆز قاراڭغۇلىشىپ باش قايغانىدا: قىزىل تومۇر مەدىنى 1 سەر، خام لۇكگۇ ھەر قايسىسىدىن 8 مىسقال، تاشپاقا قېپى 6 مىسقال، چۇقا 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئىسسىغى ئېشىپ، قان قۇسۇش، بۇرۇن قانىشتا: قىزىل تومۇر مەدىنى 5 مىسقال، بەيماۋ پىلتىزى 1 سەر، كىچىك خۇخا. خام ئەگرى سونايىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 سەر.

دىققەت: ھامىلدارلارغا ئېھتىيات بىلەن ئىشلىتىش كېرەك.

10. جىگەرنى تىنچلاندۇرۇپ، يەلنى باسىدىغان دورىلار

(平肝熄风药)

بۇ دورىلارنىڭ تىنچلاندۇرۇش، تارتىشىشنى بوشاشتۇرۇش قاتارلىق خۇسۇسىيىتى بار. بۇ دورىلار باش قېيىش، باش چىڭقىلىش، كۆز قاراڭغۇلىشىش ھەم پۈت - قوللار تارتىشىپ قېلىش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

يادا تاش

马宝 Ma bao

تونۇش: بۇ كېسەل ئاتلارنىڭ ئاشقازان، ئۆچەي يوللىرىدىن چىقىدىغان بىر خىل تاش بولۇپ، كۆپىنچە يۇمۇلاق ياكى يالپاغراق يۇمۇلاق بولىدۇ. چوڭلۇغى بىر خىل بولماستىن، كىچىكلىرى پۇرچاقتەك، چوڭلىرى مۇشتەك، بەلكى ئۇنىڭدىنمۇ چوڭ بولىدۇ، سىرتىنىڭ رەڭگى سۇس ھاۋارەڭ، كۈلرەڭ ۋە قارا بولىدۇ، سىرتى سىلىق ۋە پاقىراپ تۇرىدۇ ياكى چاينالغان ئوتلار - نىڭ ئىزى بولىدۇ، ئىوزى تاشتەك قاتتىق كېسىلگەن يۈزىنىڭ رەڭگى بوز رەڭ قات - قات سىزىقلىرى بولىدۇ، ئەينەككە ئوخشاش سەل پاقىرايدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: كېسەل ئاتلارنىڭ ئاشقازان، ئۆچەي

يوللىرىدىكى تاشلارنى يىغىۋېلىپ پاكىز يۇيۇپ، سايىدا قۇرۇتۇپ، سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق - تۇزلۇغراق تاتلىق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، چوچۇشنى باسىدۇ، بەلغەمنى يۇمشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سۇ چىچەك، قۇلاق ئاستى بەز يالۇغىسى، تۇتقاقلىق، باللاردىكى تارتىشىشلاردا: 2 فۇك يادا تاشنى يېۇمشاق سوقۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 فۇك.

قوشۇمچە: بوز ئات قۇيرۇغى (白马尾) چىش تارتىش ئۇچۇن ئىشلىتىلىدۇ. مۇڭاپىق مىقتاردىكى بوز ئات قۇيرۇغىنى ئېلىپ، تەبىئىتىنى ساقلاپ قالغىدەك قىلىپ كويدۇرۇپ (سارغىيىپ ئۆچلىرى ئېگىلگىچە كويدۇرۇلىدۇ)، يۇمشاق سوقۇپ %5 ولىق ئىسپىرت بىلەن خىمىر هالىغا كەلتۇرۇپ، تارتىلىدىغان چىشنىڭ تۇڭىگە سۇرىكەپ بىر قانچە مىنۇتتىن كېيىن، چىشنىڭ تۇڭىدە كويۇشۇش هېس قىلىنىپ، قورۇقلار كورۇنگەن چاغدا، چىش مۇلكىنى ئاجرىتىپ، چىش ئامبۇرى بىلەن ئاغرىق چىش تارتىۋېلىنىدۇ.

سازاك

地龙 Dilong

باشقا ئاتىلىشى قىزىل قۇرۇت

چىقىش ئورنى: نەم، بوش، لاي تۇپراقلىق جابلاردا كوپ بولىدۇ. كۇپىنچە يامغۇردىن كېيىن تۇپراقتىن چىقىپ هەرىكەتلىنىدۇ. رايونىمىزنىڭ هەممە جايلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا سازاكنىڭ پۈتۈن تېنى

ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز، ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە تۇتۇلىدۇ يېڭى قەۋەتلىنىدۇ يېڭى ھول سۇ قامچا ئوتنى ئېزىپ خېمىر ھالىغا كەلتۈرۈپ، بۇنىڭغا چاي ۋە سۈزۈك سۇ قوشۇپ سازاق كوپ جايغا قويۇلسا، سازاقلار ئوزلىگىدىن چىقىدۇ. بۇنى يېڭى بۆيىچە يېڭى كۈل بىلەن ئوجۇقتۇرۇپ ئولتۇرۇپ، كۈلدىن ئايرىۋېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەۋسىيە: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، چوچۇشنى باسىدۇ، سۈيدۈك راۋان قىلىدۇ، زەھەرنى كېسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يۇقۇرى قىزىتمىلىق تارتىشىشلاردا: سازاق 5 مىسقال، چايان 1 مىسقال، قۇنۇن 4 مىسقال، ئۇچقات 4 مىسقال، لىيەنچاۋ 3 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كانايچە ياللۇغىدا، زىققىدا: سازاقدىن 5 مىسقال، ئورۇك مېغىزىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ بىر كۈندە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (3) قۇلاق ئاستى بەز ياللۇغىدا: تىرىك سازاقنى پاكىزە يۇيۇپ، تەخسىگە قويۇپ ئۇستىگە مۇۋاپىق مىقتارىدا شېكەر سېپىپ، بۇنىڭدىن بولۇنۇپ چىققان سۇغا داكىنى چىلاپ ئاغرىق جايغا چاپلىنىدۇ. داكا قۇرۇغاندا ئۇدۇللۇق يوتكەپ تۇرۇلىدۇ. (4) سۈت بېزى ئىششىغى، بەلۋاغسىمان قوقاقلاردا: سازاق 5 دانە، قازان كۈيىسى 4 مىسقال، يۇمشاق سوقۇپ گۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئەتىگەن ۋە كەچتە بىر قېتىمدىن يارا ئورنىغا چېپىلىدۇ. (5) يۇقۇرى قان بېسىمدا: سازاقنى ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ كۈنىگە 2 - 3 قېتىم ھەر قېتىم بىر مىسقالدىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

پىلە قۇرۇتى

僵蚕 Jiang can

پىلە قۇرۇت مايىغى (蚕沙)

چىقىش ئورنى: رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ. خوتەن، ئاقسۇ قاتارلىق جايلاردىن كوپرەك چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پىلىنىڭ ئۇششاق قۇرۇتلىرى بەيـ- جاڭجۇن باكتىرىيىسى (白僵菌) بىلەن يـۇقۇملىنىپ ئولگەندىن كېيىنكى قۇرۇپ قالغان پىلە (پىلە قۇرۇتى) ۋە پىلىنىڭ مايا قىلىرى دورا ئۇچۇن ئىشلىتىلىدۇ. كېسەللىنىپ ئـولگەن پىلە قـۇرۇتلىرىنى ھاكىنىڭ ئىچىگە سېلىپ، سۇيىنى شۇمۇرگۇزۇپ چىقىرىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتقاندىن كېيىن، كېپەك بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. پىلە مايىغى، پىلە قۇرۇتىنىڭ 2 - 3 ئۇيقۇلانغان ۋاقتىدا چـىقارغان مايا قىلىرى بولۇپ، بۇلارنى يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تازىلاپ ئىشلىتىلىدۇ، غوزەكنى تېشىپ چىقىش ئالدىدىكى غوزەك قۇرۇتلىرىمۇ دورا بولىدۇ (223 - رەسىمگە قارالسۇن).

تەبىئىي: پىلە قۇرۇتىنىڭ تـەمى ئـاچچىقراق تـۇزلۇق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىق يـەلنى چىقىرىدۇ، چـوچـۇشنى باسىدۇ، بـەلـغـەم يـۈمشىتىدۇ. پىلـە مايىغىنىڭ تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. يەللەرنى ھەيدەپ، ھول- لۇكنى قۇرۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باللارنىڭ چۇچۇشىدە: پىلە قۇرۇ- تـى 3 مىسقـال، چـايـان 3 مىسقـال، چـوچۇكبۇيـا 2 مىسقـال،

سەرسۇروخ 1 مىسقال، يۇمشاق سوقۇپ ئۈن بىلەن خېمىر قەلەپ، سېرىق پۇرچاق چوكىلەنگەندا كۈمۈلاچ ياساپ بىر ياشقا تولغان بالىلارغا 2 كۈمۈلاچ بېرىلىدۇ. (2) يۇز نېرۋىلىرىنىڭ پاراليچىدا: پىلە قۇرۇتى، چايان ۋە ئاق پارپا (白附子) نىڭ ھەر بىرىدىن ئوخشاش مىقتاردا ئېلىپ، ئايرىم - ئايرىم قۇرۇپ سارغايتىپ، بىرگە قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن سېرىق ھاراق ياكى زەنجۈل سۈيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: 2 مىسقال پىلە مايغىنى قارايغىچە قورۇپ، يۇمشاق سوقۇپ سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) رېماتىزم، قول - پۇتلار كۈيۈشۈپ ئاغرىغاندا: 1 سەر پىلە قۇرۇت ماينىغنى سۈدا قاينىتىپ، 5 مىسقال ھاراق قوشۇپ، 3 كە بۆلۈپ ئىچىلىدۇ. (5) تۈتقاقلىقتا: 68 دانە غوزەك قۇرۇتنى يۇيۇپ تازلاپ، بۇنىڭغا سوغاق سۇ ۋە مۇۋاپىق مىقتاردا ناۋات قوشۇپ، ھورلاپ پىشىرىپ، بىر قېتىمدا يېيىلىدۇ. كېسەل تۈتۈشتىن بۇرۇن يېيىلسە تېخىمۇ ياخشى. (6) قان ئاردىلاش تەرەت قىلىش، قان سىيىش، بالىياتقۇ قانىشىشىدا: پىلە قۇرۇت تېرىسىنى (پىلە قۇرۇتنىڭ تاشلىغان تېرىسى) قورۇپ سوقۇپ تالقانلاپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

چايان

全蝎 Quan xie

چىقىش ئورنى: تاش ئارىلىقلىرىدا، تام تۈشۈكلىرىدە، نەم قاراڭغۇ جايلاردا ماكانلىشىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭدا كۆپرەك ئۇچرايدۇ (224 - رەسىمگە قارالسۇن).

يەخمپ تەييارلاش: پۇتۇن تېنى دورا بىلەن بولغاندىن كېيىن ئاچچىق باھاردىن باش كۆزگە قەدەر تۇتۇپ، سۇغا سېلىپ ئۇجۇقتۇرۇپ ئولتۇرغاندىن كېيىن سۇزۇۋېلىپ، قايتا تۇز سۇيىگە سېلىپ (ھەر بىر جىلك چايان ئۈچۈن 2 - 3 سەر تۇز قوشۇلىدۇ) 3 - 4 سائەت قايناتقاندىن كېيىن سۈزۈۋېلىپ، شامال تېگىپ تۇرىدىغان سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىقراق تۇزلۇق، تەبىئىي مۇتىدىل، زەھەرلىك! يەلنى ھەيدەپ، تارتىشىشنى يېشىدۇ. چايان قۇيرۇغىنىڭ تەسىرى تېخىمۇ كۈچلۈكرەك بولىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: باللارنىڭ تارتىشىشىدا (تارتىشىپ كىرىشىپ قېلىش، ئارقىسىغا تارتىشىپ كېتىش) تە: چايان 2 - 5 فۇنۇك، پىلە قۇرۇتى 3 مىسقال، سازاك 2 مىسقال، تېرەنما 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يارتا پالەچ، تىلى تۇتۇلۇش، ئېغىز - بۇرۇن مايماقلىشىشتا: چايىندىن 2 مىسقال، سەكسەن پۇتتىن 1 تال، دورىلىق ئەكىلىك ئوت 3 مىسقال ئېلىپ، بۇلارنى سارغايغىچە قورۇپ يۇمشاق سوقۇپ كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 2.5 مىسقالدىن سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) قۇلاق ئاستى بەز يالليۇغىدا: چايانىنى گۈنجۈت يېغى بىلەن قورۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىم بىر دانىدىن ئۈدا 2 كۈن يېيىلىدۇ. (4) باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىغاندا: چايان 5 فۇنۇك، سازاك 1 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 5 فۇنۇك ئېلىپ، بۇلارنى يۇمشاق سوقۇپ كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 1 مىسقال ئىچىلىدۇ. سىرتقا ئىشلەتكەندە چايان ئۇه سوپۇن دەرىخى تېكىندىن تەڭ مىقتاردا قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ ئاغرىق جايغا چاپلاپ قويۇلىدۇ.

مىقتارى: چايان 0.8 - 1.5 مىسقال، چايان قۇيرۇغى 3 - 5 فۇنۇك، تېنى ئاجىز كىشىلەر ئىشلىتىشتە ئېھتىيات قىلىشى لازىم.

ئۇغرى تىكەن

蒺藜 Jili

باشقا ئاتىلىشى: تومۇر تىكەن، چاھار پۇتى ئاسمانى

(ئۇغرى تىكەن ئاتىلىسى، ئۇغرى تىكەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، كوپ شاخلىنىدۇ. يەر بېغىرلاپ ئوسىدۇ. ئۇزۇنلۇغى 30 - 60 سانتىمېتىر، پۈتۈن تېنىدە ئاق يۇمشاق تۈكلەر بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ياكى نوۋەتلىشىپ ئوسىدىغان جۈپ سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق. (3) گۈلى سېرىق قولتۇغىدىن يالغۇز ئوسىدۇ. مېۋىسى پىشقاندىن كېيىن يېرىلمىدۇ ۋە ھەر بىر مېۋىدە بىر جۈپتىن ئۇزۇن ۋە قىسقا تىكەنلىرى بولىدۇ (225 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا بويلىرىدا، دالىلاردا ۋە قۇم دوۋىلىرىدە ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن مېۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە مېۋىسى پىشقاندا ئورۇپ مېۋىسىنى قېقىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ خام بويىچە ياكى تۈز بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ يۇمىران مايىسىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەر - سىز. جىگەرنى ياشارتىدۇ. يەلنى تارقىتىدۇ، كوزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، قاننى ماڭدۇرىدۇ، قىچىشىشنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىڭ ئوتكۈر ياللۇغىدا: ئوغرى تىكەن 4 مىسقال، جويخۇاگۈل 2 مىسقال تاجىگۈل ئۇرۇغى 3 مىسقال، قىرىق بوغۇم 3 مىسقال، پونۇس 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كوز مۇڭگۈزلۈك پەردىسى نۇلۇتلىشىپ قالغاندا: ئوغرى تىكەن 2 مىسقال، جۇيخۇاگۈل 3 مىسقال، چىرىلداق قېپى 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى يۇمشاق سوقۇپ كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (3) ئېشەك يېمىدە، تېرە قىچىشىشتا ئوغرى تىكەن 3 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، چىرىلداق قېپى 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

دىكزىيا

牛黄 Niu huang

باشقا ئاتىلىشى: كالا ئوت تېشى

تونۇش: بۇ ئوت تېشى بىلەن ئاغرىغان كالىلارنىڭ ئوت خالتىسى، ئوت كانىلى ۋە ئوت يوللىرىدا ئۇچرايدىغان تاش بولۇپ، كۆپىنچە تۇخۇمسىمان، شارسىمان، ئۇچ بۇرجەك ياكى چاسا شەكىللەردە بولىدۇ. ئاز ساندىكىلىرى نەيسىمان ياكى دانىچەسىمان بولىدۇ. سىرتى سېرىق ياكى خۇمارەڭ سېرىق بولۇپ، كەسمە يۈزىدە قەۋەت ـ قەۋەت سىزىقلىرى بولىدۇ. پۇرىغى خۇشبۇي، تەمى دەسلەپتە سەل قېرىق. كېيىنچە تاتلىق تۇيۇلىدۇ، تىل ئۇستىگە قويۇلسا سالقىنلىق ھېس قىلدۇرىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ئوت تېشى كېسەللىگى بىلەن ئاغرى-

غان كالىلارنى سويغاندا، ئۇنىڭدىكى ئۇت تاشلىرىنى چىقىرىۋېلىپ، (ئۇۋۇلۇپ كەتمەسلىك كېرەك)، پاختىغا ياخشى يوگەپ، پوستى بىر ئاز قېتىشقىچە سايىدا قۇرۇتۇپ. ئاندىن يىپ بىلەن باغلاپ سايىغا ئېسىپ قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىقراق قېرىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل. ئازراق زەھەرلىك! ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ. چوچۇشنى باسىدۇ، يوللارنى ئاچىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر يۇقۇملۇق كېسەللەردىكى يۇقۇرى قىزىتما، ھۇشىدىن كېتىش. تارتىشىش، جويلۇش، تىپىرلاپ بىئارام بولۇش، بالىلاردىكى ئىسسىقلىق ئەۋجىگە ئىلىشتىن بولغان تارتىشىشلاردا: دېڭىزىيا 2 فۇنكت (ئايرىم ئىچىلىدۇ)، مامىرانچە نى 5 مىسقال، چايان 5 فۇنكت، سىرسۇرۇخ 1 مىسقال (ئايرىم ئىچىلىدۇ) تاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بۇۋاق ھول تەمرەتكىسىدە دېڭىزىيا 1 فۇنكت، (ئايرىم ئىچىلىدۇ)، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، ئۇچقات 3 مىسقال، قامچا، ئوت 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سىرتقا ئىشلەتكەندە، گال ئاغرىقلىرى، ئېغىز يارىلىرى، غەلۋىرەك، چىقان قاتارلىق يارىلارنى ساقايتىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 فۇنكت.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنى قىلىنىدۇ.

11 - قۇۋەت بەرگۈچى دورىلار

(补益药)

قۇۋەت بەرگۈچى دورىلار ـ بەدەنگە قۇۋەت بەرگۈچى، قاننى قۇۋەتلىگۈچى، موسپىلىككە يار دەم بېرىپ، مەنپىلىكنى ئاسرايدىغان دورىلار. بۇ دورىلار ماغدۇرسىزلىق، دېمى سىقىلىش، سوزلىگەندە ماغدىرى بولماسلىق، ئوزلىگىدىن تەرلەش، ئىچى ئوتۇش، بالىياتقۇ توۋەنلەپ كېتىش، قان ئاجىزلاپ چىرايى سارغىيىش، كالپۇك ۋە تىرناقلارنىڭ ئاقىرىشى، باش قېيىش، يۇرەك ئېغىش، ھېيىز تەڭشەلمەسلىك، مۇسپىلىگى ئاجىزلىغىدىن كېلىپ چىققان قول پۇتى توڭلاپ سوغاقتىن قورقۇشى، ئەرلىك جەنسى ئاجىزلىق، ئېھتىلام، بەل سەمرىش، كوپ سىيىش، مەنپىلىگى ئاجىزلىغىدىن كېلىپ چىققان قۇرۇق يوتەل، ساختا ئىسسىنقلىق، ئوغرى تەر قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

(补气药)

قان تىپەر (شىنجاڭ قان تىپەرى)

党参 dangshen

باشقا ئاتىلىشى: تورسۇلداق، سۇغۇر سېسىق ئوتى (قوگقۇراق گۈللۈكلەر ئائىلىسى، قان تىپەر ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 — 100 سانتىمېتىر، سېسىق پۇرايدۇ. (2) يىلتىزى توم، شەكلى موكىغا ئوخشايدۇ، يۇقۇرى ئۇچىدا ھالقىلىق سىزىقلىرى بولىدۇ. كېسىلگەن يۈزى ئاق بولىدۇ. ئوق غولى كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن ياكى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن، سىپى قىسقا، شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى كەڭ تېمىنەسىمان بولۇپ، يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى تەدرىجى كىچىكلەپبدۇ. (4) گۈلى شېخىنىڭ ئۈچىدىن ياكى يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماق قولتۇغىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ. شەكلى قوڭغۇراقسىمان رەڭگى ئاقۇش كۆك كېلىدۇ. غۇزەك مېۋىسى 3 كە يېرىلىدۇ، مېۋىسى پىشقاندا گۈل كاسىسى چۈشۈپ كەتمەيدۇ (226 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئۈسۇس ئورنى: تاغ جىلغىلىرى، تاغ باغرىدىكى ئورمانلىق قاتارلىق نەم جايلاردا ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي ۋە كوئېنلۇن تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزى ئىشلىتىلمىدۇ، كۈز پەسلىدە قىزىۋىلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلمىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. تال ئاشقازانىنى قۇۋەتلەيدۇ. قان ـ قۇۋىتىنى تولۇقلايدۇ. خىلىت ھاسىل قىلىپ، ئوسىۇزلۇقنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تال ئاشقازان ئاجىزلىغىدا، ئىشتەي تۇتۇلۇپ ئاجىزلىغاندا: قان تېپەر 7 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، چۈچىكبۇيا 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قان ئازلىقتا: قان تېپەر 5 مىسقال، ئىشلەنگەن كەتمرا 1 سەر، ئاق چۈغلۇق 3 مىسقال، ئالدقات 5 مىسقال، ئېشەك يېلىمى 3 مىسقال، ئىشلەنگەن چۈچىكبۇيا 1 مىسقال، چوڭ چىلان 3 دانە، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بالىلارنىڭ ئىشتەيى تۇتۇلۇشتا: قان تېپەر 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن بەيجۇ 1 مىسقال، چۈچىكبۇيا 1 مىسقال، كومۇرلەنگەن دولانە 2 مىسقال، ئارپا ئۇندۇرمىسى 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3—4 سەر.

قوشۇمچە: لۇئەن قان تېپەرى (滁党参) بىلەن ئۇرۇغى سەنشىدىن يوتكەپ كېلىنىپ غۇلجىدا تېرىلماقتا، ياخشى ئوسۇۋاتىدۇ.

كەتمرا

黄芪 Huang qi (近缘黄芪)

(پۇرچاق ئائىلىسى، كەتمرا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 50 — 80 سانتىمېتىر. (2) ئوق يىلتىزى ئۇزۇن، شەكلى تۇرۇكسىمان بولىدۇ. غولى تىك، سىرتى شالاڭ، ئاق تۈكلەر

بىلەن قاپلانغان. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىمشىپ ئوسكەن تاق سانىدىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، ئۇششاق يوپۇرماقلىرى كەچمىگرەك، سانى 17 - 29 غا قەدەر بولۇپ، تۈخۈمسىمان تېمىنە شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك كېلىدۇ، قوشۇمچە يوپۇرمىغى 3 بۇرجەكلىك تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتى ئۈچىدا ياكى قولتۇغىدا ئوسىدۇ. گۈل رېتى قىسقا، گۈللىرى زىچ، كېپىنەكسىمان، رەڭگى سۇس سېرىق، ئومۇمى گۈل سېپى ناھايىتى ئۇزۇن بولىدۇ. گۈل كاسىسىسى قوڭغۇراقسا ئوخشايدۇ، قارا تۈكلىرى بولىدۇ. قاسراقلىق مەۋسى كوپۈپ چوڭىيىپ پۈۋەككە ئوخشايدۇ، ئۇرۇقى ئۇششاق بورەكسىمان، رەڭگى قارا (227 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى تاغ ئورمانلىقلىرىدىكى ئوچۇقچۇلۇقتا، ئورمان بويلىرىدا، چاتقاللىقلاردا كوپ ئوسىدۇ. ئالتاي، تارباغاتاي رايونلىرىدىن كوپ تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلتىزى - دورا بولىدۇ. ئەتىياز ۋە كۈز پەسلىدە قېزىۋېلىپ، چاچما يىلتىزى ۋە لاي توپىلارنى تازىلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ، يالپاڭلاپ توغراپ خام بويىچە ياكى ھەسەل قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز، تاش بەدەننى چىڭىتىپ، قۇۋەت بېرىدۇ، تەرلەشنى توختىتىدۇ، ھارام ئەتلەرنى يوقىتىپ، ئەت ئۇندۇرىدۇ. سۇيدۇكنى راۋان قىلىدۇ، ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ. خام ئىشلەتكەندە تاش بەدەننى چىڭىتىپ تەر توختىتىش تەرىپىگە مايىل بولىدۇ، ئوت بىلەن جىياگۈك قىلىپ ئىشلىتىلسە تال ئاشقازاننى قۇۋەتلەش تەرىپىگە مايىل بولىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئۇزۇن مۇددەتلىك كېسەل ئازاۋىدىن بەدەن ئاجىزلاشقاندا: كەتىرادىن 2 سەر، قان تېپىرىدىن 1 سەر ئېلىپ قوي گوشى بىلەن شورپا قىلىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوۋۇق چە-

قىپ قىلىش ۋە بالىياتقۇ چىقىپ قىلمىشتا: كەتمرا 5 مىسقال، قان تېپەر 3 مىسقال، پەربۇن 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بوت

مەۋسى كەتمىرا مەۋسىددىن چوڭراق، سىرتىنى پەردە قاپلاپ تۇرغاندەك كورىنىدۇ. يىلتىزسىمان غولىنىڭ ئۇچىدا ھالقىلىق سىزىقچىلىرى بولىدۇ.

(3) **خېلەنشەن كەتمىراسى** (贺兰山黄芪) (230-رەسىمگەقارالسۇن). ئالاھىدىلىكى: كىچىك ياپراقچىلىرى تەتۇر يورەكسىمان، قاسىراقلىق مەۋسى ئۇزۇن بولۇپ خۇددى نوخۇتقا ئوخشايدۇ. ئۇچى ئۇچلۇق بولىدۇ، سىرتىدا تورسىمان سىزىقلىرى، ئىچىدە ئايرىغۇچى پەردىسى بولىدۇ، تىيانشاننىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

(4) **ئىلى كەتمىراسى** (伊犁黄芪) (231-رەسىمگەقارالسۇن). ئالاھىدىلىكى: كىچىك ياپراقچىلىرى 5-7 جۈپ، شەكلى ئۇزۇنراق سوقۇچاق ياكى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە بولۇپ، كەينى تەرەپتە ئاق تۈكلىرى بولىدۇ. يۇقۇرقىلارىدىن باشقا رايونىمىزدا **دۇڭبەي كەتمىراسى** (东北黄芪)، **ئىچكى موڭغۇل كەتمىراسى** (内蒙黄芪) يوتكەپ تېرىلماقتا، ياخشى ئوسۇۋاتىدۇ. يۇقۇرىدا ئېيتىلغانلارنىڭ ھەممىسى كەتمىرا سۈپىتىدە دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

قىزىل مەۋىلىك شاقاقۇل

黄精 Huang jing

(پىياز ئائىلىسى، شاقاقۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، تەخمىنەن 60 سانتىمېتىرچە ئېگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) يىلتىزسىمان غولى توغرىسىغا ئوسىدۇ، بوغۇملىرى ۋە چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ، رەڭگى سۇس سېرىق كېلىدۇ. غولى يەككە تىك ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نۆۋەتلىشىپ ياكى ئايلانمىراق ئوسىدۇ، سىپى بولمايدۇ، يىپسىمان

تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. (4) گۈلى كانايسىمان، رەڭگى سۈس سوسۇن بولۇپ، ئادەتتە قولتۇغىدىن 2 تالدىن ئوسۇپ چىقىدۇ. شىرنىلىك مەۋسى شار شەكلىدە، رەڭگى قىزغۇچ بولىدۇ (232 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئۇرنى: تاغ باغرىدىكى ئورمانلىقلاردا ياكى چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ، تيانشان، ئالتاي، كۇنلۇن تاغلىرىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: بۇنىڭ يىلتىزسىمان غولى دورا بولىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە قېزىۋېلىپ تازىلاپ، چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. يۇرەك، ئوپكىنى هوللەشتۇرىدۇ. خىلىت هاسىل قىلىپ، ئاشقازاننى ئاسرايدۇ، ئىلىك ۋە دىئابېتنى كوپەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تومۇر ماددىسى يېتىشمەسلىكتىن بولغان قان ئازلىقتا: قىزىل مەۋلىك شاقاقۇل 1 سەر، قارا مۇئەر(黑木耳) 1 سەر، چىلان 30 دانە، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوزۇقلۇق يېتىشمەسلىكتىن بولغان قان ئازلىقتا: قىزىل مەۋلىك شاقا قۇل 5 مىسقال، نىلوپەر تەن 3 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، قان تېپەر 3 مىسقال، ئېشەك ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئايرىم ئېرىتىلىدۇ) قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) قان ئازلىقتا: قىزىل مەۋلىك شاقاقۇل ۋە داڭگۇينىڭ هەر بىرىدىن 4 سەر ئېلىپ، بۇنى 2 سەر ياخشى هاراق بىلەن هورلاتقاندىن كېيىن ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ سوقۇپ چىكىلەنگەن هەسەل بىلەن 3 مىسقالدىن كۈمۈلاچ ياساپ، كۈنىگە 2 قېتىم هەر قېتىمدا بىر كۈمۈلاچتىن يېيىلىدۇ. (4) ئوپكە سىلى قىزىتمىسىدا: قىزىل مەۋلىك شاقا قول 5 مىسقال، ئالىقات يىلتىز پوستى 3 مىسقال، تەسۋى قوناق 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) پۇت تەمرەتكىسى ۋە يوتا تەمرەتكىسىدە:

يېرىم جىلگ ەمزىل مەۋىلىك شاقاقۇلنى سۇدا قاينىتىپ مەلھەم ھالغا كەلتۈرۈپ، سىرتقا سۈركىلىدۇ. (6) تال ئاشقازان ئاجىزلىغى ۋە ئوپكە ئىسسىغى ئېشىپ كەتكەنلىكتىن بولغان يوتەلدە، ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلىتىلىدۇ. ئوپكە سىلىدىكى قان تۈكۈرۈشتە: شاقاقۇل 4 سەر، گۈلسامساق يېرىم جىلگ، غاز ئوتى 2 سەر، بۇلارنى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن كۈمۈلاچ ياساپ، كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن يېيىلىدۇ.

مىقتارى: 3—4 مىسقال.

ئىزاھات: قىزىل مەۋىلىك شاقاقۇل ئەسلىدە شاقاقول (polygonatum officinale All — 玉竹) بىلەن بىر ئۇرۇقداشتىكى ئوسۇملۇك. بىراق شەكلى شاقاقۇلدىن كوپ پەرقلىنىدۇ. رايونىمىزنىڭ بەزى جايلىرىدا قىزىل مەۋىلىك شاقاقۇل، شاقاقۇل ئورنىدا ئىشلىتىلمەكتە.

بەيجۇ

白术 Bai zhu

(مۇرەككەپ گۈلدۈكلەر ئائىلىسى، بەيجۇ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 30 — 60 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى سىيمىز مۇشقا ئوخشاش كەتكەن، قىرىزىغى كۈلرەڭ ساغۇچ، غولى تىك بولۇپ، يۇقۇرى قىسمىدىن شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نۆۋەتلىشىپ ئۆسىدۇ. غولىنىڭ تۆۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى 3 كە چۈشۈر يېرىلغان، يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى يېرىلمىغان، ئىر ئاز چوڭراق، شەكلى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكىلدە بولۇپ، گىرۋەكلىرىدە تىكەنلىك چىش-

لمری بولىدۇ. (4) باشىمان گۈل رېتى ئۈچىدا ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك رەڭگى قىزغۇچ سوسۇن، ئومۇمى ئورنۇچىسى قوڭغۇراقسىمان كوپ قەۋەتلىك، ئەڭ سىرتقى قەۋىتى پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان، ياپراقسىمان ئورنۇچى ياپراقلاردىن تەركىپ تاپىدۇ. مېۋىسى ئورۇق مېۋە بولۇپ بىر ئاز ياپىلاق كېلىدۇ (233 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ھاۋاسى سالقىن، توختام سۇلارنى چىقىرىۋېتىش ئەپلىك بولغان قۇمساڭغۇ يەرلەرگە تېرىپ ئوستۇرۇشكە بولىدۇ. غۇلجا قاتارلىق جايلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. تېرىپ 1 - 2 يىل ئوتكەندىن كېيىن، كۈزدە يوپۇرماقلىرى سارغايغاندا قېزىۋېلىپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ يالپاغلاپ توغراپ، كېپەك ياكى تۇپراق بىلەن قورۇپ ياكى قورۇپ كومۇرلەندۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىتى بىر ئاز ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز. تال ئاشقازانغا قۇۋەت بېرىپ، تالنى ساغلاملاشتۇرىدۇ. سۇلارنى راۋان قىلىپ، ھوللۇكنى قۇرۇتىدۇ، تەر توختىتىدۇ، ھامىلەنى ئاسرايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھەزىم قىلىش ناچارلىق، ئىشتەي ياخشى بولماسلىقتا: قان تېپەر 4 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن دولانە 3 مىسقال، ئارپا ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئىشتەي ياخشى بولماسلىق، قوساق كوپۈش، ئىچ ئوتۇشتە قان تېپەر 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن بەيجۇ 3 مىسقال، پىچەكگۈل 5 مىسقال، ئىشلەنگەن چۇكبۇيا 1 مىسقال، دولانە 3 مىسقال، ھەزىم ئېچىتقۇسى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان ۋە 12 بارماق ئوچەي يارىلەردا: قان تېپەر 1 سە، بەيجۇ 1 سەر، سوغۇگۈل 1

سەر، جۇزبۇۋا (مۇسكات ياڭىغىنىڭ مېغىزى) چۇچۇكبۇيىدىن 2.5 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، كۇنىگە 3 قېتىم 1 – 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (4) بويىدىن ئاجراشنىڭ دەسلەپكى بەلگىلىرى كورۇنگەندە (بەدەن ئاجىزلىقتىن ھاسىلە قوزغۇلۇپ كېتىپ قان كەلگەندە): كەتىرا 5 مىسقال، پىچەكگۇل 5 مىسقال، ئەمەن 1.5 مىسقال، كومۇرلەنگەن توشقان ئوت 3 مىسقال، بەيجۇ 4 مىسقال، ئېشەك يېلىمى 4 مىسقال (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن)، غاز ئوت 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقدارى: 1.5 – 3 مىسقال.

چوڭ چىلان

大枣 Da zao

چىلان قوۋزىغى 枣树皮

باشقا ئاتىلىشى: سوقا چىلان

ئوسۇش ئورنى: بورىتالا، سۇيدۇك ۋە جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: كۇزدە مېۋىسى پىشقان چاغدا قېقىپ ۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. چىلان دەرىخىنىڭ قوۋزىغىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقمۇ مايىل، زەھەرسىز. تال ئاشقازانغا قۇۋۋەت بېرىدۇ، خىلىت ھاسىل قىلىدۇ، دورىلارنى تەڭشەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تال ئاجىزلاپ، ئىچى سۇرۇشتە، ھەزىم قىلىش ناچارلىغىدا: چوڭ چىلان 5 دانە، قان تېپەر، بەيجۇلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن 4 مىسقال، ياۋا كەشمىر، ھەزىم ئېچىتقۇلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2)

سەزگۈرلىگى ئاشقانلىقتىن بولغان سوسۇن داغ كېسەللىگىدە: 3 سەر چوڭ چىلان قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سىرغىتمىلىق كوكرەك پەردە يالليۇغىدا: چوغۇندان 3 مىسقال، چوڭ چىلان 10 دانە، سۈدا قايناتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئۇچەي يالليۇغىدىن بولغان ئىچ سۈرۈشتە: قېرى چىلان دەرىخىنىڭ قوۋزىغىدىن 1 - 3 مىسقالنى قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىچىلىدۇ. (5) سېرىق چۈشكەندە: جىنتىيانا 5 مىسقال، چوڭ چىلان 4 سەر، قابنىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) ھەزىم يوللىرىنىڭ راكلىرىدا: ئاشىچە تالقىنىدىن 3 سەر، چىلان ئېتىدىن 4 سەر ئېلىپ، بۇلارنى چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۈمۈلاچ ياساپ كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 1 - 4 كۈمۈلاچ يەيدىلىدۇ. (7) جاراھەتلەردىن قان چىققاندا: قېرى چىلان دەرىخىنىڭ قوۋزىغى، رەۋەن، داڭگۈيلارنىڭ ھەر بىرىدىن باراۋەر مىقتاردا ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، جاراھەتكە سېپىپ تېڭىپ قويۇلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 3 مىسقال.

قوچاق قول

手掌参 Shou zhang shen

باشقا ئاتىلىشى: پاپى

(ئۇلكە مايمىغى ئائىلىسى، قوچاق‌قول ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئۇسۇۋاۇك، ئېگىزلىگى 30 - 50 سانتىمېتىر. (2) تۈگۈنەك غولى گوشلۇك، 4-6 گىنچە شاخلانغان بولۇپ خۇددى ئىككى ئالقاننى بىر - بىرىگە يېقىنلاشتۇرغاندەك كورۇنىدۇ. يېڭى ئۇسكىنى ئاق رەڭلىك كېيىن

سېرىق رەڭگە ئۆزگىرىدۇ. (3) غولىدىكى يوپۇرماقلىرى 4-7 تال، شەكلى كەڭ يېيىسىمان ياكى تېمىنەسىمان، يوپۇرماق تومۇرلىرى تۈز (پارالليل تومۇر) بولۇپ، يوپۇرماقنىڭ تۈۋى غولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. (4) باشاقسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلى بېغىرەڭ ياكى سۇس بېغىرەڭ بولىدۇ (234 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئۆسۈش ئورنى: تاغ جىلغىلىرىدىكى ئوتلاقلاردا، ئورمانلىق-لاردا ۋە چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: تۈگمىنەك غولى دورا بولىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە قېزىۋېلىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەسىرى: تەمى قېرىقراق تاتلىق، تەبىئىتى، ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز. بورەكنى قۇۋەتلەندۈرۈپ، موسىمىككە ياردەم بېرىدۇ. قۇۋەت ۋە قاننى تەڭشەيدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلىق ۋە ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقتا. (2) ئۈزۈنغىچە ئىچ سۇرۇشتە، ئاق خۇندا، قان ئازلىقتا. (3) ئۇرۇلۇپ، - سوقۇلۇپ زەخمىلىنىشلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا بىر خىل تۈلكە مايماق ئوتى(三门红)بولۇپ، بۇنىڭ يۇقۇرى قىسمى قوچاق قولغا بەكمۇ ئوخشاپ كېتىدۇ لېكىن يەر ئاستى يىلتىزسىمان غولىنىڭ يېرىقچىلىرى تۈگۈنەككە ئوخشايدۇ. بۇنى قوچاق قول ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

ئەنجۇر

无花果 Wu hua guo

(ئۇزمە ئائىلىسى، گەنجۇر ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال ياكى كىچىك دەرەخ بولۇپ، ئىگىزلىگى 3 مېتىردىن ئاشمىدۇ، كوپ شاخلىنىدۇ، غول ۋە يوپۇرماقلىرى سۈندۈرۈلسا، ئاق سۈت چىقىدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى نۆۋەتلىشىپ ئوسكەن قىلىنراق، شەكلى يۇمۇلاقسىراق، تۈۋى يۇرەكسىمان بولۇپ، ئادەتتە 5 كە يېرىلىدۇ. (3) گۈللىرى تەتۈر تۇخۇم سىمان ياكى شار شەكىللىك گۈل تېگىگە يوشۇرۇنۇپ، يوشۇرۇن باشلىق گۈل رېتىنى شەكىللەندۈرىدۇ. گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. گۈل تېگى تەدرىجى چوڭىيىپ تەتۈر تۇخۇم شەكلىدىكى گوشلۇك يالغان مېۋىگە ئايلىنىدۇ. مېۋىسىخام چېغىدايىشىل رەڭدە بولۇپ، پىشقاندا ساغۇچ قوڭۇر ياكى سوسىن قوڭۇر رەڭگە كىرىدۇ (235 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: جەنۇبىي شىنجاڭدا بولۇپمۇ قىزىلسۇ راينىدا كوپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: مېۋىسى دورا بولىدۇ. پىشقاندا ئۈزۈپ، قاياناقسۇغا بېسىپ ئالغاندىن كېيىن، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. بۇنىڭ شېخى، يوپۇرمىقى، ۋە يىلتىزىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. بەدەنگە قۇۋەت بېرىپ، تالنى ياخشىلايدۇ، ئۆچەينى سىلىقلاشتۇرىدۇ. رېماتىزىمنى يوقىتىدۇ، قان توختىتىدۇ، سۈت ماگدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قۇرۇق يوتەل ۋە كونا يوتەلدە: ئەنجۇر 3 مىسقال، قۇرۇق ئۈزۈم 5 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، قايىنىتىپ ئىچىلمدۇ. (2) بۇۋاسىر قاناشتا: ئەنجۇر ۋە تۇخۇمەك گۈلىنىك ھەر بىرىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. مەۋە ياكى يوپۇرمىغىنى قاينىتىپ سىرتىدىن ھودۇتۇپ يۇيۇلمدۇ. (3) پەي سۈگەكلەر ئاغرىغاندا: 5 مىسقال ئەنجۇر (ئەنجۇر يىلتىزى) نى توخو تۇخۇمى بىلەن بىرگە پىشىرىپ يىيىلمدۇ. (4) ئىشتەي ناچارلىغاندا، ئىچى سۇرۇشتە. (5) سۈت يۇرمىگەندە، سۈيدۈك راۋانلاشمىغاندا ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلىتىلمدۇ.

مىقتارى: 10.5 - 3 مىسقال.

پىچەكگۈل

山药 Shan yao (薯蓣)

پىچەكگۈل دېمەك 子余零

(پىچەكگۈل ئائىلىسى. پىچەكگۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇشى: كوپ يىللىق يوگىنىپ ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۈملۈك. (2) تۈگۈنەك غولى گوشلۇك، سىممىز بولۇپ تىك بولمدۇ، شەكلى بىر ئاز تۈزۈكسىمان، ئۈزۈن، كەسمە يۈزى شىللىق سىلىق بولمدۇ ۋە چاچما يىلتىزلىرى بولمدۇ، غولى ئىنچىكە، ئۈزۈن، قىرلىق كېلمدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۈدول ئوسمدۇ ياكى 3 تال يوپۇرماق ئايلانما بولۇپ ئوسمدۇ، شەكلى ئۇچ بۇرجەك تۇخۇمسىمان، تۇۋى يۈرەك شەكىلىدە سىلىق - تۈكسىز بولۇپ، يوپۇرماق قولتۇغىدىن ھەر دائىم تۈگۈنەك بىخ ئوسۈپ چىقمدۇ. (4) گۈل رېتى باشاقسىمان، ئاتىلىق، ئانىلىغى باشقا تۈپلەردە بولمدۇ، ئاتىلىق گۈل رېتى تىك ئوسمدۇ، ئانىلىق گۈل رېتى توۋەن ساڭگىلاپ تۇرىدۇ، خوزا مەۋسى ئۇچ قىرلىق بولۇپ، قاناتقا ئوخشايدۇ (236 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يۇقۇرى قىسىمدىكى تۈگۈنەك خىلىدىن ياكى تۈگۈنەك بىخلىرىدىن كوپەيتىپ ئوستۇرۇلىدۇ. گۈچۈك، غۇلجا قاتارلىق جايلاردا ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تۈگۈنەك غولى (پەچەكگۈل) ۋە تۈگۈنەك بىخلىرى (پەچەكگۈل بىخى) ئىشلىتىلىدۇ. تۈگۈنەك غۇلىنى قىرۇۋ چۇشكەندىن كېيىن قېزىۋېلىپ، تازىلاپ، قومۇچ پەچاق بىلەن سىرتىدىكى قوۋزىغىنى سۈيۈۋېتىپ، يالپاق توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ خام ياكى قورۇپ سارغايتىپ ئىشلىتىلىدۇ. تۈگۈنەك بىخلىرىنى كۈز پەسلىدە ئۈزۈۋېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ، ئىشلەتكەندە سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، ئېغىزنى سەل قورۇيدۇ، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ئوپكىنى قۇۋەتلەپ، بورەككە پايدا قىلىدۇ، خىلىت ھاسىل قىلىپ، ئوسىۇزلۇقنى باسىدۇ، ئېھتىلامنى تىزگىنلەيدۇ. تالنى ساغلام-لاشتۇرۇپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) شېكەر سىيىش كېسىلىدە، پەچەكگۈل 8 مىسقال، خام كەتمرا 5 مىسقال، جۈمۇ 3 مىسقال، خام قانسە 3 مىسقال، ئەينۇلا 3 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر ئۇسۇلى 4 سەر پەچەكگۈلنى بىر دانە قوي قېرىن ئاستى بېزى (بوش ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇلغان) بىلەن قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، سۇ بىلەن كۈمۈلاچ ياسىپ، كۈنىگە 3 مىسقالدىن 7 دانە پىلە قۇرۇت قېپىنمىڭ چىلانما سۈيى بىلەن ئىچىلىدۇ (ئۇزۇن مۇددەتكىچە ئىچىش كېرەك). (2) بەددەن ئاجىزلاپ ئاق خۇن كەلگەندە: پەچەكگۈل 8 مىسقال، نىلۇپەر ئۇرۇغى 3 مىسقال، تاجىگۈل 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تال ئاجىزلاپ، ئۇزۇنچىچە ئىچ سۇرۇپ كەتكەندە: خام پەچەكگۈل 6 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، قانتېپەر 5 مىسقال، ئارپا ئۇندۇر-

مىسى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمىدۇ. (4) جىنسى پائالىيىتى ئا-جىزلىشىشتىن بولغان ئېھتىلامدا: پىچەكگۈلدىن 2 سەر، ئىلوپەر ئۈروغىنىڭ ئېتىمىدىن 1 سەر، توشقان زەدىگى بىرسەر، بۇلارنى يۇمشاق سوقۇپ چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۇمۇلاچ ياساپ، ھەر قېتىم بىر كۇمۇلاچتىن سۇس تۇزلۇق سۇ بىلەن ئىچىلمىدۇ.

مىقتارى: 0.3—1 سەر.

كۆزە

棉花 Mian hua

چىگىت (棉花子)، كۆزە غوزا شاكلى (棉花壳)، كۆزە يىلتىزى (棉花根)

يىغىپ تەييارلاش: كۆزەزلىك چىگىتى، غوزا شاكلى ۋە يىلتىزى دورا بولىدۇ. چىگىت: پۇنى كۆزە چىغىر تېقلانغاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، كېپەكسىز نەرسىلەرنى چىقىرىۋېتىپ خام بويىچە ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. غوزا شاكلى: پۇنى كۆزەزنى تېرىۋالغاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، كېپەكسىز نەرسىلەرنى چىقىرىۋېتىپ، سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كۆزە يىلتىزى: پۇنى كۆزدە كۆزەزنى تېرىۋالغاندىن كېيىن يۇلۇۋېلىپ، پۇنىكدىكى شاخ ۋە چاچما يىلتىزلارنى چىقىرىۋېتىپ، تولۇق نەمدەپ يالپاقلاپ توغرىلىدۇ.

تەبىئىتى: چىگىت: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىق، زەھەرسىز. بوردكنى قۇۋۇتلەيدۇ، سۈت ماكدۇرۇيدۇ. بەل ۋە تىزغا ماغدۇر بېرىدۇ. ئاشقازاننى ئىسسىتىپ ئاغرىق توختىتىدۇ، قان توختىتىدۇ. كۆزە يىلتىزى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. بەدەنگە ۋە قانغا قۇۋۋەت بېرىدۇ، يوتەل ۋە دەم سىقمىشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۈت ئازلىقتا: چىگىت 3 مىسقال، كەتمرا 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاشقازان، ئاغرىغاندا: چىگىت (قورۇلغان) 7 مىسقال، ئارپا بېدىيان 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) قىزىل ئوڭگەچ قىسىرىپ تۇرۇۋالغاندا: 3 ـ 5 مىسقال كەۋەز غوزا شاكىلىنى قاينىتىپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (4) ھېيىز تەڭشەلمىگەندە: چىگىتنى ئوتقا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، كۇنمگە ئىككى قېتىم، ھەر قېتىمدا 5 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (5) بالىياتقۇ توۋەنلەپ كېتىشتە: كەۋەز يىلتىزى 2 سەر (قاخلاپ قۇرۇتۇلغان چىگىت 5 مىسقال)، خام جۈچياۋ 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) ھامىلدارلىق مەزگىلىدە يوتەلگەندە، سۇيدۇك تۇتالمىغاندا: 7 تال پىشمىغان كوك كەۋەز غوزىسى، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (7) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: چىگىت (قورۇپ سوقۇلغان) 4 سەر، نىلوپەر گۈل تېگى 1 سەر، قارا شېكەر 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (8) يوتەلگەندە: ھەر قېتىمدا 2 دىن تۇخۇمنى چىگىت يېغى بىلەن قورۇپ يېمىش كېرەك. (9) زۇكام يوتەل، زىققىلاردا: چىگىت مېغىزى 5 جىڭ، چاكاندا 1.5 جىڭ، ئورۇك مېغىزى 2 جىڭ ئىشلىتىلىدۇ، چىگىتنى قورۇپ پىشىرىپ، شاكىلىنى ئېلىۋېتىپ، پوستى سويۇلغان ئورۇك مېغىزىنى قورۇپ پىشىرىپ چاكاندا بىلەن قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۇمۇلاچ ياساپ، كۇنمگە 3 قېتىم ھەر قېتىم بىر كۇمۇلاچتىن يېيىلىدۇ (قۇرۇق يوتەل ۋە يۇرەك خاراكتېرلىك دەم سىقىلمىشلارغا بېرىش مەنئى قىلىنىدۇ).

مىقتارى: كەۋەز يىلتىزى 0.6 ـ 1 سەر، چىگىت 2 ـ 5 مىسقال.

چۇچۇكبۇيا (ئۇرال چۇچۇكبۇيىسى)

甘草 Gan cao

باشقا ئاتىلىشى: قارا بۇيا، سېرىق بۇيا.

(پۈرچاق ئائىلىسى، چۇچۇكبۇيا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 30—100 سانتىمېتىر، پۈتۈن تېنى تۈكلۈك بولىدۇ. (2) يىلتىزسىمان غولى تۈۋرۈك شەكلىدە يوغان بولۇپ، قوۋزىغى قىزغۇچ قوڭۇر، قارامتۇل قوڭۇر، تەمى تاتلىق بولىدۇ. غولى تىك، تۈۋەن قىسمى ياغاچلاشقان بولۇپ يۇقۇرى قىسمى كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقلىرى 7 - 17 تال بولۇپ، شەكلى تۈخۇمسىمان ياكى سوقۇچاقراق تولۇق گىرۋەكلىك كېلىدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، گۈلى كېپىنەكسىمان، رەڭگى سۇس سوسۇن ياكى قىزغۇچ سوسۇن بولىدۇ. قاسراقلىق مېۋىسى ئوغاقسىمان ئېگىلگەن، خوما رەڭدە، زىچ تىكەنسىمان بەز تۈكلىرى بولىدۇ (237 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇملۇق ۋە ئوتلاقلاردىكى قېلىن قۇمساڭغۇ يەرلەردە ياخشى ئوسىدۇ، رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ، باھار ۋە كېچ كۈزدە قېزىۋېلىپ، ئىككى ئۇچىدىكى ئۇششاق يىلتىزلىرى ۋە يۇمران بىخلىرىنى ئېلىۋېتىپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يالپاقلاپ توغراپ، خام بويىچە ياكى ھەسەل بىلەن ياساپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. يۇرەكنىك ئىسسىغىنى ئالىدۇ ئوت ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، تالنى ساغلاملاشتۇرۇپ، قۇۋەت قوشىدۇ، ئوپكىنى نەملەشتۈرۈپ، يوتەلنى توختىتىدۇ، باشقا دورىلارنى تەكشەيدۇ (ئىسسىقنى قايتۇرۇشتا خام ئىشلىتىلىدۇ، قۇۋەت بېرىش ئۈچۈن تەييارلانغىنى ئىشلىتىلىدۇ).

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان ۋە 12 بارماق ئۈچەي يارىسىدا: سوغۇ گۈل 1 سەر، ھەسەل بىلەن ئىشلەنگەن چۈچۈك بۇيا 1 سەر، تاغ دېنى 5 مىسقال ئېلىپ، بۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (2) گالىنىك سوزۇلما يالليۇغىدا، ئوپكە ئىسسىغىدىن بولغان يوتەلدە: خام چۈچۈكبۇيا، قۇرۇتۇلغان گۈل ۋە قېرىتمىز ئۈرۈغىنىك ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ھىستېرىيەدە: پۇچەك بۇغايدىن 1 سەر، ھەسەل بىلەن ئىشلەنگەن چۈچۈكبۇيا 3 مىسقال، چوڭ چىلان 6 دانە، گۈل سامساق 6 مىسقال، ياز غازىكى 4 مىسقال، ئوكگۇ 3 مىسقال، سۇدا قايىنىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) زەھەرلىك نەرسىلەرنى يەپ قويۇپ زەھەرلەنگەندە: خام چۈچۈكبۇيا ۋە كوك ماشىنىك ھەر بىرىدىن 1 سەر ئېلىپ، قايىنىتىپ ئىچىلىدۇ (ئۈرۈكدىن كېيىن جىددى قۇتقۇزۇش چارىسىنى قوللىنىش كېرەك).

مىقتارى: 0.5 — 3 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: سۇ ئىششىغى پەيدا بولۇشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن، چۈچۈكبۇيىدىن كوپ مىقتاردا (1 سەردىن) ئۈزاق مۇددەت ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. چۈچۈكبۇيىنى گەنسۇي سۇتلۇك ئوتى، سۇتلۇك ئوت، كىرىمدانە ۋە يۇسۇن (خەيزاۋ) بىلەن بىللە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە: سىلىق مۇيلىك چۈچۈكبۇيا (光果甘草) (238 - رەسىمگە قارالسۇن) بۇ چۈچۈكبۇيىغا بەكمۇ ئوخشايدۇ. بۇنىڭ

ئاساسلىق ئالاھىدىلىكى شۇكى قاسراقلىق مەۋسى تۈز ياكى بىر ئاز ئەگرى بولۇپ، ئۇستىدە بەز تۈكلىرى بولمايدۇ. كوپىنچە شورلۇغراق ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ. بۇنىڭدىن تاشقىرى رايونىمىزدا چوڭ مەۋسىلىك چۇچۇكبۇبا (胀果甘草) (239 - رەسىمگە قارالسۇن) مۇ بار. بۇلارنىڭ ھەممىسى چۇچۇك-بۇيا ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

بادام

巴旦杏 Ba dan xing

(ئەتىرگۈل ئائىلىسى، بادام ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ، قوۋزىغى كۈلرەڭ بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، تۈخۈمسىمان تېمىنە شەكلىدە، گىرۋەكلىرى سەل ھەرەچسىمان، تۈكسىز، يوپۇرماق سېپىنىڭ تۈۋىدە بەزلىك نۇقتىلار بولىدۇ. (3) گۈلى ھالرەڭ ياكى ئاقۇش رەڭدە 1 - 2 دىن بولۇپ ئوسىدۇ، گۈلتاجى ياپرىغى 5 تال، (4) مەۋسى سوقۇچاق، سەلىق، قۇرۇق بولۇپ ئاسان يېرىلىدۇ. ئۇچكىسى سىلىق، چوڭقۇر ئويمانلىرى بولىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ، جەنۇبىي شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: مېغىزى دورا بولىدۇ، ياز كۈنلىرى مەۋسى پىشقاندا يىغىۋېلىپ، ئۇچكىسىنى ئاجرىتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ (240 - رەسىمگە قارالسۇن).

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. بەدەنگە قۇۋەت بېرىپ كۈچلەندۈرىدۇ، يوتەلنى ۋە زىققىنى توختىتىدۇ

ئىشلىتىلىشى: بادام (قەغەز بادام، تاش بادام) دىن مۇئاپىق مىقتاردا يىسە باكى ناۋات بىلەن يىسە بەدەنگە قۇۋەت بېرىدۇ. يوتەلدە زىققىدا، تاماق ئاغرىشتا ۋە كوكرەك پەردە يالليۇغىدا: بادام مېغىزىغا شېكەر قوشۇپ ئېچىلمدۇ. ئىھتىلام ۋە مەنىنىڭ بالدۇر كېتىش كېسەللىكلىرىدە: مۇئاپىق مىقتاردا يېيىلمدۇ ياكى ئۇنىڭدىن مۇرابا تەييارلاپ، ھەر كۈنى سەر - ئىككى قوشۇقتىن يېيىلىدۇ، مە - غىزىدىن مۇئاپىق مىقتاردا يەسە ئاشقازانىنىڭ خىزمىتىنى ياخشىلايدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

توشقان قۇلاق (ياتما توشقان قولاق)

兔耳草 Tu er cao

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، توشقان قۇلاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك، ئىگىزلىگى 5 — 15 سانتىمېتىر، پۈتۈن تېنى سىلىق - تۈكسىز بولىدۇ. (2) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى سوقۇچاق، سېپى ئۇزۇن، گىرۋەكـ لىرى يېرىك يومۇلاق چىشلىق، غولىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى كىچىك ۋە ساپسىز بولىدۇ. (3) گۈلى كوك، گۈل رېتى باشاقسىمان بولۇپ تىزىلمدۇ. گۈل تاجىسى 2 كالپۇكقا بولۇنگەن، 2 دانە ئاتىلمغى گۈل تاجىسىنىڭ بوغۇز قىسمىغا يېپىشىپ ئوسمدۇ. چاڭدىنى چوڭ، شەكلى بورەكسىمان، غوزا مېۋىسى كىچىك بولىدۇ (241 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئۈسۈش ئورنى: رايونىمىزدىكى ئىگىز تاغلاردىن ۋە ئوتـ لاقلاردىن تېپىلمدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن ئوتى دورا بولىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە يىغىۋېلىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: بەدەننى كۆچلەندۈرۈپ، سۈيدۈكنى راۋان قىلمدۇ، زەھەرسىز.

ئىشلىتىلىشى: تەڭگە قۇۋەت بېرىپ، بەدەننى كۆچلەندۈرىدۇ. ھەر خىل ئىششىقلارغا، سۈيدۈك ھەيدەش مەقسىدىدە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقدارى: 1 — 3 مىسقال.

جۇڭرۇشى (ستالاكتىت)

钟乳石 zhong ru shi

تونۇش: بۇ تەركىبىدە كالتسىي كاربۇنات تۇتقان بىر خىل تاش پارچىسىرى بولۇپ، سەل تۈۋرۈك شەكلىنى ئالىدۇ، دىئامېتىرى تەخمىنەن 2 - 5 سانتىمېتىر، ئۇستى يۇزى ئاقۇش كۆلرەك ياكى ساغۇچ خۇمارەك، كەسمە يۈزىنىڭ مەركىزىدە بىر يومۇلاق توشۇكى بولىدۇ، ۋەزنى ئېغىر، ئوزى قاتتىق.

چىقىش ئورنى: ھاك تاشلىق تاغ رايونلىرىنىڭ غارلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە ۋاقتىلىرىدا يىغىۋېلىپ، ئوچاقتا قىزارتىمچە كويدۇرگەندىن كېيىن، ئاستا سوۋۇتۇپ چوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز، ئوپكىنى قۇۋەت بېرىدۇ، سۈتنى ماكدۇرىدۇ، زەردىسى قاينىشىنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوپكە سىلىنىڭ يوتالىدە: جۇڭرۇشى 4 مىسقال، يۇلتۇزگۈل، سوغۇگۈل، ئوروك مېغىزىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاجىزلىقتىن

بولغان سۈت يۇرمەسلىكتە: جۇكرۇشى 3 مىسقال، خام كەترا 5 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى، قارىمۇقنىڭ ھەر بىرىدىن 4 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان ياكى 12 بارماق ئۇچەي يارىسى، ئاشقازانىنىڭ سوزۇلما يالليۇغى، زەردە قايناپ ئاچچىق سېرىق سۇ ياندۇرۇشلاردا: 4 سەر جۇكرۇشنى يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 3 قېتىمدىن ھەر قېتىمدا 6 فۇڭدىن 4 — 5 كۈن ئۈدا ئىچىلىدۇ. كېسەل ئەھۋالى بىر ئاز يېنىكلەشكەندە ئىچمىنى توختىتىش لازىم. بۇ دورىنى ئۇزۇن مۇددەتكىچە ئىشلەتكەندە ئاشقازان تېشىنى پەيدا قىلىشى مۇمكىن، دىققەت قىلىش لازىم.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

بۇغا ئوت يىلتىزى (بۇغا ئوت)

鹿根 Lu gin (鹿草)

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بۇغا ئوت ئورۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى تەخمىنەن 1 مېتىر كېلىدۇ. پۈتۈن تېنىدە ئاقۇش كۈلرەڭ يۇمشاق تۈكلىرى بولىدۇ. غولى تىك ئوسىدۇ، شاخلىمايدۇ، ئۇزۇنسىغا كەتكەن ئېرىقچىلىرى بولىدۇ. يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، پەيسىمان يېرىلىدۇ، گىرۋىكىدە ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. گۈل رېتى باشسىمان گۈل رېتى بولۇپ، غولىنىڭ ئۈچىدا يالغۇز ئوسىدۇ. گۈلىنىڭ رەڭگى قىزغۇچ سوسۇن كېلىدۇ، گۈل رېتىنىڭ سىرتىدا بىر قانچە قەۋەت تەڭگىسىمان خومارەڭ ئورىغۇچى ياپراقچىلىرى بولىدۇ (242 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلاردىكى سايە ۋە نەم جايلاردىكى ئوت-

لاقلاردا ئوسىدۇ. ئاساسەن ئىالتاي، تارباغاتاي قاتارلىق رايونلاردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىيازدا ۋە كۈزدە يىغىۋېلىنىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: جىسمانىي ۋە ئەقلىي جەھەتتىن چارچىغاندا خىزمەت ئىقتىدارىنى يۇقۇرى كوتىرىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. نېرۋا ئاجىزلىق، ئۇيقۇسىزلىق ۋە ئىشتەيسىزلىكلەردە بۇغا ئوت يىلتىزىدىن 20 پىرسەنتلىك سپىرتلىق ياسالما (تىنكتۇرا) ياكى سۇيۇق چىلانما (سۇيۇق رۇپ) تەييارلاپ ئىشلىتىلىدۇ.

مىقدارى: سپىرتلىق ياسالمىدىن ھەر قېتىمدا 5 — 10 مىللىلىتىردىن؛ سۇيۇق چىلانمىدىن 5 مىللىلىتىردىن ئىچىلىدۇ.

ھۇسپىلىككە ياردەم بەرگۈچى دورىلار

(助阳药)

بالا ھەمرىيى

紫河车 Zi he che (胎盘)

يىغىپ تەييارلاش. ساغلام ھامىلدارلار يەكجەمپ بولغاندىن كېيىنكى بالا ھەمرىيىنى يىغىپ، پەي - پەردىلەرنى تازىلىۋېتىپ، قوي مۇش چوكا بىلەن كىندىك بېغىشى چوڭىدىكى قان تومۇرلارنى تىتىۋېتىپ، سوغاق سۇغا چىلاپ، قېنى تۈگەپ، سۇ سۈزۈلگەنگە قەدەر مىجىپ يۇيۇپ، ئاندىن قاينىتىپ تۇرغان قازانغا سېلىپ، لەيلەپ كوتۇرۇلۇپ چىققىچە قاينىتىلىدۇ ياكى كاۋاۋېچمىن (خاجۇ) سېلىنغان

سۇ بىلەن (بىر دانە بالا ھەمرىيى ئۇچۇن 5 فۇنك كاۋاۋدىچىن سېلىنمىدۇ) پىشۇرىلغاندىن كېيىن، قېنىق سارغايغىچە ئوتقا قاقلاپ، قۇرۇتۇپ يۇمشاق سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇقراق تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقتىن مايىل، زەھەرسىز. بەدەننى كۇچەيتىدۇ، بەدەنگە قانغا قۇۋەت بېرىدۇ. مەنمىنى كوپەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلىغى، ئېھتىلام، ئاق خۇن، زىققىلاردا: بىر دانە بالا ھەمرىيىنى قاقلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە سىلدىكى قان توكۇرۇشتە، توۋەن قىزىتمىدا: بالا ھەمرىيىدىن 2 سەر، گۇلسامساق 2 سەر، سوغۇ گۇلدىن 2 سەر، قىزىل مارال 1 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ.

مىقدارى: 1 — 3 مىسقال.

توشقان زەدىگى

肉苁蓉 Rou cong rung

(شۇم بۇيا ئاغىلمىسى، توشقان زەدىگى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق، تەيىارتاپ، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 15 — 80 سانتىمېتىر. غولى ئەتلىك، سېمىز، شەكلى تۇۋرۇكسىمان، رەڭگى قارامتۇل سېرىق. (2) تەڭگىسىمان يوپۇرماقلىرى ئەتلىك، رەڭگى سېرىق ياكى قارامتۇل بولۇپ، خۇددى بېلىق تەڭگىسىدەك بىر-بىرىنى يېرىم يېپىپ تىزىلىدۇ. توۋەن قىسمىدىكىلىرى تۇخۇمسىمان، يوقۇرى قىسمىدە-

كىلمرى تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. (3) باشافسىمان گۈل رېتى تۈۋرۈككە ئوخشايدۇ. گۈلتاجسى قوڭغۇراقسىمان، گۈل تاجى ياپراقلىرى سوسۇن رەڭلىك، كاناي قىسمى ساغۇچ ئاق رەڭلىك بولىدۇ. غوزا مەۋسى سوقۇچاق بولۇپ، 2 گە يېرىلىدۇ، ئۇرۇغى كوپ (243 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يۇلغۇن ۋە بورى تىكەنلىك يىلتىزلىرىدا تەييارتاپ بولۇپ ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: بۇنىڭ تەڭگىسىمان گوشلۇك غولى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز ۋە كۈز پەسلىدە قېزىۋېلىنىدۇ. ئەتىيازدا يەردىن باش كوتىرىپ چىقىشتىن بۇرۇن قېزىلغانلىرىنىڭ سۇيىتى ئەڭ ياخشى بولىدۇ، كېچىكمەي قېزىلسا ئىچى پورلىشىپ قالىدۇ. يىغىۋالغاندىن كېيىن قۇماۇق تۇپراقتا يېرىم كومۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يالپاقلاپ توغرىلىدۇ. بۇنى سېرىق ھاراق بىلەن بىر تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ، ساپال قاچا ياكى مۇڭاپىق ئىدىشلارغا سېلىپ ئاغزىنى ھەم بېكىتىپ، ۋاستىلىق ھالدا سۇغا سېلىپ، ھاراقنى شۇمۇرۇپ بولغانغا قەدەر دۇمـ لەپ پىشۇرۇپ ئاندىن كېيىن سالقىن جايدا قۇرۇتۇپ ھاراقلانغان توشقان زەدىگى تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىقراق تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل زەھەرسىز. بورەكنى ئىسسىتىپ، مۇسپىلىكنى كۈچلەندۇرىدۇ، ئۇچەينى نەملەشتۇرۇپ، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بورەك ئاجىزلىق، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقتا: توشقان زەدىگى ۋە كۈدە ئۇرۇغىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قېرىلىق ۋە ئادەتلەنگەن قەۋزىيەتتە: 1 سەر توشقان زەدىگى (ئۇنىڭغا 5 مىسقال داڭگۇي قوشۇپ) قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 3 مىسقال.

يەر مەدىگى (جۇڭغار يەر مەدىگى)

锁阳 Suo yang （淮噶尔锁阳）

باشقا ئاتىلىشى: قىزىل قان تېپەر، بورە سامسىغى

(يەر مەدىگى ئالمىلىسى، يەر مەدىگى ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق تەپيارتاپ سامان غوللۇق، سېمىز ئەتلىك ئوسۇماۋۇك، ئىگىزلىگى 20 - 30 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنىنىڭ رەڭگى قىزىل خومارەڭ، تۈۋى چوڭايغان بولۇپ، تەڭگىچە يوپۇرماقلىرى بار. (2) گوشلۇك باشاقسىمان گۈل رېتى ئۈچىدا ئوسىدۇ. رەڭگى قارامتۇل بېغىرەڭ، گۈل رېتىمدە شالاڭ تەڭگىسىمان ئورىغۇچى يوپۇرماقلىرى بار، گۈلى زىچ تىزىلىپ تۇرىدۇ (244 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يۇلغۇن ۋە بورى تىكەنلىكى يىلتىزلىرىدا تەپيار تاپلىق بىلەن ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن ئوتى دورا بولىدۇ. باھاردا تۇڭ كەتكەندىن كېيىن قېزىۋېلىپ، گۈل رېتىنى ئېلىپ تاشلاپ، قۇمغا يېرىم كومۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ ياكى يېڭى ۋاقتىدا يالپاق - لاپ توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىقراق تاتلىق، تەبىئىي سەل ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. بورەكنى قۇۋەتلەندۈرۈپ، مۇسپىلىكنى كۈچلەندۈرىدۇ، بەل، تىزغا ماغدۇر بېرىدۇ، ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بورەك ئاجىزلاپ، ئېھتىلام بولۇشتا، بەل، پۇت ماغدىرسىزلىقتا: يەر مەدىگى 3 مىسقال، ياچۇەك

تۇخۇمى 3 مىسقال، لوكگۇ 1 سەر، پىچەككۇل 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (2) بەدەن ئاجىزلىغى، پەي سوئەكلەرنىڭ ماغدۇرسىزلىغى، بەل، پۇت ئاغرىشلاردا: يەر مەدىگى 1.5 سەر، زىرىق 8 سەر، تاشپاقا قېپى (ھاراقتا ئىشلەنگەن) 4 سەر، پىشىمىق ئەگرى سۇناي 2 سەر، ئاق چۇغلۇق 2 سەر، يىلپىز سۇكمىگى (ئىشلەنگەن) 1 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ياكى ئۇن ئارىلاشتۇرۇپ كۇمۇ-لاچ ياساپ، كۇنمگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن تۇزلۇق سۇ بىلەن ئىچىلمدۇ.. (3) چۇشەكەپ ئېھتىلام بولۇشتا: بەل، تىز سىقىراپ ئاغرىشتا: يەر مەدىگى 1 سەر، تۇشقان زەدىگى 1 سەر، بۇغا مۇڭگۈزى قالدۇغى 1 سەر، نىلۇپەر گۈل چېكى 1 سەر، لوكگۇ 1 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۇمۇلاچ ياساپ، كۇنمگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر كۇمۇلاچتىن يىيىلمدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال، بورەك ئوتى (ئىسسىغى) ئاشقانلارغا ئىشلىتىشتە ئېھتىيات قىلىش كېرەك.

شۇمشا

胡芦巴 Hu lu ba

باشقا ئاتىلىشى: شياڭدۇزى، ھۇلبە

(پۇرچاق گۈللىسى، شۇمشا گۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غۇللۇق ئوسۇملۇك، ئە-گىزلىگى 50—80 سانتىمېتىر. (2) غوللىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، پۇتۇن تېنىدىن خۇشپۇراق چىقىپ تۇرىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ

ئوسكەن، ئۇچ قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقلىرى تەتۇر تۇخۇم شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك ياكى دولقۇنسىمان ھەرە چىشلىق بولىدۇ. (4) گۈلى 1—2 دىن بولۇپ قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، سېپى بولمايدۇ. دەسلەپ ئېچىلغاندا رەڭگى ئاق بولىدۇ، كېيىنچە تەدرىجى ئاچ سېرىق رەڭگە ئوزگىرىدۇ. تۇۋى سەل سوسۇن رەڭدە، قاسراقلىق مۇۋسى ئىنچىكە، ئۇزۇن، بىر ئاز ئېگىلگەن، ئۇچى تەدرىجى ئۇچلانغان، ئۇرۇغى خومارەك (245 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئۇرۇغى ئارقىلىق كوپەيتىلىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا تېرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ئۇرۇغى دورا بولىدۇ. مەۋسىنى پىشقان چاغدا قېقىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تازىلاپ، خام بويىچە ياكى بىر ئاز سارغايغىچە قورۇپ، ئىشلىتىلىدىغان چاغدا سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. بورەكنى قۇۋەتلەپ مۇسپىلىكىكە ياردەم بېرىدۇ، ھول سوغاقنى يوقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان سوغاقلىقتىن قوساق ئاغرىغاندا: شۇمشا 2 مىسقال، پىيىزەك 1 مىسقال، قۇرۇق زەنجىۋىل 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) چوقۇقتا: شۇمشا 1 سەر، ئارپا بىدىيان 5 مىسقال ئېلىپ، سوقۇپ بىر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئازراق تۇزلۇق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) بورەك ئاجىزلاپ، بەل سىقىرىشتا، ئۇرۇقدان ئاغرىشتا، پۇت تەرلەپ، پىچىلىپ ئىشىغاندا: ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1—2 مىسقال.

ئۇيۇمبۇيا (كوك شۇمبۇيا)

列当 Lie dang

(شۇم بۇيا ئائىلىسى، شۇمبۇيا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: بىر يىللىق تەپيارتاپ، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىكى 10—50 سانتىمېتىر، غولى ساغۇچ قوڭۇر. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى تەڭگىسىمان، رەڭگى قارامتۇل سېرىق بولىدۇ. (3) گۈل رېتى باشاقسىمان، گۈلى كالپۇكسىمان، رەڭگى سۇس سۇسۇن كېلىدۇ (246 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇملۇق توپا، چاتقاللىقلاردىكى سامان غوللۇق ئوسۇملۇكلەرنىڭ يىلتىزلىرىدا، قوغۇنلۇقتا، ھەر خىل ئەھۋالنىڭ يىلتىزلىرىدا تەپيارتاپ بولۇپ ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەپيارلاش: پۈتۈن قىسمى دورا بولىدۇ. يېز كۈنلىرى قېزىۋېلىپ، تازىلاپ، توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتىسسىقتا مايىل، زەھەرسىز، بورەكنى قۇۋەتلەپ، مۇسپىلىككە يارەم بېرىدۇ، پەي ۋە سۈڭەكلەرنى كۈچلەندۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەل سىقىراپ ئاغرىشتا، تىز ماغدۇر-سىزلىنىشتا، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقتا: شۇمبۇيا، سېرىق يوگەي، جۈ-سەي ئۇرۇقلىرىنىڭ ھەربىرىدىن 5 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بەدەن ئاجىزلىغىدا، قەۋزىيەتتە: شۇمبۇيا ۋە كەن-دىرنىڭ ھەربىرىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بالىلار-

نەلىك ھەزىم قىلىشى ناچارلىغىدا، ئىچ سۈرۈشتە: 2 سەر شۇمبۇبىنى قاينىتىپ بالىنىڭ ئايىغى چىلاپ يۇيۇلىدۇ. (4) نېرۋ پائالىيىتى-نىڭ بۇزۇلۇشىدا: ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال.

سېرىق يوگەي (جۇڭگو سېرىق يوگىنى)

菟丝子 Tu sizi

باشقا ئاتىلىشى: سېرىق ئوت، دىۋى پەچەك، ئەفتىمۇن.

(يوگىمەچ گۈلئۆكلەر ئائىلىسى، سېرىق يوگەي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق، تەييارتاپ، سامان غوللۇق يو-گىشىپ ئوسىدىغان ئوسۇملۇك بولۇپ، تەخمىنەن بىر مېتىر ئۇزۇنلۇق-تا ئوسىدۇ. (2) غولى ئىنچىكە، ئاجىز بولۇپ يىپقا ئوخشايدۇ، رەڭ-گى بېغىرەك سېرىق كېلىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى يەگىلەپ سېرىق تەگكىسى-مان يوپۇرماققا ئايلانغان. (4) گۈلى قوش جىنسلىق، رەڭگى ئاق، بىر مۇنچىسى شار شەكلىدە توپلىشىپ ئوسىدۇ. غوزا مېۋىسى يالپاغراق شار شەكلىدە بولۇپ، ئىچىدە 2—4 دانە قوڭۇر ئۇرۇغى بولىدۇ (247 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلىقلاردا، ئوتلاقلىقلاردا ئوسىدۇ. كوپ-رەك پۇرچاق ئائىلىسىدىكى ئوسۇملۇكلەردە، مەسىلەن، سېرىق پۇر-چاق ۋە بېدە غوللىرىدا، شۇنداقلا مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدە-كى ئوسۇملۇكلەردە تەييارتاپلىق بىلەن ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەم-مە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى

پىشقاندا يەنمۇبلىمپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. پۇتۇن ئوتتى بويىچە دورا قىلمىشقىمۇ بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى: ئاچچىقىغراق تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقمۇ ماـ يىل، زەھەرسىز. جىگەر ـ بۆرەككە قـۇۋەت بېرىدۇ، مەنىنى كۆپەيتىدۇ، مۇسپىلىكنى كۈچلەندۈرىدۇ، ئىچ سـۇرۇشنى توختىتىدۇ، ھاممىلـىنى ئاسرايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بـەدەن ئاجىزلىـغىدا، بەل، پۇت ئاغـرىغاندا: سېرىق يوگەي ئۈرۈغـى 3 مىسقال، بۇغا مۈڭگۈز قالدۇغى 3 مىسقال، پەچەككۈل 5 مىـسقال، قاينـىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سېرىق چۈشۈشتە: ھول سېـرىق يوگەيدىن 1—2 مىسـقال، سـۇدا قاينـىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئىچى سـۇدەك سۇرگەندە: سېرىق يوگەي ئۈرۈغى، ئالمقات، نىلوپەر ئۈرۈغـى، پەچەككۈللەرنىڭ ھەربىرىدىن 3 مىسقالـدىن ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن كۈمۈلاچ ياساپ، ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن قاياقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) بويىدىن ئاجراشنىڭ دەسلەپكى بەلگىلىـرى سېـرىـق يـوگـەي ئـۈرۈغـى 3 مـىـسـقال، خـام كـەتـمرا 5 مـىـسـقال، ئېشەك يېلىمى (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن) دىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) باللارنىڭ سىيگەك كېسىلىدە: سېرىق يوگەي ئۈرۈغى، ئالمقات، مالىنا، ئەينۇلا، جىن كېۋىزىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قوشۇپ قاينىتىپ، ئۈچكە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (6) باللارنىڭ باش ـ يۈزىدىكى چاقـلار ۋە ئىسسىقلىق تاشىمىسى (سەكنەش) دا: سېـرىق يوگەي مايسىمىنى قاينىتىپ سۇيى بىلەن يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 3—4 مىسقال.

قوشۇمچە: تـوم سېـرىق يـوگـەي (大蒜丝子) (يوـگىمەچ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، سېرىق يوگەي ئۈرۈغدىنشـى): غولى توم ئۇزۇنلۇغى 8—9 مېتىرچە كېلىدۇ. بىر ئاز ئەتلىك، ساغۇچ يېشىل

ياكىي قىزغۇچ سىپرىق رەڭدە بولىدۇ. قىسقا باشاقسىمان گۈل رېتى بولۇپ، گۈلىنىڭ رەڭگى قىزغۇچ سېرىق كېلىدۇ. ئۇرۇغى سېرىق يوگەي ئۇرۇغىغا قارىغاندا بىر ھەسسە چوڭ بولۇپ، كوپىنچە چاتقال لىقلاردىكى ياغاچ غوللۇق ئوسۇملۇكلەردە تەيىارتاپلىق بىلەن ئوسىدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇغىمۇ سېرىق يوگەي ئۇرنىدا دورا بولىدۇ.

جىن كۆدزى

补骨脂 Bu gu zhi

(ئۇرچاق ئائىلىسى، جىن كۆدزى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 40 - 90 سانتىمېتىر. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى كەڭ تۇخۇمسىمان، گىرۋەكلىرى شالاڭ ھەرە چىشلىق، قوشۇمچە يوپۇرماقلىرى جۇپ بولۇپ ئوسىدۇ، شەكلى ئۇچ بۇرجەكلىك تېمىنەسىمان. (3) باشاقسىمان گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، گۈلى سۇس سوسۇن ياكى سېرىق كېلىدۇ. قاسىراقلىق مۇنىسى سوقۇچاق، ئىچىدە بىر دانە ئۇرۇغى بولىدۇ (248 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئۆسۈش ئورنى: بۇنىڭ ئۇرۇغىنى خېنەنىدىن يوتكەپ كېلىپ، تېرىپ ئوستۇرۇلمەكتە، غۇلجا قاتارلىق جايلاردا ياخشى ئوسمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ، ئۇرۇغنى پىشقان چاغدا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تۈز بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز. بۆرەكنى قۇۋەتلەيدۇ، مۇسپىلىكنى كۈچلەندۈرۈدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئىچ سۈرۈشتە،

بەدەن ئاجىزلىقتا: جىن كېۋىزى 3 مىسقال، ئەينۇلا 2 مىسقال، ھەزىم ئېچىتقۇسى، ياۋا كەشىمىرلەرنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقال، چوڭ چىلان 10 دانە قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بەدەن ئاجىزلىقتىن بەل ئاغرىشتا: جىن كېۋىزىدىن 3 سەر، ياڭاق مېغىزىدىن 3 سەر، ئالمقاتتىن 2 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 4 مىسقالدىن قاينىتىپ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) بەدەن ئاجىزلىغىدا، سوغاقتىن بولغان دەم سېقىلىشتا: ياڭاق مېغىزى 2 سەر، جىن كېۋىزى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) قاداقتا: جىن كېۋىزىنى قاينىتىپ، قويۇلدۇرۇپ مەلھەم قىلىپ، ئاغرىق تۇرۇنغا چېپىلىدۇ. (5) ئاق كېسەل (ئالاپېسى) دە: جىن كېۋىزىنى يۇمشاق سوقۇپ، 75% لىق ئىسپىرت بىلەن قوشۇپ، 20% لىق ئىسپىرتلىق ياسالما تەييارلاپ، 7 كۈن توختاتماندىن كېيىن، كۈنىگە بىر قېتىمدىن تۇزۇن مۇددەتكىچە سىرتقا سۈركىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئاپتاپقا قاقلاش ياكى ئۇلتىرابىنەپشە (زېۋەيشىيەن) نۇرى بىلەن داۋالاش كېرەك. (6) بالىلارنىڭ سىيگەك كېسىلىدە: جىن كېۋىزىنى ئېزىپ تالقان قىلىپ، كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر مىسقالدىن قاينىتىپ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

ياڭاق

核桃 He tao

ياڭاق مېغىزى (核桃仁) ، ياڭاق پاسىلى (分心木)
كوك ياڭاق پوستى (青龙衣) ، ياڭاق شېخى (核桃枝)

ئوسۇش ئورنى: جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدا ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: مېغىزى، پاسىلى، كوك پوستى ۋە يۇمران نوتا شاخلىرى دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: مېغىزنىڭ تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز بولۇپ، قۇۋەتلەپ، مەنىنى چىڭىتىدۇ. ئوپكىنى قورۇپ، ئۇچەينى نەملەشتۈرۈپ سىلىقلايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلىقتا، سوزۇلما خاراكتىر-لىك كاناي يالليۇغىدا، يوتىلىپ دېمى سىقىلىشتا، قەۋزىيەتتە: ياڭاق مېغىزى 4 سەر، تاتلىق ئۈرۈك مېغىزى 1 سەر ئېلىپ. سو-قۇپ خېمىرىدەك قىلىپ، بۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا ھەسەل ۋە خام زەنجۈبىل سۈيى قوشۇپ، تەكشى ئېزىپ، كۈنىگە 3—5 مىسقالدىن ئۇخلاش ئالدىدا يېيىلىدۇ. (2) ئاشقازان يارىسىدا: ياڭاق 100 دانە (كويدۇروپ پىشىرىلغان)، قارا شېكەر ۋە ئاق شېكەرنىڭ ھەر بىرىدىن 4 مىسقال، سېرىق موم 2 سەر، كومۇرلەنگەن چې-لان 20 دانە ئېلىپ سوقۇپ خېمىرىدەك قىلىپ، كۈمۈلاچ ياساپ كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 5 مىسقالدىن قاينىقسۇ بىلەن ئە-چىلىدۇ. (3) ھەرخىل ئاشقازان ئاغرىشلاردا: 6 جىڭ پىشىقان

ياڭاق (6—7 - ئايلاردا ئۇزۇلگەن) نى سوقۇپ ئېزىپ 10 جىلك ئاق هاراق (60% لىق سپىرت) قا 20—30 كۈن چىلاپ قويۇپ، كۈنىگە 3 قېتىم هەر قېتىمدا 10—15 مىللىلىتىر ئىچە- لىدۇ. (4) قىزىلئۇگگەچ راكى (قىلتاماق) ۋە ئاشقازان راكىدا: ياڭاق شېخىدىن يېرىم جىك، توخۇ تۇخۇمىدىن 6 دانە ئېلىپ، سا- پال قاچىدا قاينىتىپ، تۇخۇم چالا پىشقان چاغدا شاكىلىنى چىقىرىۋېتىپ يەنە داۋاملىق پىشىرىپ، تۇخۇمنىك رەڭگى چىك جالىق (جاڭيۇ) نىك رەڭگىگە كىرگەندىن كېيىن يېيىلىدۇ. مۇشۇ ئۇسۇلدا كۈنىگە 3 قېتىم هەر قېتىمدا بىرىدىن تۇخۇمنى ئۇدا يېرىم ئاي يېيىش بىر داۋالاش مۇددىتى بولىدۇ. (5) توغرى ئۇچەي راكىدا: 2 جىك ياڭاق شېخىغا بىر لېتىر سۇ قۇيۇپ، 50 مىللىلىتىر قالغىچە قاينىتىپ، كۈنىگە 3 قېتىم هەر قېتىمدا 1—2 مىللىلىتىر ئىچىلىدۇ (ئەگەر ياماق تەسىر كورسەتسە كوكماش شورپىسى ئىچىش بىلەن كېسىلىدۇ). (6) سۇيدۇك يوللىرىغا تاش تۇرۇپ قالغاندا: ياڭاق مېغىزى ۋە ناۋاتىنىك هەر بىرىدىن 2 سەردىن ئېلىپ، ئالدى بىلەن ياڭاقنى قۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، ناۋات قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ بىر قېتىم- دىلا يېيىلىدۇ. (7) ئېھتىلامدا: 3 مىسقال ياڭاق پاسىلى سۇ بىلەن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (8) باش تەمرەتكىسىدە: هول كوك ياڭاق پوستىنى سوقۇپ ئۇماچتەك قىلىپ، باشنى ئىسسىق سۇ بىلەن پاكىز يۇغاندىن كېيىن سۇركىلىدۇ. (9) تەڭگىسىمان تەمە- رەتكىدە، نېرۇ خاراكتېرلىك تېرە يالىلۇغىدا ۋە تازدا: هول كوك ياڭاق پوستى كۈنىگە 3 قېتىم سۇركىلىدۇ. (10) ئوتتۇرا قۇلاق يالىلۇغىدا: ياڭاق يېغىغا ئازراق بىڭىيەن قوشۇپ كۈنىگە 2 قېتىم قۇلاققا تامغۇزىلىدۇ.

مىقتارى: ياڭاق مېغىزى 3—5 مىسقال.

كۇدە ئۇرۇغى

韭菜子 Jiu cai zi

باشقا ئاتىلىشى: جۇسەي ئۇرۇغى.

يىغىپ تەييارلاش: كۇدىنىڭ ئۇرۇغى دورا بولىدۇ. كۇدە پىشقاندا مېۋە رېتىنى ئۇزۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇگۇلاپ تاسقاپ ئۇرۇغى ئايرىۋېلىنىدۇ. كۇدىنىڭ يىلتىزى ۋە يوپۇرماقلىرىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىمىقراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقمۇ ماۋىل، زەھەرسىز. جىگەر، بۆرەكنى قۇۋەتلەيدۇ. بەل، تىزنى ئىسسىتىدۇ. مۇسپىلىكىكە ياردەم بېرىدۇ، مەنىنى قويۇقلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئۇزلىگىدىن تەرلەشتە ۋە ئۇغرى تەردە 2 سەر كۇدە يىلتىزى، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سازاگسىمان مەددە بولغاندا: كۇدە يىلتىزى 2 سەر، توخۇ تۇخۇمى بىر دانە (تۇخۇمنى كۇدە يىلتىزىنىڭ سۇيىگە چىلاپ هوردا پىشۇرۇپ جەدەنگاۋ قىلىپ)، كۇنىگە بىر قېتىمدىن ئاچ قوساقتا يېيىلىدۇ. (3) ھىق تۇتۇشتا. تاماقنى يۇتقاندىن كېيىن قىزىل ئوگگەشتىن ئوتۇش قىيىنلاشقاندا: خام كۇدە 4 سەر، يېڭى خام زەنجىۋىل 1 سەر، نەشپۈت 2 دانە ئېلىپ، بۇلارنىڭ سۇيىنى چىقىرىپ 4 سەر قايناتقان كالا سۈتىگە قوشۇپ ئۇزمەستىن ئىچىۋېتىلىدۇ. (4) بۇرۇن قاناشتا، تەتۇر ھېيىزدا (ھېيىز بەلەن تەڭ بۇرنى قاناشتا): كۇدىنى چاناپ، بۇنىڭغا ئازراق تۇز قوشۇپ، بىرلىكتە سوقۇپ سۇيىنى چىقىرىپ كۇنىگە 1 — 2 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر كىچىك ئىستاكاندىن بالا سۇيدۇگى بەلەن قوشۇپ ئىچىۋېتىلىدۇ. (5) سىيگەك كېسەلىدە،

ئىهتىلامدا: كۈده ئۇرۇغىنى سارغايغىچه قورۇپ، سوقۇپ هەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن قاينىقسۇ بىلەن ئىچىلمدۇ (6) جاراهەتلەر قانىغاندا: يىلـ تىزلىق كۈددىن 4 سەر، خام هاكتىن 2 سەر ئېلىپ، بۇلارنى بىرلىكتە سوقۇپ، خېمىرده‌ك قىلىپ. ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سوقۇپ جاراهەتكە سېپىلمدۇ. (7) قۇلاققا قۇرۇت كىرىۋالغاندا: 2-3 تېمىم كۈده سۇيى تامغۇزىلمدۇ. (8) چىشنى قۇرۇت يىگەنده: خام كـۈده ئـۇرۇغـنـى سـوقـۇپ ئـاچچـىقـسـۇ بـىـلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىق چىشـنىڭ كـاۋىـغىغا تەقىپ قويۇلمدۇ. (9) قايرىلمش، سوقۇلۇش جاراهەتلىرىدىكى ئـاغـرىشلاردا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى هول كۈدىنى سوقۇپ خېمىرده‌ك قىلىپ چاپلىنمدۇ.

مىقتارى: كۈده ئۇرۇغى 1.5 — 3 مىسقال.

بۇغا

鹿 Lu

بۇغا يۇمران مۇڭگۈزى (鹿茸) ، بۇغا قاتتىق مۇڭگۈزى (鹿角) ، بۇغا مۇڭگۈز يېلمى (鹿角胶) ،بۇغا مۇڭگۈز قالدۇغى (鹿角霜) ، بـۇغـا قـەهـرى (鹿肾) ، بـۇغـا پېيى (鹿筋)

ياشاش ئورنى: كوپرەك چوڭ تاغلىقلاردىكى ئوتـلاقلاردا، ئورمان چەتلىرىده ماكانلىشىدۇ، بـۇغىچىلىق مەيدانلىرىدىمۇ بېقىلمدۇ. ئالتاي، تيانشان قاتارلىق تاغلىق رايونلاردا كوپ.

يىغىپ تەييارلاش: غاز بويۇن بۇغا ۋە چىپار بوغىلارـ نىڭ سۇڭەكلەشمىگەن (قاتمىغان) يۇمران مۇڭگۈزى، سۇڭەكلەشكەن (قاتقان) مۇڭگۈزى، قاتقان مۇڭگۈزنى پىششىقلاپ ئىشلىگەن مۇڭگۈز

يېلمى، يېلىم ئىشلەشتىن ئېشىپ قالغان مۇڭگۈز قالدۇغى، جىنسى ئەزا-
سى ۋە ئۇرۇغدىنى، بۇغا قەھرى ۋە ئايالمرنىڭ پەيلىرى دورا بو-
لمدۇ. مارال هامىلىسى قۇيرۇغى ۋە قېنىمۇ دورا بولمدۇ. بۇغا ۋ ياشقا
كىرگەندىن كېيىن يۇمران مۇڭگۈزىنى كېسىش باشلىنمدۇ، يىلغا
1 — 2 قېتىم كېسىۋېلىشقا بولمدۇ. يۇمران مۇڭگۈزىنى ھەر دەپ ئال-
غاندىن كېيىن، جاراھەتنى ئوبدان تېڭىش كېرەك. ئېلىنغان مۇڭگۈزى
قاينىۋاتقان سۇغا بېسىلمدۇ ياكى هۇردۇتۇپ ئالغاندىن كېيىن قاقلاپ قۇرۇ-
تۇلمدۇ. بۇغىنىڭ قاتقان مۇڭگۈزىنى 3 — 4 ئايلاردا بۇغا مۇڭگۈز
تاشلىغاندا يىغىۋالىپ، يالپاق تاراچلاپ ئىشلىتىلمدۇ ياكى بېلىم
قاينىتىپ ئىشلىتىلمدۇ. بۇغا قەھرى، بۇغا پېيى، مارا هامىلىسى،
بۇغا قۇيرۇغى، بۇغا قېنى قاتارلىقلار بۇغىنى (مارالنى) سويغان چاغدا
يىغىۋېلىنمدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇق (يۇمران مۇڭگۈزى، مۇڭگۈز يېلىمى
تۇزلۇقراق تاتلىق)، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل (مۇڭگۈز يېلىمى سەل
ئىسسىق)، زەھەرسىز. بورەككە قۇۋەت بېرىپ، مەنىنى كۈچەيتمدۇ.
يۇمران مۇڭگۈزى ۋە پەيلىرى پەي ۋە سۈڭەكلەرنى كۈچلەندۇرىدۇ.
بۇغىنىڭ قاتقان مۇڭگۈزى ئىششىقلارنى ياندۇرۇپ، توسالغۇلارنى تار-
تمدۇ. سۈت ماڭدۇرىدۇ. مۇڭگۈز يېلىمى قانىنى قۇۋەتلەندۇرىدۇ ۋە
قانىنى توختىتمدۇ. بۇغا قەھرى تال، قېرىنلارنى ئىسسىتىپ، ئەچكى ئە-
زالارنى ئاسرايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاجىزلىق، بەل - پۇت ماغدۇرسىز-
لىغى، ئېھتىلام، باش قېيىش، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقلاردا: بۇغا يۇم-
ران مۇڭگۈزى 1 مىسقال (سوقۇپ ئۇن قىلىپ ئايرىم ئىچىلمدۇ)،
كەتمرا 5 مىسقال، بەيجۇ 4 مىسقال، پىشىق ئەگرى سۇناي 3
مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، چوغلۇق 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىس-
قال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (2) بالىلارنىڭ ياخشى ئوسەلمەسلىگەندە،

يۇمشاق سۇئەك ۋە چىش چەقمىش كېچىكىپ قېلىشلاردا: بۇغا يۇمران مۇئگۈزى 2 مىسقال، سېرىق يوگەي ئۇرۇغى 3 مىسقال، قىزىل مەۋىلىك شاقاقۇل 3 مىسقال، تۇشقان زەدىگى 3 مىسقال، لىپەك گۈل 3 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 1 مىسقاللىق كۇمۇلاچ ياساپ، كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر كۇمۇلاچتىن يېيىلىدۇ. (3) قان ئازلىقتا: بۇغا يۇمران مۇئگۈزى 3 فۇك،قان تېپەر 3مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ بىر كۇندە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) بەدەن ئاجىزلىق - ماغدۇرسىزلىقتا ۋە بەل - پۇت ئاغرىشتا: قاتقان بۇغا مۇئگۈزى 2 سەر (بوش ئوتقا سارغايغىچە قاخلىنىپ ئۇن قىلىنغان)، لىپەكگۈل 1.5 سەر (ھاۋاقا چىلىغاندىن كېيىن قاقلاپ قۇرۇتۇپ ئۇن قىلىنغان)، ئېلىپ چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن كۇمۇلاچ ياساپ كۇنىگە بىر قېتىمدىن 10 كۇندە يەپ تۇگىتىلىدۇ. (5) سۇت بەز يالۇغنىك باشلىنىشىدا: 2 مىسقال قاتقان بۇغا مۇئگۈزىنى ئوتقا قاقلاپ سارغايتىپ، يۇمشاق سوقۇپ، سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ، ئىچىپ بولغاندىن كېيىن ياغاچ تاغاق بىلەن ئەمچەكنى سېرىش كېرەك. (6) بادامسىمان بەزىنىك ئوتكۇر يالۇغدا: قاتقان بۇغا مۇئگۈز يىلتىزىنى (ھالقىسىمان تۇۋىنى) يۇمشاق سوقۇپ، كۇنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 5 - 10 گىرام يېيىلىدۇ. (7) قايتا ئىشلىنىپ چىقىشى توسقۇنلۇقتا ئۇچراش خاراكتېرىدىكى قان ئازلىقتا: بۇغا مۇئگۈز يىلمى 2 مىسقال (ۋاستىلىق ئېرىتىلغان)، قورۇلغان بەيجۇ 3 مىسقال، خام پىچەكگۈل 3 مىسقال، قان تېپەر 5 مىسقال، جىن كىۋىزى 3 مىسقال، قارا ئەندىز 2 مىسقال، داڭگۇي 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (8) سۇت يۇرمەسلىكتە: بۇغا مۇئگۈز قالدۇغى، قارىمۇق، جاغجاقلارنىك ھەر بىرىدىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، كۇنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 10.5 مىسقالدىن قاياناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مەقتارى: بۇغىنىڭ يۇمران مۈڭگۈزى 0.8 - 1.5 مىسقال، قاتقان بۇغا مۈڭگۈزى 1.5 - 3 مىسقال، مۈڭگۈز يېلمى ۋە مۈڭگۈز قالدۇغى 3 - 5 مىسقال.

پىستە

阿月浑子 A Yue hun zi

(سىردەريخى ئائىلىسى، پىستە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بۇ، چوڭ دەرەخ، 10 مېتىرچە ئېگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) يۇمران نوتىلاردا توپلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك ياپراقلىرى 1 - 3 گىچە، شەكلى تۇخۇمسىمان، يوپۇرماق تومۇرلىرى تورسىمان ۋە ئېنىق بولىدۇ. (3) گۈلى قارامتۇل يېشىل، ئۇچكىلىك مۇنىسى تۇخۇم شەكلىدە ياكى ئۇزۇنراق سوقۇچاق، رەڭگى قىزغۇچ سېرىق، قورۇقلىرى بولىدۇ (249 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: خوتەن رايونىدا تېكىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: بۇنىڭ مېغىزى دورا بولىدۇ، مەۋسىنى پىشقان چاغدا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئىشلەتكەندە ئۇچكىسىنى چېقىپ مېغىزىنى ئالىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىق، بورەكنى ئىسسىتىپ مۇسپىلىككە يارەم بېرىدۇ. ئىشتەينى ئېچىپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: تاماق ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلۇشى، ئىشتەي تۇتۇلۇش، تولغاق ۋە ئىچ سۇرۇش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە، ئاجىزلىقتىن بەل تېلىپ ئاغرىشقا، جىنسى ئاجىزلىققا ئىشلىتىلىدۇ.

مەقتارى: ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

كاپىراس

阳起石 Yang qi shi

باشقا ئاتىلىشى: ئاكتىنولىت

تونۇش: بۇ بىر خىل ماگنىي سىلىكات تەركىپلىك تاش پاختا (ئاسپىت) غا ئائىت مەدەن بولۇپ، ئۇزۇن تالسىما شەكلىدە ياكى ياپىلاق ئۇزۇن تالسىما شەكلىدە، رەڭگى سۈت رەڭلىك ياكى ئاقۇش كوك رەڭلىك، كەسمە يۈزى ئىنگىز - پەس، ئۇزۇنىغا يېرىلىشى يىپسىمان، يۇمشاق ۋە سىلىق بولۇپ، پاقىراپ تۇرىدۇ.

چىقىش ئورنى: ئالتايدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: خام بويىچە ياكى كويدۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىي سەل ئىسسىق، زەھەرسىز. بۆرەكنى ئىسسىقتا مايىللاشتۇرۇپ مۇسپىلىكىكە يارىدەم بېرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ياشانغان كىشىلەردىكى ئاجىزلىق، تۆشۈش، ماغدىرسىزلىقتا ۋە پات - پات سىيىپ تۇرۇشتا: كاپىراس ۋە ياڭۇچ ۋەك تۇخۇمىنىڭ ھەر بىرىدىن 2 سەر ئېلىپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن كۈمۈلاچ ياساپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن يىيىلىدۇ. (2) ئەرلىك جىنسىي ئاجىزلىقتا: كاپىراس ۋە خام لوڭگۈنىڭ ھەربىرىدىن 2 سەر، سېرىق يوگەي ئۇرۇغى 3 سەر، كۈدە ئۇرۇغى 1 سەر، بۇغا قەھرىدىن بىر يۈرۈش ئېلىپ بۇلارنى يۇمشاق سوقۇپ، ھەسەل سۈيى بىلەن كۈمۈلاچ ياساپ كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن يىيىلىدۇ.

مىقتارى: بۇنىڭ 1—3 مىسقالىنى كۈمۈلاچ دورىلارغا قوشۇشقا بولىدۇ. بۇنى قاينىتىملارغا قوشۇشقا بولمايدۇ.

ئۇلار

雪鸡 Xue ji

ئىگىز تاغلاردا ياشايدىغان مەشھۇر قۇش بولۇپ، شىنجاڭنىڭ ئىگىز تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ. كورۇنۈشى توخۇغا ئوخشايدۇ. رەڭگى قارامتۇل كۈلرەڭ، گوشى ناھايىتى لەززەتلىك. گوشىنىڭ تەبىئىتى ئىسسىق بولۇپ، قۇۋۋەتنى تولۇقلاش، قاننى جانلاندۇرۇش، بەدەننى چىنىقتۇرۇش، قان توختىتىش خۇسۇسىيىتى بار. ئادەتتە خورزىنىڭ دورىلىق خۇسۇسىيىتى ياخشى بولىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: تەن ئاجىزلىق، باش قېيىش، كوزى قاراڭغۇلىشىش، ماغدىرسىزلىق، بەل - پۇت ئاغرىش، ئاشقازان 12 بارماق ئۇچەي يارىسى قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ. يەنە تاغ لەيلىمىنى ئىشلىتىپ ياخشى ئۇنۇم بەرمىگەندە بۇنى ئىشلەتسە بولىدۇ.

(3) قاننى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار

(补血药)

تاش چېچىگى

石花 Shi hua

باشقا ئاتىلىشى: قۇش ئىزى.

تونۇش: بۇ ھەر خىل قورام ئاشلارنىڭ ئۈستىگە يېپىشىپ ئوسىدىغان، يالغان يىلتىزلىق، شەكلى پىلاستىنكىغا ئوخشاش، ئۈستىدە ئىگىز - پەس قالايمىقان پۈرمە قورۇقلىرى بار لىشاينىك (地衣)

بولۇپ، ئۇستى تەرىپىنىڭ رەڭگى كۇلرەڭ يېشىل، ئاستى تەرىپىنىڭ رەڭگى قارامتۇلراق، كەسمە يۈزى ئاق رەڭدە بولىدۇ (250-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە نەم قورام تاشلار ئۇستىدە ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن ئوتنى دورا بولىدۇ. يىلنىڭ ھەممە ۋاقىتلىرىدا قىرىۋېلىپ، كېرەكسىز قۇم - تۇپراقلاردىن تازىلاپ ۋېتىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقمۇ مايىل، زەھەرسىز. قانىنى قۇۋەتلەپ، كوزنى روشەنلەشتۇرىدۇ. مەنىنى كوپەيتىدۇ. ئاجىزلىقنى تۇگىتىپ، پەي سۈڭەكلەرنى كۇچلەندۇرىدۇ. تۇگۇنلەرنى يېشىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: رېماتىزىم خاراكتېرىدىكى بەل - پۇت ئاغرىش، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىق، قوساقتىكى تۇرۇپ قالغان ئوزۇقلۇق تۇگۈنلىرى قاتارلىق كېسەللىكلەر ئۈچۈن ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

داڭگۇي (جۇڭگو داڭگۇيى)

當歸 dang gui

(كۇنلۇكسىمان گۇللۇكلەر ئائىلىسى، داڭگۇي گۇرۇھدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىكى 0.5 — 1 مېتىر. (2) يىلتىزى سېمىز گوشلۇك، تۇۋەن قىسمى شاخلىنىدۇ، قۇۋزىغى خۇما رەڭلىك، غولى تېك، رەڭگى سو-

سون بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى 2 - 3 قايتىلانغان تاق سانلىق پەيـ
سىمان بېرىلغان، كىچىك ياپراقلىرىنىڭ گىرۋەكلىرى كەمتۈك بولىدۇ،
يوپۇرماق سېپىنىڭ تـۈۋى كېڭىيىپ غىلاپ شەكلىدە غـولىنى ئوراپ
تۇرىدۇ. (4) مۇرەككەپ كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئـوسىدۇ،
رەڭگى ئاق، جۇپ ئاسماق مۇنسى سوقۇچاقراق، 5 تال قىرى بولىدۇ.
يان قىرلىرى تەرەققى قىلىپ كەڭ قانات‌قا ئايلانغان (251 - رەسىمگە
قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئۇرۇغدىن كوپەيتىلىدۇ. ھاۋاسى سالقىن
ھول - يېغىن كوپ، توپىرىغى مۇنبەت، نەمرەك تـاخلىق رايونلاردا ۋە ئـە
گىزلىكلەردە ئوستۇرۇلىدۇ. غۇلجا قاتارلىق جايلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: بۇنىڭ يىلتىزى دورا بولىدۇ. كەچ -
كۈزدە قېزىۋېلىپ تازىلاپ، شامال ئوتـۇشۇپ تۇرىدىغان سايە جـايدا
قۇيۇپ چـالا قۇرۇتۇپ، ئـاندىن سۇس ئوتتا قوۋزىغى خـوما رەڭـگا
كىرگۈچە ئىسلاپ قاقـلاپ ($\frac{8}{10}$ ھەسسە قۇرۇتۇپ) ئـېلىپ قويـۇلسا
ئوزلىگىدىن قۇرۇپ كېتىدۇ. ئىشلەتكەن چاغدا تـولۇق نەمدەپ يالـ
پاقلاپ خام بويىچە ياكى ھاراق بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقتا مايىل،
زەھەرسىز. قانىنى قـۇۋەتلەپ جانلاندۇرىدۇ، ھېيىزنى تەڭشەپ، ئاغرىقنى
توختىتىدۇ، ئۇچەينى نەملەشتۇرۇپ سىلىقلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز تەڭشەلمىگەندە: داڭگۇي 3 مىسقال،
ئاق چوغلۇق 2 مىسقال، چۇەنچـوك 1.5 مىسقال، پىششىق ئـەگرى
سۇداي 3 مىسقـال (ھېيىز ئاغرىتىپ كـەلسە 3 مىسقال تـاغ دېنى
قوشۇلىدۇ. ھېيىز توختاپ قالسا 3 مىسقال ياڭاق مېغىزى، 2 مىسقال
زاراڭنِزا چېچەكـى قوشۇلىدۇ) قـاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئـاغرىتىپ
كەلگەن ھېيىزدا، داڭگۇي ۋە تاغ دېنىنىڭ ھەر بىرىدىن 1 سەر ئېلىپ

يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىدۇ. (3) قان ئازلىقتا: كەتمرا 3 سەر، داڭگۇي 3 سەر، ئاق چۇغلۇق 6 سەر، تۇشقان زەدىگى 2 سەر، بۇغا مۇڭگۈز قالدۇغى 1 سەر، ئىشلەنگەن چۇچۇكبۇيا 2 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. تۇغۇتتىن كېيىنكى قان ئازلىقتا: داڭگۇي ۋە خام زەنجۈبلنى قوي گوشى بىلەن شورپا قىلىپ، شورپىسى ئىچىلىدۇ، گوشى يېيىلىدۇ. (4) ئۇرۇلۇش - سوقۇلۇشتىن بولغان جاراھەتلەردە، كوكرەك تېمىنىڭ زەخمىلىنىشىدە ۋە سانجىق تۇرۇپ قېلىشتا: داڭگۇي 3 مىسقال، پېيىلىنىشىدە ۋە سانجىق تۇرۇپ قېلىشتا: داڭگۇي 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، ئاق قىچا 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) تۇغۇتتىن پېينكى چوڭ تەرەت قېتىپ قېلىشتا: داڭگۇيىنى گۈنجۈت يېغى بىلەن قورۇغاندىن كېيىن ھەر قېتىم 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) بەل - پۇت ئاغرىغاندا، غەلۋىرەك يار - يارا: ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

ئىسكەرتىش: رايونىمىزدىكى بەزى جايلىرىدا خەلقلەر ئارىسىدا بەرلىك داڭگۇي (土当归) (Seselopsis tianschenicum Schischk.) (252 - رەسىمگە قارالسۇن) رەسمى داڭگۇي گورنىدا دورىغا كىشىلىتىلىدۇ.

ئاق چۇغلۇق (چۇغلۇق)

白芍 Bai Shao

باشقا ئاتىلىشى: سەللىگۈل، ئاق شويىگۈل

(قىيىدىق تاپالمىغلار ئاگاھلاندۇرۇش، چۇغلۇق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولـلۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 - 100 سانتىمېتىر كېلىدۇ. (2) يىلتىزى توم، دۇگىلەك تۈۋرۈكسىمان، رەڭگى قارامتۇل قوڭۇر، كەسمە يۈزى ئاق قۇش هالسىرەك، يىلتىز پوستى قىيمىراق بولىدۇ. غولى تىك يالغۇز ياكى توپلىشىپ ئوسىدۇ، ئادەتتە شاخلىمايدۇ، پاقىراق، تۈكسىز كېلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئۇسكەن سېپى ئۇزۇن، ئىككى قاتىتىلانغان ئۇچ قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقلىرى سوقۇچاق، تېمىنە-سىمان، تولۇق گىرۋەكلىك بولىدۇ. (4) گۈلى يوغان، گۈل شاخ-چىلىرىنىڭ ئۇچىدا 2 - 5 تىن بولۇپ ئوسىدۇ، ئاق، قىزىل ياكى هال رەڭلىك بولىدۇ. غۇنچە مەۋسى 3 - 5 گىچە ئۇچى ئىلمەكسىمان سىرتقا ئىگىلىگەن، ئۇرۇغى قارامتۇل قوڭۇر پاقىراق بولىدۇ (253 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۇز ياكى ئەتىياز پەسلىدە بىخ چىقارغان يىلتىزى ئارقىلىق كوپەيتىلىدۇ. شىنجاڭنىڭ تۇزلەڭلىك رايونلىرىدا ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. 3 - 4 يىل ئوسكەندىن كېيىن ئەتىياز، كۇز پەسلىدە كولاۋېلىپ، لاي - توپىلىرىنى چىقىرىۋېتىپ، چاچما يىلتىزلىرىنى پاكىز يۇيۇپ، سىرتىدىكى

پوستىنى سويۇۋېتىمپ، قومۇچ تاياقچىنى ئوڭايلا سانجىپ كىرگۈزۈشكە بولغىچىلىك قاينىتىمپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، نەملەپ يالپاغلاپ خام پېتى، هاراق، بىلەن قورۇپ ياكى توپا بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى چۈچۈمەل قېرىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، زەهەرسىز. قانىنى قۇۋۇەتلەپ، مەنپىلىكىنى قورۇيدۇ، جىگەرنى يۇمشىتىپ، ئاغرىق پەسەيتىدۇ، هېيىزنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: ئاق چۈغلۇق 3 مىسقال، جۇيخۇا گۈل 3 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 8 مىسقال، ياز غازىكى 4 مىسقال، جىنتىيانا 3 مىسقال، سازاك 3 مىسقال، قايناتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قوساق گوشىنىك تارتىشىپ قېلىشى، پاقالچەك پېيىنىك تارتىشىپ قېلىشىدا: ئاق چوغلۇق 5 مىسقال، خام چۈچۈكبۇيا 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) هېيىزنىك كوپ كېلىشىدە: قورىغان ئاق چۈغلۇق 2 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 3 مىسقال، ئېشەك پېلىمى 3 مىسقال (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن)، ئەمەن يوپۇرمىغىنىك كۈمۈرى 1 مىسقال، چۈچۈكبويا 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) تولغاق (قان - يىرىڭلىق قۇرۇق ئىنجىق بولغاندا): ئاق چۈغلۇق 3 مىسقال، قارا ئەندىز 1 مىسقال، مامورانچەن 4 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، ئاقباش ئوت 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئوزلىگىدىن تەرلەشتە: ئاق چۈغلۇق 5 مىسقال، كەتىرا 8 مىسقال، ئەينۇلا 2 مىسقال. سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ئاق چۈغلۇقنى مارال قۇلاق بىلەن بىرگە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

ئالىقات

枸杞子 Gou ji zi （毛蕊枸杞）

ئالىقات يىلتىز پوستى （地骨皮）

باشقا ئاتىلىشى: مورىقات

（چەيزە ئاتمىلىسى، ئالىقات ئۇرۇغدىشى）

تونۇش: （1）كوپ يىللىق، كىچىك چاتقال، ئىگىزلىگى 1—2 مېتىر كېلىدۇ. （2）يىلتىزى تۈۋرۈكسىمان بولۇپ، غولى كوپ شاخلىنىدۇ، يوپۇرماق قولتۇغىدا قاتتىق تىكەنلىرى بولىدۇ، پوستى ئاقۇش كۈلرەڭ كېلىدۇ. （3）يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ياكى توپلىشىپ ئوسكەن، يىپسىمان تېمىنە شەكىللىك، تولۇق گىرۋەكلىك، يوپۇرماق سېپى قىسقا. （4）گۈلى كىچىك، سوسۇن رەڭلىك، قوڭغۇراق شەكىللىك بولىدۇ، قولتۇغىدىن ئۈسىدۇ. مەۋسىمى شىرنىلىق سوقۇچاق كوپ ئۇرۇغلۇق بولۇپ پىشقاندا قىزىرىدۇ （254 - رەسىمگە قارالسۇن）.

ئۆسۈش ئورنى: ئېتىز چەتلىرى، يول ياقىسى، ئېرىق بويى قاتارلىق كۈنگەي تەرەپتە ئوسىدۇ. شىمنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مەۋسى ۋە ئالىقات يىلتىز پوستى ئىشلىتىلىدۇ. مەۋسىنى پىشقان ۋاقتىدا ئۈزۈۋېلىپ، سېپىنى ۋە باشقا ئارىلىشىپ قالغان نەرسىلەرنى ئېلىۋېتىپ، ئالدى

بىلەن سايىدا قويۇپ، سىرتقى پوستى پۇرلەشكەندىن كېيىن، كۇچ-لۇك ئاپتاپتا پوستى قۇرۇغانغا قەدەر تۇرغۇزۇلىدۇ. ئەتىياز ۋە كۈز پەسلىدە يىلتىزى كۆلىۋىلىنىپ، پاكىزە يۇيۇلغاندىن كېيىن، پوستىنى يوقۇرى تەرەپتىن پىچاق بىلەن تىلىپ، ياغاچ قىسمىنى چىقىرىۋېتىپ توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: ئالىقات: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتەدىل، زەھەرسىز. بورەكنى قۇۋۇەتلەيدۇ، پەي سۈڭەكلەرنى كۇچەيتىدۇ، ئوپكىنى يۇمشىتىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ، جىگەرگە پايدا قىلىپ، كوزنى روشەنلەشتۈرىدۇ. يىلتىز پوستى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئوپكىدىكى ئىسسىقنى تازىلايدۇ، يوتەل توختىتىدۇ، قاننى سوۋۇتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەل ۋە دۇمبىنىڭ سېقىرىپ ئاغرىشىدا، شېكەر سىيىش كېسىلى ۋە ئوپكە سىلىدە: ئالىقات دائىم قىزىل مۇڭلىمىك شاقا قۇل بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. (2) ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقتا، بەل - پۇت ئاغرىشتا، نېرۋ ئاجىزلىغى ۋە ئېھتىلامدا: ئالىقات 3 مىسقال، سېرىق يوگەي، قىزىل مۇڭلىمىك شاقا قۇل، لوڭگۇلارنىڭ ھەرقايسىسىدىن 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) يۇقۇرى قان بېسىمىدا (باش ئايلىنىش، باش ئاغرىش، قۇلاق غۇڭۇلداش، ئۇيقىسىزلىق ئەھۋاللىرى بولسا): ئالىقات، پىشىق ئەگرى سونای، جۇيخۇا گۈللەرنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، چايغا سېلىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوتكۇر كانايچە يالىلۇغدا: ئالىقات يىلتىز پوستى 3 مىسقال، ئۇزۈمە يىلتىز پوستى 3 مىسقال، سوغۇ گۈل 3 مىسقال، قومۇچ يىلتىزى 1 سەر قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) گەدەندىكى تۈك خالتىسىنىڭ يالىلۇغى (چىقان) دا: ئالىقات يىلتىزىنىڭ ھول پوستىنى بوش ئوتقا قاخلاپ سارغايتىپ، يەنچىپ، گۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سورکىلىدۇ.

مىقتارى: ئالتە-ات 2 — 3 مىسقال، يەلتىمز پوستى 2 — 4 مىسقال.

قوشۇمچە: نىڭشيا ئالدەمتى: (宁夏枸杞) بۇنىڭ ئالتاتىمن پەرقى شۇكى گۈل چېچى قىزىل ياكى سۇس جىگەررەڭ كېلىدۇ. گۈل تاجىسىنىڭ نەيچە قىسمى بىر دەچىلىرىدىن ئۇزۇن بولۇپ، نەيچە قىسمىنىڭ ئوتتۇرا ۋە تۆۋەنكى قىسمىلىرى يۇمۇلاق كانايسىمان كېلىدۇ. شىرىلمىك مەۋىسى يوغانراق بولىدۇ، رايونىمىزدا كوپىنچە ئىچكى ئولكىلەردىن يوتكەپ ئەكىلىپ ئوستۇرۇلمەكتە، ئوسۇشى خېلى ياخشى بولماقتا.

ئەگرى سۇناي

地黄 Di huang

خام ئەگرى سۇناي (生地)، پىششىق ئەگرى سۇناي (熟地)

(چۇقا ئاگىلىسى، ئەگرى سۇناي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 25 — 40 سانتىمېتىر. ئوسۇملۇك تېنى ئاقۇش كۈلرەڭ، يۇمشاق تۈكلەر بىلەن قاپلانغان. (2) يەلتىزسىمان غولى چوك، گوشلۇك، كوپىنچە كونۇسسىمان بولىدۇ، غولى تېك ئوسىدۇ. (3) تۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى تەتۇر تۇخۇم شەكلىدە ياكى ئۇزۇن سوقۇچاق، يوپۇرماق يۇزى كوپ پۇرلەشكەن، ئارقىسى يېشىل سوسۇن رەڭدە بولىدۇ. غولىدىن چىققان يوپۇرماقلىرى تۇۋىدىن چىققان يوپۇرماقلىرىغا نىسبەتەن كىچىكرەك بولىدۇ. (4) گۈلى ئۇچىدىن ئوسكەن بولۇپ، ئومۇمى گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. گۈل تاجىسى ئەگىرى سۇنايغا ئوخشايدۇ، رەڭگى

قىزغۇچ سوسۇن، ئۇچۇق سوسۇن كېلىدۇ، رەڭلىك سىزىقلىرى بولىدۇ. مەۋسى تۇخۇم شەكلىدە ياكى تۇخۇمسىمان دۇگىلەك شەكلىدە بولىدۇ (255 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يىلتىز غولىنى قەلەمچە قىلىپ، تىكىش ئارقىلىق كوپەيتىلىدۇ. ماناس، غولجا قاتارلىق ئوروننلاردا ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە كولىۋېلىپ، تازىلاپ هول پېتى (هول ئەگرى سۇناي) ياكى يالپاغلاپ قاقلاپ (خام ئەگرى سۇناي) ئىشلىتىلىدۇ. پىششىق ئەگرى سۇناي: ئەگرى سۇنايدىن 100 جىك ئېلىپ، ئۇنىڭغا 50 جىك سېرىق هاراق قوشۇپ، تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ، ۋاستىلىق هالدا هورلاندۇرۇپ، هاراقنى سۈمۈرۈپ بولغاندىن كېيىن ئاپتاپقا سېلىپ، سىرتقى پوستىنىك شىلىمشىغى ئازراق قۇرۇغانغا قەدەر قۇرۇتۇپ، ئاندىن ئىدىشقا سېلىپ ساقلىنىدۇ.

تەبىئىي: هول ئەگرى سۇناي، خام ئەگرى سۇناي: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. هول ئەگرى سۇناي ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، قانىنى سوۋۇتىدۇ. قۇرغاقلىقنى هوللىتىپ، خىلىت هاسىل قىلىدۇ. خام ئەگرى سۇناي ئىسسىقنى يانىدۇرۇپ، قانىنى سوۋۇتىدۇ، مەنپىلىككە قۇۋەت بېرىپ قانىنى ئاسرايدۇ. پىششىق ئەگرى سۇناي: تەمى تاتلىق، ئازراق قېرىق، تەبىئىي ئازراق ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. مەنپىيلىككە مەدەت بېرىپ قانىنى قۇۋەتلەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلىق، قان ئازلىقتا، باش ئايلىنىپ، كوز قاراڭغۇلىشىش، قۇلاق غۇڭۇلداش، بەل - پۇت ئاغرىشلاردا: پىششىق ئەگرى سۇناي 5 مىسقال، قانتېپەر 5 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، پىچەكگۈل 5 مىسقال، ياۋا كەشمىر 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) هېيىز تەڭشەلمەسلىكتە، هېيىزدىن بۇرۇن

قوساق ئاغرىشتا: پىششىق ئەگرى سۇناي 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال، ئەمەن يوپۇرمىغى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) كىچىك بالىلاردىكى ئوپمىسا كە يالىلۇغدا قىزىتما بولۇپ قالغىمسا: خام ئەگرى سۇناي 3 مىسقال، ئالمقات يىلتىز پوستى 3 مىسقال، خام گەج 5 مىسقال، ئۇچقات 3 مىسقال، ھىندى ئوسمىسى 3 مىسقال، ھول قومۇش يىلتىزى 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوپكە سىلمىدە، ئوزلىگىدىن تەرلەشتە، ئوغرى تەردە: خام ئەگرى سۇناي 4 مىسقال، خام لوڭگۇ 5 مىسقال، ئالمقات يىلتىز پوستى 3 مىسقال، پىچەك بۇغداي 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) قايتا ئىشلىنىشى توسقۇنلۇقتا ئۇچراش خاراكتىردىكى قان ئازلىغىدا: ئەگرى سۇناي 5 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، ئېشەك يېلىمى (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن) 3 مىسقال، بۇغا مۇڭگۈز يېلىمى (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن) 3 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 4 مىسقال، قىزىل مۇنىلىك شاقاقۇل 4 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) ئىسسىغى ئېشىپ كېتىشتىن بولغان چىش ئاغرىشتا: ئەگرى سۇناي 1 سەر، كەۋرەك 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (7) ئوتتۇرا قۇلاق يالىلۇغدا: ھول ئەگرى سۇنايدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ شىرىسىنى چەمرىپ، كۇندە 2 قېتىم قۇلاققا تېمىتىلىدۇ (ئازراق بىڭىيەن قوشۇلىدۇ). (8) شېكەر سىيىش كېسىلىدە: پىششىق ئەگرى سۇنايى ۋە پىچەكگۈلىنىڭ ھەر بىرىدىن 1 سەر، قان تېپەر ۋە مالىنانىڭ ھەر بىرىدىن 5 مىسقال، ئەينۇلا 1.5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: ھول ئەگرى سۇناي 0.4 — 1 سەر، خام ئەگرى سۇنايى ۋە پىششىق ئەگرى سۇناي 3 — 5 مىسقال.

قوُروُت ئوت

冬虫夏草　Dong chong xia cao

(سېسىتقۇچى زامبۇرۇغلار. ئاغىلمىسى، قۇروُت ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: بۇ بىر خىل زامبۇرۇغ بولۇپ، ئۇ «يازلىغى ئوت، قىشلىغى قۇروُت» دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇ خىل زامبۇرۇغ بىر خىل پىلە قۇروُتنىڭ ئوخشايدىغان يېشىل ھەشقىپىچەك قۇروُتىنىڭ تېنىدە تەپە يارتاپ بولۇپ ئوسىدۇ. قۇروُت قىشتا توپىنىڭ ئىچىدە ياتقان ۋاقتىدا قۇروُت ئوتى زامبۇرۇغى ئۇنىڭ تېنىگە كىرىپ قۇروُتنى ئولتۇروُپ تاشلايدۇ، ئەتىياز ۋە يازدا قۇروُت ئوتى زامبۇرۇغى ئولگەن قۇروُتنىڭ باش قىسمىدىن ئوسۇپ چىقىپ يەردىن كوتىرىلىپ چىقىدۇ (بەزىلىرىدە ئوسۇپ چىقمايدۇ). ئولگەن قۇروُتنىڭ ئۇزۇنلۇغى 3—5 سانتىمېتىر، خوما رەڭ، كېسىلگەن يۈزى ئاق رەڭلىك بولىدۇ. زامبۇرۇغنىڭ يەردىن ئوسۇپ چىققان قىسمى يۇمۇلاق تۇۋرۇكسىمان، ئۇزۇنلۇغى 4—7 سانتىمېتىر، قېلىق خوما رەڭ، ئۇچى تەرىپى سەل تومراق بولۇپ، پۈتۈن شەكلى خۇددى موبى قەلەمگە ئوخشايدۇ (256 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېگىز تاغلىق رايونلاردا ئوسىدۇ، ئاساسىي تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: قار ئېرىپ، تېخى ئوت - چۆپلەر ئوسۇپ چىقمىغان ۋاقتىدا يىغىۋېلىنىدۇ. ئاپتاپتا چالا قۇروُتقاندىن كېيىن سىرتقى پوستىنى سويۇۋېتىپ، تولۇق قۇروُتۇپ ساقلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىقلا مايىل. ئۆپكە ۋە

بوره‌ككه پايدا قىلمدۇ، يىلمكنى تولۇقلايدۇ، قان توختتمدۇ، بەلغەم بوشتمدۇ.

ئىشلىتىلمىشى: (1) ئوپكە سىلىدىن بولغان يوتەلدە، قان تۈكۈرۈشتە، قېرىلىقتىن بولغان ئاجىزلىقتا ۋە دەم سىقىلمشتا: قۇرۇت ئوت 1 سەر، سوغۇ گۈل 5 مىسقال، گۈلسامساق 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (2) قان ئازلىق، كېسەلدىن كېيىنكى ئاجىزلىق. ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقتا ۋە ئېھتىلامدا: كەتمر[1] 1 سەر، قۇرۇت ئوت 5 مىسقال. قاينىتىپ ئىچىلمدۇ، (3) بورەك ئاجىزلىقتىن بەل ـ تىز ئاغرىشتا: قۇرۇت ئوت 1 سەر، ئالىقات 1 سەر ئېلىپ، ئىككى جىلىك سېرىق هاراقتا بىر هەپتە چىلاپ، 5—10 گرامدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلمدۇ.

مىقتارى: 1.5—3 مىسقال.

مەنپەئىتىنى ئاسرايدىغان دورىلار

(养阴药)

هەسەل

蜂蜜 feng mi

蜂蜡 موم سېرىق

باشقا ئاتىلمىشى: بال

تەبىئىتى: هەسەل: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى مۇتىدىل، زەھەرسىز. ئوپكىنى يۇمشىتىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ، تال ئاشقازانىنى قۇۋەتلەيدۇ، ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرۇپ، تەرەتنى راۋان قىلمدۇ، تال ئاشقازانىنى مۇتىدىللەشتۇرۇپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ، بۇۋانە بىلەن زەھـ

هەرلەنگەندە زەھەرنى قايتۇرىدۇ، ياللۇغلىتىشنى ياندۇرىدۇ. سىرىق موم: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ئىشىشىقلارنى ياندۇرۇپ ئاغرىق توختىتىدۇ، يارا ئېغىزلىرىنى قورۇپ، گوش ئۇندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تال، ئاشقازان ئاجىزلىشىشتا، كانايچە ياللۇغى ۋە كال تاماق يالللۇغىدا: 1 سەر ھەسەل، قاينىتىپ سۇيۇقلۇقىنى ئىچىلىدۇ. (2) ئادەتتىلەنگەن قەۋزىيەتتە (قېرى، ئاجىز كىشىلەر): ھەسەل (ئايرىم ئىچىلىدۇ) ۋە قومۇچ يىلتىزىنىڭ ھەر بىرىدىن 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئېغىز يارىسى ۋە كويۇك يارىلىرىدا: ھەسەلدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ سۈرتىلىدۇ. (4) ئۆششۈكتە: ھەسەلدىن 7 فۇك، چوشقا مېيىياكى قويۇ مېيىدىن 3 فۇك ئېلىپ، ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم ياساپ، ئاغرىق ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ. (5) سەينەكتە: سۇك پىياز بىلەن ھەسەلدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ، سوقۇپ خېمىر ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، ئاغرىق بارماقلا چېپىلىدۇ (ئىچىشكە ھەرگىز بولمايدۇ)! (6) تولغاقتا ئۆزۈن مۇددەت قان، يىرىڭ ئارىلاش تەرەت قىلغاندا: سىرىق موم 3 مىسقال، زىرنىق 5 مىسقال (سوقۇپ تالقان قىلىنىدۇ)، ئېشەك يېلىمى 3 مىسقال، بۇلارنى بىرلىكتە ئېرىتىپ، ئۆچكە بولۇپ ئىسسىق بويىچە ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.3 — 1 سەر.

كەندىر ئۇرۇغى (كەندىر)

火麻仁 Huo ma ren (大麻)

(كەندىر ئاتىلىسى، كەندىر ئۇرۇغدېشى)

يېغىپ تەييارلاش: بۇ كەندىرنىڭ پىشقان ئۇرۇغى. كەندىر ئۇبدان پىشقان ۋاقتىدا ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغىنى سوقۇپ قۇۋېلىپ تازىلايدۇ، ئىشلىتىش ۋاقتىدا شاكىلى چىقىرىۋېتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى دوتتدىل، زدھەرسىز. قۇر-غاقلىقنى يۇمشىتىپ، ئۇچەينى سىنىقلاشتۇرىدۇ. جىگەر ۋە بۇرەكنى قۇۋەتلەيدۇ ۋە ئاسرايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قەۋزىيەتتە (قېرى، ئاجىز كىشىلەر، تۇ-غۇتتىن كېيىن تېنى ئاجىزلاپ كەتكۈچىلەر): كەندىر ئۇرۇغى 5 مىسقال، داڭگۇي 5 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) چاچ چۈشۈشتە: كەندىر يوپۇرمىقى ۋە ئۇرۇمە يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتارىدا ئېلىپ، قاينىتىپ باش يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

شىقىلداق

沙参 Sha shen

(قوڭغۇراق گۈللۈكلەر ئائىلىسى، شىقىلداق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، تۈۋىدىن تىك ئوسىدۇ. ئېگىزلىگى 50 — 100 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى توم، كونۇس شەكىلدە، سىرتقى پوستى توق خۇمارەڭدە بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى تۈخۈمسىمان ياكى تېمىنەسىمان بولۇپ، گىرۋىكى رەتسىز ھەرە چىشلىق كېلىدۇ. (4) گۈل رېتى كونۇسسىمان بولۇپ ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلى سۇيۇق كوكۇش سوسۇن، قوڭغۇراق شەكىللىك بولىدۇ. غوزا مېۋىسى تۈخۈم-سىمان يۇمۇلاق بولىدۇ (257 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۈنگەي تاغ باغرىدا، چىمەنلىكلەردە ئوسىدۇ. ئالتاي، تارباغاتاي قاتارلىق جايلاردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. باھاردا

ۋە كۆزدە قېزىۋېلىپ، سەرتقى پوستىنى سويۇۋېتىپ، پاكىز يۇيۇپ، نېپىز يالپاغلاپ توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، زەھەرسىز. مەنپەئىلىكنى ئاسراپ، ئوپكىنى تازىلايدۇ، خىلىت ھاسىل قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كاۋاكلىق ئوپكە سىل كېسىلىدە: شەقىلداق 5 مىسقال، بەيجۇ 2 مىسقال، بەيبۇ يىلتىزى 3 مىسقال، ئورۇك مېغىزى 2 مىسقال، تەكگە يوپۇرماق 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ، بىر كۈندە 2 قېتىمدىن ئىچىلىدۇ. (2) قان تۈكۈرۈشتە: شەقىلداق 3 مىسقال، ئۇزۇمە يوپۇرمىغى 3 مىسقال، گۈلسامساق 3 مىسقال، غاز ئوتى 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ بىر كۈندە 2 قېتىمدىن ئىچىلىدۇ.

مىقدارى: 3 — 5 مىسقال.

تاشپاقا قېبى

龟板 Gui ban

باشقا ئاتىلىشى: پاقا چاناق

دورىنىڭ كېلىش مەنبەئى: ئومىلىگۈچى ھايۋان تاش پاقىنىڭ قوساق قىسمىدىكى قېپىدىن ئىبارەت.

چىقىش ئورنى: نەم جايلار، كوللەر، قۇرۇقلۇقلاردا بولىدۇ. كورلا، باغراش كولى ۋە سۇيدۇك قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: (1) خام تاشپاقا قېبى: سۇ قاچىلانغان ساپال كومزەككە تاشپاقا قېپىنى سېلىپ، ئاغزىنى مەھكەم بېكىتىپ، 30 كۈن چىلاپ قويغاندىن كېيىن، سىسىق سۇيىنى توكۈ-

ۋېتىمپ، يەنە گۈنىگە بىر قېتىم سۇ يوتكەش شەرتى بىلەن 7 كۈن چىلاپ قويۇلمىدۇ، ئاندىن تاشپاقا قېپى ئىچىدىكى قۇرۇتۇلمىدۇ. (2) ئاچچىقسۇلاشتۇرۇلغان تاشپاقا قېپى: ئالدى بىلەن قۇمنى قازاندا قورۇۋېلىپ بۇنىگىغا خام تاشپاقا قېپىنى سېلىپ، ئۈستى بىر ئاز سار-غايغىچە قورۇلمىدۇ، ئۇنىگىدىن كېيىن قۇمنى پاكىز تاسقۇۋېتىپ، ئىسسىق چېغىدىلا ئاچچىقسۇ پۈركۈپ (ھەر بىر جىلىك تاشپاقا قېپى ئۈچۈن 3 جىلىك ئاچچىق سۇ كېتىدۇ) ئاندىن چوقۇپ پارچىلاپ، قۇرۇق جايدا قويۇلمىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. مەنپەئىلىكى ئاسراپ، قۇرۇق ئىسسىقنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) مەنپەئىلگى ئاجىزلىشىپ، قۇرۇق ئىسسىغى ئېشىپ كېتىشتە، كەچقۇرۇن قىزىشتا، ئوغرى تەرلەشتە: تاش پاقا قېپى 1 سەر، پىششىق ئەگرى سۇنای 6 مىسقال، جۈمۇ ۋە خۇاگىبۇنىلىك ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمىدۇ. (2) قان ئازلىقتىكى بەدەن ئاجىزلاش ۋە بالىياتقۇ قاناشتا: قاقلانغان تاشپاقا قېپىنى يۇمشاق سوقۇپ، مۇۋاپىق مىقتاردا ئاق شېكەر قوشۇپ، كۈنىگە 2 — 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 — 5 فۇنكىدىن ئىچىلمىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 سەر.

ئېشەك يېلىمى

阿胶 A jiao

يىغىپ تەييارلاش: ئېشەك يېلىمى ئىشەك تېرىسىنىڭ يېلىمى بولۇپ، ئۇنى ئەتىياز، كۈز، قىش پەسىللىرىنىڭ ھەممىسىدە چىاگۈك قىلىشقا بولىدۇ. ئىشلەش جەريانى مۇرەككەپ بولۇپ، ئاسا-

سەن خام ئەشيا تەييارلاش، بيلەم قاينىتىش، كوپەكنى ئېلىش، چىكىلەش، كېسىش ۋە سۇۋۇتۇش قاتارلىق باسقۇچلاردىن ئوتىدۇ، ۋاستىلىق ئېرىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى قايناقسۇغا بېسىۋېلىپ ئاندىن دورىغا فوشۇپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. مەنپەلىكنى ئاسراپ؛ قانىنى قۇۋەتلەيدۇ. ئوپكىگە قۇۋەت بېرىپ، قۇرۇقلۇقنى نەملەيدۇ، قان توختىتىدۇ. ھاملىنى ئاسرايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوپكە سىلىدىن قان تۆكۈرۈشتە: ئېشەك يېلىمى (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن) 3 مىسقال، قېرىقمىز ئۇرۇغى 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، زىراۋەندە 3 مىسقال، ئورۇك مېغىزى 3 مىسقال، تاكزۇكزا گۈرۈچى 8 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھېيىز تەكشەلمەسلىكتە، بالىياتقۇنىك پائالىيەتچان قانىشىدا ۋە ھاملدارلىقتىن قوساق ئاغرىشتا: ئېشەك يېلىمى (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن) 3 مىسقال، چۇەنچۇك 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، ئەمەن 3 مىسقال، داكگۇي 2 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

12. هەزىم قىلىشقا ياردەم بەرگۈچى دورىلار

(助消化药)

هەزىم قىلىشقا ياردەم بەرگۈچى دورىلار تال ۋە ئاشقازاننى ياخشىلاپ، تاماقنىڭ هەزىم بولۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، تۈرۈپ قالغان ماددىلارنى هەزىم قىلىپ سىڭدۈرگۈچى تەسىرى بار دورىلار. بۇ دورىلار تاماق هەزىم قىلىشنىڭ ياخشى بولماسلىغى، ئىشتەيسىزلىق، ئاچچىق سۇ ياندۇرۇش، كۆكۈل ئاينىش، قۇسۇش، چوڭ تەرەت نورمال بولماسلىق قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

هەزىم ئۈچىتقۇسى

神曲 shen qü

پەششىقلاپ ئىشلەش: بۇدۇشقاق، سۇ قامچا ئوتى، كوك ئەمەنلەرنىڭ هەر بىرىدىن بىر جىڭدىن ئېلىپ، سوقۇپ شىرنىسى چىقىرىلىدۇ. قىزىل ماش ۋە ئۇرۇك مېغىزىنىڭ هەر بىرىدىن بىر جىڭ، بۇغداي كېپەكلىدىن 5 جىڭ ئېلىپ هەممىنى يۇمشاق سوقۇپ يۇقۇرقى دورىلارنى تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ، خېمىر قىلىپ، ئوت - چوپ دوۋىسىنىڭ ئىچىدە 5 — 7 كۈنگىچە ئېچىتىپ تاكى پۇراق پەيدا بولۇپ، سارغايغىچە تۇرغۇزۇپ، ئاندىن ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، كويغەنگە قەدەر قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقلا

مايىل، زەھەرسىز. تاماق سىڭدۈرىدۇ، ئاشقازاننى كۈچەيتىدۇ، سۈتنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تاماق ھەزىم قىلىش ياخشى بولمىغاندا، قوساق كوپۈپ ئىچ سۈرگەندە: ھەزىم ئىچىتقۇسى 3 مىسقال، كويدۇرۇلگەن ئارپا ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، قورۇلغان بەيجۇ 2.5 مىسقال، ياۋا كەشمىر 2 مىسقال، خام زەنجىۋىل 3 پاپراق، ئەيىنۇلا 3 دانە، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: بالا ئېمىتىۋاتقان ئاياللارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

ئارپا ئۇندۇرمىسى

麦芽 Mai ya

پىششىقلاپ ئىشلەش: ئارپىنى سۈزۈپ پاكىز يۇغاندىن كېيىن سۈزۈۋېلىپ، سېۋەت ياكى ياغاچ ساندۇقنىڭ ئىچىگە سېلىپ ئاغزىنى يېپىپ، پات - پات سۇ چېچىپ تۇرۇلىدۇ. ئۇ 0.5 — 1 سانتىمېتىر ئۇنۇپ چىققان ۋاقتىدا ئېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سارغايغۇچە ياكى قارايغۇچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. تالنى تەكشەپ، ئاشقازاننى ياخشىلايدۇ. ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاپ مەيدە چىڭقىلىشنى بوشىتىدۇ، سۈت يانۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سېسىق كىكىرىش، قوساق كوپۈش، تاماق ھەزىم قىلىشنىڭ ناچارلىشىشىغا ئىشلىتىلىدۇ. (2) سۈت قايتۇرۇش ئۈچۈن: قورۇلغان ئارپا ئۇندۇرمىسىدىن 2 - 4 سەر قاينە -

تەپ ئەچىلمىدۇ ياكى داڭگۇي 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، چۇەنچۇك 2 مىسقال، زاراڭزا چېچەكى 3 مىسقال، قورۇلغان ئارپا ئۇندۇرمىسى 2 سەر، لىپەككۇل 3 مىسقال، قاينىتىپ ئەچىلمىدۇ.

مىقتارى: 3 — 4 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: بالا ئېمىتۇاتقان ئاياللار ۋە ھامىلدار ئاياللارغا ئەچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

چۇڭگۇن ئۇندۇرمىسى

谷芽 Gu ya

باشقا ئاتىلىشى: گۇز قۇناق ئۇندۇرمىسى.

پەششىقلاپ ئىشلەش: شال ياكى چۇڭگۇننى سۇدا پاكىز يۇغاندىن كېيىن، سۇزۇۋېلىپ، سېۋەت ياكى ياغاچ ساندۇققا سېلىپ، ئاغزىنى ياخشى يېپىپ، پات - پات سۇ چېچىپ تۇرۇلمىدۇ ئۇنۇپ چىققاندىن كېيىن ئېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سارغايغىچە ياكى قارايغىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ئاشقازان، تالنى ياخشىلايدۇ، مەيدىدە تۇرۇپ قالغان تاماقنى سىڭدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تاماق سىڭمەسلىك ۋە قۇساق كۆپۈشتە: قورۇلغان چۇڭگۇن ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، قورۇلغان ئارپا ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، كويدۇرۇلگەن دولانە 3 مىسقال، كويدۇرۇلگەن ھەزىم ئېچىتقۇسى 3 مىسقال، قورۇلغان تۇرۇپ ئۇرۇغى 2 مىسقال، قاينىتىپ ئەچىلمىدۇ. (2) ھەزىم قىلىشنىڭ ياخشى بولماسلىغىدا: قورۇلغان چۇڭگۇن ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، قانسە 2 مىسقال، ئىشلەنگەن چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، قاينىتىپ ئەچىلمىدۇ.

مىقتارى: 2 — 5 مىسقال.

قانسه

鸡内金 Ji nei jin

باشقا ئاتىلىشى: توخۇ تاشلىغى ئىچكى پەردىسى

تونۇش: بۇ، توخۇ تاشلىغىنىڭ ئىچكى پەردىسى بولۇپ، شەكلى خالتىغا ئوخشايدۇ. قۇرۇغاندىن كېيىن قاتتىق، چۈرۈك بولۇپ قالىدۇ. رەڭگى ئالتۇن سېرىق رەڭ ياكى ئازراق يېشىل رەڭدە بولۇپ، ئېنىق پۈرمىلىرى بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: توخۇنى ئولتۇرۇپ، تاشلىغىنىڭ ئىچكى پەردىسىنى ئېلىپ، پاكىز يۇيۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، خام پېتى ياكى كوپۇپ چىققانغا قەدەر قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. مەيدىدە تۇرۇپ قالغان تاماقنى سىڭدۈرىدۇ، ئاشقازان، تالنى ياخشىلايدۇ، سۈيدۈكنىڭ قېتىم سانىنى ئازايتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تاماق سىڭمەسلىكتە، مەيدىسى چىڭقىلىپ تۇرۇشتا: قانسە، ھەزىم ئېچىتقۇسى، ئارپا ئۇندۇرمىسى، دولانىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىلاردىكى سوزۇلما خاراكتىرلىك ھەزىم قىلمىشنىڭ بۇزۇلۇشىدا: قانسە 1 سەر، بەيجۇ 2 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 3 — 5 فۇڭدىن كۇندە 3 قېتىم قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (3 — 5 ياش بالىلارغا). (3) ئىشتەيسىزلىكتە: 3 مىسقال، قانسەنى قورۇپ سارغايتىپ، 3 كە بولۇپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) بالىلاردىكى سېمىكلىكتە: قورۇلغان قانسەدىن بىر مىسقال ئېلىپ،

يۇمشاق سوقۇپ، 3 مىسقال ياچىۋەك تۇخۇم قاياناتما سۇيى بىلەن قو-
شۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

قۇلماق

啤酒花 Pi jiu hua (忽布)

باشقا ئاتىلىشى: خېمىلگۈل، پېۋاگۈل.

(كەلگەن ئاگىلىسى، قۇلماق ئۈرۈغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق، سامان غوللۇق پىلەك تارتىپ ئوسمدىغان ئوسۇملۇك بولۇپ، ئۇزۇنلۇغى 10 مېتىرچە كېلىدۇ. پۈتۈن ئوسۇملۇك تېنىدە ئىلمەك تىكىنى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، سېپى ئۇزۇن، يوپۇرماق تېنى تۇخۇم شەكلىدە، 3كە يېرىلغان ياكى يېرىلمىغان، ھەرە چىشسىمان گىرۋەكلىك. (3) گۈل رېڭى قولتۇغىدىن ئوسكەن، ئاتىلىق ۋە ئانىلىق گۈلىرى باشقا-باشقا تۈپە لەردە بولىدۇ. ئاتىلىق گۈلى كىچىكرەك، ساغۇچ يېشىل بولۇپ، ئو-مۇمى گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. ئانىلىق گۈل رېتى باشاقسىمان، سىرتىدا كوپلىگەن يوپۇرماقسىمان ئورىغۇچى يېپراقلىرى بولۇپ، پىشقان ۋاقتىدا كوپ مىقتاردا سېرىق گۈل چېكى بولىدۇ (258-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ تۇزلەڭلىك رايونلىرىدا كوپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن ئانىلىق گۈل رېتى ئىشلىتىلىدۇ. يان ۋە كۈز پەسلىدە تولۇق چېچەكلىگەندە يىغىۋېلىپ،

هول پېتى ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاقراق، زەھەرسىز. ئاشقازاننى ياخشىلاپ، تاماق سىڭدۈرىدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ، نېرۋىنى تىنچلاندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تاماق ھەزىم قىلمىشنىڭ بۇزۇلۇشىدا، قوساق كوپۈشتە، (2) ئىششىقتا، دوۋساق ياللۇغىدا. (3) ئوپكە سىلىدە، ئۇبقىسىزلىقتا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 مىسقال.

دولانە (قىزىل دولانە)

野山楂 Ye shan zha (辽山楂)

(ئەتىرگۈل ئائىلىسى، دۆلانە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان كىچىك دەرەخ ياكى چاتقال، ئىگىزلىگى 2 مېتىرچە كېلىدۇ. شاخچىلىرىنىڭ ئۇزۇن تىكەنى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئۆسكەن، دۈگىلەك ياكى سوقۇچاق، 3 كە چوڭقۇر يېرىلغان، يېرىقچە يوپۇرماقلىرى ھەرە-چىشسىمان بولىدۇ. (3) گۈل رېتى ئۇچىدىن ئوسكەن، ئوگزىسىمان، گۈلى ئاق ياكى سۇس قىزىل، شىرنىلىق مېۋىسى ئاچ قىزىل بولىدۇ (259 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلاردا ۋە دەريا ۋادىلىرىدىكى چاتقاللاردا ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي رايونلىرىدا كوپ تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مېۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پىشىدە يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سۇس ساغۇچ رەڭگە كىرگەنگە قەدەر ياكى قارايغىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبەنتى: تەمى چۇچۇمەل، تەبەنتى ئىسسىققا مايىل، زە-
ھەرسىز. تالنى ياخشىلايدۇ، تاماق سىڭدۈرىدۇ، توسقۇنلۇقلارنى ئاچە-
دۇ، تۇرۇپ قالغان يەلنى ماڭدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تاماق ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلۇشىدا، مەيدىدە تاماق تۇرۇپ قېلىپ سىڭىمەسلىكتە، قوساق كوپۈشتە ۋە ئاشقازان كىسلاتاسىنىڭ كۆپىيىشىدە: دولانە 6 سەر، ھەزىم ئۇچىتقۇسى 2 سەر، قارا ئەندىز 2 مىسقال، تۇرۇپ ئۇرۇغى 1 سەر، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ ياكى دولانە، ئارپا ئۈندۈرمىسى، ھەزىم ئۇچىتە-قۇسنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىلاردىكى تاماق ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلۇشىدا، ئىچى سۇرۇشتە: كويدۇرۇلگەن دولانە 3 مىسقال، ھەزىم ئىچىتقۇسى 2 مىسقال، قورۇلغان ئارپا ئۈندۈرمىسى 2 مىسقال، قۇسته 1 مىسقال، قانتېپەر 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تۇغۇتتىن كېيىن قوساق ئاغرىشتا: كويدۇرۇلگەن دولانە 2 سەر، زاراڭزا چېچىگى 1 مىسقال، ئېلىپ، قاينىتىپ سېرىق ھاراق بىلەن قوشۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

بەمبە

榲桲 Wen bo

(ئەتىر گۈل ئائىلىسى، بەمبە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال ياكى كىچىك دەرەخ بولۇپ، ئىگىزلىگى 3 — 6 مېتىر كېلىدۇ. يۇمران شاخچىلىرى تۈتىلىق بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئولسىدۇ، سىپىي بار.

شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى سوقۇچاق، ئۇچى دۇگملەك ئۇچلۇق بولۇپ، ئالدى يۇزى قارامتۇل يېشىل، ئارقا يۇزى زىچ ساغۇش كۈلرەڭ تىۋىتلىق تۈكلەر بىلەن قاپلانغان. (3) گۈلى يالغۇز بولۇپ، يۇمران شېخىنىڭ ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈل تاجى ياپرىغى 5 تال، رەڭگى ئاق ياكى سۇس قىزىل، گۈل ۋە مىۋىسى خۇشبۇي پۇرايدۇ. مىۋىسى نەشپۈتسىمان بولۇپ، ئۈرۈغى كوپ، سىرتىدا يۇمشاق تىۋىتلىق تۈكلىرى بولىدۇ (260 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۈچار، ئاقسۇ، قەشقەر قاتارلىق رايونلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن مىۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى چۇچۇمەل تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ھوللۇكنى ھەيدەپ، ئىسسىق ئوتۇشنى ياندۇرىدۇ، پەيلەرنى بوشاشتۇرىدۇ، تال - ئاشقازاننى ئىسسىتىپ، يەلنى ھەيدەيدۇ، تاماق سىڭدۈرىدۇ. رايونىمىزدا بەينى كۈلى بەينسى ئورنىدىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئىسسىق ئوتۇپ قۇسۇش، ئىچ سۇرۇش، تال ئاجىزلاشتىن ئىچ سۇرۇش، قوساق كوپۈش، تاماق ھەزىم قىلمىشنىڭ بۇزۇلۇشى، بوغۇم - ئۇگىلەر ئاغرىش، پاقالچەك پېيى تارتىشىپ قېلىش قاتارلىق كېسەللىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ. (2) نامەلۇم ئىششقلاردا: بەيمىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ شىرىسىنى چىقىرىپ سۇرتۇلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

13. مەددە چۇشۇرگۇچى دورىلار

مەددە چۇشۇرگۇچى دورىلار، ئۇچەي يولىدىكى تەييارتاپ قۇ-رۇتلارنى چۇشۇرىدىغان دورىلار بولۇپ، سازائىسسمان مەددە (ئاسكاريدا)، پەچان قۇرۇت (سۇلپترا)، تۇتۇ قۇرۇت قاتارلىقلارنى چۇشۇرۇش ئۇ-چۇن ئىشلىتىلىدۇ.

هىلئ(ئىنچىكە يوپۇرماقلىق هىلئ)

阿魏 Awei (细叶阿魏)

باشقا ئاتىلىشى: سېسىق هىلئ، غولجان، ئەنجۇدان، (كۇنلۇكسمان گۇللۇكلەر ئائىلىسى، هىلئ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك ئىگىزلىگى 50—200 سانتىمېتىر، ئالاهىدە سېسىق پۇرىغى بار. (2) ئۇق يىلتىزى توم، شەكلى تۇۋرۇكسسمان. ياكى ئۇرچۇقسسمان، پوستىنلىك رەڭگى قارامتۇل قوڭۇر كېلىدۇ. يىلتىزىنىلىك ئۇچىدا هال-قىسسمان ئىزلىرى بولىدۇ، غولىنىلىك تۇۋىدە نۇرغۇن ساندا يوپۇرماق سېپىنىلىك تالاسسمان قالدۇقلىرى بولىدۇ. (3) تۇۋىدىن ئوسكەن يو-پۇرماقلىرىنىلىك سېپى ئۇزۇن بولىدۇ. غولىدىكى يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 3 — 4 قاينىلانغان پەيسسمان مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، كىچىك يوپۇرماقلىرى يەنە پەيسسمان چوڭقۇر يىرىلغان، يىرىقچە يو-پۇرماقچىلىرى يىپسسمان كېلىدۇ. (4) گۇل رېتى مۇرەككەپ كۇنلۇك سسمان بولۇپ، ئۇچىدا ئوسىدۇ، رەڭگى سېرىق، زىچ ۋە ئۇششاق بولىدۇ. مېۋىسى قوش ئاسماق مېۋە بولۇپ، شەكلى ياپىلاق سوقۇچاق كېلىدۇ (261 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئۇسۇش ئورنى: چول باياۋانلاردا، قاقاس تاغلاردا ئوسمدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا غولىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى سۇتلۇك شىرىسى ئىشلىتىلمدۇ. چېچەكلەشتىن ئاۋال غولىنى توۋەنكى قىسمىدىن كەسىپ، ئاق سۇت چىقىدۇ (بۇنى ئوبدان ساقلاش كېرەك) بىر نەچچە كۈن تۇرغاندىن كېيىن ئۈزلىگىدىن قېتىپ قالىدۇ. ئاندىن قىرىۋېلىنىدۇ، غولىنى يەنە كېسىپ قاتقان سۇتىنى يەنە قىرىۋېلىپ تاكى شىرىلىك سۇتى تۈگىگىچە ئېلىنىدۇ. قاتقان سۇتىنى سايىدا قۇرۇتقاندىن كېيىن ئۇنىڭغا ئاز مىقتاردا ئورۇك مېغىزى ياكى شاپتۇل مېغىزىنى قوشۇپ، يۇمشاق يەنجىپ ئۇن قىلىنىدۇ. يىلتىزىنى كولاپ، سىقىپ شىرىسىنى چىقىرىپ، تەبىئى قۇرۇتۇپ ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ ياكى يىلتىزىنى كولاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ.

تەبىئى: تەمى ئاچچىق، تەبىئى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. توسالغۇلارنى ئاچىدۇ، مەددە چۈشۈرىدۇ، زەھەر قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نېرۋ ئاجىزلىغىدا، ئۇيقىسىزلىقتا: ھىڭدىن بىر فۇڭنى ئۇخلاشتىن ئاۋال قاينىقىرى بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) قوساق كوپۈش، قوساقتا مونەك تۇرۇپ قېلىش، سېسىق كېكىرىش، مەددە لەرزىلىك مونەك بولۇپ تۇرۇۋېلىشى، بەزگەك، تولغاق، زەھەرلىك موگو بىلەن زەھەرلىنىش، سوزۇلما خاراكتېرلىك كاناي يالۇغى قاتارلىق كېسەللىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ. قۇرۇت يىگەن چىشلارغا قويۇلسا ئاغرىق پەسەيتىدۇ. ھىڭنى تۇخۇم سېرىغى بىلەن قوشۇپ يىسە يوتەل ۋە بەقىن ئاغرىشنى پەسەيتىدۇ. ئاۋاز پۈتۈپ قالغاندا، ھىڭنى سۇدا ئېرىتىپ ئىچىلىدۇ. چايان ۋە دو چاقتان يەرگە چاپسا ئاغرىق پەسەيتىپ، زەھەر تارقىتىدۇ.

مىقتارى: 5 — 8 فۇڭ.

مەنئی قىلىنىشى: تال - ئاشقازان زەئىپلەشكەن كىشىلەرگە ۋە ھاممىلىدار ئايالىلارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىنمىدۇ.

قوشۇمچە: زىج غولاۋق ھىلك 宽叶阿魏 (262 - رەسىمگە قارالسۇن). كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى 2 مېتىر كېلىدۇ. پۈتۈن ئوسۇملۇك تېنىدىن ئوتكۈر سېسىق پۇراق چىقىپ تۇرىدۇ. يوپۇرمىغى. 3 قايتىلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ بوپۇرماق، كىچىك بوپۇرماقلىرى تەتۇر تۇخۇم شەكىلدە ياكى سوقۇچاق ياكى تېمىنەسىمان بولۇپ، بوپۇرماق سېپى تومۇز ئەنگە كېڭەيگەن، گىرۋىكى دۇگىلەك ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. گۈلىنىلىك رەڭگى سۇس سېرىق، ئۇرۇغى پاقىراق بولىدۇ. بۇمۇ ھىلك قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

يىپىشقاق ئوت (دۇكىبي يىپىشقاق ئوتى)

鹤虱 He shi

(ئەگلىك ئوت ئائىلىسى، يىپىشقاق ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر ياكى ئىككى يىللىق سامان غولاۋق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 80 سانتىمېتىر، ئۇچى تەرىپى كوپ شاخلىنىدۇ. پۈتۈن تېنى زىج ئاقۇش كۈلرەڭ قاتتىق تۈكلەر بىلەن قاپلانغان. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن. شەكلى تېمەنسىمان ياكى يىپسىمان تېممىنە شەكىلدە بولىدۇ. ئومۇمى گۈل رېتى بولۇپ، گۈلى كىچىك، رەڭگى سۇس ھاۋارەڭ، مىۋىسى كىچىك قاتتىق، شەكلى ياپىلاق ئۇچ قىرلىق كېلىدۇ. گىرۋىكىدە ئىككى تال ئىلمەك تىكەنى بولىدۇ (263- رەسىمگە قارالسۇن).

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا ھىلكنىڭ تۇرى ناھايىتى كوپ بولۇپ، پۈراقلىق ھىلكدىن باشقىلىرىنىڭ ھەممىسى سېسىق ھىلك سۇپىتىدە دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئۇسۇش ئورنى: قۇملۇق، تاغ باغرى، ئېتىزلىق، يول ياقىسى قاتارلىق كۆڭكەي قۇرغاق جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مەۋسى ئىشلىتىلمىدۇ. كۆزدە ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغى قېقىۋېلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، ئازراق زەھەرلىك! مەددە چۈشۈرەلەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تۇ تۇ قۇرۇتىنى چۈشۈرۈشتە: يېڭى 5 مىسقال ئوتتىن 100 مىللىلىتىر سۇ قوشۇپ، قاينىتىپ 40 مىللىلىتىر قالغىچە قويۇلدۇرۇپ، ھەر كۈنى خشىمى ئارقا يولغا 10 مىللىلىتىردىن كىرگۈزۈلىدۇ. (2) جىنسى يول قىچىشىش، ئارقا يول (مەقەت) قىچىشىشلاردا: يېپىشقاق 3 مىسقال، زەمچە 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

قوشۇمچە: سەۋزە ئۇرۇغى 胡萝卜子، نەنخىشى (南鹤虱) دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇنى يېپىشقاق ئوت ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

كاۋا ئۇرۇغى

南瓜子 Nan gua zi

南瓜蒂 كاۋا ساپىغى

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن كاۋىنىڭ ئۇرۇغى ۋە كاۋا ساپىغى ئىشلىتىلىدۇ. كاۋا پىشقاندىن كېيىن ئۇزۇپ ئېلىش ۋاقتىدا ساپىغىنى ئېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. كاۋىنى يىگەن ۋاقتىدا ئۇرۇغىنى ئېلىپ، يۇيۇپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، شاكىلىنى ئېلىۋېتىپ، ئىشلىتىش ۋاقتىدا سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كاۋىنىڭ گوشى، پىلىگىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقا مايىل، زەھەر-سىز. كاۋىنىڭ ئۇرۇغى، ساپىغى ۋە گوشىنىڭ مەددە چۈشۈرۈش، سۈت كەلتۈرۈش خۇسۇسىيىتى بار. ساپىغى ھاملىنى ئاسرايدۇ، گوشى سىرتقا ئىشلىتىلسە زەھەرنى تارقىتىدۇ، يالليۇغنى قايتۇرىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) پىچان قۇرۇتمىنى چۈشۈرۈشتە: كاۋا ئۇرۇغىدىن 2 - 4 سەرنى سۈدا قاينىتىپ، شامىسى بىلەن قوشۇپ ئاچ قوساققا بىر قېتىم ئىچىلىدۇ. 1 - 2 سائەتتىن كېيىن تازىلانغان شوردىن 6 مىسقال قاياقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) بۇۋاقلار ھول تەمرەتكىسىدە: كاۋا پىلىگى 4 سەر (قورۇپ سارغايتىپ)، سۇ-سىز زەمچە 1 سەرنى ئېزىپ، تالقان قىلىپ، گۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا سۈركىلىدۇ. (3) سۈت كەملىكتە: كاۋا ئۇرۇغىدىن 4 مىسقالنى سوقۇپ، ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا ئاق شېكەر قوشۇپ، ئاچ قۇرساقتا ئىچىلىدۇ. ئەتتىگەن ۋە كەچتە بىر

قېتىمدىن ئۈدا 3 - 5 كۈن ئىچىلمىدۇ. (4) ئادەتتىلەنگەن بويمدىن ئاجرىشمىدا: كاۋا ساپمغمدىن 3 - 5 تالنى قاينىتىپ، كۈندە بىر قېتىمدىن ئۈدا 5 - 7 كۈن ئىچىلمىدۇ. (5) كويۇپ يارىلمنىش، ئوق تېگىپ يارىلمنىشتا: خام كاۋا گوشىنى ئېزىپ، ئاغرىق ئورۇنغا سۈرتىلمىدۇ. (6) ئوق بىلەن يارىلمنىپ ،ئوق چىقمىغاندا: كاۋا ساپمغمدىن مۇ- ۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، كويدۇرۇپ كومۇر هالغا كەلتۈرۈپ، يۇمشاق سوقۇپ يارا ئاغزىغا سېپىلمىدۇ. (7) سۈت بېزى ياللۇغمنىڭ دەسـ- لمۇندە: هول كاۋا يوپۇرمىغى 2 سەر، زىرىقتەن 2 سەرنى ئېزىپ ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلمىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 سەر.

ئاقسۇ قەرهلا

除虫菊 Chu chong jü

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئاقسۇ قەرهلا ئۈرغىدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئۇـ گىزلىكى 60—80 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى چاچما يىلتىز بولۇپ، قارامتۇل خـومىرەڭـدە بولمدۇ. غولى يالـغۇز، تىك ئـوسمدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2—3 قاينىلانغان پەيسىمان يېرىلـ غان، كىچىك يېرىقچە يوپۇرماقلىرى يىپ شەكلىدە بولمدۇ، تۈۋىدىـ كـى يـوپۇرماقلىرىنىڭ سـېپى بار، غولىدىكى يوپۇرماقلىرىنـىڭ سېپى بوق. باشسىمان گۈل رېتى چوڭراق بولـۇپ، غولىنىڭ ئۇچىدىن يالـ غۇز ئوسۇپ چىقمدۇ ۋە بىر قانچە گۈلـلىرى كۈنـلۈكسىمان تىزىلىپ تۇرىدۇ. ئەتراپتىكى گۈلـلىرى تىل شەكـلىدە، رەڭـگى ئاق، ئۇتـ تۇرىدىكى گۈللىرى نـەي شەكلىـدە. رەڭگى ساغـۇچ قوڭۇر كېلىدۇ (264 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپرەك تاغلىق جايلاردىكى ئورمان ئەتراپىدا، ئىگىز تاغلارنىڭ نەملىك جايلىرىدا ئوسىدۇ. شىمالىي شىنجاڭدىن كوپ تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: 6 - ئايدا گۈلى ئېچىلىش بىلەن باشسىمان گۈللىرىنى ئۈزۈۋېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. مىللى تىبابەتتە ئاقىر قەرھانىڭ يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى سەل قېرىغىراق تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، ئازىراق زەھەرلىك!

ئىشلىتىلىشى: (1) پىت - بۇرگە ۋە چۈسىلارنى. ئولتۇرۇشتە ئاقىر قەرھا تالقىنى كارۋات ئەتراپىغا ۋە كىيىملەرگە چېچىپ قويۇلىدۇ. (2). پاشا، چۈنلارنى يوقىتىشتا 100 گىرام ئاقىر قەرھانى يۇمشاق سوقۇپ، 2 جىڭ كىرىسىنغا 2 كۈن چىلاپ قويۇپ سۈزۈپ ئالغاندىن كېيىن پۈركىلىدۇ.

مىقتارى: سىرتقا سۈيىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

14. قورۇغۇچى ۋە تىزگىنلىگۈچى دورىلار

（固涩药）

بۇ دورىلار قورۇش ۋە تىزگىنلەش تەسىرى بار دورىلار بولۇپ، ئۇزلىگمىدىن تەرلەش، ئوغرى تەر ، ئۇزۇنغا سوزۇلغان تولغاق، ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئىچ سۇرۇش، سوك چىقىپ قېلىش، سۇيدۇك قېتىم سانى كوپىيىش، ئېھتىلام، سىيگەك، قاناش، ئاق خۇن كېلىش، بالىياتقۇنىك پائالىيەتچان قانىشى قاتارلىق كېسەللىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

ياچۇەك تۇخۇمى

桑螵蛸 cang piao xiao

باشقا ئاتىلىشى: بوشۇك تەۋەتتى، خىمىل دەستەك، ياتا تۇك.

تونۇش: بۇ ياچۇەك تۇخۇمىنىك ئورىغۇچى قېپى بولۇپ، شەكلى ئۇزۇنچاق تۇخۇمسىمان، رەڭگى ساغۇچ قوڭۇر، قاتمۇ ـ قات قەغەزسىمان ماددىدىن تۇزۇلگەن. چەك ھەم بېنىك بولۇپ، شاخقا يېپىشىپ تۇرغان تەرىپىدە ئۇزۇن چوڭقۇر ئوقۇرى بولىدۇ. دۇمبە تەرىپىنىك ئوتتۇرىسىدا بورتۇپ چىققان قىرى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە نۇرغۇن تۇخۇمى بولىدۇ (265 - رەسىمگە قارالسۇن).

چىقىش ئورنى: كوپىنچە ئۇزۇمە دەرىخى، ياكى باشقا دە-

رەخلەرنىڭ شېخىغا يېپىشىپ تۇرۇدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بو-لۇپ، جەنۇبىي شىنجاڭدا كوپرەك تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تۇخۇمنىڭ ئورغۇچى قېپى ئىشـلىتىلىدۇ. كەچ كـۈزدە، باش بـاھار مەزگىلىدە يىغىۋېـلىپ، قاسقانغا سېلىپ، ئىچىدىكى تۇخۇمى ئولگىچە ھـورلاپ، ئاندىن ئېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ (ئەگەر توخۇمىدىن بالا قۇرۇت چىقىشقا باشلىغان بولسا دورا بولمايدۇ).

تەبىئىي: تەمى تاتلىق تۇزلۇق، تەبىئى موتىدىل، زەھەر-سىز. بورەكنى قـۇۋەتلەيدۇ، مەنىنى تىزگىنلەيدۇ، سۈيدۈكنىڭ قېتىم سا-نىنى ئازايتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سىيگەكتە: ياچۇەك توخۇمى 3 مىسقال، قان تېپەر 3 مىسقال، سېرىق يوگەي ئۇرۇغى 5 مىسقال، مالىنا 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچـىلىدۇ. (2) ئېھـتىلامدا: ياچۇەك توخۇمىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق يەنچىپ تۇز سۈيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) بەدەن ئـاجىزلىقتىن بولغان ئاق خۇندا، بـەل تېلىپ ماغدۇرسىزلىـ نىشتا: يـاچۇەك توخۇمى 3 مىسقال، سېرىق يوگەي ئۇرۇغى 3 مىسـقال، ئـالتىقات 3 مىسقال، قانتېپەر 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1—4 مىسقال.

ئـانـار پـوستـى

石榴皮 Shi liu pi

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئانارنىڭ پوستى ئىشلىتىلىدۇ. ئانار پوستىنى يىغىپ، پاكىز يۇيۇپ، توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ خام ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ئانار گۈلى، ئانار ئۇرۇغىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۈچۈمەل، ئېغىزنى قورۇيدۇ. تەبىئى ئىسـ-

سەققا مايىل، زەھەرسىز. مەنمنى چىكىتمىدۇ، ھاشارەت ئولتۇرۇدۇ. پەيـ-
نى چىكىتمىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قـان توكۇرۇش، قـان قۇسۇش، چـوڭ تەرەتتىن قان كېـلمش، بالىياتـقۇ قاناشلاردا: ئانار پوستى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىلىپ، ھەسەل بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) تـۇ تـۇ قۇرۇتمنى چۇشۇرۇش ئۈچۈن: ئانار پوستـى 1 مىسقـال، سەرخىس 3 مىسقال، قايـنىتىپ ئـىچـىلـدۇ يـاكى ئانار پوستىدىن 3 مىسقالنى قاينىتىپ، 100 مىللىلىتىر قالغاندا ئېلىپ ئۇخلاشتىن بۇرۇن ئۈچەيگـە ھەمەل قىلىنىدۇ. (3) سازائىسمان مەددىنى چۇشۇرۇشتە: ئانـار پوستىدىن 1 سەر، تازىلانغان شوردىن 2 مىسقال ئېلىپ قاينىتىپ، شېكەر قو-شۇپ، 2 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (4) ئاق خۇن قـىزىرىپ كەل-گەندە: ئانار گۈلى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئـىچىلىدۇ. (5) سوك چە-قىپ قېلىـشتا: ئانار پـوستى 1 سەر، زەمچە 5 مـىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ھورغا تۇتۇپ، سۇيى بىلەن يۇيۇلىدۇ. (6) بادام بېزىنىڭ يالۇغى، تاماق ـ گال يالۇغى ۋە ئېغىز بوشلىغىنىڭ يالۇغلىنىشىدا: ئانار پوستىدىن 5 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئېغىز چايقىلىدۇ.

مىقتارى: 1 ـ 3 مىسقال.

ئۈەيـنـۇلا

乌梅 Wumei

ئۈەينۇلاقېقـى (乌梅肉)، ئۈەينۇلا كومۇرى (乌梅炭)

يىغىپ تەيـيارلاش: دورا ئۈچۈن ئۈەينۇلا مىۋىسى ئىشلى-تىلىدۇ. ئۈەينۇلا: تولۇق پىشىپ كەتمىگەن ۋاقتىدا ئۈزۈۋېلىپ، قاۋـ-لاپ قۇرۇتۇلىدۇ. ئۈەينۇلا كومۇرى: قۇرۇتۇلغان ئۈەيـنۇلىنى كۈچـلـۈك

ئوتتا شوپىگى كوپـكىچە قورۇپ، ئازراق سۇ چېچىپ، ئاپتاپتا قۇرۇ-
تىلمىدۇ. ئەينۈلا قېتى: قۇرۇتۇلغان ئەينۈلىنى ئېلىپ، تولۇق نەملەپ،
ئۇرۇغىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلمىدۇ.

تەبىيتى: تەمى چۇچۇمەل، تىلنى قورۇيدۇ، تەبىيتى ئىسسىقما
مايىل، زەھەرسىز. ئۇچەينى قورۇپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، ئوپ-
كىنى قورۇپ، يوتەل توختىتىدۇ، خىلىت پەيدا قىلىپ، ئۇسسۇزلۇقنى
باسىدۇ، مەددە چۇشۇرۇدۇ ۋە ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان تولغاقتىن قوساق ئاغرىشتا: ئەي-
نۈلا قېقى (قورۇلغان) 4 سەر، مامۇرانچىن 4 سەر ئېلىپ
يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە 3 قېتىم كاپ
قىلىنىدۇ. (2) ئوت يولىدىكى سازائىسىمان مەددە كېسىلىدە: ئەينۈلا
10 دانە، رەۋەن 2 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 7 مىسقال، كاۋاۋىچىن
10.5 مىسقال، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 5 مىسقال، سەرخىس 3 مىس-
قال، قارا ئەندىز 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) چوك
تەرەتتىن قان كېلىش، ھېيىز كوپ كېلىشتە: ئەينۈلا قېقىدىن 7 دا-
نە ئېلىپ سۇپىتى ئوزگىرىپ كەتمىگىچە كويدۇرۇپ، يۇمشاق سوقۇپ
3 كە بولۇپ، گۈرۈچ سۇيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) قان سىيىشتە:
ئەينۈلا 5 دانە، ئارپا سامىنى (ياكى كويدۇرۇلگەندىن كېيىنكى كۈلى) 1
سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئاشقازان ئاغرىشتا: ئەينۈلا بىر
دانە، چىلان 2 دانە، ئورۇك مېغىز 7 دانە ئېلىپ، سوقۇپ
ئېزىپ، ئاق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (6) قىزىلئوڭگەچ، سۇت
بېزى ۋە جىگەر راكلىرىدا: ئەينۈلىدىن 27 دانە، لېيۇباياۋ (681)
سۇيىدىن 1000 مىللىلىتىر ئېلىپ، ئىككىسىنى قوشۇپ يېرىم سائەت
قاينىتىپ، ئاندىن سۈزۈۋېلىپ، ھەر قېتىمدا 1.5—2 مىللىلىتىردىن
كۈندە 6 قېتىم ھەر قېتىم تاماقتىن ئاۋال ۋە كېيىن بىر نوۋەت
ئىچىلىدۇ. مۇشۇ سۇ بىلەن يۇيۇلسا زەكەر (خەتنىگار) بېشىدىكى راكنى

داۋالايدۇ. (7) قاداقتا: ئەينۈلددىن 100 گرامنى سۇس تۇز سۇ-
يىگە چىلاپ يۇمشىتىپ، پوستىنى ۋە ئۇرۇغىنى ئېلىۋېتىپ، ئۇنىڭغا
شۇيياڭسۇەن (ئاتسمدۇم سالمتسىلىكوم) دىن 10 گرام، پرۇكايىنددىن
بىر گرام قوشۇپ، ھەممىنى ئارىلاشتۇرۇپ، خېمىر ھالغا كەلتۈرۈپ،
ئاغرىق ئورۇننى پاكىز يۇيۇپ، جىياۋبۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىن توشۇك ئې-
چىپ، قاداقنى شۇ توشۇكتىن چىقىرىپ، دورا چاپلىغاندىن كېيىن
ئۇستىدىن جياۋبۇ بىلەن چاپلاپ قويۇلىدۇ. (8) جاراھەتلەرنىڭ
ئېغىزى ئۇزۇنغىچە پۈتۈلمىسە: ئەينۈلا كومۇرنى يۇمشاق سوقۇپ، يا-
رىغا سېپىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال.

لوڭگۇ (ھايۋانات سۆڭىگى)

龙骨 Long gu

يىغىپ تەييارلاش: بۇ قېدىمقى ھايۋاناتلارنىڭ تاشقا
ئايلانغان سۆڭىگى، بولۇپ يىلنىڭ ھەممە پەسلىدە قېزىۋېلىشقا بو-
لىدۇ. بۇ توپىدىن چىققاندىن كېيىن شامالداش بىلەن ئاسان ئۇگۇ-
لۇپ كېتىدۇ. شۇڭا، قېلىن قەغەز بىلەن پۈختا ئوراپ قويۇش كې-
رەك، بۇنىڭ گۇللۇك سىزىقلىرى بار قىسمىنى تاللىۋېلىپ، باشقا
نەرسىلەرنى چىقىرىۋېتىپ، يەنچىپ ئۇگۇتۇلسا، بۇ خام ھايۋانات سۆ-
ڭىگى بولىدۇ. خام ھايۋانات سۆڭىگىنى چوغدا قىزارتىپ، سوۋۇغاندىن
كېيىن يانچىپ ئوگۇتۇلسا، پىشقان ھايۋانات سۆڭىگى بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تېلىنى قورۇيدۇ. تەبىئىتى موتىدىل،
زەھەرسىز. نېرۋىنى تىنچلاندۇرىدۇ، تەرنى يوقىتىپ، مەنىنى چىڭىتىدۇ.

سەرتـقا ئەشلەتمىسە گوشنى ئـوستۇرۇپ، يارنى قورۇيدۇ. قورۇغۇچى، تۇتۇپ تۇرغۇچى سۇپىتىدە پىششىق ھايۋانات سۇڭىگى ئەشلەتىلىدۇ.

ئەشلەتىلىشى: (1) نېرۋ ئاجىزلىغى (يۇرەك ئېغىش، ئۇيقۇسىزلىق) دا: لوڭگۇ ۋە ئەشلەنگەن كەرماننىڭ ھەر بىرىدىن 2 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىمدا بىر مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما خاراكتىرلىك ئۇچەي يالليۇغىدىن بولغان ئىچ سۇرۇشتە: لوڭگۇ ۋە قىزىل گەجنىڭ ھەر بىرىدىن 2 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم كاپ قىلىنىدۇ. (3) سىيگەك، سۇيدۇك تۇتالماسلىقتا. لوڭگۇ 3 مىسقال، ياچۇۋەك تۇخۇمى 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) تېنى ئاجىزلىشىپ بولغان ئېھتىلامدا: سېرىق يوگەي 4 مىسقال، كۈدە ئۇرۇغى 3 مىسقال، لوڭگۇ 5 مىسقال، ياچۇۋەك تۇخۇمى 3 مىسقال، بۇغا مۇڭگۈز قالدۇغى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئاق خۇن كوپ كەلگەندە لوڭگۇ 1 سەر، قانتېپەر 5 مىسقال، بەيجۇ 5 مىسقال، سېرىق يوگەي 4 مىسقال، تاجىگۈل 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 سەر.

چۇلۇك يىلتىز پوستى (چۇلۇك)

椿白皮 chun bai pi

چۇلۇك مۇسى (凤眼草)

(چۇلۇك ئائىلىسى، چۇلۇك ئۇرۇغدىشى)

ئۇسۇش ئۇرنى: تۇرپاندا ۋە جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تىكىپ ئوستۇرۇلىدۇ. (266 - رەسىمگە قارالسۇن)

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزىنىڭ پوستى (چۇلۇك يىلتىز پوستى) ۋە مۇسى (چۇلۇك مۇسى) ئىشلىتىلىدۇ. چۇلۇك يىلتىز پوستىنى ئەتىياز ۋە كۇز پەسلىدە ياكى پۇتاش ۋاقتىدا كولاپ، قىلىن پوستىنى سويۇۋېتىپ، قەلەمچە قىلىپ توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، خام ياكى سارغايتىپ قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. مۇسىنى كۇزدە پىشقاندا ئۇزۇۋېلىپ، سېپىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تىلىنى قورۇيدۇ، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقلىقنى ھايداپ، ھوللۇكنى قۇرۇتىدۇ. تولغاق، قان ۋە خۇننى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاق خۇن قىزىرىپ كەلگەندە: چۇلۇك يىلتىز پوستى ۋە كوك سېغىزنىڭ ھەر بىرىدىن ئوخشاش مىقتارىدا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقال دىن قاينىقۇ بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى چۇلۇك يىلتىز پوستى 5 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق، 3 مىسقال، زىرىق 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بۇۋاسىر دىن قاناشتا ئۇزۇن مۇددەت تولغاق بولۇپ قان كېلىشتە: چۇلۇك مۇسىنى چالا

پىشىرىپ، تالقانلاپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن گۈرۈچ سۈيى بىلەن ئېچىلمىدۇ ياكى چۈلۈك يىلتىز پوستى 1 سەر، توشقان ئوتنىڭ كۆمۈرى 5 مىسقال، قاينىتىپ ئېچىلمىدۇ. (3) ئاق خۇندا: چۈلۈك يىلتىز پوستى 2 سەر، چىگىت 5 مىسقال (سوقۇپ) قاينىتىپ ئېچىلمىدۇ.

مىقتارى: چۈلۈك يىلتىز پوستى 1.5 — 5 مىسقال، چۈلۈك مەۋسى 1 — 3 مىسقال.

نىلۇپەر

莲 Lian

نىلۇپەر ئۇرۇغى (莲子) نىلۇپەر ئاتلىغى (莲须) نىلوپەر يوپۇرمىغى (荷叶) نىلۇپەريوپۇرماق سېپى (荷梗) نىلۇپەر يىلتىزسىمان غولىنىڭ بوغۇمى (藕节) نىلۇپەر تورەلمە بىخى (莲子心) نىلۇپەر گۈل تېگى (莲房) نىلوپەر گۈلى (荷花)

(نىلۇپەر ئاتلىسى، نىلۇپەر ئۇرۇغدىشى)

ئوسۇش ئورنى: تېيىز كولچەكلەردە ۋە كوللەردە ئوسىدۇ. قەشقەر، خوتەن، ئاقسۇ قاتارلىق رايونلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ (267 - رەسىمگە قارالسۇن).

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن نىلوپەر ئۇرۇغى، تورەلمە بىخى، يىلتىزسىمان غولىنىڭ بوغۇمى، يوپۇرمىغى، يوپۇرماق سېپى، گۈلى، نىلوپەر ئاتلىغى، گۈل تېگى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈزدە گۈلى، ئاتلىغى، يوپۇرمىغى، يوپۇرماق ساپلىرىنى يىغىپ، ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە گۈل تېگى، ئۇرۇغى، تورەلمە بىخلىرىنى يىغىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، قوشۇمچە يوپۇرمىغىنى قورۇپ، كومۇرقىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزسىمان غولىنى كەچ

كۈزده ۋه باش باهاردا كولاپ، ئۇنىڭ بوغۇمىنى ئايرىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ياكى قورۇپ كومۇر قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: (1) ئۇرۇغى: تەمى تاتلىق قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، بەدەننى قۇۋەتلەيدۇ، تالنى ياخشىلاپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، مەنىنى تېزگىنلەيدۇ. (2) تۇرەلمە بىخى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق. يۇرەكتىكى ئىسسىقنى ئالىدۇ، قان بېسىمنى چۈشۈرىدۇ. (3) گۈل تېگى: تەمى قېرىق تىلنى قورۇيدۇ، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، توسالغۇلارنى ئاچىدۇ، قان توختىتىدۇ. (4) گۈلى: تاتلىقراق قېرىق، هوللۇكنى هەيدەيدۇ ۋە قان توختىتىدۇ. (5) نىلۇپەر ئاتىلىغى: تەمى تاتلىق، تىلنى قورۇيدۇ، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، مەنىنى تىزگىنلەيدۇ، قورۇيدۇ. (6) يوپۇرماق سېپى ۋە يوپۇرمىغى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى دوتىدىل، ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، ئىسسىق ئوتۇشنى يېشىدۇ، قان توختىتىدۇ. (7) نىلۇپەر يىلتىزسىمان غولىنىڭ بوغۇمى: تەمى تاتلىق، تىلنى قورۇيدۇ، تەبىئىتى موتىدىل، قۇرۇيدۇ، قان توختىتىدۇ، توسالغۇلارنى ئاچىدۇ (هەممىسى زەھەرسىز).

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلاپ ئۇزۇنغىچە ئىچ سۇرۇشتە، ئۇزۇنغا سۇزۇلغان تولغاقتا، ئىھتىلامدا ۋە ئۇيقىسىزلىقتا: نىلۇپەر ئۇرۇغى 3 مىسقال، تەسۋى قوناق ئۇرۇغى 4 مىسقال، ئاق بىيەندۇ 3 مىسقال، چىلان 10 دانە قاينىتىپ يېيىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمدىن باش ئايلىنىش ۋە نېرۋ ئاجىزلىقتىن بولغان ئۇيقۇسىزلىقتا: نىلۇپەر تورەلمە بىخى 3 مىسقال، كەرمان 2 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، ئارچا ئۇرۇغى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا، خۇن تەۋرەش، قان سېيىش ۋە تەرەتتىن قان كېلىشتە: جىڭجىيە باشىغى (قارايتىپ قورۇلغان) ۋە نىلۇپەر گۈل تېگى كومۇرىنىڭ هەر بىرىدىن 2 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، هەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم

ئەچىلمىدۇ. (4) بالىياتقۇنمىڭ پائالىيەتچان قانمىشىدا: نىلۇپەر گۈل تېگى كومۇرى 3 مىسقال، رويان كومۇرى 2 مىسقال، ھەمكەن سېرىغنىنىڭ كومۇرى 3 مىسقال، كىچىك خوخا كومۇرى 3 مىسقال، قايىنىتىپ ئىچىلمىدۇ. (5) نېرۋ ئاجىزلىغاندىن بولغان ئۇيقۇسىزلىقتا، ئېھتىلامدا ۋە سىيگەك كېسىلىدە: نىلۇپەر ئاتىلمىغى، نىلۇپەر ئۇرۇغى ۋە يالپىلاق غوللۇق كەتمىرا ئۇرۇغىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، قايىنىتىپ ئىچىلمىدۇ. (6) ياز ۋە كۈز پەسلىدىكى ئىسسىق ئوتۇشتە (ئېغىز قۇرۇش، كوكرەك سىقىلىش، باش ئايلىنىشتا): ھول نىلۇپەر يوپۇرمىغى 1 سەر، ھول قۇمۇچ يىلتىزى 1 سەر، بىيەندۇ چېچەكى 2 مىسقال، قايىنىتىپ ئىچىلمىدۇ ياكى نىلۇپەر يوپۇرمىغى 3 مىسقال، كوك ئەمەن 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، كوك سېغىز 5 مىسقال، قايىنىتىپ ئىچىلمىدۇ. (7) قان قۇسۇش، قان تۈكۈرۈش، بۇرۇن قاناشتا ۋە تەرەتتىن قان كېلىشتە: ھول نىلۇپەر يىلتىزىسىمان غول بوغۇمىدىن 1 سەر ئېلىپ، سوقۇپ شىرىسىنى چىقىرىپ ئىچىلمىدۇ. (8) سوزۇلما خاراكتىرلىك تولغاقتا: نىلۇپەر ئۇرۇغى 3 مىسقال، قان تېپەر 3 مىسقال، تاش ئەگىرى 1.5 مىسقال، مامۇرانچەن 2 مىسقال، قايىنىتىپ ئىچىلمىدۇ. (7) قان قۇسقاندا: نىلۇپەر گۈلى 1 مىسقال، قايىنىتىپ ئىچىلمىدۇ. (10) ھول يارىلاردا: ھول نىلۇپەر گۈلى ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلمىدۇ.

مىقتارى: نىلۇپەر يىلتىزىسىمان غول بوغۇمى 3 — 5 مىسقال، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسى 1.5 — 3 مىسقال.

ئوچاق چالمىسى

伏龙肝　　fu long gan

يىغىنچ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن قالانغان ئوتۇن ۋە ئوت - چوپلەردە ئىسلىنىپ كويغەن ساتۇچ قىزىل ئوچاق چالمىسى ئىشلىتىلمىدۇ، بۇنى خالىغان ۋاقىتدا ئېلىپ، قارايغان قىسمىنى ئېلەۋېتىپ يۇمشاق سوقۇپ ئىشلىتىلمىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئازراق ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز، تال - ئاشقازاننى ئىسسىقلا مايىللاشتۇرۇپ، هوللۇكنى قۇ- رۇتىدۇ، قۇسۇشنى، ئېچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) هامىلدارلىقتىكى قۇسۇشتا: ئوچاق چالمىسى 2 — 4 سەر، خام زەنجىۋىل 3 ياپراق ئېلىپ، قاينىتىپ سۈزۈلگەندىن كېيىن ئازراق قارا شېكەر قوشۇپ دەملەپ ئىچىلىدۇ. (2) سۈزۈلما ئوچەي ياللۇغىدىن ئېچ سۇرۇشتە، قان قۇسۇش، بۇرۇن قانىتىش، بالىياتقۇ قاناشتا ۋە ئاق خۇن قىزىرىپ كېلىشتە: ئو- چاق چالمىسى 2 سەر (ئايرىم لاتىغا ئوراپ قاينىتىلىدۇ)، ئېشەك پېلىمىدىن 5 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىلغان ئوچاق چالمىسى قالدۇقلىرىنى ئېلەۋېتىپ، قاينىتىمىسىغا ئېشەك پېلىمىنى سېلىپ ئېرىتىپ ئىسسىق بو- يىچە ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 سەر سۇ بىلەن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

دىققەت: كومۇر قالىغان ئوچاقنىڭ سىرتىق توپىسى زەھەرلىك! دورىغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

كىرپە تېرىسى

刺猬皮 Ci wei pi

تونۇش: پۈتۈن بەدىنى قاتتىق تىكەنلىك بولۇپ، قوساق، يۈز، پۇتلىرىدا يۇمشاق تۈكلىرى بولىدۇ.

ياشاش ئورنى: ئېتىز، دالىلاردىكى ئوتلاقلىقلاردا ماكانلىشىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: كىرپىنى تۈتۈپ، تېرىسىنى سويۇپ، سالقىندا قۇرۇتۇپ. چاناپ پارچىلاپ، كوك سېغىز تالقىنى بىلەن قورۇپ، سارغايغاندىن كېيىن، تاسقاپ كوك سېغىز تالقىنىنى چىقىرىۋېتىپ، سالقىنغا قويۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىغراق قېرىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. قانىنى سۈرۈتىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ، قورۇيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) چوڭ تەرەتتىن قان كېلىشتە، بالىياتقۇ قاناشتا: كىرپە تېرىسى (پىششىقلانغان) 1 سەر، چاچ كومۇرى 5 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم قارا شېكەر قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاشقازان ئاغرىشتا: كىرپە تېرىسىنى كويدۇرۇپ، سۇقۇپ كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) بۇۋاسىر ئاقمىسىدا: قورۇلغان كىرپە تېرىسى ۋە تۇخۇمەك غۇنچىسىنىڭ ھەر بىرىدىن 1 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ئېھتىلامدا: قورۇلغان كىرپە تېرىسىدىن 2 سەر ئېلىپ سوقۇپ، 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2—3 مىسقال.

مالىنا

复盆子 fu pen zi （悬钩子）

（گەۋمر كۆل ئاگملىسى، مالىنا ئۇرۇغدىشى）

تونۇش: （1）يوپۇرماق تاشلايدىغان چىاتقال، ئىگىزلىگى 0.5—1 مېتىر كېلىدۇ. شاخلىرى كوپ، پۈتۈن تېنىدە زىچ ئۇششاق تىكەنلىرى بولىدۇ. （2）يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، سېپى ئۇزۇن، ئۇچ قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، ئۇچىدىكى كىچىك يوپۇرمىغى چوڭراق، گىرۋىگى رەتسىز قوش ھەرە چىشسىمان، يوپۇرماق يۈزى يېشىل، دۇمبىسى ئاقۇش كۈلرەڭ بولىدۇ. （3）گۈلى ئاق، بىر تال ياكى بىر نەچچە تال بولۇپ، ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. مېۋىسى توپ شىرىلىك مېۋە بولۇپ، رەڭگى قىزىل، شەكلى دۇگىلەكرەك، ئۇرۇغى كوپ بولىدۇ （268 - رەسىمگە قارالسۇن）.

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق ئوتلاقلىقلاردا، چاتقاللىقلاردا ئو - سىدۇ. ئالتاي، تيانشان تاغ رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

يېغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن مېۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. 6—8 - ئايلاردا مېۋىسى پىشقاندا ئۇزۇۋېلىپ، قاينىتىپ سۇغا سې - لىپ، ئازراق تۇرغۇزۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يەلتىزىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: چۇچۇمەل تاتلىق، ئىسسىقتا مايىل، زەھەرسىز. بورەكنى قۇۋۇتلەپ، مەنىنى تىزگىنلەيدۇ، مۇسپىلىككە يارىدەم بېرىپ، كوزنى روشەنلەشتۇرىدۇ، سۇيدۇكنىڭ قېتىم سانىنى ئازايتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: قېرىلاردىكى زەئىپلىك ۋە پات - پات سېيىشتە

مالىنا 5 مىسقال، كەتىرا 5 مىسقال، قان تېپەر 3 مىسقال، ياچۇەك تۇخۇمى 3 مىسقال، بۇغا مۇڭگۈز قالدۇغى 3 مىسقال، لوڭگۇ 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىلاردىكى سىيگەك كېسىلىدە: مالىنا، ياچۇەك تۇخۇمى، يېجۈرىن مېغىزىنىڭ ھەربىرىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقتا، ئېھتىلامدا: مالىنا كوپىنچە ياچۇەك تۇخۇمى، نىلۇپەر ئاتىلىغى بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. (4) جىگەر ياللۇغىدا: مالىنا يىلتىزىدىن 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: ئۇرۇغى 1.5—3 مىسقال، يىلتىزى 0.5—1 سەر.

ئازغان

野薔薇　　Ye qiang wei

(ئەتىرگۈل ئائىلىسى، ئازغان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) چاتقال، ئىگىزلىگى 3 مېتىرچە بولىدۇ. (2) غولى كوپ شاخلايدۇ، كىچىك تىكەنى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، شەكلى سوقۇچاق ياكى تەتۇر تۇخۇمسىمان، گىرۋەكلىرى ھەرە چىشى لىرىغا ئوخشاش بولىدۇ. (4) گۈلى يەككە ھالدا يان شاخلىرىنىڭ ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلىنىڭ سىپىدا زىچ تىكەنسىمان تۈكلىرى بار، گۈل كاسىسا ياپراقچىلىرى 5 تال، گۈل تاجى ياپراقچىلىرى 5 تال بولۇپ، رەڭگى سۇس قىزىل ياكى سېرىق كېلىدۇ. مېۋىسى سوقۇچاق، پاقىراق، گوشلۇك، رەڭگى قىزىل بولىدۇ (269 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق دەريا ۋادىلىرىدا، ئورمانلىقلارنىڭ ئايمغدىكى چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن مەۋسى ئىشلىتىلىدۇ. پىشقانىدا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يىلتىزى ۋە چېچەكمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئى: ئازغان مەۋسى: تەمى چۇچۇمەل، تىلنى قورۇيدۇ، تەبىئى موتىدىل، زەھەرسىز. مەنىنى چىگىتىدۇ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، سۇيدۇكنىڭ قېتىم سانىنى ئازايتىدۇ. يىلتىزى: تەمى تاتلىق، تىلنى ئازراق قورۇيدۇ، تەبىئى موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، قاننى سوۋۇتىدۇ، ھېيىزنى راۋان قىلىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئېھتىلامدا، سېگەك كېسىلىدە، سىيىش سانى كۆپەيمىشتە، سوزۇلما خاراكتېرلىك ئىچ سۇرۇشتە، ئاق خۇن كېلىشتە، ئوزلىگىدىن تەرلەشتە، ئوغرى تەردە، بەل - پۇت ئاغرىشتا: ئازغاندىن 3-5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يىقىلىپ زەخمىلىنىشتە، بەل - پۇت سىقىراپ ئاغرىشتا، سوزۇلما خاراكتېرلىك ئىچ سۇرۇشتە، يوتەلدە: ئازغان يىلتىزى 5 مىسقالدىن 1 سەرگىچە قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) چىقان چىققاندا: ئازغان يىلتىزىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ ئېزىپ سۇرتۇلىدۇ.

مىقتارى: مەۋسى 1.5-3 مىسقال، يىلتىزى 0.5-1 سەر.

دۇپ

橡子 Xiang zi

به‌للۇت (橡子肉) ، دۇب چىنىسى (橡子碗)

(دۇپ دەرىخى ئاغىلىسى، دۇپ دەرىخى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) 5 - 8 مېتىر ئېگىزلىكتە ئوسمدىغان دەرەخ، يۇمران شاخلىرىدا ئاق ئۇششاق چىپار چېكمىتلىرى بار. (2) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىمشىپ ئوسكەن، قېلىن، تېرىلەشكەن، شەكلى تەتۇر تۇخۇمسىمان، گىرۋەكلىرى چوڭقۇر دولقۇنسىمان بولىدۇ. (3) ئۇمۇمى ئورىغۇچى يوپۇرماقلىرى چىنىگە ئوخشايدۇ، سىرتىدا ناھايىتى رەتلىك تەڭگە يوپۇرماقلىرى بولىدۇ. مەۋسى قاتتىق، سوقۇچاق بولۇپ، پىشقاندىن كېيىن ساغۇچ خومارەڭگە ئوزگىرىدۇ، پاقىراق بولىدۇ (270-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: غۇلجىدا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن مەۋسى (بەللوت) ۋە ئۇمۇمى ئورىغۇچىسى (دۇپ چىنىسى) ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە مەۋسى پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا ئايرىم قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تىلنى قورۇيدۇ، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ئۈچەينى قورۇپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما خاراكتېرلىك ئۈچەي يالليۇغىدا، تولغاقتا: بەللوتتىن 1 سەر ئېلىپ، سۇغا بىر كۈن چىلاپ، سۇزۇۋېلىپ قالغاندىن كېيىن، ئىزىلگىچە قاينىتىپ، شىكەر قوشۇپ يىيىلىدۇ. (2) بالىياتقۇ تۇۋەنگە چۈشۈپ قالغاندا ۋە سوك چىقىپ قالغاندا: مۇۋاپىق مىقتار-

دىكى بەللۇتنى سۇدا قاينىتىپ هورى بىلەن هورلاپ، سۇيى بىلەن يۇغاندىن كېيىن ئەسلىگە قايتىدۇ. (3) سوزۇلما خاراكتىرلىك تولۇغاقتا، ئاق خۇندا: دۇپ چىنىسىدىن 2 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، هەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۇنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال.

يانتاق شېكەرى (يانتاق)

刺糖 Ci tang

باشقا ئاتىلىشى: تەرەنجۇبل

(پۇرچاق ئائىلىسى، يانتاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق ساھان غولۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 40 - 60 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، قاتتىق بولۇپ، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، قاتتىق، ئۇزۇنچاق تۇخۇمسىمان، يوپۇرماق يۇزى يېشىل، دۇمبىسى ئاقۇش كۇاسرەك، يوپۇرماق قولتۇغىدا ئۇزۇن قاتتىق تىكەنى بولىدۇ. بىرقانچە گۇللىرى تىكەنگە ئوخشاش ئۇەۇمى ئوقمىنىك ئۇچىدائوسىدۇ. گۇلى كېپىنەك شەكلىدە، رەڭگى قىزغۇچ سوسۇن، قاسراقلىق مەۋسى تەسۇبىسىمان بولىدۇ. ئۇرۇغى دۇگىلەك، رەڭگى قارامتۇل بېغىرەك كېلىدۇ. يازدا شاخلىرىدىن ئاقۇش سېرىق رەڭلىك شىلىمشىق شېكەر شىرىسى ئاجرىلىپ چىقىپ، كىچىك دانىچە بولۇپ قېتىپ قالىدۇ، بۇنى يانتاق شېكەرى دېيىلىدۇ (271 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە قۇرغاق بوز يەرلەردە ۋە جاڭ-

گاللىقلاردا ئوسمدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلمدۇ. تۈرپان قاتارلىق جايلاردىن كوپ چىقمدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا سۈپىتىدە يانتاق شېكىرى (تەرەنجۈبل) ئىشلىتىلمدۇ. يانتاق شېكىرى يازلىغى رەخت ياكى قەغەزنى يانتاقنىڭ تېگىگە يېيىپ، كىچىك تاياق بىلەن يانتاقنىڭ غول شاخلىرىنى قېقىپ،قېتىپ قالغان شېكەر يېلىملىرىنى چۈشۈرۈپ ئاندىن ئۇنىڭ دىن يوپۇرماق ۋە باشقا ئارىلاشمىلىرىنى چىقىرىۋېتىپ تەييارلىنىدۇ. يانتاقنى ئوتقا قاقلاپمۇ شېكىرىنى چىقىرىشقا بولىدۇ. ئۇرۇغىمۇ دورىغا ئىشلىتىلمدۇ.

تەبىئىتى: تەمى چۈچۈمەل تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز. بەدەننى قۇۋۋەتلەندۈرىدۇ، ئۇچەينى قورۇيدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاقتا، ئىچ سۈرۈشتە ۋە قوساق ئاغرىشتا: يانتاق شېكىرى 3 مىسقال، يەنچىپ ئىچىلمدۇ. (2) چىش ئاغرىشتا: ھول يانتاق ئۇرۇغىنى يەنچىپ، شىرىسىنى چىقىرىپ، ئاغرىق چىشقا سۈركىلمدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

قاغا جىگدە

沙枣 Sha zao

قاغا جىگدە پىلتىز پوستى (沙枣根皮)

(جىگدە ئاغرىقسى، جىگدە ئورۇغدەشى)

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن مەۋسى (جىگدە)، پىلـ تىز پوستى (جىگدە پىلتىزنىڭ پوستى) ئىشلىتىلىدۇ. پىشقاندىن كېـ يىن قېقىپ ئېلىپ ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ. پىلتىز پوستىنى خا ـ لىغان ۋاقىتتا ئېلىشقا بولىدۇ. غول شاخلىرىدىكى پىلىمىنى قورۇغان ـ دىن كېيىن دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ (272 - رەسىمگە قارا ـ سۇن).

تەبىئىتى: بەدەننى قۇۋەتلەيدۇ، تېچلاندۇرىدۇ، مەنىنى تەز ـ گىنلەيدۇ، ئاشقازاننى ياخشىلايدۇ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، ھېيـزنى تەڭشەيدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان ئاغرىش، ئىچ سۇرۇش، بە ـ دەن زەئىپلىشىشتە ۋە ئوپكە ئىسسىغىددىن بولغان يوتەلدە ئىشلىتىلـ دۇ. (2) سۈنۈقتا: رويان 10 گرام، زەمچە 10 گرام، ئىت يېڭىغى ئۇرۇغى 15 گرام، جىگدە پىلىمى 23 گرام، ماگنىي سولفۇرىدىن 30 گرام ئېلىپ، ھەممىنى بىر قىلىپ يۇمشاق سوقۇپ، ھەر 10 گرامغا بىر تۇخۇم ئېقى قوشۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 سەر.

جىغان

沙棘 Sha ji

باشقا ئاتىلىشى: چىچىرغان، شەيتان پوقى

(جىگدە ئاغىلىسى، جىغان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال ياكى كىچىك دەرەخ، نوتىلىرىنى كۈمۈش رەڭلىك تەڭگە تۈكلەر قاپلىغان. (2) بوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، سېپى قىسقا، شەكلى يېپىسىمان تېمىنە شەكلىدىكى تولۇق گىرۋەكلىك بوپۇرماق. (3) ئاتىلىغى، ئانىلىغى باشقا-باشقا تۈپلەردە بولىدۇ، گۈلى شۇ يىلى ئوسكەن شاخلاردىن چىقىدۇ، گۈللىرى توپلىشىپ قىسقا ئومۇمى گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. كىچىك ئۈچكىلىك مېۋىسى يۇمۇلاق، رەڭگى سېرىق، تەمى چۈچۈمەل بولىدۇ (273 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: جىلغىلاردا، بىناملاردا ۋە دەريا بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئوسىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭدا كۆپرەك.

يېغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن مېۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. مېۋىسى كۈزدە پىشقاندا يىغىۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى چۈچۈمەل، سەل تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىشتەيسىزلىكتە، ھەزىم قىلىش ناچارلاشقاندا: جىغان مېۋىسىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئەمەن سۇيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) جىگەر قېتىشتا ۋە جىگەر قېتىشتىن بولغان

سۇاۇق ئىششقلاردا: زەپەر بىلەن قوشۇپ بېرىلسە سۇيدۇك ھەيدەپ، ئىششقنى ياندۇرىدۇ، جىگەرنى يۇمشىتىدۇ. (3) كۆكۇل ئاينىش ۋە قۇسۇشتا، ھول جىغان مۇسىنى يەنچىپ، سىقىپ سۇيىنى چىقىرىپ ئىچىلمدۇ. (4) زەھەرلىك ھاشارەتلەر چېقىپ زەھەرلەنگەندە، ئىسسىق ئوتۇپ ئايلىنىپ كەتكەندە ۋە ئىشتەيسىزلىلىكتە ھول جىغان مۇسىنى سىقىپ سۇيىنى چىقىرىپ، باراۋەر مىقتاردا ئالما سۇيىنى قوشۇپ ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا شېكەر قوشۇپ، قېنىق تەيياارلاپ ئىچىلمدۇ.

مىقتارى: 0.3 — 1 سەر.

قارا ئۇرۇك

酸梅 Suanmei

(گەتىرگۈل ئائىلىسى. گەينولا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) چاتقال ياكى كىچىك دەرەخ بولۇپ، كوپ شاخلىنىدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، يوپۇرماق سېپىدا ئاق تۈكلەر بولىدۇ، شەكلى تەتۇر تۇخۇمسىمان ياكى سوقۇچاق، گىر-ۋەكلىرى ھەرە چىششىمان كېلىدۇ. (3) گۈلى ئاق، گۈلتاجىسى 5، ئۇچكىلىك مۇنسى سوقۇچاق، رەڭگى قارامتۇل سوسىن، ئۇچكىسى كەچكرەك، تەمى چۈچۈمەل بولىدۇ (274 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا ئوستۇرۇلىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭدا كوپرەك.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن مۇسى (قارا ئورۇك) ئىشلىتىلىدۇ. مۇسى پىشقاندا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپقا سېلىپ، يېرىم قاق قىلىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى چۈچۈمەل، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەر-

سمز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ ،تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ، قو-
رۇيدۇ، يوتەل توختىتىدۇ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئۇزۇن‌ۋاقىت‌يوتىلىپ‌توختىمىسا:قارائۇرۇك، سوغۇكۇل ۋەپاقا يوپۇرماقنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، كىچىك يوپۇر-ماقلىق سۇزە 1 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تولغاق ئۇزۇنغا سو-زۇلۇپ سوغۇق چىقىپ كەتكەندە: قارا ئۇرۇك 5 مىسقال، قارا ئەندىز ۋە زىرىق بىلىتىز پوستىنىڭ ھەر بىرىدىن 0.5 مىسقال، قاينىتىپ ئى-چىلىدۇ. (3) زۇكامنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا: قارا ئۇرۇكتىن مۇۋاپىق مىق-تاردا ئېلىپ، دەملەپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ ياكى مۇۋاپىق مىق-تاردا شوۋ گۈرۇچكە قوشۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 سەر.

غالچەك

千屈菜 Qian qū cai

(غالچەك ئاغىلىسى، غالچەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىكى 50 - 80 سانتىمېتىر. (2) غولى تىنىك، يۇقۇرى قىسمى ئوت قىرلىق، توۋەن قىسمى تۈۋرۈكسىمان بولۇپ، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، سېپى يوق دىيەرلىك، شەكلى تېمىنە-سىمان، ئۇچى تەدرىجى ئۇچلانغان، تۈۋى تەدرىجى تارايغان. (4) گۈلى يەككە ھالدا شاخ ئۇچىدىكى يوپۇرماق قولتۇغىدىن ئوسكەن، رەڭگى قىزغۇش سوسۇن بولۇپ، توپلىشىپ باشاقسىمان گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. ئوزا مۇسى سوقۇچاغراق يۇمۇلاق بولۇپ، پۈتۈنلەي

گۈل كاسىسىغا ئورۇلۇپ تۇرىدۇ. ئۇرۇغى كوپ ۋە بەك ئۇششاق بولىدۇ (275 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: سۇ بويلىرىدا، نەم جايلاردا ۋە يول بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئوت قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە يىغىۋېلىپ، يۇيۇپ، توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى سەل ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. قورۇيدۇ ۋە ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باكتېرىيىلىك تولغاقتا ۋە ئىچ ئۇ - تۇشتە: غالچەك 3 - 5 مىسقال، چاي 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قان توسۇلۇپ قېلىپ ھېيىز كەلمەسلىكتە: غالچەك 5 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

پاشا ئوت

合叶子 He ye zi

(ئەتىرگۈل ئائىلىسى، پاشا ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، بىر مېتىرچە ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) غولى تىك، سىلىق، تۈكسىز بولىدۇ. يوپۇرمىغى ئۇۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان يوپۇرماق بولۇپ، چوڭقۇر يېرىلغان، يېرىقچە يوپۇرماقلىرى يۇمۇلاق تۇخۇم شەكلىدە، گىرۋەكلىرى ھەرەچسىلىق بولىدۇ، كەينى تەرىپى ئاقۇش، ئۇستى يۇزى يېشىل بولىدۇ. (3) چەكلىك كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى

بولۇپ، گۈلىنىڭ رەڭگى ئاق. گۈل تاجى ياپرىقى 4 تال بولىدۇ. 5 – 8 تال ئۇرۇق مۇنبىسى شار شەكلىدە توپلىشىپ ئوسىدۇ (276 – رەسىمگە قارالسۇن).

ئۇسۇش ئورنى: ئوتلاقلاردا، ئورمان چەتلىرىدە ئوسىدۇ، شىمالىي شىنجاڭدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ، كۈزدە يىلتىزىنى قېزىۋېلىپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى سەل چۈچۈمەل، تەبىئىتى موتىدىل، قورۇيدۇ ۋە قان بېسىمىنى توۋەنلىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: پاشا ئوت يىلتىزى 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تاشقى زەخمىلىنىشلەر ياكى كويۇكلەردە: مۇۋاپىق مىقتاردىكى پاشا ئوت يىلتىزىنى يۇمشاق سوقۇپ ئاغرىق ئورۇنغا سېپىلىدۇ.

مىقتارى: 3 – 5 مىسقال. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

15. ئاغرىق توختاتقۇچى دورىلار

(止痛药)

بۇ ئاغرىق توختاتقۇچى دورىلار بولۇپ، خاتىرجەم قىلىش، تېچلاندۇرۇش، تارتىشىشنى بېسىش، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە. ئاشقازان ئۆچەيلەرنىڭ تارتىشىپ قېلىشى، ئاشقازان ئاغرىش، ئوت سانجىغى، يەتمەسلىك زەخمىلىنىش قاتارلىق كېسەللىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

مىڭ دەۋانە ئۇرۇغى (مىڭ دەۋانە)

天仙子 Tian xian zi (莨菪)

(莨菪叶) مىڭ دەۋانە يوپۇرمىغى

باشقا ئاتىلىشى: بەزۇرولبەنجى

(چەبزە ئائىلىسى، مىڭ دەۋانە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 0.5 - 1 مېتىر، تېنىدە ئاقۇش بەز تۈكلىرى بولىدۇ. (2) تۈۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، يوغانراق كېلىدۇ. يوپۇرماق سېپى ياپىلاق ۋە قىسقا، يوپۇرماق شەكلى ئوزۇن تۇخۇمسىمان بولۇپ، گىرۋىگى رەتسىز پەيسىمان تېيىز يېرىلغان، ھەر بىر يېرىنچە يوپۇرماقلىرى 3 بۇرجەك ياكى تار 3 بۇرجەك شەكلىدە بولىدۇ. غولىدىن چىققان يوپۇرماقلىرى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن، سېپى يوق، شەكلى سوقۇچاق، زىچراق تىزىلغان، كوپىنچە گۈلى بىر تەرەپكە جايلىشىدۇ. (3) گۈلى يوپۇرماق قولتۇغىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ، سېپى ناھايىتى قىسقا، گۈل كاسىسى ئىستاكانسىمان بولىدۇ، ئۇرۇغى پىشقاندىن كېيىن مۇ چۈشۈپ كەتمەيدۇ، گۈلىنىڭ رەڭگى ئاچ سېرىق، سوسۇن رەڭلىك، تۈرسىمان تومۇرلىرى بولىدۇ. غوزا مەۋسى پىشقاندا قاپقاق ئېچىلىغاندەك يېرىلىدۇ، ئۇرۇغى كوپ بولىدۇ (277 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يېزىنىڭ چەتلىرىدە، يول بويلىرىدا، ئېتىز قىرلىرىدا، جىلغا قاتارلىق نەم جايلاردا ئوسىدۇ. شىمالىي شىنجاڭدىن كوپرەك چىقىدۇ.

يەغمىپ تەييارلاش: دورا تۈچۈن تۈرۈغنى (مىلك دېۋانىسى تۈرۈغنى) ۋە يوپۇرمىغنى (مىلك دېۋانە يوپۇرمىغنى) ئىشلىتىلىدۇ. تۈرۈغنى پىشقاندىن كېيىن يەغمۇبامپ، شاكاللىرىنى چىقىرىۋېتىپ تەييارلىنىدۇ. يوپۇرمىغنى تازا يېتىلگەن ۋاقتتا يەغمپ، ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ (ھىئوسىئامىن ياكى ھىئوسىئامىن چىلانمىسى ۋە ئىسپىرتلىق ياسالمىسى ئىشلىتىلىدۇ).

تەبىئىي: تۈرۈغنىڭ تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىقلا مايىل، يوپۇرمىغنىڭ تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، ھەر ئىككىسىلا ئىنتايىن زەھەرلىك! تارتىشىشنى باسىدۇ، خاتىرجەم قىلىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان - ئۈچەي تۇتۇلۇپ قېلىش، ئاشقازان ئاغرىش، ئىچ سۇرۇش، سوك چىقىش، ئىچىش ئاغرىش، نېرۋ ئاغرىش، دېمى سىقىلىش، ھىستېرىيە، تۈتقاقلىق، ئەس - ھۇشى جايىدا بولماسلىق قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ. (2) يامان سۈپەتلىك يارىلاردىن زەھەرلىنىشتە: مىلك دېۋانە ئۈرۈغنى سوقۇپ سىرتتىن چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 فۇك.

مەنئى قىلىنىشى: يۈرەك كېسىلى بارلارغا يۈرەك خىزمىتى زەئىپلەشكەنلەرگە ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە: پاكار مىلك دېۋانە (矮茛菪) بۇنىڭ ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئوسۇملۇكى كىچىك، ئىگىزلىكى 30 سانتىمېتىر كېلىدۇ. شېخى كوپ، يوپۇرمىغى تېمىنەسىمان، سېپى بولىدۇ، گۈل كاسىسى ۋارونكاسىمان بولىدۇ. بۇمۇ مىلك دېۋانەغا تارتىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت: بۇنىڭ تەركىۋىدە ھىئوسىئامىن، سكوپولامىن، ئاتروپىنلار بولغانلىقى ئۈچۈن، ئىشلەتكەندە ئېھتىيات قىلىش كېرەك.

ئەت ياڭغى

曼陀罗 Man tuo luo

ئەت ياڭغى گۈلى (洋金花) ئەت ياڭغى مەۋسى (醉仙桃)

ئەت ياڭغى يوپۇرمىغى (曼陀罗叶)

باشقا ئاتىلىشى: ۋاك، بەڭگى دەۋانە

(چەبزە ئاگىلىسى، ئەت ياڭغى گۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان ئوللۇق ئوسۇملۇك، ئەگمىزلىگى 60 - 130 سانتىمېتىر. (2) غولى تىمك، تۈۋى ياغاچلاشقان، ئۇستۇن - كى قىسمى ئاچىماقلىنىپ شاخلىنىدۇ. (3) ئاددى يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى ئۆزۈن، شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى ئۇزۇنچاق تۇخۇمسىمان، گىرۋىگى رەتسىز دولقۇنسىمان چىشلىق بولىدۇ. (4) گۈلى يوپۇرماق قولتۇغىدىن ياكى شاخچىنىڭ بولۇنگەن ئورنىدىن ئايرىم ئوسىدۇ. گۈل كاسىسى كانايسىمان، گۈل تاجىسى سۇناي شەكلىدە، رەڭگى ئاق، غوزا مەۋسى يۇمۇلاق كېلىدۇ، قىسقا قاتتىق تىكەنلىرى بولىدۇ. پىشقاندا يېرىلىدۇ، ئۇرۇغى قارا بولىدۇ (278 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئەسۇش ئورنى: كوپىنچە يېزا ۋە ئېتىز ئەتراپىدىكى چىمەنلىكلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تۈزلەڭلىكلىرىدە كوپ ئۇچرايدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن گۈلى، مەۋسى ۋە يو-

پۇرەمغى ئىشلەتىلىدۇ. گۈلى، يوپۇرمىغى تولۇق يېتىلگەندە ئېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. مەۋسى پىشقاندا يىغىۋېلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرلىك! مەس قىلىپ، ئاغرىق توختىتىدۇ، رېماتىزىمنى داۋالايدۇ، يوتەل ۋە دەم سەلمىشنى پەسەيتىدۇ (ئوسۇملۇكى ئىت ياڭىغىنىڭ سپىرتلىق ياسالمىسى ۋە چىلانمىلىرىنى تەييارلاشتا خام ئەشيا قىلىنىدۇ).

ئىشلىتىلىشى: (1) زىققىدا (قاتتىق قوزغالغاندا): ئىت ياڭىغى گۈلىدىن بىر فۇڭ ئېلىپ ئۇششاق توغراپ، تاماكىغا ئارىلاشتۇرۇپ چېكىلىدۇ (بالىلارغا ئىشلىتىلمەيدۇ). يەنە بىر چۇڭاق: ئىت ياڭىغى گۈلى 5 مىسقال، گەج 1.5 سەر، دانىكا 2.5 سەر، چۇچۇكبۇيا 5 سەر، قالقانگۈل 2 سەر، چىلان مېغىزى 1 سەر ھەممىسىنى يۇمشاق سوقۇپ، سۇ بىلەن كۈمۈلاچ يېسىپ، ئەتىگەن، كەچتە ھەرقېتىمدا 5 ڤۇڭدىن بىر مىسقالغىنچە بېيىلىدۇ. (2) رېماتىزىملىق بەل، پۇت ئاغرىشتا: 1 سەر ئىت ياڭىغى گۈلىنى بىر جىڭ ھاراقتا 10 كۈن چىلاپ، ھەرقېتىمدا 5 مىللىلىتىردىن، بىر كۈندە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە گۈلى يېكى بوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ سۈيى بىلەن سىرتتىن يۇيۇلىدۇ. (3) ئاشقازان ئاغرىشتا ۋە زىققىدا: ئىت ياڭىغى يوپۇرمىغىدىن 2 ڤۇڭ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) نېرۋ خاراكتېرلىك باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىشتا ۋە ئولتۇرغۇچ نېرۋ ئاغرىشتا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 ڤۇڭ.

قوشۇمچە: سوسۇن گۈللۈك ئىت ياڭىغى (罗布麻花紫): شەكلى ئىت ياڭىغىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. ئالاھىدىلىكى شۇكى گۈل تاجىسى سوسۇن، يوپۇرماق سېپى ۋە تومۇراق يوپۇرماق تومۇرلىرىمۇ قىزغۇچ سوسۇن رەڭدە بولىدۇ. پۇتۇن شىنجاڭنىڭ تۇزلەڭ-

لمك رايونلىرىدىن تېپىلمىدۇ لېكىن ئىت ياڭىغىدەك كوپ ئەمەس، خۇسۇسىيىتى ئىت ياڭىغىنىڭكىگە ئوخشايدۇ.

دىققەت: ئەگەر كوپ مىقتاردا ئىچىلىپ، ئاغزى قۇرۇش، تېرىسى قۇرغاقلىشىش، كوز قارچۇغى چوڭىيىش، تومۇر سوقۇشى تېزلىشىش، يۈزى قىزىرىش قاتارلىق زەھەرلىنىش ئالامەتلىرى كورۈلسە تېزلىكتە چۈچۈكبۇيىدىن 1 - 4 سەر قاينىتىپ ئىچىش ياكى كوپ مىقتاردا ئاچچىق چاي ئىچىش كېرەك. كېسەللىك ئەھۋالى ئېغىر بولسا دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ جىددى قۇتقۇزۇش كېرەك.

ياۋا زاغۇن

白屈菜 Bai qü cai

(ئەپيۇنگۈل ئائىلىسى، ياۋا زاغۇن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىكى 50 - 100 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، پۈتۈن تېنىدە يۇمشاق ئاق تۈكلىرى بار. غۇلى چۈرۈك ئاجىز بولۇپ، سۇندۇرغاندا قىزغۇچ سېرىق رەڭلىك سۇت چىقىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، پەيسىمان تولۇق يېرىلمىدۇ، يوپۇرماق ئۇستى يېشىل، ئاستى ئاقۇش يېشىل بولىدۇ. (4) گۈل رېتى كۈنلۈكسىمان بولۇپ، ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدا ئوسىدۇ. گۈلى سېرىق، گۈلتاجىسى 4 يىپراقلىق بولىدۇ، غوزا مېۋىسى يۇمۇلاق تۇۋرۇكسىمان بولۇپ، پىشقاندا 2 گە يېرىلمىدۇ (279 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق يەرلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلمىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يەر ئۈستى قىسمى

ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە يىغىپ، ھول ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، كېسىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرلىك! ئاغرىق توختىتىپ، يوتەلنى باسىدۇ، ئىششىقنى، زەھەرنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان ئاغرىشتا (سوزۇلما ئاشقازان يالۇغى، ئاشقازان يارىسىدا)، ئىچى سۇرۇپ قوساق ئاغرىشتا، يوتەلدە: ياۋا زاغۇندىن 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ 3 كە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (2) چاقىدا، قوتۇردا ۋە تەمرەتكىدە: ھول ياۋازاغۇننى ئېزىپ سىرتقا سۈرۈلىدۇ ياكى سۈيۇق مەلھەم قىلىپ سىرتقا سۈرۈلىدۇ. (3) راك كېسىلىدە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 2 مىسقال.

ياۋا ئەپيۇنگۈل

野罂粟 Ye ying cu

باشقا ئاتىلىشى: ياۋا كوكنار، لەيلىمقازاق

(ئەپيۇنگۈل ئاتىلىسى، ئەپيۇنگۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئەگىزلىكى 30 - 50 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنىدە قاتتىق تۈكچىلىرى بار، سۇندۇرغاندا ئاق سۈتى چىقىدۇ. (2) تۈۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى ئۇزۇن تۇخۇمسىمان بولۇپ، پەبىسمان چوڭقۇر يىرىلغان. (3) گۈلى سېرىق، گۈلتاجىسى 4 بولۇپ، ئۇچىدا ئوسىدۇ. غوزا مېۋىسى ئۇزۇن سوقۇچاق كېلىدۇ، تىك ئوسكەن تۈكلىرى بولىدۇ ياكى تۈكلىرى بولمايدۇ (280 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدا، چەمەنلىكلەردە، دەريا بويى قاتارلىق ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن غوزا مېۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە يىغىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق چۈچۈك بولۇپ، سەل قېرىق، تىلنى قورۇيدۇ. تەبىئىتى سەل سوغ، زەھەرلىك! ئاغرىقنى باسىدۇ، يوتەلنى، ھاسراشنى ۋە ئىچ سۈرۈشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نېرۋ خارەكتېرلىك باش ئاغرىشتا ۋە باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىشتا. (2) كونا يۇتەلدە، دېمى سەمرىشتا، ئىچ سۈرۈش ۋە چوڭ تەرەتتىن قان كېلىشتە. (3) ئېھتىلامدا، ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدا، ئاق خۇندا، سوئى چىقىپ قېلىشتا ئىشلىتىلىدۇ. (4) ئوتكۈر ۋە سوزۇلما ئاشقازان يالليۇغى، ئاشقازان يارىسى ۋە ئاشقازان ئاغرىشتا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 — 2 مىسقال.

قوشۇمچە: ماممسا (海蜡蚧): يوپۇرمىغى تۈۋىدە توپلىشىپ ئوسىدۇ. پەيسمان چوڭقۇر يېرىلغان، ھەر بىر يېرىقچە يوپۇرمىغى چىشسىمان بولىدۇ ياكى كەمتۈكلىرى بولىدۇ، رەڭگى كوكۇش كۈلرەڭ، ئۈستىدە ئۈششاق ئۈپىلىرى بولىدۇ، يۈپۈرمىغى قاتتىق بولىدۇ. غولى توپ يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن ئوسۈپ چىقىدۇ. گۈلى سېرىق بولۇپ، ئۇچىدا ئوسىدۇ. غوزا مېۋىسى ئۇزۇن يىپسىمان، سەل ئەگرى بولىدۇ. بۇمۇ ياۋا ئەپيۇنگرل ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئۇنگىر

菖蒲 CHang pu 水菖蒲

باشقا ئاتىلىشى: ۋەج

(ئىگىر ئاتىلىسى، ئىگىر ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 – 100 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنى سېسىق پۇرايدۇ. (2) يىلتىزسىمان غولى توغرىسىغا ئوسىدۇ. سىرتقى پوستى ساغۇش قوڭۇر، ئىچكى قىسمى سۇس ھالرەڭ بولۇپ، نۇرغۇنلىغان چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى تۈۋىدىن توپلىشىپ، تىك ئوسىدۇ، شەكلى خەنجەر سىمان بىسىق شەكىللىك، يوپۇرماق تومۇرى پاراللىل بولۇپ، ئوق تومۇرى ئېنىق كورۇنمىدۇ. (4) گۇشلۇك باشاقسىمان گۈل رېتى بولۇپ، شەكلى بۇمۇلاق تۈرۈكسىمان، گۈلى كىچىك، رەڭگى سوس يېشىل كېلىدۇ. شىرنىلىك مېۋىسى ئۇزۇن سوقۇچاق بولۇپ، پىشقاندا قىزىرىدۇ (281 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: سۇ بويىدا، سازلىقلاردا ئوسىدۇ. ئىلىدا كوپ تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. باھاردا ۋە كۈزدە قېزىۋېلىپ، چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىۋېتىپ، پاكىز يۇيۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. نەملەپ، نېپىزيالپاغلاپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، ئازراق زەھەرلىك! نېرۋىنى تىنچلاندۇرىدۇ، ئاشقازاننى ياخشىلايدۇ، يەلنى ھەيدەيدۇ، ئاغرىقنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نېرۋ ئاجىزلىقتا ۋە ئۇنۇتقاقلىقتا: ئىگىر،

كەرمان، لوكگۇ، ئىشلەنگەن تاشپاقا قېپىنمك ھەر بىرىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما ئاشقازان يالليۇغىدا: ئىگىر 3 مىسقال، مامكاپ 3 مىسقال، ئارپا ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، تۇرۇپ ئۇرۇغى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) رېماتىزملىق بوغۇم ئاغرىشتا: ئىگىر چوك يوپۇرماقلىق جىنتىيانانمك ھەر بىرىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سوزۇلما خارەكتىرلىك تولغاقتا: ئىگىر، كەرمان، قان تېپەر، نىلوپەر ئۇرۇغىنمك ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، قارا ئەندىز 1.5 مىسقال، ياۋا كەشمىر 3 مىسقال، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) چەـ قاندا: ھول ئىگىردىن مۇڭاپىق مىقتاردا ئېلىپ ئېزىپ، سىرتقا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

تۇگە تاپان

骆驼蹄草 luo tuo ti cao

(ئوغرى تىكەن ئائىلىسى، تۇگە تاپان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئەـ گىزلىگى 20 — 30 سانتىمېتىر. (2) غولىنمك تۇۋى ياغاچلاشقان بولۇپ، يۇقۇرى قىسمىدىن كوپ شاخلىنىدۇ، قىپ‌ئىش بولۇپ كوتەـ رىلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، گوشلۇك، شەكلى ئۇزۇنراق سوقۇچاق، يېيىلمپ ئاچىماق بولۇپ، يوپۇرماق ئۇچىنمك ئۇچىغا تىزىلغان. (4) گۇلى قىزغۇش بېغىرمك بولۇپ، يوپۇرماق قولتۇغىدىن جۇپ بولۇپ ئوسۇپ چىقىدۇ. غوزا مۇيىسى تۇۋرۇكسىمان، شەكلى ئۇزۇنراق سوقۇـ چاق بولىدۇ (282 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تۇزلەڭلىكلەردە، تاغ ئېتىكىدە، بىنالار دا باكى يول بويىدا ئوسىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىقراق تۇزلۇق، ئاغرىق پەسەيتمەيدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يازدا ۋە كۈزدە يىغىۋېلىپ، تازىلاپ توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: داۋاملىق باش ئاغرىغاندا: يانتاق شېكىرى 2 گرام. ئادىراسمان 1 گرام، توگە تاپان 2 گرام ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىم 1 - 3 گرامدىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 5 گرام.

تاشقى كېسەلمكلەرنى داۋالايدىغان دورىلار

外科药

بۇ دورىلار قورۇش، قان توختىتىش، يارىلارنى (غەلۋىرەكـ لەرنى) ساقايتىش، چىرىشنى توختۇتۇپ كوش ئوستۇرۇش، يىرىكنى چىقىرىپ، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. شۇڭا بۇ دورـ لار. سىرتتىن يارىلىنىپ قان چىقىش، كويۇك يارىسى، يىقىلىپـئۇرۇـ لۇپ زەخمىلىنىش، چاقا ـ غەلۋىرەكلەر، چىلە تەمرەتكە، ئۇششۇك، تەرە ياللۇغى قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

ھەرە ھوكۇنىگى

蜂房 Feng fang (露蜂房)

باشقا ئاتىلىشى: ھەرە ئۇگىسى

تونۇش: بۇ چوڭ سېرىق ھەرە ياكى ياۋا سېرىق ھەرىنىڭ باسىغان ئۇگىسى ،شەكلى يۇمۇلاق، رەڭگى ئاقۇش كۇلرەڭ كېلىدۇ. ئارقا تەرىپىدە سېپى بولىدۇ، ئالدى تەرىپىدە نۇرغۇنلىغان چوڭ ـ كىچىكلىگى ئوخشاش بولمىغان 6 بۇرجەكلىك توشۇكلەر بولىدۇ.چوڭ سېرىق ھەرىنىڭ تېنىئۇزۇن، رەڭگى قىزغۇچ سېرىق كېلىدۇ، دۇمبىسىدە قاراداغلار بولىدۇ،ياۋاسېرىق ھەرىـ نىڭتېنى كىچىك، دۇمبىسىدە نۇرغۇنلىغان سېرىق توغرى سىزىقلىرى بولىدۇ.

ياشاش ئورنى: پەشايۋانلاردا، دەرەخ شاخلىرىدا، ئىگىز ئوتلاردا ۋە تاشلارنىڭ ئارىلىرىدا بولىدۇ. پۇتۇن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: كۈزدە ۋە قىشتا يىغىۋېلىپ، ئىسسىق ھورلىغاندىن كېيىن، ئولۇك ھەرىلىرىنى چىقىرىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئەخلەتلەرنى ئېلىۋېتىپ، ئۇششاق توغراپ قورۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل. زەھەرلىك!

يەلنى تارقىتىپ، زەھەرنى كېسىدۇ، قۇرۇتلارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بۇۋاسىرىدىكى ئاغرىشلاردا: ھەرە ئۇگىسى 3 مىسقال، غاز تاپان 1 سەر، سېمىز ئوت 1 سەر، سۇدا قايىنىتىپ ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (2) ئىغىزمان ۋە گەدەنگە چىققان يارىدا: قارا گۈنجۈتنى ھەرە ھوكۇنىگىنىڭ توشۇكىلىرىگە قويۇپ سۇس ئوت بىلەن قىزدۇرۇپ، يۇمشاق سوقۇپ ئۇنىڭغا ئوخشاش مىقتاردىكى كامفۇرنى ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىنىدۇ. يارا يىرىڭلىغان بولسا، سېرىق مومنى سۇماي بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئۇنىڭغا دورا تالقىنى قوشۇپ، يارا ئەتراپىغا سۈركىلىدۇ. ئەگەر يارا يىرىڭلاپ سېسىغان بولسا، دورا تالقىنىنى ئۇستىگە سەپسە بولىدۇ ياكى ھەرە ھوكۇنىگىۋەيلان پوستىنىڭ ھەربىرىدىن ئوخشاش مىقتاردا ئېلىپ، سۇس ئوت بىلەن تەبىئىتى ئۇزگەرمىگۈچە قىزدۇرۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، يارىغا سەپسە بولىدۇ. (3) سۇت بەز ياللۇغىنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا (سۇت بېزىدىكى غەلۋىرە كىتە): ھەرە ھوكۇنىگىنى سۇس ئوت بىلەن تەبىئىتى ئۇزگەرمىگۈچە قىزدۇرۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن ھەر 4 سائەتتە بىر قېتىم سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) جاھىل تەمرەتكە ۋە تېرە ياللۇغىدا: ھەرە ھوكۇنىگى 3 مىسقال، زەمچە 3 مىسقال، ئەمەن يوپۇرمىغى 5 مىسقال، سەپرا ئوت بىلىتىز پوستى 5 مىسقال. سۇدا قاينىتىپ ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (5) قۇروت يىگەن چىش ئاغرىغاندا: ھەرە ھوكۇنىگى

ۋە كاۋۇچىنىڭ ھەر بىردىن 2 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئازراق تۇز سېلىپ، ئېغىز چايقىلىدۇ. (6) ئەرلەرنىڭ جىنسىي ئاجىزلىغىدا: ھەرە ھوكۇنىكىنى سۇس ئوت بىلەن تەبىتى ئوزگەرمىگىچە قىزدۇرۇپ، يۇمشاق سۇقۇپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئۇخلاش ئالدىدا قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 - 1.5 مىسقال.

يۇنمۇ

云母 Yun mu

باشقا ئاتىلىشى: بالتىراق تاش

تارقىلىشى: ئالتاي، تيانشان، كۇئېنلۇن تاغلىرىدا بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: قېزىۋېلىنغان يۇنمۇنىڭ لاي ۋە تاشقا تاشلىرىنى تازىلىۋېتىپ، سوقۇپ ساپال قاچىغا سېلىپ، چوغلانغان ئوچاققا قويۇپ، قىزىپ قېپ - قىزىل بولغاندىن كېيىن ئېلىپ سوۋۇتۇلسا، پىشقان يۇنمۇ بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. بوغىرىكنى قۇۋۇتلەندۈرىدۇ، دەم سىقىشنى پەسەيتىدۇ، قان توختىتىدۇ، يالىلارنى پۈتتۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تاشقى بەدەن يارىلىنىپ، قان چىقىشتا: يۇنمۇنى يۇمشاق سوقۇپ، سىرتقا سېپىلىدۇ. (2) يەل تېشىشتا: يۇنمۇدىن 3 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، سۇ بىلەن قوشۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 4—8 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: زۇكام قىزىتمىسى بولغانلارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

ئادىراسمان

骆驼蓬 Luo tuo peng

(ئوغرى تىكەن ئائىلىسى، ئادىراسمان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇقئوسۇملۇك، پۈتۈن تېنى سېسىق پۇرايدۇ. (2) يىلتىزى توم، ئۇزۇن بولۇپ، غولى تۈز ئۈدىن 4 تەرەپكە يېيىلىپ شاخلىنىدۇ. توۋەن تەرىپى يەر بېغىرلايدۇ، ئۇستى تەرىپى قىيپاش كىوتىرىلىپ ئوسىدۇ، غولى يۇمۇلاق ۋە قىرلىق بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، بىر قانچە قاتېتىلىنىپ يېرىلغان بولۇپ، نۇرغۇنلىغان ئاچىماقلىق يىپسىمان يېرىقچىلارغا بولۇنگەن. (4) گۈلى ئاق، گۈلتاجىسى 5 تال، گۈل كاسىسا يوپۇرمىغىدەك تال، شەكلى يىپسىمان يۇمۇلاق بولۇپ، غوزا مېۋىسى شار سىمان بولىدۇ (283 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يول بويلىرى ۋە چول - جەزىرىلەر قاتارلىق قۇرغاق ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يەر ئۈستى قىسمى ۋە ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. يەر ئۈستى قىسمىنى يازدا ۋە كۈزدە يىغىۋېلىپ، ھول پېتى ئىشلىتىلىدۇ ياكى كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندا يىغىۋېلىنىدۇ.

تەبىئىتى: زەھەرلىك! ئوپكىنى يايرىتىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ، نەملىكنى چىقىرىپ، زەھەرنى كېسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يوتىلىپ دېمى سىقىلىشتا ۋە كەچمەك

تەرەت راۋان بولماسلىقتا: ئادىراسمان ئۇرۇغمدىن 2 — 4 فۇك ئېلىپ يۈمشاق سوقۇپ، مۇۋاپىق مىقتاردا ئاق شېكەر ياكى ھەسەل قوشۇپ ئىچىلمدۇ. (2) نامەلۇم ئىششىقلاردا: ئادىراسماندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ قاينىتىپ، ئاغرىغان ئورۇن يۇيۇلمدۇ. (3) رېماتىزملىق ئوتكۇر بوغۇم ياللۇغمدا: ئادىراسماندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ ئېزىپ ئاغرىغان ئورۇنغا چېپىلمدۇ. (4) قىزىل ئوڭگەچ راكمدا: ئادىراسمان ئۇرۇغىنى سوقۇپ كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 4 فۇكدىن قايناق سۇ بىلەن ئىچىلمدۇ.

مىقتارى: 2—4 فۇك.

ئالا قوڭغۇز

斑蝥 Ran mao (虎斑芫青)

باشقا ئاتىلىشى: ئالا كۈلۈك

تونۇش: ئۇزۇنلۇغى 1 — 1.5 سانتىمېتىر. بېشى 3 بۇرجەك لىك، كوكرەك ـ قوساقلىرى قارا، مۇرەككەپ كوزى پۈلتىيىپ چىقىپ تۇرىدۇ، پۇتى 6، قانىتى 2 بولمدۇ، قانات غىلاۋىدا سېرىق داغلار ۋە توغرا سىزىقلار بولمدۇ، پۇت بوغۇمىدا زەھەر بېزى بولۇپ، سېرىق رەڭلىك زەھەرلىك سۇيۇقلۇق ئىشلەپ چىقىرىدۇ (تېرىگە تېگىپ كەتسە قاپارتمدۇ) (284 - رەسىمگە قارالسۇن).

ياشاش ئورنى: پۇرچاق گۈللىرىنى يېيىشكە ئامراق. كوپەرەك بۇيا، سېرىق پۇرچاق قاتارلىق پۇرچاق ئائىلىسىدىكى ئوسۇملۇكلەر ئارىسىدا بولمدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بار.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن قوڭغۇزنىڭ پۈتۈن تېنى ئىشلىتىلمدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە ئەتىگەندە ۋولغا پەللەي كېيىپ

تۇتۇپ ياكى چەۋىن ئولتۇرىدىغان پالاق بىلەن ئۇرۇپ تۇتقاندىن كېيىن چوكا بىلەن قىسىپ خالتىغا سېلىش كېرەك. ئۇنى قاينىتىپ سۇغا بېسىپ، ئولگەندىن كېيىن، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، خام ئىشلىتىلمىدۇ ياكى بىشى، پۇتى ۋە قاناتلىرىنى ئېلىۋېتىپ، تاكىزۇكزا . گۈرۈچى بىلەن بىللە قۇرۇپ، گۈرۈچ سارغايغاندا ئېلىنسا، تەيىارلانغان ئالا قوكغۇز بولىدۇ.

تەبىئىي: تەبىئىي ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرلىك! سىرتقا ئىشلەتسە، زەھەرلىك قۇرۇتلار چاققان يارىلارنى ساقايتىدۇ، ئىچىلسە قاننى ماكغۇزۇپ، تۇگۈنلەرنى يېشىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) غالجىر ئىت چىشلىگەندە: ئىشلەنگەن ئالا قوكغۇزدىن 1 - 3 نى ئېلىپ سوقۇپ، سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) نېرۋ خاراكتىرلىك تېرە يالليۇغىدا، تەكگىسىمان تەمرەتكىدە: ئالا قوكغۇزدىن 20 نى، سەكسەن پۇتتىن 2 نى 250 مىللىلىتىر 5% لىق ئىسپىرتقا 3 كۈن چىلاپ، دورا شامىسىنى ئېلىپ تاشلاپ، ئاغرىغان ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 ۋۇك. سىرتقا كوپ ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە: رايونىمىزدا يەنە چوك ئالا قوكغۇز (大虎斑羌青) ۋە ئالا چىپار قوكغۇز (四点虎斑羌青) دىن ئىبارەت ئىككى خىل ئالا قوكغۇز بار، بۇلارنىڭ شەكلى ئوخشىشىپ كېتىدۇ، بۇلارمۇ ئالا قوكغۇز ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

كوك مارال (كامچاتكا كوك مارالى)

景天 Jing tian

(كوك مارال ئائىلىسى، كوك مارال ئۇرۇقدىشى)

تونۇش: (1) كوپ بىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىكى 15 – 20 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى ئۇزۇن بولۇپ، يەر بېغىرلاپ شاخلىنىدۇ، غوللىرى كوپ، توپ ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى تەتۇر تۇخۇمسىمان، سېپى قىسقا، گوشلۇك بولىدۇ. (4) كونۇس شەكىللىك چەكلىك كۇنلۇكسىمان گۈل رېتى بولۇپ، گۈللىنىش ۋاقتى سېرىق، گۈل تاجى يوپۇرمىغى 5 تال بولىدۇ (285 – رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئورمانلىرىدىكى تاش دۆڭلىرىدە ۋە قورام تاشلارنىڭ ئارىلىقلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن پۈتۈن تېنى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا يىغىۋېلىنىپ، هول پېتى ئىشلىتىلىدۇ ياكى قاينىقسۇغا بېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى سەل چۈچۈمەل، تەبىئىتى موتىددل. قانىنى توختىتىدۇ، تۇرۇپ قالغان قانىنى ماڭدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سەينەكتە ۋە نامەلۇم ئىشىشقىلاردا: كوك مارال دىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ سۇيى بىلەن يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: كوپرەك سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

چارپاقا شىرىسى

蟾酥 chan cu

چارپاقا تېرىسى (皮蜍蟾)

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن قۇلاق ئارقىسىدىكى بېزى ۋە تېرە بېزىدىن ئىشلەنگەن ئاق شىرىلمك سۈيۈقلۇغى ۋە پاقا تېرىسى ئىشلىتىلىدۇ. پاقا كوپرەك ئورۇنلاردا كەچتە چىراق يېقىلسا، پاقا يورۇققا كېلىدۇ. تۇتقاندىن كېيىن يۇيۇپ، قۇرۇتۇپ، بامبۇك قىسقۇچ يىلەن قىشنىڭ ئوستۇنكى ئىككى تەرىپىنى ۋە دۇمبىسىدىكى قاپارتقۇنى بېسىپ، ئىشلەپچىقارغان سۈيۇقلۇقنى ئەينەكچىگە ياكى سىرلىق قاچىغا تېمىتىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. بۇ قۇرۇتۇلغان پاقا شىرىسى دېيىلىدۇ. پاقىنىڭ ئىچكى ئەزالىرىنى، بېشىنى ۋە پۇتىنى ئېلىپ تاشلاپ، قۇم بىلەن سارغايغىچە قورۇپ، پاقا تېرىسى تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىقراق تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىقمۇ مايمۇ، زەھەرلىك! زەھەرنى ۋە ئىششىقنى قايتۇرىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زىقىدا: بىر دانە توخۇ تۇخۇمىنى پاقىنىڭ ئاغزىدىن ئۇنىڭ ئىچىگە سېلىپ، سىرتىنى قەغەز بىلەن ئوراپ، ئىككى پارچە خىشنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ، سىرتىنى بىر سۇۋاق قېلىنلىقتا لاي بىلەن چاپلاپ، ئوچاقتا سېلىپ پۇشۇرۇپ، تۇخۇم پىشقاندىن كېيىن ئېلىپ يېيىلىدۇ. ئاندىن 2 سەر سېرىق ھاراق ئىچىلىدۇ. (2) قۇرۇت يىگەن چىش ئاغرىغاندا، ئازراق قۇرۇتۇلغان پاقا شىرىسىنى ئېلىپ (تەكشى ممقتاردا قارىسۇچ قوشۇپ) پاختا بىلەن ئوراپ، ئاغرىغان چىشقا چىشلەيدۇ ياكى قۇرۇ-

قۇلغان پاقا شىرىسىنى قۇرۇت يەگەن توشۇكىكە سالسا بولىدۇ (ئاققان شولگەينى ژۇتىژەتمەستىن، تۇكۇرۈۋېتىش كېرەك). (3) بارلىق قاپارتما، چىلە، دانىخورەكلەردە: ئىشلەنگەن چارپاقا تېرىسى 4 مىسقال، چۇچۈك بۇيا 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) يىرىگ لىق ئىششقلاردا: بىر دانە هول چارپاقا تېرىسى ئاغرىغان ئورۇنغا چاپلىنىدۇ. (5) يۇرەك ئاجىزلىقتا ۋە باللاردىكى سوزۇلما خاراكتېرلىك هەزىم قىلىشناك بۇزۇلۇشدا، راك كېسەللىرىدە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 لى، دائىم كۈمۈلاچ دورىلار ئىچىگە سېلىپ ئىچىدۇ. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مەنى قىلىنىشى: هامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنى قىلىنىدۇ. كوزگە كىرىپ كېتىشتىن ساقلىنىش كېرەك.

گۈلەمبىر (ئىلى گۈلەمبىرى)

飞燕草 Fei yan cao (伊犁飞燕草)

(مېيىق تاپالمىلار ئائىلىسى گۈلەمبىر ئورۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 120 سانتىمېتىر، پۈتۈن تېنىدە ئاق تۈكلەر بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسۇدۇ، ئالقانسىمان يىرىلىدۇ، يىرىقچە يوپۇرماقلىرىدا رەتسىز كەمتۈكلەر بولىدۇ. (3) گۈلى كوك بولۇپ، شەكلى ئۇچۇۋاتقان قۇشقا ئوخشايدۇ. مەۋسىسى غونچە مەۋسىدە (286- رەسىمگە قارالسۇن)

ئوسۇش ئورنى: ئورمانلاردا، تاغ باغرىدىكى نەم يەرلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن پۈتۈن تېنى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ياكى كۈزدە يىغىپ ئېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبەسسۇمى: تەمى قېرىق، تەبەسسۇمى سوغاق، زەھەرلىك! ئوت ئىسسىقنى بەسسەپ، ئاغرىق توختىتىدۇ، قۇرۇتلارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق يەلدىن بولغان چىش ئاغرىشتا: گۈلەمبىر ددن 5 فۇك — 1 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئېغىز چايقىلىدۇ. يۇتۇۋېتىشكە بولمايدۇ. (2) پىتنى يوقىتىشتا: گۈلەمبىر ددن مۇ-ۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: كۆپىنچە سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

گۇڭگۇرت

硫黄 Liu huang

تونۇش: بۇ بىر خىل گۇڭگۇرتلۇق مەدەن، ۋەزنى يېنىك، ئالاھىدە سېسىق پۇرىغى بار. ئادەتتە ئۇچرايدىغانلىرى كومۇلاچ شەكلىدە، ئۇزۇن مۇنچاق شەكلىدە بولىدۇ. رەڭگى سېرىق، ساغۇچ كۈلرەڭ، قوڭۇر ۋە قارا بولىدۇ. كىرىستال يۇزى يالتىراق، يېرىم سۈزۈك كە-لىدۇ. قول بىلەن چىلسا سەمىلاپ، قۇلاققا ئاپىرىپ تىڭشىسا، يېنىك ھالدىكى پارتلاش ئاۋازىنى ئاڭلىغىلى بولىدۇ.

تارقىلىشى: كۆپىنچە ئارشاڭلار، ئۇرغۇپ چىقىدىغان بۇلاق-لار ۋە ۋولقان ئېغىزلىرى قاتارلىق ئورۇنلاردا ئۇچرايدۇ. شەنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن يىلنىڭ ھەممە ۋاقىتلىرىدا ئېلىشقا بولىدۇ. بۇنى تومۇر قازانغا سېلىپ، ئىزدۇرۇپ ئېرىتىش بىلەن ئارىلاشما ماددىلارنى چىقىرىۋېتىپ، ئۇستكى قەۋەتتىكى گۇڭگۇرت ئېرىتمىسىنى ئېلىپ تاشلاپ، سوۋۇتقاندىن كېيىن سوقۇپ پارچىلايدۇ.

ھۆ. خام گۈڭگۈرت بولۇپ، كوپرەك سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ. خام گۈڭ-
گۈرتنى سوقۇپ، ئۈششاق پارچىلاپ، سۇ قوشۇپ، دۇفۇ (ھەر 10 جىڭ
گۈڭگۈرتقا 20 جىڭ دۇفۇ قوشۇلىدۇ) بىلەن قالىنلاشقا، گۈڭگۈرت
ئېرىيدۇ. دۇفۇ قارىمپ لەيلىگەندە ئىلمۇيتىپ، گۈڭگۈرت سالقىن يەردە
سوۋۇتۇلسا، ئىشلەنگەن گۈڭگۈرت بولىدۇ. بۇ، ئىچىشكە ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى چۈچۈمەل، تەبىئىتى ئىسسىقلىقا مايىل، زەھەر-
لىك! سوغاقنى تارقىتىدۇ، قۇرۇتلارنى ئولتۇرىدۇ، تەرەتنى راۋان
قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى (1) ئاق خۇنداڭ گۈڭگۈرت، جەمىبىل
ھەر بىرسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قايىنىتىپ ئىچىلىدۇ.
(2) قوتۇردا، چاقىدا ۋە سوزۇلما تەمرەتكەندە: زەرىخ 50
فۇڭ، سۇسىز زەمچە 25 فۇڭ، گۈڭگۈرت 25 فۇڭ، ھەممىنى
يۇمشاق سوقۇپ، گۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپە-
لىدۇ. (3) نېرۋ خاراكتېرلىك تېرە يالليۇغدا، شاپاق يارىسىدا
ۋە ھول تەمرەتكەندە: زەرىخ، رەۋەن، گۈڭگۈرتلارنىڭ ھەر بىرىدىن
تەڭ مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ئۈنمىگىچە مۇۋاپىق مىقتاردا
ۋازىلىن ئارىلاشتۇرۇپ، مەلھەم قىلىپ، ئاغرىغان ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ.
(4) سوغاقتىن ئىچى سۈرۈشتە ۋە قەۋزىيەتتە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 2 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: گۈڭگۈرتنى تازىلانغان شور ۋە سۇسىز
شور بىلەن بىرگە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

مىلك يوپۇرماق

千叶蓍　　Qian ye ji

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، مىلك يوپۇرماق جۈرىسى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 30 - 80 سانتىمېتىر. (2) يەر ئاستى غولى توغرىسىغا ئوسمدۇ. نۇرغۇنلىغان خومارەك چاچما يىلتىزلىرى بار. غولى تىك، ئۈزۈنىسىغا ئېرىتچىلىرى بار، قىسقا، يۇمشاق تۈكلەر بىلەن قاپلانغان. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، سېپى يوق، بىپىسمان تېمىنە شەكلىدە، 1 - 2 قاتىملانغان پەيسمان يېرىلغان. ھەر بىر يېرىتچىنە يوپۇرماقچىلىرىنىڭ شەكلى بىپىسمان بولمدۇ. (4) گۈل رېتى باش-سمان بولۇپ، ئۇچىدا ئوسمدۇ، كوپلىمگەن ئۇششاق گۈللىرى توپلە-شىپ ئوسمدۇ. گۈلى ئاق ياكى سۇس بېغىرەك، ئۇرۇق مەزىسى ياپىلاق، قاناتلىق بولمدۇ (287 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى نەم چىمەنلىكلەردە، ئېرىق-ئوستەك بويلىرىدا ئوسمدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلمدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلمدۇ. ياز پەسلىدە بىغىۋېلىپ، كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنمدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. زەھەرنى تارقىتىپ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ، قاننى جانلاندۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئۇرۇلۇپ - سوقۇلۇپ زەخمىلىنىش، سۇ-نۇق، رېماتىزىملاردا: ھول مىلك يوپۇرماقتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئۇنىڭغا خام زەنجىۋىلدىن ئازراق قوشۇپ، بىرلىكتە سوقۇپ، ھاراق

بەلەن قوشۇپ قەزىتىپ، كېسەل ئورۇنغا سۈركەلمەدۇ. (2) كانايچە ياللۇغى، بادامسىمان بەز ياللۇغى، ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيەز، قان تۈكۈرۈش، قان قۇسۇشلاردا: مەلۇم يوپۇرماق 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (3) زەھەرلىك ئىلان چاقماندا: مەلۇم يوپۇرماق 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ھول مەلۇم يوپۇرماقنى سوقۇپ، ئاغرىق جايغا چېپىلمدۇ.

مىقدارى: 0.5 - 1 سەر، سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلمدۇ.

قوشۇمچە: رايونىمىزدا يەنە سىبىرىيە مەلۇم يوپۇرمىغى (西伯利亚蒿 Achillea sibirica L.ce) بولۇپ، بۇنىڭخۇسۇسىيىتى مەلۇم يوپۇرماق بەلەن ئوخشايدۇ، بۇمۇمەلۇم يوپۇرماق ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلمدۇ.

مارال قۇلاق

藜芦 Li lu

باشقا ئاتىلىشى: خەربەق

(پىياز ئائىلىسى، مارال قۇلاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 0.5 - 1 مېتىر. (2) يەر ئاستى قىسمى سۇئىپىياز يىلتىزىغا ئوخشايدۇ. چاشما يىلتىزلىرى تۇم قىسقا، سېرىق بولىدۇ. غولى تىك تۈۋرۈكسىمان بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى كەڭ تۇخۇمسىمان ۋە كەڭ تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە تولۇق گىرۋەكلىك بولىدۇ، يوپۇرماق تۈۋى تارىيىپ، تووۇنگە سوزۇلۇپ، غولنى غىلاپ شەكلىدە ئوراپ تۇرىدۇ. (4) گۈل رېتى چوڭ

كونۇسسىمان بولۇپ، گۈلى قولتۇغىدا ياكى ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلىنىڭ رەڭگى سېرىق (288 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئۇرنى: تاغ باغرىدىكى نەم چىمەنلىكلەردە، ئورمانلىق ئىچىدە ئوسىدۇ. ئالتاي، تارباغاتاي قاتارلىق رايونلاردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزى ياكى پۈتۈن ئوسۇملۇكى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا گۈلى ئېچىلمىشتىن ئاۋال قېزىپ يىغىۋېلىپ، پاكىزلاپ، كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىغىراق تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرلىك! قۇستۇرىدۇ، قۇرۇتلارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قاتما كېسەلدە: مارال قۇلاق، سۇتلۇك ئوتىدىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، توقاش قىلىپ، زەخمىلەنگەن ئورۇنغا چېپىلىدۇ (دورا چېپىلغاندىن كېيىن ئاغرىقنىڭ قوسۇنى غۇلدۇرلىسا، پايدا قىلغانلىقىنى كۆرسۇتىدۇ). (2) باش تەمرەتكىسى ۋە بەدەن تەمرەتكىسىدە: مارال قۇلاق 2.5 مىسقال، بۇۋانە 3 مىسقال، تۇخۇمەك شېخى 3 مىسقال، شور 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ، شامىسىنى ئېلىۋېتىپ، زەرنىخىتىن 3 مىسقال قوشۇپ ئاغرىغان ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (3) قۇرۇت يىگەن چىش ئاغرىغاندا، مارال قۇلاق تالقىنى قۇرۇت يىگەن توشۇككە سېلىنىدۇ. (4) پىت، پاشا ۋە چۈننى يوقىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ. (5) يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخىملىنىش، رېماتىزىم ئاغرىشلاردا: مارال قۇلاق يىلتىزىنى سوقۇپ، ھەر قېتىم 0.2 قۇدىن (تەخمىنەن 50 مىللىگرام ئېغىرلىقتا) كۈنىگە 3 قېتىم قاينىتىپ بىلەن ئىچىلىدۇ (دورا ئىچىش مەزگىلىدە لازا، كوكتات قاتارلار مەنئى قىلىنىدۇ. زەھەرلەنگەندە، بېشى قېيىش، قۇسۇش،

قاتارلىق ئالامەتلەر كورۈلىدۇ. بۇنداق ۋاقىتتا ھول بەيسەينى خام يەسە ياخشىلىنىدۇ).

مىقدارى: 0.5 — 1 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: مارال قۇلاقنى رەڭسىز قان تېپەر، شەھلا داق، قامچا ئوت، چول يالپۇزى يىلتىزى، چوقا، كۇشېن ئوتى، ئاسارۇن، ئاق چوغلۇقلار بىلەن بىللە ئىشلەتكىلى بولمايدۇ.

ئابدىمىلىك ئۇرۇغى

薏麻子 Bimazi

ئابدىمىلىك يوپۇرمىغى (薏麻叶)

باشقا ئاتىلىشى: ئىنەك پېتى

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۆچۈن ئۇرۇغى (ئابدىمىلىك ئۇرۇغى) ۋە يوپۇرمىغى (ئابدىمىلىك يوپۇرمىغى) ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە ئۇرۇغىنى ئېلىپ، شاكىلى ۋە ئارىلاش نەرسىلەرنى چىقىرىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ. يوپۇرمىغى يازدا يىغىۋېلىنىپ ھول ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىغىراق ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، ئازراق زەھەرلىك؛ ئىششىقنى ياندۇرىدۇ، زەھەرنى تارتىدۇ، يىرىڭنى چىقىرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) لىمفا سىلىدە: ئابدىمىلىك ئۇرۇغى 6 دانە، ياز غازىگى 6 مىسقال، قوشۇپ 2 سائەت قاينىتىپ، ئابدىمىلىك

ئۇرۇغى يېيىلمدۇ، سۈيى 3كە بولۇپ ئىچىلمدۇ. (2) قوتۇردا: ئابدىملىك يوپۇرمىغىنى سۇدا قاينىتىپ كېسەل ئورۇن يۇيىلمدۇ. (3) تۇغۇتنى تېزلىتىشتە: قىزىل غولۇق ئابدىملىك يوپۇرمىغىنى ئېزىپ، ئىككى تاپاننىڭ ئوتتۇرىسىغا قويىلمدۇ ياكى ئابدىملىك ئۇرۇغىنى، (شاكىلىنى ئېلىۋېتىپ) ئېزىپ خېمىر قىلىپ، لاتىغا يېيىپ ئىككى تاپاننىڭ ئوتتۇرىسىغا چېپىلمدۇ، تۇغۇتتىن كېيىن ئېلىپ تاشلىنمدۇ. (4) يۇز نېرۋ پالەچ‌لىكىدە: ئابدىملىك ئۇرۇغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ ئېزىپ، كونا ئاچچىقسۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىغان ئورۇنغا (يانغا) چېپىلمدۇ. (5) بېلىياتقۇ تېۋىنلەپ كېتىشتە: ئابدىملىك ئۇرۇغىدىن 20—25 تال ئېلىپ ئېزىپ، ئىناق قەغەزگە يېيىپ، ئاغرىقنىڭ بەيخۇي پەللىسى (ياكى كىندىك ئاستىدىكى گۈمبەز يۈمبەن) گە چاپلىنمدۇ. بېلىياتقۇ يىغىلىپ يۇقۇرلىغاندىن كېيىن دورا ئېلىپ تاشلىنمدۇ.

مىقتارى: سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلمدۇ.

لازا

辣椒 Lajiao

باشقا ئاتىلىشى: قىزىلمۇچ

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن مەۋسى ئىشلىتىلمدۇ. پىشقاندا ئۈزۈپ ئاپتاپتا قۇرۇتىلمدۇ، لازىنىڭ غولىمۇ دورا قىلىنمدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقلا مايىل، زەھەرسىز. يەلنى چىقىرىپ، سوغاقنى تارقىتمدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قايىرىلىپ زەخمىلىنىش ياكى سۇرۇلۇپ زەخمىلىنىشتە (تېرىسى تىتىلىغاندا): لازىدىن 1 سەر (ئۇرۇغىنى

ئېلىۋېتىپ) ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ 5 سەر ۋازىلىن بىلەن ئارىلاش-
تۇرۇپ مەلھەم قىلىپ، ئاغرىغان ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (2) ئوشۇشۇك
نىمك ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاشتا (ئىششىپ ئاغرىغان لېكىن يارىلان-
مىغاندا): 1 - ئۇسۇل لازا غولىدىن 3 تۇپ، چەيزە غولىدىن 3 تۇپ
كوك كاۋا شۇپىگىدىن 1 سەر، قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ. 2 - ئۇسۇل ئۇۋاق لازىنى
مايدا پىشۇرۇپ ئاغرىغان ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ. 3 - ئوسۇل ھول لا-
زىدىن 5 تالنى يېرىم جىك 70% لىك ئىسپىرتقا (ئادەتتىكى ئاق
ھاراقمۇ بولىدۇ) چىلاپ، ئاغرىغان ئورۇنغا سۈركىلىدۇ. (3) رېماتىـ
زىملىق بوغۇم يالليۇغىدا: لازىدىن 20 دانە، كاۋاۋىچىدىن 1 سەر،
ئالدى بىلەن كاۋاۋىچىننى سۇدا قاينىتىپ، بىر قانچە مىنوت قا-
ئىغاندىن كېيىن لازىنى سېلىپ، يومشىغىچە قاينىتىپ، ئاندىن لازىنى
ئېلىپ يېرىپ، ئاغرىغان ئورۇنغا چاپلىنىدۇ، ئاندىن كېيىن سۇيى بە-
لەن ئىسسىق ئوتكۈزىلىدۇ. يەنە بىر ئوسۇل: قۇرۇق لازا يىلتىزىدىن
1—2 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئاشقازان ئاغرىغاندا:
قۇرۇق لازا يىلتىزى 4 سەر، چوك چىلان 10 دانە، سۇدا قاينىتىپ
ئىچىلىدۇ. (5) ساقايماس جاھىل تەمرەتكىلەردە: لازىنىڭ ھول
يوپۇرمىغىنى ئېزىپ لاتىغا ئوراپ، كېسەل جايغا سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا
ئىشلىتىلىدۇ.

ئەسكەرتىش: لازىنىڭ تۇرى كوپ، كوك لازا بىلەن قاپاق لازا
دورا ئورنىدا ئىشلىتىلمەيدۇ.

چاکا مۇخ

蓬子菜 Peng zi cəi

(روبان ئائىلىسى، چاكا مۇخ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 30 – 50 سانتىمېتىر. (2) غولى توپىلۇشۇپ ئوسكەن، 4 قىرلىق، بوغۇمى روشەن بولىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ، ھەر بىر ئايلانمىدا 4 – 8 گىچە بوپۇرماق بولىدۇ. سېپى بولمايدۇ، يېيىلمىپ تۇرىدۇ ياكى توۋەنگە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. (4) گۈل رېتى كونوسسىمان، گۈلى كىچىك، رەڭگى سارغۇچ ئاق ياكى سېرىق (289 – رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چىمەنلىكلەردە، تاغ باغرىلىرىدا، ئورمان بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن پۈتۈن ئوسۇملىكى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە يىغىۋېلىپ، ھول ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ كېسىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، سەل ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، تۇرۇپ قالغان قانلارنى چىقىرىدۇ، زەھەرنى كېسىپ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ، قىچە شىشنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر ئىشەك يىممىدە، (2) چاقىلاردا: ھول چاكا موخنى ئىزىپ، سۈيى سۈرتۈلىدۇ ياكى سۈيۇق مەلھەم قىلىپ سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 – 3 مىسقال. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

سوپۇن دەرەخ مەۋسى (سوپۇن دەرىخى)

皂荚 Zao jia

سوپۇن دەرەخ تىكەنى (皂角刺)

(پۇرچاق گۈلدىسى، سوپۇن دەرىخى گۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) ئىگىز، يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ. (2) ئاساسى غولى ۋە شاخلىرىدا شاخلانغان توم تىكەنلىرى بولىدۇ، كىچىك تىكەنلىرى چوڭ تىكەننىڭ توۋەن قىسمىدا ئۇدۇل ئوسىدۇ، كورۇنۇشى سەل يانتۇ + شەكلىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، جۈپ سانلىق ئىككى قاتلانغان پەيسمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقلىرىنىڭ شەكلى تۇخۇمسمان، تولۇق گىرۋەكسىز (4) ئومۇم گۈل رېتى قولتۇغىدا ئوسىدۇ، گۈلى مۇرەككەپ جىنسىلىق، رەڭگى سۇس سېرىق بولىدۇ. قاسراقلىق مەۋسى چوڭ ياپىلاق بولۇپ، يېرىلمايدۇ. ئۇرۇغى كوپ بولىدۇ (290 - رەسىمگە قارالسۇن).

تارقىلىشى: كوپىنچە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يېغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن غول ۋە شاخلىرىدىكى توم تىكەنلىرى (سوپۇن دەرەخ تىكەنى)، مەۋسى (سوپۇن دەرەخ مەۋسى) ئىشلىتىلىدۇ. مەۋسىنى كۈز پەسلىدە پىشقاندا ئېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. سوپۇن دەرەخ تىكەننىنى يىلنىڭ ھەممە ۋاقتىدا ئېلىشقا بولىدۇ (لېكىن باھاردا ۋە كۈزدە ئالغان ياخشى) ئۇنى ھول ۋاقتىدا نەپىز ياپىلاق كېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: مەۋسى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقلا مايىل،

تازىراق زەھەرلىك! بەلغەم بوشىتىدۇ. سوپۇن دەرەخ تىكىنى. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. تۇگۈنلەرنى تارقىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ، يارىنى قاتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) چىقاننىڭ دەسلەپكى ۋاقتىدا قىزدۇرۇپ، ئىششىپ ئاغرىغاندا: مامكاپ 4 سەر، قىزىل چوغلۇق 2 سەر، سوپۇن دەرىخى تىكىنى 5 مىسقال، خام چۈچۈكبويا 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھەر خىل كاۋ تەمرەتكىلەردە: سوپۇن دەرخ تىكىنىدىن يېرىم جىڭنى بىر قاچا كونا ئاچچىقسۇغا چىلاپ، 3 كۈندىن كېيىن 20 مىنۇت قاينىتىپ، ئاندىن سوپۇن دەرەخ تىكىنىنى چىقىرىۋېلىپ، سۇۋۇتۇپ، قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، سۇ مايى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، بىر كۈندە بىر قېتىمدىن ئاغرىغان ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (3) لىمفاسىلىدە: نوشۇدۇر 2 مىسقال (يۇمشاق سوقۇلغان)، سوپۇن دەرەخ ئۇرۇغىدىن 100 تال ئېلىپ بىر جىڭ ئاچچىقسۇغا 3 كۈن چىلاپ، ئاندىن قۇم ساپال قاچىدا قايناتقاندىن نوشۇدۇرنى ئۇزلۇكسىز ئارىلاشتۇرۇپ، سوپۇن دەرەخ ئۇرۇغىنىڭ ئوستىگە چىقىرىپ ئۇرۇش كېرەك. ئاچچىقسۇ قاياناپ تۇگىگەندە، سوپۇن دەرىخى ئۇرۇغىنى ئاستا قىزدۇرۇپ قۇرۇتۇپ، ھەر كۈنى 5 - 8 تال، چايناپ ئېزىپ قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ئىسسىق ئوتۇپ ئايلىنىپ كېتىشتە: سوپۇن دەرەخ تىكىنى 2 مىسقال، ئاسارون 2 مىسقال، كاما سۇيۇقلۇقىدىن 5 قۇلاق ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ئۇنىڭدىن ئازىراق ئېلىپ بۇرۇن بوشلۇغىغا سېپىلىدۇ.

مىقدارى: سوپۇن دەرەخ مۇنسى 0.5 - 1.5 مىسقال، سوپۇن دەرەخ تىكىنى 1 - 3 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالارغا ئىچىش. مەنئى قىلىنمىدۇ.

قوشۇمچە: جۇڭگو سوپۇن دەرىخى 中国皂荚 (Gleditsia sinensis) بۆلەك ئالاھىدىلىگى يوپۇرمىغى بىر قايتە - لانغان، جۈپ سانلىق پەيسمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كەچمك بوپۇرماقچىمرى 4 - 7 جۈپ بولۇپ ئوسمدۇ، شەكلى تۇخۇمسمان تېمىنە شەكىلدە بولمدۇ. تىكىنى شاخلىنمدۇ، كىچمك تىكىنى چوڭراق بولۇپ، ئۇدۇل ئوسمەيدۇ. تىكىنى ۋە مىۋىسمۇ دورا ئۇچۇن ئىشلىتىلمدۇ.

قىزىل گەج

寒水石 han shui shi

تونۇش: رەتسىز ياپىلاق كاللەك ھالەتتىكى مەدەن بولۇپ، رەڭگى ھال، يالتىراق، يان تەرىپىدە ئۇزۇنسىغا سىزىقچىلىرى بار، قاتتىق چۈرۈك بولمدۇ.

تارقىلىشى: ئادەتتە ھاك تېشى، سېغىز توپا، تۇزلۇق رۇدىلار بىلەن بىللە بولمدىغان تەبىي كالتسىي سۇلفاتلىق مەدەن. بۇ، تيانشان، كۇنلۇن، ئالتاي قاتارلىق تاغلىق رايونلاردىن تېپىلمدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە مەزگىلىدە ئېلىشقا بولمدۇ. بۇنىڭ توپىلىرىنى تازىلاپ، پاكىزە يۇيۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، خام ياكى پىشۇرۇپ تەييارلىنمدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇقراق ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەر- سىز، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، ئوت ئىسسىقنى باسمدۇ. ئۇسسۇزلۇقنى تۇخ- تىتىپ، بىراملىقنى يوقىتمدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىقتىن ئاغرىپ، ئوسساپ بىرام بولۇشتا: قىزىل گەج 3 مىسقال، كوك سېغىز 6 مىسقال، چۈچۈك بويا 1 مىسقال، قومۇچ يىلتىزى 5 مىسقال، قىزىل مۇيلىك شاقا

قول 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلمدۇ. (2) يىرىڭلىق ئىششىقلاردا، يىرىڭلىق جاراھەتتە، ئۇرۇگە چىقمىدىغان ياردا، كويۇك ياركى ۋە سۇت بىلەن يالۇغمدا: قىزىل گەج 2.4 سەر، جاكىدەك 5 مىسقال، بىگىچەن 3 مىسقال، سىرىق، مۇم 4.8 مىسقال، گۈنجۈت يېغى 3 مىسقال ئېلىپ، ئالدى بىلەن گۈنجۈت يېغىنى قىزىتىپ، ئۈنىگىغا سىرىق مومنى سېلىپ ئېرىتىپ، قالغان دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ سالمدۇ، ئاندىن لاتىغا يېيىپ ئاغىرىق ئورۇنغا چاپلىنمدۇ.

مەقتارى: 1.5 - 3 مىسقال.

قوشۇمچە: كالتسىت (方解石) تەبىئى هالدىكى كالتسىي كاربوناتلىق مەدەن. كىرىستالى تۈۋرۈكسىمان، تاختىسىمان بولمدۇ. كوپىنچە رەڭسىز ياكى سۈت رەڭ كېلمدۇ لېكىن تەركىۋىدە بەزى ئارىلاشمىلار بولغانلىقتىن هەر خىل رەڭلىك بولمىغانلىرىمۇ بولمدۇ. ئەينەككە ئوخشاش يالتىرايدۇ. كالتسىيلىق قورام تاشلىق تاغ ئوڭكۇرلىرى ۋە ئارشاڭ ئەتراپىدىكى چوكمە جىنسلاردا، مېتال كان تومۇرلىرىدىن تېپىلمدۇ. رايونىمىزدىن كوپ چىقمدۇ. بۇمۇ قىزىل گەج ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلمدۇ.

قىغ قوڭغۇزى

蜣螂 Qiang lang

باشقا ئاتىلىشى: تېزەك قوڭغۇزى، تۇلۇقچى قوڭغۇز

تونۇش: تېنى قارا، ئۇزۇنلۇغى 3 - 4 سانتىمېتىر. باش قىسمى ياپىلاق، دۇمبە قىسمىدا توغرىسىغا كەتكەن قىرلىرى بولۇپ، قاسراقلىق قانىتى بار. كېچىدە چىراق يورۇتقىغا ئامراق. ئەركەك قوڭغۇزنىڭ باش قىسمىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر تال قىسقا بۇرۇتچىسى،

ئالدىنقى كوكرىكمىنىڭ ئۇچىدا ئوك ۋە سولدا ئىككى تال قىسقا بۇرۇتى بولىدۇ. چىشى قوڭغۇزدا بۇرۇتچە بولمايدۇ.

ياشاش ئورنى: قىغ دوڭلىرىنى ياكى دوڭلەرنىڭ ئاستىدىكى يەرنى كولاپ ماكان قىلىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن ئەركەك قوڭغۇز ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۇزدە تۇتۇپ، تازىلاپ قاينىقىغا بېسىپ ئولتۇرۇپ ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تۇزلۇق تەبىئىتى سوغاق، زەھەرلىك! زەھەرنى تارقىتىپ ئىششىقنى قايتۇرىدۇ. چوچۇشنى توختىتىپ تەرەتنى ماڭغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) چوڭ ـ كىچىك تەرەت راۋان بولماسلىقتا: قىغ قوڭغۇزنىڭ ئاستا قىزدۇرۇپ، سارغايتىپ، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىمدا 5 فۇك كۇنىگە بىر قېتىم قاينىقىغۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) بالىلاردىكى تارتىشىشتا: قىغ قوڭغۇزىدىن بىر دانە، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بۇۋاسىر ئاقمىسىدا چاقا ۋە چىقاندا: قىغ قوڭغۇزىدىن مۇۋا-پىق مىقتاردا ئېلىپ، سۇس ئوتتا قىزدۇرۇپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، بىكېپىيەندىن ئازراق قوشۇپ، گۇنجۇت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، كېسەل ئورۇنغا تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 3 - 8 فۇك.

زەمچە

白矾 Bai fan

باشقا ئاتىلىشى: سۇمۇق.

يىغىپ تەييارلاش: خام ياكى كويدۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

زەمچىنى ساپسال قاچىغا سېلىپ، قىزىتىپ كويدۇرۇپ سۇسىزلاندۇرۇلغاندىن كېيىن، سۇسىز زەمچە دېيىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۈچۈمەل، تەبىئىي ئىسسىقتا مايىل، زەھەر-سىز. هوللۇكنى قۇرۇتۇپ، قىچىشتۇرۇپ باسمدۇ، قورۇيدۇ. قۇرۇتۇ-لارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەلغەم كوپ بولۇپ چىقىسا، گالدىن هەرە تارتقاندەك ئاۋاز چىقاندا: زەمچە، سوپۇن دەرىخى تىكىنى ۋە چۈچۈكبۇيىنىك هەر قايسىسىدىن 1 مىسقال، بەنشادىن 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئىچىپ بولغاندىن كېيىن تىلىنى بېسىپ قەي قىلدۇرىلىدۇ. (2) تۇتقاقلىقتا: زەمچە 2 سەر، چاي تالقىنى 4 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن هەسەل بىلەن كۇمۇلاچ ياساپ، كۇنىگە 2 قېتىم هەرقېتىمدا 2 مىسقالدىن يېيىلىدۇ. (3) سىرتقى يارىلىنىشتىن قان ئاققاندا: خام ۋە سۇسىز زەمچىنىك هەربىرىدىن 1.5 سەر، دىئوبرقايىدىن 7 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، جاراهەتكە سېپىلىدۇ. (4) شاپاق يارىسىدا: سۇسىز زەمچىدىن 5 مىسقال، خۇاكبۇ 2 مىسقال، هىندى ئۇسمىسى 1 مىسقال ئېلىپ، سوقۇپ سۇمايغا قوشۇپ چېپىلىدۇ. (5) بالىياتقۇ توڭەن-لەپ كەتكەندە (1 - 2 - دەرىجىلىك توڭەنلەپ كېتىشتە): 2 مىسقال زەمچىنى يۇمشاق سوقۇپ، لاتىغا يوگەپ بالىياتقۇ بوينىغا تېڭىپ، ئۇستىدىن پاختا ياكى داكا بىلەن مەھكەم قاپلاپ قويۇلىدۇ. كۇن ئارىلاپ يوتكەپ تۇرۇلىدۇ، 6 قېتىم يوتكىلىشى بىر داۋالاش مۇددىتى بولۇپ هېسابلىنىدۇ. 3 - دەرىجىلىك توڭەنلەپ كېتىشتە: 20 مىللىمېتىر 80% لىك زەمچە ئۇكۇل ئېرىتمىسىگە 2% لىك نوۋۇكايىن ئېرىتمىسىدىن 4 مىللىلىتر قوشۇپ، كەڭ تارامۇچنىك سىرتقى $\frac{1}{3}$ قىسمىغا ئوكۇل قىلىنىدۇ.

(6) پۇت تەرلەشتە: زەمچە ۋە قۇرۇق زەنجىۋىلدىن باراۋەر مىقتاردا ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ، كۇنىگە بىر قېتىم پۇت يۇيۇلىدۇ. 5 قېتىم يۇيۇش بىر داۋالاش مۇددىتى بولىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

نوشۇدۇر

白硇砂　　Bai nao sha

تونۇش: بۇ ئاممونىي خىلور مەدىنى بولۇپ، ئاق كىرىستال، دانىسمان ياكى پارچىلاردىن ئىبارەت پاقىراق ماددا.

چىقىش ئورنى: يانار تاغ ئەتراپلىرىدىن تېپىلىدۇ. يانار تاغدىن ئېتىلىپ چىققان ماددىلاردىن هاسىل بولىدۇ. يېقىنقى زامان دىن بېرى كوپىنچە سۇنئى بىرىكمە هالدا ياسالماقتا.

يىغىپ تەييارلاش: بەلىنىك هەممە ۋاقتىدا يىغىۋېلىشقا بولىدۇ. قېزىۋېلىنغاندىن كېيىن، يات ماددىلارنى تازىلاپ چىقىرىۋېتىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق - قېرىقراق تۇزلۇق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرلىك! تۇگۇنلەرنى بۇزۇپ، توسالغۇلارنى تارقىتىدۇ، بەلغەم يۇمشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قوساقتا قاتتىق مونەك بولغاندا: نوشۇدۇرنى يۇمشاق سوقۇپ، پىشۇرۇلغان چۇژگۇن قوناق بىلەن كۇمۇلاچ باساپ، كۇنىكە 2 قېتىم هەر قېتىمدا 3 فۇنكدىن يېيىلىدۇ. (2) يۇقۇرقىلاردىن تاشقىرى سوغاق بەلغەم ئۇيۇۋېلىپ چىقمىغاندا نوشۇدۇرنى بەلغەم چىقىرىدىغان دورىلارغا قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. (3) گالغا بېلىق قىلتىرىغى تۇرۇپ قالغاندا: نوشۇدۇرنى ئازراق چاينىاپ ئاستا يۇتۇلسا قىلتىرىق ئوتۇپ كېتىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال. هاممىلدار ئايالارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ.

تەبىئى مىس

自然铜　　Zi ran tong

تونۇش: بۇ،تومۇر سۇلفات مەدىنى بولۇپ، كۆپىنچە رەتلىك چاسا شەكىلدە، سىرتى سېرىق ياقىراق، تۈچ پارچىلىرىغا ئوخشاپ كېتىدىغان سۇنۇق. يۇزى ئاقۇش سېرىق، قاتتىق ۋە ئوڭاي ئۇگۇلۇپ كېتىدىغان ماددا.

چەقمىش ئورنى: ئارجىلىق ۋە بابىنغولىلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە ۋاقىتلىرىدا يىغىۋېلىپ، غەيرى نەرسىلەرنى تازىلىۋېتىپ، ساپال قاچىغا سېلىپ تولۇق قىزارمىچە كۆيدۈرۈپ، ئاندىن دەرھالا ئاچچىقسۇدا سۇغۇرۇپ ئېلىپ يانا بىر رەت كۆيدۈرۈلىدۇ ۋە يېنىكسەك سوقۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇرىدۇ. سۈكەكنى تۈتاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇنۇق ئورنىغا چۈشۈرۈلگەندىن كېيىنكى ئىششىپ ئاغرىشتا: كۆيدۈرۈلگەن تەبىئى مىس، چىلپايەنىڭ ھەر بىرىدىن 1 سەر ئېلىپ، ئۇنداق سوقۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 1 - 2 مىسقالدىن سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. يەنە بىر ئۇسۇلى: تەبىئى مىس، چىلپايىنىڭ ھەر بىرىدىن 6 مىسقال، كەتمەن قوڭغۇزدىن 20 دانە، سازاق قۇرۇتتىن 20 تال (قاقلانغان) ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 — 5 مىسقال، قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) تاشقى زەخمىلىنىشتىن بول-

لغان كوكۇرۇشته ۋه ئاغرىشتا تەبىئى مىستىن 6 مىسقال، داڭكۇي 2 سەر، كەتمەن قوڭغۇز 1 سەر، سىرسۇرۇخ 8 فۇك، ئىپار 4 فۇك ھەممىسنى يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 فۇڭدىن سىرىق هاراق بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال كۈمۈلاچ ۋه تالقان دورىلار قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

ھېپقدق

玛瑙 Ma nao

باشقا ئاتىلىشى: ئاگات.

كېلىش مەنبەئى: بۇ، بىر ھەر خىل چوڭ-لۇقتا بولىدىغان، ئاچ قىزىل، قىزغۇچ سېرىق، توق قىزىل ھەم بۇلۇت-سىمان سۇزۇك ياكى يېرىم سۇزۇك، ئۇستى سىلىق، خۇد-دى شامدەك پاقىراپ تۇرىدىغان قاتتىق چۇرۇك مەدەن، ئۇ يېلىم-لىق سۇيۇقلۇقلاردىن شەكىللەنگەن بولۇپ، تاغ جىنىسلىرىنىڭ يېرىقلىرىغا ياكى غارلارغا قاپلىنىپ قالىدۇ. خوتەندىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە ۋاقتىدا يىغىۋېلىنىپ، يات نەرسىلەردىن تازىلاپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئى: تەمى ئاچچىق، تەبىئى سوغۇق، ئىسسىقنى ياندۇرىدۇ، كۈزنى روشەنلەشتۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: كوزگە داغ چۈشۈپ، قىزىرىپ ئىششىپ ئاغرىغاندا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى ھېپقنى ئۇنداق سوقۇپ، كوزگە

ئازراق سۇرتۇلىدۇ. يەنە يۇرەكنى كۈچەيتىش، خاپىغاننى يوقىتىش، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش مەقسىدىدە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: مۇۋاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

كالىمىل تېشى

炉甘石 Lu gan shi

تونۇش: بۇ تەركىۋىده سىنىك كاربونات تۇتقان، شەكلى يۇمۇلاق ياكى ياپىلاق، ئاق رەڭلىك، يۇزى ئىگىز - پەس، ۋەزنى يېنىك، ئۇۋالغاق ۋە چۇرۇك بولغان ھەر خىل پارچىلاردىن ئىبارەت تەبىئى مەدەن. بۇنىڭ سۇنۇق يۇزى سۇس خۇمارەڭ ياكى ئاقۇش كۈلرەڭ بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: قەزىلسۇدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە پەسلىدە يىغىۋېلىپ، يات نەرسىلەرنى تازىلىۋېتىپ، كۈچلۈك ئوتتا 2 سائەتچە كويدۇرىلىدۇ، ئاندىن سۇغا چىلاپ قوچۇلىدۇ ۋە بۇنىڭدىن ھاسىل بولغان دۇغلۇق ئېرىتمە باشقا بىر قاچىغا توكۇپ قويۇلىدۇ. بۇنىڭ قالدۇغىنى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يەنە 3 - 4 قېتىم كويدۇرىلىدۇ (دەسلەپكىدەك) ئەڭ ئاخىردا ھەممە دۇغلۇق ئېرىتمىلەرنى قوشۇپ، تىندۇرۇپ، سۇزۇش ئارقىلىق بۇنىڭ يۇمشاق ئۇنىنى چىقىرىۋېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. كوزنى روشەنلەشتۇرىدۇ، گوش ئۇندۇرىدۇ، ھوللۇكنى قۇرۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كوزگە داغ چۈشكەندە، كوز چوردە-

سی قەزىرىپ شەلۇەرەپ كەتكەندە: كىلىمەل تېشى 1.7 سەر، دانىمكا 1 مىسقال، ئېيىق ئوتى 1 فۇك ئېلىپ، ھەممىسىنى يۇمشاق سوقۇپ، كوز بۇرجەكىگە سېلىمدۇ. (2) غەلۇرەك ئېغىز ئېلىپ، ئۇزۇنچە ئاغزى پۇتمىگەندە: كىلىمەل تېشى 5 مىسقال، ستالاكتىت ۋە قەھرىۋانمك ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، كوك سېغىز 1 سەر، سىر سۇرۇخ 1 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، جاراھەتكە سېپىپ، ئۇستىدىن مەلھەم چاپلاپ قويۇلىدۇ. (3) شاپاق يارىسىدا: كىلىمەل تېشى، كويدۇرۇلگەن گەچ ۋە كىلدىن باراۋەر مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، گۈنجۈت يېغى ياكى ۋازىلىنغا قوشۇپ چاقىلارغا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ، ئەچىشكە ئىشلىتىلمەيدۇ.

سۇكات

毒芹 Du qing

(كۈنلۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، سۇكات ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، پۈتۈن تېنى تۈكسىز، سىلىق، ئىگىزلىكى 50 — 100 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى سەۋزىگە ئوخشايدۇ، بەزىدە بولۇنۇپ كېتىدۇ. ئۇزۇنىغا كېسىلگەن يۈزىدە بوغۇم بوشلۇغى بولۇپ، ئالاھىدە كۈچۈك ئۇك پۇراق چىقىپ تۇرىدۇ. غولى تىك، ئىچى كاۋاك بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2 — 3 قايتىلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ بوپۇرماق، تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىك سېپى قىسقا بولىدۇ. ئۇزۇن، غولىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىك سېپى قىسقا بولىدۇ.

(4) مۇرەككەپ پوپۇكسىمان گۈل رېتى تۈچىدا ئوسىدۇ، گۈلىنىڭ رەڭگى ئاق، جۇپ ئاسماق مەۋسى تۈخۈم شەكلىدە، قىرلىق قاناتلىق بولىدۇ (291 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېرىق - ئوستەك بويلىرىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقتا مايىل، كۈچلۈك زەھەرلىك!! قۇرۇت - ھۆكۈزلارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ياز كۈنلىرى ئوتنى يۇلۇۋېلىپ، توغراپ پاشا، چۆنلار قوبىدىغان جايلارغا چېچىپ قويۇلىدۇ.

دىققەت: ئادەم ۋە ھايۋانلارنىڭ يەۋېلىپ زەھەرلىنىپ قېلىشىدىن قاتتىق ساقلىنىش كېرەك!!

سىپىسىق لويلا

土荆芥 Tu jing jie (总状藜)

(لويلا ئائىلىسى، لويلا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۈملۈك، تېنىدە بەز تۈكلىرى ۋە ئالاھىدە پۇرىغى بولىدۇ. ئىگىزلىگى 20 - 40 سانتىمېتىر كېلىدۇ. غولى تىك بولۇپ كوپ شاخلىنىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى ئۇزۇنچاق يۇمۇلاق، پەيسىمان بېرىلغان. (3) گۈل رېتى كوپلىگەن باشاقسىمان گۈل رەتلىرىدىن شەكىللەنگەن چوڭ كۈنۇسسىمان گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. گۈلىنىڭ رەڭگى ئاقۇش يېشىل بولىدۇ. (4) مەۋسى گۈل كاسسىغا ئورالغان، ئۇرۇغى ياپىلاق ياكى يۇمۇلاغراق بولىدۇ (292 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: مىناملاردا، داللاردا ۋە يول بويلىرىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: بۇنىڭ پۈتۈن ئوتى دورا بولىدۇ. ياز پەسلىدە يىغىۋېلىپ، سايىدا قۇرۇتۇپ، باغلاپ، ئىشلىتىدىغان چاغدا توغرىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، زەھەرلىك! ھاشارەتلەرنى ئولتۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاياق تەمرەتكىسىدە: سېسىق لويلىنى سۈدا قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ. (2) ھول ئوتنى توغراپ ھاجەتخانىلارغا ياكى پاشا - چۆنلار ئولمىشىدىغان جايغا چېچىپ قويۇلىدۇ.

مىقتارى: كوپىنچە سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىت سىيگەك (يوپۇرماقسىز ئىت سىيگەك)

无叶毒藜 Wu ye du li (无叶假木贼)

(لويلا ئائىلىسى، ئىت سىيگەك ئۇرۇغدىشى)

توتۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولسىمان يېرىم چاتقال، ئىگىزلىگى 30 - 70 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك بولۇپ، تۈۋىدىن شاخلىنىدۇ. شاخلىرى يۇمۇلاق بوغۇملۇق، گوشلۇك ۋە يېشىل بولىدۇ. يوپۇرماقلىرى يىگىلەپ، تەڭگىسىمان يوپۇرماققا ئايلانغان بولىدۇ. يوپۇرماق قولتۇقلىرىدا قارا تۈكلىرى بولىدۇ. بولۇپ، ئۇدۇل ئوسىدۇ. يوپۇرماق قولتۇقلىرىدا قارا تۈكلىرى بولىدۇ. (3) باشاقسىمان گۈل رېتى شاخلىرىنىڭ يۇقۇرى قىسمىغا توپلاشقان، گۈلى كىچىك ۋە پەردىلەشكەن بولۇپ، مەۋىلەش مەزگىلىدە قاناتسىمان ھالەتكە ئوزگۈرىدۇ (293 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇرۇق شورتاڭ جايلاردا ئوسىدۇ، رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى سەل قېرىغراق تۇزلۇق، زەھەرلىك! قۇرۇتىلارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ھول ئىت سىيگەكنى توغراپ، مۇڭاپىق مىقتاردا سۇ قۇيۇپ، 20 مىنۇت قاينىتىپ، پاشا - چۆنىلەر ئولىشىدىغان جايغا چېچىلىدۇ. بۇنىڭغا قوشۇمچە ئازراق ھاك سۇيىچېچىۋېتىلسە دورىنىڭ ئۈنۈمىگە ياردەم بېرىدۇ.

مىقتارى: مۇڭاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

چۇڤاڭغا كىرگۈزۈلگەن بىر قىسىم دورىلار ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە

ئالۇچا مېغىزى (郁李仁)

چۇڤاڭغا كىرگۈزۈلگەن ئالۇچا مېغىزى. ئەمىلىيەتتە ئالۇچە ئۇرۇغدىشىدىكى ئالۇچە، قارا ئورۇك، ئەينۈلا، گىلاس قاتارلىق مېۋىلەر نىڭ مېغىزىدىن ئىبارەت. تەمى تاتلىق، قېرىق، ئاچچىق، تەبىئىتى مو-تىدىل، قۇرغاقلىقنى نەملەشتۈرۈپ ئۈچەينى سىلىقلاشتۇرۇش، سۇيۇقلۇق لارنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتلەرنىگە ئىگە.

ئاساروُن 细辛 -Herba Asaricum Radice)

بۇ زىراۋەندە ئائىلىسى (马兜铃科 -Aristolochiaceae)دىكى
Asarum heteropoides var mandshuricum (maxin)Kitag 辽细辛
ياكى 华细辛 — Asarum sieboldi Miq دىگەن ئوسۇملۇقلەر
بولۇپ، دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. لياۋنىڭ، جىلىن، خېبې-
لۇڭجياڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىس-
سىقلىققا مايىل يەلنى تارقىتىش، سوغاقنى ھەيدەش، سۈيرۈقلۇقلارنى ھايە-
دەش، يوللارنى ئېچىش خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە.

ئازادى دەرەخ ئۇرۇغى: (川楝子 ياكى 苦楝子)
(Fructus Meliae toosendan)

بۇ ئازادى دەرىخى ئائىلىسى (楝科 -Meliaceae)دىكى سىچۈەن
ئازادى دەرىخى (川楝子) Melia toosendan Siebet zucc
نىڭ ئۇرۇغى (بەزى ئورۇنلاردا ئازادى دەرەخ—Melia azedarach
نى 苦楝子 ئورنىدا ئىشلىتىپ كەلمەكتە). خۇبېي، خۇنەن، خېنەن،
سىچۈەن، گۈيجۇ، يۈننەن ۋە گەنسۇ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.
تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، ھول ئىسسىقنى ياندۇرۇش، ئاغرىق
توختىتىش، مەددە چۈشۈرۈش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

باجىتيەن يىلتىزى(巴戟天 -Radix Morindae)

巴戟天 دىكى (Rubiaceae — 茜草科)بۇ رويان ئائىلىسى
(Morinda officinalis How) دېگەن پېلەكلىك ئوسۇملۇكنىڭ
قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، گۈڭدۇك، فۇجيەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى سەل ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق. بورەككە قۇۋەت بېرىپ، مەنپەئەمكىنى كۆچلەندۈرىدۇ. پەي ۋە سوگەكلەرنى چىگىتىش، يەل ۋە نەملىكنى ھايداش خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە.

بەي‌فۇزى (ئاق پارپا) (Rhizoma — 白附子)

(Radix Aconiti coreani — ياكى Typhonii

بۇ چايان ئوت ئائىلىسى (天南星科 —Araceae)دىكى دۇجياۋلىيەن (Typhonium giganteum Engl — 独角莲) نامىك تۇگۈنەك غولى ۋە ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسىدىكى سېرىق گۈللۈك بۇۋانە (Aconitum Coreanum (Laveil.) Leveil — 黄花乌头) نامىك تۇگۈنەك يەلتەزى. سىچۈەن، شەندۇڭ، خېبي، شەنشى، گەنسۇ ۋە دۇڭبېينىڭ ھەر قايسى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئوت ئىسسىق، ئازراق زەھەرلىك! بەلغەمنى بو - شىتىش، سوغاق يەلنى ھەيدەش، تارتىشىشنى توختىتىش خۈسۇسىيەتلەرگە ئىگە.

بەنشا (Rhizoma pinelliae — 半夏)

بۇ چايان ئوت ئائىلىسى (天南星科 — Araceae) دىكى دىگەن كوپ يىللىق ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يۇمۇلاق شەكىلدىكى تۇگۈنەك غولى. دولىتىمىزنىڭ شەرقى ۋە جەنۇبىدىكى ھەر قايسى ئولكىلەردىن چە - قىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق. بەدەندىكى ھوللىكنى قۇرۇتۇپ، بەلغەمنى يۇمشىتىش، ئاشقازان ۋە تالنى ياخشىلاپ، قۇ - سۇشنى توختىتىش خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە.

بەيبو يىلتىزى (Radix stemonae 百部)

بەيبو ئائىلىسى (Stemonaceae 百部科) دىكى 直立百部 (Stemona sessilifoila (Miq.) Franch) قاتارلىق 3 خىل كوپ يىللىق چوپلەرنىڭ قۇرۇتۇلغان تۈگۈنەك يىلتىزى بولۇپ، جاڭسۇ، ئەنخۇي، جىجاڭ قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىيتى سەل ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىمغراق تاتلىق، ئوپكىنى ئەستىش ۋە نەملەش، يەلنى ھەيدەپ، يوتەلنى توختىتىش، مەددىلەرنى ئولتۈرۈش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بەيگو مېۋىسى (白果)

بۇ كۆمۈش ئۇرۇق ئائىلىسى (Ginkgoaceae 银杏科) دىكى كۆمۈش ئۇرۇق (Ginkgo biloba 银杏) دىگەن دەرەخنىڭ مېغىزى بولۇپ گۈڭشى، سىچۈەن، خېنەن، خېبېي سەندۇڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىمغراق تاتلىق، تەبىيتى موتتىل. يۇتەلنى توختىتىش، مەنىنى تۇتۇش، ئاق خۇننى توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بەيماۋ يىلتىزى (Rhizomo Imperatae 白茅根)

بۇ باشاقلىق ئوسۇملۇكلەر ئائىلىسى (Gramineae 禾本科) دىكى (Imperata cylindrica (L) Beauw. var.major Hub·)白茅 دەپ ئاتىلىدىغان كوپ يىللىق چوپنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان خولى بولۇپ، گۈڭدۇڭ ئولكىسىدىن كوپرەك چىقىدۇ. تەبىيتى سوغاق، تەمى تاتلىق. گۈلىنىڭ تەبىيتى ئىسسىققا مايىل، تەمى تاتلىق. ياز پەسلىدىكى ئىسسىق ئوتۇشنى ياندۇرۇش، ئۇيۇپ قالغان قانلارنى تارقىتىش، سۇيدۇكنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بېجا قېپى (Carapax Amydae- 鳖甲)

بۇ بېجا (Amyda sinensis Weigman 鳖甲) دەپ ئاتىلىدىغان بىر خىل تاشپاقىنىڭ قېپى بولۇپ، خەينەنداۋ، گۇاڭدۇڭ، خۇبېي، ئەنخۇي قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى تۇزلۇق، مەنپىلىككە قۇۋەت بېرىپ، مۇسپىلىكنى ساقلاش، قاتتىقلىقنى يۇمشىتىپ، تۇگۈنلەرنى تارقىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بىڭپيەن (片冰 ياكى 梅片)

بۇ龙脑香科 (Dipterocarpacae) نائىلىسىدىكى 龙脑香 (Dryobalanops aromatica Gaertn. f.) دېگەن دەرەخنىڭ جاگۇڭ قىلىنغان يېلىمى بولۇپ، تېچ ئوكيانىنىڭ جەنۇبىدىكى ئاراللاردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاقتا مايىل، تەمى قىرتاغراق ئاچچىق. يولالارنى ئېچىش، ئىششىقنى قايتۇرۇپ ئاغرىق توختىتىش، كوزنى روشەن قىلىش خوسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بىشيە يىلتىزى (Rhizoma dioscoreae Bishie 薯蓣)

بۇ پىچەككۇل (Dioscoreaceae 薯蓣科) نائىلىسىدىكى ئۇپىلىق بىشيە (Dioscorea sp. 粉薯蓣) دېگەن ئوسۇملۇك نىڭ قۇرۇتۇلغان يەر ئاستى يىلتىزسىمان غولى. ئاساسەن جېجيائگدىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، هوللىكنى هەيدەپ يەلنى تارقىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بۇرجۇن (Fructus Ligustri Lucidi 女贞子)

(توبى ئۇرۇغى)

بۇ ئەرمەدۇن دەرىخى ئائىلىسى (Oleaceae 木樨科) دىكى بۇرجۇن (Ligustrum Lucidum 女贞) دىيىلمدىغان بىر خىل دائىم كوكۇرۇپ تۇرىدىغان چاتقال ياكى كىچىك دەرەخنىڭ قۇرۇ-تۇلغان پىشقان مېۋىسى بولۇپ، خېسىنەن، ئەنخۇي، جياڭسۇ، جېجياڭ قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى موتىدىل، تەمى قىرتاغراق تاتلىق. مەنپەئەتلىكىكە يارىدىم بېرىپ، بۆرەككە قۇۋۋەت بېرىش، بەل ۋە تىزغا ماغدۇر بېرىش، قۇلاق ۋە كوزنى ئوتكۈر قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

دارچىن شېخى (Ramulus Cinnamomi 桂枝)

بۇ كامفورا ئائىلىسى (Lauraceae 樟科) دىكى دارچىن دەرىخى (Cinnamomum Cassia Blume 肉桂) نىڭ قۇرۇتۇلغان يۇمران شېخى بولۇپ يۇننەن، گۇاڭشى، گۇاڭدۇڭ ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. تەر-لىتىش، گوشلەرنىڭ تارتىشىنى بوشاشتۇرۇش، تومۇرلارنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بۇ دەرەخنىڭ قۇرۇتۇلغان يوپۇرماق بىخى بار چوقا شېخى مىخ دارچىن (桂尖) دىيىلىدۇ. پىشىقان مېۋىسىنىڭ قېبىقى ياكى قۇرۇتۇلغان گۈل كاسىسى گۈلدارچىن (肉桂子) دىيىلىدۇ، سو-يۇپ ئېلىنغان قوۋزىنىغى دارچىن (肉桂) دىيىلىدۇ، پوستىنى سو-يۇپ تەكەندىن كېيىنكى قۇرۇتۇلغان شېخى دارچىن پورى (桂心) دىيىلىدۇ، قوۋزىغىنى سويۇۋەتكەندىن كېيىنكى ياغىچى دارچىن كوتىگى (桂木) دىيىلىدۇ. قېرى دارچىن شاخلىرى ۋە 6 - 7 يىللىق دارچىن دەرىخىنىڭ قۇرۇتۇلغان قوۋزىنىغى چوكا دارچىن (桂条)

ياكى 桂官 دېيىلىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

كىنتاپلاردا 桂皮 دەپ ئاتىلىدىغىنى مۇشۇ ئائىلىدىكى ھىندى دارچىن دەرىخى (桂天竺 Cinnomomum PedunculatunNees) نىڭ قوۋزىغى بولۇپ دورا-دەرمەك ۋە چاي دورىسى قاتارىدا ئىشلىتىلىدۇ. جۇڭيىدا دورىغا ئىشلەتمەيدۇ. بۇ مىللى تەبابەتتىدە «قوۋزاق دارچىن» دەپ ئاتىلىدۇ.

دېبەق 桑寄生 (Ramus Loranthi)

(ھەسەل مەيۇزەك)

بۇ دېبەق ئائىلىسى (桑寄生科 Loranthaceae) دىكى دېبەق (桑寄生 Loranthus Parasiticus (L.)Merril) دەپ ئاتىلىدىغان ئەرمەدون قاتارلىق دەرەخلەردە .تەبىيارتاپ بولۇپ ئۇستىدىغان كىچىك چاتقالنىڭ قۇرۇتۇلغان شېخى بولۇپ، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، جېجياڭ ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى مۇتىدىل، تەمى قىرتاق. جىگەر ۋە بۇرەكلەرگە قۇۋەت بېرىش، پەي ۋە سۆڭەكلەرنى چىڭىتىش، ھامىلىنى ئاسراش، سۈت كۆپەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

دۇجۇڭ قوۋزىغى (杜仲 Cortex Eucommiae)

بۇ دۇجۇڭ ئائىلىسى (杜仲科 Eucommiaceae) دىكى 杜仲 (Eucommia ulmoides Osiv) دىگەن دەرەخنىڭ قۇرۇ-تۇلغان قوۋزىغى بولۇپ، سىچۇەن، گۇيجۇ، يۇننەن، خۇنەن قاتارلىق يەرلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى مۇتىدىل، تەمى ئاچچىق، زەھەرسىز. تال - ئاشقازاننى قۇۋەتلەپ، مەنمىنى كۆپەيتىش، پەي ۋە ئۇستە-خانلارنى چىڭىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

دارچىن (肉桂 Cortex Cinnmomi)

بۇ كامفورا ئائىلىسى (樟科 Lauraceae) دىكى دارچىن

(Cinnamomum Cassia Blume 菌桂) دەرىخىنىڭ قۇرۇتۇلغان قوۋزىغى بولۇپ يۇننەن، گۇاڭشى، گۇاڭدۇڭدىن چىقىدۇ. تەمى ئاچ-چىمغراق تاتلىق. تەبىئىتى ئىسسىق، ئازراق زەھەرلىك. مېڭىمدىن پەللىسىنى ئىستىمدۇ. ئوڭاي ساقايمايدىغان سوغاق كېسەللىكلەرگە پايدا قىلىدۇ.

ئىپار (Moschus-麝香)

بۇ ئىپار بوغىسى (Moschus moschiferus 麝) نىڭ كىندىكىدىكى پۇراقلىق خالتىسىنىڭ ئىشلەپچىقارغان مەھسۇلى. ئىپار دولىتىمىزدە ئالاھىدە چىقىدىغان قىممەتلىك دورا ماتېرىيالى بولۇپ، شىزاڭ، سىچۇەن، گۇاڭشىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ. ئىپارنىڭ تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل. يوللارنى ئېچىش، جىگىلۇ تومۇرلىرىنى راۋان قىلىش، ئىششىقلارنى يوقىتىپ ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بەرغەمۇت (Fructus citri Sarcodactylis — 佛手)

(لىمون بەرنەتى)

بۇ سۇزاپ ئائىلىسى (Rutaceae —芸香科)دىكى لىمۇن بەرنەتى (Citrus medica var. Sarcodactylis Swingle 佛手柑) دىگەن كىچىك دەرەخ ياكى چاتقالنىڭ مېۋىسىنى ئۇزۇنىسىغا يالپاقداپ كېسىپ قۇرۇتۇلغان نېپىز ياپراقچىلار بولۇپ، سىچۇەن، گۇاڭدۇڭ، يۇننەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. چۇچۇمەل قېرىغراق ئاچچىق، ئىسسىقلا مايىل. يەلنى تەڭشەش، بەلغەم يۇمشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

فوخەيشى (Lapis Pumicis 浮海石)

بۇ — دېڭىز — ئوكيانلاردا ياشايدىغان يۇمشاق تەنلىك ھايۋانلارنىڭ پائالىيىتى بىلەن ھاسىل بولۇپ، بەزىدە سۇ ئۈستىگە كوتۇرۇلۇپ چىقىدىغان مارجان پولىپلىرىنىڭ قاتتىق قېپىدۇر. شۇ-

نمگدەك ياندار تاغلارنىڭ ئېتىلىشى بىلەن يەر ئۈستىگە چىققان پىمزا (浮石) ھەم فوخەيشى دەپ ئاتىلىپ دورىگەرلىكتە ئىشلىتىلىدۇ. بۇلارنىڭ تەمى شورلۇق، تەبىئىتى سوغاق. ئوپكىدىكى ئىسسىقلىقنى تارقىتىش، قاتتىق بەلغەمنى بۇمشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

گەنسۇي سۇتاۇك ئوتى (甘遂)

(Radix Euphorbiae kansui–

بۇ سۇتاۇك ئوتلار ئائىلىسى (Euphorbiaceae – 大戟科) دىكى گەنسۇي سۇتلىك ئوتى (Euphorbia sp – 甘遂) نىڭ يىلتىزى. شەنشى، شەنشى، خېنەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق. زەھەرلىك! چوڭ ـ كىچىك تەرەتنى راۋان قىلىش، سۇيوقلۇقلارنى ھايدەش، بەلغەم بوشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

گېڭگىن يىلتىزى (葛根 Radix Puerariae)

بۇ پۇرچاق ئائىلىسىدىكى بىرلەك تارتىپ ئۆسىدىغان گېڭگەن (葛 Pueraria Pseudo–hirsuta Tang et wang) دىكى ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى. دولىتىمىزنىڭ شەرقى ۋە جەنۇبىدىكى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ، تەبىئىتى موتىدىل، تەمى تاتلىغراق ئاچچىق، تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تازىلاپ قىزىتمىنى قايتۇرۇش، خىلىت ھاسىل قىلىپ، ئوسۇزلاۋقنى بېسىش، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىش، ھاراق بىلەن زەھەرلىنىشنى يېشىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

گۇجىڭساۋ (谷精草)

بۇ گۇجىڭساۋ ئائىلىسى (Eriocaulaceae 谷精草科) دىكى تۈكلۈك گۇجىڭساۋ (Eriocaulon australe Br 毛谷精草) قاتارلىق 4 خىل گۇجىڭساۋنىڭ پۈتۈن ئوسۇملۇك تېنى بولۇپ ئىچكى

ئۇلكىلەردىن چىقىدۇ، تەمى تاتلىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. ئىسسىقنى تارقىتىش، كوزنى روشەنلەشتۈرۈش، كوزگە چۈشكەن داغنى تارقىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

قۇنۇن (钩藤)

بۇ رويان ئائىلىسى (Rubiaceae 茜草科) دىكى

① 钩藤 (Uncaria rhynchophylla (Miq)Jacs) قۇنۇن

② 华钩藤 (U. sinensis (Oslv) Havil) جۇڭگو قۇنۇنى

دەپ ئاتىلىدىغان 2 خىل پىلەكلىك ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان غول ۋە شاخلىرى بولۇپ، جېجىياك، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، جياڭشى، فۇجيەن قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى تاتلىق. ئىسقاقلىقنى قايتۇرۇش، جىگەرنى تىنچلاندۇرۇش، يەلنى بېسىش، چوشنى توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

پىستەگۈل (太子参 ياكى 孩儿参)

بۇ قەلەمپۇر ئائىلىسى (Caryophyllaceae 石竹科) دىكى Pseudosteliaria heterophylla pax ex pax et Hoffm دېگەن كوپ يىللىق ئوسۇملۇك. لىياۋنىك، خېبېي، سەندۇڭ، ئەنخۇيلاردىن چىقىدۇ، جۇڭيىدا تۈگۈنەك يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. تەمى قىرتاغراق تاتلىق. تەبىئىتى سوغاقتا مايىل. بەدەنگە قۇۋەت بېرىپ، قانغا پايدا كەلتۈرىدۇ، خىلىت ھاسىل قىلىدۇ.

خەي فىڭ تېڭ پىلىگى (海风藤)

(Caulis Piperis futokadsure

بۇ قارىمۇچ ئائىلىسى (Piperaceae 胡椒科) دىكى فىڭتېڭ (Piper futokadsura Setz 风藤) دېيىلىدىغان پىلەكلىك ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان غولى بولۇپ، فۇجيەن، جېجىياڭ، تەيۋەن

قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سەل ئىسسىقتا مايىل، تەمى ئاچچىق، چىگلاۋنى راۋان قىلىش، شادالاندۇرۇش، سوغاق ۋە نەملىكتىن كەلگەن ئىللەتلەرنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

خەيدەي (Thallus Laminariae 昆布 ياكى 海帶)

بۇ خەيدەي ئائىلىسى (Laminariaceae 昆布科) دىكى تاسمىغا ئوخشايدىغان، دېڭىز ئوسۇملۇكى بولۇپ، چىگىداۋ، يەنتەي، دالىيەن قاتارلىق جايلاردىن كوپ چىقىدۇ. تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى سوغاق، بەلغەمنى تازىلاش، بەدەندىكى سۇنى ماگنۇزۇش، پىۋقاقنىڭ ئالدىنى ئېلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. كۇنبۇ (昆布) دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

خەنلىيەنساۋ (Herba Ecliptae prostratae 旱莲草)

بۇ مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى (Compositae 菊科) دىكى خەنلىيەنساۋ (Eclipta prostrata 旱莲草) دېگەن بىر يىللىق ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان پۈتۈن تېنى بولۇپ، دولمەمىزنىڭ شەرقىي شىمالىۋە جەنۇبىدىكى ھەرقايسى ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەمى چۈچمەلرەك تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، بورەكنىڭ مەنپىلىگىنى توختىتىش، قان تولغاقنى توختىتىش، چاچنى قارايتىش، چىشنى چىگمەتمەس خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

خولىنجان (Rhizoma Alpiniae officinarum 高良姜)

بۇ، زەنجىۋىل ئائىلىسى (Zingiberaceae 姜科) دىكى (Alpinia officinarum Hance 高良姜) دېگەن كوپ يىللىق ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى بولۇپ، گۇاڭدۇڭ، خەينەن داۋلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقتا مايىل، تال ۋە ئاشقازاننى ئىسسىتىش، سوغاقنى ھەيدەش، ھەزىم قىلىشقا ياردەم بېرىش،

ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

خۇڭتىلك پىلىنگى (Caulis sargentodoxae大血藤 红藤)

بۇ داشۇبتىلك ئائىلىسى(Sargentodoxaceae 大血藤科)دىكى داشۇبتىلك(Sargentodoxa Cuneata (oliVer)Reher 大血藤) (et wilson - دىگەن پىلەك تارتىپ ئوسمدىغان چاتقالنىلك قۇرۇتۇلغان غولى. ئەنخۇي، جېجياڭ، جياڭشى، خۇنەن گۇاڭشى قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىيتى موتىدىل. يەلنى ھايداپ قانىنى جاندۇرۇش، سۇيدۇكنى راۋان قىلىش، مەددە چۇشۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

خۇڭشىگدەن (红升丹)

بۇ بىر خىل بىرىكمە دورا بولۇپ چۇفاڭى: سىماپ (水银) 2 سەر، سىلىبترا (硝石) 2 سەر، زەمچە (白矾) 2 سەر. ئاۋال سىماپ بىلەن سىلىبترانى ئارىلاشتۇرۇپ يۇمشاق سوقۇپ، قازانغا سېلىپ، سۇس ئوتتا تولۇق ئېرىتىپ بولغاندىن كېيىن سوۋۇتۇپ ئۇستىگە سىماپ قۇيۇلىدۇ. ئۇستىگە سىرلانغان قاچىنى كومتۇرۇپ ئاراسىنى لىرنى قەغەز ياكى سېغىز لاي بىلەن چاپلاپ، سىرلانغان قاچىنىڭ ئۇستىگە بىر نەچچە تال گۇرۇچ قۇيۇپ، قازاننىڭ تېگىدىن تەدرىجى ئوت قالىنىدۇ، گۇرۇچ ساغارغاندا ئوت توختىتىلىدۇ، قارايغاندا دورا ئېلىنىدۇ.

زەھەرنى تارقىتىش، چىرىكلەرنى يوقىتىش گوش ئوستۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

خۇپۇ (Cortex Magnoliae 厚朴)

بۇ ماگنولىيە ئائىلىسى(Magnoliacae 木兰科)دىكى خۇپۇ (Magnolia officinalis Reh 厚朴)دىگەن دەرەخنىڭ قۇرۇتۇلغان

قوۋزنغى. گۈيجۈ، خۇنەن، ئەنخۈيلاردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىغراق قىرتاق، تال ـ ئاشقازاننى ئىسسىتىش، يەلنى ھەيدەش، مەيدىدىكى چىگىلمىنى تارقىتىش، ھوللۇكنى قۇرۇتۇپ، توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

خۇخۇاڭلىيەن (Rhizoma Picrorrhizae 胡黄连)

بۇ چۈقا ئائىلىسى (Scrophulariaceae 玄参科) دىكى (Picrorrhiza Kurrooa Benth. 胡黄连) دېگەن ئۇسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى بولۇپ، شىزاڭدىن چىقىدۇ. بىر قىسمى جىنكۇ قىلىنىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق. ئىسسىقنى ياندۇرۇپ هوللۇكنى قۇرۇتىدۇ.

خۇاڭبو قوۋزنغى (Cortex Phellodendri 黄柏)

بۇ سوزاپ ئائىلىسى (Rutaceae芸香科) دىكى

①黄柏 (Phellodendron amurense Ruprecht)

②川黄柏 (Ph·sachalinense Sargent)

دېگەن 2 خىل دەرەخنىڭ قۇرۇتۇلغان قوۋزنغى بولۇپ، گۈاڭدۇڭ، گۈاڭشى، يۈننەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاق، ئوت ئىسسىقنى قايتۇرۇش، كىندىكنىڭ تۆۋىنىدىكى ئىسسىقنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

جەدۋار (Rhizoma zedoariae 莪术)

باشقا ئاتىلىشى: پارپا، زەرداۋار

بۇ زەنجۈىل ئائىلىسى (Zingiberaceae—姜科) دىكى پارپا (Curcuma zedoaria Rosc 莪术) دېگەن ئۇسۇملۇكنىڭ يىلتىزسىمان غولى شەكلى ئۇرچۇقسىمان، ئىككى ئۇچى ئۇچلۇق، خومىرەك كېسىلگەن يۈزى توق كۈلرەڭ ياكى يېشىل سېرىق، قاتـ

تەق پاقىراق بولۇپ، بىر تال ئاق سېرىق ھالقىسى ۋە ئاق ئۇقتىلار كۆرۈلىدۇ. گۇاڭشى سىچۇەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. ئۇيۇغان قانىنى تارقىتىش، يەلنى ھاڭخۇزۇش، مەيدىدىكى چىڭقىلىشنى يوقىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. زەھەرسىز. ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىش مەنى قىلىنىدۇ.

جۇچاۋ (枳壳)

بۇ سۇزاپ ئائىلىسى (Rutaceae 芸香科) دېكى 酸橙 (citrus aurantium)، 香圆 (C.Wilsonii Tanaka)، 代代红 (C.aurautium L.Var amara Engl)، 枳 (Pancirus) دېگەن 4 خىل جۇيزىنىڭ قېقى بولۇپ، جەنۇبىي (TrifoliataRat) دېگەن ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەمى چۇچىمەلرەك قىرتاق، تەبىئىتى سەل سوغاق. يەلنى تارقىتىش، ھەزىم قىلىشقا ياردەم بېرىش، بەلغەم بوشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

جىشۇبتىڭ پېلىگى: (Caulis Mucunae 鸡血藤)

بۇ - پۈرچاق ئائىلىسىدىكى 白花油麻藤 (Mucuna birdwoodiana tutcher) دېگەن بىر خىل پىلەكسىمان ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان غولى بولۇپ، ئاساسەن، گۇاڭدۇڭ، گۈاڭشى، جياڭسۇ، جېجياڭ قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق، قانغا قۇۋەت بېرىش ۋە قانىنى ھاڭدۇرۇش، جىڭلۇنى راۋان قىلىش، پەي ۋە سۆڭەكلەرنى مۇستەھكەم قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

جۇمۇ يىلتىزى (Rhizoma Anemarrhenae 知母)

بۇ پىياز ئائىلىسى (Liliaceae 百合科) دېكى 知母 (Anemarrhena asphodeloides Bge) دېگەن كوپ يىللىق

جۇپنىڭ قۇرۇتۇلغان يەلتىزسىمان غولى بولۇپ، خېبىي، سەنشى، گەنسۇ، دۇڭبېيلاردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاق، ئوت ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، مۇسىبىلىكنى يارىدەم بېرىش، كوڭۈلنى ئېچىپ، ئۇسسۇز-لۇقنى بېسىش، قۇرغاقلىقنى هوللەپ، ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە

جۇز بۇۋا (Semen Myristicae — 肉豆寇)

بۇ مۇسكات دەرىخى ئائىلىسى (Myristicaceae -肉豆寇科) دىكى مۇسكات دەرىخى (Myristica fragrans Houtt. 肉豆寇树) نىڭ مېغىزى. (مۇسكات دەرىخى مەۋسىنىڭ ياكى ياڭىقىنىڭ پوستى **بىسبىاسە** دېيىلىدۇ). مالايا، ھىندىنوزىيىنىڭ سۇماترا، ياۋا، غەربى ئىرىيان قاتارلىق ئاراللىرى ۋە ۋېست ھىندىيا ئاراللىرى، تايلاند قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل تال ـ ئاشقازاننى ئېيىتىش، ئۇچەينى قورۇش، يەلنى هەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

جۇلىك گرىبى (Sclerotium Grifolae 猪苓)

بۇ غارىقۇن ئائىلىسى (polyporaceae 多孔菌科) دىكى (Grifola umbellata (pers) pilat 猪苓) دېيىلىدىغان بىر خىل تەييارتاپ گىرىبنىڭ قۇرۇتۇلغان گىرىبى يادروسى بولۇپ، ئاساسەن شەنشى، يۈننەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى مۇتىدىل، تەمى تاتلىق. سۇيدۇكنى راۋان قىلىش، نەملىكنى هەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

جۇڭگو ماڭدارى (Radix Clematidus 威灵仙)

بۇ ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى (Ranunculaceae 毛茛科) دىكى جۇڭگو ماڭدارى (Clematis chinensis Osbeck威灵仙)

نمك قۇرۇتۇلغان يملتمزى بولۇپ، ئەنخۇي جەجياك، جاكسۇ ئولكملمرد- دىن چىقمدۇ. تەبىمتى، ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق ياكى تۇزلۇق يەلنى تارقىتىش، ھېيمز كەلتۇرۇش، بەدەندىكى سۇنى چىقمرىش خۇ- سۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

جۇڭگو موزىسى (Galla chinensis 五倍子)

بۇ سىر دەرىخى ئائىلىسى (Anacardiaceae 漆树科) دىكى يەنفۇمۇ (Rhus chinensis Mill 盐肤木) ياكى چىڭ- قۇياك (Rhus potanini Maxim 青麸杨) دېگەن دەرەخلەر- نىڭ يوپۇرمىغىدىكى قۇرۇت تۇگۇنمگى بولۇپ، بۇ خىل تۇگۇنەك يو- پۇرماق پىتى (蚜虫) نىڭ تەييارتاپ ياشىشىدىن شەكىللىنىدۇ. سىچۇەن، گۇيجۇ، شەنشى، خۇبېي، فۇجيەن ئولكىلىرىدىن چىقمدۇ. تەمى چۇچىمەل، تەبىمتى موتىدىل، ئوپكىنى تازىلاش، ئۇچەينى تىز - گىنلەش، تەر توختىتىش قان توختىتىش، زەھەرنى كېسىش خۇسۇ- سىيەتلىرىگە ئىگە.

كىرىمدانە (Flos Genkwa 芫花)

بۇمازارىيون ئائىلىسى (Thymelaeaceae 瑞香科) دىكى كىرىمدانە (Daphne genkwa Sieb.et Zucc芫花) دېيىلىدە- غان بىر خىل ياۋا ئوسىدىغان ئوسۇملۇك بولۇپ، كوپۇنچە ئەنخۇي، جياڭسۇ، جېجياك، سىچۇەن ئولكىلىرىدىن چىقمدۇ. تەبىمتى ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق زەھەرلىك! بەدەندىكى سۇنى ھايداش، بەل- غەمنى تازىلاش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كوپۇگى دەريا (Os Sepiae 乌贼骨 ياكى 海螵蛸)

بۇ بىر خىل 乌贼 ياكى 鱼墨 (Sepia esculenta Hoyle) دېگەن يۇمشاق تەنلىك ھايۋان بولۇپ، دېڭىزدا ياشايدۇ. ئادەتتە سۇ ئۇستىدە لەيلەپ يۇرگەشكە كوپۇگى دەريا دەپ نام ئالغان. دورـ

غا سوڭمگى ئىشلىتىلىدۇ. خۇاڭخەي، بوخدي ۋە دۇڭخەي دېگەنلەر-دىن تېپىلىدۇ. شور تەملىك، ئىسسىقلىقا مايىل، هول سوغاقنى تارقىتىش، قورۇش، قان توختىتىش خوسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كۇشلك (Radix Saphorae 苦参)

بۇ پۇرچاق ئائىلىسى دېكى كۇشلك 苦参 (Sophora flavescens AHon) دېگەن ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى. جېجاڭ، خېنەن، ئەنخۇي، گەنشۇ شەنشى قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ، تەمى قىرىق، تەبىئىتى سوغۇق. ئىسسىقنى قايتۇرۇش، سۇيدۇكنى راۋان قىلىش، يەلنى چىقىرىش، هوللۇكنى قۇرۇتۇش، مەددە چۇشۇرۇش خوسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كۇچۇلا (Semen Strychni 马钱子)

بۇ كۇچۇلا ئائىلىسى (Loganiaceae 马钱科) دېكى كۇچۇلا (Strychnos nux - vomicaL) ۋە يۇننەن كۇچۇلىسى (云南马钱) (strychnos sp.) قاتارلىق 2 خىل دەرەخنىڭ قورۇتۇلغان ئۇرۇغى. ئالدىنقىسى دەرەخ بولۇپ، هىندىستان، هىندىچىنىلەردىن چىقىدۇ. كېيىنكىسى خەينەنداۋ ئارىلىدا ئوسىدۇ. تەبىئىتى سۇغاق، تەمى ئاچچىق زەھەرلىك! قاندىكى ئىسسىقلىقنى تارقىتىش، ئىششىق ۋە زەھەرنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كۇلى بىيىسى (木瓜)

Fruetus Chaenomelis lagenariae

باشقا ئاتىلىشى: سوقا بېھى

بۇ ئەتىر گۈل ئائىلىسى (Rosaceae - 蔷薇科) دېكى كۇلى بىيىسى (Chaenomelis lagenaria koidz 木瓜) دېگەن دەرەخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، ئاساسەن ئەنخۇي، جېجياڭ، خۇبېي، سىچۇەن

قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. قەشقەرخەلق باغچىسىدىمۇ ئوستۇرۇلمەكتە. تەمى چۈچۈمەل، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. جىگەرنى تىنچلاندۇرۇپ ئاشقازاننى ياخشىلايدۇ. هوللۇكنى هايداپ سېرىق ئەتلەرگە ئارام بېرىدۇ. دىققەت: بۇ شىنجاڭدىكى بېيە (بىھى) ئەمەس.

لېيۇەن گرىبى (Sclerotium Omphaliae雷丸)

بۇ، غارىقۇن ئائىلىسى (polyporaceae 多孔菌科) دىكى لېيۇەن (Omphalia lapialia Sch· 雷丸) دېيىلىدىغان بىر خىل زەمبۇروغنىڭ قۇرۇتۇلغان زەمبۇرۇغ تۈگۈنى بولۇپ، ئاساسەن بامبۇك ئورمانلىقىدا ئوسىدۇ. خېنەن، ئەنخۇي، جياڭسۇ، جېجياڭ، فۇجەن قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاق. مەددە چوشۇرۇش خوسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

لېيەنچياۋ (Fructus forsythiae 连翘)

بۇ ئەرمەدۇن دەرىخىئائىلىسى (Oleaceae木樨科) دىكى لىيەنچياۋ (Forsythia Suspensa Vahl) دېگەن ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان مېۋىسى. شىيەنشى، خېنەن، شەنشى قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى قىرتىق، سەل سوغاقتا مايىل. ئىسسىقنى قايتۇرۇش، زەھەرنى كېسىش، توگۈنلەرنى يېشىش، ئىششىقنى قايتۇرۇش، يېرىڭنى تازىلاش خوسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

لوشىتىڭ پېلىگى (络石藤)

بۇ ئۈزمە ئائىلىسى (Moraceae桑科) دىكى پېلىي ۋە تالگۈل ئائىلىسى (Ficus pumilaL 薜荔)

络石藤 دىكى (Apocynaceae 夹竹桃科)

دېيىلە-(Trachelospermum jasminoides (tind)Lem)
دىغان 2 خىل ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان غول ۋە شاخلىرىدۇر.

ئالدىنقىسى شەنىدۇك، جياڭسۇ، ئەنخۇيلاردا، كېيىنكىسى خېنەن. سەندۇك، ئەنخۇيلاردىن چىقىدۇ. ھەر ئىككىلىسى دائىم كوكۇرۇپ تۇرىدىغان چاتقال. تەبىئىتى سەل سوغاق. تەمى قىرتاق. يەلنى تارقىتىپ، ئىسسىقلىقنى تارقىتىش، قاننى جانلاندۇرۇش، جىگىلۇنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

لۇلۇتوك مېۋىسى (通路路 ياكى 枫实

(Fructus Liquidambaris

بۇ جىگىلومېي ئائىلىسى (金楼梅科 Hamamelidaceae)

دىكى فىگىشاك دەرىخى (枫香树 Liquidambar formosana Hance)

نىڭ قۇرۇتۇلغان مېۋىسى بولۇپ، چېچىياك، جياڭسۇ، خۇبېي، خېنەن قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى موتىدىل، تەمى قىرتاق ھېيىزنى ماڭغۇزۇپ، بەدەندىكى سۇنى ھەيدەش، ھەل ئىسسىقنى تارقىتىپ، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ماموۇرانچىن (黄连 Rhizoma Coptidis)

بۇ ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى (毛茛科 Ranunculaceae)

دىكى (1) باغ ماموۇرانچىنى (家黄连 Coptis taeta wallich)،

(2) ياۋايى ماموۇرانچىن (野黄连 C.chinensis Tranchet)

دېگەن كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى. سىچۇەن، شىزاڭ، خۇبېي، شەنشى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، ئوت ئىسسىقنى قايتۇرۇش، ھوللۇكنى قۇرۇتۇش، زەھەرنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مەدەستان (蜜陀僧 Lithargyrum)

بۇ، قورغۇشۇن رودىسىنى ئېرىتىش بىلەن ئېلىنىدىغان قورغۇشۇن ئوكسىدىدۇر. گۇاڭدۇڭ، خۇنەن، فۇجيەن ئولكىلىرىنىڭ

كان رايونلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى تۇزغا ئوخشاش، تەيىمتى موتىدىل بىر ئاز زەھەرلىك! قورۇش ۋە قان توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. ئادەتتە يارىلارنى داۋالاشتا ئىشلىتىلىدۇ.

مۇۋەببەل سىپىت (Radix ophiopogonis 麦冬)

بۇ پىياز ئائىلىسى(Liliaceae 百合科)دىكى يەنجىياۋ (Ophiopogon japonicus ker - cawl 沿阶草)نىڭ قۇرۇتۇلغان تۇگۈنەك يىلتىزى بولۇپ جىجياك، سىچۇەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىغراق قېرىق. تەبىيتى سەل سوغاق. ئوپكىنى ھوللەش، يۇرەكنى تازىلاش، ئىسسىقنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مەستىكى رۇمى (Mastix 乳香)

بۇ سىر دەرىخى ئائىلىسى (Anacardaceae 漆树科) دىكى (Pistacia lentiscus) 乳香树 دەپ ئاتىلىدىغان بىر خىل پىستە دەرىخىنىڭ يېلىمى بولۇپ، تۇركىيە، ھىندىستان، مىسىر، لىۋىيە، تۇنىس قاتارلىق دولەتلەردىن چىقىدۇ. تەبىيتى ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىغراق قىرتاق، يەلنى تەڭشەپ، قاننى جانلاندۇرۇش، پەيلەرنى يۇمشىتىپ، ئاغرىق توختىتىش، يارىلارنىڭ زەھىرىنى تارقىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مۇلى قۇلۇلىسى (Concha ostrea 牡蛎)

دېڭىزدا ياشايدىغان Ostrea 大连湾牡蛎 ،Ostrea gigans thunb长牡蛎، talienwhanensis Crosse دېگەن قۇلۇلىلەرنىڭ Ostrea rivularis Gould 近江牡蛎 قېپى. تەمى تۇزلۇق، تەبىيتى سەل سوغاق، ئىسسىقنى قايتۇرۇش، قورۇش، بەلغەمنى بوشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مۇرچۇبا (هىلىيون) Radix Asparagi 天门冬(天冬)

بۇ پىياز ئائىلىسى (Liliaceae — 百合科) دىكى مۇرچۇبا (Asparagus cochinchinensis (Lour.) Merr.) دېگەن ئوسۇملۇكنىڭ تۈگۈنەك يىلتىزى. گۈيجۇ، سىچۇەن، گۈاڭشى قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى قېرىغىراق تاتلىق، قاتتىق سوغاق. مەنە پىلىكنى قۇۋەتلەپ قۇرغاقلىقنى نەملەشتۈرۈش، ئوت ئىسسىقنى يانە دۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مۇلان غۇنچىسى 辛夷

(Flos magnoliae liliflorae)

بۇ ماگنولىيە ئائىلىسى (Magnoliaceae木兰科) دىكى 木兰 (Magnolialiliflora Desr.) دېگەن دەرەخنىڭ گۈل غونچىسى، دورىغا گۈل غۇنچىسى ئىشلىتىلىدۇ. خېنەن، ئېنخۇي، جېجياڭ، سىچۇەن، شەنشى، خۇبېي قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ، تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. باش، يۈز قىسىملىرىدىكى ئىسسىق يەلنى تارقىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مۇتۇڭ (木通 Caulis Akebiae)

بۇ 木通科 (Lardizabalaceae) ئائىلىسىدىكى 木通 (Akebia quinata (Thunb.) Decne) دېگەن ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان غولى بولۇپ، ئاساسەن جياڭسۇدىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، ئوت ئىسسىقنى ياندۇرۇپ سۈنى ھەيدەش، تومۇرلارنى راۋان قىلىش خوسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مۇرمەككە (Myrrch — 没药)

بۇ زەيتۇن دەرىخى ئائىلىسى (Burseraceae 橄榄科) دىكى

مۇرمەككە دەرىخى (没药树 Commiphora myrrha Eng) نەلىك قۇرۇتۇلغان يېلىمى بولۇپ، ئەرەبىستانددن چىقىدۇ. تەمى قېرىق تەبىئىتى موتىددىل. يەلنى ماڭغۇزۇپ قاننى جانلاندۇرۇش، ئىششىقنى قايتۇرۇپ ئاغرىق توختۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

پالما يېلىمى (麒鳞竭 Sanguis Dracons)

بۇ پالما ئائىلىسى (棕榈科 Palmae) دىكى دېگەن پالما دەرىخىنىڭ يېلىمى (Calamus draco Willdenow) بولۇپ، ھىندىنوزىيە، سوماترا، مالاييا قاتارلىق دولەتلەردىن چىقىدۇ. دولىتىمىزنىڭ خەينەنداۋ، تەيۋەن ئولكىسىدە ئوستۇرۇلىدۇ. تەبىئىتى موتىددىل، تەمى شورلۇغراق تاتلىق. ئۇيۇپ قالغان قانلارنى تارقىتىش، يېڭى گوش ئۇندۇرۇش، قاننى جانلاندۇرۇپ، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

پىپا يوپۇرمىغى (Folium Eriobotryae—枇杷叶)

باشقا ئاتىلىشى: چارتال يوپۇرمىغى

بۇ ئەتىرگۈل ئائىلىسى (蔷薇科 — Rosaceae) دىكى چارتال (枇杷 Eribotrya japonica Lindl.) دېگەن دەرەخنىڭ يوپۇرمىغى بولۇپ، شەنشى، جياڭسۇ، جېجىياڭ، ئەنخۇي، فۇجيەن، تەيۋەن، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، جياڭشى، خۇنەن، خۇبېي، سىچۇەن، گۇيجۇ، يۈننەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىددىل. ئوپكىنى تازىلاش، ئاشقازاننى ياخشىلاش، يەلنى پەسەيتىش، بەلغەم يۇمشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

پېچان گۈل (Rhizoma Belamcande 射干)

بۇ چىغىرتماق ئائىلىسى (鸢尾科 Iridaceae) دىكى پېچان گۈل (Belamcanda chinensis (L) DC 射干) نىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى بولۇپ، پېچان گۈل رايونىمىزدا كوپ

يەللاردىن بۇيان ئوستۇرۇلۇپ كېلىۋاتىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قەرتاق، سەل زەھەرلىك! ئوت ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تازدىلاش، قاننى تارقىتىپ، بەلغەم يۇمشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

پونۇس (Semen Cassiae Torae 决明子)

بۇ پۇرچاق ئائىلىسى (Leguminaceae 豆科) دىكى پونۇس (Cassia tora.L. 决明) دېگەن بىر يىللىق سامان غولۇق ئوسۇملۇكنىڭ پىشقان ئۇرۇغى. ئەنخۇي، گۇاڭشى، سىچۈەن، گۇاڭدۇڭدىن كوپرەك چىقىدۇ ھەم چەت دولەتكە چىقىرىلىدۇ. باشقا ئولكىلەردىنمۇ چىقىدۇ. تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى موتىدىل. جىگەردىكى ئوتنى ھەيدەش، ئىسسىق يەلنى ھەيدەش، كوزنى روشەنلەشتۇرۇش، ئۇچەينى سىلىقلاش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

پىشقان جۇيزى پوستى (ئوترۇج) 陈皮

بۇ

① 大红柑 (Citrus chachiensis)
② 福桔 (C. tangerina)
③ 朱桔 (C. erythorosa)

قاتارلىق 3 خىل جۇيزىنىڭ پىشقان پوستى بولۇپ، ئىچكى ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەمى قىرتاغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقما مايىل. يەللەرنى تەڭشەپ، تالنى ساغلاملاشتۇرۇش، ھوللۇكنى ھەيدەپ، بەلغەمنى يومشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

چاڭسەن يىلتىزى (Radix Dichroae 常山)

بۇ قارىقات ئائىلىسى (Saxifragaceae虎耳草科)

دىكى黄常山 (Dichroa febrifuga Loureiro) دېگەن چاتقالنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى سىچۈەن، گويجۇ، خۇنەن قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى ئاچچىق، زەھەرلىك، بەلغەم

نى يومشىتىش، بەزگەكنى داۋالاش، ئىسسىقلىقنى قايتۇرۇپ، بەدەندىكى سۇلارنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

چاھار بۇرجەك (使君子)

(Fructus et semen Quisgualis)

بۇ چاھار بۇرجەكئائىلىسى (使君子科 Combretaceae) دىكى 使君子 (Quisgualis indica L.) دېگەن ئۇسۇملۇكنىڭ مېۋىسى ۋە مېغىزى بولۇپ، قۇجيەن، تەيۋەن، گۇاگشى، جياڭشى، خۇنەن، سىچۇەن، گۇيجۇ، يۇننەن، خەينەنداۋ ۋە گۇاڭدۇڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىق، تەبىتى ئىسسىققا مايىل، مەددە ئولتۇرۇش (چۇشۇرۇش)، مەيدىدە تۇرۇپ قالغان تاماقلارنى سىڭدۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

چايان ئوت (天南星 Rhizoma Arisaematis)

بۇ چايان ئوت ئائىلىسى (天南星科 Araceae) دىكى

① 天南星 (Arisaema consanguineum Schott.)

② 东北天南星 (A. amurense Maxim.)

③ 异叶天南星 (A. heterophyllum Bl.)

قاتارلىق 3 خىل كوپ يىللىق چوپنىڭ قۇرۇتۇلغان شارسىمان تۇگۈنەك غولى بولۇپ، دۇڭبېي، خېبېي، جياڭشى، خۇبېي، سىچۇەن، گۇيجۇ ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىتى ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق راق قىرتاق، زەھەرلىك! ھوللۇكنى قۇرۇتۇش، يەلنى ھايداش، بەلغەمنى بوشىتىش، تۇگۈنلەرنى تارقىتىش، ئىششىقنى ياندۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

چىيەنخو (前胡 Radix Peucedani)

بۇ كۇنلۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى چىيەنخو (前胡

(Peucedanum praeruptorum Dunn) دىگەن كوپ يىللىق چوپنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، ئىچكى ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاققا مايىل، تەمى ئاچچىغىراق قىرتاق. ئىسسىق يەلنى تارقىتىش، يەل ھەيدەش، يوتەل توختىتىپ بەلغەمنى تازىلاش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

چىيەنشى (Semen Euryalis 芡实)

بۇ نىلۇفەر ئائىلىسى (Nymphaeaceae 睡莲科) دىكى چىيەنشى (Euryale ferox Salisbury 芡实) دىگەن بىر يىللىق سۇ ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان مېغىزى. جياڭسۇ، خۇنەن، خۇبەي، سىچۇەن خىنەن، شەنشى، گەنسۇ ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، تالغا قۇۋەت بېرىپ، بورەككە پايدا يەتكۈزىدۇ. كوكۇلنىڭ بالدۇر كېتىپ قىلىشىنى تىزگىنلەپ، باھقا قۇۋەت بېرىدۇ.

چول يالپۇز يىلتىزى (丹参) (Radix Salviae Miltiorrhizae)

بۇ كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى (Labiatae 唇形科) دىكى قىزىل يىلتىزلىق چول يالپۇزى (Salvia miltiorryiza 丹参) نىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، دۇكىبەي، خېبەي، ئەنخۇي، جياڭسۇ، سىچۇەنلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سەل سوغاق، تەمى قىرتاق، ئويۇپ قالغان قانىنى تارقىتىپ، يېڭىسىنى ھاسىل قىلىش، قانىنى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى تەڭشەش، ئىچ پوشىقىنى چىقىرىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تاغ تىشەر قىپى (穿山甲) (Squama Manitis)

بۇ لىك لىى (鲮鲤 Manis pentadactyla Sundevall) دىگەن بىر خىل سۈت ئەمگۈچى ھايۋاننىڭ تەڭگىچىلىرى بولۇپ، گۇاڭدۇڭ، خەينەنداۋ، تەيۋەن، گۇاڭشىلاردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سەل

سوغاق، تەمى شورلۇق، زەھەرلىك! قان تارقىتىش، جىگىلونى راۋان قىلىش، ئىششىقنى ياندۇرۇش، ژىرىك چىقىرىش، سۈت كوپەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

سانا (Folium Sennae 番泻叶)

بۇ پۇرچاق ئائىلىسىدىكى تار يوپۇرماقلىق سانا (Cassia angustifolia vahl 狭叶番泻) ۋە ئۇچلۇق يوپۇرماقلىق سانا (Cassia acutifolia Delile 尖叶番泻) قاتارلىق 2 خىل سانانىڭ قۇرۇتۇلغان يوپۇرمىغى بولۇپ، ئالدىنقىسى شەرقى ئافرىكىدىن، ئەرەبىستانىنىڭ جەنۇبى ۋە ھىندىستانىنىڭ غەربى قىسمىلىرىدىن چىقىدۇ. كېيىنكىسى ئافرىكىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاغىراق تاتلىق. تۇرۇپ قالغان توسالغۇلارنى تارقىتىش، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ساڭجۇ (Rhizoma Atractylodis 苍术)

بۇ مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى Atractylodes 茅苍术 lancea (Thunb·) DC) دىگەن كوپ يىللىق چوپنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى، ئاساسەن جىاڭسۇ ئولكىسىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق. تالنى ساغلاملاشتۇرۇپ، ھوللۇكنى قۇرۇتۇش، تەرلىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تاش پۇرچاق يىلتىزى (Radix Sophorae山豆根) Subprostratae

بۇ — پۇرچاق ئائىلىسى (Leguminosae 豆科) دىكى (Sophora Subprostrata Chum et T.chen) 广豆根 دىگەن چاتقالنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، گۇاڭشى ئولكىسىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاق، ئىسسىقلىقنى ياندۇرۇپ،

زەھەرنى قايتۇرۇش، ئىششىقنى ياندۇرۇپ، ئاغرىق توختىتىش، قەۋزىيەتنى بوشۇتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ھېلىلە (Fructus Terminaliae 诃子)

بۇ چاھاربۇرجەك ئائىلىسى (Combretaceae 使君子科) دىكى ھېلىلە (Terminalia chebula Retz 诃子) نىڭ پىشقان مېۋىسى. نىڭ قېقى بولۇپ، بۇرۇن ھىندىستاندىن كىرەتتى، ھازىر دولىتىمىزنىڭ يۇننەن، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى چۈچىمەلرەڭ قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىق. ئوپكىنى تازىلاپ يوتەلنى توختىتىش، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىش، خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

سىپارى (Semen Arecae 槟榔)

بۇ پالما ئائىلىسى (Palmae - 棕榈科) دىكى سىپارى (Areca catechu L· 槟榔) دېگەن ئوسۇملۇكنىڭ پىشقان مېۋىسى. دولىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، يوننەن، تەيۋەن قاتارلىق ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. فىلىپىن، ھىندىستان، سەيلۇن، ۋە ھىندىنۇزىيە دولەتلىرىدىن چىقىدىغان مەھسۇلاتى ئەڭ كوپ. تەمى ئاچچىغىراق قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. مەددىلەرنى ئولتۇرۇش (چۈشۈرۈش) مەيدىدىكى چىڭقىلىشنى تارقىتىش، يەلنى ماڭغۇزۇش، سۇيۇقلۇقلارنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

سوھىدى ھىندى (Rhizoma Cyperi 香附)

بۇ قىياقلار ئائىلىسى (Cyperaceae 莎草科) دىكى يۇمۇلاق باشاقلىق قىياق (Cyperus rotundus L) نىڭ قۇرۇتۇلغان يەر ئاستى تۈگۈنەك غولى بولۇپ، شىنجاڭدىن ۋە باشقا ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، سەل قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل. يەلنى تەڭشەپ توسالغۇلارنى تارقىتىش، ھېيزنى تەڭشەپ، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇ-

سەپەتلەرنگە ئەگە.

سۇئلەب (Rhizoma Bletillae 白及)

بۇ تۇلكە مايىغى ئائىلىسى (Orcl i laceae 兰科) دىكى سۇئلەب (Bletilla striata (Thunb) Reichb· f白及) دىگەن كوپ يىللىق چوپنىك قۇرۇتۇلغان تۇگۇنەك غولى بولۇپ، گۇيجۇ، خەنەن، ئەنخۇي، سەندۇك قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى موتىدىل، تەمى قىرتاق. ئوپكىگە قۇۋەت بېرىپ، گوش ئوستۇرىدۇ، توسالغۇلارنى ھەيدەپ، قان توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

سورىنجان (Rhizoma Colchicini - 秋水仙)

بۇ پىياز ئائىلىسى (Liliaceae--百合科) دىكى سورىنجان (Colchicum autumnale-秋水仙) دىگەن ئوسۇماۇكنىڭ تۇگۇنەك غۇلى بولۇپ، ياۋروپادىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىق. خەلق ئارىسىدا سورىنجان بىلەن پودوگرا (痛风) كېسىلىنى داۋالاپ كەلگەن. كېيىن ئۇنىڭ تەركىۋىدىكى ئوسۇملۇك ئىشخارى (秋水仙素 Colchicinum) نى ئېلىپ ئوتكۇر پودوگرا كېسىلىنى داۋالاشقا ئىشلىتىپ ياخشى ئۇنۇم ھاسىل قىلغان. يەنە胺秋水仙 Colchaminum نى ئېلىپ تېرىدىكى راك يارىلىرىنى داۋالاشقا ئىشلەتكەن. سورىنجاننىڭ تەركىۋىدىن ئېلىنغان يۇقۇرىدىكى ئىككى خىل دورىنىڭ ھەممىسى ھۇجەيرە يادروسىنىڭ بولۇنۇشىنى توختىتىدۇ. ئىشلىتىش جەريانىدا كۆڭۈل ئاينىش، قۇسۇش، ئىچ سۇرۇش قاتارلىق زەھەرلىك تەسىرى باشلانغان ھامان دورىنى توختىتىش كېرەك. بولمىسا قانغا تەسىر قىلىپ يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن.

سەدەپ (石决明)

بۇ دېڭىزدا ياشايدىغان جيوكوڭباو (九孔鲍

Haliotis diversicolor RecV) قاتارلىق 3 خىل قۇلۇلمىنىڭ قېپى بولۇپ، گۇاڭدۇڭ، فۇجيەن، تەيۋەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى مۇتىدىل، يەلنى ھەيدەپ، جىگەرنى تىنىچلاندۇرۇش، مۇسپىيلىكنى ساقلاش، ئىسسىقنى ھەيدەپ كۇزنى روشەنلەشتۈرۈش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تاش ئىگىرى(Rhizoma Acorigramineiـ石菖蒲)

بۇ چايان ئوت ئائىلىسى (Araceae — 天南星科) دىكى تاش ئىگىر (Acorus gramineus Soland. 石菖蒲) دىگەن ئۇسۇملۇكنىڭ يىلتىزسىمان غولى. سىرتىن، جىجياڭ قاتارلىق جايلارىدىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. يوللارنى ئېچىش، بەلغەم بوشىتىش، زېھنىنى ئاشۇرۇش، يەلنى تارقىتىش، ھوللۇكنى ھەيدەش، ئىشتەينى ئېچىش، زەھەرنى ياندۇرۇپ مەددە چۈشۈرۈش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تىيەنما غولى (Rhizoma Gastrodiae 天麻)

بۇ تۈلكە مايىغى ئائىلىسى (Orchidaceae 兰科) دىكى تىيەنما (Gastrodia elata Bl 天麻) دىگەن كوپ يىللىق تەيياراپ ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى بولۇپ، يۇنناندىن، گۇيجۇلاردىن كوپرەك چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىق، يەلنى تارقىتىپ تارتىشىشنى پەسەيتىدۇ.

توڭساۋ通草(Medulla Tetrapanacis)

بۇ ۋۇجا ئائىلىسى (Araliaceae 五加科) دىكى توڭتومۇ (Tetrapanax papyrfiera K.Koch 通脱木) دېگەندىن چاتقال غولىنىڭ قۇرۇتۇلغان پورى بولۇپ، سىرتىن، فۇجيەن، تەيۋەن، گۇيجۇ قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق،

سۇيدۇكنى راۋان قىلىش، ھول ئىسسىقنى قايتۇرۇش، سۇت كوپەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تۇفۇلىك (Rhizoma Smilacis 土茯苓)

بۇ پىياز ئائىلىسى (Liliaceae —百合科) دىكى 土茯苓 (Smilax glabra Roxb.) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان تۇگۇنەك يىلتىزسىمان غولى، ئەنخۇي، جياڭسۇ، جېجياڭ، فۇجيەن، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، جياڭشى. خۇنەن، خۇبېي، سىچۇەن، گۇيجۇ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىغراق، تەبىئىتى موتىدىل. ھول ئىسسىقنى ھەيدەپ زەھەرنى ياندۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تۇكلۇك قاقىلە (砂仁)

(Fructus seu Semen Amomi)

بۇ زەنجۈل ئائىلىسى (Zingiberaceae— 姜科) دىكى 缩砂 (Amomum Villosum lour) 阳春砂 (Amomum xanthioides wall.) دىگەن ئوسۇملۇكلەرنىڭ قۇرۇتۇلغان مېۋىسى ياكى ئۇرۇغى، ئالدىنقىسى گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. كېيىنكىسى ۋېيتنام، تايلاند، بېرما، ھىندىنوزىيە قاتارلىق دولەتلەردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، يەلنى ماڭدۇرۇپ تال ـ ئاشقازاننىڭ خىزمىتىنى تەڭشەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ئۇجۇيۇي مېۋىسى (Fruetus Erodiae 吴茱萸)

بۇ سوزاپ ئائىلىسى (Rutaceae 芸香科) دىكى ۋۇجۇيۇي (Erodia rutaecarpa (Juss) Benth 吴茱萸) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ پىشمىغان مېۋىسىنىڭ قېقى، گۇيجۇ، گۇاڭشى، يۇننەن، جېجياڭ، شەنشى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى قېرىغراق ئاچچىق، ئازراق زە-

هەرلمك! تەبىئىتى ئوت ئىسسىق، سوغاقنى تارقىتىپ ئاشقازاننى تەڭشەش، هوللۇكنى قۇرۇتۇپ توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيەتلىرىكە ئىگە.

ئۇياۋ يىلتىزى (乌药 Radix Linderae)

بۇ — كامفورا ئائىلىسى (樟科 Lauraceae) دىكى 乌药 (Lindera strychnifolia F. Vill) دەپ ئاتىلىدىغان چاتقالنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، جېجياك، ئەنخۇي، گۇاڭشى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىقتا مايىل، تەمى ئاچچىق. يەلنى هەيدەپ، كوگۇلنى ئېچىش، ئاشقازان، تالنى ئىسسىتىپ، تاماقنى هەزىم قىلدۇرۇش، سوغاقنى تارقىتىپ، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

زۇپىتا (梧桐子 Semen Firmianae—)

چىنار ئۇرۇغى

بۇ چىنار دەرىخى ئائىلىسى (梧桐科 Sterculiaceae—) دىكى چىنار 梧桐 Firmiana simplex (L.) W.F Wight. (F. Platanifolia Schott et Eng.l) نىڭ ئۇرۇغى. مەھەلىكىتىمىزدىكى نۇرغۇن جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل. ئىسسىقنى تارقىتىش، چاچنى قارايتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ئۇزۇن زىراۋەندە (青木香 Radix Aristolochiae)

بۇ — زىراۋەندە ئائىلىسىدىكى مادولىن (马兜铃 Aristolochia debilis Sieb.etZucc) دېيىلىدىغان كوپ يىللىق چوپىنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، يىلتىزى ئۇزۇن تۈۋرۈكسىمان شەكىلدە، خېنەن، شەندۇڭ، ئەنخۇي، جياڭسۇ قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاغراق ئاچچىق. يەلنى هەيدەش، ئاغرىق توختىتىش، ئىششىقنى ياندۇرۇش، زەهەرنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شاقاقۇل (Rhizoma Polygonati officinalis 玉竹)

بۇ — پىياز ئائىلىسىدىكى شاقاقول (玉竹 Polygonatum officinaleAll)دېيىلىدىغان كوپ يىللىق چوپ-ئەك قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى بولۇپ، جىاگسۇ، جېجياك، ئەز-خۇي، خۇنەن، گۇاگدۇك قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. ئاپتونوم را-يونىمىزدا بار - يۇقلۇغى تىخى ئېنىقلانمىدى. تەمى تاتلىق، تەبە-ئىتى سەل سوغاق. مەنپىلىككە يارىدىم بېرىپ، قۇرغاقلىقنى هوللەش، خىلىت هاسىل قىلىپ، ئۇسۇزلۇقنى بېسىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شازاندرا (Fructus schizandrae 五味子)

بۇ ماگنولىيە ئائىلىسى (木兰科 Magnoliaceae) دىكى دىگەن پىلەك-(Schizandra chinensis Baillon 北五味子树)لىك ئۇسۇملۇكنىڭ پىشقان مېۋىسىنىڭ قېقى بولۇپ، خېبېي ۋە دۇڭ-بېيدىن چىقىدۇ. تەمى چۇچىمەلرەك تۇزلۇق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. ئۇپكىنى قورۇپ، يۇرەكنى قۇۋۋەتلەش، خىلىت هاسىل قىلىپ، تەر توختىتىش، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىش، مەنىنى قۇيۇقلاشتۇرۇش خۇ-سۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شەنجۇيۇي مېۋىسى (Fructus Corni 山茱萸)

بۇ كورناسىيە ئائىلىسى (山茱萸科 Cornaceae) دىكى دىگەن دە-شەنجۇيۇي (Cornus officinalis S et Z. 山茱萸) رەخنىڭ پىشقان مېۋىسىنىڭ ئۇرۇغى ئېلىپ تاشلانغان قېقى بولۇپ، جېجياك، خېنەن، ئەنخۇي قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى چۇچىمەل، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. جىگەر، يۇرەككە قۇۋۋەت بېرىدۇ، مەنىنى كۇپەيتىش، تەر توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شاتاری (Fructus Gardeniae 栀子)

بۇ رويان ئائىلىسى (Rubiaceae 茜草科) دىكى شاتارى دېگەن دەرەخنىڭ (Gardenia jasminoides Ellis 栀子) پىشقان مېۋىسىنىڭ قېقى بولۇپ، جېجياك، جياڭشى فۇجيەن، جياڭسۇ قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاق. ئىسسىقلىقنى قايتۇرۇش، چوڭ ۋە كىچىك تەرەتنى راۋان قىلىش، قان توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شېچۇاڭزى (Fructus Cnidii 蛇床子)

بۇ كۇنلۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى (Umbelliferae 繖形科) دىكى 蛇床 (Cnidium monnieri (L.) Cuss) دېگەن ئو-سۇملۇكنىڭ پىشقان مېۋىسى. خېبىي، شەندۇڭ، جياڭسۇ، جېجياڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىقا مايىل، سەل زەھەرلىك! مۇسپىلىككە قۇۋۋەت بېرىدۇ، بورەككە پايدا قىلىش، يەلنى تارقىتىپ هوللۇكنى قۇرۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شىيجەنساۋ ئوتى (Herba Siegesbeckiae 豨莶草)

بۇ — مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى

①豨莶 (Siegesbeckia pubescens Mak)

②少毛豨莶(S. glabrescens Mak)

ناملىق 2 خىل بىر يىللىق چوپ بولۇپ، دورا ئۈچۈن قۇرۇتۇلغان يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. دولىتىمىزنىڭ شەرقىي ۋە جەنۇبىدىكى ھەر قايسى ئولكىلەردىن چىقىدۇ. ھەر ئىككىسىنىڭ تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاق. رېماتىزىمنى داۋالاش، پەي ۋە سۆڭەكلەرنى چىڭىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

شىيەنداۋ (Rhizoma curculiginis — 仙茅)

بۇ نەرگىس ئائىلىسى (Amaryllidaceae — 石蒜科)دىكى دىگەن ئۇسۇملۇكنىڭ (Curculigo orchioides Gaertn.) 仙茅 يىلتىزسىمان غولى. بۇ ئۇسۇملۇك سەپچۇەن، يۇننەن، گۇيجۇ قاتارلىق جايلاردا ياۋا ئوسىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. سەل زەھەرلىك! بوراكنىڭ مۇسپىلىگىگە قۇۋەت بېرىش، پەي ـ سوڭەكـ لەرنى كۇچەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شىگما (Rhizoma cimicifugae — 升麻)

بۇ ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى (Ranunculaceae — 毛茛科) دىكى 升麻 (Cimicifuga dahurica Maxim)، 大三叶升麻 (C·foetida L.)西升麻ياكى (C. heracleifolia komar.) دىگەن ئۇسۇملۇكلەرنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى. خېيلۇئجياڭ، لياۋنىڭ خېبېي، شەنشى، خۇبېي ۋە سەچۇەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، سەل قېرىق، تەبىئىتى سەل سوغاق. مۇسـ پىلىكنى ئاشۇرۇش، يەلنى تارقىتىش، زەھەرنى ياندۇرۇش، ئەسۇدـ لەرنى سىرتقا تەپكۇزۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شۇيدۇۇەن (Radix Dipsaci— 续断)

بۇ 山萝卜科 (Dipsaeaceae) ئائىلىسىدىكى 川续断 (Dipsacus asperWall) دىگەن ئۇسۇملۇكلەرنىڭ يىلتىزى. سەچۇەن، خۇبېي خۇنەن ۋە گۇيجۇ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىقا مايىلراق. جىگەر، بوراككە قۇۋەت بېرىش، پەي ـ سوڭەكلەرنى چىڭىتىش، تومۇرلارنى راۋان قىلىش خۇسۇسـ يەتلىرىگە ئىگە.

يەجۈز مېغىزى (Fructus Alpiniae yizhi 益智)

بۇ زەنجۈبل ئائىلىسىدىكى يەجۈز (益智 Alpinia oxyphylla) دېگەن كوپ يىللىق چوپنىڭ قۇرۇتۇلغان مېغىزى بولۇپ، خەينەنداۋدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق. بۆرەكنى ئىستىش، كىچىك تەرەتنىڭ قېتىم سانىنى ئازايتىش، تالنى ئىستىش، شۇلگەينى توختىتىش ئېچ، سۈرۈشنى توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

يىڭياڭخو (Herba Epimedii —淫羊藿)

بۇ زىرىق ئائىلىسى (Berberidaceae 小檗科) دىكى 淫羊藿 (E.brevicornu Maxim) 心叶淫羊藿، (Epimedium macranthum Morr.) (E.sagittatum (Sieb et zuce.) Maxim 箭叶淫羊藿 دېگەن ياۋايى ئوسۇملۇكلەر بولۇپ، دورىغا غول‌يوپۇرماقلىرى ئىشلىتىلىدۇ. شەنشى، لياۋنىڭ سەنشى، خۇبېي، سىچۈەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقتا، پەي سۈڭەكلەر تاتىشىپ قالغاندا، ياتا پالەچلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

يۈشىڭساۋ (Herba Houttuyniae 鱼腥草)

بۇ 三白草科 (Saururaceae) ئائىلىسىدىكى 蕺菜 (Houttuynia cordata Thunb.) دېگەن ئوسۇملۇكنىڭ يەر ئۈستى قىسمى. بۇ ئوسۇملۇك جياڭسۇ، جېجىياڭ، خۇبېي قاتارلىق جايلاردا ياۋا ئوسىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، ئازراق زەھەرلىك! ئىسسىقنى قايتۇرۇش، زەھەرنى كېسىش، ئىششىقلارنى ياندۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

يومۇلاق قاقمله (草豆蔻)

(Frctus Amomi Globosi)

بۇ زەنجەۋىل ئائىلىسىدىكى يومۇلاق قاقمله 草豆蔻 دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ پىشقان (Amomum globosum Loureiro مېۋىسىنىڭ قېبقى بولۇپ، خەينەنداۋ ئاربلى، گۇاڭشى، گۇاڭدۇڭ، فۇجيەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق. تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. نەملىكنى قۇرۇتۇش، سوغاق يەلىنى تارقىتىش، بەلغەمنى تازىلاش، بەزگەكنى داۋالاش، تالنى قۇۋەتلەپ، ئاشقازاننى ئىسىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

يۇمۇلاق زىراۋەندە (防已)

بۇ 防已科 (Menispermaceae) دىكى 粉防已 (Stephania tetrandra S. Moore) دەپ ئاتىلىدىغان كوپ يىللىق پەلەكلىك ئوسۇملۇك ۋە زىراۋەندە ئائىلىسىدىكى

①广防已 (Aristolochia westlandi Hemsl)

②汉中防已(A. heterophylla Hemsl)

دەپ ئاتىلىدىغان 2 خىل كوپ يىللىق پەلەكلىك ئوسۇملۇكنىڭ (جەمى 3 خىل ئوسۇملۇكنىڭ) قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، جېجياڭ، ئەنخۇي، جياڭشى، فۇجيەن، گۇاڭدۇڭ سىچۇەن قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى ئاچچىغراق قىرتاق. يەلنى ھەيدەش، سۇيۇقلۇقنى راۋان قىلىش، بەدەننىڭ توۋەنكى قىسمىدىكى ھول ئىسسىقنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

زەرچەۋە (Rhizoma Curcumae Longae 姜黄)

بۇ زەنجەۋىل ئائىلىسىدىكى زەرچەۋە (Curcuma 姜黄 longa L) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ تۈگۈنەك غولى بولۇپ سىچۇەن،

فۇجيەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، ئۇيۇغان قانىنى تارقىتىش، يەلنى ماڭغۇزۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. بەزى ئورۇنلاردا زىرىقمىك يىلتىزى زەرچۆە دىگەن نام بىلەن ئىشلىتىلىپ كەلمەكتە.

زەنجىۋىل (Rhizoma Zingiberis—姜)

(ئاق چەشكە)

بۇ زەنجىۋىل ئائىلىسى (Zingiberaceae—姜科) دىكى زەنجىۋىل (Zingiber officinale Roscoe—姜)نىڭ يىلتىزسىمان غولى. زەنجىۋىل ئەسلى تېچ ئوكياندىكى ئاراللاردىن چىققان بولۇپ، كېيىن ئىسسىق بەلۋاغدىكى ھەر قايسى جايلارغا ئەكىلىپ تېرىپ ئوستۇرۇلگەن. ھازىر سىچۇەن، گۇاڭدۇڭ، فۇجيەن، جېجياڭ، يۇننەن گۇيجۇ ۋە شەندۇڭ قاتارلىق جايلاردىن كوپ چىقىدۇ، شىنجاڭدىمۇ ئوستۇرۇلمەكتە. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىلراق، تاش بەزدىكى سوغاق ئىللەتلەرنى تارقىتىش، ئاشقازان، تالنى ياخشىلاپ، قۇسۇشنى توختىتىش، بەلغەم يۇمشىتىش، سۇيۇقلۇقلارنى ھەيدەش، زەھەرنى ياندۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

زىجىڭ يىلتىز پوستى (紫荆皮)

(Cortex Kadsurae Radicis)

بۇ، ماگنولىيە ئائىلىسى (Magnoliaceae木兰科) دىكى دىيىلىدىغان (Kadsura peltigera Rehder) 盘柱南五味子 دائىم كوكۇرۇپ تۇرىدىغان بىر خىل پىلەكلىك ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىز پوستى بولۇپ، جېجياڭ، شەنشى، خۇبېيى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى موتىدىل، تەمى قىرتاق، زەھەرسىز. قانىنى جانلاندۇرۇپ، يەلنى تارقىتىش، ئىششىقنى ياندۇرۇپ، زەھەرنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

غۇزمەك چىڭگىلىك (Radix Cynanchi Atrati 白薇)

بۇ چىڭگىلىك ئائىلىسى (Asclepiadaceae 萝摩科) دىكى غۇزمەك چىڭگىلىك (Cynanchum atratum Bunge- 白薇) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ يىلتىزى ۋە يىلتىزسىمان غولى. دۇڭبەي، شەنشى، شەندۇڭ، ئەنخۇي ۋە خۇبەي قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى شور-اۇغراق قېرىق، تەبىئىتى سوغاق. قاندىكى ئىسسىقنى ياندۇرۇش خۇ-سۇسىيىتىگە ئىگە،

هىندى چوكا دەرەخ ئۇرۇغى
(Semen oroxyli 木蝴蝶)

بۇ چوكا دەرىخى ئائىلىسى (Bignoniaceae) دىكى هىندىستان چوكا دەرىخى Oroxylum indicum (L) vent(Bignonia indica.L) نىڭ پىشقان ئۇرۇغى. يۇننەن، گۇيجۇ، گۇاڭشىدىن كوپ چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق. جىگەرنى يايرىتىش ئاشقازاننى تەڭشەش، ئوپكىنى هوللەش، گوش ئوستۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

هەببۇلمۇلۇك (Semen crotonis 巴豆)

بۇ سۇتلۇك ئوتلار ئائىلىسى (Euphorbiaceae 大戟科) دىكى دەند دەرىخى (Croton tiglium L 巴豆树) نىڭ پىشقان ئۇرۇغى بولۇپ، دەند دەپمۇ ئاتىلىدۇ. سىچۇەن، فۇجيەندىن كوپ چىقىدۇ. گۇاڭدۇڭ يۇننەن، گۇيجۇدىنمۇ چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىق، كۇچلۇك زەھەرلىك! يىغىلىپ قالغان سوغاقلىقنى سۇرگۇزۇش، بەلغەم بوشىتىپ سۇيۇقلۇقنى هەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

هندی ئوسمسی (青黛 Indigo pulverata levis)

بۇ كىرسىت گۈلدۇكلەر ئائىلىسى (十字花科 Cruciferae) دىكى 大青 (Isatis oblongata De Candolle) نىڭ قۇرۇتۇلغان ئۇسمىلىك ئۇسمىنىك غول، يوپۇرماقلىرىنىڭ پاراشۇكى. بورۇن ھىندىستان، ئىران قاتارلىق دولەتلەردىن كىرگەن. ھازىر جاڭسۇ، ئەنخۇي، جاڭشىلاردا ئوستۇرۇلمدۇ. تەبىئى سوغاق، تەمى شورلۇق. بەدەندىكى ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، ياللۇغنى قايتۇرۇش، زەھەرنى قايتۇرۇش، قاننى سوۋۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

قالقانگۇل (黄芩 Radix Scutellariae)

بۇ كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى (唇形科 Labiatae) ددكى بايقال قالقانگۈلى (Scutellaria baicalensis Georgi) دىگەن ئوسۇملۇك، جۇڭىمدا بۇنىڭ يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. خېبېي ئىچكى موڭغۇل، شەندۇڭ، لياۋنىڭ، جىلىن، شەنشى قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەبىئى سوغۇق، تەمى قېرىق، ھول ئىسسىقنى يانداۇرۇپ، ئوپكىدىكى ئوت ئىسسىقنى ھايداش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كۇركۇم (郁金 Radix Curcumae)

بۇ زەنجىۋىل ئائىلىسى (Zingiberaceae) دىكى زەرچىۋە (姜黄 Cırcuma longaL) ۋە كۇركۇم (郁金 Curcumaaromatica Salisb) دىگەن ئىككى خىل ئوسۇملۇكنىڭ تۇگۈنەك يىلتىزى سەچۇەن، فوجيەن، جيېجاڭ ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى قېرىنغراق ئاچچىق، تەبىئى سوغۇق، يەلنى تارقىتىپ توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. قاننى سوۋۇتۇپ ئويۇغان قاننى تارقىتىدۇ.

ئەسكەرتىش: ① بەزى ئورۇنلاردا زەرچىۋە (姜黄) بىلەن

كۇركۈم (郁金) نى «سېرىق زەنجىۋىل» دەپ ئىشلىتىپ كەلمەكتە. ئەملىيەتتە (黄郁金) 姜黄 «زەرچىۋە» دېيىلىدۇ. ئۇنىڭ شەكلى ئۇرۇقسىمان، ئىككى ئۇچى ئۇشلۇق، رەڭگى كۈلرەڭ سېرىق ياكى سۇس خورمارەڭ. كېسىلگەن يۈزى ئاچ سېرىق پاقىراق، زەنجىۋىل پۇرىغى چىقىپ تۇرىدۇ، كۇركۈمنىڭ شەكلى ئۇرۇقسىمان سەل ياپىلاق، سەل ئېگىلىپ تۇرىدۇ، ئىككى ئۇچى دىققاق، كېسىلگەن يۈزى كۈلرەڭ قارا، پاقىراق، سىرتى قارامتۇل سېسىق پۇرىغى يوق، زەرچىۋەنىڭ تەسىرى كۇركۈمدىن ياخشىراق.

② بەزى ئورۇنلاردا بۇۋانە 乌头 نى «پارپا» دەپ ئىشلىتىپ كەلمەكتە. بۇۋانە زەھەرلىك! ئەملىيەتتە بۇنداق دەپ ئاتاش مۇۋاپىق ئەمەس.

③ كۇركۈم جەدۋال (زەردۋار) ئەمەس.

قاقىلە (Fructus Amomi Cardamomi 豆蔻)

بۇ زەنجىۋىل ئائىلىسىدىكى قاقىلە

(AmomumcardamomumL. 白豆蔻)

دېگەن كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان مېۋىسى. جەنۇبى ئامېرىكىدىكى دولەتلەر ۋە ۋېيېتنام، تايلاند قاتارلىق دولەتلەردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىق. بەلگىنى ماڭغۇزۇش، ئاشقازاننى ئىسسىتىش، تاماق ھەزىم قىلدۇرۇشقا يارىدەم بېرىش، ھاراقنىڭ زەھىرىنى كېسىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

قۇستە (Radix Saussureae 一木香)

بۇ مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى (Compositae 一菊科) دىكى قۇستە (Saussurea Lappa Clarke 一木香) دېگەن ئوسۇملۇكنىڭ يىلتىزى. ئاساسەن يۇنناندىن چىقىدۇ. تەمى قېرىغراق ئاچچىق، ئىسسىقلا مايىل. يەلنى تارقىتىپ ئاغرىق توختىتىش، ئاش-

قازان ۋە تالنى ئىسسىتىپ ئاشقازاننىڭ خىزمىتىنى ياخشىلاش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

قەلەمپۇر (Flos caryophylli 丁香)

بۇ 桃金娘科 (Myrtaceae) ئائىلىسىدىكى قەلەمپۇر دەرىخى (Eugenia caryophyllata Thunb 丁香)نىڭ قۇرۇتۇلغان غۇنچىسى بولۇپ، بۇ ئەركەك قەلەمپۇر(公丁香) دەپمۇ ئاتىلىدۇ. مالايا ئاراللىرى، ھىندونېزىيە ۋە شەرقىي ئافرىقىدىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، ئاشقازاننى ئىسسىتىش، قۇسۇشنى پەسەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

قىزىل گىل (Bolus Rubra赤石脂)

بۇ — رەڭگى قىزىل، تەركىۋىدە كوپ مىقتاردا سۇ تۇتىدىغان كاۋالىن (高岭土) بولۇپ، ئاساسىي تەركىۋى $Al_2(HSiO_4)_2$ (كىرىمنى كىسلوتاسىنىڭ ئالىيۇمىنلىق تۇزى). دولىتىمىزنىڭ شەرقى ۋە جەنۇبى قىسىملىرىدىن كوپ چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، تەمى قىرتاغراق تاتلىق، ئۇچەيدە ئوزۇقنى تۇتۇپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىش، قان توختىتىش، يارىلارنى فورۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كورسەتكۈچلەر

1. ئۇيغۇرچە كورسەتكۈچ

ئا

ئابدىمىلىك ئۇرۇغى 554
ئابدىمىلىك يوپۇرمىغى 554
ئادىراسمان 543
ئادەتتىكى ئەمەن (ئوسۇملۇك
ئىسمى) 410
ئاكتىنولىت (باشقا ئاتىلىشى) 472
ئالا كۆلۈك (ب) 544
ئالاچىپار قوگفۇز (قوشۇمچە) 545
ئالا قوگفۇز 544
ئالا تاۋبۇۋائىسى (ئو،ق) . . 331
ئالتۇن شاخ 184
ئالۋي (ب) 102
ئالىسىفات (ئو) 479
ئالىسىفات ئۇرۇغى 479
ئالىسفات يىلغىز پوستى 479
ئالتاي شەھدىنى (ئو) . . . 203
ئالتاي رەۋىنسى (ئو ق) . . . 245
ئالتاي جەز بۇزارى (ئو) . . 415
ئالتاي مازارىولى (ئو) . . . 105
ئالتاي بۇلتۇز گۈلى (ئۇ) . . 99
ئانار پوستى 507
ئاپتاپپەرەس 228
ئاپتاپپەرەس تەخسىسى 228
ئاپتاپپەرەس گۈلى 228
ئاپتاپپەرەس يىلتىزى 228
ئاپتاپپەرەس پورى 228
ئاچچىق چاي (ب) 161
ئاچچىق چېچەك 273
ئاچچىق تاۋۇز 112
ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغى . . . 112
ئاچچىق تاۋۇز شاپىغى 112
ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى. 112
ئاچچىق ئەمەن 237
ئاچچىق ئۈرۈك مېغىزى . . . 88
ئارپا بېدىيان 326
ئارپا ئۇنلۇرمىسى 492
ئارچا ئۇرۇغى 380
ئات قۇلاق 177
ئاۋست (ب) 194
ئاش كوكسى (ب) 63
ئازغان 519
ئاسىيا پاقا يوپۇرمىغى (ئو) . 257
ئاسىيا غاز ئوتى 377
ئايلانما يوپۇرماقلىق سوغۇ گۈل
(ئو، ق) 111

ئاگىات 566
ئايۇۋان مەۋسى 325
ئاغىچە كوشى 340
ئاغىچە پىلىكى 340
ئاغىچە يوپۇرمىغى 340
ئاق باش ئوت 156
ئاق لوبۇ ئۇرۇغى (ب) . . . 318
ئاق لىكۇا (ئو) 94
ئاقسۇ كەتىراسى (ئۇ، ق) . . 435
ئاق تـۇرۇپ ئۇرۇغى 318
ئاق شويمگۇل (ب) 477
ئاق چۇغلۇق 477
ئاق ئۇزمە (ئو) 90
ئاق قېيىن (ئو) 191
ئاق قېيىن قوۋزىغى 191
ئاق قىچا ئۇرۇغى 123
ئاقسۇ قەرھا 504

ب

بادام 450
بال (ب) 485
بالا ھەمرىدىي 454
بالدىرغان 66
باشاق مۇڭگوزى 398
باتاناق 205
بەگگى دىۋانە (ب) 532
بەللۇت 521
بەيجۇ 438
بەيجۆ 54
بەھمەن 402
بېلىق گۈل (ق) 215
بىنەپشە 158
بىرىتانىيە قارا گەلدىزىنىكى يەر گوستى قىسمى 97
بىرىتانىيە قارا گەلدىزى . . . 97
برىنجاسىپ (ب) 410
بىسىلغاق 163
بىسىلغاق ئۇرۇغى 163
بىسىبايەج (ب) 185
بىمە 497
بىمىش (ب) 329
بېيىمۇ 109
بىزو رۇلبەنجى (ب) 530
بۇدۇشقاق 289
بۇدۇشقاق ئۇرۇغى 289
بۇلدۇرگەن 213
بۇرى سامساق (ب) 157
بۇۋانە 329
بۇيا 229
بۇزۇن 354
بۇغا 168
بۇغا يۇمران موگگۇزى 468
بۇغا قاتتىق مۇگگۇزى 468
بۇغا مۇگگۇز يېلىمى 468
بۇغا مۇگگۇز قالدۇغى 468
بۇغا قەھرى 468
بۇغا پېيى 468
بۇغا ھاملىسى 469
بۇغا قۇيرۇغى 469
بۇغا قېنى 469
بۇغا ئوت (ئو) 453
بۇغا تاپان 307
بۇغا ئوت يىلتىزى 453
بوز تىكەن 161

ھوز ئات ئۆيرىنى (ق) . . . 423
ھوشۇك تەۋرەتتى (ب) . . . 506

د

دالا چاي (ب) 207
داڭگۈي 474
داغال كاناپ (ب) 269
داغلىق تۇداري (ئۇ، ق) . . 286
داغۇر داڭگۈيى (ئو) 54
درۇنەج ئەقرەبى 128
دېگىزبيا 429
دۇى پىچەك (ب) 461
دۇدارتسيه 214
دۇخو 296
دۇگبپي‌بەپەشمىقاق‌ئوتى(ئو) . . 501
دولاله 496
دۇپ 521
دۇپ چىنىسى 521
دورىلىق ئەگلىك ئوت 366
دورىلىق لەيلىمگۈل 280
دورىلىق غارىقۇن (ئو) . . . 125
دورىلىق گازۇان 118

ئ

ئېدىر غاز قانات ئوتى (ئو) . 315
ئېيىق ئوتى 179
ئېيىق تاپان 199
ئېيىق ئۇزۇم يوپۇرمىقى . . . 278
ئېيىق ئۇزۇمى 278
ئېيىق قۇلاق (ب) 383
ھوز ئات ئۆيرىنى (ق) . . . 423
ھوشۇك تەۋرەتتى (ب) . . . 506

د

دالا چاي (ب) 207
داڭگۈي 474
داغال كاناپ (ب) 269
داغلىق تۇداري (ئۇ، ق) . . 286
داغۇر داڭگۈيى (ئو) 54
درۇنەج ئەقرەبى 128
دېگىزبيا 429
دۇى پىچەك (ب) 461
دۇدارتسيه 214
دۇخو 296
دۇگبپي‌بەپەشمىقاق‌ئوتى(ئو) . . 501
دولاله 496
دۇپ 521
دۇپ چىنىسى 521
دورىلىق ئەگلىك ئوت 366
دورىلىق لەيلىمگۈل 280
دورىلىق غارىقۇن (ئو) . . . 125
دورىلىق گازۇان 118

ئ

ئېدىر غاز قانات ئوتى (ئو) . 315
ئېيىق ئوتى 179
ئېيىق تاپان 199
ئېيىق ئۇزۇم يوپۇرمىقى . . . 278
ئېيىق ئۇزۇمى 278
ئېيىق قۇلاق (ب) 383
ئېيىق ئوتى (ئو، ق) . . . 162
ئېيىقزلىق ھوز تىكەنى . . . 401
ئېيىقزلىق قىزىل يوغۇنى . . . 405
ئېيىقزلىق يوگسىمى (ئو) . . .

ف

فەرغانە سوغۇ گۈلى 110
فېشىر سوتلۇق ئوتى 121

گ

گىپسىس (ب) 138
گۈلەمبىر 548
گۈز قوناق ئوندۇرمىسى (ب) 443
گۈگگۈرتلۇق گىيا (ب) . . 305
گۈگگۈرت 549
گۈلسامساق 116
گۈلياسمان 119
گۈلسمەن (ب) 119
گۈلنەپشە (ب) 158
گۈلخەيرى (ب) 280
گۈلسۇرۇق (ب) 317
گۈل بەنەپشە (ب) 158
گۈزەل مۇنبلىق سۇتلۇق ئوت (ئو)
. 283

خ

خام بوۋاله 330
خام گەج 138
خام ئەگرى سۇناي 481
خممبل گۈل (ب) 495
خممبل دەستەك (ب) . . . 506
خمنه گۈل 363
خمنه ئۇرۇغى 363

خپله‌نشه‌ن که‌تمراسی (ئۇ، ق) 436
خه‌شه‌ك نوخۇت (ب) 301
خمتمی (ب) 280
خه‌ربق (ب) 552
خوشاك (ب) 231
خه‌ردل، سه‌پەت (ب) 123
خرپه (ب). 155

ئ

ئىگىر 537
ئىچكى مۇڭغۇل كه‌تمراسى 436
ئىلى سۇغۇ گۇلى (ئۇ، ق) . 109
ئىلى كه‌تمراسى (ئۇ ق) . . 436
ئىلى گوله‌مبىرى (ئۇ) . . . 548
ئىلى قاغا تمرنىغى (ئۇ) . . 189
ئىلمك قېنى (ئۇ) 406
ئىنه‌ك پىتى (ب) 554
ئىنچكه يوپۇرماقلىق همك (ئو) 499
ئىنچكه‌يوپۇرماقلىق‌كه‌ۇره‌ك (ئۇ) 61
ئىنه بۇسۇله‌ب (ب) 164
ئىت ئۇزۇمى. 164
ئىت ياڭىغى. 532
ئىت ياڭىغى گۇلى. 532
ئىت ياڭىغى مىۇنسى 532
ئىت ياڭىغى يوپۇرمىغى . . . 532
ئىت سىيگه‌ك. 570
ئىسپه‌غول 259
ئىشه‌ك تىكه‌ن (ب) 388
ئىشه‌ك قۇمۇچى 202
ئىشه‌ك يېمىمى 429
ئىشله‌نگه‌ن بۇۇانه 329
ئىزمۇق 323
ئه‌گرى سۇناي 481
ئه‌فتىمۇن (ب) 461
ئه‌فسىنتىن (ب) 237
ئه‌جۇائىن (ب) 325
ئه‌مه‌ن 410
ئه‌لجىبار 169
ئه‌لجۇدان (ب) 499
ئه‌لجۇر 443
ئه‌گلمك ئوت 238
ئه‌رمىدۇن قوۇزىغى 222
ئه‌رمىدۇن ئۇرۇغى 222
ئه‌تىرگۈل 366
ئه‌ينۇلا 508
ئه‌ينۇلا كومۇرى 508
ئه‌ينولا قېقى 508
ئه‌ۇفارىقۇن (ب) 207
ئىلانسىمان قامچا ئوت (ئو) . 169
ئىلان قاسرىغى (ب) 197
ئىلان پوستى 197
ئىلان تېرىسى (ب) 197

ج

جامكا 82
جاغجاق ئوت. 192
جەمبىل 144
جەز بۇزار 415
جىن كىۇدزى 463
جىن شوخلىسى (ب) 164
جىن تاماكىسى (ب) 396
جىن چاتقىلى 370
جىنتىيانا 235
جىڭجىي گۇل باشىغى . . . 64
جىڭجىي گۇل 64

جمغان 525
جۇڭغار بوۋالمىسى (ئو) . . . 329
جۇڭغاربەرمەددىگى (ئو) . . . 457
جۇڭگو داڭگۇيى (ئو) . . . 474
جۇڭگو ئېيىق تاپمىنى (ئو) . 199
جۇڭگو سۇپۇن دەرىخى (ق) . 560
جۇڭگو سىبىرىق يوكىيىمى (ئو) 461
جۇڭگو چىنە گۈلى (ئو، ق) . 263
جۇگرۇشى 452
جۇسەي ئۇرۇغى (ب) . ; . 467
جۇۋىنە 325
جۇزئەك 359
جۇيخۇا گۈل يوپۇرمىغى . . . 80
جۇيخۇا گۈلى 80
جۇجەم (ب) 90
جوخۇت 104

ك

كاكنەج 173
كالا ئوت تېشى (ب) 429
كالا قۇلاق 383
كامپا (ب) 294
كالتىست (ق) 561
كامچاتكا كوك مارالى (ئو) . 546
كاپكاپ (ب) 153
كاپىراس 472
كاسمنە 233
كاۋا ساپىغى 503
كاۋا ئۇرۇغى . . ; 503
كاككۇك گۈلى 153
كەكرى 183
كەلدىر (ئو) 486
كەلدىر ئۇرۇغى 486
كەلدىر يوپۇرمافلىق چاققاق
(ئو) 309
كەك يوپۇرمافلىق بالدىرغان
(ئۇ، ق) 67
كەك يوپۇرمافلىق ھىكەن (ئو) 403
كەك يوپۇرمافلىق چاققاق
(ئو،ق) 311
كەك تارالغان باۋا كوك پۇر-
چاق (ئو) 301
كەسلەنچۇك 120
كەپە 299
كەرمان 417
كەررەك (ق) 390
كەتمەن ئوگۈز 351
كەترا 433
كەشنىز (ب) 63
كەۋرەك 61
كانىمىل تېشى 567
كىبىر (ب) 299
كىلمن تىلى (ب) 166
كىچىك خوخا 390
كىچىك يوپۇرمافلىق سۇزمە (ئو) 85
كىرپە تېرىسى 517
كېۋەز 446
كېۋەز ئۇرۇغى 446
كېۋەز غوزا شاكىلى 446
كېۋەز يىلتىزى 446
كېۋەز ئالىسى 269
كېۋەز ئالىسى ئۇرۇغى . . . 269
كېۋەز ئالىسى يىلتىزى . . . 269
كىيىك ئوتى (ب) 144
كىيىك قېنى 406
كىيىك ئالمىسى (ب) 399
كوك ئەمەن . . . . . 225·252
كوك كاۋا ئۇرۇغى . . ; . . 272

ڭ

كوك كاؤا شۇپمگى 272
كوك ياڭاق پوستى 465
كوك شۇمبۇيا (ب) 460
كوك چبچەك (ب) 233
كوك سېغمز 282
كوك مارال 546
كولرەك ئەمەن 70
كۇلى ئارچا بوپۇرمىغى . . . 280
كوممىغولناق ساقىلى 260
كورگەللدم (ب) 398
كويدۇرۇلگەن گەج 138
كوكۇيۇن 348
كۇدە ئۇرۇغى 467
كومۇش ئوت (ئو، ق) . . . 361
كوپ شاخلىق يۇلغۇن . . . 77

ل

لازا 555
لەپلەپ (ب) 405
لەپلىگۇل 180
لەپلى ئۇرۇغى 180
لەپلى يىلتىزى 180
لەپلىغازاق (ب) 535
لىگۇا ئۇرۇغى 94
لىگۇا ساپىغى 94
لىلىگۇل (ب) 116
لىمپەككۇل 357
لوپنۇر كەندىرى 141
لوۋاسەي (ب) 189
لۇئەن قان تېمىرى (ئو، ق) 433
لۇگگۇ 510

م

ماكدىت تېشى 418
مالىغا 518
مامكاپ 153
مامسا (ئو، ق) 536
ماگىدار 264
مازارتېۇن 105
مارال قۇلاق 552
مارجان شوخلا (ب) 164
مەر مەر تېشى (ب) . . . 409
مەرزەلجۇش 104
مىك دىۋانە بوپۇرمىغى . . . 530
مىك دىۋانە (ئو) 530
مىك دىۋانە ئۇرۇغى 530
مىك بوپۇرماق 551
مۇدەن گۇل (ئو) 249
مۇدەن يىلتىز پوستى . . . 249
مۇلدۇلاق (ب) 189
مۇلچاق قوراي 435
مورىقات (ب) 479
موزاي بېشى 274
موگغول گەمنى 225

ن

نامازشام گۇل (ب) 254
نانىخا (ب) 325
نەغەز گۇل 277
نەغەز گۇل يىلتىزى . . . 277
نىلۇپەر 513
نىلۇپەر ئۇرۇغى 513
نىلۇپەر تۇرەلمە بېخى . . . 513
نىلۇپەر گۇل تېگى 513

ئىلۇپەر گۈلى 513
ئىلۇپەر ئاتىلىغى 513
ئىلۇپەر يوپۇرمىغى 513
ئىلۇپەر يوپۇرماق سېمى . . . 513
ئىلۇپەر يىلتىزسىمان غولنىمك
يوغۇمى 513
ئىمام (ب) 127
ئىمگىشا ئالقىتى (ئو،ق) . . . 481
ئۇجمغاي (ب) 159
ئۇشۇدۇر 564

ئو

ئوچاق چالمىسى 516
ئورال چۇچۇكبويىسى (ئو) . 448
ئوردان (ب) 378
ئوتتۇرا چاكاندا (ئو، ق) . . 53
ئورمان داڭگۈي (ئو) . . . 294
ئوسما (ئو) 151
ئوسما يىلتىزى 151
ئوسما يوپۇرمىغى 151
ئوتلاق رەيھىنى (ئو، ق) . . 128
ئوتلاق قاقرا تومشىغى (ئو) . 304
ئوغرى تىكەن 428
ئوغاق يوپۇرماقلىق چىغىرتماق 176
ئوقيا يوپۇرماقلىق ياۋا قوقان
گۈل (ئو، ق) 100

پ

پاختاق چىنە گۈل (ئو) . . . 262
پاكار مىڭ دەۋالە (ئو، ق) . 531
پانوس ئوت (ئو) 308
پاپى (ب) 441
پاشا ئوتى 528
پاقا يوپۇرماق 257
پاقا چاناق (ب) 488
پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 257
پاقا يوپۇرماق ئوتى 257
پاقالەش (ب) 194
پاقا ئوتى (ب) 82
پەربون 72
پىلە قۇرۇتى 425
پىلە قۇرۇت مايىغى 425
پىلىك ئوت 279
پىلپىلگۈل (ب) 189
پىندە 231
پىچان (ب) 175
پىچەكگۈل 444
پىچەكگۈل بېخى 444
پىستە 471
پىشمىشق ئەگرى سۇناي . . . 481
پىۋا گۈلى (ب) 495
پىيازەك 342
پىر ژېۋالىسكى چاكاندىسى (ئو
ق) 54
پوپەكلىك تاش ئوت 241
پۇرمە (ب) 368
پۇرمە يوپۇرماقسىلىق ئات قولاق
(ئو) 177
پۇراقلىق دوخو 297
پىسوم (ب) 378

چ

چاكاندا 51

چاکاندا یەسلىتمزی 51
چاکا موغ 557
چامغۇر 69
چاچ كومۇر 387
چاگخو 294
چاگگىز (ب) 114
چار پاقا شەرقسی 547
چار پاقا تەرقسی 547
چار ئوت 161
چايسان 426
چاغمر چاي 101
چاھار پۇتی ئاسمانی (ب) . 428
چاقماق 309
چەيزە يەسلىتمزی 298
چەيزە غوای 298
چىگىت 446
چېتمن 114
چەچەرغان 525
چىلپايە 185
چىلان قوۇزنغی 440
چىنمگۇل 262
چىگگىلمك 311
چىپار ئوت 181
چىركەي (ب) 272
چىشنە (ب) 352
چىغىرتماق 175
چىغىرتماق گۇلی (سۇسەر) . 175
چىغىرتماق يىلتىزی (گىرسا) . 175
چىغىرتماق ئۇرۇغی 175
چۇەنچۇك 346
چۇكا دەرەخی 270
چوكا دەرەخ مەۋسی 270
چوكا دەرەخ يىلتىز پوستی . . 270
چوگۇنگۇل (ب) 362

چول سوغۇ گۇلی (ئوق) . . 111
چول رەيھەنی 127
چۇلۇك (گو) 512
چۇلۇك مەۋسی 512
چۇلۇك يىلتىز پوستی 512
چۇپۇرشاك 400
چوغۇندان 285
چوك ئالا قوگغۇز 545
چوك خوخا 388
چوك مەۋسلمك چۇچۇكبۇيا
(ق) 450
چوك چىلان 440
چوك گۇللۇك لوپنۇر كەندىری
(گو) 142
چوك يوپۇرماقسلمق بەھمەن
(گو) 402
چوك يوپۇرماقلمق ئەرمەدۇن
(گو) 222
چوك يوپۇرماقلمق يىاۋا قوقسان
گۇل (گو، ق) 100
چوك يوپۇرماقلمق لويلا . . . 395
چوك يوپۇرماقلمق جمنتيانا . . 291
چۇقا 247
چۇغلۇق 477
چۇڑگۇن ئۇندۇرمسی 493
چۇچۇكبۇيا 448

ر

رازيانا (ب) 326
راسەن (ب) 322
راۋغاش 245
رەۋەن 243
روشەنگۇل 187
رويسان 378
رۇگەن (ب) 243

س

سانجمق گوت 226
سامساق 146
سازاك 423
سەگستەر (ب) 144
سەللە گۆل 477
سەپرا گوت يىلتىز پوستى . . 305
سەرخىس 195
سەۋزە گۆرۈغى (ق) 502
سەبرە 102
سەبرە سۆقتۇرى 102
سەمىز گوت 155
سەھرىق چاي 207
سەھرىق گۆللىۈك گىزمۇق (گو) 323
سەھرىق گۆللۈك قوگغۇراق باش
(ق) 194
سەھرىق گۆللۈك جىنتمىيانا (گو،
ق) 292
سەھرىق گوت (ب) 461
سەھرىق چېچەك (ب) 328
سەھرىق موم 485
سەھرىق بۇيا (ب) 448
سەھرىق قىچا گۆرۈغى (ق) . . 125
سەھرىق يوگەي 461
سەھرىق گۆللۈك قاشقا بىدە . . . 234
سەھرىس 414
سەھرىس گۈل غۇنچىسى . . . 414
سەھرىس قوۋزىقى 414
سەھسەق ھىمك (ب) 499
سەھسەق سانجمق گوت (گو) . 226
سەھسەق گەمەن (ق) . . 254-225
سەھسەق لويلا 569
سەمەرقىيە مامەرىسى (گو) . . 264
سەمەرقىيە ھىمك يوپۇرمىقى (گو،
ق) 552
سەمەرقىيە چىگگىلمىگى (گو) . 311
سەمەرقىيە قارىغەيى (گو) . . 312
سەمدە (ب) 251
سەلمەق مەۋلىمك چۈچۈكبۇيا
(گو، ق) 449
سەلبودا (ب) 542
سەماپ سولغات مەدەنى . . . 419
سەمرسۆرۈخ 419
سەغمەن چېچىگى 210
سەمياداں 71
سوكات 568
سوقا چىلان (ب) 440
سوغۇ گۆل 109
سۆلۈك 349
سۇ لازىسى (ب) 166
سۇمۇق (ب) 562
سۇمبۇل 412
سۇ بولدۇرگەنى 167
سۇك پىياز 68
سۇك پىياز گۆكى 68
سۇك پىياز گۆرۈغى 68
سوپۇن دەرەخ 558
سوپۇن دەرەخ تىكەنى 558
سوپۇن دەرەخ مەۋسى . . . 558
سۇسىز شور 245
سۇ تىگەن (ب) 161
سۇ يالپۇزى 172
سۇغۇر گوت (ب) 159
سۇ قامچا گوتى 166
سۇغۇر سەسەق گوتى (ب) . 432
سۇ قامچا گوتى گۆرۈغى . . . 166
سۇگەت 217

ي

يادا تاش 422
يالغان قاپاق (ب) 269
يالتىراق تاش (ب) 542
يالمان قۇلاق 391
يالپۇز 78
يالغان رەيهان 60
يانتاق (گو) 522
يانتاق شىكەرى 522
ياڭاق 465
ياڭاق مېغمزى 465
ياڭاق شېخى 465
ياڭاق پاسلى 465
ياپچان (ب) 223
ياپلاق غوللۇق پىيەزەك (گو،ق) 343
ياچىۋەك تۇخۇمى 506
يارماق گۈل 356
ياتا تۇك (ب) 506
ياتما پاقا يوپۇرمىغى 259
ياتما جىنتىيانا (ق) 236
ياتما قوتور گوت 86
ياتما ئىلوفەر 205
ياتما توشقان قۇلاق (ق) . . 451
ياۋا تاۋۇز (ب) 112
ياۋا سامساق 320
ياۋا كونجۇت 367
ياۋا قامىچا گۈل (گو،ق) . . 136
ياۋا زىرە (ب) 327
ياۋا كەشىر 261
ياۋا بېدىيان (ق) 327
ياۋا كوك پۇرچاق 301
ياۋا كوكنار (ب) 535
ياۋا سۇپۇركە گۈرۈغى . . . 267
ياۋا قۇلماق 215
يۇاۋا ماش 128
يۇاۋا گەپىۋلگۈل 535
ياۋا خمنە (گو،ق) 365
ياۋا گۈلسامساق (گو) 116
ياۋا زاغون 534
ياۋرۇپا جۇزنىگى (گو) . . . 359
يايلاق شۇمشىسى (گو،ق) . . 302
ياز غازىنگى 137
يەر باغرى گوت (ب) 391
يەرلىك داگگوي (ق) 467
يەر مەدەنگى 457
يەر توزغىغى 396
يمۇساۋ 344
يمۇساۋ گۈرۈغى 344
يملپىز سوگمگى 293
يمپەك گاكاتسىمىسى (ب) . . 414
يمپمشقاق گوت 501
يمپمشقاق غاز تاپان گوتى (گو) 159
يمزدخو 211
يمزدخو گەمنى (گو) 211
يۇلتۇز گۈل 99
يۇلغۇن 77
يۇملاق يوپۇرماقلىق يۇغا تاپىلا
غى (گو) 307
يۇملاق يوپۇرماقلىق يوۋانە (گو،ق) 331
يۇمشاق مالىگان مەدەنى . . . 209

يۇمغاقسۇت 63
يۇمغاقسۇت گۇرۇغى 63
يۇمغاقسۇت يملتمزى 63
يونسۇ 542
يوپۇرماقسمز گمت سمىگمك . . 570
يۇغۇچ (ب) 340
يوگمىمەچ 405

ز

زاراگزا چېچىگى 337
زاراگزا (ئو) 337
زەرشمك (ب) 219
زەمىچە 562
زېسۇ 56
زېسۇ گۇرۇغى 56
زېسۇ يوپۇرمىغى 56
زېسۇ غۇل - شېخى 56
زىچ غوللاۇق همك (ق) . . . 501
زىسرە (ق) 328
زىرىق 219
زۇفا 108
زۇلۇك (ب) 349

غ

غالچەك 527
غارىقۇن 125
غار - غار (ب) 173
غاز قائىتى گوت 315
غاز گوت 376
غاز تاپان گوت 159
غول چېچى (ب) 360
غول يوگەيدىغان سمرىق چاي
(ئو) 207
غول گورايدىغان چىگىلمك . . 314
غولجان (ب) 499
غۇنچە گۇزۇم 59

ھ

هايۋانات سوگىگى 510
هەر خمل يوپۇرماقلمق مەرزەلـ
جوش (ق) 105
هەرە گوگسى 540
هەرە هوكۇنسگى (ب) . . . 540
هەپرەك 254
هەسەل 485
هەشقىپچەك 287
هەشقىپسمچەك گۇرۇغى . . . 287
هەششەتول - هەجەل 109
هەزىم گېچىنتقۇسى 491
همكەن سېسىرىغى 403
همندى قىلۇ پىرى 194
همىك 499
هىقىق 566
هولبە (ب) 458
هول ئەگىرى سۇنماي 182
هورمىل 43

ق

قامچا گوبت گۇرۇغى 372
قانىمسە 494
قانتمپەر 432

قارا بۇيا (ب) 448
قاردياغاچ 251
قاردياغاچ قوۇزدەى 251
قاردياغاچ بوپۇرمىغى 251
قاردياغاچ پوستىكى 251
قارا چىكەتكە 272
قارا ئەنجۈر 322
قارا كوز بەدىيان 328
قارا قول بوۋانىسى (ئۇ،ق) . 331
قارا ئۇرۇك 526
قارا قوغۇر 375
قارا قوغۇر بوپۇرماقلىق سانجىق
ئوت (ق) 227
قارا زدرىق (ئو) 219
قارىغاي 312
قارىغاي پۇتىغى 312
قارىغاي چېكى 312
قارىغاي بوپۇرمىغى 312
قارىغاي مۇدسى 312
قارىغاي مەردزى (ب) . . . 125
قارىغاي پوقىغى (ب) . . . 125
قاردغان 368
قاردمۇق 362
قاتتىق تۈكلۈك ئۇچقات (ئو) 148
قاتتىق تۈكلۈك بىنەپشە . . . 159
قاشقا بەدەن 234
قاشلىق ئوت (ئو) 401
قاغا تىرنىغى 189
قاغا قامغىقى 214
قاغا جىگدە 524
قاغا جىگدە يىلتىمز پوستى . 524
قاقرا تۈمشۇق 304
قىزىل كەچ 560
قىزىل چوغلۇق 352

قىزىل يوپۇرماقلىق رەۋەن (ئو،
ق) 245
قىزىل تومۇر مەدەنى 420
قىزىل تاسما (ب) 266
قىزىل دۇلانە (ئو) 496
قىزىل قۇلاق (ب) 173
قىزىل بەجەش 221
قىزىل ممۇدلمىك شافا قول . . 436
قىزىل قان تەمەر (ب) . . . 457
قىزىل گۈل 317
قىزىل بۇغداش 221
قىزىل قۇرۇت (ب) 423
قىزىلمۇچ (ب) 555
قىزىل بويماق (ب) 54
قىزىل مارال 408
قىمل بوپۇرماقلىق ئەمەن . . . 223
قىمل بوپۇرماقلىق شمۇالق (ب) 223
قىرمىق بوپۇرماق (ق) . . . 197
قىرمىق بۇغۇم 88
قىرمىق بوغۇمسمان چاكاندا (ئو) 51
قىرىقىمز 75
قىرىقىمز ئۇرۇغى 75
قىرىقىمز يىلتىزنى 75
قىرىقىمز بوپۇرمىغى 75
قىرلىق پىندەك (ئو،ق) . . 344
قىرلىق پىيەزەك (ئو) . . . 342
قىسقا يىلتىزلىق باۋا سامساق
(ئو) 320
قىسقا غوللۇق داڭگوي (ئو) . 296
قۇرالاي 335
قىمغ قوڭغۇزى 561
قول يۇغۇچ (ب) 362
قۇ 177

ۆلماق 495
ۆلدۆز گوت 129
ۆگفۆراق گۆل 95
ۆچاق ۆول 441
ۆرۆت گوت 484
ۆي كوزى گوت 399
ۆمۆچ يىلتىزى 133
ۆمۆچ 133
ۆچقاچ تمل 266
ۆش قانات (ب) 195
ۆش ئىزى (ب) 473

ئو

گوت 142

ئۇ

ئۇرگىنەك 169
ئۇچ يوپۇرماقلىق غاز تاپان
(ئو،ئو) 161
ئۇشنە 188
ئۈزمە 90
ئۈزمە يىلتىزىنىڭ گاق پوستى 90
ئۈزمە يوپۇرمىغى 90
ئۈزمە شىبخى 90
ئۈزمە مىۋىسى 90

2. داۋالاش كورسەتكۈچ

1. يۈقۈملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش.

پاشا ـ قۇرۇتـلارنى ئىسلاپ ئـولتۇرۇش (505) (553) (569)
(570)
تارقىلۇچان زۇكامنىڭ ئالدىنى ئېلىش (58) (527)
قىزىلنىڭ ئالدىنى ئېلىش (151) (196) (240)
تارقىلۇچان مېڭە پەردە ياللۇغىنىڭ ئالدىنى ئېلىش (196)

2. يۈقۈملۇق كېسەللىكلەرنى داۋالاش

تارقىلۇچان زۇكام (68) (78) (139) (152) (196)
قىزىل (59) (63) (68) (76) (78) (79) (134) (240)
(303)
قۇلاق ئاستـى بەز ياللۇغـى (152) (195) (196) (198)
(423) (427)
«ب» تىپتىكى مېڭە ياللۇغى (139)
ئـوتـكۈر جىـگەر ياللۇغى (73) (94) (119) (142) (143)
(152) (170) (208) (224) (347)

سوزۇلما جەڭ ر يالـلۇغى(89) (94) (143) (200) (208)
(343) (373)
سېرىق چۇشۇش تېپىدىكى جىگەر يالىلۇغى(143) (162) (170)
(176) (200) (217) (224) (233)
بوغما (152)
كـوكيوتەل (120) (128) (143) (174) (185) (340)
(382)
تولغاق(63) (119) (143) (146) (155) (157) (160)
(165) (167) (168) (170) (171) (174)
(192) (212) (215) (220) (221) (223)
(226) (231) (304) (320) (323) (377)
(478) (486) (509) (514) (521) (523)
(528)
× ئامېۋبالمق تولغاق (157) (231)
بەزگەك (200) (235) (500)
قاتما (553)
× ئوتكۇر يۇقۇملۇق كېسەللىكلەردىكى يۇقۇرى قىزىتما (430)
سازائىسمان مەددە كېسىلى (103) (467) (508)
تو - تو قۇرۇت كېسىلى (217) (267) (502) (508)
پەچان قۇرۇت كېسىلى (377) (503)
كېزىك (174)

3 . ئىچكى كېسەللىكلەر

(1) نەپەس شىتۇكى

زۇكام (65) (52) (58) (60) (62) (67) (71) (72)
(73) (76) (79) (80) (82) (106) (184)
× ئوتكۇر كانايچه ياللۇغى (58) (96) (103) (106) (108)
(110) (117) (182) (480)
سوزۇلما كانايچه يالىلۇغى (92) (93) (94) (96) (98)
(100) (105) (107) (110) (113) (131)
(165) (185) (215) (233) (281) (286)
(465)
كانايچىلەرندك كېڭىيىشى (117) (134) (286)
زىقى (52) (53) (103) (108) (115) (120) (124)
(129) (319) (424) (447) (455) (533)
(547)
× ئوپكه ياللۇغى (52) (149) (160) (215) (248)
× ئوپكه يىرىڭلىق ئىششىغى (99) (134) (149) (415)
سىرغىتمىلىق كوكىرەك پەردە ياللۇغى (150) (284) (286)
(441)
× ئىسسىق ئوتۇش (58) (232) (276) (559)
يوتەل (76) (87) (89) (94) (98) (117) (124) (126)
(192) (206) (447)
× ئوپكه سىلى (93) (94) (115) (138) (172) (182)
(216) (242) (292) (313) (480) (483)
(388) (437) (455) (488)
قان تۈكۈرۈش (99) (117) (160) (173) (307) (377)
(379) (389) (408) (409) (485) (488)
(490) (508)

ئوزلۇكسىدىن تەرلەش، ئوغرى تەر (53) (253) (467) (478)
(520)
بېقىن ئاغرىش (342)

(2) ھەزىم قىلىش شىتۇڭى

ئوتكۇر ئاشقازان - ئۇچەي يالۇغى (232)
ئاشقازان ئاغرىش، قۇساق ئاغرىش (67) (106) (126) (164)
(181) (201) (223) (230) (336) (524)
(577) (509) (459) (447)
سوزۇلما ئاشقازان يالۇغى، قوساق كوپۈش (142) (212) (318)
(319) (325) (492) (493) (500) (538)
ھەزىم قىلىش ناچارلىغى (212) (216) (326) (373) (439)
(525)
ئاشقازان نېرۋ يالىمىتمىنىڭ بۇزۇلۇشى (98) (318)
ئاشقازان، 12 بارماق ئۇچەي يارىسى (56) (110) (130)
(131) (312) (381) (439) (465)
قۇسۇش، كۆڭۈل ئاينىش (473) (449) (516) (508)
(58) (421) (526)
قان قۇسۇش (139) (160) (173) (244) (250) (377)
(381) (387) (389) (394) (404) (408)
قەۋزىيەت (103) (178) (181) (246) (288) (456)
(460) (465) (486) (487)
ئىسچ سۇرۇش (102) (186) (258) (259) (262) (440)
(445) (462) (463) (498) (514) (516)
(524) (534)

ئۇچەي يالۇغى (136)(155)(160)(167)(170)
(186) (220) (226) (228) (244) (304)
(392) (521)
بوۋاسىر (81)(267)(385)(394)(444)(512)(517)
(541)
سوئى چىقىش (84)(521)(527)(531)
جىگەر قېتىش، قوساققا سۇ يىغىلىش (56)(92)(94)(273)
(286)(288)(525)
ئوت يول تېشى (225)
ئوت يولىدىكى سازائىسمان مەددە كېسىلى (267)(509)
ئوتكۇر ئوت خالتا يالۇغى (225)
ئوتكۇر ئاشقازان ئاستى بەز يالۇغى (73)
سوقۇر ئۇچەي (145)(162)(244)(250)(385)
ئۇچەي توسۇلۇش (319)

(3) قان ۋە قان ئايلىنىش شىتۇكى

قان ئازلىق (377)(433)(437)(470)(476)(482)
(485)
قايتا ئىشلىنىشى توسقۇنلۇققا ئۇچراش خاراكتېرلىك قان ئازلىق
(178)(470)(483)
قان پلاستىنكىلىرىنىڭ ئازىيىشىدىن بولغان سوسۇن داغ
(178)(240)(394)
سەزگۈرلىگى ئېشىپ كېتىشتىن بولغان سوسۇن داغ (240)
(440)
ئاق قان كېسىلى (178)
قان تروملبوسى خاراكتېرلىك تومۇر يالۇغى (248)
رېۋماتىزملىق يۇرەك كېسىلى (416)

يوقۇرى قان بەسمم(81)(92)(137)(138)(143)(228)
(276) (345) (358) (369) (394) (401)
(478)(480)(529)

(4) سۇيدۇك چىقىرىش شىتۇكى

ئوتكۇر بورەك ياللۇغى (61)(126)(165)(258)(260)
(262)(276)(280)(286)(345)
سۇزۇلما بورەك ياللۇغى(260)(271)(272)(288)(401)
ئىششىق (183)(360)(435)(498)(554)
دۇۋساق يالىلۇغى (165)(258)(263)(265)(266)
(268)
سۇيدۇك يول ياللۇغى(119)(186)(229)(258)(263)
(266)(268)(270)(277)
قان سىيمش (136)(381)(391)(509)(389)
سۇيدۇك يول تېشى(126)(181)(258)(282)(316)
(466)
سوزنەك (207)
سىغىلمىس (207)
سۇتسىمان سىيمش (228)(334)(401)
سوزۇلما خاراكتىرلىك مېزى بەز ياللۇغى (165)(255)
ئۇرۇقدان غىلاپ پەردىسىگە سۇ يىغىلمش (327)
پات - پات سىيمش (518)(520)
سىيگەك (467)(507)(511)(520)
ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىق (456)(460)(469)(472)
(474)(480)(485)(519)(542)
ئىھتىلام (68)(446)(455)(457)(458)(466)

(469) (485) (507) (511) (514) (517)
(519) (520)

(5) ئىچكى ئاجراتمىلار شىتۇكى

پوقاق (76) (217)
شىكەر سىمىش كېسىلى (195) (445) (480) (483)

(6) ھەركەت شىتۇكى

ئوتكۇر رېۋماتىزملىق بوغۇم يالـلۇغى (62) (186) (290)
(295) (300) (301) (304) (319) (556)
(554) (373) (369) (330) (331)
سوزۇلما رېۋماتىزملىق بـوغۇم يالـلۇغـى (126) (164) (218)
(292) (293) (297) (298) (364) (307)
(300) (301)
رېۋماتىزملىق بەل - پۇت ئاغرىش (52) (68) (92) (168)
(474) (533)
مۇپاسىل (216) (238) (371)
×ئولتۇرغۇچ نېرۋ ئاغرىش (295) (533)
× ئـاجىزلىق ۋە زەخىملىنىشتىن بـولغان بـەل - پـۇت ئاغـرىشلار
(168) (173) (297) (358)
چوڭ سوڭەك بوغۇملىرى كېسىلى (338) (358)

(7) نېرۋ شىتۇكى

باش ئاغرىش (55)
باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىش (55) (62) (65) (67) (347)
(427)
× نېرۋ ئـاجىزلىق (92) (117) (142) (223) (252) (313)
(381) (413) (415) (416) (454) (500)
(511) (537)

همستهريه (449)
تۇتقاقلمق (120)(130)(423)(426)(563)
تارتىشىش (170)(179)(430)
× ئېغىز - كوزنىڭ مايماق كېتىشى (353)(426)
ياتا پالەچ (326)(353)(427)
قوۋۇرغا ئاريلىق نېرۋ ئاغرىش (323)(340)

(8) زەھەرلىنىش

زەھەرلىك نەرسىلەرنى خاتا يېيىش (95)
زەھەرلىك ئىلان چېقىش (86)(185)(187)(189)(208)
(212)(310)(552)
× ئالا قۇشقۇوز بىلەن زەھەرلىنىش (253)

4. تاشقى كېسەللىكلەر

× ئاياق قاپماڭ ئالدىنى ئېلىش (62)
× ئۇششۇكنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش (486)(556)
سمرتقى ياريلمنمشتىن قاناش (103)(119)(306)
كويۇك (131)(229)(240)(244)(252)(309)
(385)(386)(405)
قايريلمش ۋە سوقۇلۇش (555)
بەل چىم بولۇش ۋە سانجىق تۇرۇش (374)
يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخىملىنىش (165)(168)(178)(185)
(211)(302)(334)(342)(349)(551)
سۇنۇق (251)(374)(524)
پۇتتىكى جاراھەتلەر (392)
سەپىنەك (165)(168)(185)(186)(202)(546)

غەلۋىرەك (56)(68)(152)(154)(156)(162)(165)
(168) (182) (183) (187) (190) (193)
(202)(371)(389)(435)
قاداق (397)(464)
چاقا ـ جاراھەتلەر ئىششىپ زەھەرلەش (382)(384)
گەدەندىكى تۈك خالتا ياللۇغى (156)(480)
دولمغا چىققان چاقىلار (95)
چاقا ـ جاراھەتلەرنىڭ ئىغىزى ئوزۇنغىچە پۈتمەسلىك (568)
چىقان (81)(149)(154)(156)(159)(178)(181)
(183)(193)(218)(230)(238)(559)
لىمفا كانال ياللۇغى (159)(204)
لىمفا سىلىى (120)(122)(138)(157)(190)(201)
(207) (217) (248) (365) (373) (554)
(559)

5. تېرە كېسەللىكلىرى

ھول تەمرەتكە (131)(143)(167)(230)(238)(315)
(550)
شاپاق يارىسى (89)(178)(218)(394)(550)(563)
(568)
بەدەن تەمرەتكىسى (172)(298)(553)
نېرۋ خاراكتىرلىك تېرە ياللۇغى (131)(466)(545)(550)
ئېشەك يەمى (يەل تاشما) (62)(65)(82)(167)(148)
(212)(268)(310)(429)(542)
تېرەقچىتمىسى (78)(124)(205)(271)(306)
بەلۋاغسىمان قوۋاق (268)(374)(424)
تەڭگىلىك تەمرەتكە، (157)(200)(545)
باش تەمرەتكىسى (178)(466)(553)

قوتۇر (200) (230) (253) (271) (306) (550)
قارا تەمرەتكە (پەللاگىرا) (69)
× ئاياق تەمرەتكىسى (227) (232) (437) (570)
× ئاق كېسەل (ئالاپسى) (464)
دانمخورەك (67) (548)
چاچ چۈشۈش (347) (487)
قول تەمرەتكىسى (232)
سوگەل، مەك (84)

6. ئايالـلار كېسەللىكلىرى

هېيمز تەڭشەلمەسلىك (208) (304) (318) (345) (346)
(360) (361) (367) (375) (447) (475)
(482) (490)
× ئاغرىتىپ كېلىدىغان هېيز (173) (229) (324) (336) (338)
(342) (354) (404) (475)
هېيز كەلمەسلىك (72) (172) (250) (303) (334) (336)
(337) (343) (358) (360) (397) (371)
(379) (435)
تەتۇر هېيز (467)
هېيـزنىڭ زىيـادە كېلىشى ۋە بالا ياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانمشى
(130) (136) (176) (178) (196) (229)
(375) (381) (385) (389) (391) (394)
(404) (411) (447) (478) (490) (516)
(517)
× ئاق خۇننىڭ قىزىرىپ كېلىشى (56) (119) (156) (157)
(181) (324) (354) (508) (512) (516)
(550)

هامىلدارلىق قۇسۇشى (516)
هامىلدارلىق يۇقۇرى قان بېسىم (124)
بويىدىن ئاجراشنىڭ دەسلەپكى بەلگىسى (440) (462)
ئادەتتىكىدىن بويىدىن ئاجراش (504)
توغۇتتىن كېيىن قورساق ئاغرىش (336) (348) (497)
بالا ھەمرىيى چۈشمەسلىك (303) (358)
تۇغۇتتىن كېيىن ئاستى قۇرۇماسلىق (371)
تۇغۇتنى تېزلىتىش (555)
تۇغۇت قېزىتمىسى (348)
داس بوشلۇغى ياللۇغى (218)
بالىياتقۇ توۋەنلەپ كېتىش (306) (447) (521) (555) (563)
ئاددى خاراكتېرلىك بالا ياتقۇ ياللۇغى (218)
جىنسىي يولنىڭ تامچە قۇرۇتى (89)
سۈت يېتىشمەسلىك (202) (392) (447)
سۈت چۈشمەسلىك (113) (270) (340) (363) (503)
سۈتنىڭ سوغۇلۇپ كېتىشى (193)
سۈت بەز ياللۇغى (68) (76) (113) (149) (154) (159) (183) (192) (278) (281) (354) (363) (365) (470) (504) (541)
ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش (83)

7. بالىلار كېسەللىكلىرى

كاناي ياللۇغى (110)
ئوپكە ياللۇغى (288) (483)

چۇچۇش (206) (425)
هەزىم قىلمىش ناچارلىغى (103) (167) (368) (461)
(494) (497)
راخمت (6-8)
بالىلار پالىچى (365)
سىيگەك (68) (462) (464) (494) (519)
بالىلار چۇقۇقى (124) (327) (459)
× ئاق سولا (سۇت قېتى) (298)
باش - يۇز قىسمىدىكى چاقىلار، بۇۋاق هول تەمرەتكىسى (198)
(430) (503)

8 . بەش ئەزا بولۇم كېسەللىكلىرى

كوز قاپاق جىيەكلىرىنىڭ يالىلۇغى، يىڭنە ئاسقۇ (154) (198)
(223) (394)
كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردە يالىلۇغى (81) (84) (91) (164)
(179) (186) (187) (204) (227) (244)
(135) (429) (373) (345)
تراخوما (84)
كوز مۇڭگۈز پەردىسىنىڭ بۇلۇتلىشىپ قېلىشى (429)
كوز مۇڭگۈز پەردە يالىلۇغى (84)
كوز چىڭمىتقۇچى پەردە يالىلۇغى (137)
كوز قارىچۇغىنىڭ تارىيىش كېسىلى (136)
نامازشام قارغۇسى (146) (200) (313)
× ئورتا قۇلاق يالىلۇغى (131) (204) (466) (483)

قۇلاققا قۇروۇت ـ هاشاراتلەر كىرىپ قېلىش (468)
بۇروۇن قاناش (65) (136) (139) (178) (244) (250)
(253) (377) (379) (381) (387) (389)
(391) (402) (408) (467) (516)
سوزۇلما بۇروۇن ياللۇغى (290)
پىشانە سوڭەك كاۋىكىمىنىڭ ياللۇغى (170)
سەزگۈرلىگى ئېشىپ كېتىشتىن بولغان بۇروۇن ياللۇغى (250)
قىزىل بۇروۇن (338)
گال ـ تاماق ياللۇغى (126) (128) (218)
بادامسىمان بەز ياللۇغى (96) (154) (174) (184) (204)
(211) (215) (218) (227) (248) (397)
(470) (508)
ئۇنى پۈتۈش (131) (251) (319) (338)
چىش ئاغرىش (103) (200) (201) (290) (483) (523)
(531) (541) (547) (549)
ئېغىر ـ تىلدىكى يارىلار (227) (276) (486)

9. راك

قىزىل ئوڭگەچ راكى (قىلتاماق) (165) (365) (466) (509)
(554)
ئاشقازان راكى (165) (466)
جىگەر راكى (509)
سۈت بېزىنىڭ راكى (509)
بالمياتقۇ بويۇنىنىڭ راكى، بالمياتقۇ راكى (221) (334)
(403)

خەنزۇچە كورسەتكۇچ

（汉文索引）

1 بىخۇالىقلار

一枝黄花 (184)
一枝蒿 (211)

2 بىخۇالىقلار

九节菖蒲 (414)
丁香 (610)

3 بىخۇالىقلار

大叶白蜡树 (222)
大叶矾松 (401)
大叶秦艽 (291)
大叶藁吾 (100)
大叶藜 (394)
大口静灰球 (395)
大枣 (439)
大黄 (243)
大葱 (68)
大戟 (283)
大蓟 (387)
大蒜 (146)
大青叶 (151)
大花罗布麻 (142)
大头麦角菌 (397)
大菟丝子 (461)
大麻 (485)
大虎背芫青 (544)
大红藤 (581)
土三七 (407)
土大黄 (177)
土木香 (322)
土鳖虫 (351)
土当归 (475)
土荆芥 (568)
土茯苓 (599)
马蔺 (175)
马蔺子 (175)
马蔺花 (175)
马蔺根 (175)
马先蒿 (315)
马尾黄莲 (226)
马宝 (421)
马齿苋 (155)
马勃 (395)
马钱子 (586)
小连翘 (207)
小叶薄荷 (85)
小回香 (326)
小根蒜 (320)
小回回蒜 (199)
小蓟 (389)
小颚鼠 (335)
小蓬 (206)
千屈菜 (526)
千叶蓍 (550)
千里光 (187)
千日红 (119)
山羊血 (405)
山药 (443)
山姜黄 (332)
山豆根 (595)
山茱萸 (601)
川芎 (346)
川楝子 (571)
卫矛 (370)
飞燕草 (547)

木瓜 (586)
木通 265 (590)
木蝴蝶 (607)
木贼 (83)
木香 51 (609)
木贼麻黄 (53)
中麻黄 (53)
中国皂荚 (559)
贝母 (109)
水酸模 (178)
水龙骨 (185)
水金凤 (365)
水苦荬 (172)
水杨梅 (167)
水菖蒲 (536)
水蛭 (349)
水红花子 (371)
分心木 (464)
牛皮消 (311)
牛至 (144)
牛黄 (428)
牛蒡 (75)
牛蒡子 (75)
牛蒡叶 (75)
牛蒡根 (75)
牛膝 (357)
凤眼草 (511)
凤仙花 (363)
凤藤 (579)
凤凰衣 (130)
长筒活血丹 (356)
内蒙黄芪 (435)
丹参 (594)
毛蕊枸杞 (478)
飞廉 (389)
广布野豌豆 (301)
女贞 (575)
女贞子 (575)
4 بسخوالبقلار
火绒草 (279)
火麻仁 (485)
方解石 (560)
天山花楸 (114)
天仙子 (576)
天麻 (598)
天竺佳 (576)
天门冬 (590)
天花粉 (112)
天南星 (593)
王不留行 (362)
云母 (541)
云杉 (188)
无花果 (442)
无叶毒藜 (569)
无叶假木贼 (569)
无名异 (209)
五倍子 (585)
五灵脂 (335)
五味子 (601)
太子参 (579)
升麻 (603)
公丁香 (610)
瓦松 (398)
车前草 (257)
车前 (257)
车前子 (257)

龙胆 (235)
甘草 (447)
甘遂 (578)
皮硝 (245)
艾 (409)
白梨瓜 (94)
白矾 (561)
白术 (437)
白花油麻藤 (583)
白蜡树子 (222)
白头翁 (156)
白及 (597)
白芍 (476)
白茅 (573)
白茅根 (573)
白芷 (54)
白芥子 (123)
白屈菜 (533)
白桦皮 (191)
白鲜皮 (305)
白硇砂 (563)
白果 (573)
白豆蔻 (609)
白马尾 (422)
白附子 (572)
冬瓜子 (272)
冬瓜皮 (272)
冬葵子 (269)
冬虫夏草 (483)
丝瓜络 (340)
丝瓜叶 (340)
丝瓜藤 (340)
丝石竹 (241)
瓜蒌 (112)
毛果巧药 (362)
毛谷精草 (578)
毛蕊花 (383)
毛当归 (297)
毛牵牛 (287)
反枝苋 (136)
月季花 (366)
乌贼骨 (585)
乌梅 (507)
乌梅肉 (507)
手掌参 (440)
巴旦杏 (449)
巴豆 (607)
巴戟天 (571)
بسخوا البقلار 5
玄明粉 (245)
玄参 (247)
平卧糙草 (86)
平车前 (259)
东方蓼 (371)
东方铁线莲 (265)
东北黄芪 (435)
玉米须 (260)
玉竹 437 (601)
石竹 (263)
石花 (472)
石决明 (597)
石榴皮 (506)
石菖蒲 (598)
龙芽草 (376)
龙脑香 (574)
龙骨 (509)
龙葵 (164)

地枯娄 (318)
地黄 (480)
地榆 (384)
地锦草 (390)
老鸦瓣 (189)
老鹳草 (304)
老鼠瓜 (299)
列当 (459)
百部 (573)
百合 (116)
百里香 (127)
芒硝 (245)
耳蕨 (197)
防己 (605)
当归 (473)
光甘草 (448)
光慈姑 (189)
肉桂 (576)
肉桂子 (575)
肉豆蔻 (584)
肉豆蔻树 (584)
伊贝母 (109)
伊犁飞燕草 (547)
血竭 (591)
血余炭 (386)
向日葵 (228)
红叶大黄 (245)
红花 (337)
红门兰 (441)
红芪菜 (221)
红藤 (581)
红升丹 (581)
伏龙肝 (515)
合欢 (413)
瓜娄仁 (112)
瓜娄皮 (112)
仙茅 (603)
仙鹤草 (376)
台尔台孜 (107)
辽山楂 (495)
辽细辛 (571)
四点虎背芫青 (544)
半夏 (572)
代代红 (583)
宁夏枸杞 (489)
北方点地梅 (210)
田旋花 (404)
生地 (480)
生石膏 (138)
问荆 (400)
防风 (61)
西瓜 (275)
西瓜皮 (275)
西瓜霜 (275)
西瓜翠 (275)
西河柳 (77)
西北利亚牛皮消 (311)
西北利亚松 (312)
西北利亚蓍 (551)
西北利亚赛铁线莲 (264)
地龙 (422)
地衣 (472)
地瓜儿苗 (359)
地肤子 (267)
地骨皮 (478)

苏梗 (56)
花葸 (129)
花椒 (114)
花蕊石 (408)
诃子 (596)
麦芽 (491)
麦冬 (589)
麦角 (397)
没药 (590)
阿勒泰银莲花 (414)
阿勒泰金莲花 (203)
阿勒泰大黄 (245)
阿勒泰紫苑 (99)
阿勒泰瑞香 (105)
阿克苏黄芪 (434)
阿育魏实 (325)
阿里红 (125)
阿胶 (488)
阿魏 (498)
阿月浑子 (470)
苍术 (595)
苍耳子 (289)
苍耳苷 (291)
芦荟 (102)
芦根 (133)
芦苇 (134)
芦荟汁 (102)
芫荽 (63)
芫荽子 (63)
芫荽根 (63)
芫花 (585)
连翘 (587)
鸡血藤 (583)
鸡内金 (493)
合欢皮 (413)
合欢花 (413)
合叶子 (527)
合掌消 (314)
全蝎 (425)
全叶青兰 (104)
吐根 (128)
朱砂 (418)
华细辛 (571)
华钩藤 (579)
冰片 (574)
决明子 (592)
多枝柽柳 (77)
多德草 (214)
多根乌头 (331)
异叶青兰 (105)
自然铜 (564)
阳起石 (471)
亚麻子车前 (259)
بسخوالبقلا 7
补血草 (401)
补骨脂 (462)
谷精草 (578)
谷芽 (492)
赤芍 (352)
赤石脂 (610)
沙枣 (523)
沙枣根皮 (523)
沙棘 (524)
沙参 (486)
远志 (416)
苏子 (56)
苏叶 (56)

苦杏仁 (88)
苦葶苈 (285)
苦艾 (237)
苦蒿 (183)
苦参 (586)
茄子杆 (298)
茄子根 (298)
松 (312)
松节 (312)
松针 (312)
松花粉 (312)
松塔 (312)
松萝 (188)
轮贝母 (111)
青龙衣 (464)
青木香 (600)
青蒿 225 (252)
青兰 (104)
青黛 (608)
青箱子 (135)
披针叶黄花 (128)
板兰根 (151)
玫瑰花 (317)
罗布麻 (141)
吴茱萸 (599)
岩白菜 (101)
岩黄芪 (434)
岩浆岩 (417)
虎背芫青 (543)
败酱草 161 (164)
细辛 (571)
细叶防风 (61)
细叶阿魏 (498)
鸡冠花 (135)
鸡蛋 (130)
牡蛎 (589)
牡丹皮 (249)
龙实 (594)
皂荚 (557)
皂角刺 (557)
园叶鹿蹄草 (307)
园叶乌头 (331)
旱莲草 (580)
玛瑙 (565)
使君子 (593)
近缘黄芪 (432)
陈皮 (592)
龟板 (487)
辛夷 (590)
孜然 (328)
延胡索 (341)
直立百部 (573)
杜仲 (576)
条桂 (575)
豆蔻 (609)

8 بسخوالبقلا,

泽兰 (359)
泽泻 (261)
夜明砂 (145)
羌活 (294)
刺糖 (521)
刺猬皮 (516)
刺毛忍冬 (148)
苦豆子 (229)
苦楝子 (571)

活血丹 (356)
姜 (606)
姜黄 (605)
荆三棱 (342)
荆芥 (64)
荆芥穗 (64)
牵牛子 (287)
南瓜子 (502)
南瓜蒂 (502)
南鹤虱 (501)
草乌 (329)
草地老鹳草 (304)
草豆蔻 (605)
草木樨 (234)
草莓 (213)
药用层孔菌 (125)
药用倒提壶 (118)
药蜀葵 (280)
贺兰山黄芪 (435)
茵陈 (223)
枸杞子 (478)
骆驼蓬 (542)
骆驼蹄草 (537)
胡萝卜子 (501)
胡芦巴 (457)
胡黄莲 (582)
胡杨 (200)
柿蒂 (134)
柳树 (217)
柳穿鱼 (215)
茜草 (378)
荨麻 (309)
荠菜 (399)
细叶乌头 (331)
侧金盏花 (273)
侧柏叶 (380)
侧柏仁 (380)
金沸草 (97)
金银花 (148)
金莲花 (203)
鱼腥草 (604)
委陵菜 (159)
苣荬菜 (161)
郁金 (608)
郁李仁 (570)
枫实 (588)
枇杷叶 (591)
知母 (583)
乳香 (589)
炉甘石 (566)
昆布 (580)
贯叶金丝桃 (207)
贯众 (195)
兔耳草 (450)
兔唇花 (406)
变质岩 (417)
枣树皮 (439)
忽布 (494)
佛手 (577)
佛手柑 (577)

神曲 (490)
神香草 (108)
洋金花 (531)
洋槐 (394)

穿山甲 (594)
荞菜 (194)
珍珠透骨草 (366)
狍皮桦 (191)
射干 (591)
钟乳石 (451)
总状薹 (583)
枳壳 (583)

بسخوالبقلار 10

宽叶蒿本 (67)
宽叶阿魏 (500)
宽叶荨麻 (310)
宽叶香蒲 (402)
益智 (604)
益母草 (344)
拳参 (169)
浮海石 (577)
浮萍 (82)
准葛尔锁阳 (456)
准葛尔乌头 (329)
海风藤 (579)
海带 (580)
海罂粟 (535)
海螵蛸 (585)
莲 (512)
莲子 (512)
莲子心 (512)
莲房 (512)
莲须 (512)
莱菔子 (318)
桑 (90)
桑白皮 (90)
欧绵马 (195)
荛蔚子 (344)
虻虫 (348)
韭菜子 (466)
胆汁 (142)
胎盘 (453)
香薷 (60)
香独活 (297)
香附 (297)
香堇 (158)
香唐松草 (226)
急性子 (363)
独活 (296)
独角莲 (572)
复盆子 (517)
毒芹 (567)
梅片 (574)
钩藤 (579)
孩儿参 (579)
厚朴 (581)
威灵仙 (584)
络石藤 (587)
秋水仙 (597)
秋水仙素 (597)
秋水仙胺 (597)
胀果甘草 (449)
鸦葱 (202)
砂仁 (599)
美果大戟 (283)
前胡 (593)
扁茎黍草 (343)
除虫菊 (503)
勃氏麻黄 (54)

俯垂龙胆 (236)
夏枯草 (137)
粉萆薢 (574)
莪术 (582)
蚜虫 (585)
常山 (592)
桂皮 (576)
桂心 (575)
桂木 (575)
桂尖 (575)
桂枝 (575)
高良姜 (580)
高山紫菀 (100)
高岭土 (610)
高山龙胆 (236)

鹿 (467)
鹿茸 (467)
鹿角 (467)
鹿角霜 (467)
鹿角胶 (467)
鹿肾 (467)
鹿筋 (467)
鹿衔草 (307)
鹿草 (452)
鹿根 (452)
麻叶荨麻 (309)
麻黄 (51)
麻黄根 (51)
旋复花 (97)
猪苓 (584)
菟丝子 (460)
菊花 (80)
桑枝 (90)
桑椹 (90)
桑叶 (90)
桑寄生 (576)
桑螵蛸 (505)
桃胶 (333)
桃仁 (333)
桃花 (333)
桃叶 (333)
秦皮 (222)
秦艽 (291)
莨菪 (529)
莨菪叶 (529)
苘麻 (269)
珠芽蓼 (170)
通草 (598)
通经草 (360)
皱叶酸模 (177)
核桃 (464)
核桃仁 (464)
核桃枝 (464)
桔梗 (95)
茵芧子 (374)
莳萝 (328)
索索葡芻 (59)
党参 (431)
柴胡 (72)
狭叶红景天 (407)
蚕沙 (424)
荷花 (512)
荷梗 (512)
荷叶 (512)
狼把草 (171)
狼毒 (121)
臭椿 (511)

淫洋藿 (604)
啤酒花 (495)
萆薢 (574)
续断 (603)
甜瓜蒂 (94)
甜瓜子 (94)
甜杏仁 (90)
甜葶苈 (286)
银柴胡 (241)
银杏 (543)
银粉背蕨 (361)
栀子 (602)
蚯蚓 (317)
梧桐子 (600)
悬勾子 (517)
菌桂 (575)
蛋黄油 (130)
蛋壳 (130)
粗子芹 (325)
茆尔干贝母 (110)

بخوالبقلا 12

寒水石 (559)
葛 (578)
葛根 (578)
葱子 (68)
葱白 (68)
斑蝥 (543)
斑叶兰 (181)
款冬花 (92)
棉花 (445)
棉花子 (445)
棉花根 (445)

菊叶 (80)
菊苣 (233)
黄柏 (582)
黄芪 (432)
黄连 (588)
黄精 (435)
黄芩 (608)
黄花蒿 225 (254)
黄花乌头 332 (572)
黄花秦艽 (292)
黄花败酱 (323)
梓树 (270)
梓实 (270)
梓白皮 (270)
接骨木 (354)
雪鸡 (472)
雪莲 (302)
荭草 (163)
荭草子 (163)
菘兰 (151)
菖蒲 (536)
野西瓜苗 (308)
野决明 (128)
野罂粟 (534)
野蔷薇 (518)
野芝麻 (367)
野桑椹 (199)
野山楂 (495)
野艾 (409)
野百合 (116)
曼陀罗 (531)
曼陀罗叶 (531)
蛇蜕 (197)
蛇床子 (602)

滩贝母 (111)
辣椒 (554)
辣蓼 (166)
辣蓼子 (166)
新疆圆柏 (382)
新疆紫草 (238)
新疆藁本 (66)
新疆赤芍 (354)
新疆益母草 (344)
新疆木通 (264)
新疆羌活 (294)
蓬子菜 (556)
蒲公英 (153)
蒲黄 (402)
椿白皮 (511)
蓝刺头 (192)
榆树皮 (251)
榆树 (251)
榆树叶 (251)
榆钱 (251)
楹桲 (496)
蓖麻子 (553)
蓖麻叶 (553)
蜂房 (539)
蜂密 (484)
蜂蜡 (484)
蜀葵子 (180)
蜀葵花 (180)
蜀葵根 (180)
蜀羊泉 (204)
锦鸡儿 (368)
锦雀根 (173)
睡莲 (205)
棉花壳 (445)
滑石 (282)
萱草 (277)
萱草根 (277)
硫黄 (548)
槁酱 (266)
越橘果 (278)
越橘 (278)
紫苏 (56)
紫花地丁 (158)
紫花曼陀罗 (532)
紫河车 (453)
紫荆皮 (606)
紫萍 (83)
紫茉莉 (254)
紫草 (238)
紫菀 (99)
景天 (545)
萼果香薷 (60)
蛔蒿 (225)
黑三棱 (344)
黑果小檗 (219)
黑种草 (71)
锁阳 (456)
硬毛香堇 (159)
番泻汁 (595)
葙草 (215)
短茎独活 (296)
根蒿 (70)
喉咙草 (210)
葵花 (228)
葵花根 (228)
葵花盘 (228)
葵花杆髓 (228)

播娘蒿 (285)
僵蚕 (424)
宿砂 (599)
鹤虱 (500)
蝼蛄 (274)
橄榄 (590)
耧斗菜 (375)
赭石 (419)
箭叶鸢尾 (100)
熟地 (480)
樟脑酒 (62)

بخوالبقلا، 16

橡子 (520)
橡子碗 (520)
橡子肉 (520)
薤白 (320)
薏苡仁 (259)
薄荷 (78)
藕节 (512)
藁本 (66)
藜芦 (551)
藿香 (231)
露蜂房 (539)
蘼麦 (262)
蟾酥 (546)
蟾蜍皮 (546)
藏茴香 (327)
蟋蟀 (272)
霜桑叶 (90)
翻白草 (159)
鳖甲 (443)
鳖甲 (574)
麝香 (577)
麝 (577)

雷丸 (587)
煅石膏 (138)
蹈路通 (587)
蹇藜 (427)
滨蒿 (225)
矮茛菪 (530)
婆余子 (443)
腺茎独行菜 (286)
墓头回 (323)
瑞香 (105)

بخوالبقلا، 14

漏芦 (192)
磁石 (417)
槐树 (392)
槐花 (392)
槐米 (392)
槐角 (392)
槐枝 (392)
槐叶 (392)
蔓菁 (69)
碱地马蓝 (175)
蜣螂 (560)
熊胆 (179)
酸模 (178)
酸浆 (173)
酸橙 (583)
酸梅 (525)
槟榔 (596)
蜥蜴 (120)
密陀僧 (588)

بخوالبقلا، 15

槭树 (227)
醉仙桃 (531)

لاتىنچە كورسەتكۇچ

A

Abutilon theophrasti Medic	Rəsim	135
Achillea sibirica Lce		551
Achillea millefolium L.	(R)	287
Achyranthes bidentata Bl.	(R)	185
Aconitum alatavicum Worosch.	(R)	331
Aconitum coreanum (Laveil) Leveil		372
Aconitum karakolicum		331
Aconitum rotundifolium		331
Aconitum soongoricum Stapf	(R)	169
Acorus calamus L.	(R)	281
Acorus gramineus Solandi		598
Acroptilon picris (Pall.) C.A.M.	(R)	79
Adenophora lilifolia (L.) Bess	(R)	257
Adonis chrysocyathus Hook .f. et Thom.	(R)	137
Agastache rugosa (Fisch. et Mey) O. ktze.	(R)	112
Agrimonia asiatica		377
Agrimonia Pilosa Ldb.	(R)	198
Ailanthus altissima swingle	(R)	266
Akebia quinata (Thunb.) Decne		590
Albizzia julibrissin Durazz.	(R)	220

Aleuritopteris argentia (Gmil.) Fee. (R) 188
Alhagi pseudoalhagi (M.B.) Desv. (R) 271
Alisma plantaga - aquatica L. (R) 129
Allium coeruleum Pall. (R) 164
Aloe vera L. (R) 27
Alpinia oxyphpylla 604
Althaea officinalis L. (R) 142
Althaea rosea Cav (R) 77
Amaranthus retroflexus L. (R) 51
Amomum Cardamomum L 609
Amomum globosum Loureiro 605
Amomum heterophylla Hemsl 605
Amomum villosum lour 599
Amomum xanthioides wall. 599
Amyda sinensis weigman 574
Anabasis aphylla L. (R) 293
Androsace septentrionalis L. (R) 99
Anemarrhena asphodeloides Bge 583
Anemone altaica Fisch. (R) 221
Anethum graveolens L. (R) 167 - 3
Angelica brevicaulis (Rupr.) B. Fedtsch. (R) 151
Angelica dahurica (Fisch.) Benth. et Hook (R) 4
Angelica silvestris L. (R) 150
Angelica sinensis (oliv.) Diels (R) 251
Apocynum lancifolium Russ. (R) 53
Aquilegia atrovinosa M. Pop. (R) 197

Arctium lappa L. (R) 14
Areca catechu L. 596
Arisaema amwrense Maxim. 593
Arisema Consanguineum Schott. 593
Arisaema heterophyllum Bs. 593
Aristolochia debilis Sieb. et Zucc. 600
Aristolochia westlandi Hemsl 605
Arnebia tibetana kurz. (R) 120
Artemisia absinthium L. (R) 118
Artemisia apiacea Hance. (R) 125
Artemisia Capillaris Thunb. (R) 107
Artemisia glauca Pall. (R) 11
Artemisia rupestris L. (R) 100
Artemisia scoparia Waldst. et Kit. (R) 108
Artemisia vulgaris L. (R) 218
Asarum heteropoides var mandshuricum (Maxim.) kitag 571
Asarum sieboldi Mig. 571
Asparagus cochinchinensis (Lour.) Merr. 590
Asperugo procumbens L. (R) 20
Asplenium trichomanes L. (R) 187
Aster altaicus Willd. (R) 24
Astragalus aksuensis Bge. (R) 229
Astragalus hoantchy Franch. (R) 230
Astragalus lepsensis Bge. (R) 231
Astragalus propinqus Schischk (R) 227

Atractylodes lancee (Thunb.) DC 595
Atractylodes macrocephala koidz. (R) 233
Atragena sibirica L. (R) 131

B

Belamcanda chinensis (L.) Dc 591
Berberis heteropoda schrenk..... (R) 105
Bergenia Crassifolia (L.) Fritsh. (R) 26
Betula verrucosa Ehrh (R) 85
Bidens tripartita L. (R) 71
Bignonia indica L. 607
Biota orientalis L. (R) 200-2
Bletila striata (Thunb.) Reichb. f 597
Bolus Rubra 610
Boristella sinensis Lloyd (R) 208
Brassica alba (L.) Boiss. (R) 44
Bupleurum scorzoneri folium willd. (R) 13

C

Calamus draco Willdenow 591
Capparis spinosa L. (R) 152
Capsella bursa - pastoris (L) Medic. (R) 211
Caragana leucophloea Pojark. (R) 194
Carapax Amydae 574

Carthamus tinctorius L. (R) 172
Cassia acutifolia Delile 595
Cassia angustifolia vahl 595
Cassia tora L. 592
Catalpa ovata G. Don. (R) 136
Caulis Akebiae 590
Caulis Mucunae 583
Caulis Piperis futokadsure 579
Caulis sargentodoxae 581
Celosia cristata L. (R) 50
Centaurea ruthenica Lam. (R) 87
Chaenomelis lagenaria koidz 586
Chelidonium majus L (R) 279
Chenopodium botrys L. (R) 292
Chenopodium hybridum L. (R) 207
Cichorium intybus L. (R) 113
Cicuta virosa L. (R) 291
Cimicifuge dahurica Maxim. 603
Cimicifuga heracleifola Komar. 603
Cinnamomum Cassia Blume 577,575
Cinnamomum Peducculatum Nees 576
Cirsium segetum Bge. (R) 204
Cirsium sp (R) 203
Cistanche salsa (C.A.Mey.) Beck. (R) 243
Citrus aurantium 583
Citrus aurantium L. var. amara Engil 583

Citrus chachiensis 592
Citrus erythrosa 592
Citrus medica var. sarcodactylis Swingle 577
Citrus tangerina 592
Citrus Wilsonii Tanaka 583
Claviceps macrocephala Torl. (R) 209
Clematis chinensis Osbeck 584
Clematis orientalis L. (R) 132
Cnidium monnieri (L.) Cuss. 602
Codonopsis clematidea (Schrenk) Clarke. (R) 226
Coix lachryma - jobi L. (R) 128
Colchaminum 597
Colchicinum 597
Colchicum autumnale 597
Commiphora myrrha Eng. 591
Concha ostrea 589
Conioselinum vaginatum (Spreng.) Thell. (R) 10
Convolvulus arvensis L (R) 215
Coptis chinensis Tranchet 588
Coptis taeta wallich. 588
Cornus officinalis S et Z. 601
Cortex Cinnamomi 576
Cortex Eucommiae 576
Cortex kadsurae Radicis 606
Cortex Magnoliae 581
Cortex Phellodendri 582

Cordyceps sinensis (Berk.) Sace. (R) 256
Corydalis glaucescens Rgl. (R) 173
Crataegus sanguinea Pall. (R) 259
Croton tiglium L. 607
Cuminum cyminum L. (R) 168
Curculigo orchioides Gaertn. 603
Curcuma aromatica Salisb. 608
Curcuma Longa L. 608, 605
Curcuma zedoaria Rosc. 582
Cuscuta Chinensis Lam. (R) 247
Cydonia oblonga Mill. (R) 260
Cynanchum amplexicaule Hemsl. (R) 162
Cynanchum atratum Bunge 607
Cynanchum sibiricum Willd. (R) 160
Cynoglossum officinale L. (R) 40
Cynomorium soongaricum Rupr. (R) 244
Cyperus rotuudus L. 596

D

Daphne altaica pell. (R) 30
Daphne genkwa Sieb. et Zucc. 585
Datura stramonium L. (R) 278
Delphinium iliense Huth. (R) 286
Descurainia sophia (L.) Webb. (R) 144
Dianthus chinensis L. (R)130-2

Dianthus superbus L. (R)130-1
Dichroa febrifuga Loureiro 592
Dictamnus angustifolius G. Don. (R) 156
Dioscorea batatas Dcne. (R) 236
Dioscorea sp. 574
Dipsacus asper Wall. 603
Dipsacus japonicus Mig. 603
Dodartia orientalis L. (R) 102
Dracocephalum heterophyllum Benth. (R) 29
Dracocephalum integrifolium Bge. (R) 28
Dryobalanops aromatica Gaertn f. 574
Dryopteris filix - mas (L.) Schott. (R) 89

E

Echinops ritro L. (R) 86
Eclipta prostrata 580
Elaeagnus angustifolia L. (R) 272
Elsholtzia calycocarpa Diels. (R) 7
Equisetum arvense L. (R) 212
Equisetum hiemale L. (R) 18
Eriobotrya japonica Lindl. 591
Eriocaulon australe Br. 578
Ephedra equisetina Bge. (R) 1
Ephedra intermedia Schrenk ex Mey. (R) 2
Ephedra przewalskii Stapf. (R) 3

Epimedium brevicornu Maxim. 604
Epimedium macranthum Morr. et Dcene 604
Epimedium sagittatum (Sieb et Zuce) Maxim 604
Eucommia ulmoides Osiv 576
Eugenia caryophyllata Thunb. 610
Euonymus semenovii Rgl. et Herd. (R) 195
Euphorbia fischeriana Steud. (R) 43
Euphorbia humifusa Willd. (R) 205
Euphorbia lamprocarpa Prokh. (R) 143.
Euphorbia sp. 578
Euryale ferox salisbury 594
Evodia rutaecarpa (Juss.) Benth. 599

F

Ferula conocaula Korov (R) 262
Ferula sp. (R) 261
Ficus carica L. (R) 235
Ficus pumila L. 587
Filipendula ulmaria Maxim. (R) 276
Firmina Platanifolia Schott et Engl. 600
Firmiana simplex (L.) W.F Wight. 600
Flos caryophylli 610
Flos Genkwa 585
Flos magnoliae liliflorae 590
Foeniculum vulgare Mill. (R) 167-2

Folium Eriobotryae		591
Folium sennae		595
Fomes officinalis Fr.	(R)	45
Forsythia suspensa Vahl.		587
Fragaria vesca L.	(R)	101
Fraxinus americana var. Juglandifolia	(R)	106
Fritillaria ferganensis A. Los	(R)	34
Fritillaria pallidiflora Sehrenk	(R)	33
Fritillarie verticillata Willd.	(R)	36
Fructus Alpiniae yizhi	(R)	604
Fructus Amomi		599
Fructus Amomi cardamomi		609
Fructus Amomi Globosi		605
Fructus Chaenomelis lagenariae		58(
Fructus citri Sarcodactylis		57(
Fructus Cnidii		602
Fructus Corni		601
Fructus Evodiae		599
Fructus forsythiae		587
Fructus Gardeniae		602
Fructus Ligustri Lucidi		575
Fructus Liquidambaris		588
Fructus Meliae toosendan		571
Fructus Quisqualis		593
Fructus Schizandrae		601
Fructus Terminaliae		596

Galium verum L.	(R)	289
Galla chinensis		585
Gardenia jasminoides Ellis		602
Gastrodia elata Bl.		598
Gentiana algida Pall.	(R)	116
Gentiana macrophylla Pall.	(R)	148
Gentiana nutans Bge.	(R)	117
Gentiana scabra Bge.	(R)	115
Gentiana Walujewii Rgl. et Schmalh.	(R)	149
Geranium pratense L.	(R)	155
Geum alappicum Jacg.	(R)	68
Ginkgo biloba		573
Glechoma longituba (Nakai.) kuprian.	(R)	184
Gleditsia sinensis		559
Gleditsia triacanthos L.	(R)	290
Glycyrrhiza glabra L.	(R)	238
Glycyrrhiza inflata Bat.	(R)	239
Glycyrrhiza uralensis Fisch.	(R)	237
Gomphrena golobosa L.	(R)	41
Goodyera repens (L.) R.Br	(R)	78
Grifola umbelleta (Pers) Pilat.		584
Gymnadenia Conopsea R.Br	(R)	234

Gypsophilla paniculata L. (R) 121

H

Haliotis diversicolor Recve 598
Hedysarum austrosibiricum B. Fedsch. (R) 228
Hemerocallis fulva L. (R) 139
Herba Asaricum Radica 571
Herba Ecliptae Prostratae 580
Herba Epimedii 604
Herba Houttuyniae 604
Herba Siegesbeckiae 602
Hibiscus trionum L. (R) 158
Hippophae rhamnoides L. (R) 273
Houttuynia Cordata Thub. 604
Humulus lupulus L. (R) 258
Humulus scandens (Lour.) Merr. (R) 104
Hyoscyamus niger L. (R) 277
Hypericum Perforatum (R) 98
Hyssopus Cuspidatus Boriss (R) 32

I

Impatiens balsamina L. (R) 190

Impereta Cylindrica (L.) Beauw. var. major
Hub 573
Indigo pulverata levis 608
Inul abritannica L. (R) 23
Inula helenium L. (R) 165
Iris halophila Pall. (R) 74
Iris scariosa Willd. ex Link. (R) 75
Isatis oblongate De Candolle 608
Isatis tinctoria L. (R) 56

J

Juniperus sabina L. (R) 200-1

K

Kadsura peltigera Rehder 606
Kochia scoparia (L.) Schrad. (R) 134

L

Lagochilus pulcher Knorr. (R) 216
Lagotis decumbens Rupr. (R) 241
Lamium album L. (R) 193
Lapis Pumicis 577
Lappule echinata Gilib. (R) 263
Lemna minor L. (R) 17
Leontopodium ochroleucum Beauv. (R) 141

Leonurus turkestanicus v Krecz.	(R)	176
Lepidium apetalum willd.	(R)	145
Libanotis iliensis (Lipsky) Eug Kor.	(R)	8
Ligularia macrophylla (Ledeb.) DC.	(R)	25
Ligusticum Wallichii Franch.	(R)	177
Ligustrum Lucidum		575
Limonium gmelinii (Willd.) Kuntze.	(R)	213
Linaria acutilaba L.	(R)	103
Lindera strychnifolia F. vill.	(R)	600
Lilium martagon L.	(R)	39
Liquidambar formosana Hance		588
Lithargyrum		588
Lithospermum officinale L.	(R)	191
Lonicera hispida L.	(R)	55
Loranthus Parasiticus (L.) Merril		576
Lycium dasystemum Pojark.	(R)	254
Lycopus europaeus L	(R)	186
Lythrum virgatum L.	(R)	275

M

Macrotomia euchroma (Hoyle) Pauls.	(R)	119
Magnolia liliflora Desr.	(R)	590
Magnolia officinalis Reh.		581
Manis pentadactyla Sundevall		594
Mestix		589
Medulla Tetrapanacis		598

Melia azedarach		571
Melia toosenden Siebet Zucc		571
Melilotus suaveolens Ledeb.		114
Mentha arvensis L.	(R)	16
Mirabilis jalape L.	(R)	126
Morinda officinalis How		571
Moschus		577
Moschus moschiferus		577
Mucuna birdwoodiana tutcher		583
Myristica fragrans Houtt.		584
Myrrha		590

N

Nanophyton erineceum (Pall.) Bge.	(R)	97
Nelumbo nucifera Gaertn.	(R)	267
Nigella sativa L.	(R)	12
Nymphaea Candida J. et C. Presl.	(R)	96
Nymphoides pellatom Kuntze	(R)	96

O

Omphalia lapialia Sch.		587
Ophiopogon japonicus Ker - Cawl		589
Origanum vulgare L.	(R)	54
Orobonche Caerulescens Stephan ex Willd.	(R)	246
Orostachys spinosa (L.) C. A. M.	(R)	210

Oroxylum indicum (L.) vent. 607
Os Sepiae 585
Ostrea gigans Thunb. 589
Ostrea rivularis Gould 589
Ostrea talienwhanensis Crosse 589

P

Paeonia anomala L. (R) 181
Paeonia hybrida Pall. (R) 182
Paeonia lactiflora Pall. (R) 253
Paeonia suffruticosa Andr. (R) 124
Pancirus Trifoliata Rat. 583
Papaver nudicaule L. (R) 280
Patrinia intermedia (Hornem.) Roem. ey Schult (R) 166
Pedicularis oederi Vahl. (R) 163
Peganum harmala L. (R) 283
Perilla frutescens Britt (R) 5
Peucedanum Praeruptorum Dum. 594
Pharbitis purpurea L. (R) 146
Phellodendron Omurense Rupreeht. 582
Phellodendron sachalinse Sargent. 582
Phragmites Communis (L.) Trin. (R) 49
Physalis francheti var. bunyardii Mak. (R) 73
Picrorrhiza kurrooa Benth 582
Pinellia ternata (Thunb.) Breit. 572

Pinus sibirica (Rupr.) Mayr	(R)	161
Piper fufokadsura Setz		579
Pistacia lenticiscus		589
Pistacia vera L.	(R)	249
Plantago asiatica L.	(R)	127
Plantago psyllium		259
Platycodon grandiflorum (Jacg.) DC.	(R)	22
Polemonium Coeruleum L.	(R)	48
Polygala hybrida Dc		416
Polygonatum officnale All.		601
Polygonatum roseum (Ldb.) Kunth.	(R)	232
Polygonum aviculare L.	(R)	133
Polygonum hydropiper L.	(R)	67
Polygonum nitens (Fisch. ey Mey)v. Petrov	(R)	69
Polygonum orientale L.	(R)	196
Poygonum viviparum L.	(R)	70
Polypodium vulgare L.	(R)	81
Polystichum lonchitis (L.) Roth	(R)	90
Populus diversifolia Schrenk	(R)	92
Portulaca oleracea L.	(R)	58
Potentille nervosa Juz.	(R)	62
Potentilla viscosa J. Don.	(R)	61
Prunella vulgaris L.	(R)	52
Prunus amygdalus Batsch	(R)	240
Prunus domestica L.	(R)	274
Pseudostellaria heterophylla Pax. et Hoffm		579

Psoralea Corylifolia L.	(R)	248
Pteromys volans Linne	(R)	171
Pueraria Pseudo - hirsuta Tang. it Weng		578
Pulsatilla ambigus (Turcz.) Juz.	(R)	59
Pyrethrum axcticum (L.) Stank.	(R)	264
Pyrola rotundifolia L.		157

Q

Quercus rubur L.	(R)	270
Quisqualis indica L.		593

R

Radix Aconiti Coreani	572
Radix Aristolochiae	600
Radix Asparagi	590
Radix Clematidus	584
Radix Curcumae	608
Radix Cynanchi Atrati	607
Radix Dichroae	592
Radix Dipsaci	603
Radix Epicacuani	128
Radix Euphorbiae Kansui	578
Radix Linderae	600
Radix Morindae	571

Radix Ophiopogonis 589
Radix Peucedani 593
Radix Puerariae 578
Radix Salviae Miltiorrhizae 594
Radix Saphorae 586
Radix Saussureae 609
Radix Scutellariae 608
Radix Sophorae Subprostratae 595
Radix Stemonae 573
Ramulus Cinnamomi 575
Ramus Loranthi 576
Ranunculus Chinensis Bge. (R) 91
Rehmannia glutinosa Libosch. (R) 255
Rhaponticum Carthamoides (w:lld.) lljin. (R) 242
Rheum wittrockii Lundstr. (R) 122
Rhinopetalum Karelinii Fisch. (R) 35
Rhizoma Acorigraminei 598
Rhizoma Alpiniae officinarum Hance 580
Rhizoma Anemarrhenae 583
Rhizome Arisaematis 593
Rhizoma Atractylodis 595
Rhizoma Belamcandac 591
Rhizoma Bletillae 597
Rhizoma Cimicifugae 603
Rhizoma Colchicini 597
Rhizoma Coptidis 588
Rhizome Curculiginis 603

Rhizoma Curcumae Longae		605
Rhizoma Cyperi		596
Rhizoma Dioscoreae Bishie		598
Rhizoma Gastrodiae		598
Rhizoma Imperatae		573
Rhizoma Picrorrhizae		582
Rhizoma Pinelliae		572
Rhizoma Polygonati officinalis		601
Rhizoma Smilacis		599
Rhizoma Typhonii		572
Rhizoma Zedoariae		332、58
Rhizoma Zingiberis		60
Rhodiola Kirilowii (Regel.) Regel.	(R)	21
Rhus Chinensis Mill.		585
Rhus Potanini Maxim.		585
Robinia Pseudo - acacii L		394
Rosa Chinensis Jacg.	(R)	192
Rosa laxa Retz.	(R)	269
Rubia tinctorum L.	(R)	199
Rubus sachalinensis Levl.	(R)	268
Rumex crispus L.	(R)	76

S

Salvia miltiorrhiza		594
Sambucus racemose L.	(R)	183
Sanguis Dracons		591
		60

Sanguisorba officinalis L.	(R)	202
Saphora flavescens Ahon.		586
Sargentodoxa cuneata (Oliver) Reher.		581
Saussurea Lappa Clarke		154
Saussurea involucrata Kar. et Kir. ex Maxim	(R)	154
Schizandra Chinensis Baillon		601
Schizonepeta tenuifolia Briq.	(R)	9
Scirpus planiculmis Fr. Fr. Schmidt.	(R)	174-2
Scirpus yagara Onwi.	(R)	174-1
Sclerotium Grifolae		584
Sclerotium Omphaliae		587
Scorzonera Subacaulis Lipsch.	(R)	93
Scrophularia ningpoensis Hemsl.	(R)	123
Scutellaria baicalensis Georgi		608
Sedum hubridum L.	(R)	285
Semen Amomi		599
Semen Arecae		596
Semen Cassiae Torae		592
Semen Crotonis		607
Semen Euryalis		594
Semen Firmianae		600
Semen Myristicae		584
Semen Oroxyli		607
Semen Quisqualis		593
Semen Strychni		586

Senecio jacobaea L. (R) 82
Sepia esculenta Hoyle 585
Seselopsis tianschanicum Schischk. (R) 252、475
Siegesbeckia glabrescens Mak. 602
Siegcsbeckia pubescens Mak. 602
Smilax glabra Roxb. 599
Solanum dulcamara L. (R) 95
Solanum nigrum L. (R) 66
Solidago virga - aurea L. (R) 80
Sonchus Oleraceus L. (R) 63
Sonchus uligonosus Bied. (R) 63
Sophora alopecuroides L. (R) 111
Saphora japonica L. 206
Sophora Subprostrata chum etT. Chen. 595
Sorbus tianschanica Rupr. (R) 38
Sparganium stoloniferum Buch - Ham. (R) 175
Stemona sessilifolia (Mig.) Franch 573
Stephania tetrandra S. Moore 605
Strychnos sp. 586
Strychnos nux - vomica L 586
Squama Manitis 594

T

Tamarix ramosissima Ldb (R) 15
Taraxacum mongolicum Hand. - Mazz. (R) 57
Terminalia chebula Retz. 596
Tetrapanax papyrifera K. Koch 598

Thallus Laminariae		580
Thalictrum qquilegifolium L.	(R)	110
Thalictrum foetidum L	(R)	109
Thermopsis lanceolata R. Br	(R)	47
Thlaspi arvense L.	(R)	65
Thlaspi sp.	(R)	31
Thymus serpyllum L.	(R)	46
Trachelospermum jasminoides (Tind.) Lem.		587
Trachyspermum ammi (L.) Sprague.	(R)	167-1
Tribulus terrestris L.	(R)	225
Trichosanthes Kirilowii Maxim.		37
Trigonella foenum - graecum L.	R	?45
Trollius altaicus C. A. M.	(R)	94
Tulipa iliensis Rgl.	(R)	84
Tussilago farfara L.	(R)	21
Typha latifolia L	(R)	214
Typhonium giganteum Engl.		572

U

Uncaria rhynchophylla (Mig.) Jacs.		579
Uncaria sinensis (Oslv.) Havil.		579
Uurtica cannabina L.	(R)	159
Usnea diffracta Wain.	(R)	83

V

Vaccaria pyramidata Medic.	(R)	189

Vaccinium vitis - idaea L.		140
Valeriana dubi Bge	(R)	219
Veratrum lobelianum Bernh.		288
Verbascum thapsus L.	(R)	201
Veronica anagallis - aquatica L.	(R)	72
Vicia cracca L.	(R)	153
Viola hirta L.	(R)	60-2
Viola oxycentra Juz	(R)	60-1
Vitis vinifera L.	(R)	6

X

Xanthium Sibiricum Patr.	(R)	147

Z

Zingiber officinale Roscoe		606
Ziziphora clinopodioides Lam.	(R)	19
Zygophyllum oxianum Boriss.	(R)	282

ئاخىرقى سوز

1. بۇ كىتاپ جۇڭگىي تىبابەتچىلىكى نۇقتىسىدىن يېزىلدى. شۇڭا ئۇيغۇر مىللىي تىبابەتچىلىكى نۇقتىسىدىن قارىماسلىقى كېرەك. چۈنكى جۇڭگىي تىبابەتچىلىكىنىڭ كېسەللىكلەرگە ۋە ئىشلىتىلىدىغان دورىلىرىغا بولغان تونۇشى ئۇيغۇر مىللىي تىبابەتچىلىكىدىن پەرقلىنىدۇ.

2. ئۇيغۇر مىللىي تىبابەتچىلىكىدە ئىشلىتىلىدىغان نۇرغۇن دورىلار، جۇڭگىي تىبابەتچىلىكىدە ئىشلىتىلمەيدىغان بولغانلىقى ئۈچۈن كىتابقا كىرگۈزۈلمىدى.

3. خەلق ئارىسىدىكى ئاتالغۇلار ئاساسلىق ئورۇنغا قويۇلدى. ھازىرچە ئاتالغۇ تېپىلمىغانلىرىغا مىللىي تىبابەتتىدە قوللىنىپ كېلىۋاتقان ئاتالغۇلار قوبۇل قىلىندى ياكى خەنزۇچە دورا ئاتالغۇلىرى قوبۇل قىلىندى. ئاتالغۇلىرىنى بېكىتىشتە بۇرۇنقى كىتابلاردىن پايدىلانغاندىن تاشقىرى خەلق ئارىسىغا بېرىپ ئۇقمىنىش ۋە تەكشۈرۈشلەر ئارقىلىق قايتا-قايتا تەتقىق قىلىنىپ كوللېكتىپ مۇزاكىرە قىلىش نەتىجىسىدە بېكىتىلدى.

4. ئاتالغۇلارنى تەكشۈرۈش جەريانىدا، بەزى دورا ۋە دورا ئوسۇملۇكلىرىنىڭ ئاتىلىشى ھەر خىل بولۇش، ھەتتا بەزىلىرىنىڭ ئاتىلىشى پۈتۈنلەي ئالمىشىپ قېلىشتەك ئەھۋاللار كۆرۈلدى. بۇنداق ئەھۋالدا بىر قەدەر ئومۇملاشقان، يەنى بىر قەدەر كۆپرەك جايلاردا ئىشلىتىپ كېلىۋاتقان ئاتالغۇلار ئاساس قىلىنغان ھالدا قوبۇل قىلىنىپ بېكىتىلدى.

5. رەسىمنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى ئەۋرىشكىلارغا ياكى ھەققى ئوسۇملۇكلىرىگە ئاساسەن سىزىلدى. دورا ئوسۇملۇكلىرىنى بىر-بىرسىگە ئالماشتۇرۇپ قويماسلىق ۋە ئۇلاردىن توغرا پايدىلىنىش

ئۇچۇن، ئوسۇملۇكلەرنىڭ ئائىلىسى ۋە ئۇرۇغدىشى تەپسىلى كورسىتىلدى.

ئومۇمەن ئېيتقاندا، كىتاپنىڭ مەزمۇنىدا، تەشكىللىنىشىدە، رەسىم ۋە ئاتالغۇلىرىدا نۇرغۇنلىغان خاتالىقلار بولۇش مۇمكىن. ئۇنىڭ ئۇستىگە تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشىمىز يېتەرلىك بولمىغانلىغى ئۇچۇن بولۇپمۇ ئۇيغۇر تىلىدا دورا ئوسۇملۇكلىرىنىڭ ئاتالغۇلىرى تېخى بىرلىككە كېلىپ قېلىپلاشمىغانلىغى ئۇچۇن، كىتاپقا كىرگۈزۈلگەن ئاتالغۇلاردا نۇرغۇنلىغان نامۇۋاپىق ئورۇنلارنىڭ بولۇشى مۇقەررەر.

كەڭ ئىنقىلاۋىي ئامما، يالىڭاياق دوختۇرلار ۋە تىببى خادىملارنىڭ، دورا - ئوسۇملۇق ساھەسىدە ئىشلەۋاتقان ئىنقىلاۋىي يولداشلارنىڭ ياردىمىدە، دورا ۋە ئوسۇملۇكلەرنىڭ ئاتالغۇلىرى تەدرىجى تولۇقلىنىپ توغرا، مۇۋاپىق ئاتالغۇلار بېكىتىلىدۇ ۋە ئۇنىڭ بىلەن قېلىپلىشىدۇ دەپ ئىشىنىمىز. شۇڭا كىتاپنىڭ ئىككىنچى قېتىملىق نەشرىنىڭ بىر قەدەر تولۇقلانغان ئاساستا ئاممىا بىلەن يۈز كۆرۈشۈشى ئۇچۇن كەڭ ئىشچى، دېخان، ئەسكەرلەر ئاممىسىنىڭ تەنقىدىي پىكىر بېرىشىنى ئۈمىت قىلىمىز.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە ئىدارىسىدىن
ئىنىقىلاۋىي ۋېيىۋەنخۇي

ئ ـ رەسىم. قىرىق بوغۇمسىمان چاكاندا

图 1. 木贼麻黄(麻黄科麻黄属)

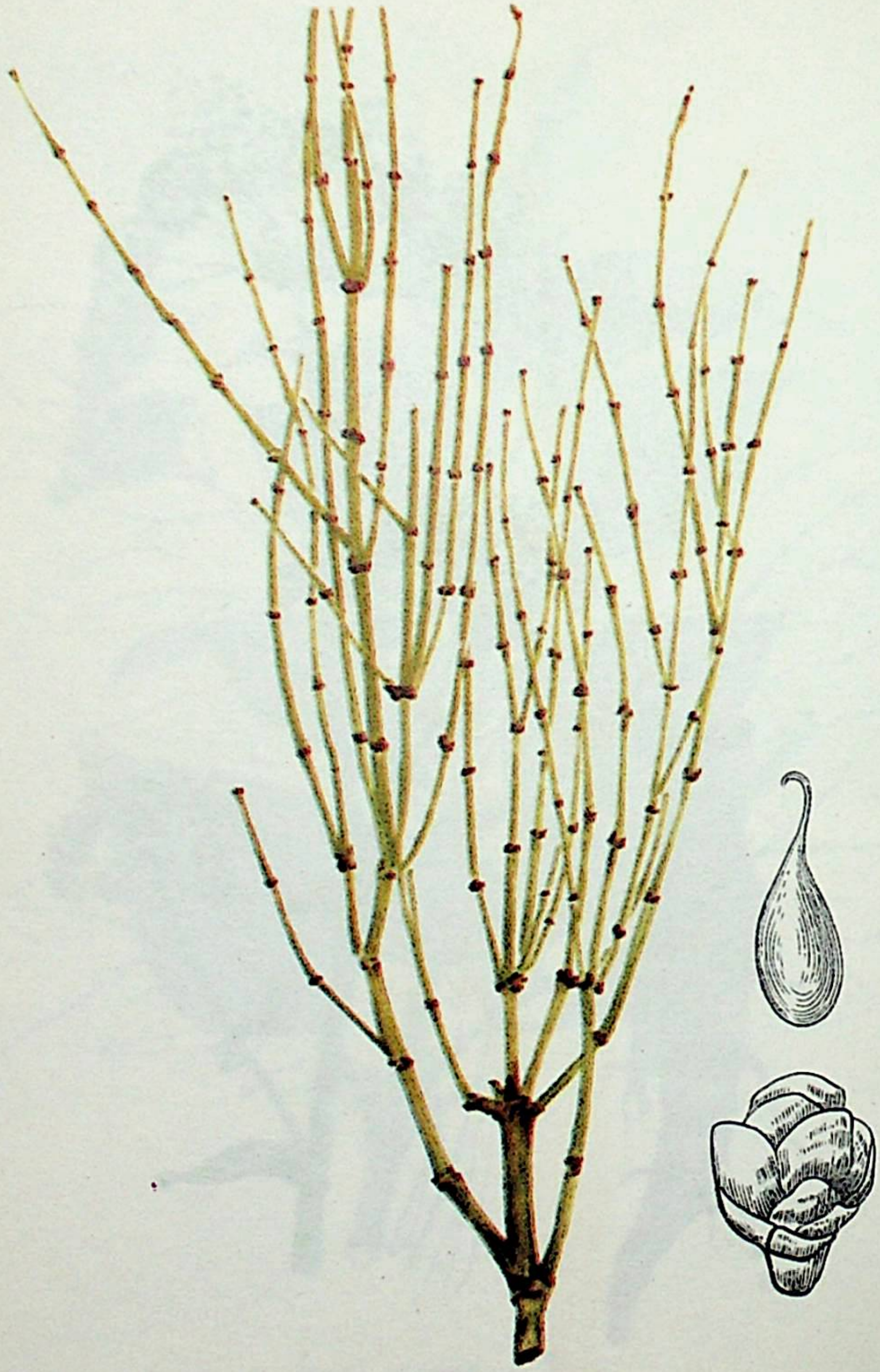
Ephedra equisetina Bge.

2 ـ رەسىم. ئوتتۇرا چاكاندا

图 2. 中麻黄(麻黄科麻黄属)

Ephedra intermedia Schrenk ex Mey.

3 ـ رەسىم. پىرژېۋالىسكى چاكاندىسى

图 3. 勃氏麻黄(麻黄科麻黄属)

Ephedra Przewalskii Stapf.

4 ـ رەسىم. داغۇر داڭگۇيى

图 4. 白芷(微形科当归属)

Angelica dahurica (Fisch.) Benth. et Hook.

5 ـ رەسىم. زىسۇ

图 5. 紫苏(唇形科紫苏属)。

Perilla frutescens Britt.

6 ـ رەسىم. غۇنچە ئۈزۈم

图 6. 索索葡萄(葡萄科葡萄属)

Vitis vinifera L.

7 ـ رەسىم. يالغان رەيھان

图 7. 萼果香薷(唇形科香薷属)

Elsholtzia calycocarpa Diels.

8 ـ رەسىم. ئىلى كەۋرىگى

图 8. 伊犁利北芹(繖形科利北芹属)

Libanotis iliensis (Lipsky) Eug kor.

9 - رەسىم. جىڭجيې گۈل

图 9. 荆芥(唇形科荆芥属)

Schizonepeta tenuifolia Briq.

10 ـ رەسىم. شىنجاڭ بالدىرغىنى

图 10. 新疆藁本(繖形科川芎属)

Conioselinum vaginatum (Spreng.) Thell.

11 ـ رەسىم. كۈلرەڭ ئەمەن

图 11. 椒蒿(菊科蒿属)

Artemisia glauca Pall.

12 ـ رەسم. سیادان

图 12. 黑种草(毛茛科黑种草属)

Nigella sativa L.

13 ـ رەسىم. تار يوپۇرماقلىق پەربۇن

图.3. 狭叶柴胡(繖形科柴胡属)

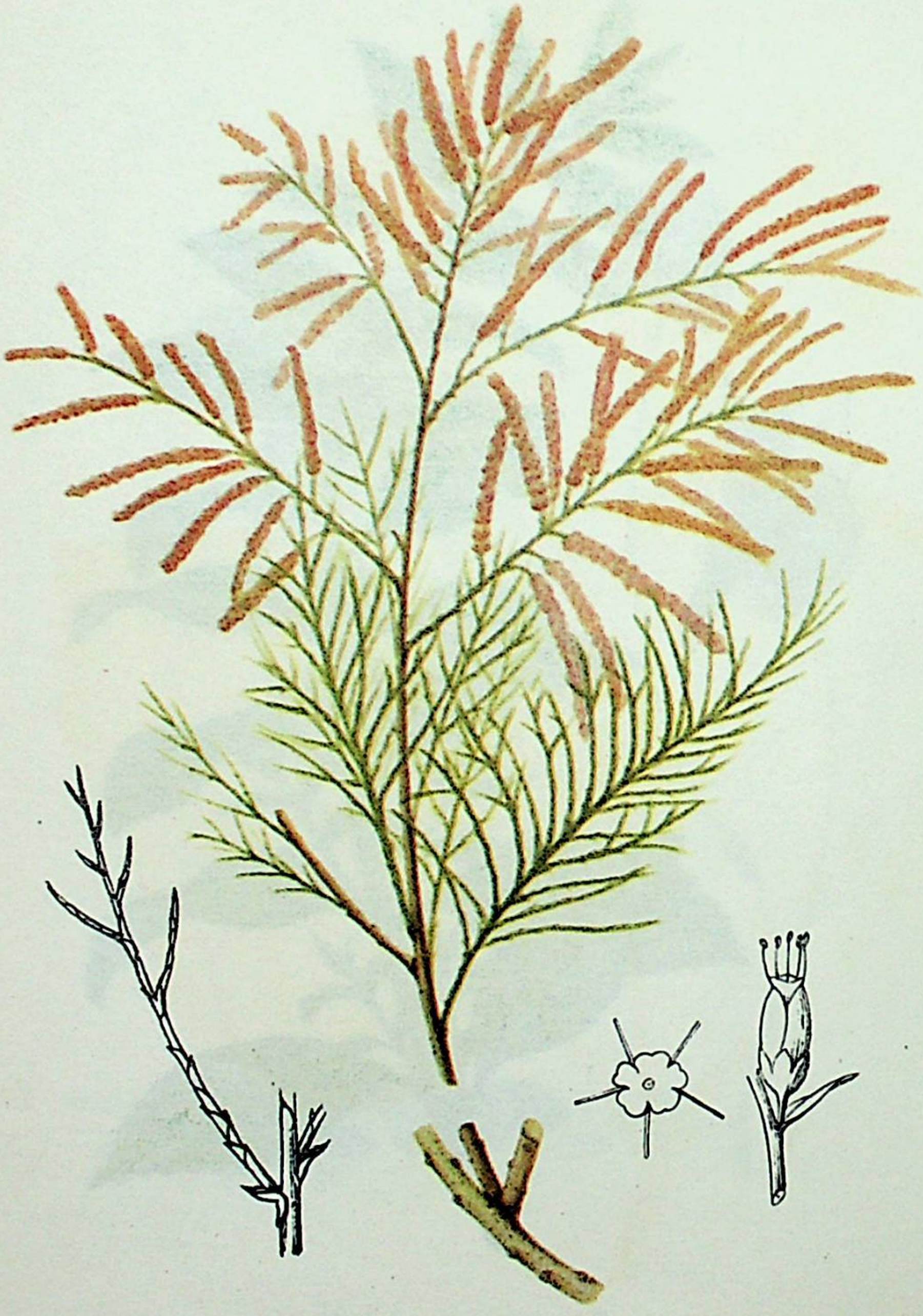
Bupleurum scorzonerifolium Willd.

14 ـ رەسىم. قېرىقنز

图 14. 牛蒡(菊科牛蒡属)

Arctium lappa L.

15 ـ رەسىم. كوپ شاخلىق يۇلغۇن

图 15. 多枝柽柳(柽柳科柽柳属)

Tamarix ramosissima Ldb.

16 ـ رەسىم. يالپۇز

图 16. 薄荷(唇形科薄荷属)

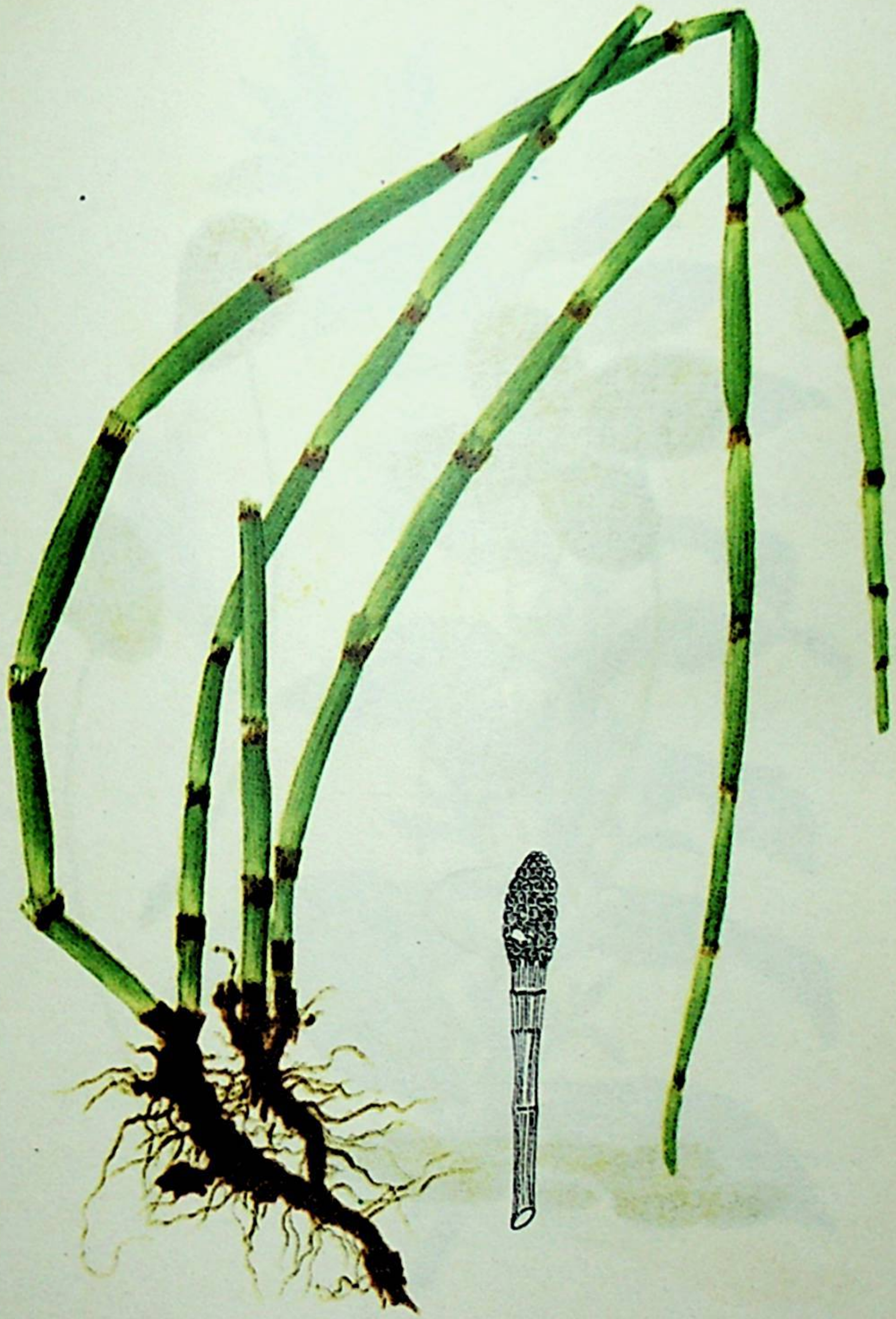
Mentha arvensis L.

17 ـ رەسىم. جامكا

图 17. 浮萍(浮萍科浮萍属)

Lemna minor L.

18 ـ رەسىم. قىرتق بوغۇم

图 18. 木贼(木贼科木贼属)

Equisetum hiemale L.

19 ـ رەسىم. كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزە

图 19. 唇香草(唇形科唇香草属)

Ziziphora clinopodioides Lam.

20 ـ رەسىم. ياتما قوتۇر ئوت

图 20. 平卧糙草(紫草科糙草属)

Asperugo procumbens L.

21 ـ رەسىم. تەڭگە يوپۇرماق

图 21. 款冬花(菊科款冬花属)

Tussilago farfara L.

22 ـ رەسىم. قوڭغۇراقگۈل

图 22. 桔梗(桔梗科桔梗属)

Platycodon grandiflorum (Jacq.) DC.

23 ـ رەسىم. برىتانىيە قارا ئەندىزى

图 23. 旋复花(菊科旋复花属)

Inula britannica L.

24 ـ رەسىم. ئالتاي يۇلتۇز گۈلى

图 24. 阿勒泰紫菀(菊科紫菀属)

Aster altaicus Willd.

25 ـ رەسىم. چوڭ يوپۇرماقلىق ياۋا قوقانگۇل

图 25. 大叶蒌吾(菊科蒌吾属)

Ligularia macrophylla (Ledeb.) DC.

26 ـ رەسىم. چاغىرچاي

图 26. 岩白菜(虎耳草科岩白菜属)

Bergenia crassifolia (L.) Fritsh.

27 ـ رەسم. سەبرە

图 27. 芦荟(百合科芦荟属)

Aloë vera L.

28 ـ رەسىم. تولۇق يوپۇرماقلىق مەرزەنجۇش

图 28. 全叶青兰(唇形科青兰属)

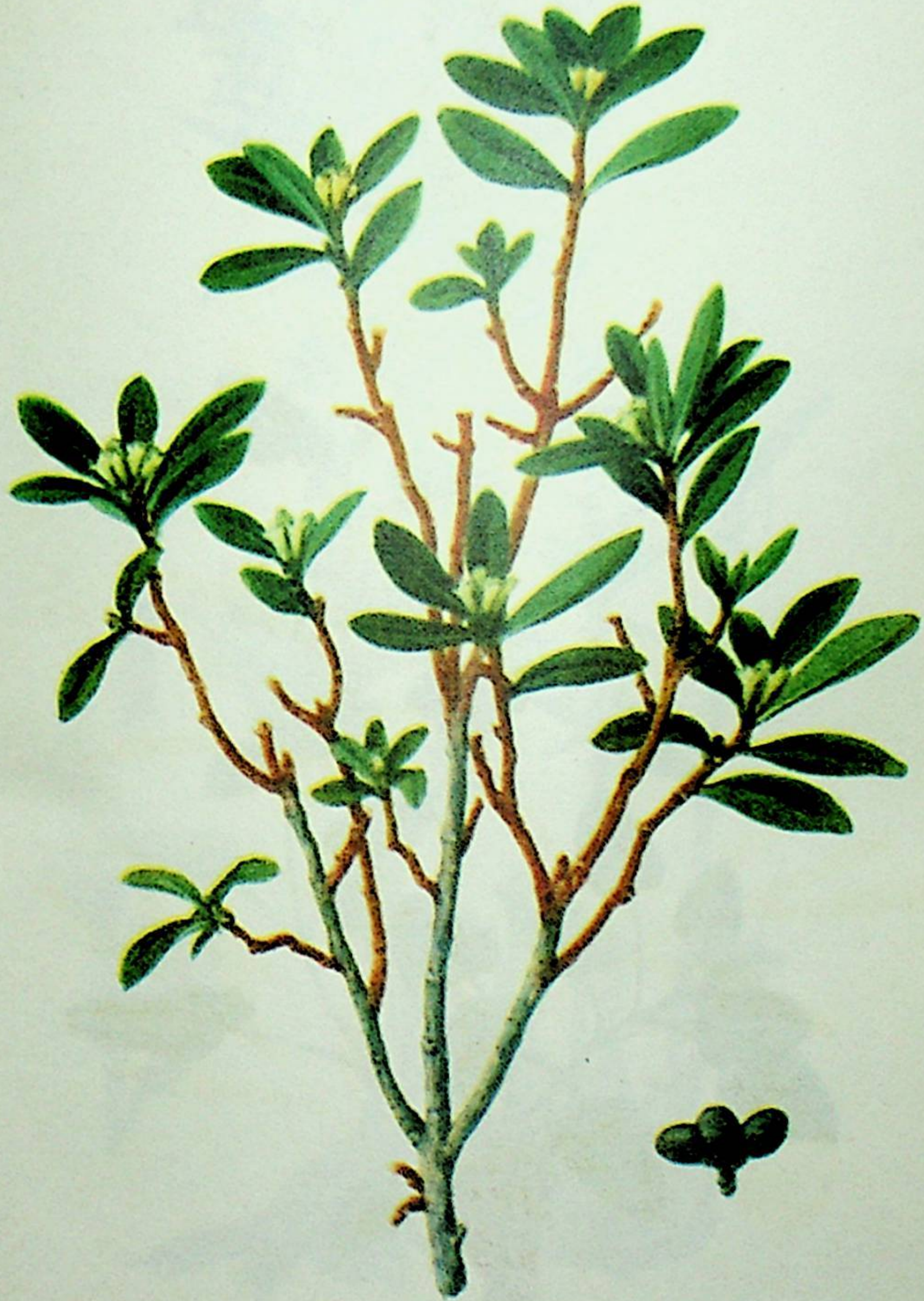
Dracocephalum integrifolium Bge

29 ـ رەسىم. ھەرخىل يوپۇرماقلىق مەرزەنجۇش

图 29. 异叶青兰(唇形科青兰属)

Dracocephalum heterophyllum Benth.

30 ـ رەسىم. ئالتاي مازاريونى

图 30. 阿勒泰瑞香(瑞香科瑞香属)

Daphne altaica Pall.

31 ـ رەسىم. تەرتىز

图 31. 台尔台孜(十字花科荠冥属)

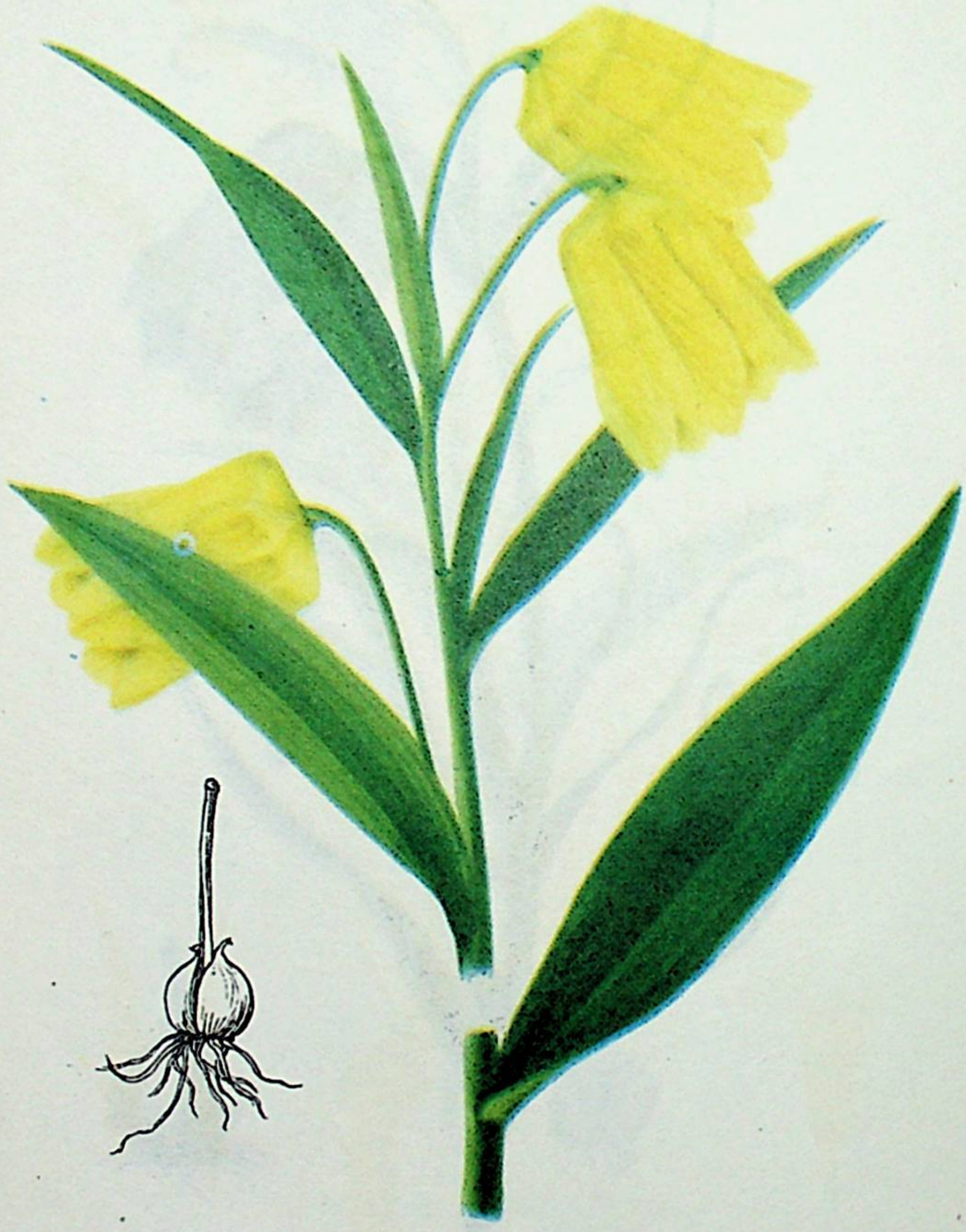
Thlaspi sp.

32 ـ رەسىم. زۇفا

图 32. 神香草(唇形科神香草属)

Hyssopus cuspidatus Boriss

33 ـ رەسىم. ئىلى سوغۇگۇلى

图 33. 伊贝母(百合科贝母属)

Fritillaria pallidiflora Schrenk

34 ـ رەسىم. فەرغانە سوغۇگۈلى

图 34. 费尔干贝母(百合科贝母属)

Fritillaria ferganensis A. Los

35 ـ رەسىم. چول سوغۇگۈلى

图 35. 滩贝母(百合科滩贝母属)

Rhinopetalum Karelinii Fisch.

36 ـ رەسىم. ئايلانما يوپۇرماقلىق سوغۇگۈل

图 36. 轮叶贝母(百合科贝母属)

Fritillaria verticillata Willd.

37 ـ رەسىم. ئاچچىق تاۋۇز

图 37. 瓜蒌(胡芦科瓜蒌属)

Trichosanthes kirilowii Maxim.

38 ـ رەسىم. تيانشان چېتىنى

图 38. 天山花楸(薔薇科花楸属)

Sorbus tianschanica Rupr.

39 ـ رەسىم. ياۋا گۈلسامساق

图 39. 野百合(百合科百合属)

Lilium martagon L.

40 ـ رەسىم. دورىلىق گازۋان

图 40. 药用倒提壶(紫草科倒提壶属)

Cynoglossum officinale L.

41 ـ رەسىم. گۈلياسمان

图 41. 千日红(苋科千日红属)

Gomphrena golobosa L.

42 ـ رەسىم. كەسلەنچۇك

图 42. 蜥蜴

43-رەسىم. فىشېر سۈتلۈك ئوتى

图43. 狼毒(大戟科大戟属

Euphorbia fischeriana Steud.

44 ـ رەسىم. ئاق قىچا

图 44. 白芥(十字花科芸苔属)

Brassica alba (L.) Boiss

45 ـ رەسىم. دورىلىق غارىقۇن

图 45. 药用层孔菌(多孔菌科层孔菌属)

Fomes officienalis Fr.

46 ـ رەسىم. چول رەيھنى

图 46. 百里香(唇形科百里香属)

Thymus serpyllum L.

ـ رەسىم. تېمىنە يوپۇرماقلىق ياۋا ماش

图 47. 披针叶黄花(豆科野决明属)

Thermopsis lanceolata R. Br.

48 ـ رەسىم. قۇندۇز ئوت

图 48. 花葱(花葱科花葱属)

Polemonium coeruleum L.

49 ـ رەسىم. قومۇچ

图 49. 芦苇(禾本科芦苇属)

Phragmites communis (L.) Trin

50 ـ رەسىم. تاجگۈل

图 50. 鸡冠花(苋科青葙属)

Celosia cristata L.

51 ـ رەسىم. ياۋا قامچىگۈل

图 51. 反枝苋(苋科苋属)

Amaranthus retroflexus L.

52 ـ رەسىم. ياز غازنگى

图 52. 夏枯草(唇形科夏枯草属)

Prunella vulgaris L.

53 ـ رەسىم. لوپنۇر كەندىرى

图 53. 罗布麻(夹竹桃科罗布麻属)

Apocynum Hendersonii, Hook.

54 ـ رەسىم. جەمبىل

图 54. 牛至(唇形科牛至属)

Origanum vulgare L.

55 ـ رەسىم. قاتتىق تۈكلۈك ئۈچقات

图 55. 刺毛忍冬(忍冬科忍冬属)

Lonicera hispida L.

56 – رەسىم: ئوسما

图 56. 菘兰(十字花科大青属)

Isatis tinctoria L.

57 ـ رەسىم. مامكاپ

图 57. 蒲公英(菊科蒲公英属)

Taraxacum mongolicum Hand.—Mazz.

58 ـ رەسىم. سېمىز ئوت

图 58. 马齿苋(马齿苋科马齿苋属)

Portulaca oleracea L.

59 ـ رەسىم. ئاقباش ئوت

图 59. 白头翁(毛茛科白头翁属)

Pulsatilla ambigua (Turcz.) Juz.

60 ـ رەسىم. 1 ـ بىنەپشە 2 ـ قاتتىق تۇكلۇك بىنەپشە

图 60. 1. 香堇(堇菜科堇菜属) 2. 硬毛香堇(堇菜科堇菜属)

Viola oxycentra Juz. Viola hirta L.

61 ـ رەسىم. يېپىشقاق غاز تاپان

图 61. 委陵菜(蔷薇科委陵菜属)

Potentilla viscosa J. Don.

62 - رەسىم. ئۈچ يوپۇرماقلىق غاز تاپان

图 62. 三叶翻白草(蔷薇科委陵菜属)

Potentilla nervosa Juz.

63 ـ رەسىم. تاغ بوز تىكىنى

图 63. 苣荬菜(菊科苣荬菜属)

Sonchus uliginosus Bied.

64-رەسىم. ئېتىزلىق بوز تىكىنى

图 64. 苦苣菜(菊科苣荬菜属)

Sonchus oleraceus L.

65 ـ رەسىم. بېسىلغاق

图 65. 荠菜(十字花科荠菜属)

Thlaspi arvense L.

66 ـ رەسىم. ئىت ئۈزۈمى

图 66. 龙葵(茄科茄属)

Solanum nigrum L.

67 - رەسىم. سۇ قامچا ئوتى

图 67. 辣蓼(蓼科蓼属)

Polygonum hydropiper L.

68 ـ رەسىم. سۇ بۇلدۇرگىنى

图 68. 水杨梅(蔷薇科水杨梅属)

Geum aleppicum Jacq.

69 ـ رەسىم. ئىلانسىمان قامچا ئوت

图 69. 拳参(蓼科蓼属)

Polygonum nitens (Fisch. et Mey) V. Petrov

70 ـ رەسىم. تاغ قامچا ئوتى

图 70. 珠芽蓼(蓼科蓼属)

Polygonum viviparum L.

71 ـ رەسىم. تىلقانات

图 71. 狼把草(菊科鬼针草属)

Bidens tripartita L.

72 ـ رەسىم. سۇ يالپۇزى

图 72. 水苦荬(玄参科婆婆纳属)

Veronica anagallis – aquatica L.

73 ـ رەسىم. كاكىنەچ

图 73. 酸浆(茄科酸浆属)

Physalis francheti var. bunyardii Mak.

74 ـ رەسىم. شورلۇق چىغىر تمىغى

图 74. 碱地马蔺(鸢尾科鸢尾属)

Iris halophila Pall.

75 ـ رەسىم. ئوغاق يوپۇرماقلىق چىغىرتماق

图 75. 镰叶马蔺(鸢尾科鸢尾属)

Iris scariosa Willd. ex Link.

76 ـ رەسىم. پۇرمە يوپۇرماقلىق ئات قۇلاق

图 76. 皱叶酸模(蓼科酸模属)

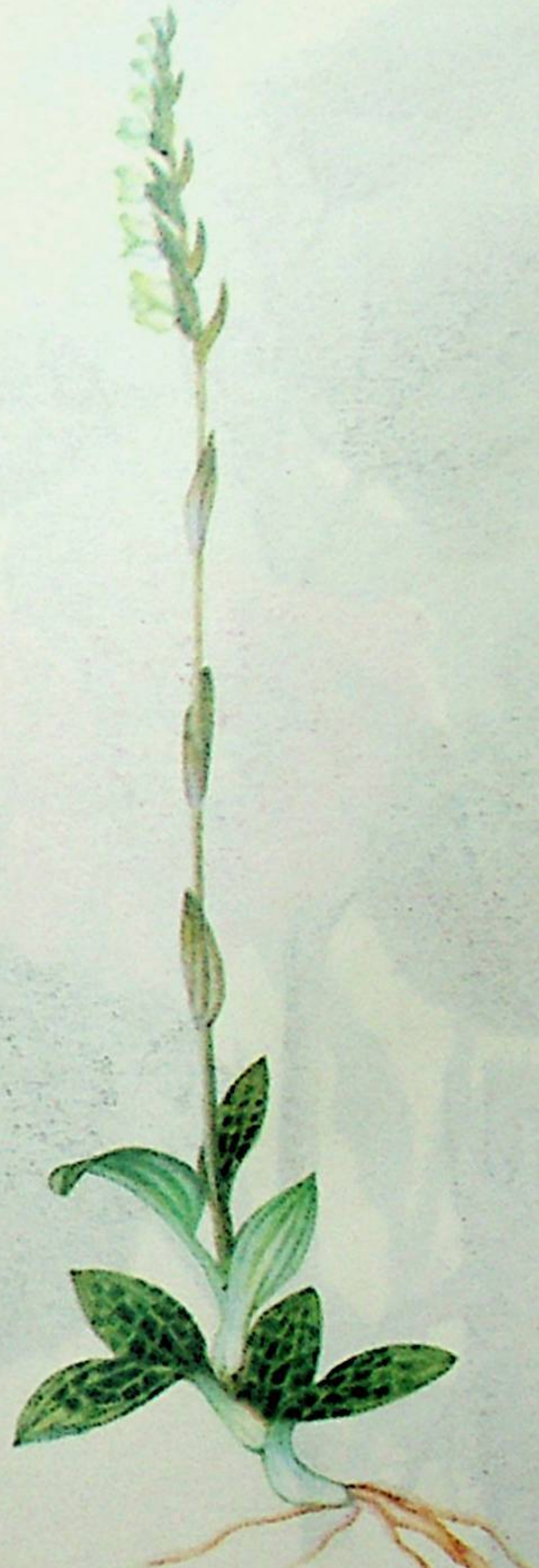
Rumex crispus L.

77 ـ رەسىم. لەيلىگۈل

图 77. 蜀葵(锦葵科蜀葵属)

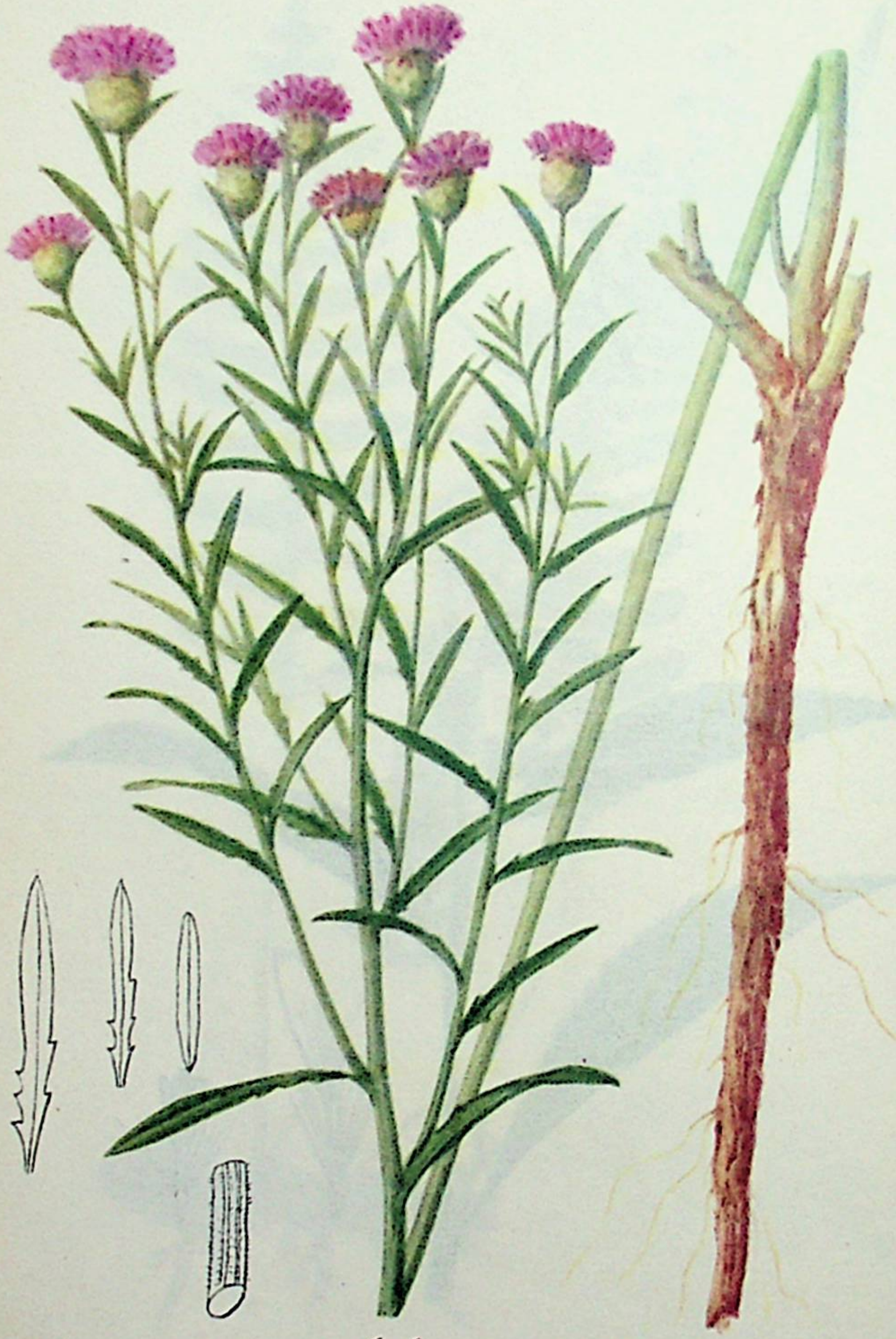
Althaea rosea Cav.

78 ـ رەسىم. چىپار ئوت

图 78. 斑叶兰(兰科斑叶兰属)

Goodyera repens (L.) R. Br.

79 ـ رەسم. کەکری

图 79. 苦蒿(菊科顶羽菊属)

Acroptilon picris (Pall.) C. A. M.

رەسىم. ئالتۇن شاخ

图 80. 一枝黄花(菊科一枝黄花属)

Solidago virga-aurea L.

81 - رەسم. چىلپايە

图 81. 水龙骨(水龙骨科水龙骨属)

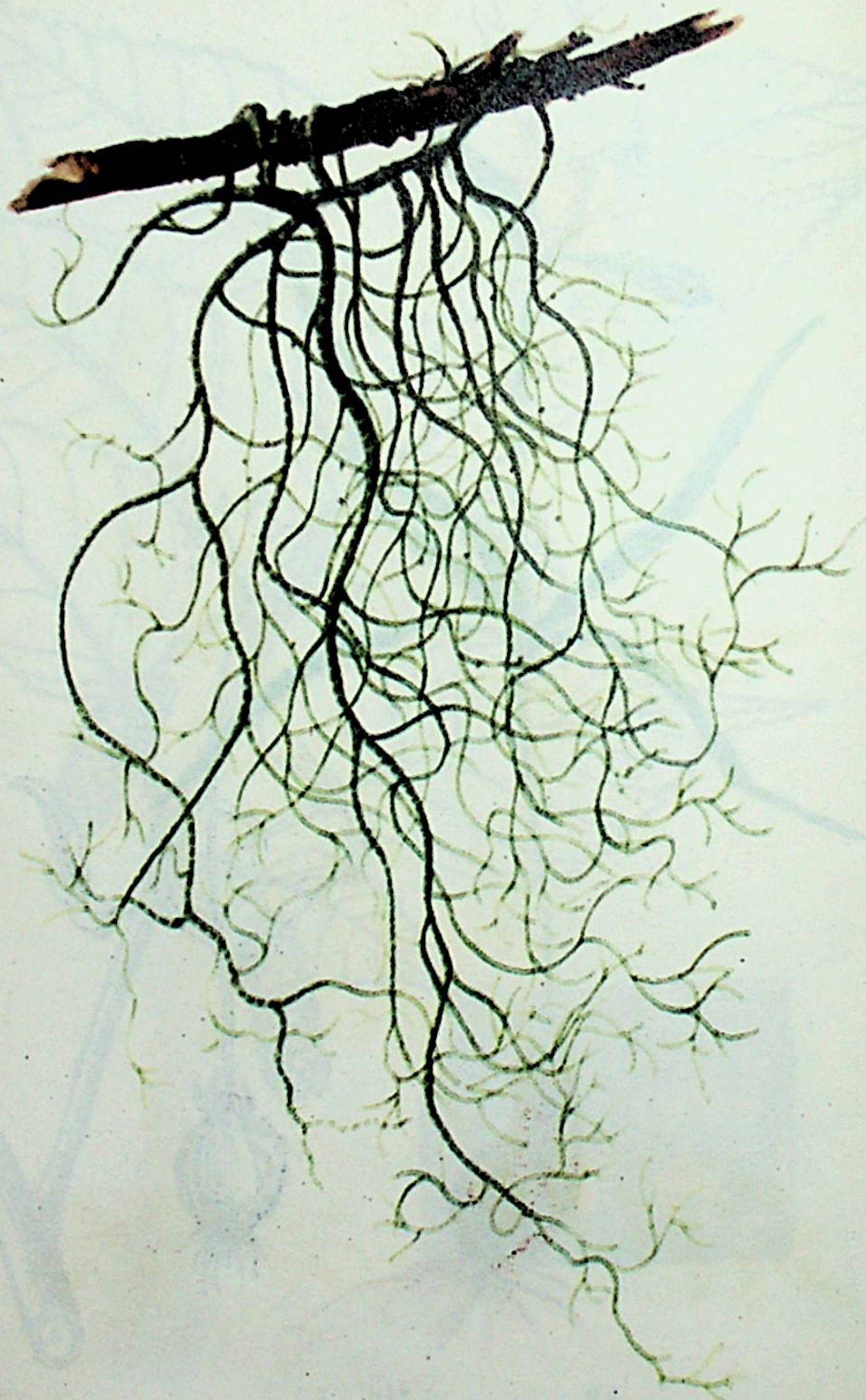
Polypodium vulgare L.

82 ـ رەسىم. روشەنگۈل

图 82. 千里光(菊科千里光属)

Senecio jacobaea L.

83 ـ رەسىم. ئۇشنە

图 83 松萝(松萝科松萝属)

Usnea diffracta Wain.

84 ـ رەسىم. ئىلى قاغا تىرنىغى

图 84. 老鸦瓣(百合科郁金香属)

Tulipa iliensis Rgl.

85 ـ رەسىم. ئاق قېيىن

图 85. 疣皮桦(桦木科桦木属)

Betula verrucosa Ehrh.

٨٥ ـ رەسىم. جاڭجاق ئوت

图 86. 兰刺头(菊科兰刺头属)

Echinops ritro L.

87 – رەسىم. سېرىق گۈللۈك قوڭغۇراق باش

图 87. 黄花漏芦(菊科矢车菊属)

Centaurea ruthenica Lam.

88 ـ رەسىم. ھندى نىلۇفەرى

图 88. 荇菜(荇菜科荇菜属)

Nymphoides peltatum Kuntze

89 - رەسىم. سەرخىس

图 89. 欧锦马(叉蕨科鳞毛蕨属)

Dryopteris filix-mas (L.) Schott.

90 ـ رەسىم. قىرتق يوپۇرماق

图 90. 耳蕨(叉蕨科耳蕨属)

Polystichum lonchitis (L.) Roth

91 - رەسىم. جۇكگو ئېيىق تاپىنى

图 91. 小回回蒜(毛茛科毛茛属)

Ranunculus chinensis Bge.

92 ـ رەسىم. توغراق

图 92. 胡杨(杨柳科杨属)

Populus diversifolia Schrenk

93 ـ رەسىم. ئىشەك قومۇچى

图 93. 小鸦葱(菊科鸦葱属)

Scorzonera subacaulis Lipsch.

94 - رەسىم. ئالتاي شەھدىنى

图 94. 阿勒泰金莲花(毛茛科金莲花属)

Trollius altaicus C. A. M.

95 ـ رەسىم. تاغ ئىت ئۈزۈمى

图 95. 蜀羊泉(茄科茄属)

Solanum dulcamara L.

96 - رەسىم. ياتما نىلۇفەر

图 96. 睡莲(睡莲科睡莲属)

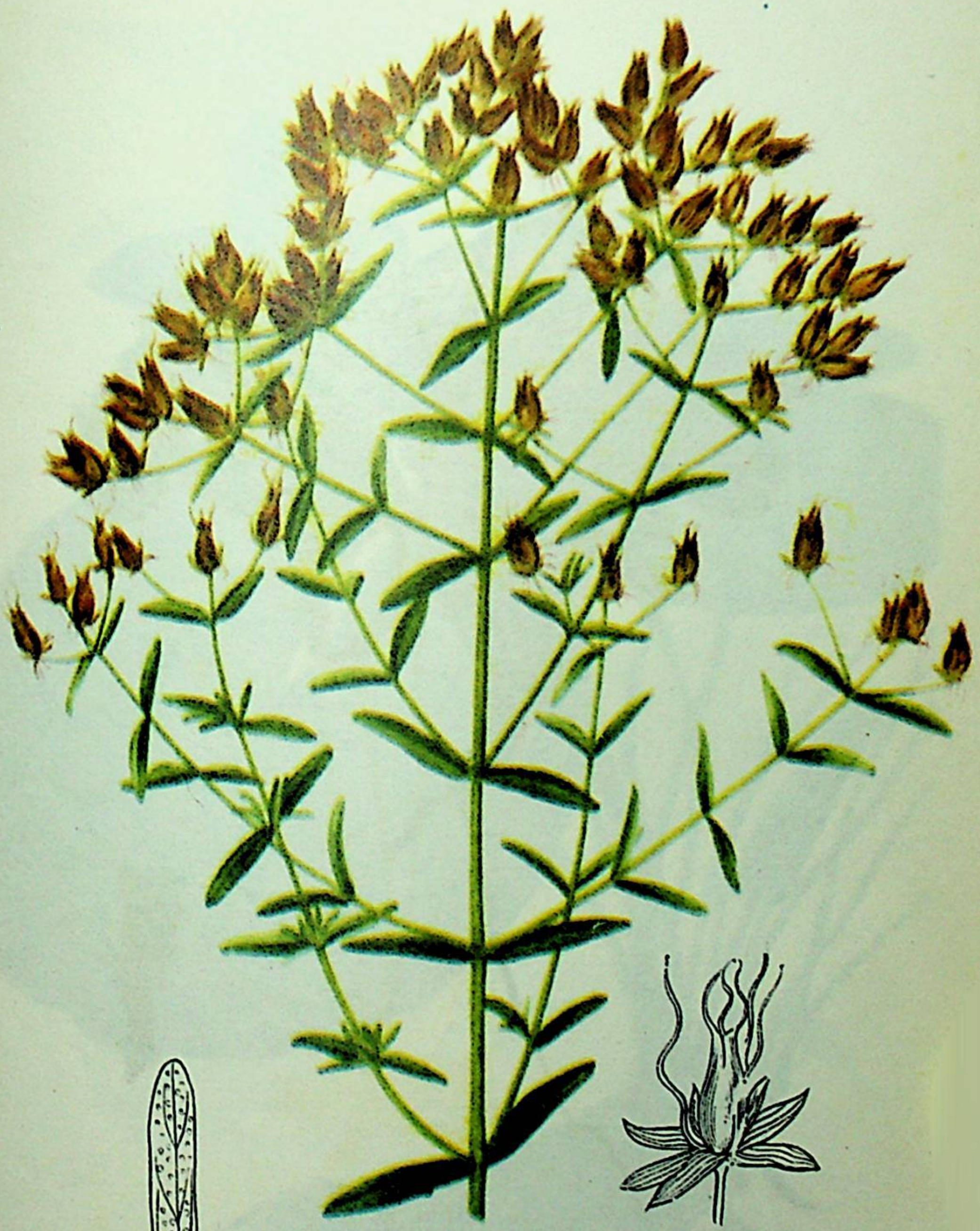
Nymphaea candida J. et C. Presl.

97 – رەسىم. تاش بۇرگۇن

图 97. 小蓬(藜科小蓬属)

Nanophyton erinaceum (Pall.) Bge.

98 ـ رەسىم. غول يوگەيدىغان سېرىق چاي

图 98. 贯叶金丝桃(金丝桃科金丝桃属)

Hypericum perforatum L.

99 ـ رەسىم. شىمال سېغىز چېچىلگى

图99. 北方点地梅(报春花科点地梅属)

Androsacé septentrionalis L.

100 ـ رەسىم. يىزىخو ئەمىنى

图 100. 一枝蒿(菊科蒿属)

Artemisia rupestris L.

101 ـ رەسىم. بۇلدۇرگەن

图 101. 草莓(薔薇科草莓属)

Fragaria vesca L.

102 ـ رەسم. دودارتسیه

图 102. 多德草(玄参科多德草属)

Dodartia orientalis L.

103 ـ رەسىم. بىلىقگۈل

图 103. 柳穿鱼(玄参科柳穿鱼属)

Linaria acutilaba L.

104 ـ رەسىم. ياۋا قۇلماق

图 104. 葎草(大麻科葎草属)

Humulus scandens (Lour.) Merr.

105 ـ رەسىم. قارا زىرىق

图 105. 黑果小蘗(小蘗科小蘗属)

Berberis heteropoda Schrenk

106 ـ رەسىم. چوڭ يوپۇرماقلىق ئەرمىدۇن

图 106. 大叶白蜡树(木樨科白蜡属)

Fraxinus americana var. Juglandifolia

107 ـ رەسىم. قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن

图 107. 茵陈(菊科蒿属)

Artemisia capillaris Thunb.

108 ـ رەسىم. تاجىلىق ئەمەن

图 108. 滨蒿(菊科蒿属)

Artemisia scoparia Waldst. et Kit.

109 ـ رەسىم. سېسىق سانجىق ئوت

图 109. 香唐松草(毛茛科唐松草属)

Thalictrum foetidum L.

110 ـ رەسىم. قاراقوغۇرىيوپۇرماقلىق سانجىق ئوت

图 110. 耧斗叶唐松草(毛茛科唐松草属)

Thalictrum aquilegifolium L..

111 ـ رەسىم. بۇيا

图 111. 苦豆子(豆科槐属)

Sophora alopecuroides L.

112 ـ رەسم. پننه

图 112. 藿香(唇形科藿香属)

Agastache rugosa (Fisch. et Mey) O. Ktze.

113 ـ رەسم. کاسنە

图 113. 菊苣(菊科菊苣属)

Cichorium intybus L.

114 ـ رەسىم. سېرىق گۈللۈك قاشقا بىدە

图 114. 草木樨(豆科草木樨属)

Melilotus suaveolens Ledeb.

115 ـ رەسىم. جىنتيانا

图 115. 龙胆(龙胆科龙胆属)

Gentiana scabra Bge.

116 ـ رەسىم. تاغ جىنتسيانىسى

图 116. 高山龙胆(龙胆科龙胆属)

Gentiana algida Pall.

117 ـ رەسىم. ياتما جىنتسيانا

图 117. 俯垂龙胆(龙胆科龙胆属)

Gentiana nutans Bge.

118 ـ رەسىم. ئاچچىق ئەمەن

图 118. 苦艾(菊科蒿属)

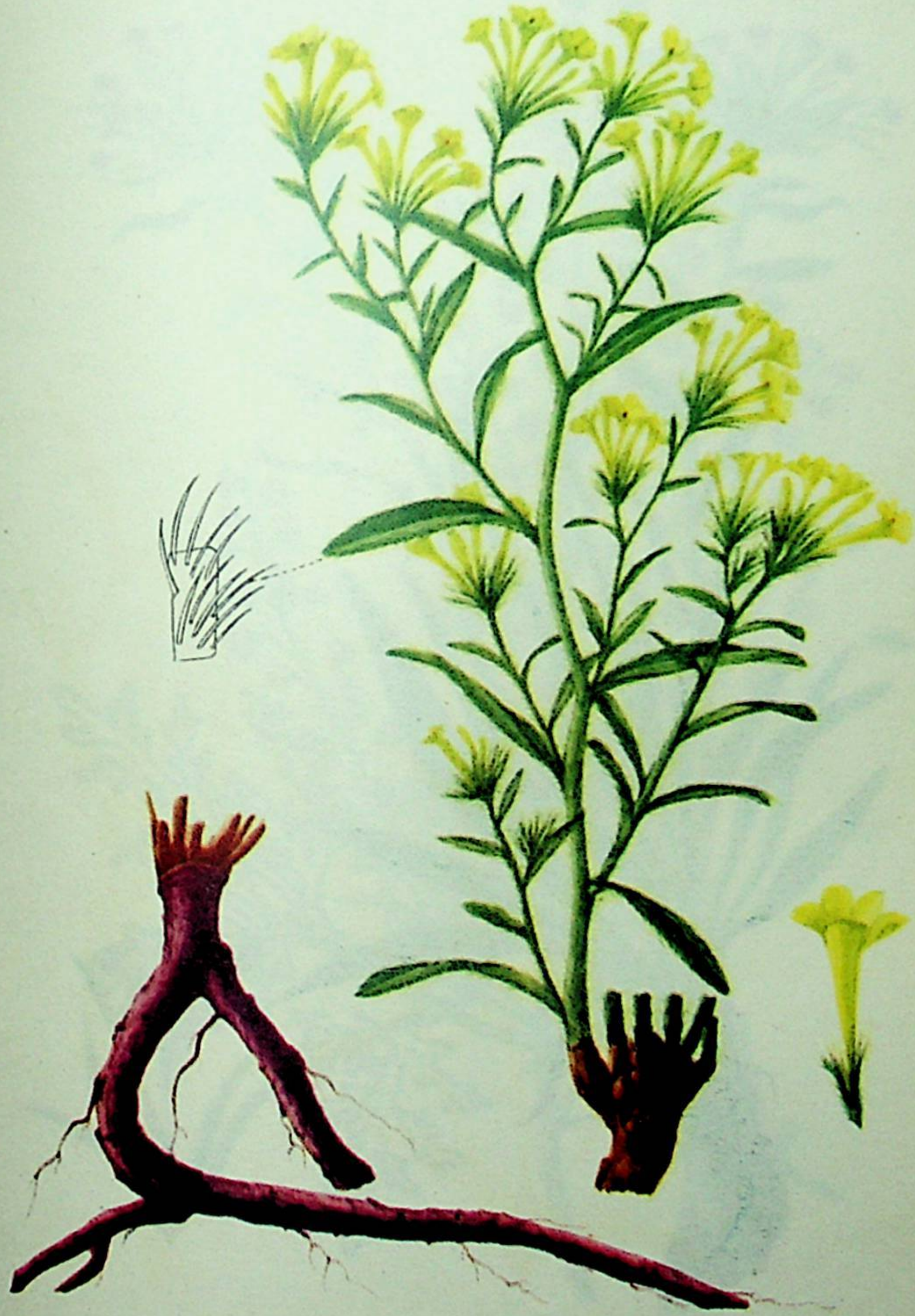
Artemisia absinthium L.

119 ـ رەسىم. شىنجاڭ ئەڭلىك ئوتى

图 119. 新疆紫草(紫草科新疆紫草属)

Macrotomia euchroma (Hoyle) Pauls.

120 ـ رەسىم. شىزاڭ ئارنېبىيسى

图 120. 藏紫筒草(紫草科紫筒草属)

Arnebia tibetana Kurz.

121 ـ رەسىم. تاش ئوت

图 121. 丝石竹(石竹科丝石竹属)

Gypsophilla paniculata L.

122 ـ رەسىم. رەۋەن

图 122. 大黄(蓼科大黄属)

Rheum Wittrockii Lundstr.

123 ـ رەسىم. چۇقا

图 123. 玄参(玄参科玄参属)

Scrophularia ningpoensis Hemsl.

124 ـ رەسىم. مۇدەنگۇل

图 124. 牡丹(毛茛科芍药属)

Paeonia suffruticosa Andr.

125 ـ رەسىم. كوك ئەمەن

图 125. 青蒿(菊科蒿属)

Artemisia apiacea Hance.

126 ـ رەسىم. ھەپىرەك

图126. 紫茉莉(紫茉莉科紫茉莉属)

Mirabilis jalapa L.

127 ـ رەسىم. ئاسىيا پاقا يوپۇرمىغى

图 127. 车前(车前科车前属)

Plantago asiatica L.

128 ـ رەسىم. تەسۋى قوناق

图 128. 薏苡(禾本科薏苡属)

Coix lachryma-jobi L.

129 ـ رەسىم. ياۋا كەشمىر

图 129. 泽泻(泽泻科泽泻属)

Alisma plantago-aquatica L.

130 ـ رەسىم. 1 ـ پاخماق چىنەگۈل 2 ـ جۇڭگو چىنەگۈلى

图 130. 1. 瞿麦(石竹科石竹属) 2. 石竹(石竹科石竹属)

Dianthus superbus L. Dianthus chinensis L.

131 ـ رەسىم. سىبىرىيە مامىرنسى

图 131. 西伯利亚赛铁线莲(毛茛科赛铁线莲属)

Atragene sibirica L.

132 ـ رەسىم. شەرق ماڭدارى

图 132. 东方铁线莲(毛茛科铁线莲属)

Clematis orientalis L.

133 ـ رەسىم. قۇچقاچ تىل

图 133. 萹蓄(蓼科蓼属)

Polygonum aviculare L.

134 ـ رەسىم. ياۋا سۇپۇرگە

图 134. 地肤(藜科地肤属)

Kochia scoparia (L.) Schrad.

135 ـ رەسىم. كىۋەز ئانىسى

图 135. 茵麻(锦葵科茵麻属)

Abutilon: theophrasti Medic

136 ـ رەسم. چوکا دەرەخی

图 136. 梓树(紫葳科梓属)

Catalpa ovata G. Don.

137 ـ رەسىم. ئاچچىق چېچەك

图 137. 侧金盏花(毛茛科侧金盏花属)

Adonis chrysocyathus Hook f. et Thom.

138 ـ رەسىم. موزاي بېشى

图 138. 蝼蛄

139 ـ رەسىم. نەغەز گۈل.

图 139. 萱草(百合科萱草属)

Hemerocallis fulva L.

140 ـ رەسىم. ئېيىق ئۈزۈمى

图 140. 越桔(乌饭树科乌饭树属)

Vaccinium vitis–idaea L.

141 ـ رەسىم. پىلىك ئوت

图 141. 火绒草(菊科火绒草属)

Leontopodium ochroleucum Beauv.

142 ـ رەسىم. دورىلىق لەيلىگۈل

图 142. 药蜀葵(锦葵科蜀葵属)

Althaea officinalis L.

143 ـ رەسىم. گۈزەل مۇنبلىك سۇتلۇك ئوت

图 143. 美果大戟(大戟科大戟属)

Euphorbia lamprocarpa Prokh.

144 ـ رەسىم. چۇغۇندان

图 144. 播娘蒿(十字花科播娘蒿属)

Descurainia sophia (L.) Webb.

145 ـ رەسىم. داغلىق تۇداری

图145. 腺茎独行菜(十字花科独行菜属)

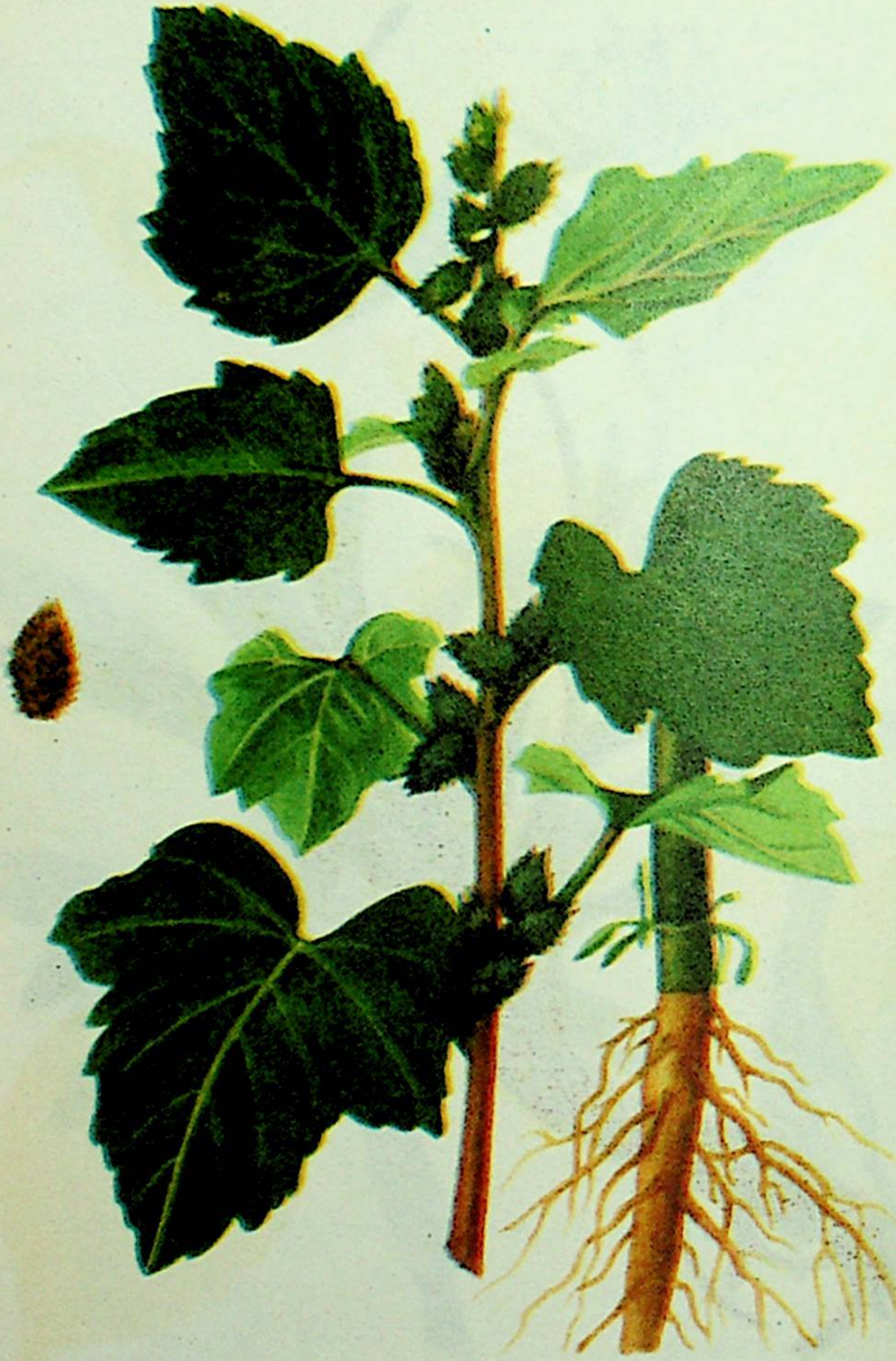
Lepidium apetalum Willd.

146 - رەسىم. ھەشقىپىچەك

图 146. 毛牵牛(旋花科牵牛属)

Pharbitis purpurea L.

147 ـ رەسىم. بۇدۇشقاق

图 147. 苍耳(菊科苍耳属)

Xanthium sibiricum Patr.

148 ـ رەسىم. چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتيانا

图 148. 大叶秦艽(龙胆科龙胆属)

Gentiana macrophylla Pall.

149 ـ رەسىم. سېرىق گۈللۈك جىنتيانا

图 149. 黄花秦艽(龙胆科龙胆属)

Gentiana Walujewii Rgl. et Schmalh.

150 ـ رەسىم. ئورمان داڭگۇيى

图 150. 新疆羌活(繖形科当归属)

Angelica silvestris L.

151 ـ رەسىم. قىسقا غوللۇق داڭگۇي

图 151. 短茎独活(繖形科当归属)

Angelica brevicaulis (Rupr.) B. Fedtsch.

152 ـ رەسىم. كەپە

图 152. 老鼠瓜(白花菜科槌果藤属)

Capparis spinosa L.

153 ـ رەسىم. كەڭ تارالغان ياۋا كوكپۇرچاق

图 153. 广布野豌豆(豆科豌豆属)

Vicia cracca L.

154 ـ رەسىم. تاغ لەيلىسى

图 154. 雪莲(菊科青木香属)

Saussurea involucrata Kar. et Kir. ex Maxim.

155 ـ رەسىم. ئوتلاق قاقرا تۇمشىغى

图155. 草地老鹳草(拢牛儿苗科老鹳草属)

Geranium pratense L.

156 ـ رەسىم. تار يوپۇرماقلىق سەپرا ئوت

图 156. 白蘚(芸香科白蘚属)

Dictamnus angustifolius G. Don.

157 ـ رەسىم. يۇمۇلاق يوپۇرماقلىق بۇغاتاپىنى

图 157. 圆叶鹿蹄草(鹿蹄草科鹿蹄草属)

Pyrola rotundifolia L.

158 ـ رەسىم. تاۋۇزەك

图158. 野西瓜苗(锦葵科木槿属)

Hibiscus trionum L.

159 ـ رەسىم. كەندىر يوپۇرماقلىق چاققاق

图 159. 麻叶荨麻(荨麻科荨麻属)

Urtica cannabina L.

160 ـ رەسىم. سىبىرىيە چىڭگىلىگى

图 160. 西伯利亚牛皮消(萝藦科牛皮消属)

Cynanchum sibiricum Willd.

161 ـ رەسىم. سىبىرىيە قارىغىيى

图 161. 西伯利亚松(松科松属)

Pinus sibirica (Rupr.) Mayr

162 ـ رەسىم. غول ئورايدىغان چىڭگىلىك

图 162. 合掌消(萝藦科牛皮消属)

Cynanchum amplexicaule Hemsl.

163 ـ رەسىم. ئىدىرغازقانات ئوتى

图 163. 马先蒿(玄参科马先蒿属)

Pedicularis oederi Vahl.

164 ـ رەسىم. قىسقا يىلتىزلىق ياۋا سامساق

图 164. 小根蒜(百合科葱属)

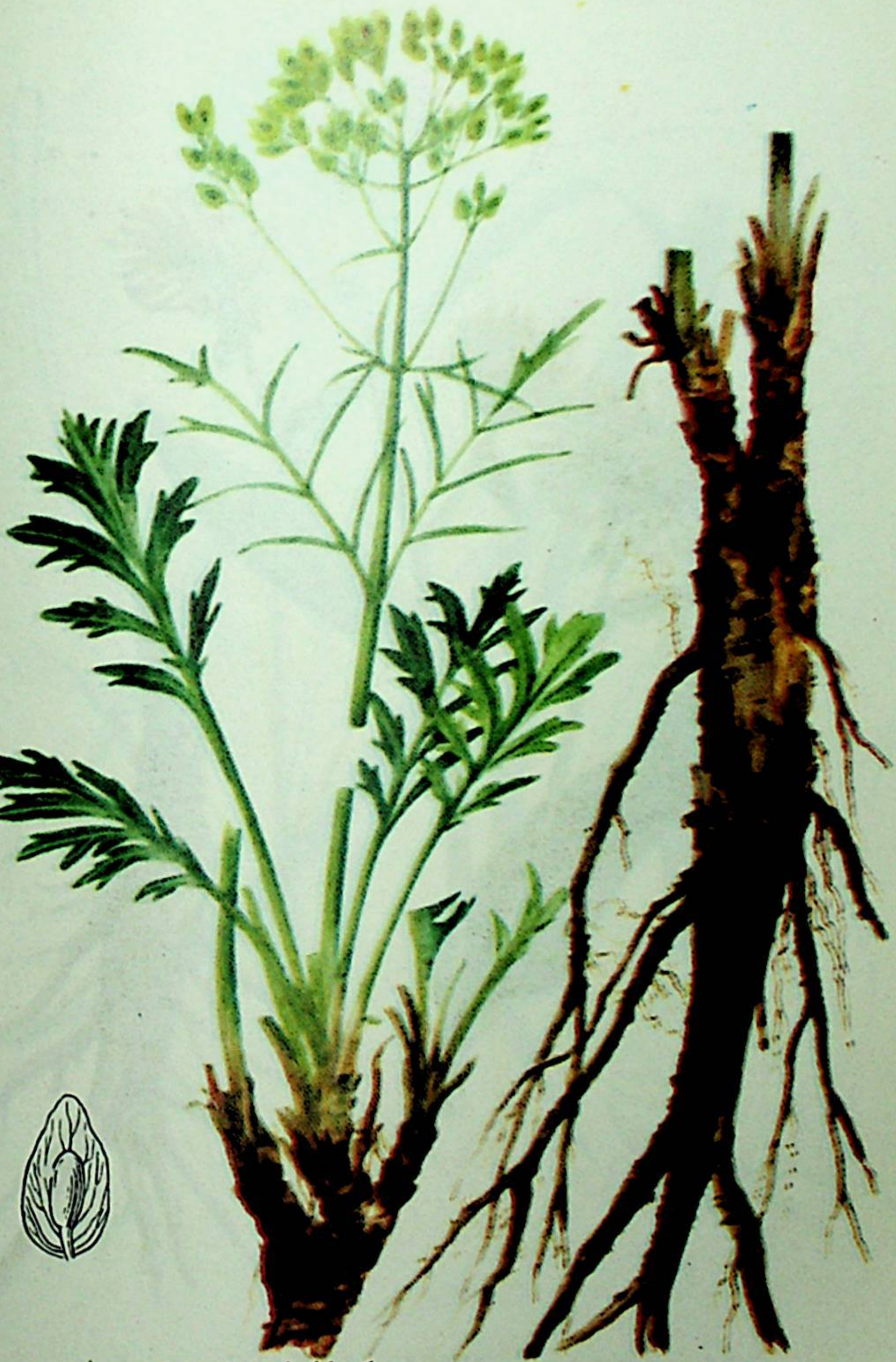
Allium coeruleum Pall.

165 ـ رەسىم. قارا ئەندىز

图 165. 土木香(菊科旋复花属)

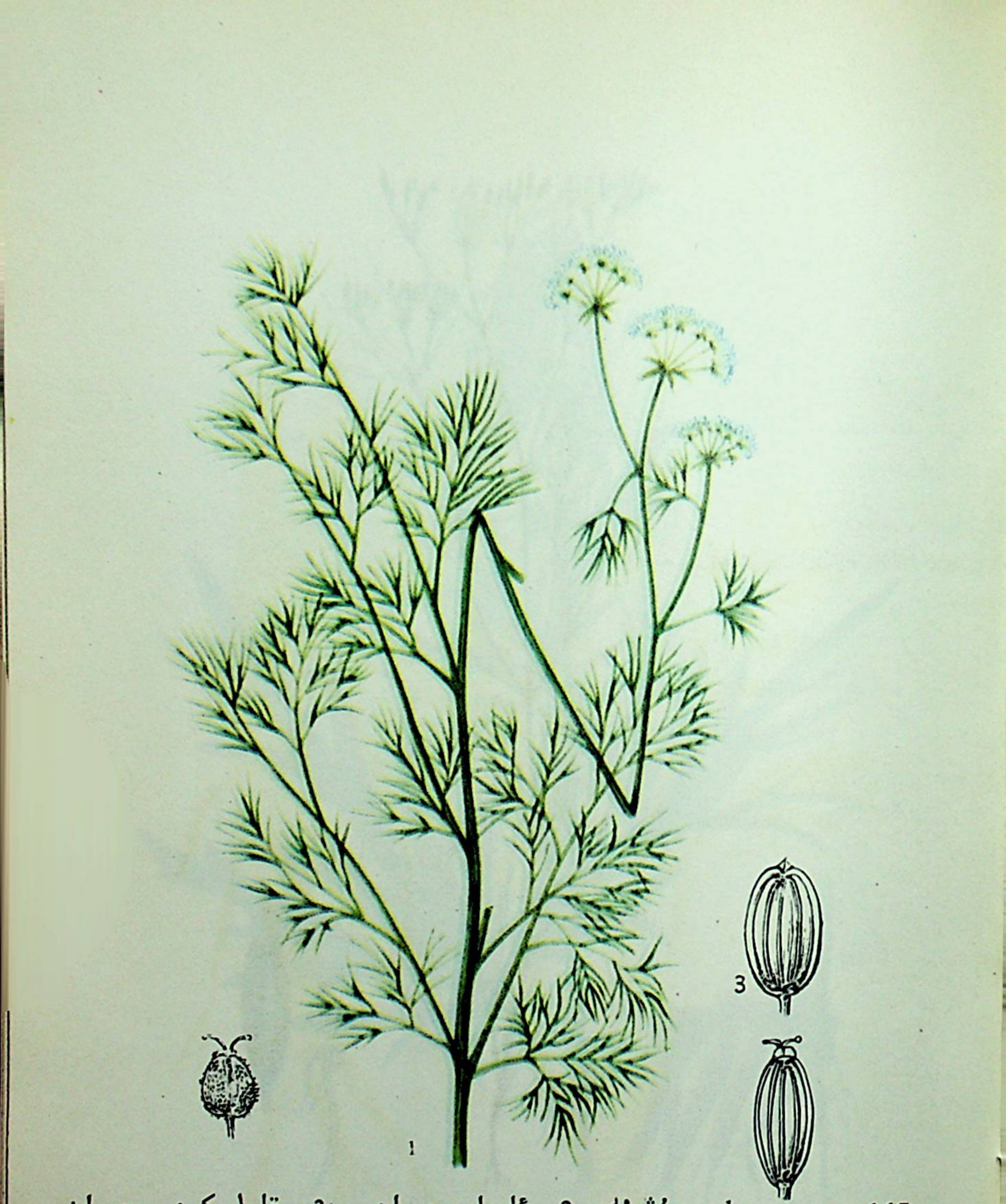
Inula helenium L.

166 ـ رەسىم. سېرىق گۈللۈك ئىزمۇق

图 166. 黄花败酱(败酱科败酱属)

Patrinia intermedia (Hornem.) Roem. et Schult

167 ـ رەسىم. 1 ـ جۇۋىنكە 2 ـ ئارپا بېدىيان 3 ـ قارا كوز بېدىيان

图 167. 1. 粗子芹(繖形科粗子芹属) 2. 小茴香(繖形科茴香属)
3. 莳萝(繖形科莳萝属)

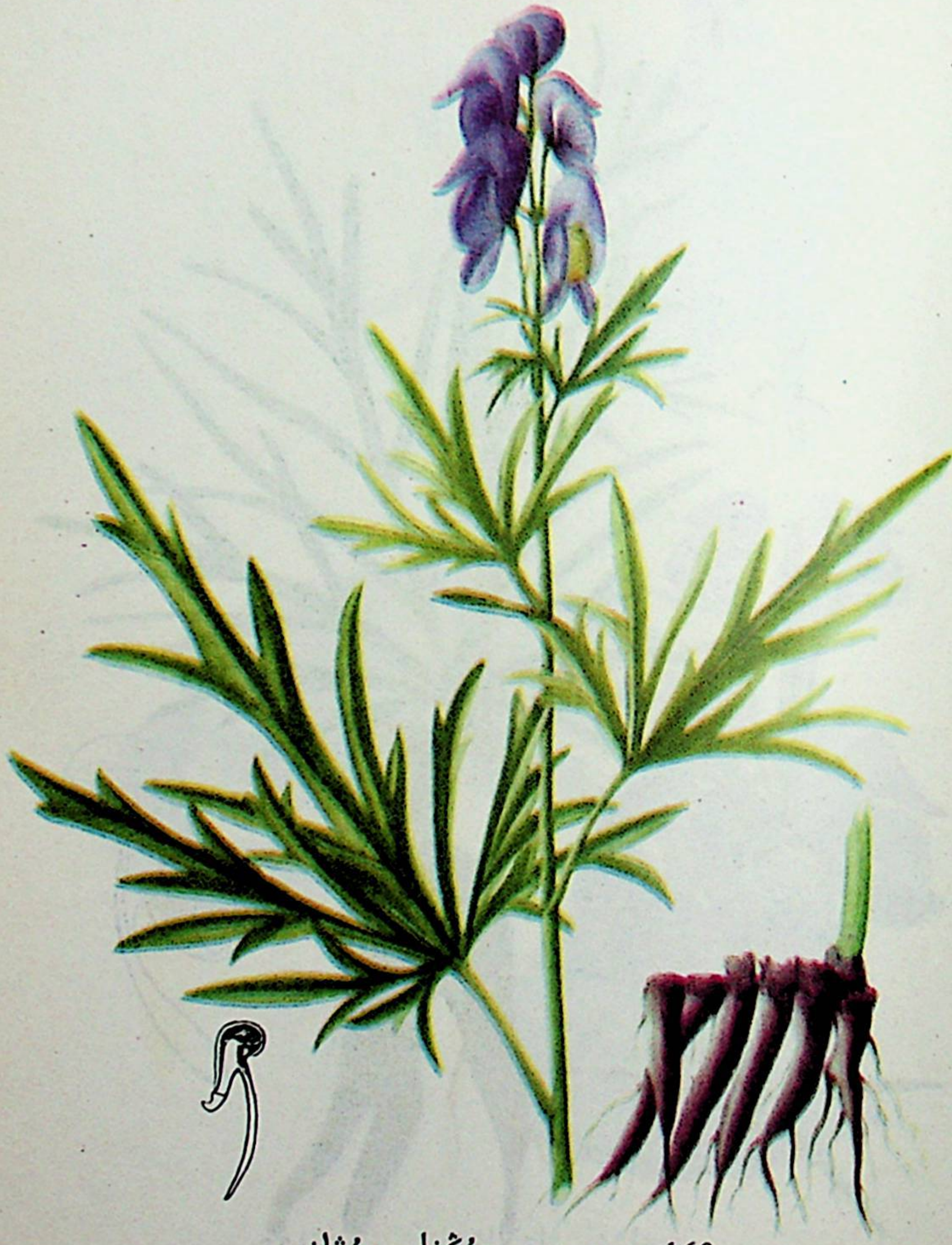
Trachyspermum ammi (L.) Sprague. Foeniculum vulgare Mill.
Anethum graveolens L.

168 ـ رەسىم. زىرە

图 168. 孜然(繖形科孜然属)

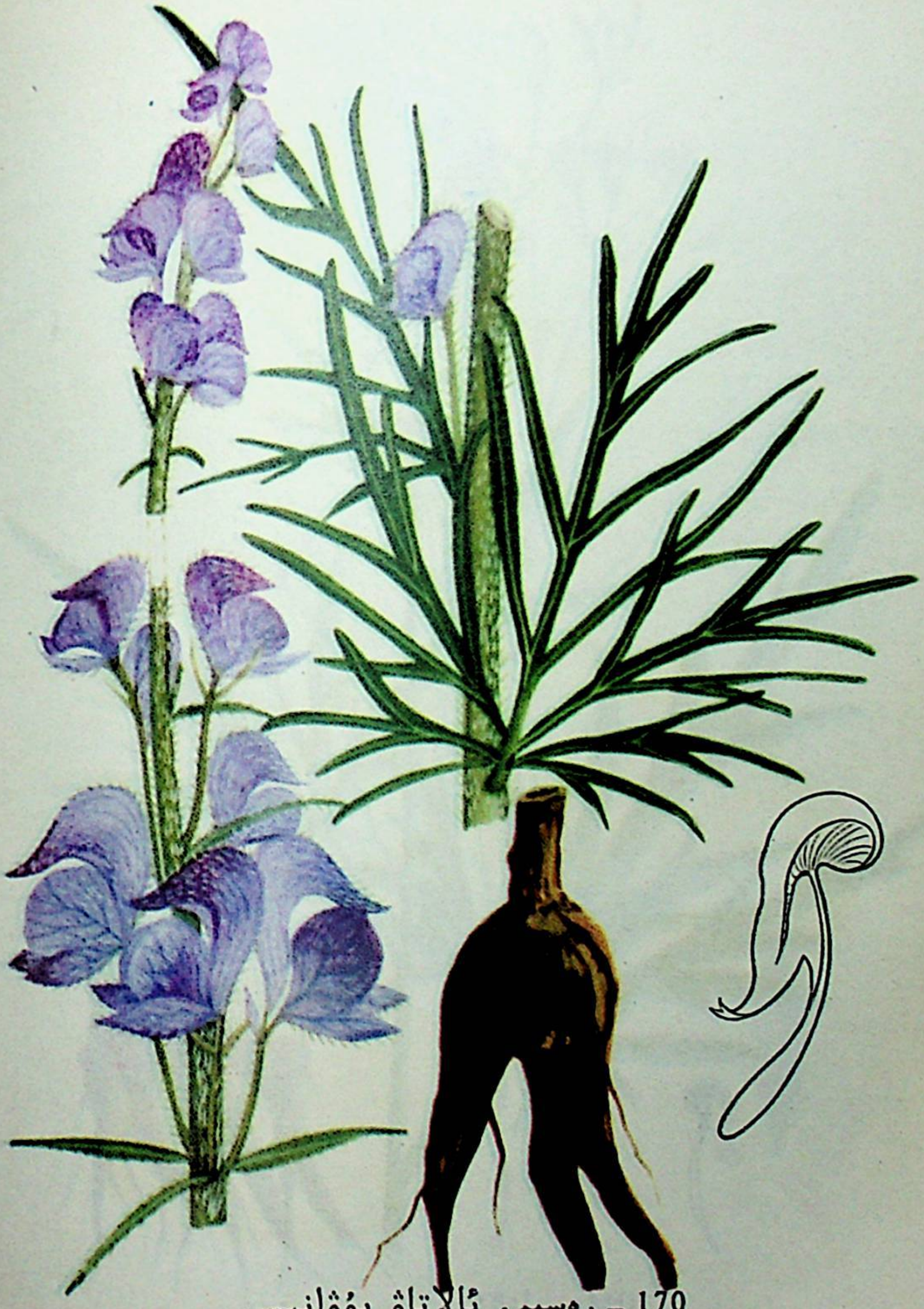
Cuminum cyminum L.

169 ـ رەسىم. جۇڭغار بۇۋانىسى

图 169. 准噶尔乌头(毛茛科乌头属)

Aconitum soongoricum Stapf

170 ـ رەسىم. ئالاتاۋ بۇۋانىسى

图 170. 细叶乌头(毛茛科乌头属)

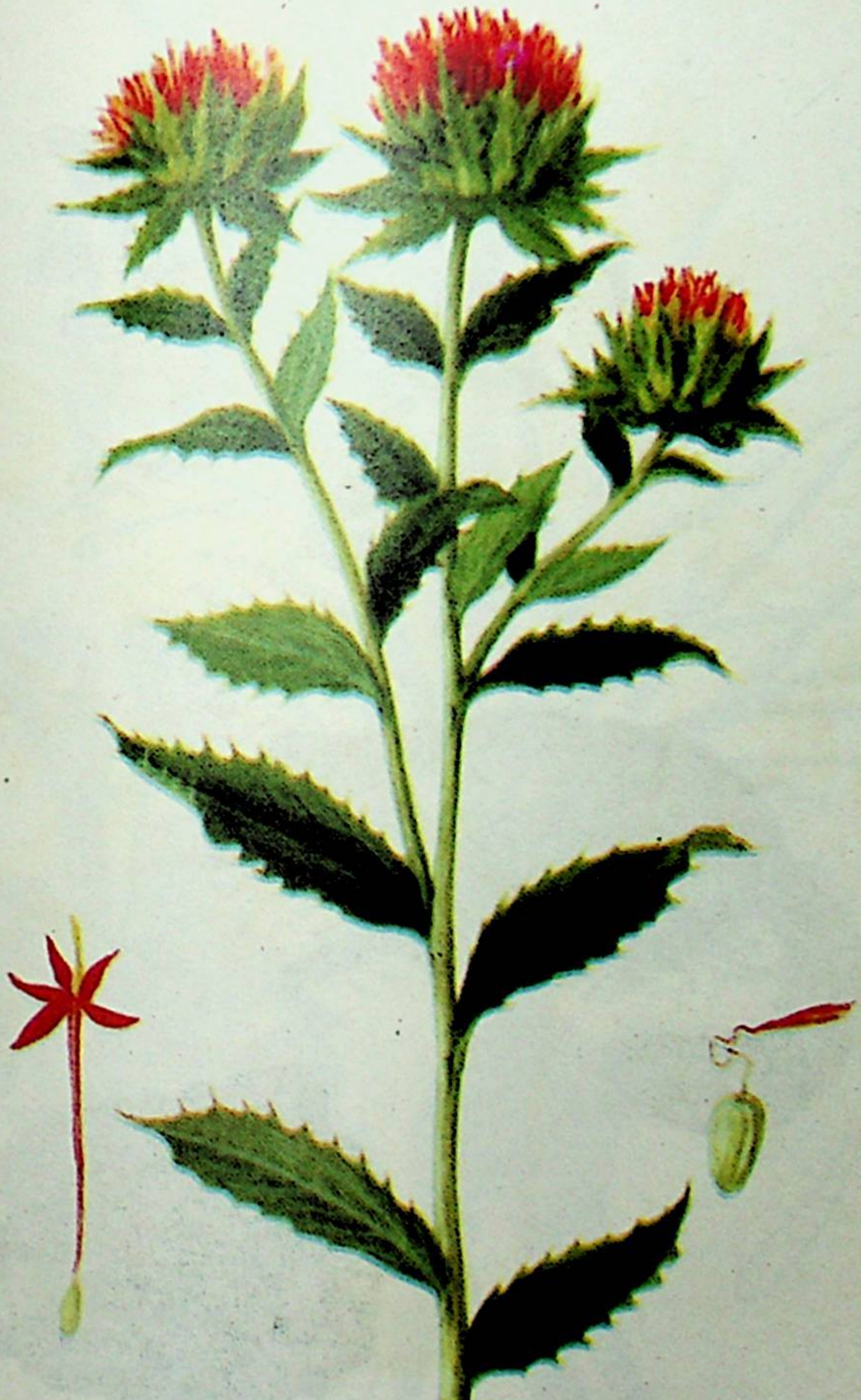
Aconitum alatavicum Worosch.

171 ـ رەسىم. ئۇچار چاشقان

图 171. 小鼯鼠

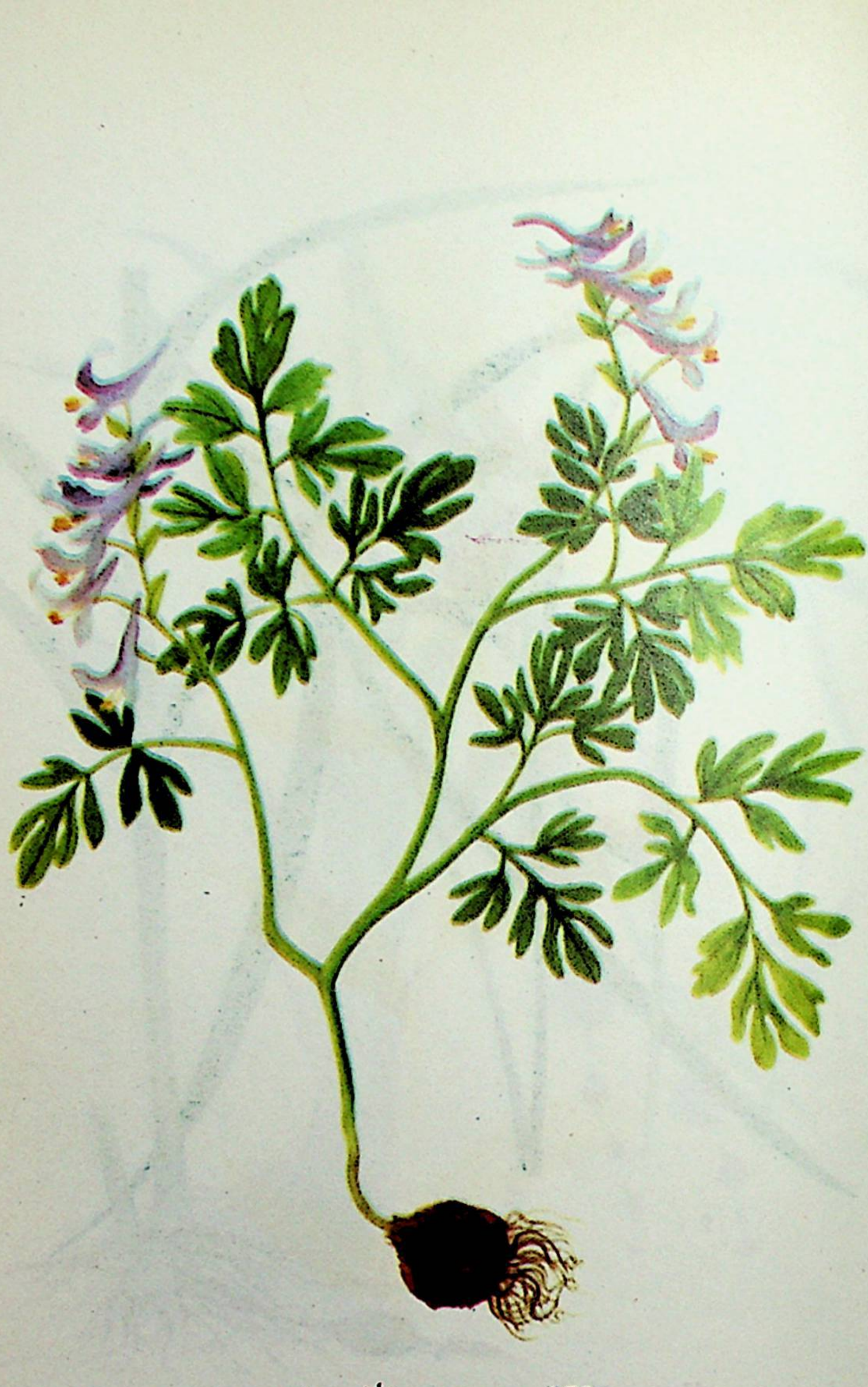
Pteromys volans Linne

172 - رەسىم. زاراڭزا

图 172. 红花(菊科红花属)

Carthamus tinctorius L.

173 ـ رەسىم. تاغ دېنى

图 173. 延胡索(罂粟科紫堇属)

Corydalis glaucescens Rgl.

174 ـ رەسىم. 1 ـ قىرلىق پىيزەك 2 ـ ياپىلاق غوللۇق پىيزەك

图 174. 1. 茎三稜(莎草科莞属) 2. 扁茎蔗草(莎草科莞属)

Scirpus yagara Onwi. Scirpus planiculmis Fr. Schmidt.

175 ـ رەسىم. قىرلىق پىندەك

图 175. 黑三稜(黑三稜科黑三稜属)

Sparganium stoloniferum Buch.–Ham.

176 ـ رەسىم. شىنجاڭ يىمۇساۋى

图 176. 新疆益母草(唇形科益母草属)

Leonurus turkestanicus V. Krecz.

177 ـ رەسىم. چۇەنچۇك

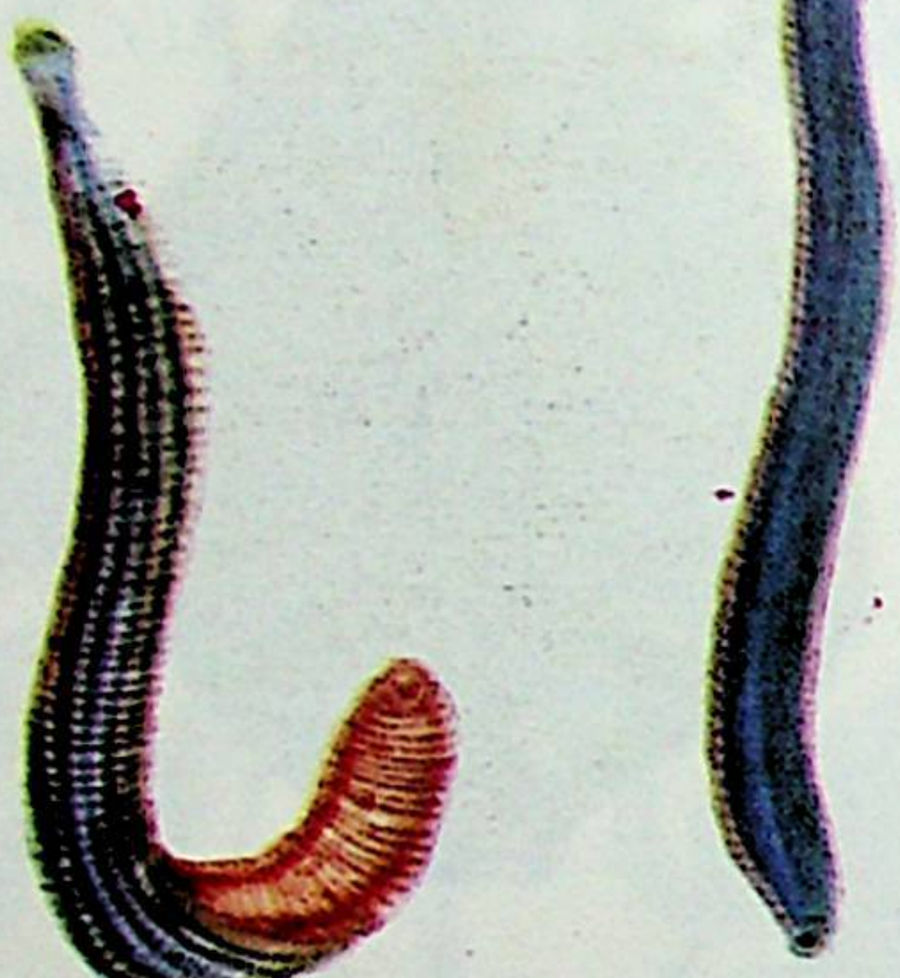
图 177. 川芎(繖形科藁本属)

Ligusticum Wallichii Franch.

178 - رەسىم. كوكويۇن

图 178. 虻虫

179 ـ رەسىم. سۇلۇك

图 179. 水蛭

180 ـ رەسىم. كەتمەن قوڭغۇز

图180. 土螫虫

181 ـ رەسىم. قىزىل چوغلۇق

图 181. 毛果芍药(毛茛科芍药属)

Paeonia anomala L.

182 ـ رەسىم. شىنجاڭ قىزىل چوغلۇغ

182. 新疆赤芍(毛茛科芍药属)

Paeonia hybrida Pall.

183 ـ رەسىم. بۇزۇن

图 183. 接骨木(忍冬科接骨木属)

Sambucus racemosa L.

184 ـ رەسىم. ئۇزۇن تۇمشۇقلۇق يارماقگۇل

图 184. 长筒活血丹(唇形科连钱草属)

Glechoma longituba (Nakai.) Kuprian.

185 ـ زەسىم. لىپەككۈل

图185. 牛膝(苋科牛膝属)

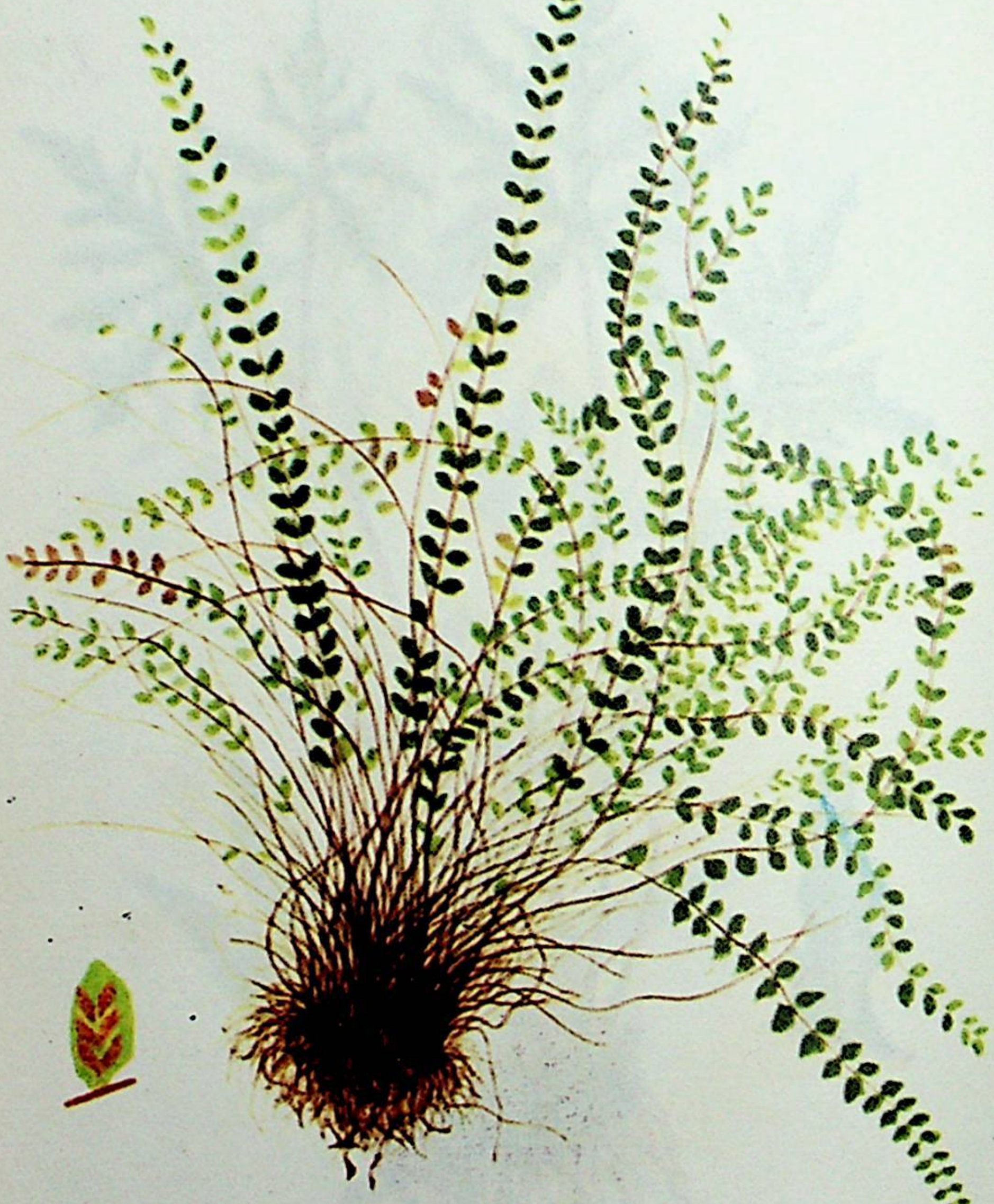
Achyranthes bidentata Bl.

186 ـ رەسىم. ياۋروپا جۇزنىگى

图 186. 地瓜儿苗(唇形科地笋属)

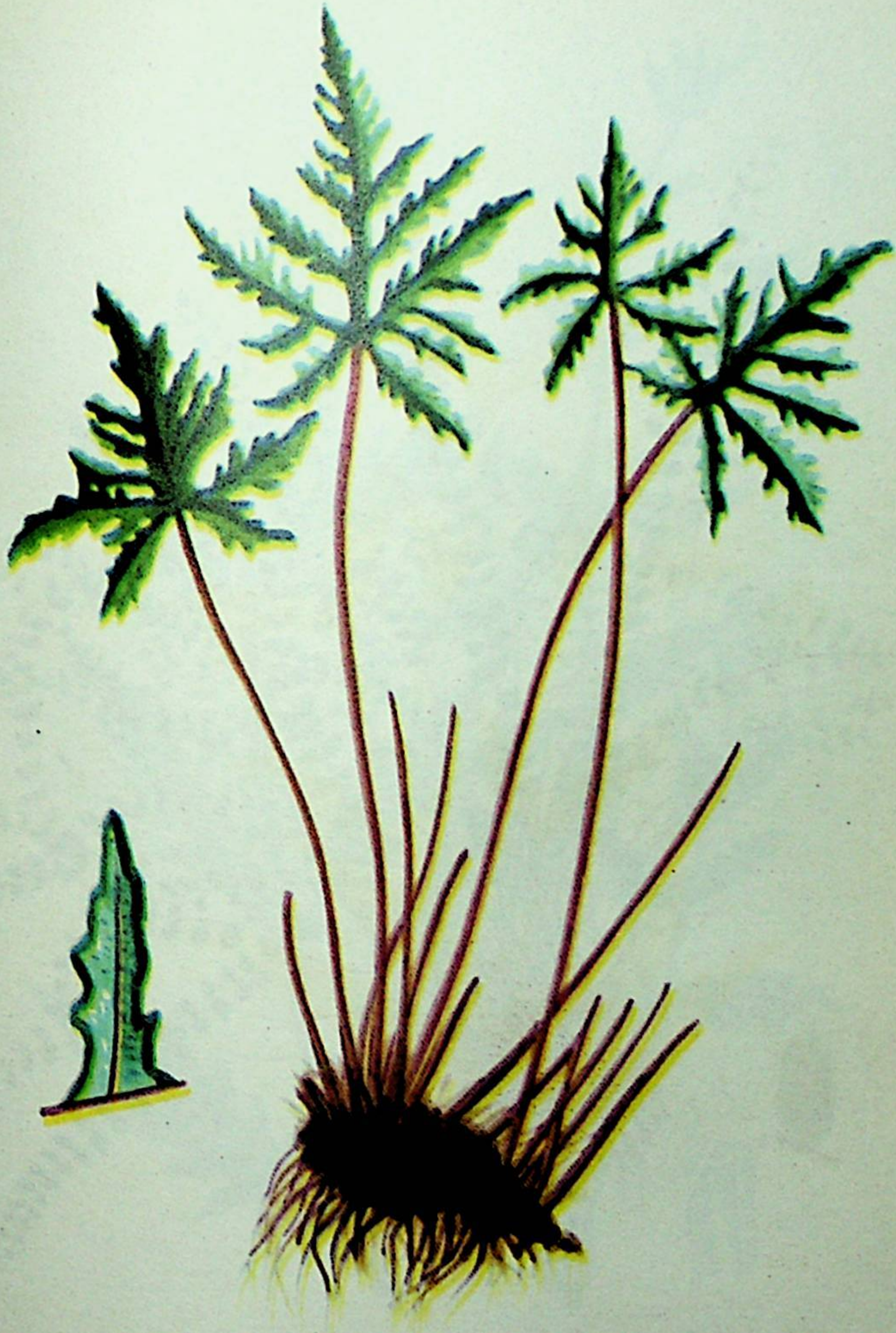
Lycopus europaeus L.

187 ـ رەسىم. غول چېچى

图 187. 铁角蕨(铁角蕨科铁角蕨属)

Asplenium trichomanes L.

188 ـ رەسىم. كۈمۈش ئوت

图 188. 银粉背蕨(蕨科粉背蕨属)

Aleuritopteris argentia (Gmil.) Fee.

189 ـ رەسىم. قارامۇق

图 189. 王不留行(石竹科王不留行属)

Vaccaria pyramidata Medic.

190 ـ رەسىم. خىنە

图 190. 凤仙花(凤仙花科凤仙花属)

Impatiens balsamina L.

191 ـ رەسىم. دورىلىق ئەڭلىك ئوت

图 191. 珍珠透骨草(紫草科紫草属)

Lithospermum officinale L.

192 ـ رەسىم. ئەتىرگۈل

图 192. 月季(蔷薇科蔷薇属)

Rosa chinensis Jacq.

193 ـ رەسىم. ياۋا كۇنجۇت

图 193. 野芝麻(唇形科野芝麻属)

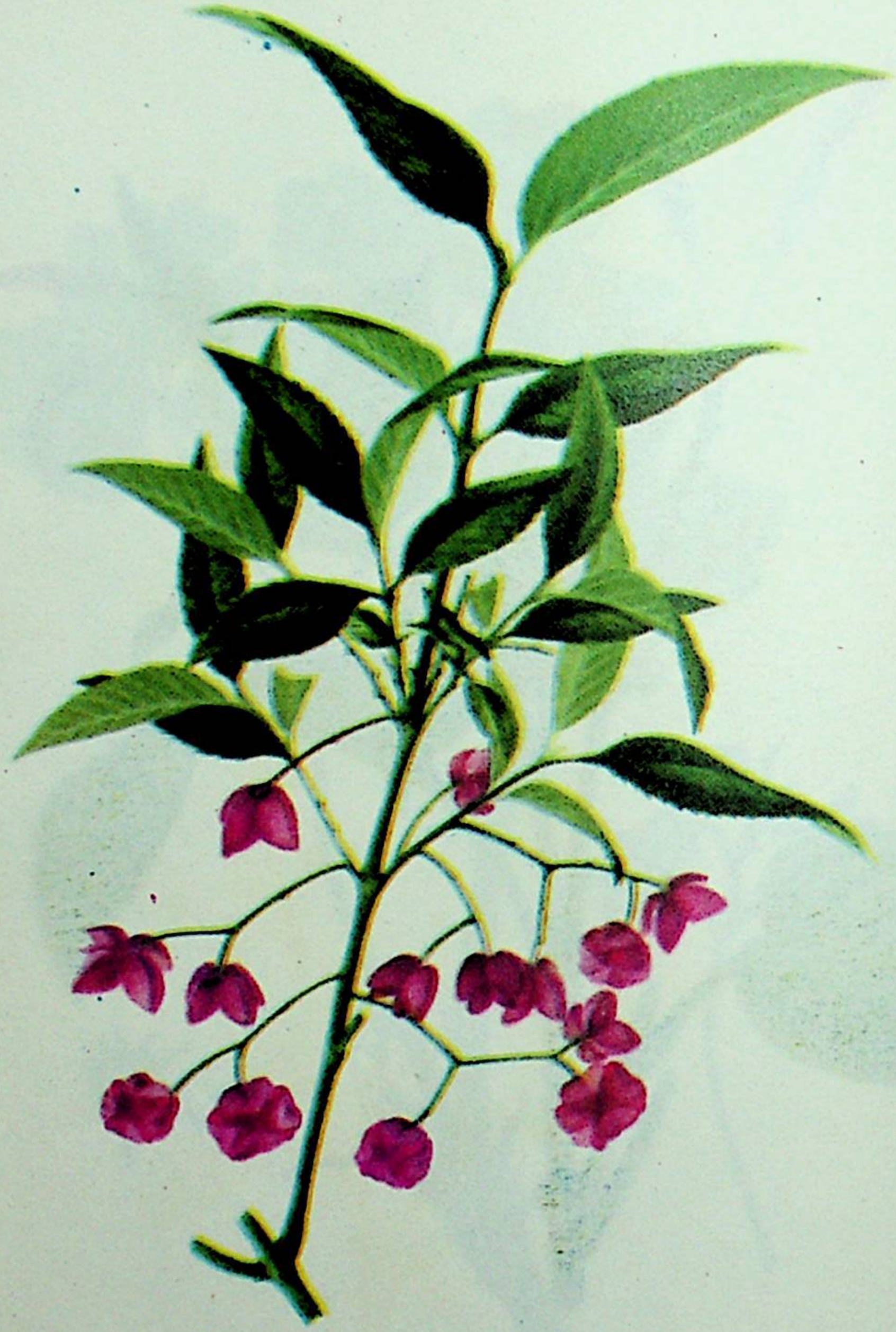
Lamium album L.

194 ـ رەسىم. قارىغان

图 194. 锦鸡儿(豆科锦鸡儿属)

Caragana leucophloea Pojark.

195 ـ رەسىم. جىن چاتقىلى

图 195. 卫矛(卫矛科卫矛属)

Euonymus semenovii Rgl. et Herd.

196 ـ رەسىم. شەرق قامچا ئوتى

196. 东方蓼(蓼科蓼属)

Polygonum orientale L.

197 ـ رەسىم. قارا قوغۇر

图 197. 耧斗菜(毛茛科耧斗菜属)

Aquilegia atrovinosa M. Pop.

198 ـ رەسىم. غاز ئوتى

图 198. 龙芽草(蔷薇科龙芽草属)

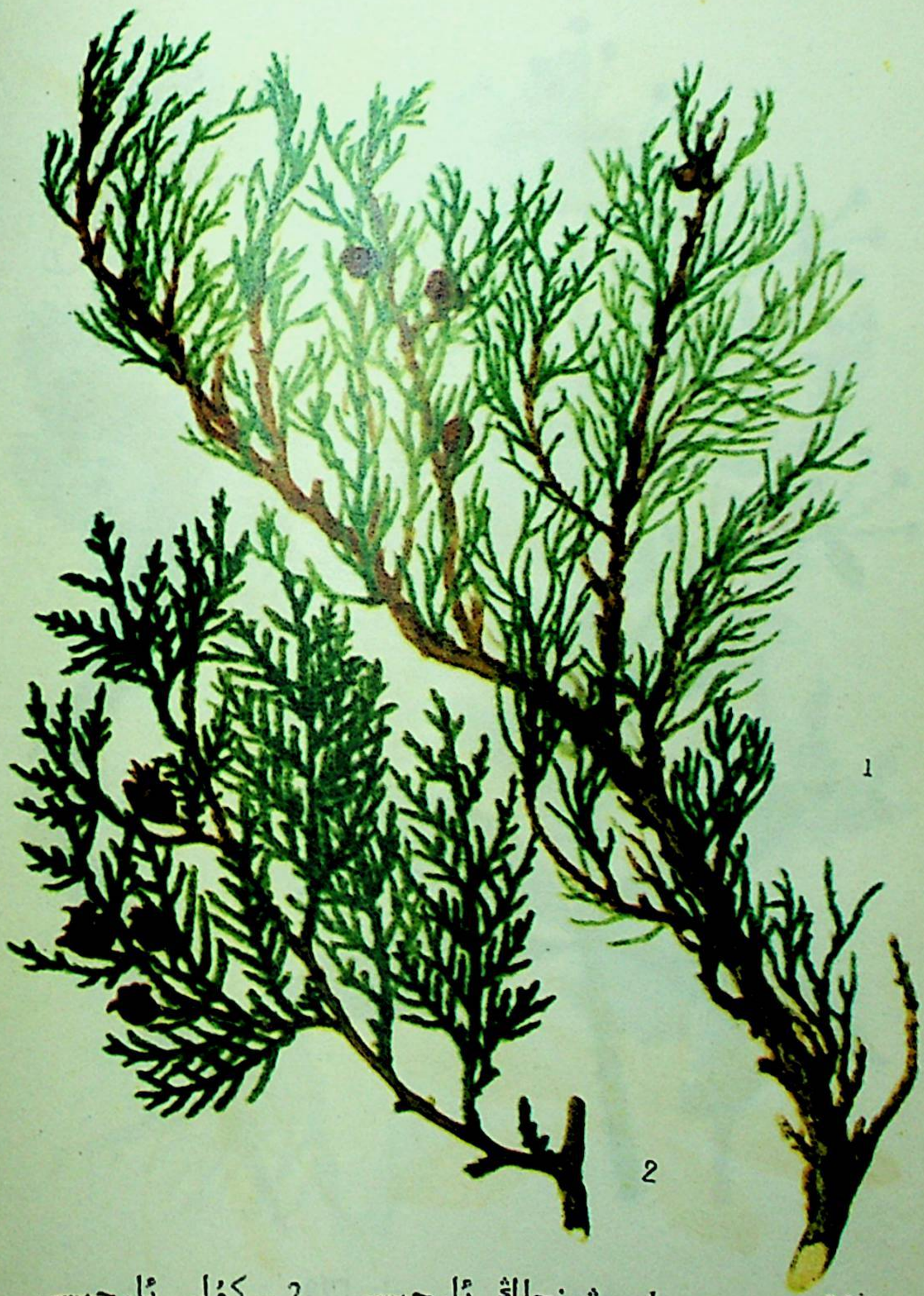
Agrimonia pilosa Ldb.

199 ـ رەسىم. روبيان

图 199. 茜草(茜草科茜草属)

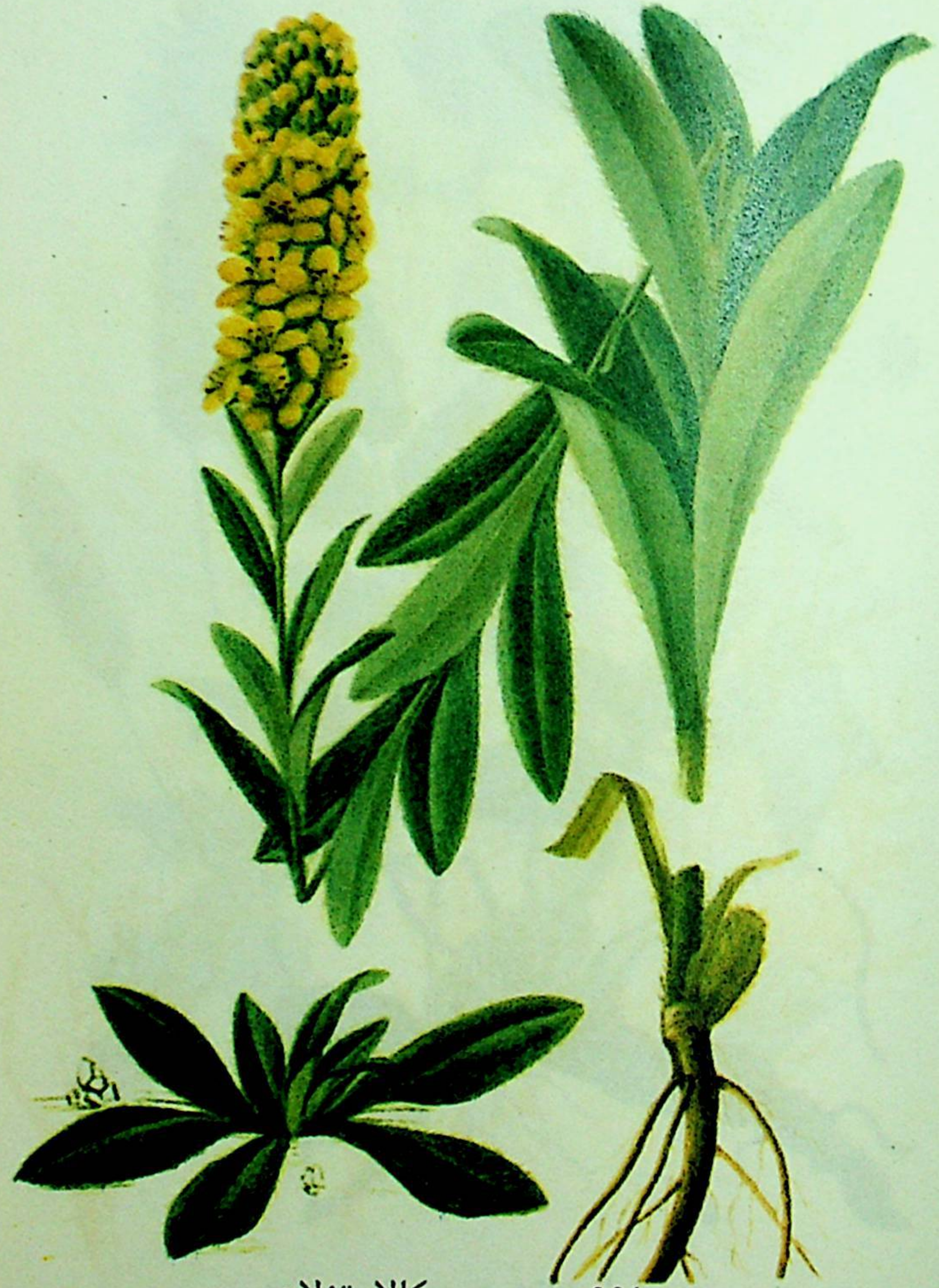
Rubia tinctorum L.

200 - رەسىم. 1 - شىنجاڭ ئارچىسى 2 - كۇلى ئارچىسى

图 200. 1. 新疆圆柏(柏科桧属) 2. 侧柏(柏科侧柏属)

Juniperus sabina L. Biota orientalis L.

201 ـ رەسم. كالا قۇلاق

图 201. 毛蕊花(玄参科毛蕊花属)

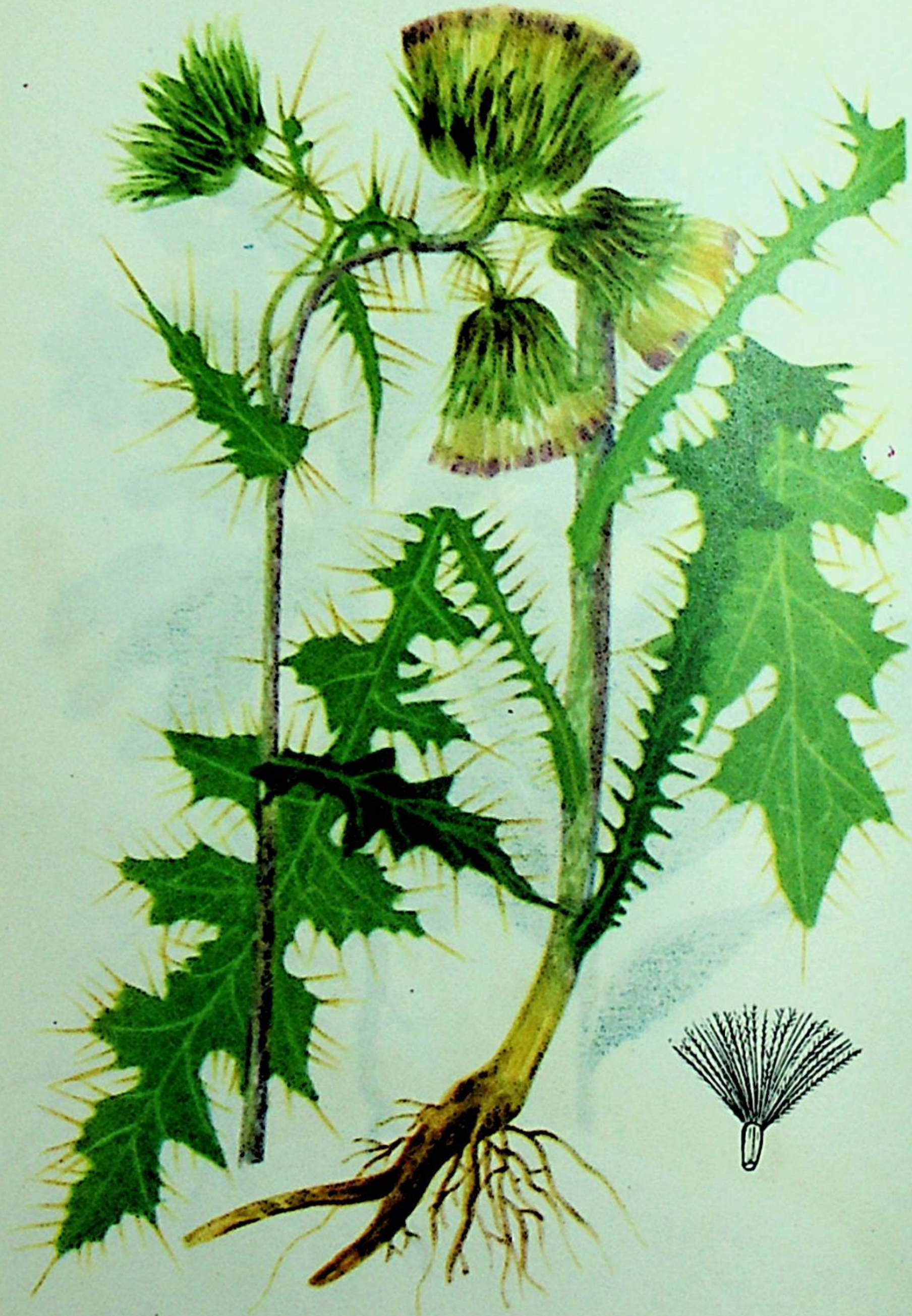
Verbascum thapsus L.

202 ـ رەسىم. توشقان ئوتى

图 202. 地榆(蔷薇科地榆属)

Sanguisorba officinalis L.

203 ـ رەسىم. چوڭ خوخا

图 203. 大蓟(菊科蓟属)

Cirsium sp.

204 – رەسىم. كىچىك خوخا

图 204. 小蓟(菊科蓟属)

Cirsium segetum Bge.

205 ـ رەسىم. يالمان قۇلاق

图 205. 地锦草(大戟科大戟属)

Euphorbia humifusa Willd.

206 ـ رەسىم. تۇخۇمەك

图 206. 槐(豆科槐属)

Sophora japonica L.

سسم. چوك يوپۇرماقلىق لويلا

图 207. 大叶藜(藜科藜属)

Chenopodium hybridum L.

208 ـ رەسىم. يەر توزغىغى

208. 大口静灰球(灰包科静灰球属)

Bovistella sinensis Lloyd

209 ـ رەسىم. باشاق مۇڭگۈزى

图 209. 大头麦角菌(麦角菌科麦角菌属)

Claviceps macrocephala Torl.

210 ـ رەسىم. قوي كوزى ئوت

图210. 瓦松(景天科瓦松属)

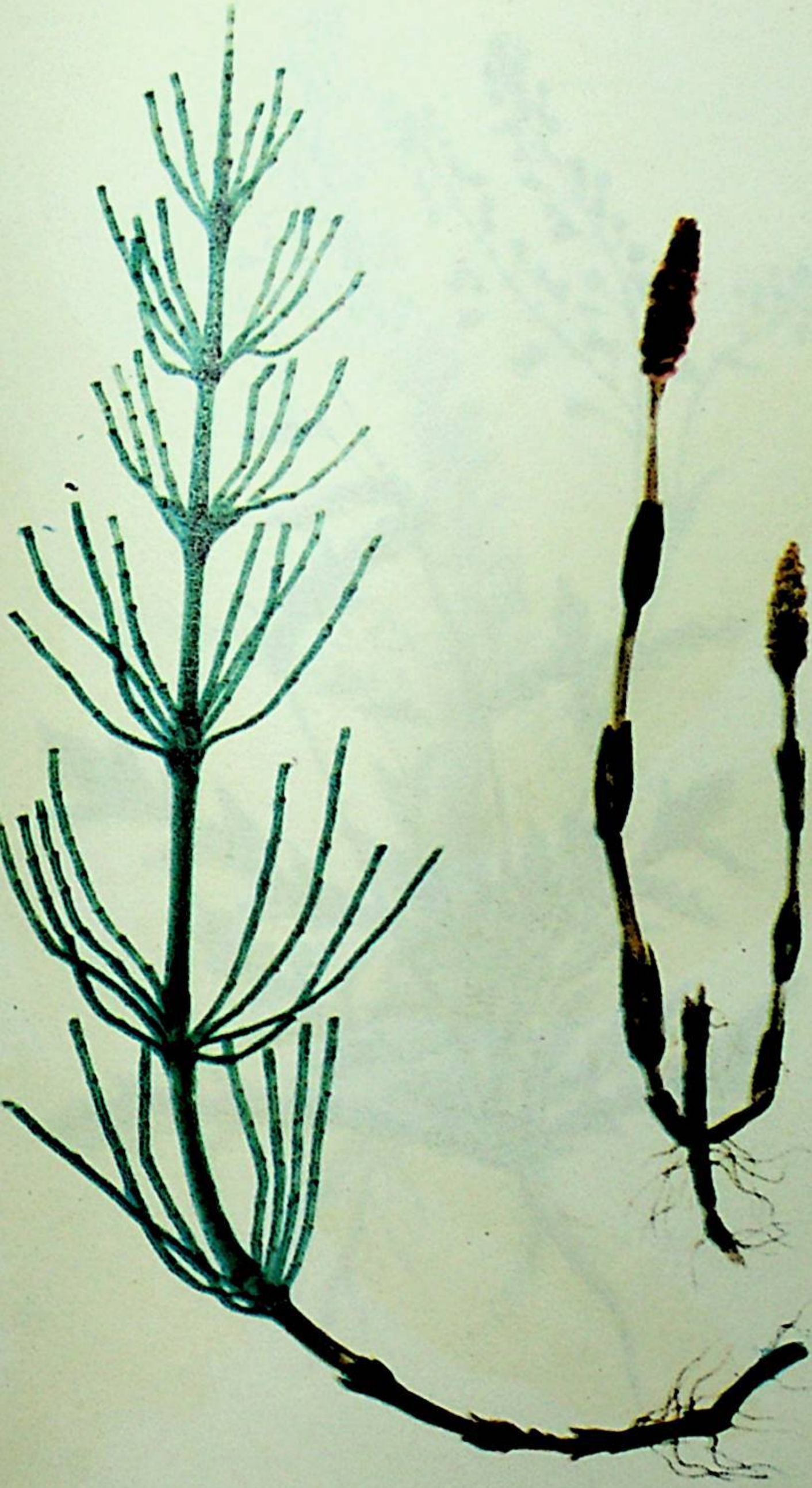
Orostachys spinosa (L.) C. A. M.

211 ـ رەسىم. چۇپۇرشاك

图211. 荠菜(十字花科荠菜属)

Capsella bursa-pastoris (L.) Medic.

212 ـ رەسىم. ئېتىزلىق قىرىق بوغۇمى

图 212. 问荆(木贼科木贼属)

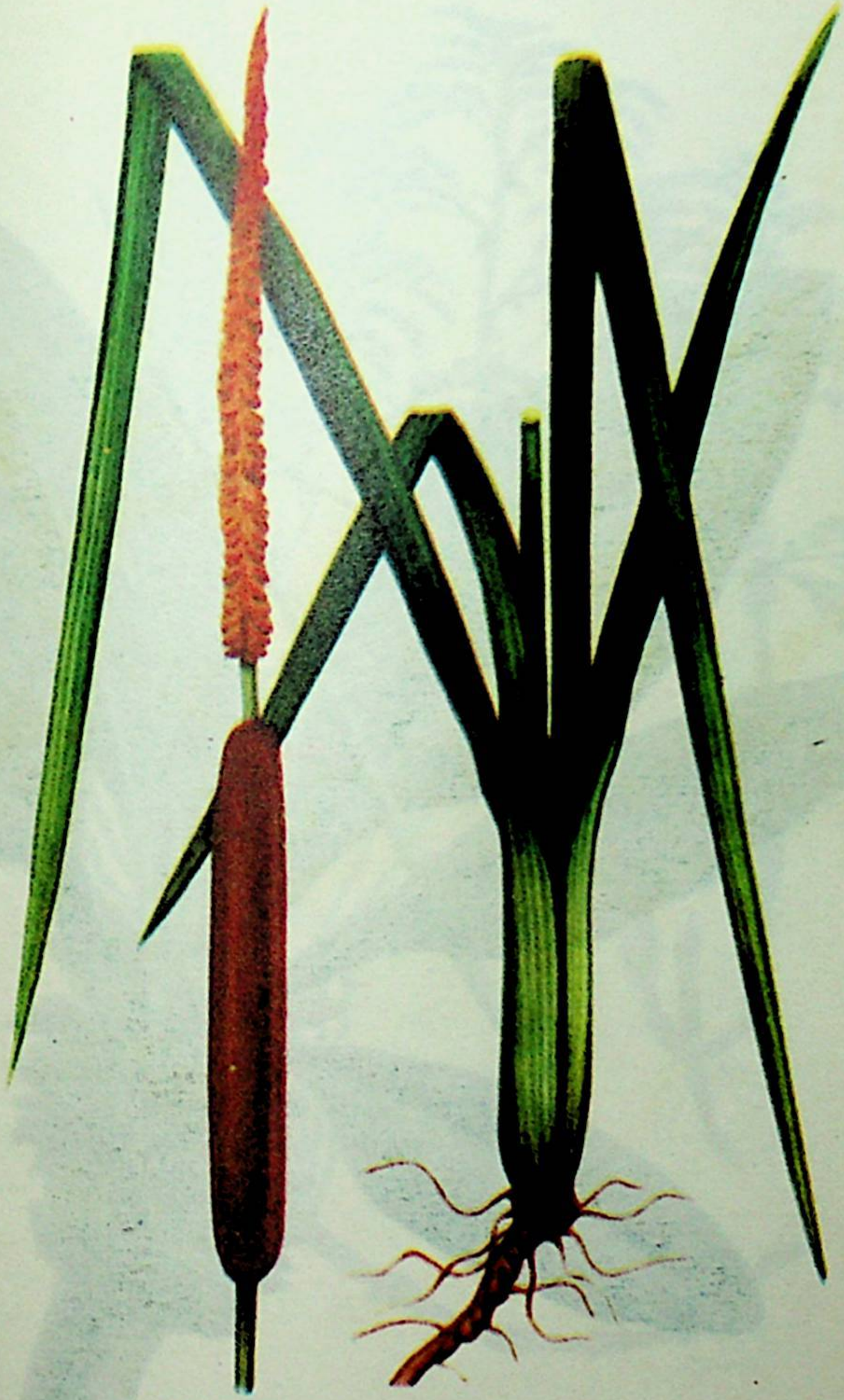
Equisetum arvense L.

213 ـ رەسىم. چوڭ يوپۇرماقلىق بەھمەن

图 213. 大叶矶松(矶松科矶松属)

Limonium gmelinii (Willd.) Kuntze.

214 ـ رەسىم. كەڭ يوپۇرماقلىق ھىكەن

图 214. 宽叶香蒲(香蒲科香蒲属)

Typha latifolia L.

215 ـ رەسىم. ئېتىزلىق يوگىيى

215. 田旋花(旋花科旋花属)

Convolvulus arvensis L.

216 ـ رەسىم. توشقان كالپۇك

图 216. 兔唇花(唇形科兔唇花属)

Lagochilus pulcher Knorr.

217 ـ رەسىم. قىزىل مارال

图 217. 狭叶红景天(景天科红景天属)

Rhodiola kirilowii (Regel) Regel.

218 ـ رەسىم. ئادەتتىكى ئەمەن

图 218. 野艾(菊科蒿属)

Artemisia vulgaris L.

219 ـ رەسىم. سۇمبۇل

图 219. 缬草(败酱科缬草属)

Valeriana dubia Bge.

220 ـ رەسىم. يىپەك ئاكاتسىيسى

图 220. 合欢(豆科合欢属)

Albizzia julibrissin Durazz.

221 ـ رەسىم. ئالتاي جەز بۇزارى

图 221. 阿勒泰银莲花(毛茛科银莲花属)

Anemone altaica Fisch.

222 ـ رەسىم. كەرمان

图 222. 远志(远志科远志属)

Polygala hybrida DC.

223 ـ رەسىم. پىلە قۇرۇتى

图 223. 僵蚕

224 - رەسم. چایان

图 224. 蝎子

225 - رەسىم ئۇغرى تىكەن

图 225. 蒺藜(蒺藜科蒺藜属)

Tridulus terrestris Linn

226 ـ رەسىم. شىنجاڭ قان تېپەرى

图 226. 新疆党参(桔梗科党参属)

Codonopsis clematidea (Schrenk) Clarke.

227 ـ رەسىم. كەتىرا

图227. 近缘黄芪(豆科黄芪属)

Astragalus propinqus Schischk.

228 ـ رەسىم. مۇنچاق قوراي

图 228. 岩黄芪(豆科黄芪属)

Hedysarum austrosibiricum B. Fedtsch.

229 ـ رەسىم. ئاقسۇ كەتىراسى

图 229. 阿克苏黄芪(豆科黄芪属)

Astragalus aksuensis Bge.

230 ـ رەسىم. خېلەنسەن كەتىراسى

图230. 贺兰山黄芪(豆科黄芪属)

Astragalus hoantchy Franch.

231 ـ رەسىم. ئىلى كەتىراسى

图 231. 伊犁黄芪(豆科黄芪属)

Astragalus lepsensis Bge.

232 ـ رەسىم. قىزىل مۇىلىك شاقاقۇل

图 232. 黄精(百合科黄精属)

Polygonatum roseum (Ldb.) Kunth

233 ـ رەسىم. بەيجۇ

图 233. 白术(菊科苍术属)

Atractylodes macrocephala Koidz.

234 ـ رەسىم. قوچاق قول

图 234. 手掌参(兰科手掌参属)

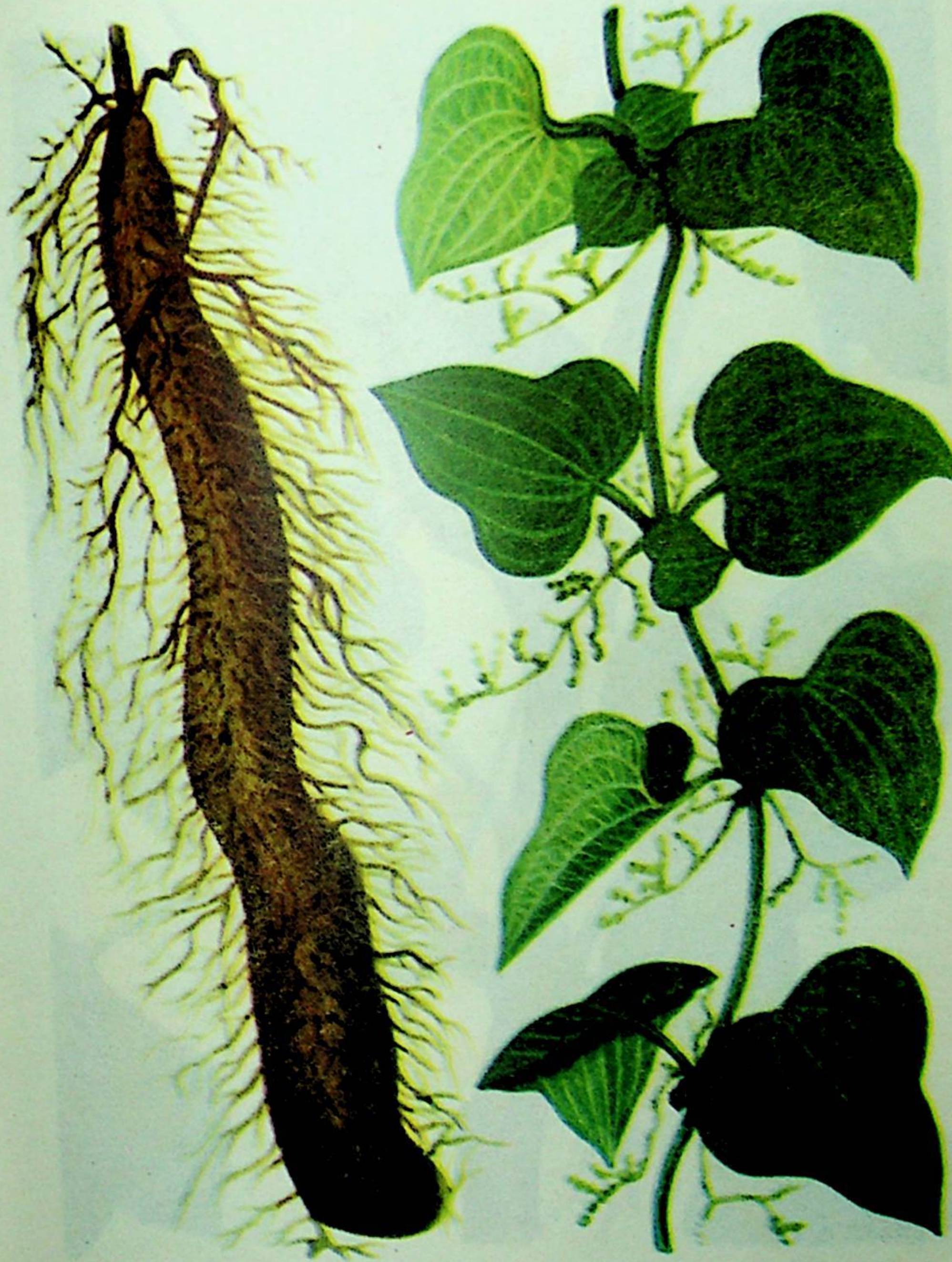
Gymnadenia conopsea R. Br.

235 ـ رەسىم. ئەنجۇر

图 235. 无花果(桑科无花果属)

Ficus carica L.

236 ـ رەسىم. پىچەك گۇل

图 236. 薯蓣(薯蓣科薯蓣属)

Dioscorea batatas Dcne.

237 - رەسىم. ئورال چۇچۇكبۇيىسى

图 237. 甘草(豆科甘草属)

Glycyrrhiza uralensis Fisch.

238 ـ رەسىم. سىلىق مۇىلىك چۇچۇكبۇيا

图 238. 光果甘草(豆科甘草属)

Glycyrrhiza glabra L.

239 ـ رەسىم. چوڭ مەۋلىك چۇچۇكبۇيا

图239. 胀果甘草(豆科甘草属)

Glycyrrhiza inflata Bat.

240 ـ رەسىم. بادام

图 240. 巴旦杏(蔷薇科梅属)

Prunus amygdalus Batsch

241 ـ رەسىم. ياتما توشقان قۇلاق

图 241. 兔耳草(玄参科兔耳草属)

Lagotis decumbens Rupr.

242 ـ رەسىم. بۇغا ئوت

图 242. 鹿草(菊科漏芦属)

Rhaponticum carthamoides (Willd.) Iljin.

243 ـ رەسىم. توشقان زەدىگى

图 243: 肉苁蓉(列当科苁蓉属)

Cistanche salsa (C. A. Mey.) Beck.

244 ـ رەسىم. جۇڭغار يەر مەدىگى

图 244. 准噶尔锁阳(锁阳科锁阳属)

Cynomorium songaricum Rupr.

245 ـ رەسىم. شۇمشا

图 245. 胡芦巴(豆科胡芦巴属)

Trigonella foenum-graecum L.

246 ـ رەسىم. كوك شۇمبۇيا

图 246. 列当(列当科列当属)

Orobonche caerulescens Stephan ex Willd.

247 ـ رەسىم. جۇڭگو سېرىق يوگىيى

图 247. 菟丝子(旋花科菟丝子属)

Cuscuta chinensis Lam.

248 ـ رەسىم. جىن كۆنزى

图248. 补骨脂(豆科补骨脂属)

Psoralea corylifolia L.

249 ـ رەسم. پستە

图 249. 阿月浑子(漆树科黄连木属)

Pistacia vera L.

250 ـ رەسىم. تاش چېچىگى

图 250. 石花

251 ـ رەسىم. جۇڭگو داڭگۇيى

图 251. 当归(繖形科当归属)

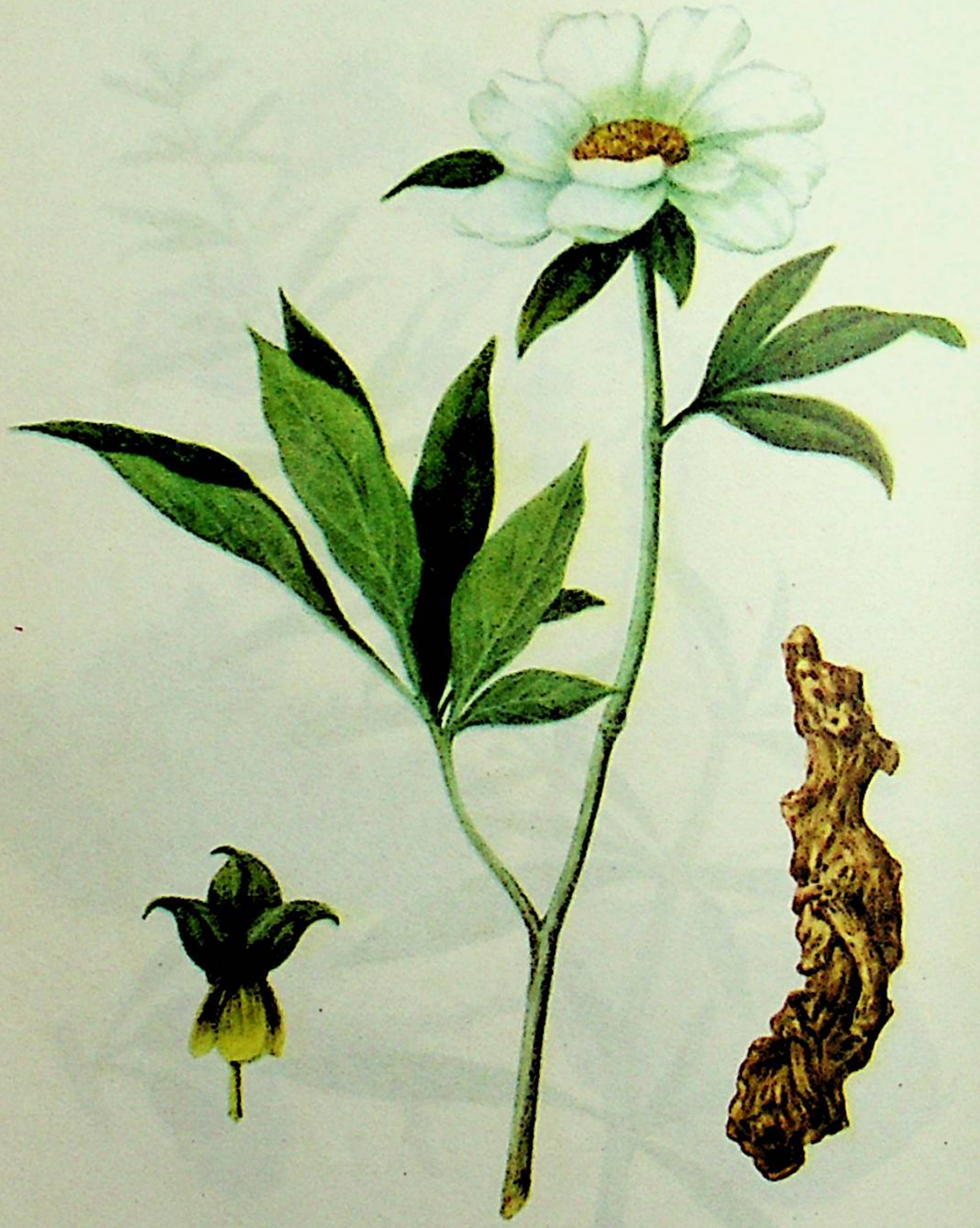
Angelica sinensis (Oliv.) Diels

252 ـ رەسىم. يەرلىك داڭگۇي

图 252. 天山假邪蒿(繖形科假邪蒿属)

Seselopsis tianschanicum Schischk.

2- رەسىم. ئاق چوغلۇق

图 253. 白芍(毛茛科芍药属)

Paeonia lactiflora Pall.

254 ـ رەسىم. ئالىقات

图 254. 毛蕊枸杞(茄科枸杞属)

Lycium dasystemum Pojark.

255 ـ رەسىم. ئەگرى سۇناي

图 255. 地黄(玄参科地黄属)

Rehmannia glutinosa Libosch.

256 ـ رەسىم. قۇرۇت ئوت

图 256. 冬虫夏草(肉座菌科冬虫夏草菌属)

Cordyceps sinensis (Berk.) Sacc.

257 ـ رەسىم. شقىلداق

图 257. 沙参(桔梗科沙参属)

Adenophora lilifolia (L.) Bess.

258 ـ رەسىم. قوُلماق

图 258. 啤酒花(大麻科葎草属)

Humulus lupulus L.

259 ـ رەسىم. قىزىل دولانە

图 259 辽山楂(蔷薇科山楂属)

Crataegus sanguinea Pall.

260 ـ رەسىم. بىيە

图 260. 榅桲(薔薇科榅桲属)

Cydonia oblonga Mill.

261 - رەسىم. ئىنچىكە يوپۇرماقلىق ھىك

图 261. 细叶阿魏(繖形科阿魏属)

Ferula sp.

262 ـ رەسىم. زىچ غوللۇق ھىك

图 262. 宽叶阿魏(繖形科阿魏属)

Ferula conocaula Korov.

263 ـ رەسىم. دۇكبېي يېپىشقىغى

图263. 东北鹤虱(紫草科鹤虱属)

Lappula echinata Gilib.

264 ـ رەسىم. ئاقبر قەرھا

图 264. 除虫菊(菊科除虫菊属)

Pyrethrum arcticum (L.) Stank.

265 ـ رەسىم. ياچۇەك تۇخۇمى

图 265. 桑螵蛸

266 ـ رەسىم. جۇلۇك

图 266. 臭椿(苦木科臭椿属)

Ailanthus altissima Swingle

267 ـ رەسىم. نىلۇفەر

图 267. 莲(睡莲科莲属)

Nelumbo nucifera Gaertn.

268 ـ رەسىم. مالىنا

图 268. 悬钩子(蔷薇科悬钩子属)

Rubus-sachalinensis Levl.

269 ـ رەسىم. ئازغان

图269. 野蔷薇(蔷薇科蔷薇属)

Rosa laxa Retz.

270 ـ رەسم. دوب دەرىخى

图 270. 橡树(山毛举科栎属)

Quercus rubur L.

271 ـ رەسىم. يانتاق

图 271. 骆驼刺(豆科骆驼刺属)

Alhagi pseudoalhagi (M. B.) Desv.

272 ـ رەسىم. قاغا جىگدە

图 272. 沙枣(胡颓子科胡颓子属)

Elaeagnus angustifolia L.

273 ـ رەسىم. جىغان

图273. 沙棘(胡颓子科沙棘属)

Hippophae rhamnoides L.

274 ـ رەسىم. قارا ئوروك

图 274. 酸梅(蔷薇科梅属)

Prunus domestica L.

275 ـ رەسىم. غالچەك

图 275. 千屈菜(千屈菜科千屈菜属

Lythrum virgatum L.

276 ـ رەسىم. پاشا ئوتى

图 276. 合叶子(蔷薇科合叶子属)

Filipendula ulmaria Maxim.

277 ـ رەسىم. مىڭ دۆانە

图 277. 莨菪(茄科天仙子属)

Hyoscyamus niger L.

278 ـ رەسىم. ئىت ياڭىغى

图 278. 曼陀罗(茄科曼陀罗属)

Datura stramonium L.

279 - رەسىم. ياۋا زاغۇن

图 279. 白屈菜(罂粟科白屈菜属)

Chelidonium majus L.

280 ـ رەسىم. ياۋا ئەپيۇنگۈل

图 280. 野罂粟(罂粟科罂粟属)

Papaver nudicaule L.

281 ـ رەسىم. ئىگىر

图 281. 水菖蒲(天南星科菖蒲属)

Acorus calamus L.

282 ـ رەسىم. توگە تاپان

图 282. 骆驼蹄草(蒺藜科霸王属)

Zygophyllum oxianum Boriss.

283 ـ رەسىم. ئادىراسمان

图 283. 骆驼蓬(蒺藜科骆驼蓬属)

Peganum harmala L.

284 ـ رەسىم. ئالا قوڭغۇز

图 284. 虎斑芫菁

285 ـ رەسىم. كامچاتكا كوك مارالى

图 285. 景天(景天科景天属)

Sedum hubridum L.

286 ـ رەسىم. ئىلى گۈلەمبىرى

图286. 伊犁飞燕草(毛茛科飞燕草属)

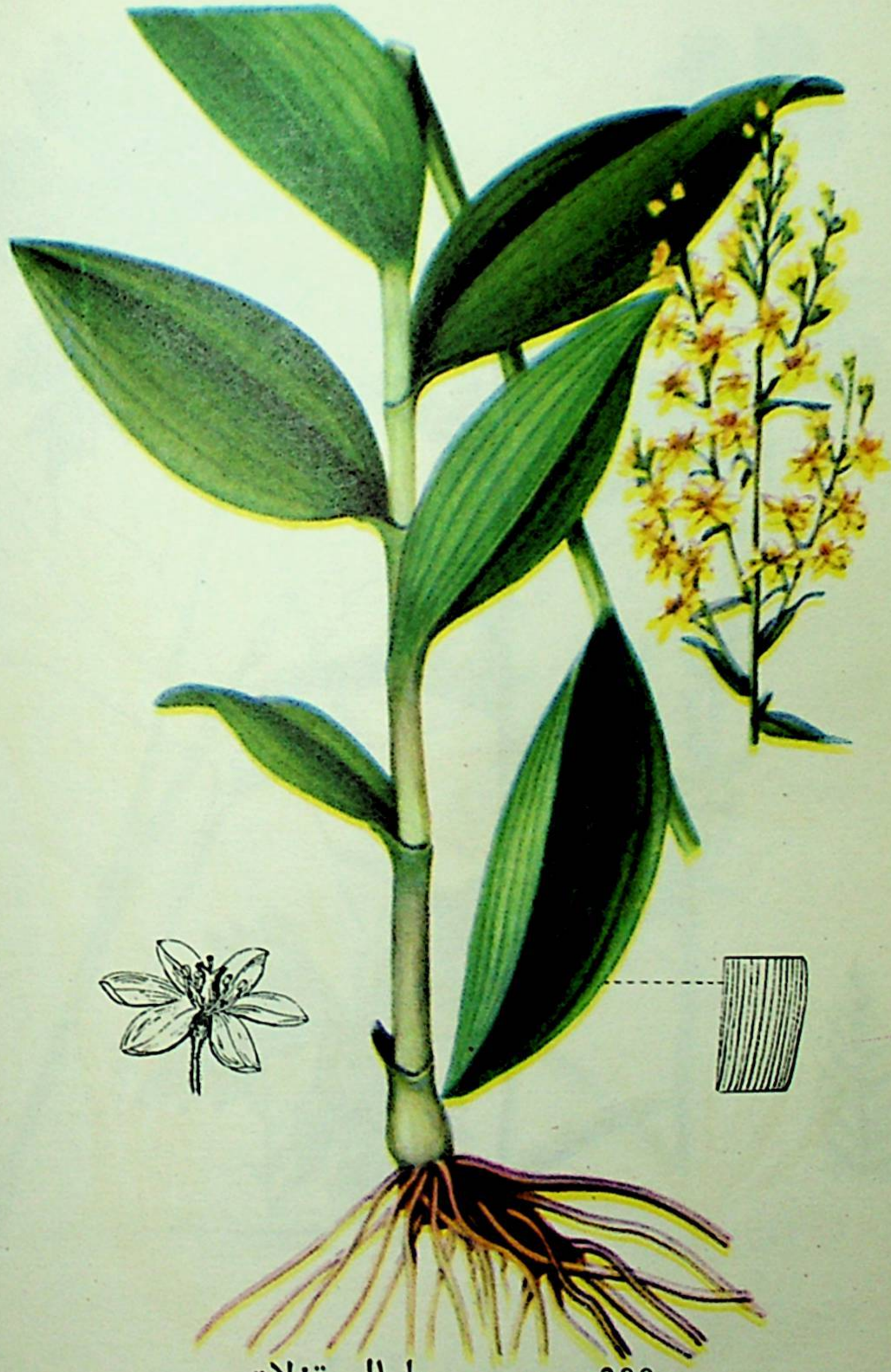
Delphinium iliense Huth.

287 ـ رەسىم. مىلك يوپۇرماق

图 287. 千叶蓍(菊科蓍属)

Achillea millefoliun L.

288 ـ رەسىم. مارال قۇلاق

图 288. 藜芦(百合科藜芦属)

Veratrum lobelianum Bernh.

289 ـ رەسىم. چاكامۇخ

图 289. 蓬子菜(茜草科拉拉藤属)

Galium verum L.

290 ـ رەسىم. سوپۇن دەرىخى

图 290. 皂荚(豆科皂荚属)

Gleditsia triacanthos L.

291 ـ رەسىم. سۇكات

图 291. 毒芹(繖形科毒芹属)

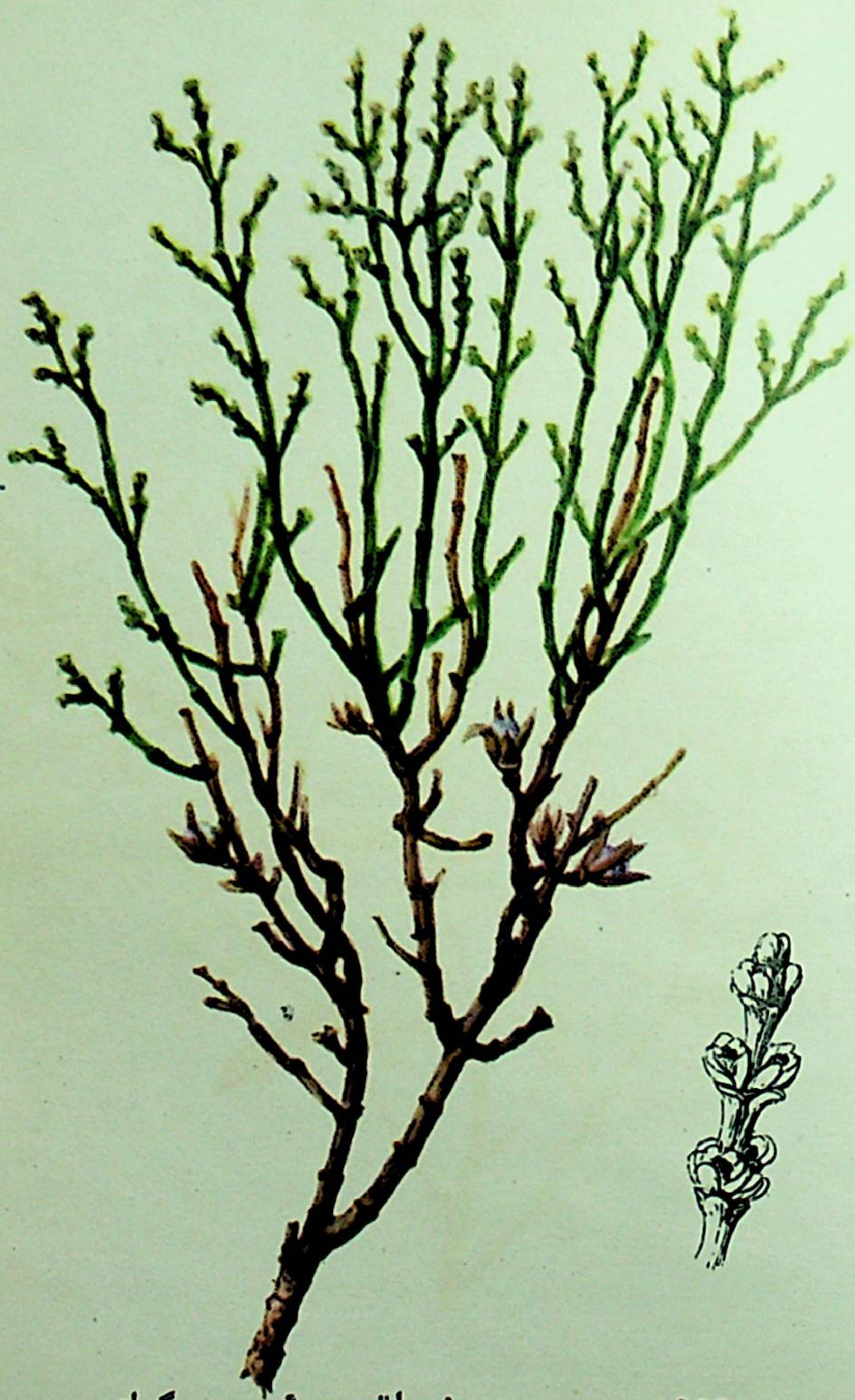
Cicuta virosa L.

292 ـ رەسىم. سېسىق لويلا

图 292. 总状藜(藜科藜属)

Chenopodium botrys L.

293 ـ ر، ۱۰ يوپۇرماقسىز ئىت سيگەك

图 293. 无叶假木贼(藜科假木贼属)

Anabasis aphylla L.